non ſolùm decem quæ in hereditaria negotia impẽderim, ſed etiã quinquaginta quæ mihi debita ſũt,[a] ab herede me cõſequi poſſe.

Hæc actio datur de peculio, & de in rem verſo.

XIIII. VLPIANVS *libro decimo ad Edictum.*

SI† filiusfamilias negotia geſſiſſe proponatur,[b] æquiſſimũ B erit in patrem quoque actionem dari: ſiue peculium habet, ſiue in rem patris ſui vertit.[c] & ſi ancilla, ſimili modo.

Notabilis lex eſt, & breuiter hoc intendit: vbi ex parte domini mutatur conditio quantùm ad actionem dandam cõtra eum initium inſpicimus: niſi ſub diuerſis annis negotia geſta fuerint. h.d. Vel aliter: Vbi eſt vnus quaſi cõtractus, inſpicimus initiũ: vbi ſunt plures, cuiuſq; per ſe initium inſpicimus. h.d. Primò ponitur dictũ Pomponij. ſecundò approbatio Pauli. tertiò exceptio. quartò probatio tam dicti quàm exceptionis. ſecunda ibi, hoc & ego, tertia ibi, niſi ab initio. quarta in. l. ſed & cum aliquis. Bart.

XV. PAVLVS *libro nono ad Edictum.*

POmponius[d] libro vicenſimoſexto in negotiis geſtis initio cuiuſq; temporis conditionẽ ſpectandam ait, quid enim (inquit) ſi pupilli negotia cœperim gerere. & inter moras pubes factus ſit? vel ſerui, aut filiifamilias, & interea liber aut paterfamilias effect⁹ ſit? Hoc & ego verius eſſe didici:

a *Debita ſunt.* à defuncto. Item de perditis non tenetur, cùm ſine culpa perierunt: vt. ſ. ea. l. in princi. Accurſius.

S *I filiusfamilias*] CASVS. Negotia alicuius filiusfamilias geſſit: pater de peculio tenebitur: & etiam filius tenebitur. Item ſi ancilla aliqua geſſit negotia, dominus tenebitur de peculio.

b *Proponatur.* ſ. ecõuerſo: vt. ſ. eo. ſi pupilli. §. ſed ſi ego.

c *Vertit.* Itẽ ſi nec vertit, nec habet in peculio: agi poteſt de peculio: nã tenet hæc actio, licèt nil ſit in peculio: vt. j. de pecu. quæſitũ. in prin.

† Cuiac. lib. 12. obſ. cap. 7. legit filia familias.

P *Omponius.*] CASVS. Lex iſta de tribus pſonis tractat, de quibus multæ leges in corpore iuris tractãt. ſ. de ſeruo, de filiofa. & de pupillo. Dic ergo, geſſi negotia alicuius pupilli, vel ſerui, vel filiifam. per vnũ annum: & poſtea adoleuit pupillus: ſeruus factus eſt liber: filiusfamilias factus eſt ſui iuris. ſi perſeuerẽ in adminiſtratione ſiue ĩ geſtione, & poſtea geram vel perſeuerem iã conditione eorum mutata: qualiter & pro quo tempore faciẽda ſit condẽnatio, quæritur. Dicit Põponius quòd id tẽpus eſt ſpectandũ, quo incepi gerere. C vnde ratione vltimi anni cõuenietur, ac ſi adhuc eſſet pupillus. i. conuenietur adultus factus, cũ locupletior adultus eſt, de eo quod geſtum eſt in adulta ætate: & filiusfamilias factus eſt, ac ſi eſſet in poteſtate adhuc: & ita cõuenietur inquãtum facere poteſt, de eo quod geſſit eo tempore in quo factus eſt ſui iuris. ſeruus in nullo tenetur de eo quod geſtũ eſt in ſeruitute. Et eſt ratio: quia ſeruus de ante geſtis non tenetur, & ea quæ poſtea geſta ſunt, cum ſint connexa, eadem reputantur per legem iſtam. illud verum quãdo acceſſi vt omnia geſturus negotia gererem. Sed pone quòd acceſſi ad vnum negotium gerendum, ita: dum erat in pupillari ætate pupillus, in poteſtate filiusfamilias, cum in poteſtate dominica ſeruus, tũc negotiũ geſſi. deinde finita pupillari ætate, deinde filio emancipato, vel ſeruo manumiſſo geſſi aliud. hic formare debet condemnationem pro parte cuiuſlibet geſtionis: quia filius tenetur pro D adminiſtratione facta tempore patriæ poteſtatis, inquantũ locupletior factus eſt: pro alia verò in ſolidum tenebitur: & ſic de ſeruo vel pupillo ſecũdum qualitatem perſonarum. plura enim videntur hoc caſu negotia. Idem eſt in quolibet alio: quia ſi acceſſit vt vnum tantùm negotium gereret, quo completo gerat aliud: plures ſunt contractus. & h.d. cum. l. ſeq.

d *Pomponius.* quidã ita ponunt caſum, in initio ſcilicet geſtionis eo animo inchoatæ, vt plura negotia conſummaret, conditionẽ domini nego. geſt. ſpectandam ait, vt vniformiter condemnetur pro tota adminiſtratione cuiuſque temporis. i. totius. ſi ergo pupillus fuit adultus factus, vel filius factus paterfamilias, vel ſeruus liber factus, quorum negotia cœpi gerere eo tempore quo hic ſeruus vel filiusfamilias, vel hic pupillus erat, licèt in adminiſtratione perſeuerẽ poſtquam conditio eorum eſt mutata, tamẽ non fiet condemnatio niſi eo modo quo fieret conditione eorũ nõ mutata. vnde euenit vt adultus de eo quod geſtũ eſt in adulta ætate, non teneatur niſi inquantum locupletior eſt. E ſeruus de eo quod geſtum eſt in libertate, nullo modo teneatur. filiusfamilias paterfamilias factus de eo nõ teneatur quod geſtũ eſt eo tẽpore quo ipſe ſui iuris factus eſt, niſi inquãtum facere poteſt: & hoc niſi acceſſero quaſi vnũ geſturus negotium, poſtea autẽ mutata conditione acceſſero quaſi geſturus aliud. hîc enim pro qualitate perſonarũ & actio formatur, ſcilicet de peculio in dominum pro priori negotio, vel inquantum locupletior eſt pupillus, vel inquantum facere poteſt qui ſui iuris eſt factus. ſeruus verò nullo modo tenetur de eo quod geſtum eſt antequam mutet conditionem, & in hoc differt ab aliis. & condemnatio moderatur in perſona adulti & patrisfamilias facti pro priori negotio. pro ſecundo verò tenetur in ſolidum. Sed ei quod de ſeruo diximus, videtur contra. j. depoſiti. l. j. §. ſi apud. Reſp. ibi conuenitur pro re depoſita ſeruus, non tamen actione ex eo contractu: quia ab initio contra eum non eſt nata, ſed rei vindicatione A pro præſenti poſſeſſione. Item videtur contra. j. de admini. tuto. l. tutorem qui tutelam. nam ſecundum varietatem ſtatus fit ibi cõdemnatio in perſonam tutoris. Sed reſpon. hîc loquitur cum contingit variatio circa ſtatum eius cuius negotium geritur. ibi autẽ facta eſt circa eũ qui gerit: & ita non eſt contra. Et eodem modo reſpon. ad id quod eſt. j. de tut. & ra. diſtr. ſi filius. Item eodẽ modo poteſt reſpõderi ei quod dicitur. j. pro ſo. ſi id. §. ſi filius.[a] quia ibi vterque erat gerens, licèt vterque dominus. vel aliud in ſocietate quæ vtriuſq; conſenſu contrahitur. aliud in hac geſtione quæ ignorãte domino quaſi cõtrahitur. vel ſi ſubtiliter inſpiciatur, non eſt contra. ſpectatur enim in ſocietate initiũ: quia ſicut ab initio filiusfamilias ex ſocietate obligatur in ſolidũ, ita & factus ſui iuris. Et ſecundum hãc lecturam videtur quædã emergere iniquitas. ſi enim ſerui negotia peculiaria gerere cœpero, & perſeuerauero eo C facto libero: pro his quæ geſta ſunt & impenſa eo facto libero, neque dominum conueniam: quia in rebus eius non impenderim: neq; ſeruum, inſpecto initio, quo obligari ciuiliter non potuit: ſicq; locupletabitur cum aliena iactura: quod eſſe non debet: vt. j. de condictione indebi. nam hoc natura. H. quandoq; reſpondit eſſe imputandum geſtori cur perſeuerauerit. Sed nónne poteſt eſſe quòd neſciuerit eum manumiſſum? vtique. & ſic reprobari videtur prima poſitio. Vt autem omnis contrarietas ſoluatur, & iniquitas amoueatur, poteſt dici hanc ſolam eſſe differentiam inter primum & ſecundum caſum, quòd in primo quando acceſſit quaſi multa geſturus, actio eſt vna & ſola pro omni geſtione: & vnus eſt quaſi contractus: & ea quæ dabitur in dominum, dabitur in ſeruum eius factum liberum: quæ actio eſt ambulatoria, ſicut & aliæ multæ: vt. j. ſoluto matrimo. l. ſi ſocer. j. reſpon. & de dam. infect. l. ſi quis miſſum. §. ij. & de vſufructu. l. ſed & ſi quis. §. ſi operas. Vel dic etiam ſecundum hanc lecturam D durare actionem in dominum pro primo tempore. pro ſecundo in ſeruum factum liberum dabitur actio: & ſecundum varietatem ſtatus agitur. ſed in illo caſu, ſcilicet vltimo huius. l. duę ſunt actiones. Dicas ergo in initio cuiuſcunque temporis: ſcilicet quo mutatur ſtatus eius cuius negotia geruntur, conditionem domini negotiorum ſpectandam. Vel ſi velis defendere primam lecturam, reſpondebis ſecundum Azo. dominum poſſe conueniri pro eo quod fit etiam ſeruo manumiſſo: quia debet ei imputari quòd peculium nõ retinuerit: vt infra de tribut. quod in heredem. §. ſi ſeruo. & infra quando actio de peculio eſt annalis. l. prima. §. item heres. &. §. an ergo. &. §. Pegaſus. ſed hoc videtur falſum. & reprobant quidam primam poſitionem: quia ſi geſtor perſeuerauerit per annum poſt manumiſsionem, ergo poſt non aget. Sed hoc nõ valet: quia computatur annus ex quo cœpit agi poſſe: vel à fine adminiſtrationis: vt infra quando actio E de peculio eſt an. l. prima. §. j. at antequam impendam, agere non poſſum: vel ante finem adminiſtrationis. Sed argu. contra inducitur infra de tutel. & ra. diſtrahen. l. ſi filiusfamilias. ij. ſed illa eſt pro me in fine. Patet ergo ex prædictis quòd ſecundum primum caſum ponitur in negotiis geſtis, id eſt in actione negotiorum geſtorum danda vel denegãda: quod eſt in ſerui perſona, vel in eius condemnatione: quod eſt in perſona impuberis vel filiifamilias, vt vniformiter fiat. ſecundum aliam dic, id eſt in actione nego. geſto. moderanda, ſi quæratur ſit vna perſona, vel plures. Tertij dicunt inſpici initium duplex. vnum de geſtis in pupillari ætate; aliud in adulta ætate etiam in primo caſu. l. & pro ſecũndo in ſolidum: & ſic in aliis. & ſecundum hoc dices in initio cuiuſcunque temporis, ſcilicet quo mutatur ſtatus eius cuius negotia geruntur, conditionem domini negotiorum ſpectandam. Sed etiam non eſſet differentia inter primum caſum huius l. & ſecundum.

a Tu dic ſecũdũ Bart. ꝙ ibi adminiſtratio fiebat ex voluntate vtriuſque: vt ibi patet: hîc alterius tantùm

niſi ſi ab initio[a] quaſi vnum negotium geſturus acceſſero: deinde alio animo ad alterũ acceſſero eo tempore quo iam pubes vel liber vel paterfamilias effectꝰ eſt.[b] Hic enim quaſi plura negotia[c] geſta ſunt:& pro qualitate[d] perſonarum & actio formatur,& condemnatio moderatur. B

XVI. IDEM *libro ſeptimo ad Plautium.*

SEd & cũ aliquis[e] negotia mea gerit:non multa negotia ſunt, ſed vnus cõtractus:[f] niſi ſi ab initio ad vnũ negotiũ acceſſit,vt finito eo diſcederet.Hoc enim caſu ſi noua volũtate aliud quoq; adgredi cœperit, alius contractus[g] eſt.

Vbi mutatur conditio geſtoris de ſeruo in liberũ,in negotiis ſeparatis præmiũ nõ præſtatur:in negotiis connexis ſi agitur vt ex cauſa, veniũt ſeparãda:ſi vt ex occaſione C agatur, veniũt præſtãda. h.d.cũ.l.ſeq.& ſeq.vſque ad.§.ſi libero. Et primò ponitur dictũ,ſecũdò exceptio. tertiò exemplũ dicti. quartò declaratio quædã circa prædicta. quintò quædã alia declaratio circa exceptionẽ propoſitã. ſecunda ibi,planè.tertia ibi,deniq;.quarta ibi,Proculus.quinta in.l.at qui natura.§.Scæuola. Et cõtinuatio ad ſuperiora patet: quia ſupra locutus fuit iuriſconſultus quãdo cõtingit mutatio in perſona domini:hîc quãdo fuit mutatio in perſona geſtoris.Bart.

XVII. VLPIANVS *libro trigenſimoquinto ad Edictum.*

EVm actum[h] † quem quis in ſeruitute egit, manumiſſus non cogitur reddere.[i] Planè ſi quid connexum fuit, vt ſeparari ratio eius quod in ſeruitute

† Vide ſimilẽ tex. extra de ſepul.c. ſacris. vide etiam Inno. extra de hęret.c. fraternitatis.

a *Ab initio*.conditio quæ erat in initio,inſpicitur in delictis: vt j.de pœ.l.j.Item in hac geſtione:vt hîc,vt quamuis pupillus pubes efficiatur,tamen de negotiis geſtis vt pupillus cõdemnetur, ſcilicet inquantum locupletior inueniatur:vt.s.eod.ſi pupilli.in prin.filiusfami. factus ſui iuris condemnetur inquantum facere poteſt:vt.j. quod cum eo.l.ij.&.l.ſi filiusfam. Sed ſi tunc fuiſſet conuentus, in ſolidum teneretur: vt.j.de actio. & oblig.l.filiusfami.ij. Sed dic: inſpicitur initium vt velut ex cõtractu prius facto condẽnetur nunc: nõ autem vt tunc condemnaretur: licèt quidam dixerunt donec filius eſt ꝙ teneatur in ſolidũ: ſed condemnetur inquantũ facere poteſt. quod nihil eſt.niſi enim,vt dictum eſt, inſpiceretur initium: condemnaretur in ſolidum de eo quod geſtũ eſt poſtea: & hoc dicitur plene in l.proxi.&.j.ad Maced. l.ergo. idem poſſumus dicere de ſeruo,vt in alia gl.diximus: hoc excepto quòd nõ teneatur de ante geſto, niſi fortè peculiũ habuit, vel conueniatur ex promiſſione occaſione libertatis:vt.j.de do. præle.l.ij.§.per contrarium.&. C. an ſeruus ex ſuo fact. l.j. ij. & iij.&.j.de ſol.l.in liberto.Ir.Item alibi,vt.j.de iur.do.ſi ſerua.de hoc dicetur plene.j.proxi.

b *Effectus eſt*.quaſi dicat, erit quod dictum eſt, vt ſpectetur initium & hoc commendat Paulus dicens: & hoc ego verius eſſe &c.id eſt vt & hic ſpectetur initium. Accurſius.

c *Plura negotia*.i.quaſi plures contractus,ſecundum Io.

ʳ Perſonæ qualitas inſpicitur.

d *Qualitate*.Not. qualitatem perſonæ inſpici:vt.j.de iniur.item apud Labeonem.§.ait prætor.verſic.quod ait. &.j. de iureiur. l. iuſiurandum. iiij.§. non ſemper.&.j.de iudi.l. nonnunquam. in fine.&.j.de re iudi.l.ij.&.s.de in ius vo.l.ij.&.iij. &.j.de incen. rui.nau.l.Pedius.§.fi.&.C.de procur.l.fina.

e SEd & cum aliquis. non ſolùm hoc verum eſt cum perſonarũ conditio mutatur, ſed etiam cum non mutatur ſecundum Io.vt cõſideremus ſit vnus quaſi contractus, & ſit vna actio:an plures.Vel dic differẽtiã eſſe an aliquis acceſſit tanquã omnia geſturus:an tanquã vnũ,& geſſit poſtea aliud.ſ.in cõdẽnatione facienda.Sed eſt & alia differentia: quia cum accedo quaſi omnia geſturus,vna eſt actio,alio caſu plures.& in eo caſu ſufficit ſi cui vel in paucis amici laboribus conſulatur &c.vt.C.eo.l.tutori.

f *Contractus*. id eſt quaſi contractus.plures tamẽ ſunt actus gerendi:ſicut eſt & vnum legatum cum corpus ſeruorum legatur: vt.j.de lega.ij.l.ij.

g *Alius contractus*.i.quaſi contractus:vt inſtitu.eo.§.j.

E*Vm actum*.]CASVS. vſque ad.l.ſiue hereditaria. talis eſt: In lege præcedenti oſtendit quid iuris obtineat quando ſtatus illius cuius erant negotia,mutatur:hîc autem tractat quãdo ſtatus gerentis mutatur. Dic ergo quòd ſeruus alienus geſſit negotia mea:poſtea factus liber in eadem geſtione perſeuerat.Dicitur quòd liber factus non tenetur de eo quod in ſeruitute geſſit:ſed de eo quod geſſit in libertate, tenetur mandati vel nego. geſt. ſi fuit connexum negotium. venit in iudicium totum geſtũ in ſeruitute:ſed non vt ſoluatur ſeu præſtetur, ſed vt ſeparetur: vt in hac.l.dicitur,&.l.at qui.§.Scæuola.qui hanc.l.determinat:& exponit.ſi non fuit connexum,ſolummodo tenebitur de eo quod in libertate geſtum eſt.verbi gratia: Domum ædificauit dũ ſeruus erat:poſtea manumiſſus locauit.ſola locatio in actio. nego. geſt.venit.ſed Proculus & Pegaſus dicebãt quòd ille liber factus in illa geſtione quam fecit dum erat ſeruus,illi cui gerebat,bonã fidem præſtare debet.vnde ſi non à ſe exegerit, tenebitur actio. nego.geſt.& eſt ratio, vt id in quo tenebatur ex geſtione in ſeruitute,debeat à ſeipſo exigere: quia id debitum naturale eſt: & tale debet geſtor à ſe exigere.& probat hoc per exempla quædã: quia ſi cum tenebaris mihi actio.temporali, fueris liberatus per lapſum tẽporis:nullatenus remanes naturaliter obligatus. vnde A ſi tu negotium meum gereres,debitum naturale à teipſo exigere debes etiã liber factus.cõcludit Scæuola, & cõfirmat ea quæ in l.j.dicta erant.ſ.quòd liber factus non tenetur de his quæ in ſeruitute geſſit:niſi ad hoc tantùm cum fuerant negotia connexa, vt ſeparẽtur.[SI LIBERO.]Homo liber ſeruit mihi bona fide credens ſe ſeruũ meũ: & ego ſimiliter credebam eum ſeruum meũ eſſe.mãdaui ei vt negotium meũ gereret. nũquid habeo aduerſus eũ act. mand? Dicitur ꝙ non: cum mandatũ iſtud gratuitum nõ ſit, quia gerẽs credebat ſe neceſſitate ſeruili compulſum. vnde dicit dari negotio. geſt. actio. [CVM ME.] Abſente me negotia mea geſſiſti,rẽ meã à nõ domino bona fide emiſti, & vſucepiſti.an mihi reuerſo cõpetat act.neg.geſto.vt mihi res mea reſtituatur, quæritur? Et reſp.ꝙ non: nec tu geſtor teneris reſtituere cõpleta vſucapione. Si tamen antequã vſucapio.compleres, ſciẽtiã habueris rei alienæ. ſ. quòd ſit mea domus, cuiꝰ negotia ſunt: ſuppones aliquem qui rem iſtam à te petat nomine meo: & ſic per ſententiam rem meã recuperabo: & tu regreſſum habebis cõtra venditorem nomine euictionis.& hoc in ſecunda parte. In tertia reſpõdet tacitę obiectioni,quòd tibi dolus obiici poſſit,quia aliũ ſubiecisti:ſed hoc ideo eſt,ne nego.geſt.act. tenearis.[NON TANTVM.] Si tua negotia geſſi à debitoribus tuis exigendo,& pecuniam tuam fœnerando: dicitur quòd habebis negotiorum geſtorum act.non ſolùm ad ſortem,ſed etiã ad vſuras quas percepi,vel percipere potui.& econtrario ſi aliquid impendi, recuperabo cum vſuris per actio.neg.geſ.contrariã.[DVM APVD.] Capti ab hoſtibus negotium geſſi.aduerſus eum reuerſum dabitur mihi neg. geſt. act. poſtea ponit quoddam exemplum quod contigit de facto:quia tres fuerũt capti ab hoſtibus: & duo fuerunt retenti: tertius fuit remiſſus vt iret pro redemptione duo- D rum,& pecuniam apportaret pro ſe, & pro duobus aliis:poſtea non rediit:vnde alij compulſi ſunt ſolidum ſoluere. Dicit quòd ille qui miſſus fuit,eis tenebitur:& illi qui retenti ſunt, & ſolidũ ſoluerunt,agent contra illum. [QVI NEGOTIA.] Titius deceſſit:& ante aditam hereditatem negotia hereditaria geſſi. Dicitur quòd ego obligor hereditati ſi malè geſſi: & hereditas mihi obligatur bene gerenti:& heres tenetur,quamquam ſit pupillus. [SI VIVO.] Negotia mea me viuo gerere inchoaſti: me mortuo inchoata finire debes,cum acceſſiſti vt omnia geſturus: ſed noua inchoare nõ eſt tibi neceſſe,ſicut eſt in ſocietate:quia conſummare debet quod viuo ſocio inchoauit, quaſi dicat, ſi duo ſunt ſocij,& vnus inchoauit aliquid gerere,& deceſsit: heres iſtius ſocij mortui non tenetur noua inchoare: ſed cœpta debet terminare. Vel dic quòd alius ſocius fuit mortuus: vnde iſte qui incepit gerere,non deceſsit,& ſemper idem eſt. [MANDATV.]Mandaſti Lucio vt negotia mea gereret:ille Lucius geſ- E ſit, & malè. Dicitur hîc quòd tu mihi teneberis actio. negotiorum geſto.vt mihi omne damnum reſarcias, non ſolùm ad act. mandati cedendam contra Lucium mihi teneberis. & eſt ratio, quia imprudenter &c.

h *Eum actum*.hucuſque proſecutus eſt quid iuris ſit illius ſtatu mutato cuius negotia geruntur: nunc de ſtatu eius qui negotia gerit.& dic eum actum,id eſt eius actus rationem.Alij dicunt.i. contractum vel quaſi,ſed malè.

i *Reddere*. ſcilicet per actio.negotiorum geſtorum,vt hîc,&.C. e.ſi cognati.Idem in contractu prius facto:vt poſtea non teneatur:vt.C.an ſeruus ex ſuo facto.l.prima.&.l. creditoribus.ex delictis autem in dominum factis ſimiliter non tenetur poſtea:ſed ſi in extraneũ fecit,ſic:vt.C.an ſeruus ex ſuo facto. l.finali.& inſtitu.de noxalibus.§.omnis.Quandoque tamen etiã domino tenetur:vt ſi nunc contractet: vt.C.de noxa.l.prima in fine. Item ex contractu vel quaſi in caſibus tenetur. primus vt in hac.l. &

Seruꝰ liber factus quãdoque cõueniri poteſt.

& infra.l.proxi &.l.atquin natura.§.Scæuola.alius eſt.C.de petitione hereditatis.l.fin.in fine.tertius quando pro libertate pecuniam promiſit domino:vt.C.an ſeruus ex ſuo facto.l.promiſſæ.quartus quando dotem recepit: quam & factus liber tenet: vt infra de iure dotium.l. ſi ſerua, in principio. quintus quando directò manumittitur, & prælegatur ei peculium:vt.ƺ.de dote prælegata.l.ij.§.per contrarium.

a *Non poſſit*.ſcilicet facilè,ſed per iudicis ſubtilitatem poteſt: vt infra eo.atqui.§. Scæuola. Vel dic nullo modo. tunc enim dicūtur res ſeparatæ, quando circa diuerſa omnino officium ſuū geſtor adhibuit. tunc verò dicitur inſeparabilis,quando circa eandem rem tantum geſtoris perſeuerat officium.& ſic dicitur ſeparata & inſeparabilis ratione rei in quam impenditur, nō ratione impenſæ.

† Not.quod ſeparatorū ſeparata debet eſſe ratio & quòd de vno ad alterum non infertur. concor.C. de dona. inter vi.& vxo.l.ſi maritus.& ibi nota.

b *Mandati*.cum poſtea facto libero ſit mandatum vt negotiū quod in ſeruitute inceperat, conſummaret:vel fortè in ſeruitute ei mandatum fuit:ex quo mādato dominus de peculio tenetur actione mandati:ergo poſt manumiſſionem ipſe manumiſſus tenebitur ſi connexa fuerit adminiſtratio: & contemplatione mandati conſummatur negotium.

geſtum eſt,ab eo quod in libertate geſſit,non poſſit[a] conſtat venire in iudicium vel mandati,[b] vel negotiorū geſtorum & quod in ſeruitute geſtum eſt[c] Deniquè† ſi tempore ſeruitutis aream emerit, & in ea inſulam ædificauerit,eáque corruerit,deinde manumiſſus fundum[d] locauerit:ſola locatio fundorum in iudicio negotiorum geſtorum deducetur[e] quia ex ſuperioris temporis adminiſtratione nihil amplius in iudicio deduci[f] poteſt,quàm id, ſine quo ratio libertatis tempore adminiſtratorum negotiorū expediri non poteſt.[g]

XVIII. PAVLVS *libro nono ad Edictum.*

PRoculus[h] & Pegaſus bonam fidem eum qui in ſeruitute gerere cœpit,[i] præſtare debere aiunt: ideóque quantum ſi alius[k] eius negotia geſſiſſet, ſeruare potuiſſet:[l] tantum eum qui à ſemetipſo non exegerit,[m] negotiorum geſtorum actione præſtaturum, ſi aliquid habuit in peculio,[n] cuius retentione id ſeruari poteſt.[o] Idem Neratius.

XIX. IDEM *libro ſecundo ad Neratium.*

B ATquin natura[p] debitor fuit etiam ſi in peculio nihil habuit[q] [&* ſi poſtea habuit,[r]] & ſibi poſtea ſoluere debet in eodem actu perſeuerans;[s] ſicut is qui temporali actione tenebatur, etiam poſt tempus exactum negotiorum geſtorū actione id præſtare cogitur.[t] Scæuola[u] noſter ait, putare ſe quod Sabinus ſcribit, debere *A capite rationem reddendum*,ſic intellegi,vt appareat[x] quid reliquum fuerit tunc cum
C primùm liber eſſe cœperit: non vt dolum aut culpam in ſer-

* totum hoc & ſi poſtea habuit, in Pand.Flo. nō habetur.

c *Geſtum eſt*.non vt prɇſtetur,ſed vt ſeparetur:vt.ȷ̃.eo.l.atquin.§.Scæuola.licèt quidam contra, & malè. & hoc in ſeruo alieno tantùm,ſecundum H.

d *Fundum*.id eſt aream vel alium fundum.

e *Deducetur*.quia hoc caſu nulla eſt negotiorum cohærentia.

f *Deduci*.vt ſeparetur.Accurſius.

g *Non poteſt*.facilè, vel aliter vt dixi ſupra eodem, in principio: vt quia connexa fuerit. Et no.hîc quæſtionem ſecundum Bulg. quid ſi probari non poteſt quid geſſerit in ſeruitute: & quid in libertate? Reſpond. eum abſoluendum de omnibus,niſi de his quæ dominus negotiorum probauerit in libertate facta.ſemper enim qui agit & affirmat aliquid, neceſſe habet probare. idem eſt fortè in domino ſerui ſi agat contra manumiſſum pro eo quod in ſeruitute eſt inchoatum , quaſi pro manumiſſo videatur præſumendum : quia ſeruitus fuit eius ſtatus primæuus: argumentum.C.de probationibus. l.ſiue poſſidetis.& hoc ſecundum Azonem.ſed alij quidam dicunt de vtroque tempore contra,ſcilicet eum damnari:vt infra de dona.inter virum & vxo.ſi ſponſus.§.generaliter.& infra de adminiſtr.tuto. l.tutorem qui. & infra de aqua plu.ar.l.ſed interdum. ADDITIO. Tu dic ſecundum Bar.quòd ibi loquitur in duobus:quorum vnius liberatio eſt cauſa alterius: vt in duobus reis. vnde quomodocunq; fit,eſt fundata intentio agentis:& ſic eſt ſolutum contrarium de l.ſi ſponſus. Ad. l. ſed interdum.dic quod ibi fuit culpa immiſcentis,quare &c.

h PRoculus.l.iſta nihil contrarium ſuperiori.l. dicit : ſed omnino diuerſum. ſuperior enim loquitur de culpa vel dolo in ſeruitute commiſſo.Hæc verò culpam commiſſam in libertate coërcet quando adminiſtratio erat connexa , ſcilicet quia quod malè geſſit in ſeruitute , ſibi nomine domini cum poſſit , in libertate non ſoluit.

i *Gerere cœpit*. & nunc in libertate perſeuerat. Et quod dicit aiunt,ſcilicet malè,ſecundum M.& ſecundum R.ideóque corrigitur infra.l.proxi.§.j.ſed tu dic contrarium ſecundum Io. H. & Azo.& bene.nec enim dico corrigi per.l.ſequen.nam non dicunt Proculus & Pegaſus teneri manumiſſum ob hoc quod in ſeruitute geſſit, ſiue ob id,imò ob præſentem culpā: quia modò non exigit à ſe quod in ſeruitute geſſit. nec obeſt quòd tantùm debitum naturale erat : quia & hoc à ſe exigere debet : vt infra de admi.tuto.l.quotiens.§.j.&.ij.& infra de dona.hoc iure. §. ſi quis ſeruo.& infra de regu.iur.l.donari.&.ȷ̃.de ſolu.Stichum.§.

A aditio.& infra de peti.hered.ſi quid poſſeſſor.§.j. & argu.infra.l.proxima.

k *Alius*.quiuis liber homo.

l *Potuiſſet*.ſcilicet domino negotiorum, etiam debita naturalia à ſe exigendo.Azo.

m *Non exegerit*.ſcilicet nunc cum liber eſt , & in eodem actu perſeuerat.Azo.

n *In peculio* . ſcilicet quondam, quod nunc peculij nomen amiſit. Ioan. vt.C. de inoffic. teſt.l.fina.ibi,neq; nomen.

o *Seruari poteſt* . nunc cū liber eſt. licèt enim occaſio ſit id quod ipſe fecit in ſeruitute,vnde teneri dicitur : non tamen propterea conuenitur : ſed ex eo qđ in libertate ſecutū eſt. Sed ſi ita dixeris , non videtur bonū ſequens ſimile de eo qui temporali actione tenetur. nam ille propter id qđ intra ſex menſes non fecit,conuenitur. Reſpond. imò eſt,quia & ille conuenitur ideo, quia poſt ſex menſes in eodem actu perſeuerauit: & ita quod olim debuerat, & naturaliter remanſit debitum , nomine domini non ſoluit. nec dico tamen omnino ſimile : quia iſti temporali debitori etiam antequam finiatur actio,poteſt obiici culpa ſi habuerit vnde à ſe exigeret:vt.ȷ̃.eo.l.diuortio.vel ſi non habuit , ſi tamen habet nunc vnde à ſe exigat,etiam finita prima actione tenetur hac actione: vt.ȷ̃.eo.l.qui ſine.Accurſius.

p ATquin natura. ponitur pro certe.nam &c. nec aduerſatur ſuperiori dicto:ſed continuat & addit.dixerat enim eum teneri tantùm ſi aliquid habuerit in peculio factus liber , cuius retent.&c.ſed idem eſt & ſi nihil in peculio habeat factus liber: ſed aliquid aliunde ex proſpera fortuna,cuius retentionem &c. Et no.quòd quidam libri habent atquin,vt modò legimus:alij,
D at qui.& ſunt duæ partes.

q *Habuit*.ſ.cum erat ſeruus,& adminiſtraret.Azo.

r *Si poſtea habuit*.ex proſpera fortuna: vel qualitercunque cum iam eſſet liber factus , propter generalia verba huius.l. & ſuperioris,quæ dicit bonam fidem eum debere præſtare:ſed hîc fortè idem eſt ſi fuerit continuata in libertate geſtio.licèt enim geſtor naturale debitum non poſſit deducere,vt.ȷ̃.de peti.hered.ſi quid poſſeſſor.§.ſed & ſi ipſi.tamen debet ſoluere:vt hîc.Sed alij contra:vt.ȷ̃.§.proxi.

ſ *Perſeuerans*.id eſt in eadem adminiſtratione.& intelligo quando ex ipſa adminiſtratione in qua debitum naturale cœpit: aliàs non.vnde vis eſt in eo quod dicit, perſeuerans. ſi enim naturale debitum ſemper à geſtore eſſet ſoluendum:ergo idem eſſet & ſi non eſſet connexa geſtio: quod lex non voluit:vt.ſ̃.eod.l. eum. Idem etiam diceretur & ſi præſcriptione.xxx.annorum eſſem liberatus,& poſtea gererem negotia:quod eſſet iniquum. ſed ſe-
E cus vbi liberatur geſtor in geſtione , ſicut hîc ſubiicit. nam hic naturale debitum à ſe exigere debet.

t *Cogitur*.quamuis ab actione liberatus ſit.

u *Scæuola*.quidā dicūt(vt M.& R.) ꝙ hic.§.corrigit quod dictū eſt.ſ̃.ea.l.&.ſ̃.l.proxi.& illa dicūt fuiſſe dicta Sabini.Sed nos cōtra:quia hæc verba exponūt quæ obſcurè erāt dicta.ſ̃.eo.l.eum.§.planè.& licèt hîc faciat mētionē Sabini & ibi nō , dicas quòd Sabinus fuit illius ſentētiæ quæ in dicta.l.eum continetur.Acc.

x *Appareat*.per ſubtilitatē iudicis.verbi gratia:quæretur quando cœpit gerere: item quādo fuit manumiſſus:& poſtea quæretur quid geſtum fuerit à principio geſtionis vſq; in diem libertatis:vt de reliquis teneatur , id eſt vt ipſi de peculio deducatur. Illud tamē quæri poteſt, ſi.c. alicui fabro promiſerit ſeruus pro toto opere:& nondum finito opere ſit manumiſſus:an tota videantur in ſeruitute expenſa : quod videtur, vtpote cum ſemel dies pecuniæ cedit. ſecus ſi per varia tempora erant conſtitutæ

mercedes.tunc enim prout vnoquoque tempore cedit dies pecuniæ,ita & adquiri videtur:vt infra de vſufruct. ſed & ſi quis. alias.l. adhuc.§. ſi operas.& infra quando dies vſusfructus leg. cedit.l. nec ſemel. §. nouiſſime. Azo. ſed contra dici poteſt, vt argu. infra ſoluto matrimonio.l.diuortio. A

& hæ.in princip.&.l.Pomponius.in fin.Tu reſpondeas quatuor modis.Primo quòd ideo facit vt act.neg.geſt.non teneatur: & ita culpam poteſt committere vt fraudem repellat:vt.j.de lega. ij.cum pater.§.Titio.&.j.ad Trebel.l.recuſare.l.vj.§.penul.Secundo quia omiſit exceptionem declinatoriam iudicis, non ſolutionis:& ſic non nocet: vt infra mand. ſi fideiuſſor conuentus. §.quædã. Tertio quia ex quo lex hoc permittit fieri, per conſequẽs & hoc permittit quòd alieno nomine & ſine mandato agat.Quarto etiam quia fecit gratia ſui iuris conſeruandi: vt.j.de iniur.ſi quis de libertate.

uitute admiſſam in obligationem reuocet. Itaque ſi inueniatur vel malo more pecunia in ſeruitute erogata,liberabitur.[a]

Neceſſitas vera vel putatiua impedit actionem mandati: non autem negotiorum geſtorum.Bart.

Si libero homini qui bona fide mihi ſeruiebat,mãdem vt aliquid agat:non fore[b] cum eo mandati actionem Labeo ait: quia non libera[c] voluntate exſequitur rem ſibi mandatam, ſed quaſi ex neceſſitate ſeruili. Erit igitur negotiorum geſtorum actio: quia & gerendi negotij mei habuerit affectionem:& is fuit quem obligare poſſem. B

Geſtor negotiorum poteſt ignoranter rem domini vſucapere:& ſi ante vſucapionem completam ſcientia ſuperuenerit,debet facere à ſe euinci, ne hac actione teneatur.Bart. C

Cum me abſente negotia mea gereres,imprudens rem meam emiſti,& ignorans vſucepiſti:[d] mihi negotiorum geſtorum vt reſtituas obligatus non es. ſed ſi antequam vſucapias, cognoſcas rem meam eſſe:ſubiicere debes aliquẽ qui à te petat meo nomine: vt & mihi rem,[e] & tibi ſtipulationem euictionis committat[f],nec videris dolum malum facere in hac ſubiectione.ideo enim hoc facere debes, ne actione negotiorũ geſtorum tenearis. D

In actione negotiorum geſtorũ directa & contraria habetur ratio vſurarum.Bart.

Non tantùm ſortem, verùm etiam vſuras ex pecunia aliena perceptas, negotiorum geſtorum iudicio[g] præſtabimus: vel etiã quas percipere potuimus.[h] Contrà quoq; vſuras,quas prꝯſtauimus,[i] vel quas ex noſtra pecunia percipere potuimus, quam in aliena negotia impendimus, ſeruabimus[k] negotiorum geſtorum iudicio.

Gerenti negotia captiui cõpetit actio contra eum ſi reuertatur:vel contra heredes eius.Bart. B

Dum apud hoſtes eſſet Titius, negotia eius adminiſtraui. poſtea reuerſus eſt. negotiorum geſtorũ mihi actio[l] competit: etiamſi[m] eo tempore quo gerebantur, dominum non habuerunt.

XX. VLPIANVS *libro decimo ad Edictum.*

SInautem apud hoſtes conſtitutus deceſſit:& ſucceſſori, & aduerſus ſucceſſorem eius negotiorum geſtorũ directa & contraria competit.[n] C

Quod vnus pro alio redimendo cogitur ſoluere, recuperat hac actione.Bartolus.

XXI. PAVLVS *libro nono ad Edictum.*

NAm & Seruius[o] †reſpondit (vt eſt relatum apud Alfenũ libro trigenſimonono* Digeſtorum) cum à Luſitanis[p] tres capti eſſent,& vnus ea conditione miſſus, vti pecuniam pro tribus adferret, & niſi rediſſet, vt duo pro eo quoque pecuniam darent, iſque reuerti noluiſſet, & ob hanc cauſam illi pro tertio quoque pecuniam ſoluiſſent: Seruius reſpõdit,æquum eſſe prætorem in eum reddere iudicium.[q] D

a *Liberabitur,* ſentẽtia Proculi & Pegaſi reprobata ſecundum M. & R.Sed tu dic ſi conueniatur quia conſumpſit,debet abſolui. ſed ſi ideo quia factus liber non retinuit quod naturaliter debuit,cõtra eſt,ſcilicet ſi habet in peculio vel aliunde vnde ſoluere poſſit,nõ aliàs:vt ſupra diximus. & quod dicit liberabitur, dic,id eſt abſoluetur à iudice ab act.neg.geſ.non ita ſi cõueniatur furti eo quòd rem ex adminiſtratione retinet,cum noxa caput ſequatur. & ſic intelligitur infra depoſiti. l. j.§.ſi apud.quæ eſt cõtra.Itẽ concordat huic reſpõ.ſupra eo.l. eum. in prin. cum ſuis concordantiis.

b *Non fore.* imò videtur quòd ſic:vt.j.commo.ſi is qui.§.fin. quæ eſt contra. Solu.vt ibi.

Conſilium ſubtile & iuſtum.

c *Non libera.*cùm ignoraret ſe liberum:& pro hoc induci poterat. j. de adquirẽ.re.do. l. liber homo.in fi.&.j.de bo.auct.iudi. poſſi. l.j. §.fina.

d *Vſucepiſti.* quod facere potes: vt. j. pro empt.l.ij.§.procuratorem.

e *Et mihi rem.* ſcilicet ſeruet.

f *Committat.* ad quod eſt neceſſaria ſentẽtia: vt hîc, &.j.de rei vin. l.vtique.ſed contra videtur non eſſe neceſſaria ſententia: vt. j. de act.emp.l. emptorem. ij.reſpon.quæ eſt contra. Sol.ibi emptori & iudici erat manifeſtum: non tamen iudex tulerat ſententiam adhuc.Vel erat manifeſtum per publicam famam[a] iudici & emptori rem eſſe euincentis, hîc ſoli emptori. Vel melius hîc non dicit eſſe neceſſariam ſententiam: vnde petita re & reſtituta cõmittitur ſtipulatio, vt ibi dicit. ſecus ſi ignorauit, vt infra de rei vind.vtique. quod per ſacramentum calumniæ emptoris agentis de euict. oſtendi poteſt. Item quomodo iurabit de calumnia emptor? Reſpond.bene:quia non facit animo calumniandi ſecundum Ioan.& pro eo eſt infra de iniur.ſi quis de libertate. Puto tamen non ſic concipi iuſiuran.calumniæ: vt perpenditur C.de iura.calum.l.ij.& ideo dicas eum confiteri ſine iuramento:& poteſt poſtea dari ſententia: vt infra de confeſ.l.Iulianus. &.j.de cuſto.reo.ſi confeſſus. nec ob.infra ad.l.Aquil.proinde. vbi in confeſſum innuit non dandam ſententiam eſſe: quia aliter intelligitur ſcilicet non eſſe partes iudicis in cognoſcendo. Item opponitur:quia ex tali ſentẽtia lata non videtur ſtipulatio committi.nam iſte geſtor negotiorum poteſt illi ſubiecto agẽti obiicere quòd non habet mandatum:quod cum non fecerit,videtur quòd non agat de euictione:vt.j.de eui.ſi rem quam.§. ſi duplæ.&.l.ſi dictum.§.ſi compromiſero.verſi.ſi cum poſſet.quꝯ ſunt contra.Sol.dicunt quidam quòd hic debet ſubiicere vnum de his qui ſine mandato agere poſſint: vt ſupra de procur.l. ſed E

a]Bar.in.l. pe.ff. de cõdi. inſtitu. & Ang.in.l.Titius.ff. quibus modis pignus vel hypo.taci. contrahi. & vbique ſcribentes reputant iſtã gl. ſing. ad hoc quod in factis de antiquo probatur per famã:& maxime dominium rerum noſtrarum. Bolog.

g *Iudicio.* ſcilicet directo: & quantæcunque ſint:vt.j.de in rem ver. ſi res domino.

h *Potuimus.* ſi dominus negotiorum conſueuit fœnerari, non aliter: vt.j. de vſu.qui ſemiſſes.§.fi. ſed hodie non puto hunc tali caſu teneri: cũ ſit peccatum fœnerari: vt infra mand.l.Quintus. & in authen.vt hi qui ob.§. quoniam.col.vj.

Fœnerari eſt peccatũ.

i *Præſtauimus.* ſi plus commodi,quàm vſurꝯ colligunt attulimus:vt infra de vſur.& in contraria. & ad hoc reſpõ. facit infra pro ſocio. l. ſi vnus.§.pe.&.j.man. ſi vero non re. §. ſi mihi mãdaueris.&.§.vſuras.&.§. ſed & ſi. &. l. idémque.§.ſi procurator.

† De iſtis obſidibus de quibus in iſta.l.& gl. dic vt not. extra de iureiuran.c. ex reſcripto.

* trigẽſimoſeptimo.

k *Seruabimus.* vel mãdati ſi mãdatum interuenit: vt.C.manda.l.j.

l *Actio.* ſcilicet contraria.

m *Etiamſi.* id eſt quãuis.Accurſius.

n *SInautem. Competit.* vt.s.eod.l.ſucceſſori. & hoc beneficio l. Corn.vt. C.de cap.l. j.ſed ſupra proximo.§. fuit iure poſtliminij.

o *NAm & Seruius.* bene dixit ſi aliquis geſſit negotia capti, quid iuris ſit:nunc ſi vnus captiuorum geſſit,dicit.

p *A Luſitanis.*qui hoſtes erãt Romani imperij.& facit.j.de do. inter virũ & vxo.ſi id quod donatum.§.j. Sed quid ſi hoſtes nõ eſſent? Reſpon.idem multo magis, quia liberi promittunt. Sed quid ſi nondum promiſerant: detentator verò ſic dicebat quòd non aliter eos dimitteret quàm ſi darent.x.poſtea vnus dimiſſus eſt ob aliquam neceſſitatem,præſtito ſacramento quòd rediret: alter poſtea ſoluit decem,nũquid agetur contra alium neg.geſt? Reſpon.non.nam neq; re neq; ipſo geſtu vel cura vel ſollicitudine erat eius negotium,niſi ratihabitione:ipſe verò ratum non habet,neq; debet haberi pro rato quod non vtiliter geſtum eſt. Azo.at in caſu huius.l.erãt iſti tres naturaliter obligati & retenti,non ciuiliter,cum pro ſeruis haberentur. vnde factum eſt negotium ipſo geſtu alienum,ſecundum H.Vel dic quòd hîc in caſu huius.l.agitur mandati,vt ſtatim dices. E

q *Iudicium.*ſcilicet mandati.mandauit enim retentis vt pro eo ſoluerent.alioquin non daretur mandati,nec neg.geſt. illo non habente ratum.Vel dic quòd compellitur habere ratũ:quia ipſo geſtu fuit ſuum negotium:vt.j.eo.ſoluendo.Sed nónne habent exceptionem perpetuam:vt infra quod me. cau. l. pe. ergo imputatur eis ſi non ſe oppoſuerunt: vt infra mand. ſi fideiuſſor?

Sed re-

UNED

Sed reſpondetur quòd non poteſt opponi: quia coguntur non opponere. Sed oppono: ergo fit eis iniuria. & ſic adhuc eis imputatur: vt infra de euic. ſi per imprudentiam. Sed reſpon. hanc iniuriam propter illius factum habent.

a *Ei obligat.* cum vicem perſonæ ſuſtineat: vt inſtit. de ſtipu. ſeruo. in prin. & infra de adqui. re. do. hereditas. Et no. quòd patet hîc quòd hæc actio durante geſtione contra geſtorem datur, & cõpetit quo ad natiuitatem. & idem dicitur in vtili actione neg. geſt. quæ contra furioſi curatorē datur. idem que & in curatore impuberis. ſed ſecus in actione tutelæ: vt. ℱ. de tute. & ra. diſtra. ſi tutor. in fi. & l. ſeq. In curatore adulti dic quod non pro tota adminiſtratione: vt. C. de adminiſtratione tutorũ. l. ſecũda. & l. rationes. ſed pro aliqua ſpecie ſic, vt furti: vt. ℱ. de admi. tu. l. cum curatore. C. de admi. tu. l. rationes. in hoc tamen parificatur curator tutori: quia neutrius ſtipulatio, ſcilicet rem pupil. ſal. fo. vel adoleſcentis committitur, niſi negotia geri incipiant: vt infra rem pu. ſal. fo. l. non quaſi. §. illud. & §. ſi quis. Azo.

b *Exiſtat.* nec enim ex perſona heredis conditio ſtipu. immutatur vt. ℱ. de verbo. oblig. l. ij. §. j. & ℱ. de iur. fiſc. ſi fiſcus. & ℱ. de inſti. l. ſi quis man. §. ſi impubes verſi. eius. & C. de here. ac. ſub prætextu. & C. de his quibus vt indig. l. Polla.

† Bal. reputat iſtũ tex. no. ad hoc quòd actio ſemel adquiſita cõtra heredẽ non mutatur: poſtea ob conditionẽ heredis. & iſte tex. hoc bene probat cũ glo. Bol.

* cõſumma re.

In negotiis hereditariis nõ inſpicitur perſona heredis: ſed oritur obligatio tãquam cuiuſlibet eſſet negotium. Bartolus.

Qui negotia† hereditaria gerit, quodãmodo ſibi hereditatem, ſeque ei obligat: [a] ideoque nihil refert an etiam pupillus heres exiſtat [b]: quia id æs alienũ cũ cæteris hereditariis oneribus ad eũ trãſit.

Mors domini eſt iuſta cauſa noua negotia non inchoandi: nõ autem ab inceptis deſiſtendi. h. d.

Si viuo Titio negotia eius adminiſtrare cœpi, [c] intermittere [d] mortuo eo nõ debeo: noua tamẽ inchoare neceſſe mihi non eſt, vetera explicare ac conſeruare * neceſſarium eſt: vt accidit cum alter ex ſociis mortuus eſt. Nam quæcunque prioris negocij explicandi cauſa gerentur [e]; nihilũ refert quo tempore conſummentur, [f] C ſed quo tempore inchoarentur.

Qui negotia aliena gerit per aliũ, hac actione tenetur ac ſi ipſe geſſiſſet. Bartolus.

Mãdatu tuo [g] negotia mea Lucius Titius geſſit. quòd is nõ rectè geſſit, tu mihi actione negotiorũ geſtorum teneris: non in hoc tantũ, vt actiones tuas præſtes: [h] ſed etiã quòd imprudenter eum elegeris: [i] vt quidquid detrimẽti neglegentia eius fecit, tu mihi præſtes.

c *Cœpi.* quaſi omnia geſturus ſcilicet quæ inueni, non quæ poſtea emerſerunt.

d *Intermittere.* id eſt inchoata dimittere.

e *Gerentur.* ſcilicet ab herede mortui.

f *Conſummentur.* ſcilicet ante mortem vel poſt mortem: quia ſemper conſummanda ſunt ex quo inchoata ſunt: ſed intereſt in quo tempore inchoentur: quia heres ſocij non tenetur noua inchoare: licet vetera perficere debeat: vt infra pro ſocio. l. heres ſocij. & ad hoc infra de damno infect. l. damni. §. ſi is. & C. de here. tu. l. j.

g *Mandato tuo.* quia mei contemplatione mandaſti.

h *Præſtes.* quia non ideo teneris quòd actionem habeas. nam tũc delegatio eſſet pro iuſta prẽſtatione: vt. ℱ. de pec. l. quod debetur. Sed in caſu etiã ſi non ideo tenearis quòd actionẽ habes, tamen cedendo liberaris: vt. ℱ. depo. l. ſi is apud. quæ eſt contra Sol. ideo ibi, quia ſolus dolus in illa actione venit qui non fuit ibi: licèt apud alium depoſitarius deponat.

i *Elegeris.* punitur qui malè eligit: vt hîc, & infra loca. & con. cum in plures. §. ſeruum in fi. ℱ. & infra ſi menſor fal. mo. dix. l. j. §. hæc actio. & infra de fur. ſi quis vxori. §. apud Labeonem. vel melior ratio, quia mandator geſſiſſe videtur: vt infra de vi & vi arm. l. j. §. deieciſſe. & infra de admin. tu. ita autem. §. geſſiſſe. Accurſius.

Siue hereditaria.] CASVS. Quodcunque negotium geſſero: ſiue hereditarium, ſiue aliud quodcunque, ſufficit ſi vtiliter gerere inchoaui, licèt ad effectum non perduxerim: quia ſemper habeo nego. geſt. act. & recuperabo preciũ, quamquam id quod emi perierit ſine culpa mea. nam ſi frumentum ad opus familiæ comparaui, & id poſtea perierit, & culpa mei geſtoris dicitur quòd act. non haberem, nec recuperarem precium, cum debeam condemnari propter culpam: non meum conſeruare.

k *Alicuius.* etiam pupilli: vel cuiuſlibet minoris, vt infra de ſol. l. in pupillo. §. plane. & infra de mino. verum. §. ſciendum. verſi. item non reſtituitur.

l *Conſequi.* totum quantumcunque ſit: vt infra de in rem ver. l. ſi res. nec imputabitur geſtori leuis culpa quòd plus dederit: vt ſupra eo. l. iij. §. interdum. ſecundũ Ioan. & H. Quod reprobo ſecundum Azo. in vtroque caſu: quia nõ vbicunque datur actio de in rem ver. & iſta: ſed econtrario verum eſt: vt infra de in rem ver. l. iij. §. in rem. verſic. ſiue cũ ſeruus. item hîc non erat deſertum negotium: & ideo leuis culpa venit. non ergo repetet totũ ſi plus dederit culpa etiam leui: vt infra eod. ſi quis negotia.

m *Damnandus ſit.* cum ea ipſius vitio euenit. & dic damnãdus in aliis dãnis, non frumenti vel vini.

n *Conſequi.* id eſt, non reperit expenſas. Sed an in frumẽtum damnetur? Reſpõ. non. ſic enim bis puniretur. Itẽ quid ſi pro vino dedit decem: & tunc quãdo periit, valet. v. an alia v. repetet? Hæc lex innuit quòd non: ibi, nã cum &c. ſed fortè ſecundum hanc diſtinctionem intelligitur. No. ergo quòd expenſas non repetit, ſed cõtra ſupra eo. l. debitor. vbi fuit in culpa, & tamen repetit. ſed ibi in alia re commiſit culpã, ſcilicet in deponendo: in alia fecit expẽſas. hîc autem circa idem. Item no. hîc argu. quòd eodem ex facto non debet quis pœnam & præmium reportare: vt infra ex quibus cau. ma. ſi cui. in prin. & in glo. cũ crimen. & infra de arbi. ita demũ. & de inter. & rele. relegatorũ. §. fin. & l. ſeq. in gloſ. & infra. de leg. j. ſi domus. & infra de mino. auxilium. in fi. & infra ſol. ma. ſi ab hoſtibus. §. j. in glo. j. in fine. & ℱ. de here. inſti. ſi quis ſolidum. & ℱ. de noxali. ſi communis familia. & C. de hæreti. & Mani. & ibi glo. ſi. l. curiales. & C. de decu. ne quis in ſi. li. x. & ℱ. de ac. & obli. l. j. §. is quoque cui. & ℱ. de regu. iu. l. non fraudantur. §. nemo. & ℱ. de iniur. ſed & ſi vnius. §. ſi ſeruus in quo. & de his qui. vt indig. l. j. ſed arg. cõtra. ℱ. de excu. tu. l. ſed & milites. §. ſcribit autẽ. ibi, ſed & ignominia. [a] & infra de ſuſpe. tu. l. decreto. & infra commoda. l. rem mihi. §. in exercitu.

In negotio geſto neceſſario quicũque caſus ſuperueniẽs nõ nocet geſtori, niſi culpa prẹcedat caſum. hoc dicit. Vel aliter: Ex eo ex quo quis debet puniri, non debet prẹmium conſequi. Bartolus.

XXII. GAIVS *libro tertio ad Edictum prouinciale.*

B Siue hereditaria negotia, ſiue ea que alicuius [k] eſſent gerens aliquis, neceſſario rẽ emerit: licet ea interierit, poterit quod impenderit, iudicio negotiorũ geſtorum cõſequi: [l] veluti ſi frumẽtum aut vinũ familiæ parauerit, idque caſu quodã interierit, fortè incẽdio, ruina. Sed ita ſcilicet hoc dici poteſt, ſi ipſa ruina vel incẽdium ſine vitio † eius acciderit. nã cum propter ipſam ruinam aut incẽdium damnandus ſit, [m] abſurdum eſt eum iſtarum rerum nomine quæ ita conſumptæ ſunt quidquam conſequi. [n]

† Iſte text. eſt no. ſecũdum Bal. ad hoc quòd culpa dicitur eſſe vitiũ & ſic nõ ſolum dolus eſt vitium, ſed & ipſa culpa hoc addito, quod malè facere eſt culpa. l. fina. & ibi Bal ad quem me remitto C. man. Bol.

Negotiorũ geſtor tenetur domino reſtituere ꝙ eius nomine exegit, etiã ſi ſit indebitũ. ſed ſi indebitum ſoluit, à domino nõ recuperat. Paulus.

XXIII. PAVLVS *libro vicenſimo ad Edictum.*

Si quis negotia aliena gerẽs indebitum exegerit: reſtituere cogitur. [o] De eo autem quod indebitũ ſoluit, [p] magis eſt vt ſibi imputare [q] debeat.

D

a] illud poti⁹ occaſione quàm ratione contingit nec eſt ibi per modum præmii: ſed quaſi per modum impoſſibilitatis ſecundũ. Bal.

E Si quis. CASVS. Si geſtor negotiorũ indebitè exegerit, id dominio reddere debet. & ſi indebitũ ſoluerit ille geſtor, à domino non conſequetur: ab eo tamen cui ſoluit, ſic.

o *Cogitur.* aliter in peti. here. vt. ℱ. de peti. hered. ſi poſſeſſor. j. §. ait ſenatus. verſic. bonæ fidei. & eſt ratio: quia ibi ſuo nomine exegit: hîc domini. Accurſius.

p *Soluit.* alicui quem credebat creditorẽ domini, cum non eſſet.

q *Imputare.* No. nõ eſſe eandẽ rationẽ contrariorum: vt hîc, & ℱ. de procu. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. ſed certe hæc nõ ſunt cõtraria: quia quãdo ſoluitur geſtori, duo interueniũt. ſ. quod ſoluitur, & ꝙ domin⁹ habeat ratũ: at quãdo ſoluit geſtor, tantũ vnũ. ſ. quod ſoluitur: nõ autẽ domin⁹ ratũ habet. ſi autẽ ratum haberet, eſſent cõtraria, & eſſet eadẽ ratio. Quare ergo hæc lex fecit differentiã? Reſpõ. reſpexit quod plurimũ ſolet euenire, ſ. quod domin⁹ habeat ratum quod ſoluitur geſtori. quàm ecõtra: ar. ℱ. de leg. & ſenatuſcon. l. nã ad ea. ſi autem ratum habeat, ipſi ſoluenti repetitio datur cõtra dominum ratum habentẽ per

Contrariorum non eſt eadẽ ratio.

actionem neg.geſt.at modò,id eſt in caſu huius. l. contra ipſum cui ſolutum eſt:vt ſupra eo.ſi pupilli.§.item quæritur. Alij dicūt quòd quando ſoluitur geſtori,quòd dominus ratum habere cōpellitur:ſed non quando ipſe geſtor ſoluit:vt ar.ſupra eo.Pomponius.& in hoc faciunt huius legis differentiam.

A

Si ego.] CASVS. Hæc lex de geſtore ſine mandato loquitur, nō de procuratore. dic ergo: Debeo tibi. x. geſtori negotiorum tuorum illa. x. ſolui. non ſtatim proprietas illi* pecuniæ tibi adquiritur: ſed ita demū ſi ratum habueris quod geſtori tuo ſolui:& liberabor poſtquā habueris ratum.

a Procuratori.ſcilicet debitoris, vt dicunt: vt arg. infra de do. inter virum & vxo. ſi ſponſus.in prin.Alij dicunt creditoris. Tu dic ſecundū Azo. quòd hic erat geſtor negotiorū creditoris.& ſic impropriè procurator dicitur:vt ſupra de procu. l.Plautius. non autem erat procurator negotiorum debitoris.accipiebat enim hic geſtor pecuniā vt potius exequeretur officiū quod gratis & ſine mandato gerendum acceperat: quàm vt debitoris vel let ſuſcipere mandatū: alioquin debitor mādatū ſuum re integra reuocaret:quod hîc negatur:vt inſti. de man. §. rectè. integra dico, vel quia non tradidiſſet, vel quia de tradendo ſe non obligaſſet:[a] vt infra man.l. Quintus. & infra de conſti. pecu. l. vtrū præſente. §.vnde falſam.præterea quomodo creditor ratum haberet ſi nō eſt ſuo nomine geſtum: vt ſupra eo.ſi pupilli.§.ſed.ſi ego.

a]Bal. dicit iſtā glo.fore ſingu. ad quā aduerte vt hic interpreta.Bolog.

Per ſolutionem factam geſtori non liberatur ſoluens, nec dominium adquiretur creditori, niſi ratihabitione ſecuta. Bartolus.

XXIIII. IDEM libro vicenſimoquarto ad Edictum.

SI ego hac mente pecuniam procuratori [a] dem, vt ea ipſa creditoris fieret: proprietas quidem per procuratorem non adquiritur: [b] poteſt tamen creditor etiam inuito me ratum habendo pecuniam ſuam facere: [c] quia procurator in accipiēdo creditoris duntaxat negocium geſſit: & ideo creditoris ratihabitione liberor. [d]

B

XXV. IDEM libro vicenſimoſeptimo ad edictum.

SI quis negotia aliena gerens, plus quàm oportet impenderit: recuperaturum eum id quod præſtari debuerit. [e]

C

Officiales publici licet reſpectu reipub. alter pro altero teneatur, non tamen reſpectu priuati ad quem negotium in veritate ſpectat. Bartolus.

XXVI. MODESTINVS libro primo Reſponſorum.

CVm alicui ciuitati [f] per fideicommiſſum reſtitui iuſſa eſſet hereditas, magiſtratus actores horum bonorum Titium & Seium & Gaium idoneos creauerunt.poſtmodum hi actores inter ſe diuiſerunt adminiſtrationē bonorū:idque egerūt [g] ſine auctoritate & ſine cōſenſu magiſtratuū. poſt aliquod tempus teſtamentum per quod reſtitui ciuitati hereditas fideicommiſſa eſſet, irritum probatum eſt pro tribunali: [h] atque ita ab inteſtato Sēpronius legitimus heres defuncti extitit: ſed ex his actoribus vnus non ſoluendo [i] deceſſit:& nemo heres eius extitit. quæro, ſi Sempronius conueniat actores horum bonorum, periculum inopis defuncti ad quos pertinet? Herennius Modeſtinus reſpondit, quod ab vno ex actoribus ob ea quæ ſolus geſſit, [k] negotiorum geſtorum actione ſeruari nō poteſt: ad damnum eius cui legitima hereditas quæſita eſt,pertinere. [l]

Geſtor expenſas voluptarias nō repetit. Bartolus.

XXVII. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

EX duob* fratribus vno quidē ſuæ† ætatis,alio verò minore annis,cū haberent cōmunia prædia ruſtica, maior frater in ſaltu cōmuni habēte[m] habitationes paternas,[n] ampla ædificia ædificaue rat:cúmque eundem ſaltum cum fratre diuideret:ſumptus ſibi quaſi re meliore ab eo facta deſiderabat fratre minore iam legitimæ [o] ætatis conſtituto. Herennius

D

b Non adquiritur. imò videtur quod ſic adquiratur: vt infra de adqui.re.do.ſi procurator. quæ eſt contra.Sol.hîc non erat procurator,ſed geſtor:& ſic ratihabitio expectatur:ſed in procuratore nō,ſecundū Azo.vt ar.ꝭ.de cōdic.inde.l.indebitum.&.ꝭ.de adqui.poſ.cōmunis ſeruus.§. j. Alij dicūt quod ibi erat ſpecialiter ad hoc conſtitutus:hîc erat generalis, vel ad alia conſtitutus à creditore:vt primo caſu etiā ſine ratihabitione quęratur domi niū,ſecundo nō.& ſecūdū hāc propriè ponitur hîc procurator.

c Suam facere.ſed an eo ipſo quòd ratum habeat, ſtatim quæritur ſibi dominium vel poſſeſſio, vel vſucapiendi conditio? Reſpon.ita,vt hîc apertè dicit:& quia ratihabitio retrotrahitur: vt C.ad Maced.l.fin.& quia talia per procuratorem quæruntur:vt C.per quas perſo.no.adquir.l.j.& infra de adquir.poſ.l.j.§. per procuratorem.&.l.poſſeſſio quoque.§.& ſi poſſeſſio. & de reg. iur.hoc iure.§.deiecit. Item cuius interim eſt? Reſpon. debitoris fortè:vt ar.infra de vi & vi ar.l.cum fundum. & infra de fur. l.falſus.§.j.Sed quomodo ergo poſtea trāſit ad creditorem? Reſpon. ratihabitione, quæ retrotrahitur ac ſi à principio fuiſſet adquiſita.argu.tamen contra infra rem ra. ha. l. pe. Cui reſpon. quia ibi videtur poſſeſſionem bonorum repudiaſſe: quia tacuit per totum tempus quo potuit peti:vnde non trahitur ille caſus retro.Vel fortè nullius eſt interim.

d Liberor.vt hîc,& infra de ſol.qui hominem.§.ſi gener.

Si quis.] CASVS. Geſſiſti negotia mea: & pluſquam deberes impendiſti:puta debebas.x.impendere:& tu.xx. impendiſti. Dicitur hîc quòd tu recuperabis id quod tu debebas impendere,nō vltra:id eſt conſequeris.x.tantùm,& non vltra.Viuianus.

A

e Debuerit.& non vltra,vt hîc,& ſupra de procu. l. qui proprio. §.procurator vt in cæteris.& infra man.diligēter.&.l. idémque. §.idem Labeo.& infra eo.l. quæ vtiliter.in prin. & infra ad Maced.l.ſed Iulianus.§.proinde.verſi.quod dicitur.

C Vm alicui.] CASVS. Paterfami. deceſſit me inſtituto herede: & rogauit me vt hereditatē ciuitati alicui reſtituerē. hereditatem reſtitui. ciuitas tres adminiſtratores creauit qui bona hereditaria adminiſtrauerunt: ſcilicet Gaium, Seium, & Titium. iſti adminiſtrationem diuiſerūt:& quilibet pro portione ſua geſſit:poſtea apparuit quidam qui dicebat ſe heredē illius: & dicebat id teſtamētum nullius momēti in quo fuerat hereditas ciuitati reſtituta. vnde bona hereditaria petiit,& obtinuit & incepit exigere iſtorum adminiſtrationes. demum alter ex adminiſtratorib* factus eſt nō ſoluendo, puta Titi*:& deceſſit nullo herede relicto. quæritur an alij duo adminiſtratores ſint conueniendi in eo in quo iſte qui factus fuit non ſoluēdo, tenebatur: Et dicitur quòd nō,ſed damnum hereditatis ad legitimum ſpectat heredē, non ad alios adminiſtratores. tātum recuperat ab aliis adminiſtratoribus.

* Cōiunge. l.tres fratres de.pact.ꝭ. Duar.

† Id eſt maioris.25.an.

f Cū alicui ciuitati.quę ſit ſub imperio populi Romani: vt infra ad Treb. l. omnib*. Azo.

g Egerunt.aduerſus debitores hereditarios.

h Pro tribunali. ſcilicet iudice cognoſcēte.& hoc quia teſtator fuit capite minutus forte:vt inſti.qui.mo.teſt.infir.§.alio.

i Non ſoluendo.ſcilicet factus poſt depoſitam adminiſtrationem, ſecundum H.vt ſtatim dices.

k Solus geſſit.ſi qua enim negligentia cōmuni perierunt, æqualiter ad omnes ſpectat periculum:vt infra de admi. tu. l. tutores qui.§.in eum.&.l.tres tutores.

l Pertinere.imò ad magiſtratū:vt.ꝭ.de admi.tu.l.Lucius.§. Sempronij.quæ eſt cōtra.Sol.hîc factus eſt nō ſoluēdo poſtquā legitimus heres obtinuit:ibi ante,ſecūdum Azo.& H.Vel aliter, ibi poſſidebat reſpu.occaſione debiti:hic autē pro ſuo. vnde cū tāquam in re propria cōſtituit curatores:non eſt ita imputandum magiſtratibus ſicut ibi:arg.ꝭ.ſol.ma.l.etiam.§.j.Vel illud fauore pupillorum.vel hîc ſubito lapſus fuit:ibi nō:ar.ꝭ.eo.tit.l.ſi rem. Sed quare etiam alij duo nō tenentur pro eo qui nō eſt ſoluendo:nam ſic ciuitati tenebantur inſolidum: Reſpon.non, ſecundum Ir.quia ciuitati quidem ex officio tenebatur etiam antequam gererent:heredi autem ex ſola geſtione teneri cœperunt.

E

E X duobus.] CASVS. Duo fratres Titius & Seius habebāt prędiū cōmune:Titius erat maior.xxv.Seius minor.Titius magnas ædes & amplas in area hereditaria fecit : poſtea cum iſtud prædiū & alias res paternas deberet diuidere: petebat iſte frater qui ædificauit,ſumpt* quos fecerat in ædificādo:an poſſit,quęri tur.Et reſpō.ꝙ ſi fuerūt neceſſarij,illos repetit:ſi voluptarij,non repetit:ſicut hîc,[TITIVM.] Si filiā ſororis meæ aliqua pietate ductus nutriui:hoc nomine nō habeo act.vt repetam ſumptus.

m Habente.id eſt continente.

n Paternas.id eſt à patre factas.

o Legitimæ.ſcilicet.xxv.an:vt. C.de his qui ve. æta. impe. l. fin. aliàs

aliàs ad diuiſionem prouocare nõ poſſet:licet poſſet prouocari: vt hîc,& infra de re.eorum.ſi pupillorum.

Expenſas voluptarias non repetit negotiorum geſtor.

a *Non habere.* quia ſcilicet voluptarij fuerunt vt hic, & infra de pig.ac.l.ſi ſeruos.ſed abraſio conceditur:vt no.ſupra eo.l. ſi pupilli.in prin.itẽ hoc ſi non fuerit promercalis, id eſt venalis res in qua factæ ſunt expẽſæ : vt infra de impen. quod ſi.&.j.de rei vin. l.in fundo.

b *Pietatis.*vel amicitię: vt.j.eo.is qui.

c *Habere.* niſi in caſu: vt. C.de nup. patrem. Et no. hîc ꝙ ex perſonarũ qualitate & ſumptibus factis præſumitur pietas: vt plenè dices.j. de do.inter vi.& vxo.vtrum.Accur.

Nec hanc nec indebiti l.Neſennius. j.eo.

S *I quis.*] CASVS. Titius mandauit mihi vt gererem negotium Seij : & geſſi, & malè. teneor Titio mandati, qui mandauit vt gererem, in id quod Titius eſt obligatus Seio : & id à me geſtore exigere poterit Titius : quia licèt nõ ſoluerit Seio: tamẽ videtur ſoluiſſe, cũ ſit obligatus Seio.

d *Mandati.*ſi Titio mãdaſſet : vt. j. manda. ſi procuratorem. §. ſi tutores.in fi.§.&.C.eo.ſi mandatum.

e *Is.*ſcilicet Titius.

f *Negotiorum geſtorum.* cum non fuerit mandatum.

g *Videtur.* Not. illud abeſſe, in quo quis eſt obligatus:vt hîc,& infra ad. l. Fal. quod de bonis.§.ex donationibus.& inſti.de ob.ex quaſi contra.§.tutores. etiam ſi ſub condi. debetur:vt infra de leg.j.l.plane.j.§.quòd ſi rem. in fi. Sed argu. contra infra.ſol. ma.l.facere.a Vnde bona deducto demum ære alieno intelliguntur:vt infra de ver.ſigni.l. ſubſignatum. §. j. Sed an aget ſtatim hic mandator ex quo competit? Reſpon.non: niſi condemnetur ſecundũ Alber.ad inſtar fideiuſſoris:vt infra man. l.Lucius.Tu dic ſtatim etiam antequam ſoluat vel cõdemnetur. Quare ergo aliud in fideiuſſore,vt.d.l. Lucius.&. C. man.ſi pro ea? Reſpon.quia fideiuſſor officium gratis ſuſcepit de ſe obligãdo,& ſoluendo pecuniam:vt infra de condic.inde.l. indebitam. quod intempeſtiuè,id eſt antequam ſoluat vel condemnetur,reuocare non poteſt:quia iuuari nos, nõ decipi &c. vt infra commo.l.in commodato.§.ſicut.At hîc hoc ipſo quòd mandat alij, vel ipſe gerit, perficit mandatũ:vt infra manda.ſi mandato meo. in prin.Item ad quid aget antequam ſoluatur? Reſpon.vt liberetur:vt infra man.ſi mandato meo.§.quotiens. Item hæc ſententia quomodo mãdaretur executioni? Reſpon.captis pignoribus: vt arg.infra de admi.tu.l.j.in prin.& inſti.de ſatiſda.tut. & cura. §.ſciendum.verſi.quibus conſtitutionibus.

a] Solue ſecũdum Bar. & dic quòd ibi erat obligatus ſub conditione, hic purè.

C *Vm paterfamilias.*] CASVS. Decedens videns ventrem vxoris groſſum multum:quia fortè credebat eſſe prægnantem: ei infanti quem in ventre eſſe credebat, tutorem dedit.tutor interim adminiſtrauit : & ex ventre nullus naſcitur. Dicitur hîc ꝙ nulla erit actio tutelæ:ſed habebit act.neg. geſt. aduerſus eũ qui ſucceſſit,& ea conuenitur.ſi natus fuerit,erit actioni tutelæ locꝰ.

h *Dederit.*quod poteſt facere:vt inſti.de tu.§.cum autem.

i *Adminiſtrauerit.*ſcilicet de facto.

k *Fuerit.*vel natus,ſed non viuus: vt infra de verb. ſignifi. l. qui mortui.

l *Agendum.*ſcilicet vtili:vt infra de tu.& ra.diſtra.l.poſthumo. & infra de teſta.tute.ſi nemo.ij.§.ſi.& ſupra eo.l.iij.§. hac actione.Et aget ille qui ſucceſſit in locũ poſthumi , fortè ſubſtitutus, vel alius legitimus heres:vt infra de teſta.tu.l.ſi nemo tutorum. §.teſtamento.

Modeſtinus reſpondit, ob ſumptus nulla re vrguente, ſed voluptatis cauſa factos, eum de quo quæritur, actionem nõ habere. a

Expenſę factæ cauſa pietatis nõ repetuntur. Bartolus.

Titiũ,ſi pietatis b reſpectu ſororis aluit filiam:actionẽ hoc nomine contra eã nõ habere c reſpõdi.

Pro eo pro quo quis obligatus eſt, agit hac actione antequã ſoluat. Bartolus.

XXVIII. IAVOLENVS *libro octauo ex Caſſio.*

S I quis mandatu Titij negotia Seij geſſit, Titio mandati d tenetur: iſque æſtimari debet quãto Seij & Titii intereſt. Titii autem intereſt, quantum is e Seio præſtare debet, cui vel mandati, vel negociorum geſtorum f nomine obligatus eſt. Titio autem actio competit cum eo cui mandauit aliena negotia gerenda, & antequam ipſe quicquam domino præſtet: quia id ei abeſſe videtur, g in quo obligatus eſt.

Geſtum nomine ventris deuoluitur in actione tutelæ poſthumo nato : vel in actione negotiorum geſtorum. hoc dicit. Rationem huius legis in primo caſu videre eſt facile: in ſecũdo eſt ratio, quia poſthumus habetur pro nato.dum tractatur de ſtatu & commodo ſuo:vt ſupra de ſta.ho.l.qui in vtero. Bartolus.

XXIX. CALLISTRATVS *libro tertio Edicti monitorij.*

C Vm pater teſtamẽto poſthumo tutorem dederit, h iſque tutelam interim adminiſtrauerit:
B i nec poſthumus natus fuerit: k cum eo non tutelæ, ſed negotiorum geſtorũ erit agẽdum. l quòd ſi natus fuerit poſthumus, m tutelę erit actio & in eam vtrumque tẽpus veniet: & quo antequam naſceretur infans geſſit, n & quo poſtea quàm natus ſit.

Sicut inter collegas coæqualis poteſtatis eſt actio negotiorũ geſtorum: ita ſi ſunt poteſtatis inæqualis. Bartolus.

XXX. IVLIANVS *libro tertio Digeſtorum.*

C E X facto o quærebatur: quendam ad ſiliginem emendam curatorẽ decreto p ordinis conſtitutum: eidem q alium ſubcuratorem conſtitutum ſiliginem miſcendo corrupiſſe: r atq; ita pretium ſiliginis quæ in publicum empta erat, curatori adflictum * ſ eſſe: quâque actione t curator cũ ſubcuratore experiri poſſit , &

* inflictum.

m *Quòd ſi natus fuerit poſthumus.*& viuus.

A n *Geſſit.*quia iam pro nato habetur:vt ſupra de ſta. homi.l. qui in vtero.Patet ergo quod ex poſtfacto declaratur hanc actionẽ nõ competiiſſe,& tutelæ actionem dari: vel econtra hanc competiiſſe.ſic infra de reb. dub.l.quædam: interim ergo poteſt dici dubium : quia contingens eſt de futuro.eſt tamen certum præſenti veritate inſpecta,ſcilicet quòd detur actio negotiorũ geſtorum: vt infra de teſta.tute.l. ſi nemo.ij.§.teſtamento.ſicut dicimus in captis ab hoſtibus:vt infra. qui. mo. ius patriæ pot.ſol.§.ſi ab hoſtibꝰ. Accurſius.

E *X facto.*] CASVS. Poteſtas Boñ.ordinauit aliquẽ qui præeſſet frumẽto communitatis : & ei dederat ſubcuratorẽ : qui ſubcurator immiſcuit arenam vel lolium & ſurripuit tantum frumenti: propter quod curator malè vendidit frumẽtum: & damnificata eſt ciuitas:quod damnum cõpellitur curator reſarcire:ſed habebit regreſſum aduerſus ſubcuratorem per act. neg. geſt. & hoc ad ſimilitudinẽ tutoris pro cõtutore ſoluentis. nã recuperat à contutore ꝓ quo ſoluit.q.d. ſubcurator tenetur nego. geſt.curatori ſoluenti. Idem dicit in duobus magiſtratibus ſi alter pro altero ſoluere cogatur,habebit ergo alter aduerſus alium act.niſi vterque conſentiens fuerit.

o *Ex facto quærebatur.*ſcilicet tali quod dicebatur, quendam &c.
D Accurſius.

p *Decreto.*Decurionum.

q *Eidem.*ſup.quendam eidem &c.

r *Corrupiſſe.* ſcilicet ſubcuratorem : qui ideo ſubcurator dicebatur,quia minorem habebat poteſtatem quàm alius:& ei obedire neceſſe habebat:nõ autem vt ſit eius curator: & qui eſt in cura, alterius curator eſſe non poteſt:vt.C.de leg.tu.l.ſi.quę eſt cõtra.

ſ *Adflictum.*id eſt damnum pretij quod totũ conſequi non potuit. Azo. fuit enim conuentus curator ab ordine : cui reſtituit iſte curator de ſua burſa iuſtum pretium corruptæ ſiliginis.

t *Qua actione.* ecce quod quærebatur. Reſpon. altius exorditur quàm incepit:quia quærit de ſubcuratore:& reſpõdet de tutore & magiſtratu,& de ſubcuratore.Dic ergo in pluribus tutoribus ſi vnus ſoluit pupillo id in quo alter deliquit (quia & ipſe tenetur,vt infra de tute.& ra.diſtra.l.j.§. nunc tractemus) repetit per actionem vtilẽ neg.geſt.vt hîc,&. C.de in lit.dan. tu.l. ad litem.
E &.C.de cõtrario iu.tu.l.ij.in magiſtratu dicas quòd ſi vnus ſoluit reip.damnum quod collega intulit,repetit per vtilem actionem neg.geſt.cum & ipſe conueniri pro hoc poſſit:vt hîc ſubiicit,& infra de admi.re.ad ci. perti.l.ij.§. ius reipublicæ. vtroque enim iſtorum caſuum facit alterius negotium ipſo geſtu:vt.j.e. ſoluẽdo.idem ergo fit in ſubcuratore:vt ſubiicit.Et ſic not.quod procedẽdum eſt de ſimilibus ad ſimilia:vt ſupra de legi. & ſenatuſcon.l.nam vt ait. &. l. non poſſunt. Sed ſi ita eſt in prædictis tribus caſibus:cur nõ eodem modo fideiuſſori contra fideiuſſorem datur actio:vt infra de fideiuſſo.l.vt fideiuſſor? Reſpõ. quia ex proprio arbitrio & mera volũtate obligatur: ſed tutor ex neceſſitate, & magiſtratus.Item fideiuſſor liberat confideiuſſorem nõ officio geſtionis,ſed natura obligationis. Item fideiuſſor habet actionem contra eum pro quo interceſſit: vt infra man.l. ex mandato. ADDITIO. Iſtam ſecundam rationem glo.approbat Pau.hîc,quòd fideiuſſor ſoluẽdo liberat alterum nõ officio

Procedendum eſt de ſimilibꝰ ad ſimilia.

UNED

geſtionis: quia non ſoluit contemplatione alterius fideiuſſoris, nec vt illum liberet: ſed contemplatione principalis debitoris vt illum liberet, & etiã ſe liberet. ergo liberato principali ſequitur etiam liberatio alterius fideiuſſoris: quia non poteſt acceſſoria remanere ſine principali ſublata principali: & hoc nõ eſt de officio geſtionis ꝙ habet producere hanc actionẽ: ſed eſt ratione cuiuſdã conſequentię: vt patet infra de dolo. l. ſi fideiuſſor. in fi. vbi eſt bonus tex.

Conſci⁹ fraudis non agit.

a *Conſcius fraudis*. non agit conſcius fraudis: vt hîc, &. ĩ. de dolo. ſi duo. & infra de inſti. ac. ſed & ſi pupillus. §. de quo. ĩ. fi. verſi. ſed ſi ipſe. & de tute. & ra. diſtra. l. j. §. nunc tractemus. & ſupra de eo per quem fac. eſt. l. fi. §. j. & C. de li. cau. l. ſi filium.

† Vide omnino quæ not. Inno. extra de fideiuſ. c. ꝙ quibuſdã. & quod idẽ Inno. ĩ ca. cauſam quę. ad fi. extra. qui fi. ſint legi.

L *Iberto.*] CASVS. Titius mandauit mihi quòd mutuã pecuniam acciperem, nõ tamen à quo: & à quodã pecuniam mutuam accepi, puta à Seio: & oſtendi fortè ei literas quas mihi Titius miſerat de pecunia mutua accipiẽda. Dixit Seius quòd contemplatione Titij mutuaret: & pecuniam numerauit, fideiuſſoribus acceptis: qui contẽplatione Titij interceſſerunt ſimiliter & eã in vſus proprios conuerti. tam creditor quàm fideiuſſor habebit act. nego. geſt. aduerſus Titium. [INTER NEGOTIA.] Fuiſti curator vel procurator Titij: acceſſi ad negotia tua gerenda. dum ea gererem: geſſi & Titij propria negotia adulti tui. teneor tibi ac. neg. geſt. non ſolùm nomine propriorum negotiorum tuorum, ſed adulti. vnde cauere debes de præſtando me indemnem ſi fortè adultus me conueniat. idem eſt ſi eras tutor Titij, & geſſi tua & ſua negotia propria. [LITEM.] Conueni Titium in iudicio: & litem ſum conteſt. Titius ſe fruſtratoriè abſentauit. vnde cum pluries fuiſſet citatus, nec comparuiſſet, voluit eum iudex condemnare. quidam eius amicus pro eo verba faciebat: & petiit vt non condemnaretur, ſed expectaretur. iudex eum tandem condemnauit, nec amicus pro eo appellauit. dictus Titius reuerſus vult eum conuenire act. neg. geſt. Dicitur quòd non poteſt: quia ille amicus appellare non tenebatur pro eo. ſed pone quod amicus iſte plenam ſubiit defenſionem: & fuit condemnatus. dicitur quòd appellare debuit.

b *Mandauit*. ſcilicet aliquis per literas.

c *Mutuam*. ſcilicet à quocunque.

d *Cuius literas*. ſcilicet mãdantis. q. d. contemplatione eius, ſcilicet qui miſit literas liberto vel amico, mutuauit creditor. ſed ſi creditori eſſent miſſæ, tunc mandati cõtraria: vt. C. man. l. ſi literas.

e *Eius*. ſcilicet mandantis.

f *In eum*. ſcilicet mandantem.

g *Fideiuſſori*. ſi ſoluerit.

h *Ad exemplum inſtitoriæ*. inſtitoria enim propriè locum non habet: quia non negotiationi, ſcilicet pecuniis dandis & accipiendis: ſed tantùm vni pecuniæ, & tantùm ad accipiendum fuit iſte præpoſitus: vt infra de inſti. l. cuicunque. §. j. &. l. in eum. & ideo dicit ad exemplum. Vel dic ideo quia non fuit præpoſitus cũ ea ſolennitate qua olim: vnde ad exemplum antiquæ ſolennitatis, & ſecundum hoc vera inſtitoria datur. vel refertur ad fideiuſſorem tãtùm vt agat hac actione ad exemplum inſtitoriæ: cum illa fideiuſſio ſit ſequela: vt infra de inſti. l. cuicunque. §. ſi ei quẽ. in fi. §. principalis verò creditor vera inſtitoria. Et vt plenè videas, dic vt diximus ſupra eo. ſi pupilli. §. item ſi procuratori.

i *Inter negotia*. Caſus iſte ſecundum antiquos ponitur in eo qui negotia mea cum mandato gerebat: & alia alterius cum eis coniuncta mei contemplatione geſſit. de vtriſque mihi, & ego ſibi

---

conſequi id vt ei ſaluum eſſet, quod cauſa eius damnum cepiſſet. Valerius Seuerus reſpondit, aduerſus contutorem negotiorum geſtorum actionem tutori dandam. Idem reſpondit vt magiſtratui aduerſus magiſtratũ eadem actio detur: ita tamen, ſi nõ ſit conſcius fraudis,[a] ſecundum quæ etiam in ſubcuratore idem dicendum eſt.

Ex facto procuratoris datur vtilis inſtitoria cõtra dominũ. Bar.

XXXI. PAPINIANVS *libro ſecundo Reſponſorum.*

LIberto † vel amico mandauit [b] pecuniam accipere mutuã: [c] cuius literas [d] creditor ſecutus contraxit, & fideiuſſor interuenit. etiam ſi pecunia nõ ſit in rem eius [e] verſa: tamen dabitur in eum [f] negotiorum geſtorũ actio creditori vel fideiuſſori, [g] ſcilicet ad exemplum inſtitoriæ [h] actionis.

Actio competens contra eum ad quem negotium ſpectat cura & ſolicitudine: nõ impedit actionem oriri contra eum ad quem negotium in veritate ſpectat: licet eius cõtemplatione nõ ſit geſtũ. B.

A Inter negotia[i] Sempronii quæ gerebat,[k] ignorans Titii negotiũ geſſit.[l] ob eam quoque ſpeciem Sempronio tenebitur.[m] Sed ei[n] cautionem indemnitatis officio iudicis præberi[o] neceſſe eſt aduerſus Titiũ cui datur actio.[p] Idem in tutore[q] iuris eſt.

B

Qui allegat cauſas abſentiæ, nõ condemnatur, nec appellare tenetur: ſecus in eo qui venit ad plenã defenſionem, licet poſt litem conteſt. hoc dicit. quem. §. no. Bart.

Litem in iudicium deductam,[r] & à reo deſertam, fruſtratoris[ſ] amicus vltro egit,[t] cauſas abſentiæ eius allegans iudici.[u] culpam contraxiſſe non videbitur quòd ſententia[x] contra abſentem dicta ipſe non prouocauit. Vlpianus notat: hoc verum eſt: quia fruſtrator[y] condemnatus eſt. Cæterùm[z] ſi amicus cum abſentem defenderet, condemnatus negotiorum geſtorum aget:[a] pote-

C

A tenemur mandati actione. ſed contra ſupra eo. item. §. j. Sed ibi loquitur de act. neg. geſt. hîc de actione mãdati. Item ibi omnia negotia erant alterius, hîc nõ, ſed mandantis cuius contemplatione gerebat: & erant ſua propter cõiunctionem. & ſic non eſt cõtra. Item contra ſupra eo. ſi pupilli. §. ſi quis ita ſimpliciter. in fi. §. in eo quòd ibi dicit, ſciens: hîc, ignorãs. & tamẽ hîc ſubiicit Titio dari ac. nego. geſt. ſed ſubaudi, maximè, & quod hîc ſubiicit, idẽ in tuto. & cura. ſubaudi, ꝙ gerẽdo negotia pupilli, & alteri⁹ negotia cũ illis iuncta geſſit. Tu aliter pone caſum primũ in procuratore vel curatore, hoc modo: quia aliquis geſſit negotia Sempronij, qui ſcilicet Semproni⁹ erat curator vel procurator Titij: & interea etiã Titij. & quod ſequitur, idem in tu. &c. eodẽ modo dicas: quia gerẽdo negocia tutoris, geſſit etiam pupilli. & ſecundum hanc poſitionẽ expone literã.

k *Gerebat*. aliquis cum mandato vel ſine.

l *Geſſit* & totũ malè.

m *Sempronio tenebitur*. cum eius interſit: quia ad eum pertinet cura & ſollicitudine. & ſic non eſt contra ſupra eo. item. §. j. nec minus tamen & Titio tenetur cuius in veritate erant: vt ſupra eo. ſi pupilli. in prin. & hîc ſubiicit, aduerſus Titium &c. Accurſius.

n *Sed ei*. ſcilicet Sempronio, ſecundũ. Io. ſed tu dic verius, id eſt geſtori quem dictum eſt teneri Sempronio, ſecundum Azo.

o *Præberi*. à Sempronio, ſecundum ſecundam caſus poſitionem.

p *Actio*. ſcilicet nego. geſt. ſecundum primũ caſum. Sed eſt contra infra man. l. ſi mandauero. ij. §. ſi curator. in fi. §. vbi dicit dari in factum, & denegari actionem iſtam. Sol. quidam dicunt intelligi de actione ad exhi. &. l. Aquil. & de aliis ſimilibus, non neg. geſt. Sed tu dic quòd hîc in rem ipſam cuius negotia ſunt, eſt impenſum: ibi autem erat ſuum ratihabitione. & hoc plenè dixi. s̃. eod. ſi pupilli. §. ſi quis ita ſimpliciter. Alij dixerunt quòd licèt hic neſciret cuius eſſent, ſciebat tamen quòd nõ erant Sempronij. vnde hic error in perſonam non tollit hanc actionem. ſecus ſi crederet eſſe tantùm Sempronij: vt in contraria. l. ſed media ſolu. verior eſt.

D

q *Idem in tutore*. ſcilicet quod diximus quando eſt curator: vt ſi hic Sempronius fuit tutor Titij. Accurſius.

r *Litem in iudicium deductam*. id eſt conteſtatam.

ſ *Fruſtratoris*. i. eius qui per fruſtrationem aberat. Accurſius.

t *Egit*. primus eſt caſus in eo qui tantum abſentiæ cauſam dicit: quod poteſt quilibet: vt ſupra de procura. ſeruũ. §. publicè. &. l. abſens. & hic ſecundus quando plenè defendere vult: quo caſu

E ipſe cõdẽnatur, vt hic dicit, nomine ſcilicet dñi. dic ergo litẽ &c. quo ſecũdo caſu ſi nõ appellauit geſtor, ſibi imputatur. Accur.

t *Egit*. largè ponitur pro eo qui defendit vt ſupra de eden. l. j. in princi.

u *Iudici*. non autem volebat plenè defendere.

x *Sententia*. id eſt à ſententia. & ſic ſupple. Accurſius.

y *Fruſtrator*. non autem amicus: quia ſolùm abſentiam fruſtratoris excuſabat. Ioan.

z *Cæterum*. hunc caſum ſecundum ponit M. quando à prin. cum hoc defenſore fuit lis conteſt. aliàs non deberet damnari: vt. C. de ſen. & inter. om. iudi. l. j. Sed tu dic ſecũdum. Io retẽto eodem caſu, quãdo ſcilicet interuenit lite deducta in iudiciũ. i. lite conteſtata: & tamen condemnatur. vt ſtatim dices: & non ſolùm excuſabat, ſed etiam principaliter defendebat.

a *Aget*. ad condemnationem, & ad ſumptus: & hoc cum habuit mandatum. aliàs ad ſumptus non agit: ſed ad id quod cõdemnatus fuit,

tus fuit,ſi ſoluit:vt infra iudi.ſol.iam tamen.§.in hac.&.C.mā.l. etiam.& ſic no.ex hac.l.quòd etiam is qui defendit ſine mandato,licèt poſt.lit.conteſta.interueniat, tamen deb et condemnari, non is quem defendit:quod in vero procuratore (licèt quidam dicant contra)omnino admitto.fit enim contra dom inūexecutio:ſed ī defenſore, ſiue à prīcipio, ſiue poſt lit. coteſt. interueniat. nam vtrobique inuitū ſic liberat etiā nolente creditore actore: ſi tamen iudi. ſol. promittat:quia & ipſum iurare de calū. dico ſecundum Azo. & fit quædam nouatio: vt dixi C.de iur. prop. calum. dan.l.j.§.ſin autem.dico enim eum damnandum, vt pleræque leges velle videtur:vt.ſ. de procu. l. minor. §. quoniā.&.J.de re iudi. ſi cū procuratore.&.J. de iudi.l.de qua re.§.j. &.J.de ſol.l.ſolutionē. & inſti.de ſatiſ.§. ſi verò reus. ſi autem certū eſſet actori competere actionem,non tollitur ipſo inuito per alium ſtipulantē:vt.J.de noua.ſi Stichū.§.fin.ad.l. autem. C.de ſen.l.j.reſpondeas iudicio,id eſt ſententiæ.

a *Poſſet*. & deberet: vt quia bonā cauſam habebat:vt.J.de admi.tut.l.quotiēs.§.ſicut.Et not.hīc quē debere appellare.ſic &.J.man.ſi procuratorem.§.ſi ignorantes.&. C.de procu.l.inuit*.Sed arg.cōtra.J.ad Silania.l.propter veneni. §. fi.

rit ei imputari,ſi cum poſſet, [a] nō appellaſſet.

Compenſatio quantum ad curſum vſurarum fit ipſo iure. Paul.

† Qui aliena negotia gerit,vſuras præſtare cogitur, eius ſcilicet pecuniæ quæ purgatis [b] * neceſſariis [c] ſumptibus ſupereſt. [d]

Qui expendit vltra quàm eſt ei iniunctum,non repetit.

Libertos † certam pecuniam accipere teſtator ad ſumptū monumenti voluit. ſi quid amplius fuerit erogatum, [e] iudicio negotiorum geſtorum ab herede non rectè petetur [f] de iure fideicommiſſi:cum voluntas [g] finem erogationis fecerit.

Pupillus non tenetur ad perficiēda negotia etiam cœpta. Bar.

Tutoris [h] heres impubes filius ob ea quæ tutor eius in rebus pupillæ paternæ geſſit, non tenetur:ſed tutor proprio nomine iudicio negotiorum geſtorum conuenietur.

Qui aliena.] C A S V S. Geſſiſti negotia mea: & ex negotiis pecuniam redegiſti. ſi illam in vſus tuos conuerteris: nec in mora fueris:vel alij eam fœneraris, vel ſi pecuniam fœnerare ſolitus fui: ſuper exiſtentis pecuniæ vſuras præſtare teneberis,deductis neceſſariis impenſis quas tibi compenſabis.[L I B E R T O S.]Deceſſi,& præcepi heredibus meis vt liberto meo centum darent, vt mihi faceret monumentum:ipſe libertus impendit cētū. &.l. Dicitur hīc quòd non conſequitur iſte libertus ab heredibus meis niſi centum.[T V T O R I S.]Tutor meus geſſit tutelam meam:& decedens filio ſuo impubere herede inſtituto ſibi filio tutorem dedit: tutor ille immiſcuit ſe negotiis meis gerendis. non agam tutelæ,ſed neg. geſt.contra tutorem. filius enim impubes tutoris mei non tenebitur pro adminiſtratione quā fecit iſte tutor poſt mortem patris ſui:ſed tenebitur pro eo quod pater eius malè adminiſtrauit.[Q V A N Q V A M.] Paterfamilias reliquit vxorem,& filium ex ea.& deceſſit: & iſtum filium matri commendauit:poſtea perpendit mater quòd filius multas habuit actiones alias:vnde actores quoſdam ad act.illas voluit ordinare iſta mater.Dicitur quòd non poteſt: quia ipſa agere non poteſt.Item res filij alienare nō poteſt: nec debitores filij matri ſoluendo liberantur.[V N O.] Habebam prædium cui dicebam ſeruitutem aquę ducendę à prædio quod erat tibi & Titio commune,deberi:vnde propoſui confeſſoriam : Titius negauit ſeruitutem deberi,opponendo negatoriam.quęritur an Titius qui cōmunem cauſam defendit, habeat act.aduerſus te nomine expenſarum in cauſa factarum? Dicitur quòd habet act. neg. geſt. Vel pone quòd Titius egit aduerſus aliquem cōfeſſoria, dicens ſeruitutem prædio communi deberi à prædio Mæuij. ille actor quod in litem expendit,repetet à te per act.neg.geſt.

b *Purgatis*. per compenſationem. nam vſque ad concurrentes quantitates ceſſat vſura:vt infra de cōpen.l.cum alter.&.l.idem. Item quod dicit vſuras ſuperexiſtentis pecuniæ præſtari,intellige ſi dominus cōſueuit fœnerare,nō aliâs : vt infra de vſu. l. qui ſemiſſes.§.j.vel vertit in vſus ſuos:vel alij eam fœnerauerit : vel fuit in mora.ſ.e.at quin natura.§.nō tātū.&.C.de vſu.l.ſi mater.

c *Neceſſariis*.& vtilibus:vt.ſ.e.ſed an.§. is autem qui. &. J. eo. l. fi.§.fi.ſecus in voluptariis:vt ſupra eo.ex duobus.j.reſpon.

d *Supereſt*.apud geſtorem.Accurſius.

e *Erogatum*.etiam vtiliter : vt infra de pecu. l. ſi creditor. §. j. &

† In vulg.eſt lex,Qui aliena.

* al.putatis. Taurel.

†Bal. hīc dicit iſtū tex. ſing. ad hoc quòd executor vltimæ volūtatis excedens fines mandati:& ſic plus expēdēs quàm debeat, non poteſt repetere ab herede:& ſic iſta executio mandati habet fines ſiue formā taxationis. pro quo cōcor.text.& bene facit in.l.ſed & ſi quis.§.ſed ſi quid.ff. de relig.& ſum.fu.& in.§.& eſt quæſitum. ſi autē minus expēdit,tenetur reſiduum reſtituere heredi.Bolog.

A arg.J.de re mili.l.iij.§.in bello.ſed quòd ſecundum voluntatem ſoluit,repetit: vt hic, & infra de peti. here.l. hereditas etiam. §.j. ad fi. tit.quòd verò vltra,non:vt dixi.duplici ratione.prima:quia prohibitio impedit hanc repetitionem:vt.C.e.l.fi. alia, quia donaſſe videtur:vt infra a d.l.Aquil.ſi ſeruus ſeruum.§.ſi oliuam.Et ſic eſt arg. ad quæſtionē qua quæritur ſi mādaui vt emeres rē pro x.& dediſti pluſſa reperas.Mar.ſic.Io.contra:vt hīc,& not. C. e. l.fi.Accurſius.

Geſtor negotiorū nō poteſt cōſtituere actorē in negotiis pupilli. hoc dicit. Iſtud eſt verū ſecūdum illa tēpora ſecundum quæ mulier non poterat eſſe tutrix ſine imperiali reſcripto: hodie verò ſi eſſet tutrix,poſſet conſtituere actorem ſicut alij tutores: vt.l. neque tutores.C.de procura.Bartolus.

B Quanquam mater filij negotia ſecundum patris voluntatem [i] pietatis fiducia gerat, tamen ius actoris [k] periculo ſuo litium cauſa conſtituendi non habebit: quia nec ipſa [l] filii nomine rectè agit, aut res bonorum eius alienat, vel debitorem impuberis accipiendo pecuniam liberat. [m]

In cauſa ſeruitutis prædii communis quod vnus ex ſociis expendit, ab alio repetit per actionem negotiorum geſtorum. Bartolus.

C Vno defendēte cauſam cōmuni aquę, [n] ſententia prędio [o] datur: ſed qui ſumptus neceſſarios probabiles in communi lite fecit:ne-

f *Petetur*. id eſt liberti ab herede nō rectè petent. Sed quid ſi minus ? Reſpon. repetit quatenus expendit : vt infra de leg. ij. l. antepe.§. à te. & eſt ratio: quia vt miniſtri fuerūt electi iſti liberti: vt infra de leg.ij. ſi quis Titio.x.

g *Voluntas*.ſcilicet defuncti. ſed certè etiam vltra voluntatem poteſt impendere : vt infra de verbo. ſignifi. l. cum in teſtamēto.quæ eſt contra.Solu.poteſt plus expendere. vt ibi: ſed non repetit,vt hīc. Vel hīc ſufficiens erat quod teſtator dixerat: ibi non: argu. infra de relig.at ſi quis.§. æquū autem.&.§.fin.Vel verius ibi præcepit heredibus:& in eorum fauorem noluit niſi certum quid expendi. Si ergo volunt plus,poſſunt:quia nō faciunt alij præiudicium : ſed hīc aliis præcepit,qui ſi plus expenderent, facerent aliis (ſcilicet heredibus)præiudicium.

h *Tutoris*.cum pater meus tutor cuiuſdam pupilli fuiſſet, me filio pupillo herede relicto deceſſit,qui & mihi tutorē dedit : qui meus tutor de tutela quam pater meus geſſerat,intromiſit ſe.nō ego,ſed ipſe tenetur act.neg.geſt.nō autem tutelæ, vt hīc : quia non ſucceſſi ego pupillus patri meo in tutela,licèt deberem inchoata ab eo perficere, ſi eſſem legitimæ etatis : vt ſupra de his D qui no.infa.furti.§.pe.&.C.de here.tu.l.j.

i *Voluntatem*.quam in teſtamento expreſſit,dicendo: Relinquo filium in cuſtodia matris ſuæ.

k *Ius actoris*.qui agit nomine filij,tutores autem hoc poſſunt facere:vt.C.de procur.l.neque.& inſti.de cu.§.fin.Sed oppo. hæc fuit tutrix:nam & data fuit & eſſe potuit:vt. C. quando mu. tu. offi.fun.po.l.ij.& ſi.quæ ſunt cōtra.ergo poteſt actorem conſtituere.Sol.dicunt quidam quòd hęc corrigitur per illas. Azo dicit quòd hīc fuit data tutrix,ſed adhuc non fuit cōfirmata: quod eſt neceſſe : vt in legibus contrariis. Tu dic quòd non fuit data tutrix,licèt pater de filiis eam rogauerat:& ipſa vt mater non vt tutrix ſe intromittebat:vt hīc dicit.

l *Quia nec ipſa*.vt hīc. &. C. de procu.l. alienam. & infra de regu.iur.l.fœminæ.Et not.bonā rationem: quia ſi nō poſſum per me,nec per alium potero:vt hic,&.C.de hæreti.& Ma.l.ij.ibi,& miniſtros &c.vt infra ad Mace.l.filium.in fi.in glo.fi.

E m *Liberat*. imò liberat: vt. J. de ſol.l.filiæ. quæ eſt contra.Sol. hīc ſcilicet ibi ignorauit debitor. Vel hīc ſoluit ex anteriore cauſa:ibi ex poſteriore. Tu dic quia ibi ſoluit ex obligatione quam fecerat ipſi matri : hīc autem vel patri pupilli , vel ipſi pupillo erat obligatus.

n *Communis aquæ*.vt quia negatoria contra plures agebatur.

o *Prædio*.id eſt ad vtilitatem prædij,vel ecōtra: vt pote cum ſeruitus eſſet predij,& prædio accederet,& prędio deberi dicatur: vt.J.de ſer.l.j.&.l.ſeruitutes prędiorū.& de ſerui.ru.prędi.via.§. ſi fundus.&.§.quęcūque. Sed quę erat dubitatio de ſumptibus? Reſpō.quia cū ſeruitus ſit res indiuidua,videbatur ratione indiuiduitatis ſuū negotiū geſſiſſe:ar.J.qui po.in pig.ha.l.ſi prior.§. ſciendū.ſed ſecus eſt:quia ſententia datur, prædio ,nō perſonæ, & ideo alij etiā pdeſt & nocet:niſi agētis culpa interueniat vel colluſio:vt hīc,&.J.ſi ſerui.vē.l.loci.§.ſi fundus.&.l.ſi de cōmuni.& ar.C.ſi vnus ex plu.appel.l.j.& fi.& ideo ſumpt⁹ repetetur

Caſum pone.

vt hîc ſubiicit.& infra fa.erciſ.ex parte.in prin.& infra communi diui.ſi quis putans.§.ſiue autem in prin.§.

a *Negotiorum geſtorum*. ſed cum cauſa ſit indiuidua, cur non habet locum communi diui.vt infra communi di.ſi quis putans.§. hoc autem? Reſpon.quia nil in re communi fecerunt:licèt propter rẽ communẽ fortè: vt infra communi diui.l.arbor.§.ſi per eũdem. Vel dic quòd deſierat res eſſe cõmunis: vt quia fundus cui ſeruitus debebatur, fuit diuiſus:vt.j.communi diui.l.j.&.C. communia vtriuſque iudi.l.familiæ.Accurſius.

gotiorũ geſtorũ [a] actionẽ habet.

Quod quis facit contemplatione mandati per errorem, non venit in illa actione, ſed in actione negotiorum geſtorum: & qui ius vẽdit ſuum, pigneratitia tenetur. hoc dicit.quem caſum not. & bene not.verbum creditoris.Bartol.

XXXII. IDEM *libro tertio Reſponſorum.*

Fideiuſſor [b] † imperitia [c] lapſus, alterius [d] quoque contractus qui perſonam eius non contingebat, pignora vel hypothecas ſuſcepit: [e] & vtramque pecuniam creditori ſoluit, exiſtimans [f] indemnitati ſuæ confuſis prædiis [g] conſuli poſſe. ob eas res iudicio mandati fruſtra conuenietur: [h] & ipſe debitorem fruſtra conueniet. Negotiorum autem geſtorũ actio vtrique neceſſaria [i] erit: in qua lite culpam æſtimari ſatis eſt,nõ etiã caſum: quia prædo fideiuſſor non videtur. [k] creditor ob id factum ad reſtituendum, [l] iudicio quod de pignore dato [m] reditur,cum videatur [n] ius ſuum [o] vendidiſſe,non tenebitur.

Qui ab alio donũ recipit meo nomine,neg.geſt.act.mihi tenetur.B.

Ignorante [p] virgine mater à ſponſo filiæ res donatas ſuſcepit: [q] quia mandati vel depoſiti ceſſat [r] actio,negotiorũ geſtorũ agitur. [s]

Heredi viri contra vxorẽ defuncti datur hęc actio de geſtis cõſtãte matrimonio.hoc dicit.quã.l. no.quia faciet tibi honorẽ: & dabit tibi vtilitatem. Bartolus.

XXIII. IDEM *libro decimo Reſponſorum.*

Heres viri defuncti vxorẽ quę res viri tempore nuptiarũ in ſua poteſtate habuit,cõpilatæ hereditatis poſtulare [t] nõ debet.prudentius [u] itaque faciet, ſi ad exibendum & negotiorũ geſtorum, ſi negotia quoque viri geſſit, cum ea fuerit expertus.

Si per aſcendẽtẽ gerãtur negotia deſcẽdẽtis, vel fiat proteſtatio vt onꝰ alimẽtãdi ad defendẽtẽ nõ pertineat,expẽſæ alimẽtorũ repetũtur.h.d.l.iſta: quã no. & primò ponit exẽpla Neſennij cõtinentia quęſtionẽ & allegationẽ pro vtraque parte,& opinionẽ quorũdã.ſecũdo ponitur reſpõſio Pauli.ſecũda ibi,reſpõ.hæc diſceptatio. Bar.

† Ex præſenti.l. collige no. ſecũdum Bald. hîc quòd libellus dicitur fruſtratorius quando actio ineptè eſt propoſita: & iſte tex. hoc optimè probat: & ex tali libello non rite cõcepto debet ſequi ſentẽtia abſolutoria. Bolo.addo pro iſto bene facere tex.in.l.3. de interdict. C. ibi dum dicit, competẽtibꝰ actionibus, & iſta faciunt pro glo. in prin. inſti.de obliga.in verbo. ſecũdũ. quæ vult ſententiã ex inepto libello latam nullam eſſe ipſo iure:vt ibi per ſcriben.

Fideiuſſor.] CASVS. Accepi à Titio.x. mutuo: & fideiuſſorẽ dedi & pignora: deinde pro aliis. x. eadem pignora obligaui: tamen in iſte vltimo cõtractu fideiuſſor non interceſsit:poſtea fideiuſſor creditori ſatiſfecit: & in vno debito & in alio in meo in quo ſe obligauit:& pignora acceperat debitor. fideiuſſor non habet mandati, ſed neg. geſt.act.Dicitur etiam quòd fideiuſſor iſte de culpa tenebitur, ſcilicet ſi culpa pignora perierunt, vel deteriora facta fuerunt.non autem tenebitur de caſu fortuito: nec poterit creditor à debitore cõueniri pigne. act. quia ſcilicet alij ius ſuũ vendidiſſe videbitur. [IGNORANTE.] Contraxi ſponſalia cum quadam:volui ei dare annulum:ob verecundiam accipere noluit: mater puellæ filia neſciente annulum accepit:per quam act.petit filia annulum à matre? Reſpon. per act.neg.geſt.repetit filia à matre.

b *Fideiuſſor*.Pone caſum in fideiuſſore vnius contractus in quo etiam erãt pignora obligata:quæ pignora etiam ob aliud debitum tenebantur,& totũ ſoluit:vt hîc,&.C.de fideiuſ.l.ij.vel pone ꝙ alia erant pignora:& pro alio contractu:idẽ tamẽ eſt ſemper debitor.& tũc minor eſt dubitatio an act.neg.geſt.teneatur.

c *Imperitia*.facti, vel iuris.

d *Alterius*.ſed tamen eiuſdem eſt debitoris.

e *Suſcepit*. accipiẽdo etiam ceſſionem vnius creditoris. vel dic etiam ſine ceſſione.

f *Exiſtimans*.& bene ſecundum vtranque poſitionem cum ceſſione,vel ſine.vel quòd eſſent eadem vel aliã pignora: maximè cum iure ceſſio facta fuerit vt in fine hîc dicit.

g *Confuſis prædiis*.id eſt confuſa ſiue mixta obligatione prædiorũ:quæ prædia fuerunt ſimul cõceſſa fideiuſſori in vtriuſque cõtractus pecuniam facta ſuper hoc ceſſione.vel dic confuſis.id eſt extinctis obligationibus prædiorum, quia fideiuſſor ſimpliciter ſoluit illa debita:ſed pignora accepit vt retentione ſibi conſuleret:vt infra qui mo.pig.vel hyp.ſol.l.j.in princi.

h *Conuenietur*. imò non fruſtra: vt infra man.l.ſi mandato.ij.§.Paulus.quæ eſt contra.Sol.hîc non emit:ſed fecit cedi ſibi ius pignoris:& ideo vicem obtinet creditoris.& hoc potuit de iure facere:vnde etiã man.non tenetur:vt.C.de fideiuſ.l.ij.ibi autem emit:quod non licet:vnde mandati tenetur. hæc non placet. Si ergo aliquos ſumptus hic fecit,act.neg.geſt.aget: & eadem cõuenietur ſi quid culpa fecit. Vel dic melius:quia hîc dicit ceſſare mãdati,& habere act.neg.geſt. pro rebus ſcilicet alterius cõtractus,ſed pro rebus eiuſdẽ agit mandati:& agetur hoc noſtro caſu ad ſumptus neg.geſt.& ad pecuniã:vt.j.man.l.ex mandato.§.fideiuſſori.niſi fuiſſet facta ceſſio, ſicut hîc fuit. vnde hoc caſu iure ceſſo agetur ad pecuniam: hoc eſt eo iure quod creditori competiit.ſed nihil prohibet vtramque competere.

i *Neceſſaria*. pro ſumptibus factis in re: & vt culpæ commiſſæ nomine teneatur, & hoc pro rebus alterius cõtractus: at pro rebus eiuſdem agit mandati,vt modò diximus.

k *Non videtur*.quia habuit ab eo qui habet ius tradendi: vt infra de verbo.ſignifi.l.bonæ fidei.

l *Reſtituendum*.rem pigneratam.

m *Dato*.ſcilicet actione pigneratitia.

n *Videatur*. & eſt verũ.vel dic habetur pro eo ac ſi ceſſerit, vt non teneatur creditor. Ac.

o *Ius ſuum*.quod in pignore habebat.

p *Ignorante*. ſecus ſi ſciẽte: quia tunc habet locũ depoſiti:vt.j. depo.l. die ſpõſaliorum. quæ eſt contra.

q *Suſcepit*. nomine filiæ.

r *Ceſſat*.mala ratio. nã ſecundum hoc ad quãlibet rem petendam vbi prædictæ ceſſant, haberet iſtã: quod falſum eſt,dic ergo quod nulla melius poteſt adaptari actio à filia contra matrem.

ſ *Agetur*.ſcilicet ſi habuit ratum.aliàs ſpõſo datur repetitio.Ac.

Heres.[CASVS. Si res vxor viro ſurripiat ante mortẽ vel poſt, heres viri non agit aduerſus eam crimine expilatæ heredi. aget tamen ad exibẽdum,vel neg.geſt. act. ſi negotiũ viri vel hereditarium geſſit.

t *Poſtulare*. id eſt accuſare non bebet:cum fuiſſet ſocia diuinæ domus & humanæ:vt hîc.&.C. de cri.expila.here.l.aduerſus vxorem.

Vxor eſt ſocia diuinę & humanę domus.

u *Prudentius*.id eſt prudenter.nam ſi hoc faceret, prudẽter non faceret.hîc enim ceſſat crimen expilatæ hereditatis:vt hîc,&.C. de fur.l.quamuis.& infra de cri.expi.he.l.vxor.non eſt ergo hîc participatio poſitiui,id eſt non ponitur comparatiue ſecundum Io.ſic &.C.de fur.l.ij.Sed quid ſi hereditatem aliam heredi viri delatam expilaſſet?Reſpon.ſecundũ H.haberet locũ hæc actio: vt.C.de cri.expila.here.l.ſi aui.Accurſius.

Neſennius.] CASVS. Quidam iuriſperitus fuit iudex: cui fuit propoſita materia ſuper tali quæſtione, quæ talis eſt: Auia geſſit negotia nepotis ſui:& penes eam remanſerunt. x. de bonis illius nepotis.mortua auia & nepote,agũt heredes nepotis aduerſus heredes auiæ pro.x.excipiũt heredes auiæ quod illa x.impendit auia in alimentis nepotis.replicant heredes nepotis ꝙ auia ſubminiſtrauit alimẽta nepoti officio pietatis. & hoc nituntur probare duabus rationibus. Prima eſt talis, quia auia nõ petiit vt ei alimenta decernerentur:vel ſi petita fuerant, nõ erãt decreta.vnde præſumitur quòd de ſuo eum aluerit.Alia eſt.pone quòd mater aluiſſet filium :præſumitur quod ex officio pietatis aluiſſet:vnde repetere non poſſet:nec auia ergo repeteret. iſti duplicant quòd tunc demum præſumitur, mater filiũ aluiſſe officio pietatis, cum ex propria ſubſtantia hoc fecerit. ſed hoc non fuit hoc caſu:quia auia aluit nepotem nõ de bonis ſuis propriis,ſed nepotis. Quidam dicebant quòd alimenta pro parte agnoſci debeant ab heredibus auiæ, & pro parte ab heredibus nepotis. quid iuris, quæritur. Dicitur quòd hæc quæſtio facti eſt,& ſic ſuper incerto interſerit quoddam dictum, ſcilicet tale, hoc quod dixerunt heredes nepotis,ſcilicet quòd quãdo mater alit filiũ,quòd præſumitur ex officio pietatis hoc feciſſe, multotiẽs fallit,ſcilicet cum mater in contrariũ fuit proteſtata.ſ. quòd vellet repetere, vel fortè pater abfuit,& mater interim filium aluit:ſine dubio in caſibus iſtis repetet mater cũ proteſtata fuit: nec præſumitur mater donare iſtis duobꝰ caſibus. Vnde dicit ꝙ heredes auiæ ſunt audiendi,& abſoluẽdi:quia de bonis nepotis ipſum aluit,vel in dubio præſumitur aluiſſe.& ſic nõ dicit ꝙ alimẽta ſunt partim ab heredibus nepotis pręſtãda: quia pręſumitur ſemper quòd auia aluit nepotem de bonis propriis nepotis.

Neſennius.

a *Neſennius.*caſus eſt planus,& de facto colligitur optimus allegandi modus ex hac lege.
b *Salutem.*& quæſtionem talem,auia &c.
c *Vtriſque.*ſcilicet auia & nepote.
d *Actione.*ſcilicet directa pro quibuſdam rebus quas habuerat auia.heredes verò auię dicebāt quòd auia expenderat eas in alimēta pupilli nepotis: & hoc eſt quod dicit, reputabant. alibi autem ponitur pro compenſare: vt infra de mino. l.minor. xxv. ānis, cui. §.prædia.
e *Reſpondebatur.* ab heredibus nepotis.& hęc replicatio eſt, vt infra de excep.l.ij.§.i.Accurſius.
f *Decernerentur.* à iudice. nō tamen eſt hæc bona allegatio:nā quādoque expedit non ſic factum pupilli publicari coram prætore:& non erit ferendū ſi dicat &c.vt.C. de alimē. præ.l.fi.
g *Aut decreta.*licèt fortè petita.
h *Pietate cogente.* quæ pietas præſumitur: vt C.e.tit.alimenta.& ibi eſt hoc cōſtitutū quod hîc dicit. item eſt in. l. ſi paterno. C.eo.tit. & quia ita erat cōſtitutū in matre, idem in auia videbatur.vt ar.C.quādo mu.tu.offi. fun.po. authen. matri. Sed tamen eſt contra: vt hîc dicit. & erat hæc allegatio heredū nepotis.

† Iuriſcōſultus Paulo familiaris. ȷ̃.Neſennius 1.de re iud.

*cum de

XXXIIII. PAVLVS *libro primo Quæſtionum.*

NEſennius [a] Apollinaris †Iulio paulo ſalutem. [b] Auia nepotis ſui negotia geſſit. defunctis vtriſque, [c] auiæ heredes conueniebantur à nepotis heredibus negotiorum geſtorum actione. [d] reputabant heredes auiæ alimenta præſtita nepoti. reſpondebatur, [e] auiam iure pietatis de ſuo præſtitiſſe: nec enim aut deſideraſſe vt decernerentur [f] alimenta: aut decreta [g] eſſent. Præterea conſtitutum eſſe dicebatur, vt ſi mater aluiſſet, non poſſet alimenta quæ pietate cogente [h] de ſuo præſtitiſſet, repetere. Ex contrario dicebatur, [i] tunc hoc rectè dici,vt *de ſuo aluiſſe [k] mater probaretur: at in propoſito auiam quæ negotia adminiſtrabat, veriſimile eſſe de re ipſius nepotis eum aluiſſe. Tractatum eſt, nunquid de vtroque patrimonio erogata videan[illegible]. quæro, quid tibi iuſtius videatur. [l] Reſpondi, hæc diſceptatio in factum [m] conſtitit. nam & illud quod in matre conſtitutum eſt, non puto ita perpetuo [n] obſeruandum.quid enim ſi etiam pro-

i *Ex contrario dicebatur.* ſcilicet ab heredibus auiæ. nam hæc allegatio pro heredibus auiæ facit. heredes enim nepotis petebant pecuniam,quam pupilli nomine auia habuerat.heredes autem auiæ reſpondebant non poteſtis petere. quia expēdit eam auia in alimenta nepotis.& hoc eſt veriſimile: quia non facilè mulier donare videtur:quia mulierum genus eſt auariſſimum:vt arg.infra de do.inter vi. & vxo.ſi ſtipulata, in fi. Azo.&.C.de don.ante nup.l.cum veterum. dicāt ergo hi heredes auiæ,tunc hoc rectè &c. ſcilicet cauſa pietatis facta alimēta eſſe:& ideo non repeti. poteſt etiam diſtingui miſericordiæ motus:vt infra de relig.at ſi quis.§.ſed interdum.

Mulierū genus eſt auariſſimum.

k *Aluiſſe.*quod verum eſt, ſicut infrà reſpondet. Dicunt enim heredes auiæ poſſe ea quæ repetuntur ab eis,reputare, id eſt, dicere ne eorum nomine condemnentur: quia in pupillum nepotem expenſa fuerunt.Azo.
l *Videatur.*reſcribe mihi ſubaudi.
m *In factum.*id eſt in certitudinem facti,quia neſcimus vtrū eādem pecuniam pupilli nepotis expēdit:vel nō:ſed etiam in iure eſt:vt puta quæ ſit præſumptio in tali dubio.nam &c.
n *Perpetuò.*id eſt generaliter. nam fallit quandoque, vt ſubiicit in duobus caſibus.
o *Conueniret.*ſed nec quod dicit hîc de proteſtatione, eſt verum in omni caſu.quid enim ſi mater neceſſe habeat alere: vt quia filius eſt inops,& pater inops?Itē quid ſi modica repetat?certè nō audietur.Idē in auia dico:vt.ȷ̃.de libe.agno.l.pe.&.l. ſi quis à liberis.ȷ.rñ.vſque ad.§.ſi vel.&.§.ſi mater.&.§.alimenta autem.& §.vtrum.& infra commo.l.in rebus.§.poſſunt.Azo.
p *Obiiſſe* ſi habes obiiſſe,dic quòd mater iuit cum patre: & dum reuertitur ſcilicet mater,alit filium.vel dic etiam dum reuertitur pater qui obiit.i.reuetti ſperatur. & ſic etiā dices matrem domi remāſiſſe.& hęc bona:quia putabat patrē viuere.Si habeas abiiſſe,dicas quòd mater non iuit:& dic dum reuertitur.ſ.pater.
q *Exibuiſſe.*ſ.de ſuo proprio matris:& ſupple eam proteſtatam fuiſſe:vt.ſ̃.pxi.rñ.ſecundum primū intellectum de tribus ſuper

A verbo, obiiſſe:aliàs abiiſſe. ſecūdum alios duos nō eſt neceſſaria ꝓteſtatio.credebat enim patrē viuere.Et ita no.ꝙ ad aliquid valet ꝓteſtatio:vt.C. de epiſ. & cle.authen. ſi captiui. licèt ſit arg. cōtra.C.de ꝓba.inſtrumēta.ſi enim nō fuiſſet proteſtata ꝙ vellet repetere,nō audiretur:quia auia cauſa pietatis feciſſe pręſumitur:vt.C.eo.l. alimēta. & hoc fauore alimētorū.ſic & aliàs.ȷ̃. de cōdict.inde.cū is.§.ſi mulier.&.ȷ̃.man.l. ſi verò nō remunerandi.§. idē Papinian⁹,&.C.de do. pro.& nuda pol.l. fi.§. j.idem & in auia dico: cum ratio diuerſitatis reddi non poſſit: & vtraq; cogatur alere ex cauſa:vt. ſ̃. dixi. & ita cōceſſerunt etiam aduocati heredum auiæ, ſi tamen cōſtaret auiā de ſuo pręſtitiſſe alimēta:vt.ſ̃. ibi, econtrario &c. ſi verò dubitetur, de ſuo,an de bonis nepotū:pręſumam quòd de bonis nepotum. & idē in matre dicam.ſicque reputabāt agēti pecuniā:licèt repetere ſuā expenſam nō poſſint. ſec⁹ in aliis cauſis quā alimentorum,etiam in matre & in patre dico, niſi cōiectura ſit ꝙ voluit donare: vt. C. fa. erci.l.filiæ.&.ȷ̃.fa.erci. quę pater.de leg.iij.cū quis decedēs.§.nuptura.argu. tamen duo in matre videntur ꝙ videatur donare ſi impēderit in negotia filiorū,vt.C.eo.l.j.&. l.alimenta.§. ſi quid. ſecūdum Azo.
r *In re facti.* id eſt in quæſtione facta vel propoſita.

Proteſtatio ad aliquid valet.

†No. ſecūdū Bal.quòd ſtatutum in matre habet locū in auia: quia mater & auia procedunt per eādē rationē vbi pōderatur naturalis affectio. cōcor.ff.de verborū ſignifi.l. liberorū & hic pro cōſtanti habet lex noſtra.

teſtata eſt ſe filium ideo alere, vt aut ipſum, aut tutores eius conueniret? [o] Pone peregre patrem eius obiiſſe: [p] & matrem, dum in patriam reuertitur, tam filium quàm familiam eius exhibuiſſe. [q] in qua ſpecie etiam in ipſum pupillum negotiorum geſtorum dandam actionem diuus B Pius Antoninus conſtituit. Igitur in re facti [r] facili⁹ putabo auiā †vel heredes eius audiendos ſi reputare velint alimenta, maximè ſi etiam in ratione [ſ] impenſarum ea [t] retuliſſe auiam apparebit. Illud nequaquam admittēdum puto, vt de vtroque patrimonio erogata videantur. [u]

C Vt debitum ante adminiſtrationem conuertatur in actionē quæ ex adminiſtratione deſcēdit, duo concurrere oportet:ſcilicet quòd debitor à ſe exigere potuerit: & quod inde domini aliqua verſetur vtilitas.Bartolus.

XXXV. SCÆVOLA *libro primo Quæſtionum.*

DIuortio [x] facto negotia vxoris [y] geſſit maritus. dos non ſolùm dotis actione, verùm negotiorum geſtorum ſeruari [z] poteſt. Hæc ita, [a] ſi in negotiis geſtis maritus dum gerit,

D ſ *In rationes.*id eſt in codicem rationum.
t *Ea.*alimenta.
u *Videātur.*No.cōtra vulgarē ruſticorū opinionem,qui quęſtiones per mediū diuidūt:vt ſi petā.x.dicūt ſe velle cōcordare:& dicūt ꝙ quinque det.ſic.C.de ꝓhi.ſe.pe.l.j.&.ȷ̃. de in rē ver. ſi pro patre.§.ſi dñi.ver.idēque.&.ȷ̃.de fū.inſtr.quęſitū.§.ſi quis eo. in glo.diuidim⁹.Sed ar.cōtra.ȷ̃.ad Trebel.l.Titi⁹ rogat⁹.& inſt.qui ex cau.ma.nō li.§.cū ergo.&.ȷ̃.de peti.her. ſed & ſi. §. quid autē quis.&.§.adeo.[a] Itē no.hac.l.caſus in quib⁹ ceſſat repetitio. primus ratione pietatis:vt hac.l.&.C.e.l.j.&.l.alimēta. ſecūd⁹ ſi paterna affectione:vt.C.e.ſi paterno.&.ȷ̃.e.is qui.terti⁹ quādo domeſtica affectione:vt.C.e.quid in vxorē. quartus ratione obſequij:vt.C.e.l.officio.quint⁹ ratione ꝓhibitionis:vt.C. e.l.fi: ſed hoc caſu M.dabat vtilē de æquitate:ar.ȷ̃. de cōdict.inde. nā hoc natura.in caſu etiam ſecundum nos nō nocet prohibitio:vt arg. ȷ̃.de religio.l.at ſi quis.§.idem Labeo ait,ſi prohibente.

Vulgare ruſticorum.

a] Solue ſecūdum Bar. & dic quòd in cōtrariis erat vnū patrimonium, vel eſſe credebatur.

E x DIuortio.]Tres caſus ponit:cū ſoluēdo fuit & eſt.cū ſoluendo fuit,& nūc nō eſt.& hîc ſubdiſtinguitur: vt ſi non ſtatim poſtquam cœpit gerere,deſiit eſſe ſoluēdo:ſit idē iuris quod in primo:vt in vtroque imputetur ſi à ſe nō exigat. ſed ſi ſtatī cū cœpit adminiſtrare,deſiit eſſe ſoluendo, non imputatur,ſicut in hoc caſu tertio cū nec fuit,nec eſt ſoluendo. & ſic poſſunt notari quatuor caſus.Et quod dicit diuortio &c.dic ſecūdū leges eſſe diuortiū:ſed ſecūdum cano.nō fit niſi ex cauſa cōſanguinitatis, & tunc nō dirimitur matrimoniū,ſed magis nullum declaratur. Item propter adulterium,ſed tunc nō fit diuortium : quia aliam accipere non poteſt,licèt debitum reddere non teneatur.
y *Vxoris.*ſcilicet quondam.
z *Seruari.*id eſt repeti.
a *Hæc ita.*ſ.habēt ſe,vt maritus non ſolùm dotis actione,ſed etiā neg. geſt.poſſit conueniri,ſi nego.geſt. &c. id eſt dum gerit negotia à capite geſtionis vſque ad fi.

Diuortium & ſeparatio ob adulterium differunt.

UNED

facere [a] potuit. [b] aliàs enim imputari non poteſt [c] quòd à ſe non exegerit. Sed & poſtea quàm [d] patrimonium amiſerit, plena [e] erit negotiorum geſtorum actio: quamuis ſi dotis actione maritus conueniatur, abſoluendus eſt. [f] Sed hic [g] quidam modus [h] ſeruandus eſt, vt ita quærelæ [i] locus ſit, *quantum facere potuit, quamuis poſtea amiſerit*, [k], ſi illo tempore ei ſoluere potuit. Non enim eueſtigio [l] in officio [m] deliquit, ſi non protinus [n] res ſuas diſtraxit ad pecuniam redigendam. præterire denique aliquid temporis debebit, quo ceſſaſſe videatur. Quòd ſi interea [o] prius quàm officium impleat, res amiſſa [p] eſt: perinde [q] negotiorum geſtorum non tenetur, [r] ac ſi nunquam facere poſſit. *Sed & ſi [ſ] facere poſſit maritus, actio negotiorum geſtorum inducitur: quia fortè periculum eſt ne facere † deſinat. Illum [t] autem non credimus teneri, qui gerit negotia debitoris, ad reddendum pignus: cum pecunia ei debeatur, nec fuerit quòd ſibi poſſit [u] exſoluere.

B Sed nec redhibitoriæ ſpeciem venire in negotiorum geſtorum actionem, [x] & per hoc ex * menſibus [y] exactis perire, ſi vel mancipium in rebus non inuenit: [z] vel eo inuento, [a] † quod acceſſionum nomine additum eſt, vel quod deterior homo factus eſſet, [b] vel quod per eum eſſet adquiſitum non ex re emptoris, [c] nec inuenit, nec recepiſſet: [d] nec eſſet in ipſis emptoris negotiis quæ gerebat, vnde ſibi in præſenti redderet. C Cæterùm ſi ex alia [e] cauſa perpetuæ obligationis, cum ſit

---

Geſtor à ſe exigere debet.

a *Facere*.ſ.ſolidũ. ita quòd remaneat ei vnde ſuſtentetur. nam ſic in actione dotis erat facienda condemnatio: vt.j̃. de reg. iug. l.in condemnatione. Et ſic no.hîc geſtorem exigere debere à ſeipſo: vt hic, &.s̃.eo.ſi pupilli.in fi.&.j̃.de fideiuſ.l.tutor. &. j̃.de pe.he.ſed & ſi lege.§.ij.&.C.vi bo.rap.l.fi.&.j̃.man.l.ſi negotia. Itẽ not.inſolidũ eũ act.neg.geſt. damnari. Sed quare non inſpicitur cauſa & origo prioris actionis: vt ſupra ſi quis cau.ſi eũ.§.qui iniuriarũ.&. j̃. de dona. qui id.in prĩ. quæ ſunt contra? Reſpon. hîc euenit iſtud propter delictum quod in adminiſtratione commiſit: quia à ſe non exegit: vt j̃.de re iudi. l. ſed hoc ita.§.j. &. j̃. pro ſocio. l.ſi vnus.§.fi. Itẽ cõtra j̃.de re iudi.l. non tantùm. vbi etiam in alia actione dat priuilegiũ, quod eſt & in dote. Sed hîc deſiit eſſe marit⁹ priuſquã hac actione teneretur: ibi autẽ cõſtante matrimonio.

b *Potuit*. durante tota geſtione. Accur.

* potuiſſet.

c *Alias enim imputari non poteſt*. ſcilicet ſi nũquam facere potuit ex quo incepit gerere, & ſic eſt idem ac ſi nunquam potuiſſet. Acc.

d *Sed & poſteaquam*. refertur ad primum reſpõſum, nõ ad proximum: aliàs enim &c. Et no. quòd hîc incipit ſecundus caſus qui diſtinguitur vſque illuc. ac ſi nunquam &c.

e *Plena*.i.inſolidum, non inquantum facere poteſt.

f *Abſoluendus*. ſcilicet à ſolido, ſed tamen condemnatur inquantum facere poteſt: vt infra de re iudi.l.non tantum.

g *Sed hîc*. id eſt in hoc caſu quando ab initio fuit ſoluendo, & poſtea deſiit. Ir. Accurſius.

h *Quidam modus*. id eſt quædam diſtinctio.

i *Quarelæ*. ſcilicet quare non exegit: ſcilicet inquantum facere potu it: vt ſubiicit: quam querelam defert mulier.

k *Amiſerit*. id eſt deſiit eſſe ſoluendo ſi eo quo tempore geſſit ſcilicet, ſoluere potuit totum, & commodè.

l *Non enim eueſtigio*. id eſt in principio geſtionis.

m *In officio*. ſcilicet quod præſtare debet geſtor.ſ. culpam latam & leuem regulariter: vt.C.eo.l.tutori.

n *Si non protinus*.i.non ſtatim diſtraxit res ſuas ad pecuniam habendã pro ſoluẽda dote. nam intereſt viuentiũ ne præcipitẽtur: vt.j̃.de inter.act.l.& quia. debuit ergo trãſire aliquod tẽpus quo videatur ceſſaſſe quòd eſt.x.dierum ſecundũ quoſdã: vt.j̃. de cõſti.pe.l.promiſſor.§.j.vel prout iudici videbitur: vt.j̃.de iur. deli.l.j.in prin.vel quoddam mediocre tempus: vt. j̃.de ſol.l. ꝙ dicimus. in fi. ti.&.l.ratũ.ad princi.titu.vel tale quo ſalua dignitate ſua poſſit ſe expedire: vt.j̃.de verb.ſign.l.nepos Proculo.

o *Quod ſi interea*. id eſt intra illud tempus quod datur ei priuſquam impleat officium: id eſt antequam poſſit ei imputari quòd à ſe non exegit.

p *Res amiſſa*. id eſt patrimonium ſit deminutum quòd non eſt ſoluendo.

q *Perinde*. id eſt ita.

r *Non tenetur*. ſcilicet inſolidum ac ſi nunquam fuiſſet ſoluẽdo: & ſic tranſit ad tertiũ caſum quem & quartũ potes dicere ſi præcedentẽ diſtinctionem pro duobus computes. Ex prędictis ergo collige quòd his duobus caſibus.ſ.ſi dum gerit potuit facere & nunc poteſt, item ſi potuit, & nũc poſt moram nõ poteſt, inſolidum tenetur. Item ſi potuit, & protinus nõ potuit: itẽ & quãdo nunquam potuit: nõ tenetur inſolidum. Sed quid ſi prius nõ fuit ſoluendo, & nunc tamen eſt? Reſpon. tenetur niſi exigat à ſe. & ad hoc poteſt adduci.j̃.proxi.§.ſed & ſi. vel expone ibi vt ad primum caſum referas: & tunc erit verum quod dixi.

ſ *Sed & ſi*. hîc redditur ratio quare cum fuit ſoluendo &c. conuertatur in iſtam. Et ſic no. hîc quòd aduentitij caſus ſpectantur. Sed cõtra.j̃.qui & à quibus ma.li.non fiunt.l.Iulianus.&.§.de re A iud.l.ſi quis ab alio.in prin. So. hîc ſpectatur quod in futuro cõtingere poteſt propter delictum geſtoris qui à ſe non exegit. at ibi nullius delicti habetur ratio. ADDITIO Not. ex hac glo. Bal. quòd vbi culpa præcedit caſum, ibi eſt habenda ratio caſus fortuiti, & aduerſæ fortunæ, aliàs non. & iſta glo. allegatur per Dy. in addi. Cy. C. de preci.impera. offe. l.vniuerſa.ĩ fi. & ꝙ no. in l.ij.in prin.ibi, nec cogitur.j̃.ſolu.matri.

† facere poſſe.

t *Illum*. prædicta vera ſunt quãdo geſtor debet, & ſibi nil debetur. ſed ſi geſtor debet aliquid quod debet ideo quia ſibi debetur, vt quia debet pignus, & habet propter debitũ: non tenetur à ſe exigere illud pignus. vel cõtinua vt dixim⁹ quãdo debitor gerit negotia creditoris: nũc ecõtra.

* al. ſex.vt.j̃. de Ædilitio edicto. Taure.in adn.videtur autem à librario Græco ϛξ pro ſex poſitum.

u *Poſſit*.vt. j̃. de pecu. ſi noxali.§. quod autẽ. in fin. §. ſed ſi ſibi ſoluit, nunquid in ſe tranſtulit dominium, cum à domino non habuit mãdatũ? videtur quod non: vt.j̃. de reg.iur. l. id quod noſtrum. Rñ. pro rato debet haberi quod vtiliter eſt geſtũ. vt.s̃.e.l. Põponi⁹ &. j̃. de admi.tu. quotiẽs.§. ſicut.&.j̃.de cõtrahen. emp.fiſtulas.§.j. Itẽ quid ſi nõ ſoluit ſibi cũ potuit, in quo punitur? Reſpõ. in hoc, quia ſi vſuræ currebãt, amodo nõ currẽt: vt.j̃. de admi.tu.l.quotiẽs.§.ſicut. Itẽ ſecũdũ H. finita adminiſtratiõe tenetur reddere pign⁹ etiã ſine pecunia, ſi nõ ſit debitor ſoluẽdo.

† Alij vel eo inuento aut deterior homo factus eſt, aut quod acceſſionum nomine additum erat, vel per eum acquiſitum nõ ex re emptoris, nec inuenit, nec recepit, nec erat in ipſis empt.

x *Actionem*. ſi aliquis venditor morboſi animalis gerit negotiũ emptoris, non venit hæc obligatio, niſi quæ hîc ſequuntur, inueniantur in bonis emptoris.

y *Sex menſibus*. intra quos vtiles durat redhibitoria: vt.j̃. de ædil. edict.ſciendum.§.fi.

z *Non inuenit*. ſcilicet culpa emptoris, vel eius familiæ, vel procuratoris eius: vt infra de ædil.edict.redhibere.§.fi.

D a *Eo inuento*. ſcilicet mancipio in bonis emptoris.

b *Factus eſſet*. ſed nonne retinendo de pretio poterat ſibi conſulere? Reſpõ. hoc caſu loquitur in permutatione: vt infra de ædil. edict.l.ſciendum.§.penul.

c *Nõ ex re emptoris*. nã illud remanet emptori: vt.j̃.de ædil.edict. l.cum autem.§.fi.&.l. ſeq. Idem ſi iniuria facta ſit ſeruo in eius emptoris contumeliam: vt.j̃.de ædil.edict.l.bouem.§.ſi quis.

d *Nec recepiſſet*. nam hæc omnia debet recipere ab emptore: vt infra de ædil.edict.l.cum autem.§.fi. Accurſius.

e *Cæterum ſi ex alia*.ſ.quàm de dote. & ſic refertur ad id quod ex dote dixit. vel dic ad proximũ, hoc modo: dixit. s̃. ſi hæc non inueniantur, nõ cõuertuntur. q.d. ſi inueniãtur, cõuertuntur: quia eſt tẽporalis: vt.s̃.l.ſi autẽ.§.j. Cæterũ pro ſed &c. Sed nõne poteſt expirare dies perpetuò: pone quòd cum cœpit gerere, non ſupererãt niſi duo dies ad eã finiẽdã: & in ipſa geſtione finita eſt? Reſp. quod neq; tẽporalis neq; ꝑpetua trãſit in act.neg.geſt. niſi E in ipſa geſtione expiret: & ſi expirat, vtraque trãſit. ſed ideo facit differentiã: quia tẽporalẽ ſæpius expirare cõtingit. ad ea enim ſe retulit quæ plerũque accidũt. & hoc ſecundũ Io. ſed certè etiã ſi nõ expirẽt: ſi tamẽ vetus actio nõ erat vſuraria, oportet tamẽ dicere quòd trãſeat ſecundum Azo. ex illo verbo, vtique ſi neque vſurarum &c. vt.s̃.eo.ſi pupilli.§.fi. &.j̃. e.is qui ſine. Et eſt hoc verum in tẽporali & in perpetua. quatuor enim ſunt cauſæ ſpeciales quare prima actio deuoluatur in act.nego.geſto. vt tamen competat vtraque, niſi in caſu iſto quem primò aſſigno. prima, quia antiqua expirat in geſtione. ſecunda, quia antiqua non erat vſuraria. tertia, quia in antiqua habebat debitor priuilegiũ quod amittit in ſecũda. quarta, quia dominus negotiorum in antiqua nõ habebat priuilegium quod habet in ſecunda, id eſt in actione tutelæ, vel alia quæ datur ex geſtione: vt hac. l.j.reſpon. &. §. iſto. & infra proxi.§.& infra de admi.tu.quotiens. §. nequaquã. in fin.§.verſi.nec quiſquam.

UNED

a *Locuples*.maximè.nam ſiue locuples eſt ſiue non,conuertitur ſi adeſt vna de quatuor rationibus modo dictis : ſed ſi nulla adeſt, non conuertitur:arg.ſupra eo.§.ſed & ſi facere poſſit. A

b *Querelam mouet*. quia primum debitum vſurarium erat ; aliàs imputaretur:vt modò dixi.

A domini mutuaui,non ſoluendo,& tibi pecuniam mutuaui:reſtituere debeo; niſi fortuito caſu & ſubito caſu fortunã tuam amiſeris tu debitor cui mutuaui . [PATER.] Filium meum emancipaui,& ei fundum donaui: geſſi negotia filij in fundo illo. tenebor quidem filio meo emancipato act.neg.geſt.Viuianus.

c *Diuerſum*.commune eſt vtriuſque , ſcilicet actionis nego.geſto.& tutelę: quia in vtraque ita demum imputatur, ſi ſibi ſoluere potuit. ſed in hoc diuerſum: quia ſi prima eſt perpetua & vſuraria, & ſolidi perſecutoria , non tranſit in actionem nego.geſto.vt ſupra proxi.dixim⁹: ſed in actionem tutelæ ſic, vt ſubiicit . Et eſt ratio , quia quædam habet tutelæ actio quæ non habet alia,ſcilicet tacitam hypothecam:vt.C.de admi.tu.pro officio. & ideo fit cõuerſio,vt ſubiicit hîc,&. j̃. de admi. tut. l. quotiens . §. nequaquam. in fin. verſi. nec quiſquam . In alio tamẽ.§. præcedenti dicit non eſſe tutori imputandum ſi non ſatiſfaciat , cũ ſit locuples: & ſic eſt cõtra.Solu.ſecundum M.ibi non intererat pupilli conuerti cum alij erat ſoluenda pecunia. ſ. creditori tutoris,apud quem interceſſerat pater pupilli.hîc autem erat ipſius pupilli prĩcipaliter debitor; vnde intereſt ſua vt conuertatur in ſuis factis , vel exigat à ſeipſo:quia etiam earum rerum quæ in arca pupilli ſunt , tenetur reddere rationem: vt infra de admi,tu.l. tutor qui repertorium.j.§. pecuniæ quæ eſt in arca.

d *Obligatione*. ſcilicet ex illa quæ præcedat tutelam.

* al. quod. Taurel.

† Bald. hîc reputat iſtũ tex.ſing.ad hoc quòd ſi debitor me⁹ ſoluit creditori meo qui creditor me⁹ erat debitor ſui creditoris ex eadem cauſa,ego liberor ipſo iure:quia videtur eſſe vna & eadem cauſa: ſecus tamẽ eſſet ſi foret diuerſa cauſa.Bolo.

* Id eſt neceſſitate ſeruili. l. 19. §. 2. s̃.eod.

† Extat hodie hic locus & in Pauli ſentẽtiis lib. 1.tit.14.

locuples,[a] debeat: non eſt imputandum,* quo non ſoluerit: vtique ſi neque vſurarum ratio quærelam [b] mouet. Diuerſúmque [c] eſt in tutore debitore: quia ibi interfuit ex priore obligatione [d] ſolui, vt deberetur ex tutelæ actione.

Qui ſoluit creditori creditoris ſui ex eadem cauſa liberatur ipſo iure. B

XXXVI. PAVLVS *libro quarto Quæſtionum.*

SI liber homo † bona fide mihi ſeruiens, mutuam pecuniam ſumpſerit, eámque in rem meam verterit: qua actione id quod in rem noſtram vertit, reddere debeam, [e] videndum eſt. Non enim [f] quaſi amici, ſed quaſi* domini negotium geſſit. Sed negotiorum geſtorũ actio danda eſt: [g] quæ deſinit [h] competere, ſi creditori eius ſoluta ſit. C

Quando aliquem eſſe locupletem eſt cauſa actionis concedendæ, tempus litis conteſta. inſpicitur . Bartolus.

XXXVII. IDEM *libro primo Sententiarum.*

LItis conteſtatæ tempore quæri ſolet an pupillus cuius ſine tutoris auctoritate negotia geſta ſunt, locupletior ſit ex ea re factus [i] cuius patitur actionem.

In hac actione veniunt vſuræ,& habetur ratio culpæ,nõ caſus fortuiti.hoc dicit. D

Si † pecuniæ quis negotium gerat, vſuras quoque præſtare cogitur, & periculum [k] eorum nominum quæ ipſe contraxit: niſi fortuitis caſibus debitores ita ſuas fortunas amiſerunt, vt tempore litis ex ea actione [l] conteſtatæ ſoluendo non eſſent. [m]

Hæc actio datur inter patrẽ & filium emancipatum. hoc dicit.

Pater ſi emancipati filij res à ſe donatas adminiſtrauit, filio actione negotiorũ geſtorũ tenetur. [n] *

In hac actione veniunt vſurę nõ centeſimæ, ſed communes. Bart.

XXXVIII. TRYPHONINVS *libro ſecundo Diſputationum.*

QVi ſine vſuris pecuniam debebat, creditoris ſui geſſit negotia. quęſitum eſt, an negotiorum geſtorum actione ſummæ illius vſuras præſtare debeat. dixi, ſi à ſemetipſo exigere eum oportuit, [o] debiturum vſuras. Quòd ſi dies ſoluendæ pecuniæ tempore quo negotia gerebat, nondum venerat: vſuras non debiturum. ſed die præterito [p] ſi non intulit rationibus creditoris cuius negotia gerebat, eam pecuniam à ſe debitam: meritò vſuras bonæ fidei iudicio [q] præſtaturum. Sed quas vſuras debebit, videamus: vtrum eas quibus aliis idem creditor fœneraſſet, [r] an & maximas [ſ] vſuras: quoniam vbi quis eius pecuniam cuius tutelam negotiáve [t] adminiſtrat, aut magiſtratus municipij publicã [u] in vſus ſuos cõuertit: [x] maximas [y] vſuras

i *Ex ea re factus*. vt ſi tunc eſt locupletior, teneatur: aliàs enim nõ tenetur: vt hîc,&. s̃.eo. ſi pupilli.in princ.&. j̃. de ſolu.l.in pupillo. ſic j̃.quod met.cau.quantum. in princ. ſi tamen tunc non eſt , ſed tempore ſentẽtiæ, ſatis eſt: vt infra de peti. here. ſi à domino. §. quo tempore.&.l.illud.idem & ſi ante lit.conteſt. conſumpta eſt in aliã rem pupilli: vt. j̃. quod me. cau.l.ſi ipſa . Et hoc in vtilibus negotiis.in neceſſariis autem non inſpicitur ſit locupletior vel non: vt infra de ſolu.l.in pupillo.§.j.& dixi ſupra eo.l. ſi pupilli. in princ.

* tenebitur.

k *Et periculum*.ſcilicet culpa eueniens. ſic etiã infra commo.ſi vt certo.§.commodatum.& ex eo quod hîc ſubiicit, optimè probatur. de tali enim periculo tenetur: vt hîc, &. j̃. ſi certum peta. l. periculum.&.C.arbi.tu.l.nomina.& infra mãdati.ſi remunerandi. §. apud. ſic &. j̃.de peti. heredi. item videndum.

Neg. geſtor de periculo tenetur.

l *Ex ea actione*. qua debitores conueniuntur.

m *Non eſſent*.quo caſu non tenetur: vt hîc, & j̃.de magiſt.con.l.j.§.ſi magiſtratus.

n *Tenebitur*, venia petita ſi eſt emancipatus: aliàs nullo modo agit: vt.C.de in ius voc. l.ij. videbatur fortè eũ nõ teneri vel propter affectionem paternam, vel reuerentiam.

SI liber homo.] CASVS. Poſſidebam liberum hominem credens eum eſſe ſeruum meũ: & ipſe ſeruum ſe eſſe credidit. mutuo pecuniam accepit, & eam in negotia mea conuertit. videbatur quòd nullo modo ei teneor: quia tãquam ſeruus negotium meũ geſſit: verius tamen eſt quòd ei act. nego. geſto. tenear. ſi tamen creditori ſuo tantum ſoluero quantum in vtilitatem meam conuertit, act. qua ei tenebar, liberatus ſum. Viuianus.

e *Debeam*.ſcilicet illi libero homini bona fide poſſeſſo.

f *Non enim*, videtur quòd nulla.

g *Actio danda eſt*.ei qui bona fide ſeruit: vt hîc, & ſupra eod.l. atqui.§.ſi libero.&.l.ſi pupilli.§.ſi quis.quaſi creditori autem datur de in rem verſo contra me: vt infra de pecu. l. j. in fin. &. C. quod cum eo.l.ei qui.in fin. E

h *Deſinit*.ipſo iure: vt infra de pig.act.l.ſolutum.§.ſolutã. verſi. vnde ſi domum.non iure compenſationis, quæ non fit niſi cum opponitur ab homine: ſed quia huius geſtoris iam nihil videtur intereſſe, hæc autem actio datur ad intereſſe, Azo. Alij dicunt quòd per exceptionem. Accurſius.

LItis conteſtatæ.] CASVS. Si aliquis gerat negotium pupilli ſine auctoritate tutoris, non tenetur niſi in eo quod factus eſt locupletior. quæritur quando conſiderari debeat, factus eſt locupletior, vel non? Dicitur litis conteſt. tempore. [SI PECVNIAE.] In pecunia tibi negotia geſſi. quia eam ab aliis exegi, eam cum vſuris reſtituere debeo. & ſi eã alicui mutuaui, periculum eius ad me pertinebit. vnde ſi factus fueris tu cui pecuniam

QVi ſine.] CASVS. Si debitor negotia creditoris gerat, & à ſe non exigat, efficietur ſuum debitum vſurarium ſi prius nõ fuit. quas verò debeat præſtare vſuras, quæritur: an maximas, an legitimas. & videtur quòd maximas; ad exẽplum magiſtratus qui pecuniam in ſuos vſus conuertit; quia omnes iſti & curator ad maximas tenentur. Aliter tamen eſt, quia ſufficit vt ex nõ vſurario efficiatur vſurarium: vnde dicit quòd tenetur geſtor in vſuris legitimis, id eſt quæ frequentantur in ciuitate ſiue in regione; & hoc eſt verum cum à ſe non exigit.

o *Oportuit*.quia dies venit ante geſtionem, vt ſtatim innuit. vel dic, vt quia iam aliquanto tempore ſteterat in adminiſtratione: vt ſupra eod.diuortio.§.ſed hic quidam, &c. Prima verior eſt. & ſic nota eum à ſe exigere: vt infra de pecu.ſed ſi damnum. §. præterea.in fi.§.&.s̃.eo.diuortio.§.cæterùm.

p *Præterito*.id eſt tranſacto.

q *Iudicio*.id eſt actione nego.geſt.quæ eſt bonæ fidei: vt inſtitu. de actio.§.actionum.

r *Fœneraſſet*.ſcilicet pro conditione ſuæ perſonæ: vt habes,C. de vſur.l.eos.quod erit verum, vt ſolues in fi.huius legis.

ſ *Maximas*.id eſt centeſimas, quibus nullæ ſunt maiores; & videtur quòd centeſimas: quoniam vbi quis, &c.

Vſuris centeſimis nullę ſunt maiores.

t *Negotia*.id eſt tutelaria negotia.

u *Publicam*.ſcilicet pecuniam.

x *Conuertit*.ſcilicet malo modo.

y *Maximas*.i.centeſimas; vt modò dixi: & hoc in tutore planum

eſt ſi clam conuertat: vt. ℥. de admi. tu. l. non exiſtimo. & ſic intelligitur. C. arbi. tu. l. curator. & ℥. de admi. tu. l. tutor. qui. j. §. pecuniæ. &. C. de vſu. pup. l. j. nam legitimæ appellantur centeſimæ prædictis tribus legibus. Sed ad id quod dicit, negotiáve, quòd geſtor ad centeſimas teneatur, eſt arg. cõtra. ℥. man. idémque. §. ſi procurator. verſi. ſed & ſi pecuniã. vbi ad conſuetas in regione tantùm dicit teneri. Solu. ibi palam: hîc clam: vt ar. ℥. de admi. tu. l. quotiens. §. non tantùm. & d. l. non exiſtimo. Alij vt R. dicũt hîc appellari maximas. i. magnas, ſic. ℥. loca. ſi merces. §. qui columnam. & ſic erunt quæ in regione frequentãtur: quę ſunt maximæ reſpectu legitimarum. i. quas ſtipulari pro conditione ſuę perſonæ poterat: quia maiores frequentabãtur. Tu dic quòd hæc duo, tutelam, negotiáve, pro vno ponit: id eſt negotia tutelaria. aliud ergo in officio qđ eſt priuatum prorſus: vt in ꝓcuratore & geſtore: vt in. l. contraria dicitur. ADDITIO. Hæc ſolu. eſt directè cõtra hanc literam. & ideo Iaco. de Rauen. tenet primam ſolu. vt no. in. l. non exiſtimo. ſecundum Cy. & hoc patet eſſe verum: quia hîc nõ diſtinguitur inter officia publica vel priuata: ſed diſtinguitur inter delictũ & ſimplicem moram, ſecundum Bal.

† id eſt centeſimis ſecũdũ Theoph. inſt. de actio. §. plus.

* in vſuras.

* l. inuita. C. de ſolut.

* No. quòd alienum debitum quis nõ poteſt exigere ſine creditoris voluntate. vnde cõiuncta perſona non poteſt exigere, quàuis bene agere: vt per Bal. hîc, & in. l. ſin autem. ſ. eo. cõcor. quod not. in. l. cũ maritus. C. de ſol.

Oblatio ſola pœnã ceſſare facit.

Illicitè permiſſis vtens punitur.

Inuito liberationis beneficiũ confertur.

præſtat: vt eſt conſtitutum à diuis principibus. Sed iſtius [a] diuerſa cauſa eſt, qui non ſibi ſumpſit ex adminiſtratione nummos, ſed ab amico accepit, [b] & ante negotiorum adminiſtrationem. Nam illi de quibus cõſtitutum eſt, cum gratuitam, certè integram & abſtinentem omni lucro præſtare fidem deberent: licentia [c] qua videntur abuti, maximis [d] † vſuris vice cuiuſdam pœnæ ſubiiciũtur: hic bona ratione accepit ab alio mutuum: & vſuris, * quia nõ ſoluit, non quia ex negotiis quæ gerebat, ad ſe pecuniam tranſtulit, condemnandus eſt. Multum autem refert, incipiat nũc debitum, an ante nomen fuerit debitoris: quod ſatis eſt ex non vſurario facere vſurarium. [e]

Inuitum & ignorantem poſſumus liberare: nõ autem actionem ei auferre.

XXXIX. GAIVS *libro tertio de verborum obligationibus.*

SOluendo † quiſq; pro alio licèt inuito & ignorante, liberat [f] eum. [g] Quod autem alicui debetur, alius ſine voluntate * eius non poteſt iure exigere. [h] Naturalis enim ſimul & ciuilis ratio ſuaſit, alienam conditionem meliorem quidem etiam ignorantis

& inuiti nos facere poſſe: deteriorem non poſſe. [i]

Quod in re communi quis facit non ex neceſſitate communionis, venit in actione negotiorum geſtorum. Bartolus.

XL. PAVLVS *libro decimo ad Sabinum.*

SI † communes ædes [k] tecum habeã, & pro tua parte damni infecti vicino cauero: dicẽdum eſt, quod præſtitero, [l] negotiorũ geſtorum actione potius [m] quàm communi diuidũdo iudicio poſſe me petere: quia [n] potui partem meam ita defendere, vt ſocij partem defendere [o] non cogerer.

Seruus non eſt in peculio ſuiipſius, ſed eſt res domini: & ideo quod impenditur circa eum, inſolidum nõ de peculio repetitur. Bartolus.

XLI. IDEM *libro trigenſimo ad Edictum.*

QVi ſeruum meum me ignorante vel abſente in noxali cauſa defenderit, [p] negotiorum geſtorum inſolidum mecum, non de peculio [q] aget.

Mandatum ſerui non impedit hanc actionem contra dominum: licèt poſſit etiam ex perſona ſerui conueniri. hoc dicit.

XLII. IDEM *libro trigenſimo ſecundo ad Edictum.*

tuto. l. debitoribus. & l. tutores. ij. in fin. & infra de admi. re. ad ciuit. perti. l. ij. §. ſi eo tempore. & l. fi. §. penult. Item fallit ſi exigenti pariter debeatur: vt infra de duob. re. l. penult. & l. ex duobus reis ſtipul. Azo. Item fallit, vt. C. quando fiſc. vel pri. de. ſui de. l. ij. & iij. & infra de cur. bonis dan. l. ij. Item fallit infra de appella. l. non tantùm. & infra de libe. cau. l. ij, & iij. In adiecto autem nõ fallit: quia ipſe non agit. licèt ei rectè ſoluatur: vt. ℥. de ſolu. l. quod ſtipulatus. in fi. Accurſius.

i *Non poſſe.* ratio ciuilis ſuaſit nõ fieri deteriorem: vt. C. de ſolu. l. inuito. Naturalis itẽ, de reg. iur. l. iure naturæ.

S*I communes.*] CASVS. Habebam tecũ domum cõmunem, quæ minabatur ruinam. voluit ſibi vicinus caueri de dam. infect. pro tua parte caui damni infecti: & nomine cautionis decẽ impendi: quia datum fuit damnum. quæritur an repetam quod impendi? Dicitur quòd act. neg. geſt. non communi diuidundo: quia pro parte mea potui tantùm cauiſſe: vnde cum pro tua parte ſponte caui, meritò teneberis act. nego. geſto. non communi diuidundo. Viuianus.

† Cõ. l. in ſtipulatione. ℥. de dam. infect. l. ſi cum vno ſ. ſi ex noxal. cauſ. agat.

k *Si communes ædes.* ruinoſas.

l *Præſtitero.* ex cautione.

m *Potius.* electiuè & non comparatiuè ponitur: vt patet per rationem quæ ſequitur: quia partem meam, &c. vnde communi diuidundo locum habere nõ poteſt: vt infra communi diui. ſi quis putans. §. hoc autem. ſed nego. geſt. vt hîc, & C. eo. ſiue. Item no. quòd pro parte potuit cauere: vt hîc, & ℥. communi diui. ſi quis putans. §. ſi damni. Sed contra. ℥. de dam. infect. l. in ſtipulatione. vbi dicit quòd niſi in totum caueatur, in poſſ. mittitur actor. Solu. ibi loquitur quãdo vnus erat dominus: hîc quando plures. Vel ibi quando tota domus minabatur ruinam: hîc autem quãdo particula quædam, & erat ampla domus: vt. ℥. de dam. infe. l. ſi finita. §. ex hoc. Vel verius ibi non dicit quòd vno non cauente in poſ. totius mittatur actor, ſed niſi in totum caueatur, mittitur in poſ. ſ. partis pro qua non cauetur. & ſic illa ſecundũ iſtam intelligitur. Item not. quòd expenſas pro parte ſocij repeto: vt hîc, & ſ. eo. qui aliena. in. fi. & ℥. familiæ ercifcun. ex parte. fic. ℥. de aqua plu. arcen. ſi colonus. licèt quidam ibi putabant contra, ſed malè. Accur.

Expẽſæ pro parte ſocii repetuntur.

n *Quia.* ratio quare neg. geſt. non communi diui. agatur.

o *Defendere.* ſcilicet cauendo.

Q*Vi ſeruum.*] CASVS. Seruus meus fecit alicui damnũ: vnde eius nomine conueniebar & noxaliter vt ſeruum meum darem pro noxa, vel reſarcirem damnum. me abſente Titius eum defendit, & damnũ reſarciit. qua act. conueniet me? Dicitur quòd act. neg. geſt. non de peculio. Viuianus.

p *Defenderit.* & emendarit damnum.

q *Non de peculio.* hoc autem intellige ſi vtilius fuit reſarcire maleficium, quàm noxæ dare mancipium: vt. ℥. de peti. here. l. vtiles. & infra de bo. aucto. iudi. poſ. prætor ait. §. his verbis. Sed cur de peculio non agitur: vt. ſ. eo. ſi pupilli. §. ſed ſi ego? Reſpon. quia non eſt dicẽdum quòd eſt peculiare negotium quod eſt geſtum: quia nemo eſt in peculio ſuiipſius: vt infra de pecu. depoſui. §. Stichus. & infra de pecu. leg. l. Stichus. in fi.

Nemo eſt in peculio ſuiipſius.

S*I ſerui.*] CASVS. Cum aberam, rogatu ſerui mei negotia mea geſſiſti. ſi contemplatione mei feciſti: ego tibi, & tu mihi erimus

a *Sed iſtius.* reſpondet obiectioni.

b *Accepit.* Arg. pro quæſtione quòd tutor pecuniam quam accepit pro copulanda pupilla, non teneatur reſtituere.

c *Licentia.* id eſt propter licentiam.

d *Maximis.* id eſt centeſimis. & ex hoc patet quòd ſola oblatio facit ceſſare pœnam vt in eam quis nõ incidat, ſicut vſuram quæ nondum cœpit currere, cum hîc vſuram appellet pœnam: vt. ℥. de arb. Celſus. & C. de vſur. l. ſi per te. Item no. quòd punitur qui illicitè vtitur permiſſis. ſic & C. de Iudæ. l. Iudæi.

e *Facere vſurarium.* & ſic non maximarum vſurarum. Accur.

S*Oluendo.*] CASVS. Si creditori tuo pro te ſoluero, licèt inuito & ignorante, tamen libero te. ſecus eſt ſi inuito te à debitore tuo exegero: quia non poſſum. & eſt ratio naturalis, &c. Viuia.

f *Liberat.* vnde repetit per actionem nego. geſto. quia ſuum eſt negotium ipſo geſtum. Accurſius.

g *Eum.* Not. inuito beneficium confertur liberationis: vt hîc, & ℥. de ſolu. l. ſolutionẽ. & l. ſi pro me. & ℥. de exer. l. j. §. pe. in fi. §. & ℥. de noua. l. ſi Stichum. in fi. & arg. ſ. tit. j. l. j. in fine. Sed contra. ℥. de reg. iur. l. inuito. Sol. ibi directò prohibetur: hîc per obliquum conceditur: arg. ℥. de adqui. re. do. l. etiam. & de ver. oblig. ſeruus vetante. vel ibi in beneficio, id eſt in priuilegio loquitur quod affert gaudium capienti. cõſtat autem quòd inuitus nemo gaudet: vt in x. col. tit. quid ſit feu. cap. j. Item contra. C. de iu. delibe. l. nec emere. & ℥. de bono. poſſ. l. iij. §. inuito. & ℥. de dona. l. hoc iure. §. nõ poteſt. Sol. ibi directò conferri non poteſt: hîc per mediam perſonam confertur: vel tractatur ibi de aliquo dominio rei vel rerũ adquirendo, hîc autem de liberatione adquirenda: quod eſt facile: vt argu. ℥. de act. & obliga. l. Arrianus.

h *Exigere.* id eſt ab inuito extorquere pecuniam. hoc enim innuit verbum exigere: vt infra de leg. iij. fideicommiſſa. §. ſi rem. petere verò alius poteſt quandoque vt coniuncta perſona: vt ſupra de procurat. ſed & hæ. j. reſpon. quæ eſt contra. Sed primum, ſcilicet exigere, fallit ratione officiorum: vt. C. de admi.

UNED

erimus obligati act.nego.geſt.inſolidum. Si verò tibi dicerem, vel tu ad mandatum illius geſſiſti, habebis act.mandati aduerſus me de peculio, vel de in rem verſo. Viuianus.

a *Negotiorum geſtorum*. inſolidum, nõ de peculio: ſed cum verbũ habile ad mandatum interuenit, ſcilicet admonitio & rogatus, deberet dari mãdati: vt ĵ.man.l.j.& inſti.de obliga.ex quaſi cõtract. in prin.quę ſunt cõtra. So. ſecundũ P.& R. refert an admonitio fiat à ſeruo, & tunc nõ faciet mãdatũ: vt hîc. an à libero, & tũc ſic: vt in cõtrariis. Vel dic quòd hîc fuit admonitio, & rogatus talis ex qua nulla naſcitur obligatio: quia non fuit facta admonitio animo obligandi: ſed cõſilij dandi ſic: vt.ĵ.man.l.idémq;.§.ſi cui. verſicu. ſi quis ea.& C.eo. ſi negotiũ. & infra de dolo. ſeru⁹ tuus. Accur.

b *Si verò quaſi mãdatu*. ſequens eius fidem.

c *Agere*. ſcilicet actione mandati, cum hac adiectione de peculio, vel de in rem verſo: vt infra de pecul. l. iij. §. cui congruit.

Cum pecuniam.] CASVS. Creditori tuo te non mandante ſolui: mihi contra te act. nego. geſto. dabitur ad repetẽdũ quod ſolui: quia liberationẽ conſecutus es. & hoc verũ niſi tua interfuerit pecuniam nõ ſolui: vel quia erat debita in diem, nec dies venit. vel quia potuiſti tibi conſulere per retentionem vel compenſationem. Item pone ꝙ cũ quidã pupilli patrem non haberent, ego ductus amicitia & paterna affectione tanquã pater eis tutores petij à iudice dari: & quoſdam datos tanquam ſuſpectos remoueri. ſi aliquid impendi, an repetere poſſim per act.nego.geſt? Dicitur quòd non. h.d. cum.l.ſequen.

SI ſerui mei rogatu negotia mea ſuſceperis: ſi dũtaxat admonitus à ſeruo meo id feceris, erit inter nos negotiorũ geſtorũ [a] actio. Si verò quaſi mandatu ſerui: [b] etiã de peculio. & de in rẽ verſo agere [c] te poſſe reſponſum eſt.

Qui gerit negotiũ alterius, ipſo geſtu habet hanc actionẽ. Bar.

XLIII. LABEO *libro ſexto Poſteriorum Epitomatorum à Iauoleno.*

B CVm pecuniam eius nomine ſolueres qui tibi nihil mandauerat: negotiorũ geſtorũ actio tibi competit, [d] cum ea ſolutione debitor à creditore liberatus ſit: niſi [e] ſi quid debitoris interfuit [f] eam pecuniam non ſolui.

Factum in actione paterna, non venit in hac actione. Bar.

XLIIII. VLPIANVS *libro ſexto Diſputationum.*

C IS qui amicitia [g] ductus paterna, pupillis tutorẽ petierit, vel ſuſpectos tutores poſtulauit: nullam [h] aduerſus eos habet actionẽ ſecundũ diui Seueri cõſtitutionẽ.

Expenſæ in honoribus factæ, hac actione repetuntur. Barto.

XLV. IDEM *libro quarto Opinionnm.*

QVæ vtiliter in negotia alicuius erogantur, in quibus eſt etiam ſumptus [i] honeſtè ad honores [k] per gradus pertinentes [l] factus: actione negotiorum geſtorum peti poſſunt.

d *Cõpetit*. vt.ĵ.eo.quæ vtiliter.§.fi. &.l.fi.in fi.&.ſ̃.eo.ſoluendo.

e *Niſi*. non excipit à proximo, ſed à ſuperiori dicto &c.

f *Interfuit*. tribus modis potuit intereſſe. Primo quia dies ſoluendi nondum venerat. vnde non aget nunc, ſed demum die veniente: vt infra manda.ſi mandauero.j.reſpon. Secundo, vt quia debitor retentione poterat vti. nam in multis caſibus retentionem habemus, in quibus petitionem non habemus: vt infra de condict.inde.l.ex quibus.&.l.ſi in area. in fin. Tertio, vt ſi econtra naturaliter ſibi creditor teneatur cui poterat compenſationem obiicere: vt.ĵ.de compen.l.etiam. & in his duobus caſibus nullo tempore aget geſtor, cum non vtiliter etiam inchoauerit: v.ſ̃.eo.l.ſed an vltro.§.j.&.ĵ.man.l.ſi mandauero.in princ. vel ſi alius erat donaturus: vt C.eo.l.ij.

E

g *IS qui amicitia*. Aliàs eſt.l.ſi quis.

h *Nullam*. Not.nõ agit qui pro paterna gerit amicitia: vt hîc, & C.eo.ſi paterno.&.ſ̃.eo.l.ex duobus.§.fin.ſed contra.ſ̃.eo. ſi pupilli.§.ſed ſi ego. Sol. hîc non geſſit contemplatione amicitię, ſcilicet ſimpliciter: ſed amicitia paterna, id eſt ea affectione qua pater gerit filij negotia, ſcilicet pietate ſemper præſumpta. poteſt etiam pietatis motus diſtingui & miſericordiæ: vt. ĵ. de religio. & ſumpt.fune.l.at ſi quis.§.ſed interdum.

QVæ vtiliter.] CASVS. Vt ad honores ad quos gradatim peruenitur, promouereris, ſumptus feci. an per actio. nego. geſto. repetere poſſim? dicitur quòd ſic. [QVI PVRE.] Seruus meus negotia mea me viuente adminiſtrauit: deceſſi: & libertatem ei purè in teſtamento reliqui. Dicitur hîc

A quòd nõ tenetur reddere rationem adminiſtrationis quam geſſit me viuente, ſiue liber factus ſit, ſiue non. [TITIVS.] Titius fecit teſtamentum, & ſororem ſuam inſtituit heredem. ego credens eã heredẽ, ſolui creditoribus hereditariis. poſtea teſtamẽto rupto per querelam inofficioſi, venerunt filij defuncti ad ſucceſſionem paternã ab inteſtato. an quod ſolui, repetere poſſim à filiis teſtatoris per act. nego.geſto. quæritur. Et dicitur quòd ſic, licèt animo gerendi negotia ſororis geſſi ſiue ſolui: cum veritate inſpecta fuerint negotia filiorum defuncti. Viuianus.

L. eum actum.ſ̃.eod.

ff. Vetus.

Factus liber non tenetur ex ante geſto. Barto.

Qui purè [m] teſtamento libertatem acceperunt, actus quem viuentibus dominis adminiſtrauerunt, rationem reddere non compelluntur.

In negotio quod eſt alterius ipſo geſtu, tenetur ille ad quem verè pertinet. licèt contemplatione alterius geſtum ſit. Bar.

Titius pecuniã † creditoribus hereditariis ſoluit, exiſtimans ſororem ſuam defuncto heredẽ teſtamento extitiſſe. quãuis animo gerẽdi ſororis negotia id feciſſet, veritate tamen filiorum defuncti qui ſui heredes patri ſublato teſtamento erant, geſſiſſet: quia æquũ eſt in damno eum non verſari, [n] actione negotiorum geſtorum id eum petere placuit.

Qui contẽplatione procuratoris gerit negotiũ quod ſpectat ad dominum ſolum, vigore mandati contra dominum actionem nõ habet: ſecus ſi contemplatione domini geſſerit. Bart.

XLVI. AFRICANVS *libro ſeptimo Quæſtionum.*

D MAndaſti filio meo vt tibi fundum emeret: quod cum cognouiſſem, ipſe eum tibi emi. puto referre qua mente emerim. Nam ſi propter ea que tibi neceſſaria eſſe ſcirem, & te eius volun-

i *Sumptus*. factus honeſtè.

k *Ad honres*. id eſt propter honores.

l *Pertinentes*. id eſt obueniẽtes per gradus ſiue gradatim: repetitur: vt hic dicit. honores enim per gradus deferũtur: veluti de minoribus ad maiores: [a] vt infra de mu. & honor. l. vt gradatim. &.l. honor municipalis.§. gerendorum. Alioquin caſum videtur appetere, qui ad ſummi loci faſtigia poſtpoſitis gradib⁹ per abrupta quærit aſcenſum: vt in decre.diſtin.xlviij.c.ſicut neophytus. Sed quomodo honeſtè fiut tales ſumptus? Reſpond. olim emebãtur honores ſecundum quoſdã: ſed hodie eſt contra: vt infra ad le. Iuliam ambi.l.j. Vel dic quòd palam etiã hodie poſſunt peti: vt infra de polli. l.j.§.j. Aliæ autem expenſæ ſecundum conſuetudinem fiunt, de quibus indubitabiliter hîc poteſt intelligi: vt in authen. vt iudi. ſine quoquo ſuffra.§.hæc autem omnia.colla. ij. & authen. ſcriptum eſt exemplar.colla.ij.& de ſan.epiſco. §. ſi quis autem epiſcoporum.verſi.pro conſuetudinibus. colla. ix. & infra de peti. here.l.fin. & infra pro ſoc.l.ſi ſocietatem vniuerſarum. §. fin. & C.de proxi.ſa.ſcrin.l.vnicuique.lib.xij. Sed quid ſi ſimoniacè dedi pro aliquo, & habet ratum: vel eius mandato dedi: an habeã actionem? Reſpon. non: vt infra man.l.ſi remunerandi. §. ſi paſſus.verſi.rei.&.l.ſi verò non re.§.ſi adoleſcens. Sed argu. contra infra de in rem verſo.l.iij.§.necnon.

† Bal. hîc dicit iſtum tex. eſſe ſing.ad hoc quòd filius præteritus à patre minus legitimè, ita dicitur ſuus heres patri, ac ſi nullum cõditũ eſſet teſtamentũ. & iſte text. hoc probat optimè. Bolog.

a] Iſta gloſ. ſecundum Bal. iuncto text. eſt arg. cõtra nouitios doctores qui procurant ſedẽ ordinariam incontinenti habere.

Simoniace dans pro aliquo, non repetit.

m *Qui purè*. ſecus ſi ſub cõditione reddendarum rationum legetur libertas: vt infra de condi.& demonſt. l.ſi cui libertas.&.l. cum ſeruus. ſed videtur quòd ſi non apponatur hæc cõditio, tamen rationem reddere teneatur: vt C.de peti.here.l.fi.§.pe. quæ eſt contra. Sol. ibi ſpeciale eſt contra ſeruum: quia pro eo aliud eadem lege inducitur, ſcilicet vt ex falſo teſtamento ſit liber. Vel hîc directam, ibi fideicommiſſariam accepit libertatem. Vel hæc per illam corrigitur. ſed prima verior eſt.

n *Non verſari*. aliàs non morari. & ſupple, cum melius alia actio competere non poſſet. alioquin mala eſt ratio: quia ſecundum eam pro omni damno competeret hæc actio: & ita concurreret cum actione.l.Aquil. quod eſt falſum. Azo. ſimilis lectura ſupra e.l.fideiuſſor. in fi. Item not. hîc quod indebitum ſolutum quo ad ſoluentem, ſed illi debitum cui ſoluitur, non repetitur ab eo cui eſt ſolutum: vt hîc, & infra de condict.inde.l.repetitio. & ſupra eod. cum pecuniam. & infra de iudi.l.de qua re. §. fina. & infra ad Vell.quanquam.in fin.& infra de pig.act.ſolutum.§ ſolutam.verſi.vnde. Sed contra.ĵ.de condict. inde. ſi pœnæ cauſa.

§.j. Solu. hîc ſoluit nomine hereditario, ibi nomine proprio, & ideo repetit indebitum. licèt enim hic contemplatione eius qui nõ erat heres, ſoluit: nomine tamen hereditario ſoluit. ſic & bo. fi. poſ. licèt ſui cõtemplaticne ſemper ſoluat, tamen quãdoque ſuo, quandoque hereditario ſoluit nomine: vt. ĵ. de peti. heredi. quod ſi poſſeſſor. &. l. ſi quid poſſeſſor. ſed & ſi hic ſoluiſſet nomine ſororis, & heres ratum haberet: non ipſo iure, ſed per exceptionem liberatur: vt. ĵ. de peti. here. ꝙ ſi poſſeſſor. & l. ſi quid poſſeſſor. & hoc ſecundum Azo. ſed Bul. & Io. aliter legem iſtam intelligunt. nam dicunt eam habere locũ cuiuſcunq; nomine ſit ſolutũ: vt plene dixi. s̃. e. ſi pupilli. §. quid ergo inquit. vel dic, aut ſuo nomine: & tunc contraria. aut hereditario: vt. ĵ. l. fin. aut nomine tertij: & tunc eſt idem quod hîc.

Mandaſti.] CASVS. Filio meo mandaſti vt fundũ vel rem aliquam tibi emeret. ego hæc ſciẽs emi. dicitur quòd refert an emerim contẽplatione tui: quia fortè ſciui illũ fundum tibi fore neceſſarium: & erit locus act. neg. geſt. & tu teneberis mihi, & ego tibi inſolidum. Si verò emi ne filius qui mandatum ſuſcepit de emendo, mandati teneretur ex perſona ſua, habeo act. mandati contra te: & tu aduerſus me habebis de peculio. ſi verò alicui extraneo vt emeret mandaſti, & contemplatione ſui emi, ne iudicio mãdati teneretur: habes aduerſus illum extraneum neg. geſt. act. & ipſe aduerſus te mandati: & econtra hæc ſunt vera ſi filio meo mãdaſti vt pro te fideiuberet. nam diſtingue vt. s̃. cuius contemplatione geſſi.

tatis eſſe, vt emptũ habere velles: agemus inter nos negotiorũ geſtorum, ſicut ageremus ſi aut nullum omnino mãdatum interceſſiſſet, aut Titio [a] mãdaſſes, & ego, quia per me cõmodius negotiũ poſſim conficere, emiſſem. Si verò propterea emerim, ne filius mandati iudicio teneatur: magis eſt vt ex perſona eius & ego tecũ mandati [b] agere poſſim, & tu mecum actionẽ [c] habeas de peculio: [d] quia & ſi Titius [e] id mandatũ ſuſcepiſſet, & ne eo nomine teneretur, ego emiſſem: agerẽ cum Titio negotiorũ geſtorũ, & ille tecũ & tu cũ illo mãdati. Idem eſt & ſi filio meo mãdaueris vt pro te fideiuberet: & ego [f] pro te fideiuſſerim.

Si proponatur te Titio mãdaſſe vt pro te fideiuberet: méque, [g] quòd is aliqua de cauſa impediretur [h] quo minus fideiuberet, [i] liberandæ fidei eius cauſa fideiuſſiſſe: negotiorum geſtorum mihi competit actio. [k]

a *Aut Titio*. cuidam extraneo. Accur.

b *Mandati*. per filium mihi quæſita.

c *Actionem*. mandati.

d *De peculio*. i. mandati de peculio. imò inſolidum debet teneri pater: vt & tunc quando tutelam filij quia erat tutor agnouit: vt ĵ. de tute. l. ſi fili⁹. quæ eſt cõtra. Sol. pater de peculio ex filij perſona tenetur: vt hîc. & nihilominus ex ſua tenetur inſolidum, vt fideiuſſor: quia ratũ videbitur habuiſſe: vt ibi, & infra quod iuſſu. l. j. §. ſi ratum. &. ĵ. ad munici. l. ij. vel ſpeciale eſt ibi fauore pupillorum: vt videatur agnoſcere tutelam datiuam. nõ autem ſic in teſtamentaria: vt. ĵ. de admi. tu. l. Lucius Titius. Vel hic proteſtatus eſt contra, id eſt, quod nollet habere ratum mandatum in præiudicium ſui. vel ſi nõ eſſet proteſtatus: ſi tamẽ ob hoc principaliter gerebat, vt ſibi obliget filium, non vt habeat ratum, tenetur de peculio tantùm, vt hîc. ſed ibi non filium obligari ſibi, ſed factum filij ratũ haberi volebat. Vel verius dic, hîc geſſit pater, vt nec ipſe per filium, vel filius qui mãdatum ſuſceperat, teneretur. ibi ecõtra vt teneretur. Vel hîc vt extraneus geſſit quod filius erat facturus, ad inſtar domini fideiubentis pro ſeruo: qui nõ tenetur ob hoc quod iuſſu: cũ aliud ſit iubere &c. vt. ĵ. quod iuſſu. l. j. §. ſed & ſi. verſi. quid ergo. Sed ad quid pater de peculio cõuenitur? Reſpond. ſi interſit domini negotiorum potius emi à filio, quã à patre: quia cautius emiſſet. idem ſi dicatur filius commiſiſſe culpam, vel ego pater. nam ſi quid culpabiliter pro filio geſſi filio ratũ habẽte (quod poteſt, quia ſuum eſt negotiũ cura & ſollicitudine) & ſuo nomine geſſi: ipſe videtur culpam cõmiſiſſe quã ego cõmiſi: & ideo ex eius perſona de peculio teneor: vt hîc dicit. ſi verò ratum nõ habeat male geſtum à me, tunc nec ipſe tenetur ſi nõ fuit in culpa, ex eo quod non geſſit: nec ego. ſed ſi dolo feci ego pater, inſolidum teneor: vt. ĵ. cõmo. l. iij. §. ſi filio. ſecundum Azo. bene geſtum autem à me ratum habere cõpellitur filius: vt. s̃. eo. l. Pomponius. cum eius ſit negotium cura & ſollicitudine: vt dixi. ſic. s̃. eo. l. ſi pupilli. in prin.

e *Quia & ſi Titius*. ſcilicet extraneus. Azo.

f *Et ego pro te fideiuſſerim*. nam diſtinguitur: vt. s̃. cuius contemplatione fideiuſſi: & ſic etiam intelligitur infra man. ſi verò non re. §. ſi filio. prædicta autem probat ad inſtar extranei: quia ſi proponatur &c.

g *Méque*. ſcilicet proponatur.

Inter actionẽ propoſitã cũ ſolẽnitate vel ſine, nõ eſt differẽtia. h. d. ſecũd. vnã lect. & nullũ cõtrariũ habet. Secũdo legitur vt dicas, inter actionẽ directã & vtilem nõ eſt differentia in effectu. hoc dicit.

XLVII. PAVLVS *libro* I. *Sententiarũ*.

Actio [l] negotiorũ geſtorũ illi datur, cuius intereſt hoc iudicio experiri. Nec refert, directa [m] quis an vtili [n] actione agat vel cõueniatur: quia in extraordinariis iudiciis, vbi conceptio formularũ nõ obſeruatur, hæc ſubtilitas ſuperuacua [o] eſt, maximè [p] cũ vtraq; actio eiuſdem poteſtatis eſt, eundémque habet effectũ.

Qui habet actionem pro alio, ad eius petitionem debitorẽ cogitur liberare. Barto.

XLVIII. PAPINIANVS *lib.* 3. *Quæſtionũ*.

Ignorante [q] quoque ſorore ſi frater negotium eius gerẽs dotem à viro ſtipulatus [r] ſit: iudicio negotiorum geſtorum vt virum liberaret, [ſ] iure conuenitur.

h *Impediretur*. ſcilicet culpa ſua: vel voluntaria cauſa. nam ſi caſu, non tenetur mandati: nec dicet per me fideiuſſorẽ liberari. Azo.

i *Fideiuberet*. cũ ſuſcepiſſet Titius mandatũ fideiubẽdi: aliàs nõ teneretur Titius. Azo.

k *Actio*. aduerſus Titium tantùm, ſecundũ quoſdam. Alij dicunt quòd contra vtrũque: ſed malè dicũt omnes: quia hoc eſt recipiendum cum diſtinctione quam. s̃. proxi. fecit, ſcilicet cuius contemplatione fideiuſſi.

Actio.] CASVS. Regulariter dat̃ act. neg. geſto. ei cuius intereſt: non refert agat quis directa vel vtili. formulæ enim ſublatæ ſunt hodie. Item eundem effectum habet vtilis vt directa. q. d. inter ſolennẽ & non ſolennem nõ eſt differentia: quia eundem habent effectum. Vel aliter dic hunc caſum: quia non eſt differentia inter directam & vtilem: quia tantum per vnam quantum per aliam conſequitur: quia directa datur ſponte gerenti: & vtilis datur gerenti ex neceſſitate. & ſic duobus modis ponitur caſus huius. l. Viuia.

l *Actio*. duobus modis pone caſum. Primo, quia inter directã id eſt ſolennem, & vtilem. i. quæ ſine ſolennitate datur, non eſt hodie differentia: vt ſupra de origine iur. l. ij. §. omnium. & C. de formu. l. j. &. ij. nam omnes hodie extra ordinem iuris, id eſt extra antiquam ſolennitatẽ proponuntur: vt hîc dicit. & inſti. de interdict. §. fin. Secundo dicas quòd non eſt differentia inter directam, id eſt eam quæ venit ex verbis legis & mente: & vtilem id eſt eam quæ venit tantũ ex mente, & datur ex verbis & mente ſpontaneo geſtori: vt ſupra eod. l. j. & inſtit. de oblig. quæ ex quaſi contract. in prin. ex mente tantùm, vt illi qui ex neceſſitate gerit, vel ex neceſſitatis ſuſpicione: vt ſupra eo. l. iij. §. hac actione. & C. eod. l. curatoris. Sed certè imò inter talem vtilem & directam refert: quia qui putat ſe tutorem vel curatorem, etiã de gerendis tenetur: vt infra de adminiſt. tuto. l. tutores. §. curator. verſic. qui ſe. &. §. tutor. ſecus in geſtore: vt C. eod. l. tutori. & ſupra eod. l. iij. §. interdum. Item heres curatoris non tenetur niſi de dolo & lata culpa defuncti, niſi lite conteſtata: vt C. de here. tu. l. j. ſecus in herede geſtoris: vt. s̃. eod. l. iij. §. hoc autem. Reſpõderi poteſt quòd tantum conſequitur quis per vnam quantum per aliam quando competit: non tamen dico quòd totiens vna quotiens alia detur. Sed prima poſitio verior eſt.

Actio negotiorum geſtorum vtilis & directa differunt.

m *Directa*. id eſt ſolenni.

n *Vtili*. id eſt non ſolenni.

o *Superuacua*. per tit. de formulis. C. ſecũdũ primã poſitionem.

p *Maximè*. hæc dictio maximè, ſecundum vtrãque poſitionem abundat. ſic. C. de ma. teſt. l. fi. §. ij. aliàs enim innueret quòd aliquando vtraque non haberet eundem effectum, quod eſſet falſum. Vel dic quòd non abundat: vt dicas, ſuperuacua eſt maximè &c. id eſt illa maxima & potiſſima ratione, quia vtraq; actio &c. & ſic aduerbium maximè, conuertitur in nomen.

Ignorante.] CASVS. Soror mea contraxit matrimonium cum Titio: & dotem dedit: & ſtipulatus ſum dotẽ ſororis meæ mihi reddi. ſi ſoror mea velit vt ſibi actio cedatur vt maritus liberetur: poterit hoc conſequi per neg. geſt. actionem. Viuia.

q *Ignorante*. non tantùm ſciente. Azo.

r *Stipulatus*. ſcilicet nomine ſororis.

ſ *Vt virum liberaret*. quia remittere ei vult. idem ſi velit ſibi cedi actionem: vt infra manda. l. idémque. §. ſi cui. & idem ſi alio quocunque

cunque modo mutaret obligationẽ: vt.ff.de iur.do.l. mulier.§.fi.

Si rem.] CASVS. Vendidi tibi ſeruum meum, qui ſeruus ſecum A portauit rem meã. rem illã alij vẽdidiſti: poſtea res illa periit: agam aduerſus te neg.geſt.act. ad pretium quod ex re mea percepiſti. Sed pone, credebam me heredẽ in teſtamento: tu eras inſtitutus: vnde legata in teſtamento relicta de meo ſolui: habeo contra te act.neg.geſ. quia per ſolutionẽ es liberatus. & ſic ponit duos caſus ſecũdum Io. Sed Azo dicit quòd hæc. l. ponebat tres caſus. Primus eſt quãdo res periit. Secũdus eſt quãdo res eſt vſucapta. Tertius quãdo alius ſoluit legata. Sed ſecundũ poſitionem Azo. qui dicit rem furtiuã vſucapi, ob.ff. de vſuca.l. ſequitur.§. quod autem. ſed ſecundũ poſitionẽ Io. in ver. ait, vbi dicit ꝙ res furtiua nõ poteſt vſucapi: ſed ipſe dicit quòd non erat furtiua, ſed aliter apud ipſum emptorẽ erat vel fuit. Viuianus.

a *Vẽdiderit*. ſuo nomine, & putãs eam eſſe peculiarem: & ideo ſuam, quia ſeruus fuerat venditus ſibi cum peculio. Azo. Et pone caſum duobus modis. Primo vt ſint tantummodo duo reſponſa in lege iſta. Secundo quòd ſint tria: vt ſtatim dices exponendo literam.

*quandoquidem.

†De hac materia vide Archi. I. q.1.ca.fi.

*Hic eſt titulus 1.li. 60. βασιλικ.

Negotium nõ meo nomine geſtum in ſubſidiũ re perempta vel præſcripta poſſum habere ratũ vt mihi hæc actio cõcedatur. Barto.

XLIX. AFRICANVS *libro octauo Quæſtionum.*

Si rem quam ſeruus venditus ſubripuiſſet à me venditore, emptor vẽdiderit, [a] eáque in rerũ natura eſſe deſierit: de pretio [b] B negotiorum geſtorũ actio mihi [c] danda ſit: vt dari deberet ſi negotium quod tuum eſſe exiſtimares, cum eſſet meum, [d] geſſiſſes: ſicut ex contrario [e] in me tibi daretur, ſi cũ hereditate quæ ad me pertinet, tuã putares, res tuas proprias legatas ſoluiſſes: [f] quandoq; [g] * de ea ſolutione liberarer. [h]

DE CALVMNIATORIBVS. †

TITVLVS VI.*

Primò ponit mentem edicti. ſecundò incipit exponere. Secunda ibi, hoc autem. Barto. C

b *De pretio*. rei à ſeruo ſurreptæ: & ab emptore venditæ.

c *Mihi*. ratum habenti in ſubſidium re perempta, non aliter ſecundum Bul. vt diximus.ſ.eo.l.ſi pupilli. §. ſed ſi ego. Eſt & alia ratio neceſſaria, quæ adeſt: quia iſte emptor habet pretium eius rei venditæ ex cauſa lucratiua: vt infra ſi cer. pet. ſi eum ſeruum. & quod ſequitur, vt dari, &c. incipit ſecundum caſum.

d *Cum eſſet meum*. credebas ergo tuum, quod erat meum ipſo geſtu: vt quia creditori meo ſoluebas: vt ſtatim ponit exemplũ: ſicut econtrario, &c. ſecundum Io. Aliter enim ſi eſſet meum negotium vel ratihabitionẽ, vel ipſa re, vel cura & ſollicitudine, & D tu feciſti tuo nomine, nõ datur actio: vt diximus ſecundum Bul. vt.ſ.eo.l.ſi pupilli. §. quid ergo inquit Pedius. dabitur ergo hoc caſu contraria: ſed & dari poteſt directa propter non exactã cautionem à legatariis: vt infra ad.l.Fal.dolo. Sed tu dicas ſecundum Azo. quòd ſunt tres caſus. Primus ſi vendidiſti rem meam, & ea deſiuit eſſe in rerum natura, vſq; illuc, vt dari, &c. Secũdus quando eſt præſcripta vel vſucapta: quod pro eodem eſt, ac ſi naturaliter deſiiſſet, vſque illuc, ſicut econtrario, &c. &. C. de rebus alie. non alie.l.j. & vtroque prædictorum caſuum eſt meum negotiũ ratihabitione, & dabitur mihi domino actio. Tertius, quando eſt meum ipſo geſtu, & datur contra me. Accurſius.

e *Sicut ex contrario*. exemplificatiuè ſecundum Io. ſed ſimilitudinariè ſecundum Azo.

f *Soluiſſes*. ſcilicet nomine hereditario, ſecus ſi ſuo. & ſic non ob. infra communi diui.l.in hoc iudicium. & de hoc plenè diximus ſupra eo.ſi pupilli.§. item quæritur. in diſtinctione quæ dicit de E quatuor modis quibus eſt alienum negotium.

g *Quandoque*. pro quia. Accurſius.

h *Liberarer*. cum tamen hoc ſtatueris in animo ſecũdum Ir.B. & Io. Tu dic per exceptionem, & ſtatim cum hereditario nomine ſoluerit: vt dixi. & eodem modo intelligitur.ſ. eo.l.quę vtiliter. §.fi. Vel ibi nomine tertij, hîc nomine veri debitoris.

DE CALVMNIATORIBVS.

Dictum eſt ſupra de negotiis geſtis noſtris ab aliis bona fide: nunc quando in iudiciis ad noſtram læſionem & per calumniam, andi. Et nota quod in duobus caſibus tantùm loquitur hic titulus, ſcilicet quando accepit pecuniã vt faceret quis negotium per calumniam: & quando vt non faceret: vt infra eo.l.1.in princip.

Plerique vbi in ius vocarunt aliquem, vbi ſtipulati ſunt in iure ſiſti, vbi poſtularunt in iure per ſe vel per alios quod deſiderabãt, mox iniqui & malitioſi calumniatores apparent, vel dum nullã actionẽ habere deprehendũtur vel dum deſiſtunt ab incepto, vel dum arguũtur accepiſſe pecuniã aut depecti eſſe, vt per calumniã raperent aliquẽ in ius hominis ſcilicet tantum vexandi cauſã. quod poſtremũ hoc titulo vindicatur, ac præterea qui vt ſit calumniã intentat & cõminatur forte meticuloſo homini, vt is ſe ab ea calumnia cogatur pecunia redimere. Calũniator igitur in hoc titulo eſt, qui ſciens prudenſq; per fraudẽ litem aut cõtrouerſiã facit alteri, vt vexet eũ vel vt ei aliquid extorqueat. & de calumniatoribus.i. de his qui pecuniam vt negotium facerent, aut non facerẽt accepiſſe dicentur.l.pen. Cuiac. — ff. Vetus.

I. VLPIANVS *libro decimo ad Edictum.*

In eum [i] qui vt calumnię † cauſa negotium faceret vel non faceret, [k] pecuniam accepiſſe dicetur, intra annum in quadruplum [l] eius pecuniæ quã accepiſſe dicetur, poſt annum [m] ſimpli in factum actio competit. [n]

†pro his verbis, calũniæ cauſa negociũ faceret. Græci breuiter ita ſcripſerunt, calumniãdi cauſa. rectè. Nã ſic Paulus 1. Sẽtent. definit calũnioſum, qui ſciẽs prudẽs per fraudem negociũ alicui cõparat.

Hic exponit verbum, negotiũ. & breuiter hoc dicit. Negotium intelligitur ſiue in cauſa ciuili, ſiue in criminali, ſiue priuata, ſiue publica. Bartolus.

Hoc autem iudicium non ſolũm in pecuniariis cauſis, ſed & ad publica crimina [o] pertinere Pomponius ſcribit: maximè cum & lege repetundarum teneatur, qui ob negotium [p] faciendum aut non faciendum per calumniam, pecuniam accepit. Qui autem accepit pecuniã ſiue ante

In eum.] CASVS. In duobus caſibus loquitur iſte tit. tantũ. ſiue enim dedi tibi pecuniam vt calumnioſè ageres cõtra Titium: vel cum agere volebas calũnioſè, dedi ne ageres: daſ actio in factũ ex hoc edicto: & agitur intra annũ in quadruplum: poſt annum ad ſimplũ: & habet locum tam in ciuilibus quàm in criminalibus cauſis. Itẽ erit locus huic actioni in factum ſiue accepit quis ante acceptũ iudiciũ, ſiue poſtea: & locum habent quædam conſtitutiones de quibus in litera facit mẽtionẽ: quæ dicunt quòd ſi aliquis daret pecuniã aduocato aduerſarij, vel iudici vt ferat ſententiam pro eo, vel vt malè faciat: cauſam dominus perdit. nã iudex & procurator etiã tenentur hoc edicto: & aduerſarius qui dat, perdit cauſam. ſed ſi aliquis pecunia accepta tranſegerit, non erit locus huic edicto, nam hoc caſu nõn tenetur dans nec accipiens: & valet tranſactio. & hoc intelligunt quidam quando aduerſarius cum procuratore aduerſarij tranſegit: puta quando calumnioſè dominus incepit agere vel accuſare: procurator verò eius bona fide proſequitur. [PECVNIAM.] Qualiter quis videatur pecuniam accepiſſe, dicitur hîc & in legibus ſequen. vſque ad.§. illud. [ILLVD.] Dedi Titio pecuniam vt Seio faceret negotium, id eſt vt Seium per calumniam accuſaret. dicitur hîc quòd ego non repetam: Seius autem qui accuſari debebat, repetere poterit. Si vero Titio pecuniam dediſti vt me per calumniam accuſaret. & ego aliam pecuniam dedero Titio prædicto vt me nõ accuſaret: duas habeo actiones in factũ in quadruplũ: vnam ex donatione mea: aliam ex donatione tua. hoc dicit vſque ad. l. hæc actio. Viuianus.

i *In eum*. niſi ſit parens, vel patronus, vel ſimilis: vt infra de obſequiis.l.parens. puto tamen eos hoc caſu teneri actione in factũ generali: quę datur in ſubſidium: quæ in multis articulis admittitur: vt infra de præſcrip.ver.quotiens.&.C.de ſac.ſan.eccl. ſancimus.ne lucrentur huiuſmodi perſonæ iniquæ: vt.ff.de dolo.l. nõ debet.in fin. &.l.ſequen.&. C.de dolo. ſi ſuperſtite. &. C.de iur. do.l. j. ſed an in hoc caſu hæc ſubſidiaria datur in quadruplum? poteſt dici quòd ſic: vt.ff.de fur.l. ſi quis vxori.§.j. licèt marito in vxorem pœnalis non detur: vt.C.rerum amo.l.ij.

k *Non faceret*. cum facere vellet. Sed an [a] qui dedit vt faceret, teneatur ſimili pœna? Reſpon. tenetur: vt argu. C.de epiſco. & cle. l.ſi quenquam.in fi.&.C.de pœna audi.authen.nouo iure. & infra ea.l.§.ſed & conſtitutio.

a] No. glo. ſecundum Bal. quòd pœnæ ſtatutæ cõtra aliquid accipietes per baratariam videtur etiã habere locum contra diuites. concor. & facit. l. I. de cupreſſis. lib.10. C.

l *In quadruplum*. an totum ſit pœna vel non, dic vt infra eo.l.in heredem.§.fin.

m *Annum*. vtilem: vt infra eo.l.annus.

n *Competit*. ei qui dedit vt non fieret: & ei ob cuius malum vel bonũ fuit datum, vt infra eo.l.& generaliter. §. illud.&. l. ſi quis ab alio. Sed an hæc actio infamet? Quidam quòd ſic: vt diximus ſupra de infa.l.j. Accurſius.

o *Crimina*. ſi quis acipiat ob ea inſtituenda vel non inſtituenda.

p *Ob negotium*. criminale, vel forſan pecuniarium: vt infra ad.l. Iul.repetũ.l.antepe.circa prin. ibi, iudiciúmve capitis, pecuniæve, &c.ſed B.contra. Et not. quòd hic tenetur quinq; modis. Primo hoc edicto. Secundo.l.Iul.repe.vt hîc: quæ imponit pœnam

UNED

iudicium ſiue poſt iudicium acceptum, tenetur. [a]

Qui corrumpit iudicem vel aduerſarium, litem perdere debet. ſecus ſi bona fide tranſigit. Bartolus.

Sed & conſtitutio imperatoris noſtri [b] * quæ ſcripta eſt ad Caſſium Sabinum, prohibuit iudici vel aduerſario [c] in publicis vel priuatis vel fiſcalibus cauſis pecuniam dare: [d] & ex hac cauſa litem perire [e] iuſſit. Nam tractari poteſt, ſi aduerſarius [f] non per calumniam tranſigendi animo accepit, an conſtitutio ceſſat: & puto ceſſare, ſicuti hoc quoque iudicium. neque enim trãſactionibus eſt interdictum: ſed ſordidis concuſſionibus.

Pecuniam accipere dicitur quocunque modo burſale commodũ conſequatur. Barto.

Pecuniam autem accepiſſe dicemus, etiam ſi aliquid pro pecunia [g] acceptum.

II. PAVLVS *libro decimo ad Edictum.*

QVinetiam ſi quis obligatione liberatus [h] ſit, poteſt videri cepiſſe. Idémque ſi gratuita pecunia vtenda data [i] ſit: aut minoris locata venditáve res ſit. Nec refert, ipſe pecuniam acceperit, an alij dari iuſſerit, vel acceptum ſuo nomine ratum habuerit.

III. VLPIANVS *libro decimo ad Edictum.*

ET generaliter idẽ erit ſi quid omnino compẽdij ſenſit propter hoc, ſiue ab aduerſario, ſiue ab alio quocunque.

Punitur affectus, licèt non ſequatur effectus: quãdo lex ſolum affectum ſine effectu conſiderat. Bartolus.

Si igitur † accepit vt negotium faceret: ſiue fecit, [k] ſiue non fecit: [l] & qui accepit ne faceret: & ſi fecit, tenetur. [m] Hoc edicto tenetur etiam is qui depectus [n] eſt. Depectus autem dicitur turpiter pactus.

Si turpitudo verſatur etiam ex parte dantis: ei non competit repetitio, ſed ſolùm ei in cuius præiudicium datum eſt. Bartolus.

C Illud erit notandum, quòd qui dedit pecuniam vt negotiũ quis pateretur, non habebit ipſe repetionem. turpiter enim fecit. [o] ſed ei dabitur petitio * propter quem datum eſt vt calũnia ei fiat. Quare ſi quis & à te pecuniam accipit vt mihi negotium faceret: & à me, ne mihi faceret: duobus [p] iudiciis mihi tenebitur.

Duobus modis legitur in glo.

extraordi.vt.ĩ.ad.l.Iul.repetun.l.lex Iulia.§.hodie. Tertio tenetur crimine falſi: quod pœnam deportationis vel vltimi ſupplicij continet: vt infra ad.l.Corne.de fal.l.j.j.reſpon.&.§.fin. Quarto tenetur de crimine concuſſionis: vt.ĩ.de concuſ.l.fi. & his quatuor modis tenetur qui pecuniam vel ſimile accepit: vt.ĩ.eod.& generaliter. ſed in alio differũt: quia lex Cor. & Iul. repet. nõ diſtinguunt, faciebas per calumniam vel nõ faciebas: ſed ſatis eſt quòd accepiſti. At hoc edicto & crimine concuſſionis ita demum teneris ſi ita accepiſti quòd negotium calumnioſè inſtituas vel non inſtituas. Quinto tenetur lege Remmia. ſed hæc ob aliã cauſam punit.ſ. quòd crimen inchoatum non proſequitur & punitur ad ſimilitudinem ſupplicij vel extraordinariè: vt infra ad Turpil.l.j.in prin.& C.de accu.l.fi.in princ. Sed an vna via per aliam tollatur? Reſpon. hoc edictũ per alia nõ: vt.C.quando ci.ac.cri. præ.l.j. repetund. verò & de falſis inuicem tolluntur: vt.ĩ.de accu.ſenatus.lex Remmia per aliam nõ tollitur: quia ex alio facto datur: vt infra de accu. libellorum. §. ſed & ſi aliud. Item hoc edictum pœnã venire facit ad burſam actoris: alia ad fiſci. Accurſius.

a *Tenetur.* facit ſupra de pac.l. iuriſgentium. §.ſed ſi fraudandi.& infra de pecu.l.ſumma.§.penult.

b *Noſtri.* ſcilicet Antonini: quæ eſt. C.de pœna iudi.qui malè iudi.l.j.

c *Aduerſario.* non principali, ſed eius procuratori vel aduocato, qui & aduerſarij dici poſſunt: & tenẽtur domino cauſæ hoc edicto cuius ſunt procuratores: quia pecuniam acceperunt vt eis facerent negotium per calumniam, id eſt vt paterentur ſe vinci. & hic qui dedit, punitur: vt ſubiicit.

d *Dare.* & per conſequens eis accipere. Accurſius.

e *Litem perire.* niſi ille qui dedit, confeſſus fuit. tunc enim in euentum litis meretur veniam. in auth. vt liti.iu.§.ij.col.ix.& continua ſequentia his: nam, &c. q. d. ſine dubio lis perit vbi per calumniam facta eſt cõtentio litis, id eſt receſſum eſt à lite per corruptelam: vt.ſ̃.proxi.§.nam & ſi non per calumniam ſit facta, adhuc dubiũ eſt.& hoc eſt, nam, &c. & dic caſum ſic: dominus lit. calũnioſè inſtituit: & poſtea procuratorẽ ordinauit, qui procurator tranſegit habens liberam adminiſtrationem: vt ſupra de procu.l.procurator cui generaliter.vel ſpeciale mandatum: vt ſupra de pac. l. reſcriptum. §.fin. aliàs enim non poſſet tranſigere. valet quidem hæc tranſactio potius inſpecta bona fide procuratoris quàm mala domini: vt infra de contrahen. emp. in huiuſmodi. & de edil.edic. l. cum mancipium. & ſic aduerſarius exponetur vt ſupra, ſcilicet procurator aduerſarij. Sed quid ſi ipſe dominus litis tranſegerit? Dic quòd valet ſemper tranſactio niſi in caſu, quando ſcilicet actor calumnioſè agit. quo caſu nõ valet. & poteſt dici hoc edictum habere tunc locum: vt infra de condic. indebi.l.in ſumma.§.j.ſecus ſi nulla dicatur ideo quia de tali crimine non licet tranſigi: vt.C.de contrahen.& commit.ſtip.l. ſi quidem.in fi. tunc enim non cadit in hoc edictum. Et vt plenè ſcias quando locum habeat hoc edictum vt pereat lis: diſtingue, an dedi procuratori, vel tutori, vel aduocato aduerſarij: an ipſi aduerſario. primo caſu litem perdo: vt hîc, & infra de iur. fiſc.l. in fiſci.&.l.eius qui.j. reſpon. idem ſi dedi iudici vt pro me iudicet.

A Idem dico & ſi ſimpliciter dedi vt pronuntiet. licèt M. contradixerit: vt infra de condic. ob tur. cau. l. ij.§.fin. Sed & actio de dolo ad damna & ad expenſas cõtra me datur domino ſi procurator non eſt ſoluendo: vt infra de dolo.l. & eleganter.§. pen. in duobus tamen caſibus litem non perdo. primus ſi ſponte fui cõfeſſus: vt. C. de pœna iudi. in authen. nouo. alius quando domini voluntate trãſegiſſem. in ſecũdo caſu quando ipſi aduerſario, ſemper valet tranſactio: vt per totũ titu. de tranſact.in.C.&.ff.niſi in caſu: vt infra de cõdic. inde.in ſumma. in princ. & hoc ſi cauſa erat pecuniaria. ſi verò criminalis, & poterat tranſigi, vt quia ingerit pœnam ſanguinis, valet tranſactio quãtum ad accuſatum: vt infra de bo. eorum. l. j. ſed accuſator incidit in Turpil. & maximè ſi innocens erat accuſatus, nec probatum eſt crimen in eo. ſi verò nocens, non tenetur hoc edicto: quia peccata nocentium, &c. vt infra de iniur. eum qui. in princip. incidit tamen in Turpil. vt C. de adul.l. ſerui. Item non incidit in Turpil. ſi innocens erat, ſi tamen crimẽ fuit probatum: infra ad Turpil. l. j. §. incidit. ſi verò tranſigi non poterat, vt quia crimen erat capitale: nec ingerit, ſcilicet ſanguinis pœnam: vt. C. de tranſact. l. tranſigere. accuſatus habetur pro confeſſo: vt infra de præuari. l. fi. & ceſſat hoc edictum.

f *Aduerſarius.* id eſt procurator aduerſarij.

g *Pro pecunia.* largè enim dicitur pecunia: vt infra de verbo. ſign. l.iiij.&.C.de conſti.pecu.l.ij.in fi. Accurſius.

h *QVinetiam. Liberatus ſit.* vt infra de reg.iur.l.ſi quis obligatione.& dic per acceptilationem: vt differat à ſequenti.l.§.hoc edicto. Accurſius.

i *Vtenda data.* nam interuſurium remiſiſſe videtur. & ſic eſt argu. contra magiſtros. ad quod facit infra de leg.j.ſi ſeruus le.§ fi.

k *ET generaliter. Siue fecit.* ſcilicet calumnioſè.

l *Siue non fecit.* Et ſic punitur propoſitum, licèt non ſequatur effectus: vt ſupra de poſtu.l.j.§. item ſenatuſconſulto. in glo. ſiue non.& ſupra quod quiſque iur.l.iij.in prin. ſed argu. contra. ſupra de his qui no.infa.l.qui autem.

m *Tenetur.* & ſic not. quòd qui accepit, ſemper tenetur ſiue per condict.ob tur.cau. ſiue ob cauſam, ſiue per hoc edictum: ſed nõ ſemper agit qui dedit: vt infra eo.§.fina. Accurſius.

n *Depectus.* Sed qualiter hic in quadruplum tenetur? Reſpon. bene: vt infra eo. ſi quis ab alio. in fin.j. reſpon. nam recepiſſe videtur: vt infra de his quæ in frau.cre.l.j.in fine.

o *Turpiter enim fecit.* & ita in pari cauſa potior eſt, &c. vt.ĩ.l. in heredem.§.fin. Sed quid ſi dedero qui ſub hac diſiunctione vt ſibi non fieret, aut illi fieret negotium per calumniam: aut ſub hac coniunctione vt ſibi non fiat, & vt alij fiat? Reſpon. vt diximus in ſimili infra de condic.ob tur.cau.l.vbi autem.

p *Duobus iudiciis.* i. duabus actionibus in factum.

HAec actio.] CASVS. Dedi tibi pecuniam ne me per calumniam accuſares. me defuncto heres meus non agit hac actione neq; ad quadruplum, neque ad ſimplum ſecũdum quoſdam: ſed tamen poterit agere condictione ob turpem cauſam. vel poteſt intelligi vt heres non agat hac ac. ſcilicet in factum

ex hoc

* Antonini ea eſt. l.1. C. de pœna iudicis, qui male iudicauit: cuius inſcriptio hinc emendanda.

Aduocatus & procurator aduerſarij dicuntur.

† Ludo.Ro. in ſuis ſing. fo.2.ſingulari.328.iſtũ text. reputat ſingu. adhoc quod iudex qui recepit pecuniam vt barataret, punietur etiam ſi pœniteat. & vera barataria eſt quãdo aliquid datur iudici ne fiat iuſtitia. Bolog.

* In vulgata editione & βασιλικοῖς, repetitio Gręci actionem in factum interpretantur ex l. 7.ĩ.eod. Pecunia verbum large ſumitur.

primo quòd hæc actio competit ad ſimplum quando cõpetit condictio ob turpem cauſam. iſta lec. non eſt vera: vt infra. l. proxi. §. fi. ſecundum aliam. hoc dicit. Hæc actio nõ datur heredi niſi ad ſimplum. Bartolus.

IIII. GAIVS *libro quarto ad Edictum Prouinciale.*

HÆc actio [a] heredi [b] quidẽ non competit: quia ſufficere ei debet quòd eam pecuniam quã defunctus dedit, repetere poteſt. [c]

Hæc actio datur contra heredem quatenus ad eum peruenit. Bartolus.

V. VLPIANVS *libro decimo ad Edictum.*

IN heredem autem competit in id quod ad eum peruenit. Nã eſt conſtitutum, turpia lucra heredibus quoque extorqueri, licèt crimina extinguantur: [d] †vt puta ob falſum, vel iudici ob gratioſam ſententiam datum, & heredi extorquebitur, [e] & ſi quid aliud ſcelere quæſitum.

Hæc actio quantum ad ſimplũ concurrit cum condictione ob turpem cauſam: & vna per aliam tollitur. Bartolus.

Sed etiã prẹter hanc actionẽ [f] * condictio [g] cõpetit, ſi ſola turpitudo accipiẽtis [h] verſetur. nam ſi & dantis, [i] melior cauſa erit poſſidẽtis. Quare ſi fuerit condictũ, [k] vtrum tollatur [l] hæc actio: an verò in triplum danda ſit? an exemplo furis & in quadruplum actionem damus, & cõdictionem? Sed puto ſufficere alterutram actionem. Vbi autem condictio competit, [m] ibi nõ eſt neceſſe poſt annum [n] dare in factum actionem.

Annus in hac actione computatur à tempore ſcientiæ. Barto.

VI. GAIVS *libro quarto ad Edictum Prouinciale.*

ANnus autem in perſonam quidem eius qui dedit pecuniam ne ſecum ageretur, [o] ex eo tempore cedit ex quo dedit: ſi modò poteſtas ei fieret experiundi. In illius verò perſonam, cum quo vt agatur, alius pecuniam dedit: dubitari poteſt, vtrum ex die datæ pecuniæ numerari debeat: an potius ex quo cognouit [p] datam eſſe: quia qui neſcit, †is videtur experiundi poteſtatem nõ habere. Et verius eſt ex eo annũ numerari, ex quo cognouit.

Hæc actio cõpetit danti nõ turpiter, & ei etiã ob cuius negotium datũ eſt, licèt ipſe nõ dederit. Bar.

ex hoc edicto ad quadruplum: ſed ad ſimplum agat tãtùm. & ſic duobus modis ponitur hic caſus. Item datur contra heredem in ſimplum, ſcilicet in id quod ad eum peruenit: vt in.l.ſeq. Viuia.

a *Hæc actio.* Duobus modis poteſt legi hæc lex. Primo vt hæc actio in factum non detur: heredi etiam in ſimplum. & quod dicit repetere poteſt, ſcilicet per cõdictionem ob turpem cauſam. & quod dicit quia, &c. melior ratio videtur, quia ad vindictam tantum dari videtur: vt in actione iniuriarum. ſimilis ratio eſt ꝙ ideo vna nõ detur: quia alia datur: vt. ĵ. vi bo. rapt. l.ij.§.vlt. in fin. Secundo dicas. (quod eſt verius) quòd hæc regula quæ eſt in principio reſtringitur per ſubſequens: vt & aliàs infra de adqui. poſ. ſi is qui. & quod dicit in fine, repetere poteſt: ſcilicet actione in factũ ex hoc edicto. Et ſecundũ hoc quæritur ſi turpitudo verſetur ex parte dantis? Reſpon. non datur dãti nec eius heredi cõdictio ob turpem cauſam: vt infra proxi. §. fin. nec ex hoc edicto: vt ſupra.l.proxi.§.fina. ſed an dabitur heredi eius ob cuius malũ datio facta fuit? Reſpon. cõdictio ob turpẽ cauſam non: quia vt condictio talis vel ſimilis detur, oportet aliquid geri ab eo cui datur: vt infra de condict. inde. ſi in area. in principio. quod hîc non fuit. dic ergo actionem in factum dari ex hoc edicto heredi etiam in quadruplum intra annum: nec dicas quòd ſit ad vindictã. cum enim ideo detur quod ad eum peruenit, non poteſt dici ad ſolam vindictam dari.

Cõ. l.14.§.2. ĵ.quod met. cauſ.

†Cõcor.tex. in.l.Gaius. ff.ad cenatuſcõ.Silan.

* In factũ repetitionẽ interpretatur Græcus textus βασιλικων. quædam etiã exemplaria, actionẽ in duplũ, aſſiduo errore Græcorum.]

b *Heredi.* dantis vt non fiat calumnia. Accurſius.

c *Poteſt.* ſcilicet actione in factum ex hoc edicto.

IN heredem.] CASVS. Iſta actio datur in heredem inquantum ad eum peruenit: quia in perſona heredis crimen extinctum eſt. [SED ETIAM.] Volebas me per calumniam accuſare, dedi tibi pecuniam ne hoc faceres: vel alius dedit vt me accuſares. habeo act. in factum ex hoc edicto. Item condic. ob tur. cau. Si verò vna actione actum fuerit, an alia tollatur? dicitur quòd vna vel altera ſufficit agi: tamen hoc intelligas vt circa literam notatum eſt. Viuianus.

d *Extinguantur.* morte ſcilicet: vt. C. ſi reus vel ac. mor. fuerit.l.j. ij.&.iij.

e *Extorquebitur.* vt hîc, & infra quod metus cauſa.l.quod autem. &.l.quod diximus.§.fi. vnde Cato: Nemo diu gaudet ſub iniquo iudice vincens. Sed cui dabitur? Quidam fiſco: vt infra de iure fiſ. Lucius. puto tamen magis alteri parti: ſubaudi, ſi non verſetur turpitudo ex parte dantis. M. vt ſupra.l. & generaliter.§. illud. & arg. contra. infra de litigi.l.fin.

f *Præter hanc actionem.* ſcilicet in factum ex hoc edicto.

g *Condictio.* ſcilicet ob tur. cauſam.

h *Accipientis.* vt ſi dedi ne mihi faceres negotium per calumniã: vt infra de condic. ob tur. cau.l.j.

i *Dantis.* veluti ſi fuerit datum iudici vt malè iudicet, vel aduerſarij procuratori: vt ſupra eo.l.j.§.penul.

k *Condictum.* i. repetitum per condictionem ob turpem cauſam.

l *Vtrum tollatur.* cautè nota tres quæſtiones, an in totum quadruplum tollatur, vel ratione ſimpli, vel in nihilum hæc actio in factũ per condictionem ob turpem cauſam. ad quos confuſè reſpondet dicens ſufficere alterutram. quod expone, id eſt alteram. & hoc ſcilicet quantum ad rei perſecutionem: ſed in pœna durat actio: vt arg. infra de fur. ſi pignore.§. cum furti. & ſic eſt reſponſum ei quod innuit in ſecunda, & non in tertia quæſtione: nec ei quod innuit in prima. Azo. Alij dicunt vnam prorſus per aliam tolli. [a] licèt enim vna ad rem, altera ad pœnam detur, tamen eſt vna ordinaria, altera extraordinaria: & ideo tolli videtur: vt infra nau. cau. ſta. l.iij.§. nouiſſimè. &. ĵ. quod me. cau.l. metum.iij.§. licèt. & ſic reſpon, ei quod innuit in prima: non ad id quod innuit in ſecunda & tertia. Sed prima verior eſt. Item nunquid totum quadruplum eſt pœna: an ineſt rei perſecutio, vt in actione quod me. cauſa? Quidam dicunt totum eſſe pœnã, vt in actione furti: vt infra eod. ſi quid ab alio. in fi. j. reſpon. &. §. item ſi filius. in fi. §. cui opinioni illud ſolũ obſtat, quia poſt annum datur in ſimplũ: quod videtur eſſe rei perſecutio, ꝙ quadruplo inſit intra annum: vt infra quod me. cau. ſi cũ. §. j. in princip. Sed dices tũc quòd illud ſimplum ſit pœna tempore minorata. Alij dicunt (quod eſt verius) quòd nõ eſt totũ quadruplũ pœna. & quod dicitur in. d. l. infra ſi quis ab alio. verum eſt quòd vnus in quadruplum agit: alter in ſimplum. qui tamen prius exegerit, claudit alij viã agendi ratione ſimpli: vt arg. C. de cõdict. fur. l. j. Secundam approbo. vel diſtingue an agat vna perſona: vt hîc, an diuerſæ: vt in- infra ſi quis ab alio. arg. infra de condic. inde.l. Iulianus. in fi.

a] Tu dic ſecundũ Bart. quod tollatur in totũ: vt.l.1.§.in tutela de tu.& ra.diſtra.

†Iſte text. facit ad ſtatutũ de donatione vt inſinuetur intra certũ tempus. & ad ſtatutum de ſyndicis vt maleficia intra certũ terminum denuntient. de quo per Bal. hic.

m *Vbi autem condictio competit.* vt quando dedi ne mihi fieret negotium per calumniam. Accurſius.

n *Poſt annum.* ſed intra annum fortè datur in triplum ſecũdum Azo.

ANnus.] CASVS. Dedi tibi decem ne mihi negotiũ facias per calumniã. vnde habeo act. in factũ vſq; ad annũ. nunc quæritur ex quo tempore currat annus. Et dicit quòd à tẽpore dationis currit annus iſte. hoc eſt verũ quando ego dedi ne mihi negotium facias per calumniam. Si autem aliquis dedit tibi pecuniam ne mihi negotium facias, currit annus à tempore ſcientiæ. Viuia.

o *Ageretur.* ſcilicet calumnioſè: aliàs valeret tranſactio: vt dixi ſupra eo.l.j.§. ſed & conſtitutio.

p *Cognouit.* erit ergo hic annus à principio ſui vtilis, ad ſui progreſſum continuus: ſicut & in biduo vel triduo dato olim ad appel. vt infra quando appel. ſit.l.j.§. dies. ſed in ædil. actio. contradico: quia lex dicit ſimpliciter vtile tempus eſſe: vt infra de ædil. edict. ſciendum.j.§.fin.&.l.cum ſex. vnde dico ſemper vtile, licet quidam contradicant.

SI quis.] CASVS. Titius dedit mihi pecuniam ne mihi negotiũ facias, id eſt ne me per calum. accuſes. ſi Titius fuit meus procurator, vel meo mandato facit: mihi dabitur repetitio. ſi nullum horum interuenit, Titius repetit quod dedit, & ego agam in quadruplum. [SI VT.] Dedi tibi. x. vt Titium filiumfam. accuſares. dicitur hîc quòd patri Titij datur act. in factum in te. Item dicit quòd ſi Titius filiusfami. accipiat pecuniam vt alij negotiũ faciat: ipſe filiusfam. tenetur. Item ſi dedit alius filiofa. ne mihi faciat negotium: ille qui dedit repetet quod dedit: & ego agam in quadruplum. [CVM PVBLICANVS.] Titius erat publicanus, quia tributa vel pedagia colligebat. quidam ruſticus ſoluit tributa, Titius accepta mancipia in cauſam pignoris detinebat. ſi Titius accipiat aliquid vt ruſtico reddat mancipia, tenetur iſte Titius hoc edicto.

UNED

a *Faciat.* ſcilicet calumnioſè.
b *Meo.* ſcilicet ſpeciali: vt differat à ſequenti caſu.
c *Ratum habui.* neque potui: quia nō eſt meo nomine geſtum.
d *Repetere.* quod dedit, vel condicti. ob turpē cauſam: vel certi condic. vel act. in factum: vel etiam ex hoc edicto: arg. ſ. eo. & generaliter. in fi. Et ſic not. mirabile quòd repetitur datū cauſa pietatis: vt hîc, &. C. de nup. l. patrem. hoc autem ideo, quia verſatur delictum accipientis. Vel dic miſericordia fuit quo ad me pro cuius vtilitate dabatur: non quo ad eum cui dabatur.

Datū cauſa pietatis quādoque repetitur.

e *Et me.* ob cuius bonū datio facta eſt. Acc.
f *In quadruplum.* ſcilicet intra annum: nam poſt annū nullo modo agam, cum totū quadruplū ſit pœna: licèt quidā contra: vt dixi. ſ. eo. l. in heredem. §. fin. Vel dic vt ibi not. Sed hæc pœna an ſit hodie correcta per auth. C. de pœna iudi. auth. nouo iure. vbi alia pœna imponitur? Reſpon. non: quia illa pœna præſtatur fiſco: hæc autē priuato: nec cautū illa lege vt hæc actio tollatur: vt ĵ. de obligatio. & act. l. quotiēs. &. C. de ſepul. vio. l. iij. &. ĵ. de incen. rui. nau. quo naufragiū. §. fin. ſecundum Ir. Poteſt etiam dici vt ibi loquatur cū ſibi datū eſt iudici tantùm: hîc cum priuato tantùm. quod nō placet: quia hic titulus generaliter dicit, cuicūq; detur: vnde prima verior eſt. Item eſt cōtra. inſtit. de act. §. omnes. Sed hîc nulli datur vltra quadruplū actio.
g *Etiam patri.* quo ad exercitium. eſt tamen actio filij quo ad dominium etiam iure veteri: vt infra de act. & obli. l. in factum. Accurſius.
h *Vel non faceret.* calumnioſè ſemper intelligas. Accurſius.
i *Et ſi alius non mandatu meo.* aliàs nomine meo, alias non mandato meo. Accurſius.
k *Ne fiat.* ſupple: & ego non habui ratum, aliàs ego ſolus agerem: vt. ſ. in prin. huius. l. prout habes nomine meo. ſecundū aliā idem quo ad quadruplum: vt. ſ. quia nec ratum habere potui.
l *Poſſe.* hîc eſt arg. quòd totum quadruplum ſit pœna.
m *Cū publican⁹.* Publican⁹ eſt q publico fruitur: vt. ĵ. de pu. l. j. §. j.
n *Mancipia.* ſcilicet alicuius qui bene ſoluerat tributum.
o *Pecunia eſt.* ſcilicet ob mancipia reſtituenda. calumniari enim videtur iniquè retinēdo, ſecundum Ir. & videtur ſpeciale in publicano vt hoc edicto tali caſu teneatur. non ita fortè in ſimilibus: ſed habet locum condic. ob tur. cau. vt. C. de condic. ob tur. cau. l. fi. & ĵ. de condic. ob tur. cau. l. fi. & hoc quādo ſponte fuit data. ſi autē per vim, habet locum edictū de publi. in duplum. & hoc nihilo minus: vt. ĵ. de pub. l. j. §. j. Alij dicunt hic ex hac parte edicti, ſcilicet de publi. ſed tunc non faceret ad titulum iſtum.
p *Edicti.* poſiti ſupra eod. l. j. Accurſius.
q *Si ab eo qui innocens.* ſed ſi nocēs, nō punitur pœna de qua dicitur in fi. huius. l. quia peccata nocentiū, &c. vt. ĵ. de iniur. l. eū qui. in prin. ſed in Turpil. incidit: vt. ĵ. ad Turpil. l. j. §. j. Acc.
r *Probatum.* nam & ſi probatum eſt, ſi innocens eſt, non punitur: vt. ĵ. ad Turpil. l. j. §. incidit. & ſic duobus caſibus non punitur.
ſ *Is.* ſcilicet.

VII. PAVLVS *libro decimo ad Edictum.*

SI quis ab alio acceperit pecuniā, ne mihi negotiū faciat: [a] ſi quidem mādatu meo [b] datum eſt vel à procuratore meo omniū rerum, vel ab eo qui negotium meum gerere volebat, & ratum habui: ego dediſſe intellegor. Si autē non mandatu meo alius ei licèt miſericordiæ cauſa dederit ne fiat, neque ratum habui: [c] tunc & ipſum repetere, [d] & me [e] in quadruplum [f] agere poſſe. Si vt filiomilias negotium fieret, acceptum eſt: & patri [g] actio danda eſt.

B

Item ſi filiusfamilias pecuniā acceperit vt faceret negotiū vel non faceret, [h] in ipſum iudiciū dabitur. & ſi alius non meo mādatu [i] ei dederit ne fiat: [k] tunc etiam ipſum repetere, & me in quadruplum agere poſſe. [l] Cum publicanus [m] mācipia [n] retineret, dataq; ei pecunia [o] eſſet, quæ non deberetur: & ipſe ex hac parte edicti [p] in factum actione tenetur.

C

Qui accipit pecuniam vt deſiſtat ab accuſatione calumnioſa, crimine non probato hac actione tenetur. Bartolus.

VIII. VLPIANVS *libro quarto Opinionum.*

SI ab eo qui innocēs [q] fuit, ſub ſpecie criminis alicuius quod in eo probatum [r] non eſt, pecuniam acceptam is [ſ] cuius de ea re notio eſt, edoctus fuerit: id quod illicitè extortum eſt, ſecundum edicti [t] formam quod de his eſt qui pecuniam vt negotium facerent aut non facerent, accepiſſe dicerentur, reſtitui iubeat: & ei qui id commiſit, pro modo delicti pœnam irroget. [u]

D

Separatorum ſeparata debet eſſe ratio. Bartolus.

IX. PAPINIANVS *libro ſecundo de Adulteriis.*

DE ſeruo [x] qui accuſatur, ſi poſtuletur, quæſtio habetur: quo abſoluto, in duplum [y] pretium † accuſator domino damnatur. [z] Sed & citra [a] pretij æſtimationē quæritur de calumnia * eius. ſeparatum [b] eſt etenim calumniæ [c] crimen à damno quod in ſeruo propter quæſtionem domino datum.

A

t *Edicti.* poſiti ſupra eod. l. j.
u *Irroget.* extra ordinem, ſcilicet de crimine concuſſionis, vt. ĵ. de cōcuſ. l. fi. vel repetund. vel etiā ordinariam: vt dixi. ſ. e. l. j. §. j.

De ſeruo.] CASVS. Accuſabā te de aliquo crimine, & petebā ſeruum torqueri: qui tortus fuit & deterioratus: poſtea fuit abſolutus. ages tu dominus ſerui cōtra me, quia teneor ac. ad duplū nomine ſerui. Item nihilominus ꝓpter calumniā ero puniēdus.
x *De ſeruo.* ſ. eius qui, &c. & ſic dicūt dominum accuſatū. & ſecūdum hoc aliud in adulterio: quia tūc ſimplū tantùm præſtatur: vt. ĵ. de adulte. ſi poſtulauerit. in prin. & §. ſi reus. Tu dic nil ſubaudiri, & aut ſeruus accuſatur, aut extraneus, aut dominus. Primo caſu emendatur in duplū ab eo qui petiit torqueri calumnioſè: vt hîc, & ĵ. de adul. ſi poſtulauerit. §. fi. & C. eo. domi nis. ſecūdo caſu fit æſtimatio, & media pars emendatur ab accuſatore, & alia ab accuſato: vt. ĵ. eo. tit. de adul. ſi poſtulauerit. in prin. tertio caſu, quando eſt accuſati vel patris, debet publicari poſt torturā tātùm: & domino in ſimplū emendari. & poteſt hoc dici ī omni crimine verum: vt. d. l. ſi poſtulauerit. §. iubet. & §. idem. & §. ſi reus. & C. de adulte. l. iij. in fin. Accurſius.
y *In duplum.* ſcilicet deteriorationis.
z *Dānatur.* cōdictione ex lege: vt. ĵ. de adult. quod ex his. & ſic facit per quandam ſimilitudinem ad hunc tit. vel dic actione in factum.
a *Sed & citra.* id eſt præter: vt infra de pigne. act. l. j. in fin.
b *Separatum.* Not. ſic. C. de dona. inter vi. & vxo. l. ſi maritus. j.
c *Calumniæ.* quod eſt extra ordinarium, vel ordinarium ad ſimilitudinem ſupplicij. C. de accu. l. fin.

† per conditionē, vel ad exhibendū vel furti, inquit Stephanus Græcus, ex l. 15. ĵ. de condict. cauſ. dat.
* Ex sc. Turpiliano.

* Vulgata editio, De reſtitutione in integrū. In hunc et tres ſequen. titulos doctiſſimos cōmentarios edidit. Cuiacius. quos vide.

Digeſtorum ſeu Pandectarum liber quartus.

DE IN INTEGRVM* reſtitutionibus. TITVLVS I.

Iſta lex non indiget ſummario: potes tamē dicere breuiter quòd læſis qualitercumque ſubueniatur, manifeſtè pertinet ad publicam vtilitatem. Bartolus.

I. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

VTilitas huius tituli [d] non eget commēdatione. ipſe enim ſe oſtendit. [e] Nam ſub hoc titulo [f] plurifariam [g] prætor hominibus vel lapſis, [h] vel

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS.

Dictū eſt. ſ. de neg. geſt. ab aliis qualiter rata habere cogamur: nūc qualiter à nobiſipſis etiā geſta rata habere nō cogamur: ſed reſcindere petim⁹. Ac.

In interpretatione edicti quo pro omnibus poſtulare prohibentur qui infamia notati nec in integrum reſtituti ſunt, pollicitus eſt ſuprà. l. 1. de poſtul. explicaturum ſe ſpecies & cauſas ex quibus prætor ſolet in integrum reſtitutionem dare, quod præſtat hoc titulo, enumeratis omnibus ſpeciebus, quas deinde ſingulas propriis titulis exequitur. Eſt autem in integrum reſtitutio, redintegrandæ rei vel cauſæ actio. Cuiac.

E

d *VTilitas huius tituli.* id eſt huius edicti: quod non habemus quo ad verba.
e *Oſtendit.* vnde ab alio oſtendi neceſſe non eſt: vt C. quando & qui. quarta pars. l. ij. in medio. l.
f *Sub hoc titulo.* ſ. generali. vt enim gallina congregat pullos ſuos ſub alis: ſic hic tit. comprehendit ſequentes vſque ad tit. de arb. Alij dicunt, ſub hoc. id eſt poſt hunc. ſic. ſ. ĵ. ſi cer. pet. l. j. & ĵ. de interd. l. ij. §. recuperandæ. non eſt vis: quia in idem recidit. Acc.
g *Plurifariam.* id eſt pluribus modis. nam quandoq; iure actio. vt infra titu. j. & infra titu. ij. quandoque iudicis officio: vt. ĵ. de mino. l. quòd ſi minor. §. fi.
h *Lapſis.* ſui facilitate.

Circumſcriptis.

UNED

a *Circumſcriptis.* aduerſarij dolo. Accurſius.
b *Metu.* de quo habes.ꝟ.tit.j.
c *Calliditate.* de qua habes.ꝟ.tit.ij.
d *Ætate.* & de hoc eſt.ꝟ.de mino.
e *Abſentia.* de qua eſt.ꝟ.ex qui.cau.ma. Et nota quòd abſentia mea vel aduerſarij dat mihi reſtitutionẽ, ſed dolus tantum aduerſarij non meus dat mihi in integrum reſtitutionem. Accurſius.

Abſentia dat reſtitutionẽ in integrum

† Circũſcriptio adoleſcentum le. Lætoria puniebatur. Ci. 3. offic.

circumſcriptis a † ſubuenit: ſiue metu, b ſiue calliditate, c ſiue ætate, d ſiue abſentia e incidérunt in captionem.

II. Pavlvs *libro primo Sententiarum.*

Siue per ſtatus f mutationem, aut iuſtum errorem. g

Reſtitutio conceditur cognito quòd cauſa ex qua petitur, ſit iuſta & vera. Bartolus.

III. Modestinvs *libro octauo Pandectarum.*

Omnes in integrum reſtitutiones cauſa cognita h à prętore i promittuntur: ſcilicet vt iuſtitiam earum cauſarum examinet, an veræ ſint, k quarum nomine ſingulis ſubuenit.

In his quæ contra ius commune conceduntur, de minimis non curatur. Item minimum dicitur ſecundum magnitudinẽ rei. Bar.

IIII. Callistratvs *libro primo Edicti monitorij.*

Scio illud à quibuſdam obſeruatum, ne propter ſatis minimam rem, l vel ſummam, m ſi n maiori rei o vel ſummæ præiudicetur, audiatur is qui in integrum reſtitui poſtulat.

Non videtur rem perdidiſſe qui ad eam poteſt reſtitui.

f *Siue per ſtatus.* in libertate: aduerſus quam vel pro qua quis reſtituatur, non habet hic ti. locũ: quia cũ res mutat ſtatũ, nulli reſtitutioni locus eſt: vt.ꝟ. de mino. ſi ex cauſa. §. Papinianus. & §. aduerſus. qui eſt. §. fin. quare dicunt quidã poni exẽplũ in minore arrogato: vt.ꝟ. de min. l. iij. §. ſi quis. ſecundũ. Azo. & H. Alij dicunt: vt.ꝟ. de capi. de. l. legatũ. & l. eas. Sed certè ibi nõ perit actio: & ideo nõ eſt neceſſaria reſtitutio. Tu dicas ꝙ hoc ponitur hîc propter tit. illũ qui eſt.ꝟ. de cap. de. vbi eſt locus reſtitutioni: vel cõtra eundẽ quãdo eſt minima cap. demi. vel cõtra aliũ ad quem bona capite minuti peruenerunt: vt.ꝟ. de cap. de. l. ij. j. rñ. & §. j. & l. tutelas. §. ſi libertate.
g *Errorem.* de quo dic vt.ꝟ. de inſti. l. habebat. in fi. j. reſpon. & ꝟ. quãdo act. de pecu. eſt an. na. l. j. §. quæſitum.
h *Omnes. Cognita.* in qua exigitur præſentia vtriuſque partis: & alia quæ habes.ꝟ. de mino. in cauſæ. j. §. cauſa.
i *A prætore.* hodie etiam à delegato: vt. C. vbi & apud quem. l. fi.
k *Veræ ſint.* ſed nunquid poteſt eſſe vera, & tamẽ non iuſta: vt ſi facto velit reſtitui: vt.ꝟ. de mino. l. verùm. §. ſciendũ. verſi. itẽ non reſtituetur. & l. ꝙ ſi. §. non ſemper. & ꝟ. de iureiu. nam poſtea. §. ſi minor. quare dic ſecundum Io. veræ, id eſt iuſtæ. ſic inſtit. qui manu. non poſ. §. ſemel. & ꝟ. de lega. j. ſi fideiuſſor. §. meminiſſe.

Scio.] casvs. Vendidi minori plures res, vt frumentum, vinum, & oleum: & in vna parte ſpeciei fuit deceptus. nõ propter hoc reſtituetur, cum aliis ſpeciebus per hoc præiudicetur: quia ſcilicet petere poſſum vt à toto contractu recedatur: cum vnam ſpeciem ſine alia non vendidiſſem.
l *Rem.* id eſt ſpeciem.
m *Summam.* id eſt quantitatẽ. Et ſic no. propter paruam rem nõ debere aliquid mutari: vt hîc. & ꝟ. de contrahen. emp. l. res. & ꝟ. tit. j. l. v. & ꝟ. de dolo. ſi oleum. in fi. Arg. contra. ꝟ. de dam. infec. ſi proprietarius. in fi. j. reſpon. Additio. Pro ſolu. huius contrarij dic ſecundum Bart. hîc, quòd in his quæ conceduntur ſecundum ius commune, curatur de minimis: ſecus in his quæ cõtra ius commune ex ſpeciali priuilegio permittuntur: vt hîc.

Mutari non debet aliquid ꝑpter paruã rem.

n *Si maiori.* vt ſi vendidi minori plura & certo pretio, & ipſe in minima quantitate pretij vel minima ſpecie dicit ſe deceptũ, & in ea parte reſtitui petit. ego enim econtra poſſum petere vt à toto contractu recedatur, cum minori pretio totaliter non dediſſem, vel vnam rem ſine alia non vendidiſſem: vt argu.ꝟ. de in diem addic. quòd ſi vno. & de ædil. edic. cum eiuſdem. & ꝟ. de minori. tutor. §. j. & C. ſi aduer. tranſac. l. j. & ij. ne ergo maiori rei fiat præiudicium, non poteſt reſtitui. ſecus autem dicam ſi ſeparati eſſent contractus: vt.ꝟ. de mino. l. etiam. j. §. j.
o *Maiori rei.* ſubaudi maximæ.

Nemo.] casvs. Minor læſus eſt in contractu quem fecit, quia vendidit rem aliquam fortè, & tradidit eam emptori. quia poteſt reſtitui: non videtur eam vendidiſſe & tradidiſſe.

A p *Pollicetur.* dando ſibi actionem, vel quod tantum valeat: vt.ꝟ. de regulis iur. l. qui actionẽ. & ꝟ. tit. j. metũ. iij. §. volenti. econtra non dicitur ille adquirere cui citò auferri poteſt: vt.ꝟ. de adqui. poſ. l. non videtur. Et not. quòd ratione huius ficti dominij dicitur quis cõtra tale fictum dominiũ præſcribere: vt. C. quod me. cau. l. ſi vi vel metu.

Adquirere non dicitur cui citò auferri poteſt.

V. Pavlvs *libro ſeptimo ad Edictum.*

Nemo videtur re excluſus, quem prætor in integrum ſe reſtituturum pollicetur. p

Beneficium reſtitutionis tranſit ad heredes & cæteros ſucceſſores vniuerſales. Bartolus.

B VI. Vlpianvs *libro tertiodecimo ad Edictum.*

Non ſolùm q minoris, verùm eorum quoque qui reipublicæ cauſa abfuerũt, item omnium qui ipſi potuerunt reſtitui in integrum, ſucceſſores in integrum reſtitui poſſunt. & ita ſæpiſſime eſt conſtitutum. Siue igitur heres ſit, r ſiues is cui hereditas reſtituta eſt, ſ ſiue filiifamilias militis t ſucceſſor, in integrum reſtitui poterit. Proinde & ſi minor in ſeruitutẽ redigatur, u vel ancilla fiat, x C dominis eorum dabitur nõ vltra tempus ſtatutum y in integrum reſtitutio. Sed & ſi fortè hic minor z erat captus in hereditate quam adierit: † Iulianus libro ſeptimodecimo * Digeſtorum ſcribit, abſtinendi facultatem dominum poſſe habere a non ſolùm ætatis beneficio, verùm & ſi ętas b non patrocinetur: quia non c apiſcendæ hereditatis gratia legum

Non ſolùm.] casvs. Hæc. l. ponit regulã quę talis eſt, quòd omnes qui ſunt in tali cauſa vbi reſtitui poſſunt, poſſunt & eorum heredes. vnde ſi minor alicui ſucceſſit ex teſtamẽto, vel ab inteſtato: & ſit in ea cauſa vt reſtitui debeat, & decedat qui ei ſucceſſit, erit reſtituẽdus. Idem eſt ſi ei ſit hereditas reſtituta per Trebel. idem ſi fuerit filiifami. vel militis ſucceſſor. nam & in iſtis caſibus reſtituitur heres. Idem in aliis caſibus quos enumerat in litera in fi. vbi dicit quòd quando reſtituitur dominus vel pater ex generali clauſula, vel ex ſua perſona: & non ex filij vel ſerui cui ſucceſſit: quia ſi habui libertum minorẽ qui fuit lęſus in aliquo contractu: ſi poſtea redigam eum in ſeruitutem, ego potero reſtitui: & ſi iſte libertus minor vel ſeruus adiuit hereditatem, ego dominus potero reſtitui vt illam hereditatem dimittam ego nõ ſolum propter ętatem, ſed beneficio legis quę propter ingratitudinem libertum redigit in ſeruitutem.

† In vulgatis eſt l. 7. Iuliani.
* lib. 13.

q *Non ſolùm.* regulam ponit quam probat per quinque exempla D lex iſta: & probatur etiam hæc regula.ꝟ. de mino. l. minor. §. fin. & l. ſeq. & l. iij. §. pen. & C. de tẽpo. in integ. reſti. l. ij. & iij. & iiij. & l. ea quæ. §. ſi quando. & propter hoc dicit hæc litera, & ita eſt ſæpiſ. &c. In caſu tamen fallit hæc regula, quando defunctus qui poterat reſtitui, deceſſit vltimo momento quo ius ſuum expirauit. & hoc eſt quod Io. dixit, oppono de puncto. Item & vbi non poterat defunctus reſtitui ratione perſonę: vt contra patrem vel patronum: nec heres poterit: vt. C. qui & aduer. quos. l. fin.
r *Heres ſit.* ex teſtamento, vel ab inteſtato.
ſ *Reſtituta eſt.* qui eſt loco heredis. reſtituam dico per Trebel. vt inſtit. de fideicom. her. §. reſtituta.
t *Siue filiifami. militis.* facto teſtamento: aliàs ſucceſſorem non habet: vt infra de caſtren. pec. l. ij. putarem tamen & tunc patrem poſſe reſtitui: vt argu.ꝟ. proxi. reſpon. & ꝟ. de mino. l. iij. §. Pomponius. nam in caſtrẽſi etiam ſine patris voluntate poterat contrahere, & decipi: vt infra ad Macedo. l. ij. ſecus ſi voluntate pa- E tris vel domini contrahat ſeruus vel filius accipiendo mutuum, & decipiatur: vt infra de mino. l. iij. §. fi. & l. ſeq.
u *Redigatur.* ex cauſa ingratitudinis: qui tamen erat in libertate quando fuit deceptus.
x *Fiat.* de nouo: quia vendat ſe ad pretium participandum: vt infra de mino. ſi ex cauſa. §. Papi. Accurſius.
y *Tempus ſtatutum.* olim vtilis annus: vt infra de mino. l. minor xxv. an. §. fi. hodie quadriennium: vt. C. de tempo. in integrum reſtit. l. ſuperuacuam. & C. de repudi. here. l. fi.
z *Hic minor.* in ſeruitutem redactus. Accurſius.
a *Habere.* ex generali clauſula, ſi qua alia iuſta mihi, &c. vt.ꝟ. ex quibus cauſis ma. l. j. in fi. ſed hæc & alia fuit iuſta cauſa.
b *Si ætas.* ſua, vel redacti: vt.ꝟ. de ſeparatio. l. penul. §. fin.
c *Quia non.* tacitæ obiectioni reſpondet: quaſi videretur agnouiſſe hereditatem reuocãdo in ſeruitutem, nunc reſpondet non eſſe verum: quia, &c.

UNED

beneficio [a] † vſi ſunt, ſed vindictæ [b] gratia.

Hæc lex eſt ſingularis, in cuius lec.noſtri gloſſato. variāt.ideo primò ponam caſum ſecundum Io. poſtea ponam ſecundum Azo.ſecundum Io.h.d. Verus contumax veniens iudice ſedente pro tribunali reſtituitur ad appellandū.Idē ſi abfuerit dolo aduerſarij:vel abſque ſui culpa.hoc dicit ſecundum Io. quæ quidem lectu.nō videtur mihi vera. Transeamus igitur ad lec.Azo.quam puto verā,ſecundū quam breuiter hoc intēdit: Contumax fictus veniēs iudice ſedente pro tribunali reſtituitur ad totā cauſam. idem ſi dolo aduerſarij, vel abſq; ſui culpa abfuerit.Bart.

VII. MARCELLUS *libro tertio Digeſtorum.*

Diuus Antoninus Marcio Auito prætori de ſuccurrendo ei qui abſens rē [c] amiſerat, in hanc ſententiam reſcripſit: Et ſi [d] nihil facilè mutandum eſt ex ſolennibus: [e] tamen vbi æquitas euidēs poſcit, ſubueniendū eſt. Itaque ſi citatus non reſpōdit, [f] & ob hoc more [g] pronuntiatum eſt, confeſtim [h] autem pro tribunali te ſedente adiit: exiſtimari [i] poteſt, non ſua culpa, ſed parū [k] exaudita voce præconis defuiſſe: ideoq;

a *Beneficio*.id eſt reuocatur in ſeruitutem per ingratitudinem.

b *Vindictæ*. ſcilicet principaliter.

Diuus.] CASVS. Quidā citatus erat.coram iudice non cōparuit.iudex eum condemnauit. ſedente tamen adhuc iudice pro tribunali venit, & dicit ſe paratum reſpōdere.an ſit audiendus, queritur. Et reſpō. quòd ſic.fingit enim.l. quòd ideo in iudicio non comparuit, quia præconē non audiuit: & ſi audiſſet, veniſſet. & plures ſunt cauſæ in quibus poteſt quis reſtitui quàm ſupradictę.l.j.&.ij. & quia aliquo caſu danda erit actio de dolo: vnde æquum eſt vt reſtitui poſſit potius quàm ad act. de dolo deſcendatur.

† In archetypo.Feneficio per digāma AEolicū. ſicuti & pluries talis ſcribēdi modus reperitur.Taurel. in adnotat.

c *Rem*. id eſt cauſam. damnauerat enim eum prætor vt contumacē.

d *Etſi*.id eſt quamuis.

e *Ex ſolennibus*. id eſt ex ſententia ſolenniter lata.Et not.regulam vt hîc, &.j.de regu.iur.l. & ſi nihil.&.C.de ſum. Tri.l.iij. in princip.niſi vbi ęquitas,&c.vt ſubiicit hîc, &.j. de inſtit. habebat.in fi.j.reſpon. &.j. quādo act. de pe. eſt an. in.l. quæſitū. & j.quæ ſen.ſine appel.l. j.j.reſpon.&.§.j.

f *Reſpondit*.i.nō venit. ſic.j.de mino.Papinianus.ibi,nec dixit.ſecūdum vltimū ſenſum.

g *More*.id eſt ſolenniter in ſcriptis ſcilicet, vt.C.de ſenten.ex breuicu.re.l.fin.

h *Confeſtim*. ſi autem non ita citò rediret,ita demum reſtituatur ſi probet dolum aduerſarij: vt.j.de iudi. ſi prætor. niſi neceſſaria & probabili cauſa fuit abſens: vt dices.j.l.fi.&.d.l.ſi prętor.in fi.

i *Exiſtimari*. id eſt præſumi, & ſic eſt præſumptio contra præſumptionē primā qua præſumitur cōtumax propter edictorum citationē:vt.j.de re iudi.l.cōtumacia.§. cōtumax. ſecunda ideo, quia citò venit.quid ergo ſi cōſtet quòd bene audiuit vocē præconis,& dixit fortè ꝙ ad iudiciū non veniret? Reſpon.nō eſt locus præſumptioni: quia in incertis,&c. vt.j.de verb.obli.continuus.§.cum ita.in fi.§.in gl.nullus.ſecundū Azo.ſic ergo in ficto cōtumace hîc dicit.[a] Quidā tamen (vt Io.) adhuc eum admittūt per.l.iſtā, quaſi nō recipiatur probatio in contrariū ex quo citò venit.quod facit,quia videtur tēpore cōgruo veniſſe: cū ea quæ incontinenti,&c.vt.j.ſi cer.pe.l.lecta.§.dicebā.in gl.j.nec prima ſtare poteſt: quia cōmuni iure appellatur fictè cōtumax,ſcilicet qui nō fuit inuētus:ſiue fuit,& nihil dixit:vt.j. de iudi.& poſt.§. fi.ſed ad quid reſtituetur? Reſpon.ad totā cauſam:quod plus eſt.

k *Parum*. id eſt non.

l *Nec*.in genere loquitur vſq; ad finē:nō tamē in caſu pręmiſſo.

m *Intra has*. reſpondet tacitæ obiectioni, quaſi non videantur plures ſpecies reſtitutionis niſi quæ continentur.s.eo.l.j.&.ij.

n *Oportebit*.quandoque:non ſemper vel in omni cauſa,vel contractu, vel qualibet re.Accurſius.

o *Soleat*. ſcilicet per fraudem.

p *Reſtituere*. Sed ad quid fiet reſtitutio? Ioan.dicit ad appellandum.& in vero cōtumace intelligit hanc legem.Sed Azo ad totā cauſam.Et intelligit hoc etiam in ficto.nam appellare etiam iure cōmuni poteſt,cum lex iſta fingat eum non contumacē.Contra Ioan.eſt quia ſit iniquum ad appellādum tantùm reſtitui ſi contingat quòd fortè dolo aduerſarij abfuit.nam poteſt hoc euenire:vt hîc dicit.Contra Azo.eſt,quia ille de quo magis videtur,vt abſens probabili & neceſſaria cauſa,nō tamen reſtituitur niſi ad appellandū: vt.j.l.fin.ſed ibi fuit defenſus. Quare tu diſtinguas

a] Impropriè loquitur: quia loquitur in-perſonaliter citato, qui nihil dixit: vt infra l. proxi.nam iſte eſt in cōtumacia vera,ſed tacita: tamē velatur iſta cōtumacia percōparitionem incōtinenti factā:& ita loquitur lex noſtra ſecūdū Bart.hîc. Fictus contumax appellare poteſt.

A an dolo aduerſarij abfuit,& tunc ad totā cauſam.an non,& tunc ad appellandum tantùm verè contumax,ſed fictè ad totam cauſam. Sed nunquid hoc caſu cum dico eum reſtitui ad appellandum, erit petenda reſtitutio, & danda intra decem dies, vt intra eoſdē poſſit appellare? videtur quòd ſic: vt.j.rem ra.ha.l.bonorum. dic tamen cōtra. nā ſtatim intra. x. dies debet petere: & licèt vſque ad quadrienniū ferè duret antequā ſibi detur,non nocet. vltra enim durare nō poteſt: vt.C.de tēpo.in integ. reſt.l.fin.& ea data poterit appellari: quia in petēdo non fuit negligens: vt. j. de mino.l. intra. &. C.de tēpo.in integ.reſt.l.petendæ.

reſtitui poteſt. Nec [l] intra has [m] ſolùm ſpecies conſiſtet huius generis auxilium. etenim deceptis ſine culpa ſua, maximè ſi fraus ab aduerſario interuenerit, ſuccurri oportebit: [n] cum etiam de dolo malo actio cōpetere ſoleat. [o] Et boni prætoris eſt potius reſtituere [p] litem, vt & ratio & æquitas

B poſtulabit: quàm actionem famoſam [q] † cōſtituere: ad quā [r] tunc demum deſcendendum eſt, cum remedio [ſ] locus eſſe non poteſt.

Minores etiam legitimè defenſi reſtituuntur ad totam cauſam. Abſentes verò ex neceſſaria & probabili cauſa legitimè defenſi reſtituuntur ad appellandū. Bart.

VIII. MACER *libro ſecundo de Appellationibus.*

Inter minores vigintiquinq; annis,& eos qui reipublicæ cauſa

C abſunt, hoc intereſt, quòd minores annis etiam qui per tutores curatorésve ſuos defenſi ſunt, [t] nihilo minus in integrum contra rempublicam [u] * reſtituūtur, cognita [x] ſcilicet cauſa. Ei verò qui reipublicæ cauſa abſit, cæteris quoque qui in eadem cauſa habentur, ſi per procuratores ſuos defenſi [y] ſunt, hactenus in integrum reſtitutione ſubueniri ſolet, vt appellare [z] his permittatur.

q *Famoſam*.de dolo.

r *Ad quam*. ſcilicet talē de dolo. nam aliæ famoſæ bene competunt cum aliis.Accur.

ſ *Remedio*.ſcilicet alio: vt.j.de dolo.l.j. in fin. &.l.ij.in princ.

† Veriſimile eſt omnes alias actiones priꝰ moturū fuiſſe, quàm ad famoſam actionē peruenturum. Cic.pro Quintio.

t *Inter minores.Defenſi ſunt*. aliàs nullū eſſet iudicium: vt.C.ſi aduer. rem iudi.l. cum & minores. &. j. de re iudi.l.acta.§.fin.

u *Contra rempu*. & ſic multo magis inter priuatos: vt infra de pet. here. item veniunt. §. ait ſenatus.verſi.in priuatorum.

* Sic Florēt. & in manuſ. remp.ſed videtur legēdū rem iudicatam.vt cōtinuo ex.l. perēptorias. C.ſentent. reſcind. non poſſ.

x *Cognita*.nam contra ſententiam latam pro libertate non reſtituitur.C. ſi aduer.li.l. fin. Item cōtra patrē [b] vel patronum: vt.C.qui & aduer. quos.l.fi. & nihilominus tutores vel curatores poſſunt con-

D ueniri: vt.C.ſi tu.vel cu.inter.l.etiam.ij. Accurſius.

b] Bal.not. iſtā glo.ad hoc quòd minor poteſt reſtitui aduerſus patriam:licèt non poſſit reſtitui aduerſus parētem vel patronū:tamē iſta gl.ponderata ſubtiliter hoc non dicit:vt hîc in interpreta Bol.

y *Defenſi*. indefenſi autem in integrum reſtituuntur ad totam cauſam: vt.C.ex qui.cau.m.l.j.&.C.de procu.l.quia abſente.

z *Appellare*. ſi incipiāt cauſam reſtitutionis intra decem dies ex quo cognouerunt cōputandos: vt.C.quomodo & quādo iudex. l.ab eo.& finiatur intra quadrienniū: vt no.s.l.proxi.Et quia diuerſis modis ſubuenitur ratione diuerſarū abſentiarū: ideo dic. v.eſſe genera abſentiæ.prima probabilis & neceſſaria: vt militiæ. ſecūda probabilis tantùm, vt ſtudiorū. tertia neceſſaria tantùm: vt in relegato.quarta voluntaria ſine contumacia: vt mercator, vel alius non cōtumax,quinta vt per contumaciā.In prima ergo ſi fuit legitimè defenſus,reſtituitur ad appellandū: vt hîc.ſi non legitimè defenſus, vel nullo modo defenſus, reſtituitur ad eremodiciū,id eſt ad totā cauſam: vt.C.de procu.l.quia abſente.& j.de iudi.ſi prætor. in fin.&.j.ex quibus cau.ma.l.ab hoſtibus.j. reſpon.&.C.quibus ex cauſis ma.l.j.&.C. quomodo & quando

E iud.l.pe.Sed cōtra.j.de re iudi.cōtra pupillū.Sol.vt ibi.In ſecunda, ſcilicet vbi probabili tantùm, legitimè defenſus ad nihilum: vt.j.qui.ex cau.ma.l.necnon.&.j.quādo app.ſit.l.j.§.fin.non legitimè defenſus, vel nullo modo defenſus, ad appellandū auditur ſuo iure,non per reſtitutionē: vt.C.quomodo & quādo iud. l.ab eo.vbi nullū potuit relinquere procuratorē: vel reliquit,& eſt defunctus, & tunc in totū reſtituitur, vt colligitur in dicta.l. necnon.In tertia verò,vbi ſcilicet neceſſaria tantùm,cauſa etiam cognita ſubuenitur: vt ſi procuratorē non potuit relinquere,vel reliquit,ſed mortuus eſt: vt.j.quibus ex cauſis ma.ſed & ſi per.§. j.in fi.l.&.j.de mino. Papinianus.& ſic videtur idem in his duobus.Vel dic quòd differūt: vt no.in.l.necnon.& in.l.ſed & ſi per prætorē.§.aduerſus. qui eſt.j.§. In quarta, vbi non cōtumaciter, ſed volūtariè abeſt,nec dicitur reſtitui:quia nec lædi per ſententiam poteſt: vt.j.de re iud.l.de vnoquoq;. In quinta,ſcilicet vbi cōtumaciter,ſi eſt fictè cōtumax,auditur appellans: vt.j.de iudi. & poſt.

UNED

&poſt.in fin.ſi vere cōtumax,non auditur appellans:vt in auth. de iudi.§.audient.col.vj.niſi veniat ſedente iudice pro tribunali: vt.ſ̃.l.proxi. Verum cōtumacem dico qui apertè dicit ſe nō venturum:ad quē ſufficit vna nuntiatio:vt.j̃.qui.ex cau. in poſ.ea.l. Fulcinius.§.fi.fictū vero illum qui inuenitur & dixit ſe venturū: vel dixit nihil, non tamen venit: ad quē debet nuntiari: vt. j̃. de re iudi. contumacia. §. cōtumax. nec ob.j̃. de app.ex cōſenſu.§.eum. vt ibi not. Si autē non inuenitur, dicunt quidam nō poſſe fieri contumacem etiā fictè: vt j̃.quæ ſen.ſine ap.l.j.§. item. Tu contra dicas. ſufficit enim ſi denuntietur ad domū:vt arg. C.de an. except. l.pen. in fine.&.j̃.de dam.infect.l.iiij.§.abeſſe. ADDITIO. Pro ſolu. dic vt ibi per Dy. & adde quòd no.in regula pręſumitur. in Mercu.vbi de iſta citatione ad domum diffuſè tractatur, & ibi ponitur veritas ſecundum Baldum.

* vulg.de eo quod met.

Cōtinuatio. DE EO QVOD metus cau.&c. *De reſtitutione in genere dixit, nunc per ſpecies, & primò de ea quæ iure actionis datur.*

† tit. 6. vbi extat φόβος προσδοκία κακȣ̃. Ariſt. 3.Ethicor.

Prima igitur ſpecies in integrum reſtitutionis, hæc eſt, ſi quid metus cauſa geſtum ſit. & cōcipitur titulus à primis verbis edicti, vt pleriq; alij.j̃.vt.ſ̃.titulus, Quod cuiuſcumq; vniuerſitatis: quo genere etiam actionis formula cōcipitur, vt cum per Si edictum inchoatur, & actio ſimiliter: & omnino eadē plerumq; edicti & actionis verba.l. ædiles.§.vendēdi. De ædil. edict. vt difficilis non videatur olim fuiſſe conceptio formularum, cum in albo propoſita erant edicta. Porro metus eſt demiſſio animi propter expectationem futuri mali, vel vt Labeo definit, timor maioris malitatis, pro quo Græci habent, μεγάλης κακοθελείας. Cuiacius.

QVOD METVS* cauſa geſtum erit.

TITVLVS II.

Quod metus cauſa geſtum eſt, non habetur ratum. & ponit definitionem metus, & definitionem violentiæ. hoc dicit vſque ad.l.fi. Bartolus.

I. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

AIt prætor: *Quod metus cauſa* [a] *geſtū erit, ratū non habebo.* [b] Olim [c] ita edicebatur: *Quod vi metúſve cauſa.* Vis enim fiebat mentio propter neceſſitatem impoſitam contrariam voluntati: [d] metus, inſtantis vel futuri periculi [e] cauſa mentis trepidatione. ſed poſtea [f] detracta eſt vis mentio, ideo, quia quodcunq; vi atroci [g] fit, id metu quoque fieri videatur.

II. PAVLVS *libro primo Sententiarum.* †

VIs autē eſt maioris rei impetus, qui repelli non poteſt. [h]

III. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

C ONtinet igitur hæc clauſula [i] & vim, & metum: & ſi quis vi compulſus aliquid fecit, per hoc edictum reſtituitur.

Breuiter in hac.l. intelligitur de vi iniuſte illata. Bartolus.

Sed vim accipimus atrocem, [k] & eam quæ aduerſus bonos mores fiat: non eam quam magiſtratus rectè intulit, ſcilicet iure licito, [l] & iure honoris quem ſuſtinet. [m] Cæterùm ſi per iniuriam quid fecit populi Romani magiſtratus, vel prouinciæ præſes: Pōponius ſcribit hoc edictū locum habere: [n] ſi fortè, inquit, mortis aut verberū terrore pecuniam alicui extorſerit.

B IIII. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

EGo puto etiam ſeruitutis [o] timorem ſimiliúmque admittendum. †

Metus intelligitur qui cadit in conſtantem virum, vt mortis, vel cruciatus corporis, vel ſeruitutis, vel pudicitiæ: ſecus ſi alterius leuis vexationis vel infamiæ. Bart.

V. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

1 MEtum accipiendū Labeo dicit non quemlibet timorem, ſed maioris [p] malitatis.*

C VI. GAIVS *libro quarto ad Edictum Prouinciale.*

2 MEtum autē non vani hominis, ſed qui meritò & in homine cōſtātiſſimo [q] † cadat, ad hoc edictū pertinere dicemus.

VII. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

NEc timorem infamiæ [r] hoc edicto contineri Pedius dicit libro ſeptimo, neque alicuius vexationis [ſ] timorē per hoc edictum reſtitui. [t] Proinde [u] ſi quis

D meticuloſus rem nullam fruſtra

AIt prætor.] CASVS. Ponit verba prætoris: quia ſi tibi aliquid per metum promittam, non potes illud petere, nec habita retinere. & aliter edebatur olim, & aliter hodie: quia olim plura verba erāt in edicto prætoris: quia fiebat mētio de vi. hodie nō ſic: quia quod vi fit, metu fieri videtur: imò econuerſo: poſtea dicitur quid ſit metus vel vis, & plura proſequitur.

a *Quod metus cauſa.* gaudent breuitate moderni: vt etiam ſyllabam vnam non neceſſariam non apponant. ſic &. C. de appel. ampliorem.§.in refutatoriis.&.C.de dona.l.fina. Accurſius.

b *Non habebo.* aliquo tēpore: vt.j̃.eo.ſi mulier.§.quod metus.

c *Olim.* verba Vlpiani.

d *Voluntati.* ſ.ſpontaneæ. nā quædā voluntas ineſt in metu: vt.j̃. eo.ſi mulier.§.ſi metu.& ſic idē eſt volēs & nolēs ſecundū leges.

e *Vel futuri periculi.* tamen præſenti metu inſtante: vt infra eo. metum.iij.in princ. quæ eſt contra. Accurſius.

f *Sed poſtea.* in nouo edicto. Accurſius.

g *Vi atroci.* ſ.cōpulſiua, vel etiā inquietatiua quandoq;: vt.j̃.eo. metum.iij.§.idem. ſecus in expulſiua vel ablatiua vel turbatiua.

h VIs autem. Non poteſt. Aduerſus quam parum proficit cuſtodia: vt infra de act.empt.ſi ea res. ad princ.& not. quòd non definitur hîc vis prout hoc ti. accipitur, vt pro compulſiua: quia reſiſti poteſt, licèt cum periculo: vt.C.de here.inſtit.l.cum proponas. vel ſubaudi, commodè.

COntinet. CASVS. Dicit prætor in edicto ſuo quòd non habebit ratum quod vi vel metu geſtum erat. & hoc exponit de qua vi intelligatur. vnde ſi iudex vel magiſtratus vim intulit

A alicui ſubdito, & licitè: huic edicto locus non erit. cæterùm ſi iniuſtè alicui facit, punietur per hoc edictū. Leges ſeq. claræ ſunt.

i *Hæc clauſula.* ſcilicet quod metus cauſa.

k *Atrocem.* in qua ineſt dolus: vt.j̃.de vi & vi ar.l.j.§.atrocem.

l *Iure licito.* nam iuris executio nō habet iniuriam: vt.j̃. de iniur.l. iniuriarum.§.j.& facit. j̃.ad.l.Aquil. quemadmodū. §. magiſtratus. &.j̃. de aqua plur.ar.l. quod principis.

m *Suſtinet.* not. honorem onus habere. ſic inſtitu.de iur. na. §.ſed quod princ.

n *Locū habere.* cōuenitur tamē finito officio, nō prius: cū ſit de illis qui nō poſſunt vocari in ius: vt.j̃. de iniur.l. nec magiſtratib⁹. &.ſ̃. de in ius vocā.l.ij. Acc.

† In hæc & ſequētia reſponſa Ariſtot. lib.3. Ethic.cap.6.7. &.8. vbi copioſe diſſerit quarum rerum metus admittēdus, vel non.

o EGo puto. Seruitutis. vt ſi ego incluſus timeā ne ſeruer in perpetuis vinculis: vel ne ſeruiam in perpetuum vt ſclauus. vel dic vt infra eod. iſti quidem.§.ſi is.

p MEtum. Sed maioris. id eſt magni, vt verberū vel cruciat⁹ corporis: vt.C.de trāſact.interpoſitas. nō vilis: vt.ſ̃.tit.j.l.ſcio.

* fortè calamitatis. Veriſimile eſt, hoc verbo vſum fuiſſe Labeonem, perantiquo quidem & inuſitato, ſed apto ad ſignificādam energiā maioris mali. Sic & Martianus in l.3. j̃ de bo. eor. qui ante ſen. facti, ſceleritatem dixit.

q MEtū. Cōſtantiſſimo. ad quod facit.j̃. ex quib⁹ cauſis ma.l.ij.§. fi. &.j̃.de re. iur.l.vani timoris.&.j̃. de re iudi.ſi quis ab.

† hominem conſtantiſſimum.

NEc timore.] CASVS. Dicebas ꝙ malā cantionē de me cantares niſi de meo tibi darem. dedi vel promiſi. non eſt locus huic edicto. idem eſt ſi fruſtra timueris. [PROINDE.] In furto vel in adulterio es deprehenſus, & ne interficereris, promiſiſti. locus eſt huic edicto: quia non habebitur ratum. iuſtus enim fuit metus: potuiſti enim interfici ſiue iuſtè ſiue iniuſtè. ſi verò timuiſti ne te pro. x. proderet. id eſt ne te manifeſtaret iudici, locus erit huic edicto ſi dediſti aliquid. Lex ſequens dicit quòd illi ſupradicti qui aliquid accipiunt pro comperto ſtupro, incidunt in.l.Iulia.de adul.& non conſideratur potuiſſet accuſari vel interfici dans vel promittēs, nécne, quia timore cōpulſus dedit. [SI IS.] Mouebam Sticho quęſtionem, petendo eum in ſeruitutem, cum eſſet in poſſ. ſeruitutis: & quidā puta Titius habebat inſtrumenta ſtatus iſtius Stichi: ſi Stichus iſte dedit aliquid Titio ne inſtrumēta interuertat, iuſtus eſt metus. Item dicit quòd ſi aliquis dedit ne patiatur ſtu-

E prum, iuſtus eſt metus: & locus eſt huic edicto. hęc vera ſunt ſiue quis dedit pro ſe ne ſtuprum patiatur, ſiue pro liberis ſuis.

r *Infamiæ.* ſcilicet de facto: vt quia dicat quòd malam cantilenam cantabit de me: ſecus ſi infamia talis eſt quæ habeat iuris effectum: vt infra eo.iſti.§.fin. Accurſius.

ſ *Vexationis.* ſcilicet talis.

t *Reſtitui.* ſcilicet diximus aliquem, licèt alio modo reſtituatur. & ſic nota quòd quandoque quis ex ſententia & verbis huius edicti punitur: vt.ſ̃.eo.l.cōtinet.in fin.&.C.de tranſact.interpoſitas. quandoque ex ſententia tantùm: vt.ſ̃.eo.iſti.§.pe.&.§.fin. quandoque per conſtitutionem: vt.C. de his quæ vi me.ve cau. ſi per impreſſionem.&.j̃.de contrahen.emp. non licet. quandoque per reſponſa prudētum: vt infra eo.l.fi.&.j̃. qua.re.ac.non da.l.j.§.quæ onerandæ.in.fi.&.j̃.de var.cog.l.medicus.

u *Proinde.* dixit.ſ̃. quando directò timebatur metus. nunc quādo per quoddam medium: puta per adulterium.

timuerit, per hoc edictum non reſtituitur: quoniam neq; vi neq; metus cauſa factum eſt. Proinde ſi quis in furto vel adulterio deprehenſus vel in alio flagitio, vel dedit aliquid, vel ſe obligauit, Pomponius libro vicenſimooctauo rectè ſcribit [a] poſſe eum ad hoc edictũ pertinere. timuit enim vel mortem, vel [b] vincula. quanquam non omnem adulterum [c] liceat occidere, vel furem, niſi ſe telo defendat. ſed potuerunt vel non iure [d] occidi: & ideo iuſtus fuerit metus. Sed & ſi ne prodatur [e] ab eo qui deprehẽderit, alienauerit: ſuccurri & per hoc edictũ videtur: quoniã ſi proditus eſſet, potuerit ea pati quæ diximus. [f]

VIII. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

ISti quidem & in legem Iuliã [g] incidunt, quòd *pro comperto ſtupro acceperunt. Prætor tamen etiam vt reſtituant, [h] interuenire debet. Nam & geſtum eſt malo more: [i] & prætor non reſpicit an adulter ſit qui dedit: ſed hoc ſolùm, quòd hic accipit metu mortis illato. Si is accipiat pecuniam, qui inſtrumenta ſtatus mei interuerſurus eſt niſi dem, non dubitatur quin maximo metu [k] compellat: vtique ſi iam in ſeruitutem [l] petor, & illis inſtrumentis perditis liber pronuntiari non poſſum. Quòd ſi dederit ne ſtruprum patiatur vir ſeu mulier, [m] hoc edictum locum habet: cum viris bonis iſte metus maior quàm mortis eſſe debeat.

Hæc quæ diximus ad edictum pertinere, nihil intereſt in ſe quis veritus ſit, an in liberis ſuis: cum pro affectu parentes magis [n] in liberis terreantur.

In hac adiectione debet probari metus periculi inſtantis, non ſuſpicati in futuro. Barto.

IX. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

---

a *Rectè ſcribit.* imò videtur non rectè: quia non debet dari repetitio: vt.ĵ.de condic.ob tur.cau.idem & ſi.quę eſt cõtra. Sed hoc intellige per act.quod met.cau.& ſic accipe ſequentia.non autẽ per cõdi.ob tur.cau.vt ibi. Sed quare diuerſum? Reſpõ.quia prętor tantùm præſentẽ cauſam inſpicit.id eſt metũ: vt.ĵ.e.inſti.ius ciuile etiã præteritũ.id eſt ſtuprũ: & ſic denegat repetitionẽ. Et hæc ratio eſt: quia ibi debet eſſe plus mundus q̃ alij obiicit turpitudinẽ: hic non ſic à parte obiicit turpitudinẽ. Et ſic non opponitur exceptio rei iudi.agẽti hac actione, licèt perdiderit in conditione: vt.ĵ.de excep.rei iudi. l.de eadem.& l.cum quæritur. Acc.

b *Vel.* pro id eſt.

Marito non licet omnem adulterum occidere.

c *Adulterum.* non licet omnem adulterum marito occidere: ſed vilẽ hominẽ tantùm: patri verò omnẽ: vt.ĵ.de adult.l.marito.&.l.nec in ea.ibi, ideo autẽ.& in glo.omnem.&.l.quod ait. Itẽ nec omnẽ furẽ niſi ſe telo defendat, vt ſubiicit.& infra ad.l.Aquil.itaque.&.l.ſed & ſi.&.ĵ.ad.l.Cor.de ſica.l.furem.

* qui, quid pro.

d *Non iure.* ſufficit ergò vel de facto vel de iure timere.ſic.ĵ.quod vi aut clam.prohibere.§.fi.Sed arg..contra.C.eo.l.accuſationis.&.ĵ.de pec.l.eo tẽpore.

e *Sed & ſi ne prodatur.* id eſt oſtendatur.

f *Quæ diximus.* vel non iure.& ſic not.argu.quòd non refert an aliquid fiat: an id per quod perueniatur ad id: vt infra de mino.ſi filius.&.ĵ.ad Trebel.facta.§.fin.& infra de tut.& curat.de ab his.l.ſcire oportet.arg.contra.ŝ.de pact.ſi vnus.§.illud.& negotio.geſto.l.atquin.in prin.&.§.j.&.l.eum actum.

g *ISti quidem & in legem Iuliam.* ſcilicet de adult.vt.ĵ.de mino.l.auxilium.§.j.&.C.ad.l.Iul.de adult.ſerui.

h *Reſtituant.* ſcilicet accepta, & hoc per actionem quod met.cauſa, non per condictionem: vt diximus.ŝ.l.proxi.

i *Malo more.* ſecus in pecunia per patronum à liberta accepta: vt.ĵ.eo.ſi mulier.j.reſpon.quæ eſt contra: quia iſte qui pretium pro comperto ſtupro accepit, deliquit. nam incidit in.l.Iul. vnde etiam ab eo pecunia reuocatur. at ibi patronus de iure accepit. nam & eam poterat reuocare in ſeruitutem. Accurſius.

Seruitus eſt ſimilis morti.

k *Metu.* ſeruitus enim eſt ſimilis morti: vt.ĵ.de condic.& demon.l.intercidit.in fi. Sed quid in alio inſtrumento pretioſarum rerum? fortè dic non idem: quia nec mors, nec quaſi, vel cruciatus corporis interuenit: quod eſt neceſſe: vt.C.de tranſact.interpoſitas. ADDITIO. Moderni dicunt quòd ſi inſtrumentum continet quantitatem omnium bonorum vel maioris partis, quòd idem eſt ſicut quando infertur timor mortis vel pœnæ capitalis: vt inſtit.de excu.tut.§.item propter.& in.l.fi.C.de reuo.dona.cum ſimi.ſecundum Baldum.

l *Si iam in ſeruitutem.* hîc duo dixit Pla. primò quòd ita demum habeat locum hic.§.ſi incontinenti reuocetur in ſeruitutem: vt hic, &.ĵ.l.proxi.in princ. Secundò quòd alias probationes non habeat: vt hîc ſubiicit, & argu.ĵ.de fur.l.qui tabulas.§.Apocha.ibi, ſed nihil, &c. Io.contra in vtroq;. & in primo hîc ſubaudit, maximè.& eſt pro eo.ŝ.eo.l.j.in.§.fina ibi, metus eſt inſtãtis vel futuri, &c. in ſecundo exponit non poſſum, id eſt poſſibile non eſt poſſe. nam ſufficit periculum poſſe euenire: vt.ŝ.l.proxi.in fin. Item facit infra ad legem Aquil.l.in lege. Et not.quòd quidã intelligunt hunc.§.quando eſt in poſ.ſeruitutis. ſecus ſi in poſſ.libertatis: quia tunc probationis onus aduerſario incumbit. idẽ tamen puto vtrobique propter generalitatem iſtius.§.

m *Seu mulier.* hoc intelligit in nouo edicto Pla. quando præcedẽtia ad venerẽ parata ſunt, vt lectus & cooperta.& hoc propter hoc quod eſt.ĵ.l.proxi.in principio, ad quod facit.C.de adult.l.quæ adulteriũ. idem puto ſecundum Io. etiam ſi ſit futurũ periculum: vt.ŝ.e.l.j.§.fi. Sed quid ſi compulſus iuraui dare decem, A & timore periurij dedi? videtur habere locum hæc actio. nam vt hic datur propter timorem infamiæ, quæ iuris habet effectum, & repetitur: ita ibi. Sed contra dic vt.C.eod.l.ij.&.xv.q.vj.cap.auctoritatem.retractatur enim à lege iuramentum: vt.C.de leg.& con.l.non dubium.in fine. hîc autem præſens erat metus.

Pater plus diligit filiũ quàm ſeipſum.

n *Magis.* quã in ſe ſcilicet, vel etiam magis quàm ipſi filij. facit inſtitu.de noxa.§.ſed veteres.verſi.quis enim patiatur. Et not.ꝙ pater plus diligit filium quàm ſeipſum. Illud cõſtat quòd plus pater filium, quàm filius patrem diligit: vt.ĵ.vnde libe.ſcripto.in fi.&.ĵ.de inoffi.teſta.nã & ſi.in principio, & eſt ratio: quia eſſe ſine perſeuerãtia plus in patre per filiũ, quàm in filio per patrẽ inuenitur. & hoc eſt naturale quòd res plus perſeuraturas quis plus diligit.

MEtum.] CASVS. Ad hoc vt ſit locus huic edicto, oportet quòd in veritate metus ſit illatus, & in præſenti: illatus dico interueniente actu alterius extrinſeco: quia ſuſpicio metus inferẽdi nõ inducit hoc edictum: non vt teneatur vt in futurũ. vnde pone: Dum eram in vinea mea, videbã homines armatos tranſeuntes per viam: & fugi. non habet locum hoc edictum, nec interdictum vnde vi. non enim videor vi deiectus. ſed ſi in vineã meam intrauerint, & me quærebant, & per aliam partem fugi: locum habet hoc edictum. [IDEM AIT.] Si vi in ſolo meo ædificaſti, quia me inuito te permiſi ædificare, cum multos homines tecum armatos haberes, hoc edicto & interdicto vnde vi potero experiri contra te. Item ſi per metum poſſeſſionem rei meæ tradidero, locus erit huic edicto. [ANIMADVERTENDVM.] Si ſingularis homo mihi infert metum: habeo contra D eum actionem ex hoc edicto. nam & ſi corpus vel collegium mihi metum intuliſſet, locus erit huic edicto. [SED LICET.] Si aliquid accipiam vt euadas vel liberem te de vi vel poteſtate hoſtium: non poteris repetere quod mihi dediſti: quia edicto non teneor. hæc vera ſunt, niſi faciam vt detinearis. Sed pone quòd compuliſti me per metum vt ſeruum manumitterem, vel ædificium deſtruerem. his caſibus agam contra te inferentem metum ac.quod me.cau. Sed quod prætor dixerat ſe non habiturum ratum quod per metum geſtum eſt: qualiter illud ſit intelligendum quæritur. & diſtinguitur: aut res imperfecta eſt, quia per metum facta fuit promiſſio, ſed non erat ſubſecuta traditio: aut fuit perfecta ſubſecuta traditione. in iſto caſu dabitur ac.& except. in primo caſu ſola exceptio: ſed malè. vnde Vlpia. dicit quòd audiuit iſtam de facto agitari coram imperatore inter Campanos, & dicit: erat quidam cui vim intulerunt, & promiſſionem quandam extorſerunt: vnde dixit imperator metum E paſſum habere hanc actio. & except. vnde ſiue ſit res tradita, id eſt ſiue ſit perfecta ſiue non, habet hanc acti. & except. [VOLENTI.] Si rem corporalem puta librũ mihi abſtuliſti per metum, dabitur mihi cõtra te actio in rem. vel ſi compuliſti me per metum vt te per acceptilationem liberarem: dabitur mihi perſonalis actio, vt quia metus cauſa actum eſt, acceptilatione non ob. qui ergo metum intulit, rem reſtituere, & de dolo repromittere debet, & ita metum paſſus habet in rem acti. ſi tamen agit actio.quod met.cauſa, & conſecutus eſt quadruplum: non aget poſtea act.in rem vel contra. [EX HOC.] Si me compuliſti rem per metum tibi tradere: erit mihi reſtituenda, & de dolo repromittes, ſcilicet quòd res metu ablata, non ſit deteriorata. Item ſi per metum te per accept. liberaui ab obligatione in diem vel conditionali, debes te in priſtinam obligationem reponere, aliàs ipſum debitum ſoluere. ſi hoc non feceris, vel non ſoluas: in quadruplum condemnaberis. Item ſi per metum compuliſti

UNED

3 METum autem prçſentem [a] accipere debemus, nõ ſuſpicionem [b] inferendi eius. & ita Pomponius libro vicẽſimo octauo ſcribit. Ait enim metũ illatum accipiendum, id eſt ſi illatus eſt timor † ab aliquo. Denique [c] tractat, ſi fundum meũ dereliquero audito quòd quis cũ armis [d] veniret, an huic edicto locus ſit. & refert Labeonẽ exiſtimare edicto locum nõ eſſe: & *Vnde vi* interdictum ceſſare: quoniã nõ videor [e] vi deiectus, qui deiici non expectaui, ſed profugi. [f] Aliter atque ſi poſtea quàm armati ingreſſi ſunt, [g] tunc diſceſſi. [h] huic enim edicto locum facere.

Hęc actio concurrit cum interdicto quod vi aut clam. Bart.

Idem ait & ſi fortè adhibita manu in meo ſolo per vim [i] ædifices: & interdictũ *quod vi aut clam*, & hoc edictum [k] locum habere: ſcilicet quoniam metu patior id te facere. Sed & ſi per vim [l] tibi poſſeſſionẽ tradidero: dicit Pomponius hoc * edicto locũ eſſe. [m]

Contra vniuerſitatẽ metũ inferentẽ habet locũ hoc edictũ. h.d. vel ſic: Siue violẽtia inferatur à priuato, ſiue ab vniuerſitate vel collegio: habet locum hęc actio. Bar.

Animaduertendũ † autẽ, quòd prętor hoc edicto generaliter [n] & in rem [o] loquitur: nec adiicit à quo [p] geſtũ. & ideo ſiue ſingularis ſit perſona quæ metum intulit, vel populus, vel curia, [q] vel collegium, [r] † vel corpus, huic edicto locus erit.

Licet mihi accipere pecuniã vt te à violentia illata per alium liberem. Barto.

B Sed licèt vim factã à quocunq; prætor cõplectatur, elegãter tamẽ Pomponius ait, ſi quo magis te de vi hoſtiũ vel latronum, vel populi tuerer vel libertatem, aliquid à te accepero, vel te obligauero: non debere me hoc edicto teneri: [ſ] niſi ipſe [t] hãc tibi vim ſummiſi. [u] cæterũ ſi alienus ſum * à vi, [x] teneri me non debere. ego enim operæ potius meæ [y] mercedẽ accepiſſe videor. Idẽ Pomponius ſcribit quoſdam bene putare, etiã ſerui manumiſſionem, [z] vel ædi- C ficij depoſitionẽ, quam quis coactus fecit, ad reſtitutionem huius edicti porrigendam eſſe.

Ex hoc edicto in rebus ſeu negotiis perfectis oritur actio & exceptio. Barto.

Sed quod prætor ait, ratum † ſe nõ habiturũ: quatenus [a] accipiẽdũ eſt, videamus. Et quidẽ aut imperfecta res eſt, licèt metus interuenerit: vt puta ſtipulationem [b] numeratio nõ eſt ſecuta: aut perfecta, ſi poſt ſtipulationẽ & numeratio facta eſt, [c] aut per metũ acce- D pto debitor liberatus eſt, vel quid

pulisti me vt tibi aliquid promitterẽ: debes me per acceptilationem liberare. Item ſi vſuſfructus vel ſeruitus per metũ eſt amiſ- A ſa: metum paſſo erit reſtituenda. [CVM AVTEM.] Hæc actio in rem ſcripta eſt, & tamen eſt perſonalis, id eſt coërcet illum ad quem emolumentum peruenit ex metu illato. ſi ergo accepiſti mutuam pecuniã à creditore: & pro te fideiuſſi, & ego per metum compuli te vt te, imò me (quia me liberato tu es liberatus) liberares, non dabitur ſecundũ Iul. actio aduerſus te vt te reponas in obligationẽ priſtinã, ſed contra fideiuſ. ſi tamẽ fideiuſſor nõ reponat principalẽ cauſam priſtinam, dicebat dari act. in eũ in quadruplũ. veri⁹ tamẽ eſt, vt dicit Marcell⁹, obligationẽ reſtitutam in principalẽ cauſam in fideiuſ. idẽ eſt econtra ſi debitor prĩcipalis metum intulit, vt vterque liberetur: quia in vtrũque datur reſtitutio, & hoc dixit proxi.l. [SI METV.] Idem dicit iſte.§.qđ dicit in princ. huius. l. & nihil addit niſi quòd quãdo debitor ꝑ metũ quẽ intulit creditori, liberatus eſt, deberet reponere pignora ĩ priorẽ obligationẽ, & etiã ſi fideiuſ. vt.ſ̃.in prin.huius.l.

† Not. quòd metus debet eſſe atrox, & talis qui cadat in conſtantẽ virũ. cõcor.tex.in l.interpoſitas. C. de tranſa. tex. in. l. item apud.§.quoniam. ff. de iniur. Cy in l. 1. de reſcind vend. C. concor. text. in ca. abbas. extra eo. & c. dilectus fa. quod not. Inno. in. c. cũ nobis, de electio.

* huic.

a *Præſentem*. etiã pro futuro periculo: vt. ſ̃. e.l.j.§.fi. quæ eſt cõtra.

b *Suſpicionem*. No. ſuſpicionem nil operari: vt hîc. & C. eo.l. metũ. Sed ar. contra. j̃. de adqui.poſ. ſi id qđ.§.fi. & j̃. de dona.l.j. & j̃. loc. & con.l. habitatores.

† Geſtum erit.

c *Denique*. de præſenti metu & non præſenti dicitur per exempla.

d *Cum armis veniret*. qui alio tendebat.

e *Non videor*. imò videor: vt infra de vſuca. non ſolùm. §. ſi dominus. quæ eſt cõtra. Sol. hîc alio tẽdebant: ibi ad locũ veniebãt. Vel dic quòd videtur vi deiici quantũ ad amittendam poſſeſſionẽ, quia amittit, vt ibi: nõ quantũ ad hoc edictũ vt habeat locũ, & ſic vtrobiq; alio tẽdebant. porrò ſi verè illo tendebãt, non tamen intrauerũt, habet locũ interdictum vnde vi: vt. j̃. de vi & vi ar.l.j.§. idẽ Labeo. ſi autẽ aliò, non: vt hîc, & j̃. de vi & vi arma. l. iij.§. ſi quis autem viſis. & hoc ſi nõ habuerunt animum deiiciẽdi illũ, vt ibi dicitur: niſi poſtmodũ mutato propoſito intrauerint: vt ibidẽ ſubiicit. Et his caſibus non eſt res vitioſa quantũ ad vſuca. niſi in vltimo, quãdo. ſ. mutato propoſito intrauerũt. nam & poſſeſſio amittitur, & interdictũ vnde vi locũ habet: & eſt res E vitioſa. At hoc edictũ habet locũ tunc cum armatis ingreſſis per vim cõpulſiuã patior eos poſſidere, & quaſi ſola vita contentus alia eis dimitto: [a] vt. j̃. proxi. j̃. idẽ ait &c. quæ patiẽtia quodammodo pro traditione eſt: vt inſti. de re. di. §. vẽditæ. verſicu. nihil. Et not. quòd hoc edictũ non concurrit cum interdicto vnde vi: ſed cũ interdicto quod vi aut clam ſic: vt. j̃. proxi. §. idem ait. & ſic no. quòd quandoq; amittitur poſſeſſio, nec locum habet interdictũ, nec res eſt vitioſa: quandoq; amittitur poſſeſſio, & datur interdictum, nec eſt res vitioſa: quandoque illa tria concurrunt: quandoque datur hoc edictum.

a] Et ſic cedo & recedo: ſed vbi nõ cedo poſſeſſionẽ, ſed ſolũ recedo expulſus: habet locum vnde vi. & iſta eſt mens huius gloſ. ſecun. Bal.

f *Profugi*. id eſt ante fugi.

g *Ingreſſi ſunt*. ſcilicet mutato propoſito: vel à principio hoc animo venerunt.

h *Diſceſſi*. ſcilicet volẽs timore. aliàs ſi nolens deiicior: locum habet interdictum vnde vi.

i *Per vim*. compulſiuam.

k *Edictum*. qua patiendo coactus tradere videor coactè: vt modò dixi.

l *Per vim*. compulſiuam.

m *Edicto locum eſſe*. vt hîc, & infra eod. ſi mulier. §. qui poſſeſſionem.

n *Generaliter*. quantũ ad res corporales & incorporales.

o *Et in rem*. quantum ad conuentos & poſſidẽtes rem illam in qua metus eſt admiſſus.

† Vide Inno. extra de ſimo. c. dilectus. 2.

p *A quo*. hoc quantũ ad delinquentes. nec enim dicit: ſi quis metu &c. ſed quòd geſtũ erit &c. & ideo &c. vt ſubiicit.

q *Curia*. decurionũ.

r *Vel collegium*. monachorũ, & expone hæc vocabula vt dixi ſupra quod cuiuſ. vniuer.l.j. ſed ſi poteſt aliqua vniuerſitas committere metum, vt hîc: ergo & dolũ: vt. j̃. eo. ſi cũ except. §. eũ. Sed cõtra. j̃. de do. ſed ſi ex dolo. in prin. Sol. hîc ſeru⁹ vniuerſitatis fecit: vt. j̃. de adqui.poſ.l.j. in fi. & l. ſeq. vel dic nõ tota, ſed pars, ſcilicet maior: qđ perinde erit ac ſi tota: vt. j̃. de reg. iur.l. aliud. §. refertur. Vel dic ꝙ illi cõmittũt qui regunt vniuerſitatẽ, quibus & talia vidẽtur mandata: vt. j̃. de vi & vi ar.l. ſi vi me. & j̃. ad municip.l. Lucius. §. imperatores. Vel dic (quod verius puto) quòd vniuerſitas dolũ & metum cõmittit: vt hîc dicit. & quod cõtraria lex dicit, quid enim &c. ſupple, facile.

* ſi alius vim ſummiſit.

† Ratum non habeo.

ſ *Edicto teneri*. niſi & ipſe &c. vt ſubiicit: & C. eod.l. nõ intereſt. quæ eſt contra. ſed hoc niſi, tollit contrarium.

t *Ipſe*. ſubaudi, ego.

u *Summiſi*. id eſt te capi fecero.

x *Alienus ſum à vi*. id eſt non te cepi.

y *Operæ potius meæ*. æquum eſt enim vt ſi habes bonum propter me, vt & ego habeam propter te, vt hîc, & infra de condict. ob tur. cau.l. idem. §. fi. & infra ad.l. Rho. de iact. l. ij. §. æquiſſimum. & infra de dona. ſi pater. §. ſi quis. Sed cum quilibet teneatur actione iſta, ad quem peruenit commodum ex metu: vt infra eo. ſi cum. §. aliquando. quare hic non tenetur? Reſpond. hoc quia huic dationi proxima cauſa eſt beneficium ſiue ſeruitium quod fecit ob hoc quod dedit: aliàs autem proxima cauſa traditioni E factæ meticuloſo eſt metus.

z *Serui manumiſſionem*. nota tres caſus: quia aut fui ego dominus ab extraneo cõpulſus manumittere, & tũc obtinet quòd hîc dicit: aut à populo, aut ab ipſo ſeruo. & his duobus caſibus non valet libertas, & ideo nõ eſt locus reſtitutioni: vt. j̃. qui & à qui. ma. li. nõ fi.l. ille ſeruus. & l. ſi priuatus. ſecus ſi ſeruũ per metum mihi auferas, & manumittas: quia nõ valet libertas: ſed vindico vtili in rem: vt. j̃. qui. ad li. procla. non lic.l.ij. Sed in noſtro caſu contra quem reſtituitur dominus? quidam contra ſeruum, vt in ſeruitutem redigatur: quaſi hæc ſit magna cauſa: vt. j̃. de mino. ſi ex cauſa. §. fi. & l. ſeq. tu dic ſecun. Io. contra inferentem metum, & ad intereſſe. nam libertatem reuocare non poteſt: vt. j̃. de dolo, & eleganter. in prin. & dicta.l. ſi ex cauſa. §. aduerſus.

a *Quatenus*. id eſt qualiter.

b *Stipulationem*. per metum extortam.

c *Facta eſt*. ſimiliter per metum: ne ſit contra. C. e.l.ij. ſed poteſt

UNED

dici quòd eſt damnum paſſus in eo quòd eſt obligatus.

a *Scribit*. & malè ſecundum Ioann. etiam in primo caſu ex eo quod poſuit, interdum. nam vtrunque locum habet. & facit pro Ioann. infra vbi dicit ex qua conſtitutione &c. Vel dic ſecundum Azonem, bene in hoc primo dicto. duo enim dixit. vnum de negotiis perfectis, & hoc bene. Aliud in imperfectis, & ibi malè. Azo. Et ſecundum hoc hęc dictio interdum, notabit facti varietatem, nõ iuris diuerſitatem, & refertur tantum ad exceptionem. quaſi dicat, ſi habile eſt vt habeat locum exceptio, aliàs non. nam ſi omnia perfecta ſunt, & nihil dicit inferens metum paſſo, qualiter exciperet? At quod dicit in imperfectis ſolã exceptionem: peſſimè dixit, & ideo corrigitur in fin. §. Sed vnde fuit motus Pompo. in ſecundo dicto? Repõ. fortè ex eo quòd hæc actio nõ datur niſi habeat quis damnum: vt infra eo. ſed & partus. §. quæri. hic autem non videbatur damnũ paſſus, cum res ſit imperfecta. Sed poteſt dici quòd eſt damnum paſſus in eo quòd eſt obligatus. Accur.

† Not quòd ille qui habet exceptionem nihilomin⁹ poteſt agere. concor. text. in ſimili in l. ſi quis rem ff. de li. leg. & in. l. Aureli⁹. §. r. e. ti. & in. l. ſi cõtẽdat. ff. de fideiuſſ. † Vide Inno. in. c. ex cauſis. extra de re iudica.

b *Scio*. loquitur Vlpianus.

c *Pollicitationis*. id eſt promiſſionis: & ſic res erat imperfecta. Accurſius.

d *In integrum*. per actionẽ quod met⁹ cauſa, vt per acceptilationem liberetur, non iudicis officio tantùm.

e *Siue exceptione*. ſcilicet vellet experiri.

f *Ex qua conſtitutione*. id eſt reſcripto principis.

g *Colligitur*. Quomodo colligitur ius generale ex interlocuroria quæ eſt in reſcripto principis: vt C. de legi. & con. l. ij. quæ eſt contra? Rñ. illud obtinet quando princeps interloquendo nouum ius conſtituit. hîc autem non conſtituit, ſed magis quod erat expoſuit. Vel ibi ſtatuit imperator interloquendo in aliqua cauſa quæ fit coram eo. ſed hic faciendo ius interloquẽdo. Item hoc eſt in corpore iuris. Sed hæc non valet: quia erat in corpore iuris ante hanc legem.

h *Siue perfecta ſiue imperfecta res ſit*. ſi perfecta, datur actio, item exceptio ſi fortè res redeat ad eum, quam repetit qui metum intulit: vel petit ſibi caueri de euictione. ſi autẽ imperfecta, datur exceptio & etiam actio vt liberetur per acceptilationem: vt infra eo. l. ſi cum excep. §. ſed & ſi quis per vim. ſed quando res eſt perfecta, videtur quòd nec actio nec exceptio detur, cum perficiendo videatur approbare primò factum: vt C. eo. l. ij. quæ eſt contra. Sed dic quòd hîc primum & ſecundum fuit factum per metum, ibi primùm tantùm. Accur. E

i *Et in rem actio*. quidam ſic intelligunt, vt actio in rem vtilis habeat locum, non quod met. cau. quando corporalia dedit per metum. ſecũdum iſtos actio in perſonam quod met. cau. quãdo incorporalia, vt actionem: vt ſubiicit. ſed Ioã. dicit, in rem vtilis quæ primò antequam per metum alij traderetur dominiũ, erat directa, nũc datur & in perſonam, ſcilicet quod met. cau. quę eſt in perſonam: vt inſtĩt. de act. §. præterea. dabitur & in eodem caſu: vt infra ea. l. §. licet. & etiam in alio caſu: vt ſcilicet remiſi actionem per acceptilationem, vel per pactum in illis caſibus vbi tollitur actio ipſo iure: vt ſupra de pact. ſi tibi. §. quædam. aliàs enim agerem prima: & ſi exciperet de pacto, replicarẽ de metu. Item quod datur in rem priori domino, verum eſt ſi prius erat dominus: vel talis cui Publiciana vel ſimilis daretur ratione directi vel vtilis dominij: aliàs non haberet locum hæc actio: licèt interdictum vnde vi de hoc non curet: vt infra de vi & vi arma. l. j. §. qui à me vi. nec actio perſonalis qđ met. cau. vt. ĩ. eo. ſi mulier. §. qui poſſeſſionem. ſed quare nõ datur actio in perſonam vtilis quæ primo dabatur directa, ſicut rei vin? Reſpõ. ſecund. Io. quia actio in rem videtur remanſiſſe in rebus humanis, cum dominium ſemper fuerit ſaltem penes inferentem metum directum: at actio perſonalis fuit prorſus extincta: vnde in perpetuũ &c. vt infra de ſolu. qui res. §. aream. Contra hoc eſt infra de lega. iij. fideicõmiſſa. §. ſi rem. ideo dic ſecundũ Azo. quòd etiã prima perſonalis datur vtilis. & ſic poteſt intelligi quod hîc dicitur. nam & aliàs actio reſuſcitatur: vt infra. e. ſi mulier. §. fin. & ſupra ſi ex noxa. cauſa aga. l. ij. in fi. & infra de cap. de. l. tutelas. §. ſi libertate. & C. ſi aduer. trãſac. l. ij. & C. de accep. l. fin. & quod in d. l. de ſolu. dicitur, fallit ſicut & aliæ regulæ. vel puncta ibi, in perpetuum extincta certè reſuſci. &c.

k *Liberatione*. quæ facta fuerat per pactum ſimplex.

l *Etiam de dolo*. vt infra ea. l. §. ex hoc. & infra de pigne. act. creditor. & de rei vindi. ſi poſt acceptum. & l. ſi homo.

m *In rem*: ſcilicet vtilem, vt diximus modo in. §. volenti.

n *In bonis eius eſt*. ſcilicet fictione iuris: quia nemo videtur &c. vt ſupra tit. j. l. nemo. & dic vt ibi dixi.

o *Finiri*. ſi primò agatur in quadruplum, tollitur in rem: quia nata erat. ſed ſi agatur in rem prius, vt dicit hîc, vel contra, quomodo tollitur in quadruplum, cum non ſit nata niſi tunc demũ quando erit in contumacia, quia nollet rem reſtituere: vt infra eo. ſi cum exceptione. §. in hac. & inſti de act. §. item actio? Reſpon. Dic verbum finiri, propriè & impropriè poni, vt aliàs infra ſi cer. pet. l. certi condictio. in prin. Vel dic natam etiam à princi. licèt ex clementia tardetur eius curſus: vt innuit infra eo. ſi cum exceptione. §. ſi quis. verſi. ſatis. Item quare vna per alteram tollitur, cum vna ſit pœnalis, altera rei perſecutoria? Reſpond. quia ſub quadruplo ineſt res: vt infra eo. ſi cũ exceptione. §. quaten⁹. verſic. quòd ſi homo. aliàs contra eſſet: vt infra de fur. ſi pignore. §. cum furti. Accurſius.

p *Officio iudicis*. quod late patet, cũ ſit arbitraria tam quod metus cauſa, quàm vtilis in rem: vt inſtitu. de act. §. præterea.

q *Dictum eſt*. ſcilicet ſupra eo. §. Iulianus. & intellige ſine fideiuſſore: vt. ĩ. de præto. ſtipula. l. j. §. pe. & C. de verborũ ſigni. ſancimus. & not. quòd primus caſus eſt in re corporali: ſequentes in incorporalibus. Accur.

r *Soluatur*. ſiue pura ſit, ſiue non.

ſ *Accipiatur*. cum non eſt pura, & dic accipiatur cum dies vel conditio aduenerit.

t *Condemnandum*. hoc quod dicit de actione reſtituenda, intellige ſi erat obligatio in diẽ, vel ſub cõditione: aliàs in ipſam pecuniam

---

ſimile contigerit, quod negotium perficeret: & Põponius ſcribit, [a] A in negotiis quidẽ perfectis & exceptionem interdum, & actionẽ cõpetere: † in imperfectis autem ſolam exceptionẽ. Sed ex facto ſcio, [b] cum Campani metu cuidam illato extorſiſſent cautionẽ pollicitationis, [c] reſcriptum eſſe ab imperatore noſtro, poſſe eum B à prætore in integrũ [d] reſtitutionem poſtulare, & prætorem me aſſidente interlocũtũ eſſe, † vt ſiue actione vellet aduerſus Campanos experiri, eſſe propoſitam: ſiue exceptione [e] aduerſus petentes, non deeſſe exceptionem. Ex qua conſtitutione [f] colligitur, [g] vt ſiue perfecta, ſiue imperfecta [h] res ſit: & actio & exceptio detur.

Difficilis eſt, & legitur tribus modis. ſecundũ veram lectu. hoc intendit: Metũ paſſo datur vtilis ex hoc edicto ipſo iure: & per actionem ex hoc edicto reſtituitur directa. Bart.

C Volenti autẽ datur & in rem actio, [i] & in perſonam, reſciſſa acceptilatione, vel alia liberatione. [k]

Metum inferẽs tenetur reſtituere, & de dolo cauere. h. d. Vel ſic: Qui reſtituit rem, per hanc actionem cogitur cauere de dolo. Bar.

Iulianus libro tertio Digeſtorũ putat eum cui res metus cauſa tradita eſt, non ſolùm reddere, verum & de dolo [l] repromittere D debere.

Perſecutoria tollitur per pœnalem quando ineſt rei perſecutio. hoc dicit. Vel ſic: Actio in rem tollitur per pœnalem, & ecõuerſo: quia in pœnali continetur rei perſecutiõ.

Licèt tamen in rem [m] actionem dandam exiſtimemus, quia res in bonis eſt eius [n] qui vim paſſus eſt: verùm non ſine ratione dicetur, ſi in quadruplũ quis egerit, finiri [o] in rem actionem: vel contra.

Per hanc actionem debet res in priſtinum ſtatum reſtitui: aliàs contumax in quadruplum condemnabitur. h. d. Vel ſic: Per hanc actionem fit reſtitutio in priſtinũ ſtatum: & ad reſtituendum inferens metum compellitur.

Ex hoc edicto reſtitutio talis facienda eſt, id eſt in integrum officio iudicis, [p] vt ſi per vim res tradita eſt, retradatur: & de dolo ſicut dictum eſt [q] repromittatur, ne fortè deterior res ſit facta. Et ſi acceptilatione liberatio interuenit, reſtituenda erit in priſtinum ſtatum obligatio: vſque adeo vt Iulianus ſcribat libro quarto Digeſtorum, ſi pecunia debita fuit, quæ accepta per vim facta eſt: niſi vel ſoluatur, [r] vel reſtituta obligatione iudiciũ accipiatur, [ſ] quadruplo eũ cõdemnandum. [t] Sed & ſi per vim ſtipulanti promiſero, ſtipulatio acceptò facienda erit. Sed & ſi vſusfructus, vel

cuniam condemnaretur: non vt reponeret ſe in obligationē : vt infra de condic.cau.data.ſi quis acceptō tulerit. ſed acceptilatio non tenet niſi extiterit conditio : ergo interim non eſt damnandus, & ſic non agitur. Sed certè imò eſt damnādus propter ſpem. Sed quid quadruplabitur ſi adhuc non debeat? Reſpō. quod erat ſimplandum : vt infra eod. ſi cum. §. j. ſed differtur exactio in diem principalis obligationis: vt infra ad. l. Aquil. in lege. & infra. eo. ſed & §. fi. Alij dicunt æſtimari quid valeat talis obligatio, vt illud quadrupletur: vt. arg. pro eis infra de condic. furtia. ſi ſeruus. Sed arg. contra. ꝭ. de tab. exhi. locum. §. fi. in verſicu. etiam ſi ſub cōdic. &c. Sed ibi ſpeciale : vt ibi not. Item quid ſi accepto tuli obligationem furti vel iniuriarū? hîc non debet reſuſcitari. non enim, &c. vt ſupra de pactis. l. ſi vnus. §. pactus. ver. idem dicemus? Reſpon. ponet ſe in obligationem tantę quātitatis per ſtipulationem ſecundum H. imò fiet ipſa exactio : cum non poſſit teneri niſi purè : vt infra de condictio. cau. da. l. ſi quis accepto tulerit. [a] Itē quid ſi reus & multi fideiuſſores pro eo tenerentur, an contra omnes fiat quadruplatio niſi ſe reponant in obligationem? Reſpō. non, ſed reus tantùm: & ſi in aliquo non eſſet ſoluendo, in reſiduum fiet quadruplatio contra fideiuſſores. & hoc poteſt intelligi infra. §. cum autem. & infra. l. proxi.

a] Intellige ſecūdū Bart. quod hîc dicitur ꝙ ſe reponat in priſtinam obligationem, ſi eſt debitum coditionale vel in diem. aliàs debet ſoluere : vt l. ſi ſponſalib⁹. infra de iure do.

ſeruitutes amiſſæ [a] ſunt, reſtituendæ erunt.

Hæc actio eſt in rem ſcripta: ideo datur contra omnes ad quos commodum peruenit ex metu. Itē eſt reſtitutoria : & ideo omnia in priſtinum ſtatum reponit. hoc dicit cum. l. ſeq. Bart.

B Cum autem hæc actio [b] in rem ſit ſcripta, [c] nec perſonam vim facientis [d] coërceat, ſed aduerſus omnes [e] reſtitui velit quod metus cauſa factum eſt : non immeritò Iulianus à Marcello notatus eſt ſcribens, [f] ſi fideiuſſor vim intulit, vt accepto liberetur, [g] in reum non eſſe reſtituēdam actionem : [h] ſed fideiuſſorem, niſi aduerſus reum quoq; actionem reſtituat, debere in quadruplū condēnari. Sed eſt verius quod Marcellus notat, etiam aduerſus reum competere hanc actionem, cum in rem ſit ſcripta. C

X. Gaivs *libro quarto ad Edictum prouinciale.*

Illud verum eſt, [i] ſi ex facto debitoris metum adhibētis fideiuſſores acceptilatione liberati ſunt, etiam aduerſus fideiuſſores agi poſſe vt ſe reponant in obligationem. [k] Si metu à te coactus acceptam tibi ſtipulationem fecerim: arbitratu iudicis apud quē ex hoc edicto agitur, non ſolum illud continetur, vt in tua perſona redintegretur obligatio : ſed vt fideiuſſores quoque vel eoſdem [l] D vel alios † non minus idoneos [m] adhibeas : præterea vt & pignora [n] quę dederas, in eandem cauſam reſtituas.

† Bal. hîc notat iſtum tex. ad hoc qđ qui tenetur dare certum fideiuſſorē, & q. non poteſt dare illum, liberatur dādo aliū ęquè idoneum.

a *Seruitutes amiſſæ.* de bitæ rei traditę per metum : vt infra quod vi aut clam. l. ſemper. §. in hoc interdicto. Accurſius.

b *Hæc actio.* quod me. cau. Azo.

c *In rem ſit ſcripta.* quia generaliter datur contra omnes ad quos commodum peruenit ex metu : vt. ꝭ. eo. ſi cum. §. in hac actione. ſecus in exceptione doli : vt. ꝭ. de doli exceptione. l. apud. §. penultimo. ſed in exceptione metus idē quod in actione quod metus cauſa: vt ibi. In perſonā tamē eſt: vt inſti. de actio. §. pręterea. ſic & in interdictis quibuſdam : vt. ꝭ. de interdic. l. j. §. penult. & in actione ad exhibendum : vt. ꝭ. ad exhiben. l. iij. §. eſt autem.

d *Facientis.* ſcilicet tantum, aliàs falſum eſſet quod ſequitur, ſed aduerſus & c. aliàs eſt in litera tantùm. Accurſius.

e *Omnes.* habentes commodum ex metu. Accurſius.

f *Scribens.* Iulianus id quod ſequitur.

g *Liberetur.* cuius acceptilatione etiam liberatur reus : vt infra de accept. & per iuſiurandum. §. & ſi fideiuſſori. ſecus ſi pacto: vt ſupra de pactis. ſi fideiuſſoris. Accurſius.

h *Actionem.* non ſolum contra fideiuſſores vt reponant reum.

i *Illud verum eſt.* ſcilicet verſa vice.

k *In obligationem.* hoc ſi debitum erat in diem, vel conditionale. aliàs ſecus : vt infra de præſcriptis verbis. ob eam. & infra de condic. cau. data. l ſi quis accepto tulerit.

l *Eoſdem.* ſed videtur ex quo ſemel liberati ſunt, quòd inuiti iterum non obligentur : vt ſupra de pactis. l. fina. quæ eſt contra. ſed ibi ex honeſta cauſa liberatio ad eos peruenit : hîc ex inhoneſta : imò plus, quia non videntur liberati hîc: vt ſupra titu. primo. l. nemo.

m *Non minus idoneos.* vt hîc, & ꝭ. de arb. Labeo. §. ſi. & ꝭ. de cōſti. pec. qui autem. §. ij. & ꝭ. loca. ſi quis domum. §. j. Accurſius.

n *Et pignora.* vt infra de mino. l. patri. §. ſi minor.

Non tenetur quis ex metu illato per alium: niſi quatenus commodum ad eum peruenit. Bart.

XI. Pavlvs *libro quarto Digeſtorum Iuliani notat.*

Si quis alius [o] ſine malitia fideiuſſoris vt fideiuſſori accepto fieret, vim fecit : non tenebitur fideiuſſor vt rei [p] quoque obligationem reſtituat.

Acceſſiones perceptæ, & quæ à petitore percipi potuerunt, veniunt in hac actione. Barto.

XII. Vlpianvs *libro vndecimo ad Edictum.*

Sed & partus ancillarū, & fœtus pecorū, & fructus reſtitui, & omnem cauſam [q] oportet : [r] nec ſolum eos qui percepti ſunt: verum ſi plus ego percipere potui, [ſ] & per metum impeditus ſum, hoc quoque præſtabit. *

Actio quod metus cauſa non competit ei qui ex metu damnificatus non eſt. hoc dicit. Vel ſic: Qui per metum reddit quod reddere tenetur hac actione vel alia, non habet actionem quod metus cauſa. hoc dicit cum. §. ſequen.

Quæri poterit, an etiam ei qui vim fecerat, [t] paſſo vim [u] reſtitui prætor velit per hoc edictum ea quæ alienauit : [x] & Pomponius ſcribit libro viceſimo octauo non oportere ei pretorē opem ferre. Nam cum liceat, inquit, vim vi repellere : [y] quod fecit, paſſus eſt. Quare ſi [z] metu te coēgerit ſibi promittere, mox ego [a] eum coēgero metu te accepto liberare : nihil eſſe quod ei reſtituatur. Iulianus ait eum qui

S *I quis.*] Casvs. Quidā Titius extraneus cōpulit per metū creditorem vt fideiuſſorem liberaret. Dicitur hîc quòd fideiuſſor nō tenetur vt reponat principalem. Viuia.

o *Alius.* ſcilicet extraneus : vt differat à caſu præcedenti.

p *Vt rei.* ſed vt ſuam: vt ſupra lege proxi.

S *Ed & part us.*] Casvs. Si per metum vel vi pecora vel ancillas vel alias res abſtuli: debeo reſtituere fructus & partus & fœtus. Item tenebor de fructibus percipiēdis, nō ſolum de perceptis. [Qværi.] Intuliſti mihi vim vt aliquid darē vel promitterem: in ſequēti die compuli te eandē rem mihi reſtituere, vel etiam me liberare. nec mihi nec tibi actio ex hoc edicto cōpetit. Idem eſt ſi alius coēgit te promittere, & ego eūdem cōpuli te liberare : ꝙ nec illi nec tibi dabitur actio quod metus cauſa : quia neuter noſtrū in damno verſatur.

* præſtabitur.

q *Cauſam.* vt partuū partus, & fructuū fructus, qui dicūtur cauſa. Accurſius.

r *Oportet.* ſ. in quadruplum : vt infra eod. ſi cum. §. Labeo ait. verſi. quadruplatur.

ſ *Potui.* etiam ſi emiſti per metum me cōpellens. Et ſic nota quòd poſſeſſor cū titulo tenetur de percipiendis, id eſt quos verus poſſeſſor percipere potuiſſet. ſic & in eo qui emit in fraudē creditorum : vt. ꝭ. quæ in fraudem cred. l. ait prætor. §. per hanc. ſic & in eo qui emit cōtra interdicta legum ſciēs : vt. C. de agri. & cenſi. l. quemadmodū. in fine. l. libro vndecimo. Item & qui emit à fiſco non ſolenniter: vt. C. de fi. inſtru. & iur. haſtæ fiſca. l. j. libro decimo. & facit ad hoc. ꝭ. de vſuris. l. videamus. §. item ſi. ſed regulariter titulus excuſat à percipiendis: vt. C. de rei vindi. ſi fundum.

Poſſeſſor cū titulo de qui bus tenetur.

E

t *Vim fecerat.* prius.

u *Paſſo vim.* ſcilicet poſtea ex interuallo etiam.

x *Alienauit.* reddendo. Accurſius.

y *Repellere.* incontinenti. Accurſius.

z *Quare ſi.* ſuperior caſus eſt quando duo tantum fuerunt: nunc quando tres. Accurſius.

a *Mox ego.* Ir. intelligit hunc. §. in vtroque ſuo reſponſo quando metus incōtinenti fuit factus illi qui primo metum fecit. & hoc ex regula ſuperiori, vim vi, &c. & ex eo quod hîc dicit, mox. & eſt pro eo. ꝭ. de vi & vi arma. l. iij. § cum igitur. &. ꝭ. de iuſti. t. & iur. l. vt vim. & ꝭ. ad legem Aquil. ſcientiam. §. qui cum aliter. & ſecundum hoc ſi ex interuallo hoc fiat, poterit agi ex primo & ſecundo metu : vt. ꝭ. de vi & vi arm. l. prima. § qui à me. & l. cum fundum. Alij dicunt idem quod Ir. in ſecundo caſu. ſed in primo dicunt etiam ſi ex interuallo, non poſſe agi. Tu dicas in vtroque caſu non poſſe agi, ſiue incontinenti, ſiue ex interuallo fiat me-

UNED

tus. primò, quia ex ſua improbitate non debet conſequi actionem: vt.ĵ.de fur.itaque.ſecundò, quia hęc actio damnum exigit. quod hîc non eſt: vt.ĵ.proxi.§.&.ĵ.l. ſi cum exceptione. in fine primi reſpon. ſed ab interdicto vnde vi non excuſatur, niſi incontinenti faciat: vt in dicta lege infra de vi & vi. arm.lege tertia. §. cum igitur. Sed nunquid locum debet habere cõtra hunc debitorem edictum diui Marci, ſcilicet quando te coëgi mihi promittere: & tu coëgiſti poſtea me vt te liberarem, ſcilicet vt amittas exceptionem quod metus cauſa, quæ tibi cõpetebat, & actionem quod metus cauſa, quę tibi competebat vt liberareris? Reſpon. nõ puto edictum locum habere in exceptione. amittit ergo actionem quod metus cauſa, quę ſibi competebat vt liberaretur, ſed non exceptionem, licèt ab eodem prætore vtrumq; habeat. Sed ſi dicas ſic,

† repetitur l.7.ĵ. ad legẽ Iul.de vi pu.

vim adhibuit debitori ſuo vt ei ſolueret, hoc edicto non teneri, propter naturã metus cauſa actionis, quæ damnum exigit: quamuis negari non poſſit in Iuliam eum de vi [a] incidiſſe, & ius crediti amiſiſſe: [b]

Continuatur cum ſuperiori: & hoc intẽdit: Creditor qui per vim pecuniam vel rem ſibi debitam accipit, vel ſibi ſolui facit: ius debiti perdit, & omne ius quod habet in re vel pro re. Bart.

XIII. CALLISTRATVS
libro quinto de Cognitionibus.

B EXſtat † enim decretum diui Marci in hæc verba: [c] Optimum eſt, vt ſi quas putas te habere petitiones, actionibus [d] experiaris. cum Marcianus [e] diceret, Vim [f] nullam feci: Cæſar dixit, Tu vim putas eſſe ſolùm ſi homines vulnerentur? [g] Vis eſt & tũc, quotiens quis id quod deberi ſibi putat, nõ per iudicem repoſcit. † Quiſquis igitur probatus mihi fuerit, rem vllam [h] debitoris, vel pecuniam debitam, non ab ipſo ſibi ſponte datam, ſine vllo iudice [i] temere poſſidere, [k] vel accepiſſe, íſq; ſibi ius [l] in eam rem dixiſſe; ius crediti non habebit. [m]

Hæc actio contra reſtitutionem poſt annum competit ad ſimplum. Bartolus.

ergo non ponitur vis per edictum diui Marci, ſi ponas eum non habuiſſe actionem, ſed exceptionem tantùm: Reſpondebo, non fieri: quia accuſari poteſt de vi criminaliter.

C a *Legem Iuliam de vi.* publica vel priuata: cuius pœna eſt inſtit. de publi.iudi.§.item lex.

b *Amiſiſſe.* hîc opponitur de puncto: quia ſi iſte amiſit ius crediti: ergo quidquid ſoluit, damnum patitur? Reſpon. tria ſunt tempora: ante metum, in metu, & poſt. in primo non eſt verum creditorẽ amiſiſſe. Item nec in ſecundo dicitur amiſiſſe, ſed amittere: & ita his duobus. cum ſit debitor, non patitur damnum. in tertio verò quando dicitur amiſiſſe, non facit tale quid creditor quare debeat teneri hac actione. Sed quomodo amittit per delictum? imò per ſolutionem. præterea quid nocet hæc amiſſio; cum iam habeatur creditor? Reſpon. ſecundum Ir. quia id quod eſt ſolutum, repetitur per condictionem ſine cauſa: nec iure creditoris poteſt retineri. Item oppono: ſi tibi vim feci, ergo habes actionem quod metus cauſa, ergo rem: vt.ſ.titu.j. nemo. ergo damnum non ſentis: ergo hanc actionem non habes? Reſpondeo: quòd damnum non habeo, hoc eſt contemplatione huius

D actionis, qua ſublata remaneo in damno: ergo ipſa datur.

EXſtat.] CASVS. Si debitorem meum cõpuli vt mihi ſolueret, non erit locus huic edicto, ſed lege Iulia. de vi accuſari potero: ius tamẽ crediti amittit qui debitorem ſuum ad ſoluendum cõpellit: nec refert fiat vis cum armis, vel ſine armis: vulnerentur homines, necne: quia ſemper amittit ius crediti. Viuia.

c *Verba.* quæ plenius ſunt.ĵ.ad legem Iul, de vi pri.l.pe.

d *Actionibus.* id eſt auctoritate iudiciali.

e *Marcianus.* creditor. Accurſius,

f *Vim.* ſcilicet illatam.

g *Vulnerentur.* interrogatiuè & planè poteſt legi.

h *Rem vllam.* ſed nunquid quadam re debitoris occupata à creditore, omne ius ſuum quodcunq; habet creditor amittit? Quidam vtique: arg. in authen. vt non fi.pig.col.v.& vt nulli iud.§. quia verò & huiuſmodi.col.ix.&.ĵ.de incen, rui.nau.l.quo naufragium.§.ſenatuſconſultum. Sed Ioan. cõtra. amittit enim tan-

E tùm ius quod habet in re vel pro re illa quam occupauit: vt.ĵ.de his qui. vt indig.l.reſcriptum.&.l.heres.&.ĵ.quo.leg.l.j.§.ſi duę. &.ĵ.de noxa. quemadmodũ.§.ſi ſeruum pro derelicto.in princ. §.&.C.de pœnis. ſancimus. nec obſtant authen. prædictæ, quia capere liberum hominẽ pro debito, vel exigere alium pro alio, grauius eſt, & ideo grauior imponitur pœna. ſecundũ Io. obſtat hæc litera quæ dicit rem vllam, ſed accipe debitam, ſcilicet quod eſt.ĵ. Item obſtat quod dicit pecuniam, quia non dicitur creditor habere ius in ea: cum ſit in genere debitor. Sed dic quòd erat debitor in ſpecie, vel dic etiam in genere, & tamen dicitur debita eadem ratione qua debitor dicitur ſoluere quod debeat: licèt neutrum verum ſit. [a] Sed huic poſitioni eſt arg. contra. d.l.ĵ.de noxa. ſed dic vt ibi. Item quid ſi eſt debitor hominis in genere, & accipiam Stichum per metum? Reſpon. idem quod in pecunia modo dixi: ſed H. contra. dicit enim me non amittere.

a] Quãtum ad formam promiſſionis: ſed vtrũque eſt verũ quantum ad neceſſitatem prҿſtationis. facit infra q & à qui. l. ſi pacto. cum ſi. ſecundum Bal.

i *Sine vllo iudice.* in certis caſibus tamen non punitur etiã ſi ſine

A auctoritate iudicis occupet quis. Primus in debitore fugiente: vt.ĵ. quæ in frau.cred.l.ait prætor.§. ſi debitorem.&.C. quando liceat vnicuique ſi.iudi.l.ij.&.C.de Iudæ.l.nulli. argu.ſumpto à contrario ſenſu. Secundus quando pactum interceſſit: vt.C.de pig.act.l.pe.in fin.&.C.de pign.l.iij. Tertius in legatario qui ſua auctoritate legatũ occupauit: vt.ĵ. quo.le. l.j.§.j. & eſt ibi ideo, quia apud nullum eſt poſſeſſio: vt argu.ĵ.ſi quis teſta.li.eſſe iuſ.l.j. § Scæuola.

k *Poſſidere.* per vim coactiuã: vt.ſ.l.proxi.

l *Sibi ius.* per expulſionem. Accurſius.

m *Non habebit.* imò videtur quòd non amittat: vt.ĵ.de fur.qui vas. in princ. quæ eſt cõtra. Quidam dicunt quòd ibi iudicis auctoritate accepit: vel verius ibi accepit vt iudici oſtenderet: hîc vt ſibi haberet. vel dic vt ibi. Et not. quia non punitur ideo quòd non per iudicẽ repoſcit: ſed quia ſic repoſcit. Sed quid ſi creditor dedit damnum in re in qua habet ius? Reſpõ. nõ amittere ius crediti. Item not. quòd edictum diui Marci, quando fuit vis ablatiua, non compulſiua, concurrit

† Iuxta hoc eſt quod dominꝰ Deut. ca.24. iubet: Cũ repetes à ꝓximo tuo rẽ aliquam quã tibi debet, non ingredieris domum eius vt pignus auferas.

C cum interdicto vnde vi, item cum conſtitutione ſi quis in tantam, ſed non ideo plus exigitur, niſi inquantum plus eſt in alia: vt.ĵ. vi bo.rap.l.j. Quia ergo multis modis & variis legibus & cõſtitutionibus puniuntur violentiæ quæ in hoc iuris volumine ſunt diſperſæ: ideo quandã compẽdioſam ſuper his tradere doctrinam vtile fore exiſtimaui. Sciendum eſt itaq; vim puniri per interdictum vnde vi: quod in rebus ſoli tantùm locum habet, id eſt in ipſo ſolo, & rebus eidem cohærentibus, etiam ſi mobiles ſint. Item locum habet de eo quod ad violentũ peruenit, perpetuò: pro alio quod non peruenit, intra annum. Item locũ habet vbi neq; coacta neque ſpontanea voluntas interceſſit: vt.ĵ.de vi & vi arm.l.j.in prin.& in.§.hoc interdictũ. & dicto.§.hoc interdictũ.verſi.ad ſolam autẽ.&.§.illud vtiq;. &.§.ſi quis de naue.& §.ſi fundus. &.l. ſi rerũ tibi poſſeſſio.& eſt hæc dicẽda vis expulſiua. Eſt quoq; interdictũ vti poſ.pro retinenda poſſeſſione contra eum inductũ qui pariter volens mihi turbare meam poſſeſ-

Vis variis modis punitur.

D ſionẽ, ſe poſſidere aſſerit.& ſi à me vi poſſideat, vt quia me arare & colere fundũ, vel aliter re mea vti prohibeat: interdicto ſuccumbet. ſi verò ab alio, prodeſſet ei ſua poſſeſſio: & habet locum in rebus tantùm ſoli: vt.ĵ.vti poſ.l.j.in princ.&.§.hoc interdictũ de ſoli.&.§.vlti.&.l.ij.&.l. ſi duo.§.in hoc interdicto. & fit condemnatio ad æſtimationẽ poſſeſſionis, ſi non deſinat turbare: vt ĵ.vti poſ.ſi duo.§. vlti. Quę autẽ dicta ſunt de rebus ſoli in interdicto vti poſ. locum habent in interdicto vtrubi in rebus mobilibus: & in vtroque interdicto is vincit qui nec vi nec clam nec precario ab aduerſario poſſidet tẽpore litis cõteſt. vt.ĵ.vtrubi.l. j.& vocatur vtriuſq; interdicti vis turbatiua: eo quòd qui ſic per vim facit, turbat, id eſt in dubium reuocat & obſcurũ facit quis poſſideat. Ad vim quoq; puniendã interdictũ quod vi aut clam redditur: quod domino ſoli, vel ei qui ius in ſolo habet, aduerſus eum qui domino inuito vel coacto fecit, vel per vim, id eſt poſt prohibitionẽ aliquid in ſolo fecit, competit, vt deſtruat ſua im-

E penſa quod fecit, & reſtituat rem in priſtinã cauſam, & damnetur ad intereſſe: vt.ĵ.quod vi aut clam.l.j.in principio. &.§.quid ſit vi factũ.&.l.ſi alius.§. notauimus.&.l.ſemper.§.in hoc interdicto. &.l.cõpetit.in princ.&.§.vlti.& dicitur hæc vis inquietatiua: quia poſſidentẽ quiete poſſidere non ſinit. Actio quoq; vi bo.rap. ad vim puniendam competit ei cui res mobilis per vim dolo malo, non aliter ablata eſt: & cõpetit in quadruplũ contra eum qui vim intulit: vt.ĵ.vi bo. rap.l.ij.§. hæc actio.&.§.in hac actione. &. §. & generaliter. & dicitur hæc vis ablatiua. Eſt & edictum ne vis fi.ei qui in poſſ.miſ.eſt.& pro adipiſcenda poſſeſ. quam iudex præcepit ei dari: vel pro recuperãda ſi fuerit amiſſa: vt.ĵ.ne vis fi.ei qui in poſ.miſ.eſt per totum. Eſt & hoc edictum quod met.cauſa, ex quo tria dãtur auxilia, ſcilicet vtilis rei vindi. contra omnem poſſidentem: ſi tamen qui vim paſſus eſt, fuerat dominus antequam traderet, non aliter. Item actio quod me. cauſa, quæ contra meticuloſum competit, Item exceptio datur cum

Edictum quod metus cauſa, tria habet auxilia.

cum quis voluerit coactus: vt ſupra eo. metum.iij.§. ſed quod. & §. volenti.& §.licet.& l. ſi cum.§. in hac.& l.ſi mulier.§. pe.in quantum detur actio, dicitur infra eo.ſi cum §.j.ij.& iij.Eſt quoque conſtitutio Conſtantini ſpecialis in iudicio ſi. regũ. & poſt lit.conteſta.in re aliena in duplum:vt.C.fin.regun.ſi conſtiterit. Edictum quoque diui Marci violẽtũ creditorẽ vel alium quod ſibi debetur occupãtẽ, iure debiti priuat. ſ. quod pro re habet: verbi gratia, quod pro re petenda ſibi dabatur, vel in re: vt ſi emphyteuticarius vel feudatari⁹ erat. & eſt no. ꝙ ex eo.ſ.decreto diui Marci non dat̃ actio ad recuperandũ qđ eſt ablatũ: ſed tñ habet locum generalis actio, ſcilicet condic.inde.vel ſine cauſa: non tñ dabitur actio vi bo.rapt.vel interdictũ vnde vi, vel ſi quis in tantã:quia voluntas licèt coacta interuenit:vt.j.e.ſi cũ.§.qui vim intulit. ſi verò nullo modo voluit, tũc locũ habet hoc edictũ diui Marci, & interdictũ vnde vi,& ſi quis in tãtã,& act. vi bo.rap.ſingula tamẽ ſuo loco cõpetunt: & ſic apparet hoc decretũ habere locũ ſiue debitor voluit coactus, ſiue noluit, ſecũdũ Io.Eſt & cõſtitutio nõ abs re, quæ eũ qui alieno nomine poſſidet, cũ domino repetẽti non reſtituit, punit in duplũ.Eſt & cõſtitutio ſi quis in tantã, quæ generalis eſt in omni re,& in omni tẽpore,& in omni inuadẽte: vt C.vnde vi.ſi quis in tantã.& l.nõ abs re.De cõſtitutione cũ quærebat̃, hîc nihil dico,& quia quæ ſuper ea.l.dicũtur, in.C.ſcripſi: & quia non datur pro violẽtia. Eſt & cõſtitutio quædã quæ datur cõtra aduocatos ſua auctoritate prædiũ ſibi pro aduocatione promiſſum occupãtes:quæ ſimilis eſt edicto diui Marci:vt.C. de ſuffra.l.j. Eſt & conſtitutio quæ locum habet minus legitime interpoſito decreto:quod dic vt.C.vnde di.l. meminerint.

* In vulgata editione incipit, Si cũ.

S*I cum exceptione.*] CASVS. Debebã tibi.x. feciſti pactũ de non petẽdo illa.x.poſtea cõpuli te vt liberares me per acceptila.vt ſic plenius eſſem liberatus.nõ eſt loc⁹ huic edicto: & nõ ages qđ met.cauſa: q̃a nihil tibi abeſt. [SI QVIS.] Intuliſti mihi metũ vt aliquã rẽ meã tibi darẽ,& nõ reſtituis.cõdẽnaberis in quadruplũ,& qđ primit⁹ erat præſtãdũ, quadruplabit̃:& non videtur ꝙ prætor grauauerit eũ qui metũ intulit. permittit enim per metũ extortũ ante reſtituere,& ita pœnã quadrupli euitare.q. d. dat ei licẽtiã ſi velit reſtituere rẽ vſq; ad ſentẽtiã de quadruplo faciẽdã intra annũ.tenet̃ ergo iſte actiõe poſt annũ ad ſimplũ: & ſic tũc cauſa cognita.ſ. ſi alia actio nõ ſuperſit:nã cõſtat ꝙ ex metu illato naſcetur iniuria.actio:quæ extinguitur anno elapſo:vnde dabitur iſta. In fi.ponit caſum in quo ſupereſt alia actio poſt annũ: quia pone ꝙ intuliſti mihi metũ vt rẽ meã tibi darẽ.anno elapſo deceſſi herede Titio inſtituto.illã rẽ pro poſſeſſore poſſides. vnde agit heres meus cõtra te peti.here. ratione illius rei poſt annũ elapſum.nõ act.qđ met.cauſa:licet intra annũ agere poſſet quod metus cauſa in quadruplũ. [IN HAC ACTIONE.] Cõpuliſti me vt tibi darẽ librum, vel Titio puta. vel melius dic, Tu dediſti Titio:habeo quidẽ cõtra Titiũ vel cõtra te act. qđ met.cauſa.nã ſemper cõtra tenẽtẽ habeo act.qđ met.cauſa:ſiue ſciã, ſiue ignorẽ:nec Titio videt̃ fieri iniquitas:quia poteſt euitare pœnã quadrupli ſi rẽ mihi domino reſtituat.& cogor ego actor tm̃ probare mihi illatum metum fuiſſe quaſi aliquid feci vel dedi. [HÆC AVTEM ACTIO.] Intuliſti mihi metũ vt rẽ meã tibi traderẽ: egi cõtra te,& ſuccubuiſti, ad rẽ reſtituendã.poſt ſententiã & ante liberaris reſtituẽdo.ſi nõ reſtituas, iudex in quadru. te condẽnabit.illud quadruplũ ſoluere debes. [ALIQVANDO.] Veniſti ad me cũ gladio euaginato: & ita per metũ cõpuliſti me rem meã tibi tradere. illa poſtea peruenit ad Titiũ ignorantẽ metũ illatũ. penes Titiũ periit. ad officiũ iudicis pertinet Titiũ abſoluere,& ſic Titius liberatur interitu ſpeciei. Sed pone ꝙ ſeru⁹ per metũ ablatus fugit: Titius cauebit de eo reſtituendo cũ in poteſtatẽ ſuã peruenerit: & ita abſoluetur.vnde quidã dicebãt,& malè, quòd ille ad quẽ res ex titulo lucratiuo per metũ extorta peruenerit, non tenetur hac act. ſed hoc nõ eſt verũ: quia vterq; tenetur. [PEDIVS.] Idem dicit hîc quod.s̃.proxi. dictũ eſt.nã ſi intuliſti mihi metũ, teneberis ſiue rem habeas, ſiue non. Item ille ad quẽ peruenit res, tenetur quãuis alius fecerit mihi metũ,& ſic ambo tenẽtur. [LABEO.] Cõpuliſti me vt.x.tibi promitterẽ,& fideiuſ.tibi darẽ, & fideiuſ.tibi dedi, qui libenter illi obligationi acceſſit.tã ego quã fideiuſſor liberamur.ſed ſi tenebar tibi antea, quia ſpõte promiſi,& poſtea compuliſti me per metũ vt darẽ fi-

XIIII. VLPIANVS *libro vndecimo ad edictum.*

ITem ſi cum * exceptione aduerſus te perpetua [a] tutus eſſem, coëgero te acceptum mihi facere: ceſſare hoc edictum: quia nihil tibi abeſt [b].

Hucuſque iuriſconſultus expoſuit primam partem edicti, ſcilicet quod metus cauſa geſtum eſt, ratum nõ habebo. Nunc exponit ſecundam partem edicti, cuius verba ordinatè non habemus: tamen vt colligitur ex infra ſcriptis, poterant eſſe talia derba: Si quis non reſtituat quod eum reſtituere oportet, intra tempus quod datur iudicatis, cõdemnabitur intra annum in quadruplum: poſt annum in ſimplum cauſa cognita: vt pa-
B tet.j.ea.l.§.quatenus. verſi.ſinautem.& in hoc.§.& ſeq.Bartolus.

A deiuſſorẽ.& ſic fideiuſ.fuit coactus vt fideiuberet: liberatur ſol⁹ fideiuſ.& nõ ego. [SI QVIS.] Titius erat debitor meus. coëgi eũ vt promitteret ꝙ ſtaret iur̃:& fideiuſ.per vim etiã dedit. liberatur ipſe reus,& fideiuſſor,& ego eos liberare cogor. [SED ET SI QVIS.] Cõpuli te per metũ vt.x.mihi promitteres,& promiſiſti. vis agere qđ met. cauſa, vt te per accepti. liberarẽ:& egiſti:& iuſſus à iudice vt liberarẽ, non te liberaui, & ita ſum cõdẽnatus in quadruplũ, & ſolui.dicebat iuriſcõ. quòd id ſiue illa.x. quæ in ſtipulationẽ deducta erant, petere potero. & ſi tu qui ꝓmiſeras, excipias de metu: replicabo ꝙ dolo excipis: cum illa x. quæ promiſeras, & etiã triplum nomine pœnæ ante percepiſſet alius.dicit metum paſſum poſſe excipere de metu nõ ob.replicatione. verius tamẽ eſt vt compellar accepto ferre, id eſt quòd libenter te ab omni obligatione. item triplum nomine pœnæ ſoluere. [QVOD SI HOMO.] Seruum tuũ extorſi per metũ:ante primã ſentẽtiã periit apud me interitu naturali. indiſtinctè periculũ ad me pertinet,& in ęſtimatione rei condẽnabor, ad exẽplum interdicti vnde vi,& qđ vi aut clã:quia ſicut ibi tenetur de interitu: ſic & hîc indiſtinctè.& hîc cõtinua illũ, vt ſicut in interdicto.& hoc eſt in prima.Sed pone retento primo caſu quòd conuentus ac.ꝙ met. cau.ſuccubui:ad rei reſtitutionẽ fui cõdẽnatus: & etiã fui poſtea condẽnatus in quadruplum, quia nolui reſtituere. poſtea intra
C tẽpus quadrimeſtre interit res,& ſine dolo meo & culpa liberor à ſimplo per interitum ſpeciei,& hoc ideo, quia teneor in triplũ nomine pœnæ.& ita cũ grauer mutuo, puta in pœna, debeo in alio liberari, puta in ſimplo quod præſtatur nomine rei.ſi fui in culpa, de interitu tenebor.ſi verò ſine culpa, ſed penes te nõ erat peritura; habebis pretiũ rei ſi res perierit. Si verò ſeruus per metum ablatus fugit poſt ſententiã ſecundã ante tẽpus quadrimeſtre:debeo cauere ego metũ inferẽs de eo proſequendo, & reſtituẽdo.ſi tamen illum recuperauerit, liberabor. poſt tranſitur ad tertium tẽpus, quod eſt poſt primam ſententiã,& ante ſecũdam. & dicitur quod ſi ſeruus meus illo tẽpore perierit, tenebitur ad eius ęſtimationẽ ad pœnã quòd nõ reſtituat ſicut pręcipit iudex. ſi verò fuerit in fuga, cauere debet de eo proſequẽdo & reſtituẽdo.& hoc in tertia. [QVI VIM.] Cõpuli te vt traderes mihi rei tuæ poſ. & tradidiſti.an furtum cõmittam? Et dicitur quòd nõ: quia volens tradidiſti, licet coactus:quamuis ſi vi rapuiſſem, vi-
D deor fur improbior. [EVM.] Si abſtuliſti rem meã mihi per metum:agam quod met.cau.& de dolo.ſed ſi ego ago vna: tollitur alia per except.in factum opponendã. [IVLIANVS AIT.] Debebã tibi.x. & cõpuliſti me per metũ vt darẽ tibi. xxx. in.xx.ſum tantùm damnificatus:& illa erũt quadruplãda:quia in.x.quę debebã, damnificatus non ſum. Si verò plures intulerũt mihi metum,& vnus rẽ reſtituit, cæteri liberãtur. vel fortè quia noluit rẽ reſtituere, in quadruplũ eſt condẽnatus.per illud quod ſoluit, cęteri liberantur:vt tamẽ quod nõ potui cõſequi ab vno fortè exiſtente non ſoluẽdo, cõſequar ab alio. Si verò tu mihi metũ intuliſti, ad aliũ autẽ res peruenit, alter ſoluens quadruplũ, vel reſtituendo rem, liberat aliũ. [SED ET SI SERVI.] Seruus meus ignorãte me tibi metũ intulit.conuẽtus liberari potero dãdo ſeruus pro noxa.ſi vero rẽ per metũ ablatã reſtitui ſiue quadruplũ, liberatur ſeruus.poſtea redit ad primũ caſum dicẽs: ſeruus metũ intulit Titio: cõuentus tradidi ſeruũ pro noxa: venit res ad me,
E nunquid tunc potero coueniri? certè ſic in illo caſu cum reſtituẽdus eſt mihi ſeruus. [HÆC ACTIO.] Dicit hîc quòd actio quod met.cau. datur heredibus paſſi metum: quoniam &c. in heredes inferentis metum datur in id quod ad eos peruenit: cũ turpe lucrum ſit ab heredibus extorquendum. Viuianus.

a *Perpetua.* & fauorabili. ſed quid ſi odioſa:vt Macedoniani: ex qua ſolutũ ſaltẽ repeti non poteſt:vt infra de cõdic.inde. qui exceptionem? Reſpon.ibi agi hac actione,& æſtimari dubiũ euentum:vt infra de condic. fur. ſi ſeruus. & famil.erciſ.l. propter.& ad.l.Fal.l. in quantitate.§. magna. Accurſius.

b *Abeſt.* ſed ſi hæc eſt bona ratio in creditore, quia nihil &c.ergo vbi eſt res imperfecta,& datur exceptio debitori, quod met. cau.nõ debet dari actio, ſed tñ contra eſt:vt.s̃.eo. metũ.iij.§.ſed ꝙ prætor.ſed ibi tam exceptio quã actio ex hoc edicto dantur: vnde nõ impediuntur adinuicẽ:ſed vbi aliunde excep. datur, nõ datur hæc actio:vt hîc.Vel dic ꝙ & ibi abeſt: quia ſolutũ nõ re-

petitur,ſed liberatur. Vel ibi in debitore qui fuit in metu:hîc in creditore.

a *Pollicetur.*ſ. prætor. vel lege paſſiue.
b *Quodcunque.* vt.j.ea.l.§.ſi quis nõ reſtituat.ver.quadruplabit.
c *Reſtituendi facultatem.* vſque ad ſententiã in quadruplo dandã.
d *Vtili.*not.actionem iniuriarum anno vtili tolli: quod ſpeciale eſt in iniuria metu illata. nã quælibet alia, ſiue ex lege Cor. de iniur. deſcẽdat, ſiue à prætore:anno cõtinuo tollitur: vt. C. de iniur.l. ſi nõ cõuitij.Alij, vt Azo dicũt quòd eſt perpetua quãdo ex lege deſcendit: vt inſti.de perpe. & tẽp. act. in prin. qđ eſt in tribus caſib⁹: vt inſtit. de iniur.§. ſed & lex.

Actio iniuriarũ anno vtili tollitur.

e *Eſſe debet.* & eſt, maximè cum ad rei perſecutionem hæc detur. Nec poteſt dici de dolo cõpetere poſtea: vt j.ea.l.§.eũ.& ideo hęc denegatur, quia & illa ſimili tẽpore finitur:& quia cum iſta concurrit vt ibi.ſed hodie durat illa cõtinuo biennio:vt C.de dolo.l.fin.
f *Sic poteſt.* ſ. poſt annum.
g *Quoniam pro poſſeſſore.* bona ratio: vt j.de pe. hered.l. regulariter. & l.pro herede.§.pro poſſeſſore.
h *Annus largiretur.* id eſt non eſſet finitus.
i *Et rei habet.*hęc ratio eſt probabilis: ſed non eſt neceſſaria. Nam & quæ nõ habẽt rei perſecutionem,heredibus dãtur, vt ex maleficiis: vt inſti.de perpe. & tẽpo.act. §. nõ autẽ omnes. Item fallit ecõtra: quia quãdoque habet actionem rei perſecutoriam, & non datur heredibus:vt C.de rei vxor. actio.§. videamus.in fi.§.&.j. de oper.liber.l.ſi operarum iudicio. vbi eſt perſecutoria:& non datur heredibus. Eſt autem tunc neceſſaria ratio ,vt quando ipſa ratio deficit, deficiat & lex: & tunc quando ipſa locum habet & lex.

Ratione deficiente deficit & lex.

k *Perſecutionem.* quæ ineſt in quadruplo.
l *In hac actione.* ſcilicet quod metus cauſa.
m *Lucrum tamen.*i. ex cauſa lucratiua.idem tamen ſi ex cauſa non lucratiua:vt.j.eo.§. aliquando.ſed in hoc poteſt eſſe differentia: quia quãdo ex cauſa lucratiua:etiam ſi ab inferente metũ poſſim conſequi,agam contra eum:aliàs non. Item ſi ponas rem alienatam,& ex ea pretium vel aliud quid habitum: nõ eſt idem quod eſſet ſi lucratiuam cauſam haberet: quia nil videtur habere : ibi ſic.infra eo.ſi ipſa.& inſti de leg.§.ſi res.

a] Ang. hîc & dominus Alex. in ſuo cõcilio.24 in 1.col.in.2.volu. incipiẽte, an ſi quis inuentus dicũt iſtã glo. eſſe ſing. ad hoc quòd ꝓbatio reputatur eſſe difficilis circa ea quæ fiũt de nocte:vel in hominum multitudine. Bolog.

n *Ignorantiam.* id eſt non nocet ſi is qui cõuenitur, ignoret quis fecit metũ. Vel verius dic, id eſt iuſtò ignorare poſſum quis vim mihi fecerit,cũ talia fiãt de nocte [a] , vel in multitudine hominũ.
o *Deſignet.*vt hic,&.s.eo l.metum.iij.§.cũ autẽ.&.C.eo.non intereſt.ſecus in dolo:vt.j.de dolo.l.ſed ex dolo.§.ſi. Item ſecus in exceptione doli & metus:vt.j.de doli excep.l.apud.§.pen.
p *Arbitraria ſit.* vt inſti.de act.§.præterea.
q *Ab arbitro.* id eſt à iudice.
r *Datam.* id eſt dandã ſuper quadruplo.nam poſt primam ſententiam reſtituere poteſt: vt.s.ea.l.§.ſatis.& ſecundum hoc verbum fecerit,erit futurum ſubiũctiui. Vel dic datam propriè, & fecerit præteritum ſit: & quod dicit cõdemnationem,id eſt exa-

A ctionem condẽnationis iam factæ. Sed an eſt vtraq; definitiua, tam prima ſuper re, quàm ſecunda ſuper quadruplo ? Quidam nõ:primò quia duæ ſententiæ ſuper eadẽ referri non poſſunt: vt C.ſen.reſcin.non poſ.l.j. Item quia iam functus eſſet officio ſuo iudex:ideoque primam admonitionem dicunt quidam:vt in authenti.de here.& fal.§. ſi quis autem.col.j. 10. dicit vtranque definitiuam: quia vtraq; definit: vt.j.de re iudic.l. j.nec ſuper eodẽ, imò ſuper alio fertur ſententia ſecunda:ideoq; ſuo officio in eo non erat functus. Prima eñ ſuper re ſecũda ſup pœna tripli, & æſtimatione ſimpli: vel etiam ſi res ſit,cum triplo non petetur vt ex ſecunda,ſed vt ex prima ſententia. nam & aliàs aliquid venit in ſententia, nõ tamen vt ex ea petatur:† vt ſeruus. in cauſa noxali: vt inſti. de offi.iu. in princi. &.j.de re iu. l.miles.§.j.Sed nũquid ab vtraque poteſt appellari ? A prima ſic: à ſecunda videtur quòd nõ:quia cõtumax fuit. ſed tamẽ dic quòd poteſt: quia in non reſtituendo & in non veniẽdo fuit contumax: vt.j. de appel l.fina.§. iuſſus. Et quod dico appellari à ſecunda,intellige quãdo fuit lata intra tẽpus quo potuit appellari à prima, aliàs non :quia cum ſit executio primæ, nõ debet appellari : vt j. de appellat.ab executore.& poteſt fieri executio hæc intra duos mẽſes: vt inſti.de offic.iudi.in prin.Et ſi verum eſt qđ eſt in prima, neceſſariò ſequitur quod eſt in ſecunda: vt j.de verb.ſignifi.ſi qua.Item ſi appellatur à ſecunda,an pendente appellatione poſſit rem reſtituere,& pœnam euitare ? Quidam ſic: vt.j. de bonis lib.l.qui cum maior.§. accuſaſſe. & quia videtur extinctum pronuntiatum: vt.j.ad Turpil.l.j.in fine.& quia nil nouari debet:vt.j.nil nouari.l.j.in fin. Sed dic contra:quia rem dando videtur habere ratas primas ſententias:vt.s.de pactis.l.tale.§.j.& quia hoc tantùm vſque ad ſecundam ſententiam conceditur ſibi: vt arg.C.de rebus credi.l.penul.§.j.

† Hæc vox accipitur exclusiuè, quicquid gloſſa. & Bartolus hîc diſtinguant.

Si quis non reſtituat,in quadruplum in eum iudicium pollicetur. a Quadruplabitur autem omne quodcunque b reſtitui oportuit. Satis clemẽter cũ reo prætor egit, vt daret ei reſtituẽdi facultatem, c ſi vult pœnam euitare.

Hæc actio contra reſtituentem poſt annũ cõpetit ad ſimplũ. Bar.

B Poſt annũ verò in ſimplũ actionẽ pollicetur:ſed non ſemper, ſed cauſa cognita. In cauſæ autẽ cognitione verſatur , vt ſi alia actio non ſit,tunc hęc detur. Et ſanè cũ per metum facta iniuria anno & quidem vtili d exoleuerit, idonea eſſe cauſa debet, e vt poſt annum actio hæc dari debeat. Alia autem actio eſſe ſic poteſt : f ſi is cui vis admiſſa eſt, deceſſerit, heres ei⁹ habet hereditatis petitionẽ : quoniã pro poſſeſſore g qui vim intulit poſſidet propter quod heredi non erit met⁹ cauſa actio:quãuis ſi annus largiretur, h etiã heres in quadruplum experiri poſſit. Ideo autem ſucceſſoribus datur, quoniã & rei i habet perſecutionem. k

Qui agit hac actione , duo debet probare , ſcilicet metum illatum:& ad inferentem metũ commodum perueniſſe.

In hac actione l non quæritur, vtrum is qui conuenitur, an alius metũ fecit. ſufficit enim hoc docere,metum ſibi illatum,vel vim: & ex hac re eum qui conuenitur, etſi crimine caret , lucrũ tamen m ſenſiſſe. Nam cũ metus habeat in ſe ignorantiã : n meritò quis non adſtringitur vt deſignet o quis ei metũ vel vim adhibuit.& ideo ad hoc tãtũ actor adſtringitur,vt doceat metũ in cauſa fuiſſe vt alicui acceptã pecuniã faceret,vel rẽ traderet,vel quid aliud faceret. Nec cuiquã iniquum videtur , ex alieno facto alium in quadruplũ condemnari: quia nõ ſtatim quadrupli eſt actio, ſed ſi res nõ reſtituat.

Fortis eſt.§.& breuiter hoc intẽdit:Hæc actio eſt arbitraria , ideo iudex nõ reſtituẽtẽ poſt primã ſententiã condẽnat in quadruplũ.h.d.

Hęc autem actio cũ arbitraria ſit, p habet reus licentiã vſq; †ad ſententiam ab arbitro q datã r reſtitutionẽ ſecundum quod ſupra diximus ſ rei facere. quod ſi non fecerit, iure meritòque quadrupli t condemnationem patietur.

C Ille ad quem commodum peruenit ex metu,non tenetur ſi rem non poſſidet. Vel ſic: Is ad quẽ res peruenit ex metu illato per alium, rei interitu liberatur.Bartolus.

Aliquando tamẽ &ſi metus adhibitus proponatur, arbitriũ u abſolutionẽ adfert. Quid enim ſi me tum quidẽ Titius adhibuit me nõ conſcio, res autẽ ad me peruenit, & hæc in rebus humanis non eſt ſine dolo malo meo: nõne iudicis officio abſoluar ? Aut ſi ſeruus in fuga eſt:ęquẽ ſi cauero iudicis officio me , ſi in meã poteſtatẽ peruenerit,reſtituturũ, abſolui debebo. D Vnde x quidã putant,bona fide emptorem ab eo qui vim intulit comparãtem non teneri: y nec

ſ *Supra diximus.* vt ſupra eodem.§. ſi quis non. verſicu. ſatis. Et not. quòd ideo quòd eſt arbitraria, hoc conceditur : ſicut & aliàs diuerſis rationibus : vt infra de publicanis.l. hoc edicto. in principio. & infra de eo quod certo loco.l. finali.& C. de grege do.l.vna.libr.xj. & infra de arbitris.l. Celſus.& ſupra ſi quis cau. & ſi poſt tres. Regulariter autem contra in pœna legali:vt infra de furtis.l.qui ea mẽte. & vi bonorum raptorum.l.j.& conuentionali : vt.C.de contrahenda & committend. ſtipula.l.omnes. E quæ ſunt contrariæ.
t *Quadrupli.* An definat arbitraria eſſe re perempta : vt ſine arbitrio in quadruplo damnetur? Reſpon.vt.j.eod.§. quatenus.ver. ſinautem ante ſententiam. Item quid ſi reus æſtimationem eſt paratus dare ante ſententiam ? Reſpon.non liberatur: vt infra ſi certum petatur.l.ij.§.j.in fin. Accurſius.
u *Arbitrium.* ſcilicet iudicis.
x *Vnde.* quia vbi eſt æquitas, iudex abſoluit.
y *Non teneri.* propter titulum etiam re extante. Sed malè dicunt, vt ſubiicit. Accurſius.

Captioſus

a *Captioſus*.nam captio euitatur:vt ſupra de tranſac.cum Aquiliana.& infra de aur.& argen.leg.ſi vxori.j.reſpon.
b *Arbitrium*.aliàs incipit hîc lex:aliàs non.Accurſius.
c *Non oportet*.vt hîc,&.s̃.de eo per quem fac.eſt.l.fi.in fi.j.reſpõ.& infra de pecu.licèt prætor §.ex furtiua. & infra de trib.l.iij.§.j.&.j̃.ad Sila.ſi ſequens.& facit ſupra eo.l.illud &.l.metum.iij.§.cum autem.

*Iuliano.

d *Conſtitutus*.ex cõtractu extrà iudicium : vt differat à ſequenti.§.ſi quis.
e *Dederit*.reus fuit nolens tam in ſe quàm in datione fideiuſſoris: & ſic eo liberato per conſequens fideiuſſor liberatur:ipſe autẽ fideiuſſor agere non poſſet.
f *Liberabitur*. pacto non:quia &ante pactũ habet exceptionem:vt ſupra.eo.metum.§.ſed quod. Item acceptilatione non ; quia & per conſequens reus liberaretur:vt.j̃.de accep.. & per iuſiurandum.§.& ſi fideiuſſori. qualiter ergo?Dicunt quidã acceptilatione:vt infra ad Vell. quamuis.§.ſi conuenerit.&.§.Marcellus. fortè hoc acto, vt reus non liberetur. Alij dicunt pacta tantùm: vt infra de libera.lega.l.ſi quis reum.§.j.& eſt vtilitas huius pacti, quia ſi amodo ſolueret,repeteret.

† Concor. text. in. l. & poſt rem.§.1. ſupra de trãſactio.

g *Ex omni cauſa*.vt hîc, & ſupra ea.l.§.j.in fi.& infra ea.l.§.Iulianus.
h *Adhibeat*.ſcilicet ſimiliter per vim illatam reo:aliàs comprobaret reus prius factum ſi fideiuſſor ſponte interceſſit:vt.C.eo.l.ij.&.j̃.ad Mace.l.ſed & ſi pater.§.non ſolùm. licèt quidam contra.
i *Condẽnatus*.& ſoluit.
k *Ex ſtipulatu*. id eſt ex ſtipulatione per vim extorta contra metum paſſum.
l *Exceptionem*. quam proponit de metu.
m *Replicatione*.ſ.doli.
n *Dicebat*.& ſic in quĩtuplo cum re.Accur.
o *Omnimodo facere*. & ita debuit ſtult⁹ iudex ferre ſententiam ſic.C.de fideicom.lib.l.fin. præciſè enim tenetur ad factum:vt.s̃.de procu.l.ſed & hæ.§.præter. Sed quid in quæſtione propoſita : vel quid ſi nunquam inuenitur vt faciat acceptilationẽ? Reſpon.ſeruo dictum Iul.quaſi æquum:vt.C.de iud.placuit.

eum qui dono accepit, vel cui res legata eſt. Sed rectiſſimè Viuiano * videtur etiam hos teneri: nc metus quem paſſus ſum, mihi captioſus [a] ſit.

Alias eſt lex, & venit ad probationẽ eorum quæ ſupra dixerat.ſ. emptorẽ & legatarium & ſimiles teneri hac actione : & in ſumma hoc intẽdit:Hac actione tenetur metum inferens : & is ad quem res peruenit ex metu.Barto.

B Pedius † quoque libro octauo ſcribit arbitrium [b] iudicis in reſtituẽda re tale eſſe, vt eum quidem qui vim admiſit, iubeat reſtituere etiam ſi ad alium res peruenit : eũ autem ad quem peruenit, etiam ſi alius metũ fecit. Nam in alterius præmium verti alienum metum non oportet. [c]

Reſciſſo principali, reſcinditur acceſſorium:ſecus ecõuerſo.Bart.

C Labeo ait:Si quis per metũ reus ſit conſtitutus, [d] & fideiuſſorẽ volentẽ dederit: [e] & ipſe & fideiuſſor liberatur. Si ſolus fideiuſſor metu acceſſit, non etiã reus : ſolus fideiuſſor liberabitur. [f] Quadruplatur autẽ id quanti ea res erit, id eſt cũ fructibus & omni cauſa. [g]

Si quis per vim ſiſti promittendo poſtea fideiuſſorẽ adhibeat, [h] is quoque liberatur.

In quadruplo ineſt ſimplũ quod promittenti reſtituitur eum liberando.h.d.vel ſic:Condẽnatus ad quadruplum quia non liberat, triplum præſtat, & cogitur liberare.

D Sed & ſi quis per vim ſtipulatus, cum acceptum non faceret, fuerit in quadruplum condemnatus : [i] ex ſtipulatu [k] eum agentẽ aduerſus exceptionem [l] replicatione [m] adiuuari Iulianus putat : cum in quadruplo & ſimplũ ſit reus conſecutus. Labeo autem etiam poſt quadrupli actionem nihilo minus exceptione ſummouẽdum eũ qui vim intulit, dicebat. [n] quod cum durũ videbatur : ita temperãdum eſt, vt tam tripli condemnatione plectatur, quàm acceptilationem omnimodo facere [o] cõpellatur.

Iſte.§.cõſueuit reputari ita difficilis ſicut alius qui ſit in libro iſto: & hoc propter intricationẽ gloſſ. quia glo. legit iſtum.§.per ſaltus.

p *Quatenus*.tria tẽpora no.Primũ ante primã ſentẽtiam : & tunc de omni caſu tenetur:vt in hoc.§.quatenus.per verbũ,omnimodo.ſic in interdicto vnde vi:vt.j̃.l.proxi.§.ij.ſicut in interdicto,&c.vt.j̃.ibi,interdũ itaq;.& ſic cõiunge literã. ſecundum quãdo

A poſt primã ſententiã,& ante ſecundã:quo caſu indiſtinctè tenetur:vt.j̃.eo.§.quatenus.verſi.ſi autẽ ante.vſq; illuc, ſed & ſi non culpa. Tertiũ poſt ſecundã ſentẽtiam intra quadrimeſtre tempus quando de interitu nõ tenetur propter pœnã tripli, vbi non erat peritura penes actorẽ:vt.j̃.proxi.§.&.j̃.ibi,ſed & ſi nõ culpa,&c. Eſt& quartũ tempus.ſ. poſt quadrimeſtre tempus:quod dices in litera.Alij dicũt ꝙ de duobus tantũ tẽporibus loquitur, ante ſentẽtiam primã,& poſt ſecundã.& ſecundũ eos nõ poteſt ſtare illa litera,neq; ea res,&c.cũ nõ præceſſerit arbitriũ ſecũdum eos.dic ergo quatenus &c.

Ideo primò ponã lectu glo.quam tenet glo.noſtra.poſtea ponã aliã lec.quã glo. tãgit, licèt nõ teneat, quæ fortè eſt verior.&.h.d. Si res per metũ ſeu per vim cõpulſiuam extorta ante ſecundã ſententiam pereat, perit periculo metũ inferentis.Si verò poſt ſecundã ſententiã intra tẽpus datũ iudicatis, perit periculo domini, ſi res eodẽ modo erat peritura penes eũ:alias ſecus.h.d.ſecũdũ lectu. glo. Secũda lec.quã hîc glo.tangit & non proſequitur, eſt iſta, ſecundũ quã iſte.§.loquitur ordinatè. & diuiditur ſic: Primò ponit vnũ dictũ in genere.ſ.quòd res cõtinetur in quadruplo omnino, hoc eſt ſiue res extet, ſiue nõ.Secũdò in ver.quòd ſi homo. ponitur vna limitatio ꝙ iſtud nõ habet locum quando res periit poſt ſecundã ſententiã intra tempus iudicati.Tertiò ponit aliã limitationem quãdo res omnino periit:ſed eſt in fuga, ſeu in perdito.& qualiter ſit iudicis arbitriũ, ponit hoc in verſi. pro eo autem. Quartò in ver.ſin autẽ ante ſentẽtiam.ponit prædictã regulã habere locũ in re perempta ante primã ſententiã.Quintò in verſi.ſed & ſi nõ culpa.limitat prædictã regulã & dicta in præcedẽti verſi. locum habere ſi res non erat peritura penes actorem.& hoc probat per ſimile. Sextò & vltimò in verſi. itaque.concluditur ad præmiſſa : & ſic legitur ordinatè.Bartolus.

Quatenus [p] autem diximus [q] quadruplo ſimplũ ineſſe : ſic hoc diſponendũ eſt, vt in condẽnatione quadrupli res quidẽ omnimodo [r] contineatur, & eius reſtitutio fiat : pœnæ * autem vſque ad triplum ſtetur. [ſ] Quid ſi homo ſine dolo malo & culpa eius qui vim intulit, & condemnatus eſt, [t] periit [u] in hoc caſu à rei condemnatione ideo relaxabitur, ſi intra E tẽpora [x] iudicati actionis moriatur, quia tripli [y] pœna propter facinus ſatisfacere cogitur. Pro eo autẽ qui in fugam eſſe dicitur, [z] cautio ab eo extorquẽda eſt, quatenus & perſequatur, & omnimodo [a] eũ reſtituat. & nihilo minus in rem, vel ad exhibendum, vel ſi qua alia ei competit actio ad eum

*pœna autẽ vſque ad triplum præſtetur.

q *Diximus*, ſupra.§.proxi.in fine.
r *Omnimodo*. i.ſiue extet, ſiue nõ: ſicut in interdicto.j̃.dicit: vt. C. e.l.j. & hoc quo ad rẽ, ſed quo ad triplũ nõ tenetur ſi res non eſt: vt. infra tit.j.l.arbitrio.§.non tamen.
ſ *Stet*. ſi res duret vſq; ad ſecundã ſentẽtiam.
t *Quòd ſi condẽnatus eſt*, ſ.ſecunda ſententia.
u *Periit*. ſcilicet poſt ſecũdam intra quadrimeſtre tempus.
x *Intra tẽpora*.quæ erãt olim duorũ menſiũ:vt j̃.de re iudi.l.debitoribus. hodie quatuor:vt C. de vſu. rei iudi. l. ij. Sed nũquid hoc tẽpus poſt primã ſententiam datur? Rñ.nõ:vt ar.inſti.de offi.iud.in princ. Sed &poſt ſecundã ſententiã nõne datur etiã ratione rei, nõ ſolũ pœnæ? Rñ. ſic occaſione pœnæ tripli : vt hîc dicit.ſed Ir.contra.& idẽ in ſimilibus: vt inſti.de offic.iudi.in princ.
y *Quia tripli*. cũ enim grauetur in vno, in alio reuelatũ:vt hîc,&.j̃.de iureiu.l.eũ qui.in prin. in gloſ. probãdi. Eſt & alia ratio, quia cum habeat dilationẽ à lege, ergo nõ eſt in mora. ſi tamẽ non erat peritura penes actorẽ, tenetur: vt.j̃.ea.l.ibi, ſed& ſi nõ culpa,&c.Sed quare alio caſu tenetur de interitu intra quadrimeſtre tẽpus:cũ vbi nulla petitio fuit, ibi nulla mora:vt.j̃.ſi cer.pet.l.lecta.§.ſed cũ.verſi.nõ enim? Reſpon. illud in vſuris, hoc in interitu. Item quid ſi poſt quadrimeſtre tempus periit?Reſpon.eum indiſtinctè teneri cum eſt in mora:ſicut & ante ſententiam : vt infra de pe.here.item veniunt.§.idem rectè ait.
z *In fuga eſſe dicitur*.ſ.poſt ſententiam ſecundam intra quadrimeſtre tempus.
a *Omnimodo*.quia ſi inueniet eũ, reſtituet:aliàs æſtimationem: vt

hîc,& inſti.de diui.ſtip.§.iudiciales.ſimile omnimodo.ſ.proxi.§. Et ſic no.quòd durius propter fugam, quam propter interitum tenetur.& ratio eſt,quia fuga poteſt præuideri: mors autem non ſic.Non autem ita puto emptorem præciſe venditori teneri: vt infra de ædil.edic.l.redhibere.§.fi.&.l.ſeq.

recipiendũ integra ei qui vim paſſus eſt ſeruabitur: [a] ita vt ſi dominus eũ quoquo modo [b] receperit, is qui ex ſtipulatione conuenitur, exceptione tutus fiat. Hæc ſi poſt condemnationẽ. [c] Si autem ante ſententiam [d] homo ſine dolo malo & culpa mortuus fuerit, tenebitur. [e] & hoc fit [f] his verbis edicti, *Neque ea res arbitrio iudicis reſtituetur*. Ergo ſi in fuga [g] ſit ſeruus ſine dolo malo & culpa eius cum quo agetur,cauendũ eſt per iudicem,vt eum ſeruũ perſecutus reddat. [h] Sed & ſi non †culpa [i] ab ea quo cum agitur,aberit, [k] ſi tamen peritura res [l] non fuit ſi metum non adhibuiſſet, tenebitur reus:ſicut in interdicto [m] *Vnde vi* vel *Quod vi aut clam* [n] obſeruatur. Itaque interdum [o] hominis mortui pretium recipit,qui eum venditurus fuit ſi vim paſſus non eſſet.

In violentia compulſiua furtum non committitur: ſecus in ablatiua.Bartolus.

Qui vim [p] intulit, cum poſſeſſionem à me ſit conſecutus,fur nõ eſt: [q] quamuis qui vi rapuit, fur improbior eſſe videatur: [r] vt Iuliano *placet.

Hæc actio cõcurrit cum actione de dolo: ſed vna per alteram tollitur.Bartolus.

Eum qui meum fecit, & de dolo teneri [ſ] certum eſt:& ita Pomponius: & conſumi alteram [t] actionem per alteram, exceptione in factum oppoſita.

In quo quis damnum patitur, quadruplatur.Bartolus.

Iulianus ait †quod intereſt [u] quadruplari ſolũ:& ideo eũ qui ex cauſa fideicõmiſſi [x] quadraginta debebat,ſi treceta promiſerit per vim,&ſoluerit,ducẽtorũ ſexaginta quadruplũ cõſecuturũ.in his [y] enim cũ effectu [z] vim paſſus eſt.

Hæc actio eſt ex delicto: ideo ſi plures ſint delinquentes, quilibet tenetur inſolidũ.&hęc actio eſt ab initio perſecutoria: & ideo vnius ſolutio liberat aliũ qui hac actione tenetur.h.d.cum l.ſeq. & prin. ſequen.Bartolus.

Secundum [a] hæc ſi plures metum adhibuerint, & vnus fuerit conuentus:ſi quidem ſponte rem ante ſentẽtiam [b] reſtituerit, omnes liberati [c] ſunt. Sed & ſi id nõ fecerit, ſed ex ſententia quadruplum reſtituerit: verius eſt etiã ſic perimi aduerſus cæteros metus cauſa actionem.

XV. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

---

a *Seruabitur.* vt ipſe poſſit agere cõtra quẽlibet poſſeſſorem.

b *Quoquo modo.* i. ſiue per actionẽ ad exhibẽdũ:ſiue per rei vindi.& facit.ĩ.quod vi aut clã. ſemper.§.fin.ita tamen quòd nihil ei abſit ob hoc: aliàs non videtur habere:vt inſtit.de leg. §.ſi res.Itẽ ita recepit ꝙ ab ea auelli non poſſet: aliàs nec habere videtur:vt.ĩ.de leg.j.l. non quocunque.in princ.

c *Poſt condemnationem.* ſcilicet ſecũdam: ſed periit vel fugit ſeruus.

d *Si autem ante ſententiam.* ſ. ſecũdã: ſed poſt primã,ſiue lis erat cõteſtata ſuper quadruplo, ſiue nõ, quãtũ ad interitũ: ſed quãtum ad arbitriũ ſuper pœna ceſſat ſi ante litem conteſtatam res periit. Item quia nõ arbitratur, debet reſtitui res vel æſtimatio:vt.ĩ.titu.j.arbitrio.§. non tamen. ſed quidam hoc reſpõſum intelligunt quando lis erat conteſtata ſuper quadruplo: & ſic non ceſſat hoc arbitrium: quod in idem recidit.

† Quibuſdã videtur abũdare negatio, quibus nõ aſſentior. nã ita interpretor,id eſt, ſi res periit ſine culpa eius cũ quo agetur.

e *Tenebitur.*ſ.ad rẽ: vt C.eo.l. j. Sed an ad triplũ?Videtur ꝙ non: vt ĩ.titu.j.arbitrio.§.non tamẽ.Sed cõtra videtur ea ratione quæ eſt ſupra,quia tripli, &c. quia per hunc caſum quem hîc ponit, vult ei facere diſſimilem.& ad.§.non tamen reſpon. vt modo ibi dixi. vel diſtingue:ante lit.conteſt.periit,vel poſt:vt modò dixi.

*l.j.ĩ.vi.bo.rap.

f *Hoc fit.*i.vt debeat dici vt teneatur de interitu & pœna per hæc verba edicti,neq;,&c.& ſic patet quòd erat lata ſententia prima, & ante ſecundã:& ſic erat contumax:vnde durius agitur cum eo hîc quàm.ſ.vbi ante litem conteſtatam periit.ſi autẽ poneres hîc non eſſe eum cõtumacem,vt quia in præſenti reddere nõ poſſet, idem quod ſupra dico ſecundum Azo.vt non teneatur de pœna.

g *Ergo ſi in fuga.*retento eodem caſu,ſcilicet ante ſententiam ſecundam,& poſt primam.

h *Reddat.*omnimodo ſcilicet:vt.ſ.proxi.§.dixi in alio caſu.

i *Sed & ſi non culpa.*hæc verba vſque illuc,ſicut, &c. referuntur ad ſuperiora cum periit poſt ſecundam ſententiam intra quadrimeſtre tempus ſine culpa ſua: non ad proxi. aliàs idem inutiliter & inordinatè repeteret. Alij tamen ad proximum: & repetit vt addat ſecundum eos.Accurſius.

k *Aberit.*per mortem:aliàs obierit:& aliàs abierit.

l *Peritura res.*vt quia diſtracturus erat: vt.ĩ. de rei vin. itẽ ſi verberatum.§. ſi ſeruus. vel non iuſſiſſet eum ire in tam periculoſis locis:vt.ĩ.de condic.cau.data.l.ſi pecuniam.§.fi.Et ſic not. quòd vno ſolo caſu excuſatur metum inferens à caſu, vt hîc. aliàs ſemper de caſu tenetur:vt.C.eo.l.j. Sed an hæc diſtinctio, ſi res peritura vel nõ,ſit in aliis malæ fi.poſ? Mar.ſic:vt hîc,&.ĩ.de rei vin, item ſi verberatũ.§.ſi ſeruus.&.ĩ.depoſiti.l.ſi plures.in fi.Io.contra:vt infra de vi & vi arma.l.j.§.rectiſſimè.&.l.pe.& infra de leg. j.cum res.§.fi.&.l.apud Iulianum.§.ij.

Metum inferens aliquãdo à caſu excuſatur.

m *Sicut in interdicto.*hoc eſt caſum primũ. ſ. quãdo ante ſentẽtiã, qui eſt.ſ.§.quarenus. vt ſicut hîc nõ diſtinguitur ſi res eodẽ modo peritura penes actorẽ:ita nec ibi.Alij referunt ad proxi.ſ.cum poſt ſententiã ſecundã intra quadrimeſtre tempus periit:vt ſicut hîc de interitu quis tenetur (vt.ĩ. de vi & vi ar.l.j.§.rectiſſimè. & l.pe.)ita ibi.ſed tamen ibi cum diſtinctione:hîc ſine. Accur.

n *Aut clam.* vt ſi in tuo ſolo vi aut clam ædificaui: & hoc ſine culpa mea chaſmate periit: teneor quod vi aut clam ad intereſſe: vt infra quod vi aut clam.l.competit.§.j.&.§.fin.licèt quidam dicant ſe hunc caſum neſcire.

o *Itaque interdũ.*hîc cõcludit ad caſum quẽ.ſ.poſuit quãdo poſt ſententiã ſecundam:& reaſſumpſit.ſ.ibi,ſed& ſi non culpa, &c. Sed quare dicimus in interdicto vnde vi indiſtinctè teneri de caſu: hîc nõ?R.n.quia hęc eſt arbitraria: vt.ſ.eo.l.ſi cũ §.ſi quis nõ.verſi. ſatis. & quia dominiũ ad inferentẽ metũ peruenit: quod ibi nõ eſt, nec in fure vel ſimilibus.

†Ex iſto tex. collige arg. ad quæſtionẽ de vſura: ꝙ quatenus excedit ipſum inſtrumentũ verã ſortẽ,eatenꝰ reſcindatur: ſed nõ vſque ad verã ſortẽ cõcor. & facit.l.quidã exiſtimauerunt.cũ ſua materia infra ſi cer pe ſecundũ Bal. hîc.

p *Qui vim.*ſ.cõpulſiuã.

q *Non eſt.* quia habet meram voluntatem,licèt coactam:vt.ĩ.eo.ſi mulier.§. pen. quod in fure non eſt.

r *Videatur.* ideoq; teneri furti dicitur:vt inſti.vi bo.rap.in prin.ipſe enim vt fur ſine voluntate mea habet: vt infra de vi & vi ar. l.ſi vi me.Accurſius.

ſ *Teneri.*ſed contra videtur quòd ibi demũ de dolo datur, vbi alia non eſt:vt. C. de dolo. l.ij.&.ĩ. de dolo. l.j.§. ait prętor.&.l.& elegãter.&.ſ.de in integ. reſti.diuus.in fi. quę ſunt contra.Solu.hîc.ex eodẽ edicto ambæ naſcũtur,& vtraq; prætoria, & arbitraria, & pœnalis,& reſtitutoria:ideoque vna alterã nõ impedit. Vel dic, actio de dolo aut habet ſe ad aliã actionem vt ad maiorẽ: & tunc eam ſe datur,vt cũ cõdictione certi generali,vel triticiaria. aut vt ad minorem, & tunc ſimiliter vt hîc. nam hæc actio quod met. cauſa, ſpecies eſt doli.i.actionis de dolo.aut ad parẽ:& tunc cũ alia non datur: vt in contrariis. Sic enim inter homines inuidos eſt: quia inter pares vel quaſi eſt inuidia.Item ſi actio de dolo datur, ergo quod metus cauſa nõ datur:vt.ſ.ea.l.§. poſt annũ. quæ eſt cõtra. Sed illud poſt annũ:hîc autẽ doli actio poſt annum nõ datur: vt ibi dixi.Sed nonne eſt famoſa hæc actio?Reſpon. non: quia non inuenitur quòd ſit:licèt ex famoſa cauſa deſcẽdat. Nam ſic eſt in interdictis:vt.ĩ.de vi & vi arm.l.neq;.Item in condic.vt.ĩ.de act. & obli.l.ceſſat.Item datur contra bonæ fi. poſſeſſorem quandoque:vt.ſ.in ea.l.§.aliquando.ſed Pla.contra dixit.

Inuidia ſępe ſolet eſſe inter pares.

Actio quod metus cauſa quandoque contra poſſeſſorem datur.

t *Alteram.*quia vtraque rem perſequitur. ſic ergo ſi fiat exactio per vnam,altera tollitur ipſo iure.Et quod dicit,exceptione,&c. ſcilicet facti,ſiue intentionis.ſi autem ſolum eligit vnam,tũc alia per exceptionem tollitur:& tũc propriè dicitur exceptio.Vel dic tertiò,quãdo egit & amiſit in vna:ſi agit altera, repellitur excep. rei iudi.quæ etiam in factum dicitur.Sed ſi egit actione de dolo: an ſupereſt actio quod metus cauſa in triplum?Videtur quòd ſic: vt infra vi bo.rap.l.j.Reſpondeo non, quia nõ fuit ab initio pœnalis hæc actio quod metus cauſa:vt ſupra ea.l.§.j.

u *Intereſt.*vt ſupra ea.l.§.j.&.§.quadruplatur.

x *Fideicommiſſi.*hoc gratia exempli ponit:idem ſi ex alia cauſa.

y *In his.*ſcilicet ducentis ſexaginta.

z *Cum effectu.*id eſt vt dicatur pati damnum. alia autem propter edictum diui Marci amiſit:vt.ſ.eo.ſed & partus.§.fi.&.l.extat.

a *Secundum.*quia ſolum quod intereſt quadruplatur.

b *Ante ſententiam.*ſcilicet ſecundam.

c *Omnes leberati.*imò videtur ꝙ non:vt.ĩ.ad.l.Aquil.itẽ Mela.§.ſi plures.quę eſt cõtra.Solu.ſecus in actione iſta,quę ab initio pœnalis nõ eſt:vt.ſ.ea.l.§.hęc autẽ actio.&.§.j.prędicta autẽ ab initio eſt pœnalis ſaltẽ propter repetitionẽ.ſ.xxx. dierũ, vel anni; vt inſtitu.de.l.Aquil.§.his autẽ verbis.&.§.capite.iij.in fi.§. Eodem modo

modo ſoluas.ſ.de iuriſdi.om.iudi.l.adeo.quæ eſt cõtra. Sed pro hoc ſupra de eo per quem fac.l.j.§.ſi plures.Sed quæritur ſi conueni vnum actione de dolo, & exegi : an liberetur alter qui rem poſſidet?Puto quòd nõ: vt.j.de petitione hereditatis.nec vllam.§.fi.&.j.de ſolutionibus.l.Stichum.§.dolo.Accurſius.

a *Vt in id*. puta rehabuit rem: ſed plus ſua intereſt: quodnũc petit ab alio: & ſic non ad proximũ, ſed ad aliud ſuperius dictum refertur.

b *Quod minus*.ſic & in actione furti, & vi bono. rap. vt.j. vi bono. rap.l.j. Et intellige hãc legẽ quo ad rẽ vel intereſſe:nõ quo ad pœnam:niſi & ipſi fuerint contumaces : vt ſtatim dicam.Quid autẽ ſi decem per metũ abſtuliſtis vos duo,& ab vno quinq; tãtùm ſum cõſecutus vel per actionem de dolo,vel quod metus cauſa : an alia quinq; quadruplabuntur ſi erit contumax? Puto quòd ſic:cum nõ ſit in illis liberatus : vt hîc. & ſic perceptione non cõteſtatione alius per alium liberabitur: vt infra de his qui deiece. vel effu. l. perceptione.Accurſius.

c *Vod diximus*.idẽ dicendum vt omnes ſint liberati, ſi alter eorum rem vel quadruplum ſoluerit.

d *Conuenire*. ſuo nomine.

e *Proderit & ſeruis*. ne poſt liberi facti conueniantur : aliàs noxa caput ſequeretur:vt inſt. de noxa.§.omnis autẽ.

f *Conueniri*.imò videtur quòd prorſus actio prima ſit perẽpta:vt.ſ. ſi ex noxa. cauſa aga.l.ij.§.fi.quæ eſt cõtra. Solu. hîc cõuenitur ex præſenti poſſeſſione actio.quod metus cauſa ſimpliciter, nõ noxaliter:quod eſſe poteſt:cum actio ſit in rem ſcripta.ſic enim eſt in actione in rem:vt j.de excep.rei iudi.l.ſi rem meam. Sed nunquid ſeruum reddet? Dic quòd ſic per condictionem ſine cauſa:vt.j.commo.l.in cõmodato. §.vlt.&.j.de condic. ſine cauſa.l.ij. vel ſerui æſtimatio in condemnatione computabitur:vt j.de noxa.l.quod ait.

AVt in id [a] dabitur aduerſus cęteros actio,quod minus [b] ab illo exactum ſit.

XVI. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

QVod diximus, [c] ſi plures metum admiſerunt,idem dicẽdum erit & ſi ad alium res peruenit,alter metum adhibuit.

Hęc actio ex facto ſeruorum eſt noxalis, & ſolutio facta tollit hãc actionem : ſecus ſi ſeruus pro noxa detur. Bartolus.

B Sed ſi ſerui metum adhibuerint, noxalis quidẽ actio ipſorum nomine erit:poterit autẽ quis dominum ad quẽ res peruenerit, cõuenire: [d] qui conuẽtus ſiue rem,ſiue (ſecundum quod iam dictum eſt) quadruplũ præſtiterit, proderit [e] & ſeruis. Si verò noxali cõuentus maluerit noxæ dedere:nihilo minus ipſe poterit cõueniri [f] ſi ad eũ res peruenit. Hæc actio [g] heredi cęteriſq; ſucceſſoribus datur:quoniam [h] rei habet perſecutionem.

Hæc actio datur cõtra heredes quatenus ad eos peruenit , licèt deſierit apud eos eſſe . Item contra heredes heredis, non inſpecto quod ad vltimum, ſed quod ad primum heredem peruenerit.hoc dicit.cum.l.ſeq.

In heredẽ autem & cæteros in id quod peruenit, [i] ad eos,datur, non immeritò. Licèt enim pœna ad heredẽ [k] non trãſeat:attamen quod turpiter vel ſcelere quæſitũ eſt,(vt eſt & reſcriptũ)ad cõpẽdiũ heredis non debet [l] pertinere.

XVII. PAVLVS *libro primo Quæſtionum.*

VIdeamus † ergo, ſi heres ad quẽ aliquid peruenerit, conſumpſerit [m] id quod peruenit, deſinat teneri : an verò ſufficit ſemel perueniſſe : [n] & ſi conſumpto eo deceſſerit, vtrum aduerſus heredẽ eius omnimodo competit actio, quoniã hereditariã ſuſcepit obligationem:an non ſit danda, quoniam ad ſecundũ heredem nihil peruenit. Et melius eſt omnimodo competere in heredẽ heredis actionem.ſufficit enim ſemel perueniſſe ad proximum heredẽ, & perpetua actio eſſe cœpit : [o] alioquin [p] dicendum erit nec ipſum [q] qui conſumpſit quod ad eum peruenit, teneri. [r]

C Si res per metũ extorta perierit, poſſeſſor locupletior nõ videtur. ſecus ſi perierat res empta ex illa. h.d.vel ſic:Ille ad quẽ res peruenit ex metu , tenetur ſi res eſt apud eum, vel aliũ loco eius.ſecus ſi eſt perẽpta : in eo verò quod loco rei peruenit,nõ attẽditur an perierit. h.d.quã legẽ no.quãplurimũ.Bar.

XVIII. IVLIANVS *libro ſexageſimoquarto Digeſtorum.*

SI ipſa res † quæ ad aliũ [ſ] peruenit, interiit:nõ eſſe locupletiorem dicemus. [t] Sin verò in pecuniam aliámve rem conuerſa D ſit, nihil amplius quærendum eſt quis exitus ſit:ſed omnimodo locuples factus videtur, licèt poſtea

g *Hæc actio*.ſcilicet quod metus cauſa.

h *Quoniam rei*. ſimilis ratio ſupra eod.ſi cum exceptione.§. poſt annum.in fin.§.quæ eſt ſufficiens , id eſt probabilis : non tamen neceſſaria eſt vt hæ demum dentur heredibus qui habẽt rei perſecutionem : imò omnes ex maleficiis , excepta actione iniuriarum,& ſimilibus:vt inſtit.de perpe.& tempo.actio.in.§.non autem.verſi.ſed heredibus.& dic vt.ſ.§.poſt annum.Accurſius.

i *Peruenit*. ſi conueniantur vt heredes in ſimplum ex delicto defuncti. ſecus ſi vt extraneus poſſeſſores per metum ablatæ: quia tunc in quadruplum,niſi reſtituant rem.

k *Ad heredem*.vt præſtare eam teneatur.

l *Non debet*. vt hîc,&.ſ.de calum.in heredem.j. reſpon.&.j.de vi & vi arma.l.iij.in prin.&.j.de reg.iur.ſicuti.Accurſius.

VIdeamus.] CASVS. Supra proxi.l.§.fin.dicit quòd act.quod metus cauſa datur in heredes inferentis metũ. vnde ex illo edicto eliciuntur in.l.iſta duæ quęſtiones,Pone:res per metũ extorta peruenit ad heredẽ:poſtea deſiit penes eum eſſe. nunquid hodie tenebitur & ſi penes eum non ſit:& an ſufficit ſemel perueniſſe vel non perueniſſe,quęritur.& antequã ad iſtam reſpondeat,ponit aliam.Pone quod heres eam conſumpſit : poſtea de-A ceſſit herede inſtituto:nunquid iſte ſecundus heres tenebitur,vt ſic heres heredis teneatur? Et dicit quòd in vtroque caſu tenebitur,& ſic datur hæc actio in heredis heredem:quia ſufficit ſemel perueniſſe,aliàs ſequeretur incõueniens:vt nec heres primus teneatur:quod eſt abſurdũ:nec ipſe vim inferens ſi cõſumpſit.Vi.

m *Conſumpſerit*.cõuertẽdo in ſuã vtilitatem. ſecus ſi res interiret ſecundũ quoſdã: [a] vt.j.l. proxi. Sed tu dic conſumpſerit quoquo modo:aliàs pro nihilo poneret hæc lex in fin. ſemel. Itẽ expreſſum eſt in iure hîc,&.j.de reg. iur.l.cum prætor.&.j. tit.j. itaq;. inferior autem lex in alio caſu loquitur, hæc autẽ cum ſuperiori in herede inferentis metum.

n *Perueniſſe*.Nota:ſufficit ſemel extitiſſe licet deſinat. ſic.j.de adult. mariti.§.qui quæſtum. verſi.ſiue enim ſæpius. &.j. e. quantũ.&.j.de bo.poſ. ſecundũ tab.l. j.§.ſemel. & de contra tab.nõ putauit.in prin. de fideicom. lib.quidã in teſtamento.ar. contra.j.de verb.ſig.l. nomen filiarum.§.fi.&.j. de inof.teſta.nam & ſi. §.j.&. ſ. quod cuiuſq; vniuerſi. l.item. §.ij.& j. de in rem ver. ſi pro patre.§.verſum.

o *Cœpit*.ſcilicet ſemel.

p *Alioquin*.id eſt ſi dicas quòd non ſufficiat ſemel perueniſſe.Acc.

q *Ipſum*.qui metũ intulit per primũ heredẽ.

r *Teneri*. quod nõ eſt dicendum:vt.C.eo.l.j.

SI ipſa.] CASVS. Res per metũ mihi abblata peruenit ad Titiũ bona fide, & penes eum periit:iſta act. non tenebitur. Si verò Titius eam vendidit vel permutauit:ſi res vel pretium quod habuerit perierit poſtea, an teneatur Titius? Et dicit eum teneri. id eſt Titius tenebitur hoc caſu. Et hoc ad exemplũ poſſeſſoris habetur,qui rem hereditariã vendidit , & pretium habuit : quia de illo pretio tenebitur,etſi id habere deſinat.ſi verò poſt hæc nihil fuiſſet conſecutus,non teneretur:vt puta quia rem amiſit.Viui.

ſ *Ad alium*. ſcilicet bonæ fidei poſſeſſorem.

t *Dicemus*.hęc lex videtur ſuperiori pxi.cõtraria:ideo dicas hãc intelligi in bo.fi.poſ.ad quẽ res peruenit p metũ extorta : vt.ſ.e. ſi cum.§.in hac.&.§.aliquãdo. quo caſu ſi interiit,nõ tenetur: vt hîc.ſi vẽdidit,& pretiũ ſemel habuit,licèt perdat,tenetur : vt hîc E ſubiicit:cũ pretiũ loco rei ſuccedat,ſicut in petitione hereditatis: vt hîc ſubiicit,&.j.de peti.he.ſi & rẽ.Sed de hoc caue,quia in pe. he.ſi pretiũ bonę fi.poſ.perdat,nõ tenetur:vt.j.de peti.he.ſed & ſi.§.j.&.l.itẽ videndũ.j.rñ. quod hîc nõ eſt.vnde hæc ſimilitudo nõ eſt per omnia bona quã hęc lex facit de pe.he.ad hãc actionẽ, ſed tantùm in eo quod dixi. quidã tamẽ dicũt per omnia bonã. nam & hũc dicunt non teneri qui habuit pretium,niſi & tẽpore lit.cõteſt.vel ſentẽtiæ locupletior factus eſt:vt.j.de pet.here.l.ſi à domino vel à patre.§. quo tẽpore. quod eſt cõtra mentẽ huius literæ,nihil amplius,&c. Itẽ intellige hanc legẽ quãdo ad bonæ fi.poſ. peruenit res ex cauſa lucratiua. & hic caſus fortè inſpicitur.ſ.eo.ſi cũ.§.in hac.quãdo autẽ ex nõ lucratiua cauſa etiã eius rei quę ſucceſſit loco alterius,euentũ ſpectabo.nam ſi ea perierit ſine dolo & culpa ſua,nõ intelligitur locupletior factus, cum ei pretiũ abſit : vt.j.ſi cer.pe.l.ſi cũ.& inſti.de leg.§.ſi res aliena.Itẽ poteſt intelligi hæc lex de eo qui nullã cauſam habet à violento.

a] Et malè ſecundum Bal.quem vide hîc.

† Iſta lex eſt ſing. & non eſt alibi ſecũdum Bart. & Bald. poſt eum hîc.

† Bal.dicit iſtũ text. eſſe ſing.ad hoc quod licet debitor ſpeciei liberetur per interitum antequam ſit in mora:vt in.l.ſi ex legati. cũ ibi plenè no.ff.de ver. bo .oblig.tamẽ nõ liberatur ſi loco illius perempta ſubrogetur alia ſpecies facto debitoris, & illa ſecunda pereat.Bal.

a *Hereditatem*. id eſt pretium hereditatis.
b *Eum*. ſcilicet ſemel.
c *Manſiſſent*. ſic & in re donata vxori à marito:vt infra de dona. inter virum & vxo.ſi mulier ex pecunia.quæ eſt arg.contra principium huius legis : ibi,ſi vero in pecuniam,&c.Accurſius.

a] Quid ſibi velit quod Gaius proconſulis mẽtionem faciat, cum de edicto prætoris agatur, pulchrè Anto. Auguſt. Emẽ.li.1. c.5.

d *Quòd autem. Proconſul.* id eſt prætor : vt ſupra eod. quod diximus.§.fi.
e *Ad eum*.ſ.heredẽ.
f *Perpetuo dandã*.id eſt vt de hoc teneatur heres perpetuò , nõ intra annũ tantùm:vt. ſ.eo. l.videamus.Accurſ.
g *Quantum. Litis cõteſtatæ*. ſubaudi,etiam:nam & anterius tẽpus ſpectatur ſi quid peruenerit : vt ſ.eod.l.videamus. Alij dicunt quòd hîc loquitur quãdo nil peruenit ad defunctum,licèt ad heredem peruenit.Sed quid ſi tempore ſentẽtiæ eſt locupletior ? ſatis eſt, licèt lit.conteſt. tempore non ſit : vt.j. de pet. here. ſi à domino. §. quo tẽpore. Vel dic quòd inſpicitur tẽpus litis circa æſtimationes rerũ quæ ſunt.ſi verò conſumptæ ſunt, tunc quandocunq; tenetur : vt. dic.l. videamus. Vel dic quòd hîc loquitur reſpectu eius quod interiit. ſecus ſi conſumpſit:vt in.l.videamus. Vel verius inſpicitur tẽpus litis conteſtatæ, vt ſuper tanto iuretur de calumnia:& fiat cõteſtatio litis inquantũ peruenit, ſcilicet quãdocunq; prius. & ſic eſt planum.
h *Perueniſſe*.quòd traditionẽ habeat. idem etiã ſi non habeat traditionem : vt ſubiicit, &.j.titu.j.l.itaque.
i *Liberatus eſt*.Sed quod ſi talis erat actio quæ ad heredẽ non tranſit? quidã non:ſed alij ſic.

† Concor.& facit quod not. in cap. ad eius.5. diſtin.

deperdat. Nam & imperator Titus Antoninus Claudio Frontino de pretiis rerum hereditariarum reſcripſit, ob id ipſum peti ab eo hereditatẽ [a] poſſe, quia licèt res quæ in hereditate fuerant, apud eum non ſint:tamen pretium earum locupletem eum [b] vel ſæpius mutata ſpecie faciendo, perinde obligat, ac ſi corpora ipſa in eadem ſpecie manſiſſent. [c]

B

Hæc actio quæ datur cõtra heredẽ in id quod peruenit ad eum, datur perpetuo : & an peruenerit,litis conteſtationis tempus inſpicitur.hoc dicit.

XIX. GAIVS *libro quarto ad Edictum Prouinciale.*

Qvòd autem in heredem eatenus pollicetur actionẽ proconſul [d] quatenus ad eum [e] peruenerit, intellegendũ eſt ad perpetuò dandã [f] actionem pertinere. C

XX. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

Qvantum autem ad heredem peruenerit,litis cõteſtatæ [g] tempore ſpectabitur,ſi modò certum ſit aliquid perueniſſe. [h] Idẽ & ipſius qui vim intulit, ſi ſic in corpus patrimonij peruenit aliquid, vt certum ſit ad heredem peruenturum : id eſt ſi debitor liberatus eſt. [i]

Si metus fuerit iuſtus,hæc actio ceſſat. hoc dicit. Vel ſic : promiſſio facta metu iuſtè illato , non reſcinditur. Bartolus.

D

XXI. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

SI mulier † contra patronum ſuum ingrata facta, ſciens ſe ingratam , cum de ſuo ſtatu periclitabatur, aliquid patrono dederit vel promiſerit ne in ſeruitutem redigatur, ceſſat edictũ:quia hunc ſibi metum [k] ipſa infert. Quod

SI mulier.] CASVS. Liberta mea erat mihi ingrata:vnde volebã eam reuocare in ſeruiturẽ:& propter hunc timorẽ mihi pecuniã dedit. quod metus cauſa non teneor.[QVOD METVS.]Cum prætor eſſet iratus,dixit,quod metus cauſa geſtũ erit,ratum non habebo.crederet aliquis quòd poſtquã prætor non eſſet iratus,ratum haberet. ſed contrariũ eſt:quia nullo tempore ratum habet. [QVI POSSESSIONEM.] Aliquis,puta Titius,fundum alienum poſſidebat,qui alij tradidit per vim. aget Titius poſſeſſor actione quod metus cauſa contra metum inferentem : in qua quadruplabitur quantum intererat Titij poſſidere illum fundum. [SI METV.] Vendideram tibi prædium , & compuliſti me recedere ab emptione.reſciſſa eſt venditio ſicut obligatio per acceptilationem. vnde datur actio quod metus cauſa vt reponas te in priorem obligationẽ. idem eſt ſi compuli te vt recedas. nam & tunc agere poſſes vt reponam me in priſtinã obligationem.[SI METV.] Aliquis puta creditor hereditatis compulit me vt hereditatem adirem , cum nollem adire. efficior quidem heres : quia volui adire coactus : ſed prætor dabit mihi beneficium abſtinendi. Sed pone econtra quòd ego coactus fui à ſubſtituto:puta vt hereditatem repudiarem.duas habeo vias,vt in litera.Viuianus.

A

k *Quia hunc ſibi metum*. Not. non ſuccurri ei qui ſe in neceſſitatẽ poſuit: vt.j.ad Sil.l.iij.§.ſubuenitur & dixi.ſ.qui ſatiſd.cog.ſi fideiuſſor.§.pen.& ſic nõ ob.ſ.eo.l. nec timorẽ.in fi. &.l.iſti.quia hîc iuſtè faciebat patronus reuocãdo:ibi autẽ delinquebat accipiẽdo:vt ibi dixi.Acc.

Succurri nõ debet ei qui ſe in neceſſitatem ponit.

metus cauſa geſtum erit , nullo tempore prætor ratum [l] habebit.

Alia eſt æſtimatio poſſeſſionis, alia fundi ſeu proprietatis.Bart.

Qui poſſeſſionẽ non ſui fundi tradidit : non quanti fundus , ſed quanti poſſeſſio [m] eſt, [n] eius quadruplũ vel ſimplũ cum fructibus cõſequetur.æſtimatur enim quod reſtitui oportet,id eſt quod abeſt. Abeſt autem nuda poſſeſſio cum ſuis fructibus. quod & Põponius.

Contractus doctis factus metu, eſt ipſo iure nullus.Barto.

Si dos metu promiſſa ſit, [o] non puto naſci obligationem:quia eſt veriſſimum nec talem promiſsionem dotis vllam eſſe. [p] †

Vbi actio ipſo iure tollitur per pactum,idem eſt in pacto quod in acceptilatione. h.d. vel ſic:Metus non impedit liberationẽ ipſo iure : & ideo hac actione agendum eſt vt obligatio reſtauretur.Bart.

Si metu coactus ſim ab emptione,locatione,diſcedere, [q] videndum eſt an nihil ſit acti , & antiqua obligatio remaneat : an hoc ſimile * ſit acceptilationi, [r] quia nulla † ex bonę fidei obligatione poſsimus niti , cum finita ſit dum amittitur. [ſ] & magis eſt vt ſimilis ſpecies acceptilationi ſit : & ideo prætoria actio [t] naſcitur.

In quaſi contractu qui celebratur adeundo , habet locum hæc actio.hoc dicit vel ſic:Coacta voluntas,voluntas eſt:& ideo quem hereditati obligat , licèt per hanc actionem reſtituatur.Barto.

Si metu coactus [u] adij hereditatem,puto me heredem effici : [x] quia quãuis ſi liberũ eſſet , noluiſſem:tamẽ coactus volui. [y] Sed per prætorem reſtituẽdus ſum,vt abſtinendi mihi poteſtas tribuatur.

l *Ratum*.niſi cõſenſus nouus interueniat : vt C.eo.l.ij. Itẽ niſi præſcriptio. xxx. vel.xl.an. ſecundum Pla. vel. x. ſiue.xx. ſecũdum nos: vt.C.eo.l.iij. Sed certè in dictis duobus caſibus non ex priore conſenſu,ſed ex poſteriore ratum habetur.
m *Sed quanti poſſeßio.* cũ aliud ſit rei pretiũ: aliud poſſeſſionis:vt j. vti poſ.l.ſi duo.in fin.
n *Eſt*.ĩ creditore quid æſtimetur, dic vt.j. de pigner. act. l. ſi pignore.& æſtimatur in caſu noſtro dubius euẽtus.
o *Promiſſa ſit* . à quocunque.
p *Vllam eſſe*.ipſo iure. Cum ergo metus det cauſam cõtractui bonæ fidei, ipſo iure nullus eſt cõtractus:vt.C. de reſcin. ven. l.j. &.j. de dolo.l.& eleganter. §.j.nam hæc obligatio bonæ fidei eſt:vt inſti. de act.§. actionũ. in fi. & ſic nõ agetur hac actione niſi ad traditionem proſiluerit cõtractus:vt.C.eo.l.non intereſt. &. l. ſi per vim. Vel dic ꝙ contractus valet licèt metus dederit cauſam ſed aliud in ſimplici dolo.Et quod hîc dicit, eſt ſpeciale in dote ſicut & alia ſunt ibi ſpecialia : vt de hythecaria , & tacita ſtipulatione : vt.C.de rei vxo. actione. in princ. Idẽ poteſt dici in matrimonio per metum inito, vt ar.C.de inuti. ſtipul.l.ij. Idem ſi quis conſentiat coactus in iudicem non ſuum:vt j.de iudi.l.ij.in prin.
q *Diſcedere*. ſcilicet re integra.Accurſius.

† Quia eſt bonæ fidei cõtractus talis promiſſio ex l 1. C. de rei vxor.act.

Contractus bonæ fidei per metum tuitus , nullus eſt.

* diſſimile.
† quia nulla actione.

r *Acceptilationi*.quod videtur,ſcilicet vt ſit ſimile acceptilationi. ADDITIO. Vulgaris lectio prius habebat in contextu,diſſimile ſit accept.ſed Pan.Flor.habent ſimile.

E

ſ *Amittitur*. id eſt amiſſa eſt : aliàs falſum diceret.
t *Actio*. quod metus cauſa , vt reponat ſe in obligationem : vt ſ.eo.l.metum.iij.§.ex hoc edicto.
u *Si metu coactus*.fortè à creditore hereditario.Accurſius.
x *Heredẽ effici*.imò nõ fit heres:vt.j.de adqui.here.l.qui in aliena.§.Celſus.quæ eſt contra.Sol.hic fit heres iure ciuili:quia vult licèt coactus:vt hîc,& inſti.de here. qua.& dif.§.fi.non iure prætorio per quod datur ſibi abſtinẽdi facultas : vt hîc ſubiicit,&.j. de adqui.here.ſi metus. vbi dicitur per omnia idẽ quod hic. Vel dic,ibi dicebat ſe heredẽ cum cogeretur,& tanquam heres gerebat,non tamẽ volebat:& ſic aliud agebat, & aliud ſimulabat. & hoc dicitur ibi fallẽs.hîc autẽ voluit licèt coactus. & ſic coactus faciens poteſt velle & nolle:vt.C.de here.inſtit.l.iiij.Accur.
y *Volui*. Et ſic nota quòd coacta voluntas, voluntas eſt. Vnde verſus:Sícque volens factum quod nollem velle coactus.

Si coactus.

UNED

a *Si coactus*. à ſubſtituto forte.

b *Actionem*. ſcilicet peti.here.vtilem, quæ prius directò cõpetebat: ſicut in actione in rem: vt.ſ.eo.metum.iij.§.volenti.Acc.

Q*Vi in carcerem.*] CASVS. Poſui te in carcerẽ vt mihi aliquid promitteres. non valet quidem promiſſio. Viuianus.

c *Quicquid*. verum eſt à detrudente, vel eius participe, non ab alio: vt.ſ.eo.l.metum.§.ſed licet. Et not. ꝙ cõfeſſio facta in carcere nõ valet: vt arg.ĩ.de queſtio.l.j.§. diuus. &.§. quæſtionẽ. niſi perſeueret. poteſt tamẽ facere teſtamentũ: vt.ĩ.de teſt.l.qui à latronibus.

Confeſſio in carcere facta, non valet.

N*On eſt.*] CASVS. Cum eſſem ſub populo cõmunis Boñ. quidã intulit mihi metũ. dicit poteſtas quia nõ eſt veriſimile quòd ſit mihi metus illatus, cum poteram vocare officiales de curia, vel etiã poteſtatem. & ex hoc preſumitur ꝙ non ſit mihi metus illatus: ſed dicit quòd probẽ ſi volo contrariũ contra hanc preſumptionem. [SI IVSTO.] Titius minabatur quòd me accuſaret, & ligatũ duceret ad poteſtatẽ vel ad curiã ſi non venderem ei prediũ. ſi vendidi, potero reſtitui. [SI FOENERATOR.] Quidã pugillator debet pecuniã fœneratori. fœnerator eum detinebat, nec permittebat eum ire ad bellum niſi promitteret maiorem quantitatẽ debitæ pecuniæ. pugil. iure reſtituetur. [SI QVIS.] Titius debebat mihi, & ego volebã eum delegare cuidã creditori: & cum Titius nollet hoc facere, nuntius poteſtatis compulit eum facere hoc. quid iuris ſit? diſtingue. aut Titius debebat illam pecuniã: & tunc non poteſt repetere: aut non debebat, & tunc poteſt repetere. Viuia.

d *Claram dignitatem*.. nec prorſus nocet ſua vel aduerſarij dignitas: vt.C.eo.ad inuidiam.

e *Præditum*. coram quo non oportet timere: vt. C.de his qui propter me.iu.non appel.l.j.

f *Præſumptioni*. no. ſtari præſumptioni donec contra probetur: vt hîc, &.ĩ.de lib.ho.exhi.l.iij.§.ſi eum quis. &.ĩ.de contrahen. empt. ſi debitor. §.j.&. C. qui & aduer. quos.l.j.&.ĩ.de iur. do. nuptura. Sed tamen hæc præſumptio non transfert ſemper probationes de vno ad aliũ: ſed durius onerat actorem probatione: cum aliàs apertiores quàm in ciuilibus: vt.C.eo.metũ. hic apertiſſimas debet oſtendere in ſuperlatiuo. ideoq; [a] nec ſacramentum deferre propter talem præſumptionem aliis probationibus deficientibus: vt arg.ĩ.de mino.l.iij.§.j.in fi. Et vt plenè ſcias, dic præſumptio alia iuris, & de iure: alia hominis: alia naturæ: alia facti. De prima habes de muliere tacitè ſtipulata: contra quam præſumptionẽ non admittitur probatio in contrarium: vt.C.de rei vxo.act.l.j.in prin. Idem de ſtipulatione ab arrogato: vt.ſ.de adopt.his verbis. & ad idem. C.ad Maced.l.fin. ſed hanc appellat aliàs preſumptionem legis: ſicut & dicitur præſumptio canonis: vt diſtinct.liiij.cap.fraternitatẽ. & hæc magis dicitur fictio: & fit ſuper certo facto. Hominis autẽ præſumptio tam ſecundum leges quàm ſecundum canones eſt illa de qua hæc lex dicit: contra quam recipitur probatio in cõtrarium. nam & ſi aliquis malam famam habuit, ſecundum canones poteſt ſe purgare: & hæc duplex. Nam quandoque transfert onus probationis: quandoque non: ſed durius adſtringit ad probandum: vt patet ex prædictis.

a] Bal. dicit iſtã glo. ſingu.ad hoc ꝙ vbi agens habet prẽſumptionẽ iuris contra ſe: nõ defertur ei iuramẽtum in defectu probationis. adde quod idem voluit Bar.& Bal.in l.j. qui & aduerſus quos. & Ludo.Ro. in cõſi. 8. dicit idẽ quando teſtes ſũt ſingulares: & in cauſis criminalib⁹ & magnæ importãtiæ. Bal.

Repudianti per metum ſuccurritur per vtilem actionẽ quod me. cauſa. h.d. vel ſic: Per hoc edictum reſtituitur prima vtilis ipſo iure: & datur hęc actio quod met⁹ cauſa.

Si coactus [a] hereditatem repudiem, duplici via pretor mihi ſuccurrit: aut vtiles actiones quaſi heredi dando: aut actionẽ [b] metus cauſa præſtando: vt quã viam ego elegerim, hæc mihi pateat.

Carcer eſt iuſtus metus, & promiſſio facta in carcere, nullius eſt momenti. Bartolus.

XXII. PAVLVS, *libro primo Sententiarum*.

QVi in carcerem quem detruſit, vt aliquid ei extorqueret: quicquid [c] ob hanc cauſam factum eſt, nullius momenti eſt.

Vbi præſumptio eſt cõtra illum qui probare debebat, afficitur duriori probatione. Barto.

XXIII. VLPIANVS *libro quinto Opinionum*.

NOn eſt veriſimile compulſum in vrbe iniquè indebitũ ſoluiſſe eum qui claram dignitatem [d] ſe habere prætẽdebat: cum potuerit ius publicum inuocare, & adire aliquem poteſtate præditum, [e] qui vtique vim eum pati prohibuiſſet. ſed huiuſmodi præſumptioni [f] debet apertiſſimas probationes violentiæ opponere.

Factũ metu ne quis ducatur ad iudicem, nõ reſcinditur per hãc actionẽ, ſed per officiũ iudicis. h.d.

Si iuſto metu perterritus cognitionem ad quam vt vinctus [g] iret, potens [h] aduerſarius minabatur, id quod habere licebat, compulſus vendidit: res ſuæ æquitati per præſidem prouinciæ reſtituitur.

B Factum metu alicuius verecundię modicę, officio iudicis reſcinditur, non per hanc actionẽ. Bart.

Si fœneratori [i] inciuiliter cuſtodiẽdo athletã, & à certaminibus [k] prohibẽdo, cauere cõpulerit vltra quantitatem debitæ pecuniæ: his probatis competẽs iudex rem ſuę æquitati reſtitui decernat. [l]

Exactum per vim ab apparitore indebitè illatã, iudicis officio reſcinditur quatenus quis damnũ patitur, & non vltra. h.d. Iſte.§. allegatur ad queſtionẽ nunquid ille qui eſt poſit⁹ in carcere indebitè, poſſit ibi recõmendari pro alieno vero debito. & hîc videtur caſus quòd ſic. de quo ego dixi in quæſtione illa quę incipit, lapſus. & in. l.2.C.de exacto.trib.lib.10. Bart.

C

Si quis quod aduerſario nõ debebat, delegante [m] eo [n] per vim apparitione [o] * præſidis interueniẽte, ſine notione iudicis coactus eſt dare: iudex inciuiliter extorta reſtitui ab eo qui rei damnũ præſtiterit, iubeat, [p] ꝙ ſi debitis ſatisfecit ſimplici [q] iuſſione, & nõ cogni-

D

A Naturæ præſumptio dicitur, vt cum exheredo filiũ meum, præſumitur cõtra me quòd iniuſtè eum exheredauerim, & hoc propter naturã: & ideo heredes debẽt probare iuſtam cauſam exheredationis: vt.C.de inoffi.teſta.l.omnimodo.&.C.de li.præ. vel exhere.authẽ.non licet. Præſumptio facti alia præcedentis: alia ſubſequẽtis. Præcedẽtis, vt ſi ſemel calumniatus eſt: vt.ĩ.de accu. ſi cui.§.idẽ. Subſequẽtis, vt cum aliqui accuſati fuerunt de adulterio quod depellebant obtentu proximitatis: ſi poſt conueniant in nuptias, præſumuntur etiã prius adulteraſſe: vt.C. de adulte. ſi qui. idem fere habes in authen. vt nulli iudi. §.ſi quis vero.col.ix.

Heres cauſam exheredationis ꝓbare debet.

g *Vinctus*. i.ligatus.

h *Potens*. non ratione dignitatis. tunc enim per conſtitutiones punitur: vt. C.eod.ſi per impreſſionem. hîc autem officio iudicis, vel actione in factum ad ſimplum tantùm. & idem in caſibus duobus qui ſequuntur.

i *Si fœnerator*. qui mutuauerat pecuniam athletæ.

k *A certaminibus*. dicens, non recedes à me niſi prius des mihi debitum & vltra.

l *Decernat*. per officiũ ſuum. Accurſius.

m *Delegante*. id eſt, vel quia delegatus eſt ipſe, vel quia debitorẽ ſuũ delegauit coactus.

* apparitore.

n *Eo*. id eſt aduerſario. vel eo, id eſt coacto.

o *Apparitore*. qui abutebatur in duobus, quia ſine iuſſu principis, & quia circa indebitum: ſed in inferiori in nullo abutebatur: licèt iudex malè præceperat.

p *Iubeat*. per ſuum officium.

q *Simplici*. dic quia iudex præcepit nuntio vt hoc faceret: vnde extorta non reuocantur, vt dicit: licèt non ſic debuerit iudex facere: vt quia cauſa magna erat. aliàs ſecus: vt hîc, &.ĩ.de iudi.l.pe. Vel dic quòd non præcepit: & ſic actor abutitur apparitione. vnde licet per hoc edictum vel officium non puniatur, tamen per edictum diui Marci amittit ius crediti: & ſine cauſa condict. tenetur: vt ſupra.l.extat. Accurſius.

DE DOLO MALO.

Si quid per metum fiat, qualiter alicui ſubueniatur, audiſti. Qualiter autem ſubueniatur ſi per dolum quis in captionem incidit, audi. Et nota quòd non dicit de actione doli, ſed de dolo malo, quia per actionem in factum punitur dolus: de quo dicitur.ĩ.eod.non debet.in fin. & l. itaque. & per actionem ex eo contractu: vt.ĩ.eo. & eleganter.circa princ.

E

Secunda ſpecies dandæ in integrum reſtitutionis hæc eſt, Si cui quis dolo malo ſuo obfuerit, cuius ordo expeditur per actionem de dolo, deficiente alia: eſt enim actio de dolo in priuatis iudiciis quæ ex maleficiis originem ducunt idem quod in criminibus ſtellionatus perſecutio. Et dolus malus, ratio vafra decipiens alium, alio nomine vacans. Cuiac.

H*Oc edicto.*] CASVS. Primò dicit Vlpian. quòd edictum iſtud datur contra varios & doloſos. & eſt ratio: quia alicui malitia ſua nõ debet eſſe lucroſa: nec alicui ſimplicitas damnoſa. Poſtea ponit verba edicti, quibus continetur quòd ita demum datur de dolo actio, ſi alia nõ competat, & dari act. aliquã iuſta cauſa ſuadeat. [DOLVM.] Qualiter definiatur dolus quæritur. Et Seruius dicit ꝙ dolus eſt machinatio quando aliud agitur, & aliud ſimulatur. ſed Labeo reprobat hanc definitionem Seruij duabus rationibus: quia poteſt quis

UNED

circūueniri ſine ſimulatione.Item quia poteſt aliud agi & aliud ſimulari ſine dolo malo.vnde Labeo defi:dolꝰ eſt calliditas &c. A Vlpianus probat ſententiā Labeonis verā eſſe. [NON FVIT.] Hic dicit quòd prætor contētus non fuit dolum dicere : ſed dixit malum: & hoc ideo quia aliquando eſt bonus dolus : & iſte bonus dolus cōmitti poteſt cōtra latrones, vel hoſtes, vel ſimiles. [AIT.] Hæc actio tūc demū datur, cū nulla alia cōpetit pro dolo cōmiſſo.ſpecialis & ordinaria. vnde ſiue habeam ciuilē act.vel cōdic.certi:ſiue prętoriā, vt act.de cōſtituta pecunia : ſiue interdictū vnde vi ad rem recuperandā : iſta mihi de dolo act.nō datur.Item ſi ſtipulatꝰ ſum cū Titio ne dolū cōmittat in cōtractu, non habeo act. de dolo:quia habeo ex ſtipulatu . Itē ſi aliquis me dolo induxit ad aliquod turpe faciēdum, vt quia promiſi hominē occidere,non datur mihi hæc actio:quia ex hac promiſſione ei nō teneor. Itē ſi minor ſū, & cōpetit mihi ī integ. reſti. non datur hæc actio.Itē ſi habui aliā actionē quæ tēpore expirauit: non datur hæc act.[SI QVIS.]Titius tenebatur mihi ciuili ex vēdito:quę dabatur propter dolū cōmiſſū in cōtractu, vel honoraria act.puta furti: qa furtū cōmiſit dolo . ſi dolo me induxerit vt iſtæ actiones in Aquil.ſtipu.deducantur,ſi voluntariè libero eum per accep . vt per pactum de nō petendo quādo tenebatur mihi act.furti, nō poſſum agere de dolo , quia mea volūtate Titium liberaui.ſi verò dolo me induxit , dabitur mihi hæc actio.& eſt ratio : quia huiuſmodi actiones nudo pacto tollūtur.[NON SOLVM.]ſiue habeā aliquod auxilium cōtra eum doloſum cum quo contraxi , ſiue aduerſus alterum. nō datur hæc actio . vnde ſi pupillus vendidit prædium Titio qui colluſit cum tutore pupilli vt pro minori pretio haberet:pupillus non agit act.de dolo contra Titium: quia poteſt agere tutelæ aduerſus tutorem ſuum.Si verò tutor nō ſit ſoluendo: pupillus agit act.de dolo contra Titium.& eſt ratio: quia videtur habere act.iſte pupillus.nam &c.

† Dolus eſt vbi quid factū eſt quod legi dolet.Petroniꝰ apud Iſidorum li. 5.cap.26.]

† In hāc definitionē Ci. li.3.offi.

tione habita, quāuis nō extra ordinē exactionē fieri , ſed ciuiliter oportuit:tamē quæ ſolutioni debitarū ab eo quantitatiū profecerunt,reuocare inciuile eſt.

DE DOLO MALO.†
TITVLVS III.

I. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

HOc edicto [a] prætor aduerſus varios & [b] doloſos, qui aliis obfuerūt calliditate quadam ſubuenit, [c] ne [d] vel illis malitia ſua ſit lucroſa, [e] vel iſtis ſimplicitas dānoſa. [f] Verba autē edicti talia ſunt: *Quæ dolo* [g] *malo facta eſſe dicentur,* [h] *ſi de his rebus alia actio non erit,* [i] *& iuſta* [k] *cauſa eſſe videbitur,iudicium* [l] *dabo.*

Illa eſt bona definitio quæ conuertitur cum ſuo definito: aliàs ſecus.Barto.

Dolem malū Seruius quidē ita definiit, † machinationē quandā alterius decipiēdi cauſa, cū aliud ſimulatur,& aliud agitur . Labeo autē , poſſe & ſine ſimulatione [m] id agi, vt quis circūueniatur:poſſe & ſine dolo malo aliud agi , aliud ſimulari:ſicuti faciūt qui per huiuſmodi diſſimulationē deſeruiant: [n] * & tuentur vel ſua vel aliena. Itaque [o] ipſe ſic definiit, dolum malum eſſe omnem calliditatem, [p] fallaciam, [q] † machinationem [r] ad circunueniendum, [ſ] fallendum,decipiendum alterum adhibitam . [t] Labeonis definitio vera eſt.

B Bonus eſt dolus qui cōmittitur aduerſus hoſtes publicos.Bar.

Non fuit autem contentus prętor *dolum* dicere, ſed adiecit *malum*:quoniam veteres dolum [u] etiam bonum dicebant : & pro ſolertia [x] hoc nomen accipiebant, maximè ſi aduerſus hoſtem [y] latronémve quis machinetur . *

Ait prætor , *Si de his rebus alia actio* [z] *nō erit*.Meritò prętor ita demum hanc actionem pollicetur, ſi alia non ſit : quoniam famoſa C actio † non temere debuit à prætore decerni, [a] ſi ſit ciuilis [b] vel honoraria , [c] qua poſſit experiri: vſque adeo vt & Pedius libro octauo ſcribat, etiam [d] ſi interdictum ſit quo quis experiri, vel exceptio [e] qua ſe tueri poſſit, ceſſare hoc edictum. Idem & Pomponius libro vicenſimo octauo.

a *Hoc edicto*.quod eſt infra.§.j.

b *Et*.ponitur pro id eſt.

c *Subuenit*.cōtra quos eſt occurrēdū:vt.j.de inſti.ſed & ſi pupillus.§.itē ſi plures.verſi.ſed & ſi aliàs.& dixi.ſ.de ꝓcu.l.in cauſæ.

d *Ne*.id eſt vt non.

e *Lucroſa*.vt hîc,&.j.de reg.iur.non fraudantur.§.nemo.

f *Damnoſa*.vt hîc,& inſti.de fideicom.here.§.ſed quia.

g *Dolo*.ſed quid ſi in vna re dolus cōmittatur? Reſpon. locum habet hæc act.licèt hîc Vlpia.non exponat:vt argu. ſupra de nego. geſt.l.iij.j.reſpon.&.§.negotium.

h *Dicentur*.& erunt facta ſecundum Azo . imò & ſi non erunt, licèt cum effectu tunc non detur. Nam euentus iudiciorum eſt incertus:vt.j.de pecu.l.quod debetur.

Iudiciorum euentus incertus eſt.

i *Alia actio non erit*.vt ex furto furti , & ex iniuria iniuriarum,& ſic de cæteris.Accur.

k *Et iuſta cauſa*.hoc dicitur propter ea quæ dicuntur.j. eo.ſi oleum.§.ſi.cum.l.ſequen.

l *Iudicium*.i.actio de dolo:aliàs iudicium pro diſcretione ponitur,& aliis modis:vt no.inſti.quib.non eſt permiſſ.fa.teſt.§.ij.

m *Et ſine ſimulatione*. vt in furto, rapina . & ſic non eſt generalis hæc definitio.Accur.

n *Deſeruiant*.aliàs ſeruiāt,& aliàs deſeruiant.& eſt exemplū,vt ſi latrones plures ceperint,cum vni eorum in rebus vellent facere gratiam,quærunt:nunquid ſunt iſtæ res tuæ?ipſe reſpondet ironicè,nōne vos bene ſcitis? Item poteſt poni exemplum de bono dolo de pacto à Ianuēſibus,qui finxit ſe contractū. i. debilitatū. Item ſi quis finxit ſe ſacerdotē.item de eo quod faciūt mercatores qui trāsferunt in aliū dominium merciū,vt nō deprædentur. Item de Salomone qui ſe finxit velle occidere puerum. vnde ipſe ait: Qui diſſimulat iniuriam, callidiſſimus eſt.

* ſeruiant.

o *Itaq;*.quia ſuperior non eſt generalis : nec conuertitur cū ſuo definito:itaque &c. & ſic reprobatur quod eſt ſ. de pact. iuriſgentiū. §. dolo. vel poteſt dici vtraq; vera definitio,ſecundum quod Labeo largius,Seruius ſtrictiꝰ nomen doli accepit.

† Falliciam. in archetyp. Taurel.

p *Omnem calliditatem*. quæ fit tacendo , & ſic in animo ſecūdū P. vt j.de act.emp.l.j.§.pe.

q *Fallaciam*. quę fit in mentiendo , & ſic verbo:vt.j.de furt. falſus. §.ſi quis.

* Ouid. epiſtola 1. flebā ſucceſſu poſſe carere dolos,id eſt ſtratagemata.

r *Machinationem*.quæ fit arte verborum:vt.j de act.em.l.Iul.§.idē.

ſ *Ad circunueniendū*. redde ſingula ſingulis.

† De hac actiōe ſic Ci. lib.3.de.Nat. Deorū. Inde verriculum malitiarum omniū,iudiciū de dolo malo , quod C. Aquilius familiaris noſter protulit: quē dolo idē Aquil . tum teneri putat, cum aliud ſit ſimulatū , aliud actum. Actionē de dolo verriculum appellat Cicero, quo ſcilicet euerruntur fraudes hominū è vita ciuili. eſt enim actio prodita ad terrorem hominū ſub dolorum.

t *Adhibitam* . contra ius & cōtra bonos mores , ꝓpter id quod eſt j.proxi. §.& facit.j.de noua.doli.in fi.

u *Etiam bonum dolum*. & ſic not.bonū & malum dolū : ſicut bonū & malum venenum:vt j.de contrahen. empt. quod ſæpe.§.j.verſi.veneni.&.j.de ver.ſig.qui venenum.

x *Pro ſolertia*.id eſt aſtutia.

y *Hoſtem*.vt ſi per fallaciam ab hoſtibus euadā vel à latrunculis: vt.j.de cap.l.nihil.&.l.hoſtes.Vel dic latronem : vt quia ſtabam quietus vt eum caperem.Et de hoſte dic niſi fiat cōtra pactū D factum à duce belli:vt.ſ.de pact.l.cōuentionū . Item & ideo dicit maximè,quia & cōtra eos qui non ſunt hoſtes vel latrones,licet dolum cōmittere vt fraudem repellā:vt.j.de leg.ij.cum pater.§. Titio.&.ſ.de neg. geſt.l.atquin natura.§.cum me.&.j.ſi quis omiſſa cau.teſt.l.qui autem.§.ſi patronus.&.l.j.§.penul.

z *Si alia actio*. ſpecialis & ordinaria . & ſic omnis ceſſat oppoſitio.Accurſius.

a *Decerni*.vt.ſ.de in integ.reſti.l.diuus.in fi.& C.eo.l.de dolo.

b *Ciuilis*.Sed nonne cum act.mandati concurrit,vt C.eo.l.j. & j.man.ſi mandato Titij.§.Paulus? Reſpon.in.d.l.j.C.eod.agitur de dolo.i.mandati nomine doli.Item nōne vbicunque intereſſe peto per actionem de dolo,quod per ſententiam fit,certum poteſt agi & cōdict.certi:vt.j.ſi cer.pe.l.certi? Sed dic quòd illa eſt generalis,quæ ſpeciem non excludit.

c *Honoraria*. vt iniur. vi bo.rapt.& furti manifeſti,quæ eſt præ E toria:vt inſt.de noxa.§.ſunt autem.& de perpe.& tēp.act.§.eas. Sed nonne cū actione quod metus cauſa concurrit? & certè ſic: vt.ſ.tit.j.ſi cum ex.§.eum qui.quæ eſt contra.Sed illa extraordinaria:cum ordinaria enim hæc non datur.Item eſt ex eodē fonte æquitatis:vt ibi dixi.

d *Etiam*.aliàs lex,Si interdictum,ſcilicet vnde vi,vel ſimile:quæ actiones dici poſſunt:vt infra de actio.&oblig.l.actionis verbo. & hodie actio in factum loco cuiuſlibet interdicti datur : vt inſti.de interdict.§.ſi.

e *Exceptio*.etiam doli,vt dicunt:vt.j.eo.l.fin. Vel dic quòd doli exceptio non excludit actionem doli,cum ex eadem cauſa vtraque detur:vt.j.de do.exce.l.ij.in prin.ſicut in actione quod metus cauſa,& excep.metus dicitꝰ:vt.ſ.tit.j.l.metū.§.ſed quod prætor.Nec ob.l.fin.quia ibi eſt,fortaſſe . Item nec ibi dicit actionē non dari,licèt exceptio ſufficiat.concurrit ergo cum illa actione de dolo excep.ſicut & quando dolo me induxiſti ad promittendum.

Doli excepio nō excludit actionem.

UNED

dum.nam exceptio & actio de dolo vt liberer mihi cõpetit, niſi alia actio competat:vt ſi dolo te induxi ad promittendũ: poſtea feci tibi pactum de non petendo.& ſic hîc intelligitur.
a *Et ſi ſtipulatione*.aliàs lex:& aliàs.§.idem Pomponius.
b *Si de dolo*. ſ.non cõmittendo:vt.ſ.de arbi.l.ita demũ.Sed nõnne ſi ſtipulor iudic.ſol. ſtipulor de dolo: vt.j.iudi.ſol.l.iudicatũ ſolui. ſed tamẽ ibi ago de dolo.ſ.cõmiſſo:vt.j.e.l.pe.quę eſt cõtra?Sol. ibi tẽpore ſtipulationis fuit dol⁹ cõmiſſus in offerẽdo ſe, vt alius vſucaperet:hîc autẽ de futuro cauebatur. Vel dic quòd hîc generaliter de omni dolo: ibi non ſic: ſed de eo tantùm qui in defendẽdo committitur. Accur.

& adiicit, & ſi ſtipulatione [a] tutus ſit quis,eum actionem de dolo habere non poſſe: vtputa ſi de dolo [b] ſtipulatũ ſit. Idem Pomponius ait & ſi actionem in nos dari non oporteat, veluti ſi ſtipulatio tam turpis [c] dolo malo facta ſit, vt nemo daturus ſit ex ea actionem,non debere laborare vt habeam de dolo malo actionem: B cum nemo ſit aduerſus me daturus actionem.

Ei qui eſt tutus ipſo iure, vel per in integrũ reſtitutionẽ, nõ cõpetit hæc actio. Itẽ ad excludendã hãc actionẽ ſufficit aliã ſemel cõpetiiſſe, niſi in ea amittẽda quis dolum paſſus fuerit. Bartolus.

Idem Põponius refert Labeonem exiſtimare, etiam ſi quis in integrum reſtitui poſſit, [d] nõ debere ei hanc actionem competere.& ſi alia actio [e] tempore finita ſit, hanc competere non debere: C ſibi imputaturo eo qui agere ſuperſedit:niſi in hoc quoque dolus mal⁹ admiſſus ſit, vt tẽpus exiret.

Si actio quæ primò cõpetebat, facto partis eſt ſublata, actio de dolo non competit. Bar.

Si quis cum actionem ciuilem haberet, vel honorariam in ſtipulatum [f] deductam, acceptilatione vel alio modo [g] ſuſtulerit: de dolo experiri non poterit:quoniã D habuit aliam actionem: niſi in amittenda actione [h] dolum malum paſſus eſt.

c *Turpis*. vt.j. de ver. oblig.l. generaliter. & l.veluti.idem dicunt & ſi ſit turpiter facta: qa tũc non datur actio de dolo, ſed exceptione doli repellit̃: vt C. de inuti.ſtipul.l.dolo. Tu dic ꝙ doli actio cũ exceptione doli datur:vt dixi.ſ.l.proxi.in fi.
d *Poßit*.vt.ſ.tit.ij.l.diuus.§. nec intra has.
e *Et ſi alia actio*. quam habebat vel adquiſierat tẽpore doli cõmiſſi, fortè etiã occaſione huius contract⁹ ꝓ quo datur actio tẽporalis: vt ſi dolo me induxiſti ad emẽdũ ſeruũ vitioſum,& pretiũ dedi: nõ ago de dolo, quia habeo vel habui actionẽ redhibitoriã: niſi in ea amittẽda ſim dolũ paſſus:tunc mihi non imputo.& tũc hæc dictio niſi, refertur ad proximũ dictũ.de dolo verò non ago: quia reſtitui poſſum:vt infra qui.ex cau.ma.l. ait prætor.§.fi.&.l.ſeq.ſecundũ Io.ſi tamen fuerim diligens in eo quòd proceſſi ad agendum redhibitoria:aliàs nõ datur reſtitutio: vt.j.ex qui.cau.ma.nõ enim.ideoq; de dolo agitur tam ꝓ primo quàm ꝓ ſecũdo:vt hîc,&.j.de aqua plu.arcen.l.Atteius.quæ eſt cõtra.
f *In ſtipulatum*.i.ſtipulationem Aquilianam.
g *Vel alio modo*.puta vt pacto nudo quãdo per pactum tollitur actio ipſo iure:vt.ſ.de pact. ſi tibi.§.quædam. Item per cõtrariã ſcripturam quando literis erat obligatio cõtracta: vt argu.infra de regu.iur.l.nihil tam naturale.
h *Niſi in amittenda actione*.quæ fortè dabatur ob dolum admiſſum in contractu: vt dolo te induxi vt minori pretio venderes: E vel econtra. Et dic ſuper eo quod ſubiicit dolum paſſum vt per acceptilationẽ perderet, quia tũc datur de dolo.ſecus ſi tempore:quia tũc datur reſtitutio:vt dixi.ſ.ꝓxi.§. Sed quare hîc datur de dolo,ibi non? Rñ. quia in acceptilatione voluntas creditoris interuenit:vnde non petit reſtitutionem,ſed aget de dolo, quia dolo induct⁹ eſt vt velit:ſed in præſcriptione nõ interuenit voluntas:vnde poſtulat reſtitui:licèt ſit maior.minor autem etiam miles cõſentiens reſtitui poteſt.Sed quid ſi tantũ poſtea fiat dolus,vt quia liberatus per acceptilationem non dat quod conuenit? Dicit Pla.dari de dolo.Tu dic agi ſecundum Azo.cõdict.ob cauſam,vt ſe reponat in obligationem: vt infra de condictione cauſa data cauſa nõ ſe.l.ſi quis accepto.vel præſcriptis verbis ad intereſſe quaſi ex do vt des:vt hoc remittere ſit dare:vt.j.de cõdict.cauſa data.l.ſi mulier.& præſcriptis verbis.l.ob eã. de dolo nõ:niſi in acceptilatione dolus interuenit, quia tunc de dolo a-

A gitur:vt hîc,& C.de tranſact.l.actione.&.l.ſub prætextu. Si velis tueri P.dices non dari ad debitum antiquum vel ad intereſſe, ſed ad promiſſa de nouo ſic ſecundum eum.
i S*It actio,vel ſi ab alio*.quàm aduerſus quem de dolo quæritur: & intellige aliam actionem, vt ſubiicit exemplum infra.l.proxi. nam ſi actio eadem:non ideo tollitur cõtra vnum,quia alius teneatur: vt infra eod. ſi plures.

Si per aliam actionem contra alium idoneum cõpetẽtem poteſt eſſe cõſultum, ceſſat actio de dolo.h.d.vel ſic:Actio cõpetens aduerſus vnum, impedit actionẽ de dolo aduerſus alium:ſi tamen ille eſt ſoluendo. Bartolus.

Non ſolùm autem ſi aduerſus B eum ſit alia actio aduerſus quem de dolo quæritur,

II. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

VEl ab eo res ſeruari poterit,

III. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

NOn habet hoc edictum locum: verùm etiam ſi aduerſus alium

IIII. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

C SIt actio,vel ſi ab alio [i] res mihi ſeruari poteſt.

V. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

IDeoque ſi quis pupillus à Titio, [k] tutore auctore conludẽte circunſcriptus ſit: non debere eum de dolo actionem aduerſus Titium habere:cum habeat [l] tutelæ actionem,per quã conſequatur quod ſua interſit. Planè ſi tutor [m] ſoluendo non ſit, dicendũ erit de dolo actionem [n] dari ei.

VI. GAIVS *libro quarto ad Edictum prouinciale.*

D NAm [†] is nullã videtur actionem habere,cui propter inopiam [o] aduerſarij inanis actio eſt.

k I*Deoque. A Titio*.ſcilicet extraneo cõtrahẽte cum tutore in rem pupilli.
l *Cum habeat*. probatur ergo aperte quòd actio de dolo ſecũ nõ patitur etiã eã quæ eſt peræquè famoſa. hîc enim actio tutelæ infamaret: quia propter colluſionẽ tutoris cõpeteret: vt inſtitut. de ſuſpect. tuto. §. ſuſpectus. & ſupra de infa.l.j.§. qui pro ſocio. Accurſius.
m *Planè ſi tutor*. conueniendus actione tutelæ.
n *De dolo actionem*. ſcilicet cum detur reſtitutio cõtra contrahentem etiam cum tutore vel curatore: vt C. ſi tut.vel curat. per totũ. quomodo de dolo datur? Reſpond.ſecundũ Ioan. quòd hic Titius erat parens vel patronus: contra quos non datur reſtitutio: vt C. qui & aduer. quos.l.fi. Et quod dicit de dolo, expone, id eſt in factũ nomine doli: vt infra eo.non debet. Vel dic quòd contractus fuit in vẽditione ſerui quẽ poſt manumiſerat emptor: & ſic denegetur contra libertatem reſtitutio: vt infra.l.proxi. in princi. ibi, & quod minor &c.

† οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος. Menippus apud Lucianum.

o N*Am is. Propter inopiam*.niſi nomen ſit venditum quale ſit: vt.j.de euict.l.antepe.§.fi.Et not.de exceptione paupertatis: [a] ſic.j.de mu.& ho.l.cura extruendi.§.j.Accur.

E*T eleganter*.] CASVS. Caſus in hac.l.(quæ cum ſuperioribus cõcordat) eſt talis: Dicit prætor in princ.huius tit. quòd ita demum de dolo datur actio,ſi alia non competat.Pompo.ſic intelligit illud: vt ſic demum detur, ſi res alio modo ad dolum paſſum non poteſt peruenire, id eſt ſi nullo alio iure poteſt ſeruare ſuam indemnitatem. cui dicto videtur contra. quod dicit Iul. quia pone quòd minor.xxv.an.ſeruum habuerit:ſeruus iſte induxit minorem dolo vt eum venderet cum peculio,& eũ vendidit.emptor hunc ſeruum manumiſit.dixit Iul.in hoc caſu act. de dolo dandam eſſe in manumiſſum: quia ſi fuerit dolus incidens, & emptor illum commiſerit, videtur act.poſſe agi ex illo contractu: puta ex vendito,ne deciperet.q. d. ex quo dicto Iulia. colligitur quòd poſſit agi contra emptorem actio. ex vendito: vt ſic vbi alia datur actio,& de dolo.Item videbatur quòd poſſet reſtitui.dicit quòd iſtæ opi.non ſunt contra Pompo.quia dicit ſic intelligi cum in nullo emptor dolo fuit nec incidente, nec cauſam dante contractui. & ſic non ob. ei prima regula, nec ſecunda,qua dicebatur actio de dolo dari quandoque. ſed illud non eſt verum.non enim poteſt reſtitui contra manumiſſum.vnde verum eſt dictũ Pompo. ſiue popularis ſiue pœnalis actio datur: nunquam doli detur. [NON SOLVM.] Certum eſt quòd de dolo non datur act. cum alia ſupereſt. ſi verò du-

a] Iſta exceptio eſt facti, non iuris: ſecundũ Bal.

bitatur, ſuperſit alia vel non: nunquid de dolo dabitur? Dicebat Labeo eam dari in tali caſu. Debebas mihi ſeruum vel fundum. ſeruum manumiſiſti vel venenaſti, vel ſeruitutem fundo impoſuiſti. indiſtinctè ſecundum Labeonem dabitur de dolo actio. ſed hoc falſum eſt: quia ſi interpoſita eſt ſtipula. dolum malũ abeſſe, agetur ex ſtipu. ſi non fuerit interpoſita, actione ex eo cõtractu: puta ex empto ſi emit: vel ex conducto ſi conduxit. ſi verò ſtipulatus fuerim à te ſeruum, & eum tradendo manumiſiſti. ſine dubio hîc agetur de dolo. [SI SERVVM.] Habebam in ſeruo nudũ vſum. tu proprietarius cum illum poſſideres, occidiſti: teneberis mihi. l. Aquil. vtili actione, quæ daretur mihi directa ſi eſſem dominus: & ad exhibẽdum: & ideo non datur de dolo act. Item ſi ſeruum mihi legatum tu heres occidiſti ante aditam hereditatem: poſtea adiuiſti: non habeo aduerſus te act. de dolo, nec act. leg. Aquil. ſed habeo act. ex teſtamento contra te. [SI QVADRVPES.] Equum tuum Titius per frænum tenebat, dimiſit hũc vt mihi damnum daret: & equus tuus cum curreret, mihi damnum dedit in equis meis vel aliis animalibus: Tenetur Titius de dolo: ſi neque ſis ſoluendo, neque equum pro noxa dediſti: aliter contra Titium de dolo non agam. [ITEM LALEO.] Ligaui ſeruum meum ne fugeret, tu illum diſſoluiſti vt fugeret: & ille ſeruus fugit, ſi hoc miſericordia non feciſti, teneberis furti: ſed ſi miſericordia, teneberis act. in factum. [SERVVS.] Seruum habebam, & tractabatur vt ego hunc ſeruum manumitterem: & debebat iſte ſeruus dare decem, & dedit mihi quendam expromiſſorem qui illa decem mihi promiſit pro ſeruo: & conuenit inter nos, id eſt, me & expromiſſorem vt eo facto libero, ille manumiſſus mihi promitteret liberare expromiſſorem. eo facto libero dicit expromiſſor quòd liberatur. manumiſſus non vult in ſe ſuſcipere obligationem. dicit Pompo. quòd datur mihi manumittenti in illum manumiſſum act. de dolo: ac ſi iam euaneſceret actio ex ſtipu. & hoc ſecundum Pompo. ſed non eſt verum, niſi ſicut ſubiicit: ſi autem &c. Si autem ego nolo recipere manumiſſum, non habeo actionem de dolo: ſed repellar exceptio. ab ipſo expromiſſore. Vlpianus dicit quòd hoc videtur falſum: qua primo caſu habeo act. contra expromiſſorem: & ideo non videtur de dolo danda. Et ſi quis volens Pompo. excuſare, dicat quòd expromiſſor hanc exceptio. habet, non bene dicet: quia illud locum habet quando manumiſſus vult in ſe ſuſcipere ob. & ego nolo. vnde ſi paratus ſit manumiſſus recipere, verum eſt quod dixit Pompo. aliter ſi non vult, nec patitur in ſe transferri obli. manet antiqua actio contra expromiſ. & actio de dolo datur expromiſſ. contra manumiſſ. in manumiſſum actio de dolo mihi dabitur in ſubſidium ſi expromiſſ. non eſt ſoluendo. [SI DOLO.] Si procurator mei actoris patiatur aduerſarium contra quem agit nomine meo, abſolui dolo aduerſarij corruptus: vtrum in aduerſarium actio de dolo detur? Diſtinguitur hîc. aut ille contra quem procura. ipſe agebat, eſt paratus ſuſcipere iudicium non ob. except. rei iudica. ſi colluſio fuerit probata, & non datur in eum actio de dolo. aut non eſt paratus: & tunc tenetur de dolo, ſi procura. non eſt ſoluendo: quia ſi eſſet ſoluendo, prius conueniretur. [IDEM POMPONIVS.] Si dixiſti eum idoneum, & hoc non feciſti, ſed ei mutuaui, non teneris de dolo. ſed ſi fraudem commiſeris, vt quia accepiſti pecuniam ab illo vt eum laudares: tunc enim teneris de dolo: vt in. l. ſequen. quæ continuatur cum iſta.

Dolus tertij cõtractũ nõ vitiat, ſed ſi dolus cõtrahẽtiũ dedit cauſam cõtractui bonę fidei, illũ reddit ipſo iure nullũ. ſecus ſi incidit ĩ cõtractũ. h. d. Primò ponit dictũ Põpo. ſecũdò ponit dictũ Iuliani, qđ videtur illi cõtradicere. tertiò ſoluit iſtã cõtrarietatẽ. quartò ex prædictis ponit duas cõcluſiones. ſecũda ibi, Nec videtur. tertia ibi, Hoc enim. quarta ibi, ſecũdũ. Bar.

VII. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

Et eleganter Pomponius hæc verba, *Si alia actio non ſit*, ſic excipit,[a] quaſi res alio modo ei ad quem ea res pertinet, ſalua eſſe nõ poterit. Nec videtur huic ſententiæ aduerſari[b] quod Iulianus libro quarto ſcribit: ſi minor annis vigintiquinque conſilio[c] ſerui circũſcriptus[d] eum vendidit cum peculio, emptórq; eum manumiſit, dãdam in manumiſſum de dolo[e] actionem. Hoc[f] enim ſic accipimus, carere dolo[g] emptorem, vt ex empto[h] teneri nõ poſſit: aut nullam[i] eſſe venditionem,[k] ſi in hoc ipſo[l] vt venderet circũſcriptus eſt. & quòd mi-

a *Excipit*. id eſt excepta ſic expoſuit quaſi &c. & ſic nomine[a] actionis quodlibet auxilium comprehendit.

a] No. quod actionis nomine omne remediũ cõtinetur. concor. & facit infra de aleato. l. 1. §. quod autem. & infra eo. l. cum à te. in fi.

b *Aduerſari*. inducebatur dictum Iulia. contra prædicta: quia videbatur in caſu Iul. conſuli minori vendenti duplici alia via. vna contra emptorem ex vendito ad decipiendum. alia reſtitutione per in integrum contra manumiſſum. Sed certè illæ duæ viæ locum non habent. nam emptor non tenetur: quia non fuit in aliquo dolo. Item nec contra manumiſſum reſtitutio locum habet vt reuocetur in ſeruitutem: ergo bene dixi: Iulia. dari de dolo in manumiſſum.

c *Conſilio*. ſcilicet doloſo.

d *Circumſcriptus*. vt pro minori pretio daret.

e *De dolo actionem*. non vt reuocet eum in ſeruitutem: quia cõtra libertatem non datur reſtitutio: ſed vt reſarciatur damnum præſtando pretiũ ſerui. & ſic intelligitur C. ſi aduer. liber. l. ij. & iij. Sed qualiter ex dolo in contractu commiſſo in ſeruitute tenetur liber factus: vt ſupra nego. geſto. l. atquin natura. §. Scæuola. & C. an ſeruus ex ſuo facto. l. j? Reſpon. hîc deliquit extra cõtractum: quia non ipſe contraxit, ſed alius ibi contraxit, & in contractu deliquit. Item quare ex delicto in ſeruitute facto domino tenetur: vt C. de noxalib. l. j. & C. an ſeruus ex ſuo facto. l. fin? Reſpon. hîc deliquit contra dominum vt libertatem conſequeretur: ibi ad aliud: vt argum. C. an ſeruus ex ſuo facto. l. promiſſæ. Vel dic quòd iſte dolus videtur collatus in tempus libertatis: vt argum. infra de don. inter vi. & vxo. l. quia in hoc. Accur.

Reſtitutio nõ datur cõtra libertatem.

Seruꝰ liber factus an teneať de dolo in ſeruitute commiſſo.

f *Hoc*. ſcilicet dictum Iuliani.

g *Carere dolo*. incidenti vel principali.

h *Ex empto*. id eſt ex vendito: vt infra de actio. empti. l. veteres.

i *Nullam*. ex parte non committentis dolum: quia non tenetur ſi non vult. is vero qui committit, teneri poteſt ſi deceptus vult: vt C. de tranſact. l. tranſactione.

k *Venditionem*. ſcilicet dicimus.

l *Si in hoc ipſo*. & tunc appellamus dolum dantem cauſam contractui. Et dic ſecundum quoſdam circumſcriptus à ſeruo. & ſic colligunt argumẽ. quòd alterius dolus emptorem lædit, ideo quia ipſa res quæ venditur, dolum commiſerit: vt argum. ſupra quod met. cau. l. metum. iij. §. cum autem. Alij dicunt quòd priori caſu ſeruus tantùm dolum incidentem commiſit, hîc autem quando emptor doli particeps fuit: aliàs dolus alterius alteri nõ obeſſet: vt infra de exceptio. do. ſi procurator. & infra de pecul. ſumma. §. ſi dolo. verſic. emptor. niſi quaſi idem reputetur, vt ꝓcurator & tutor & actor: vt infra eod. ſed ſi ex dolo. & infra de ædil. edict. l. ædiles. in princip. vel defuncti qui nocet heredi, vel geſtoris negotiorum quem ratum habemus: vt inſtitu. de vſuca. §. diutina. & infra de regu. iur. hoc iure. §. fin. Tu dic circumſcriptum ſcilicet ab emptore tantùm. vbi enim incidit dolus in contractu, tenet quidem contractus, ſed agitur contra emptorem, ſi ipſe dolo fecit, ex vendito. ſi verò non ille, ſed quidã tertius dolum adhibuit, ille tertius tenetur de dolo: vt hîc dicitur in dicto Iuli. à ſimili ergo cum dolus dedit cauſam contractui: ſi quidem ipſe emptor adhibuerit, nullus eſt cõtractus. ſi autem tertius, tenet contractus: ſed agitur de dolo contra doloſum. & ſic intellige quod hîc dicitur. Et ſecũdum hoc dolus proxenetæ vel alterius tertij nõ vitiat contractum: licèt quidam contra ex hoc reſpon. vt prædixi. Manifeſtè ergo probatur quòd manumiſſus nõ tenetur de dolo: ſiue incidentem, ſiue principalem dolum commiſit emptor tantùm. Sed vbi vterque commiſit principaliter, quare excuſatur ſeruus, vt hîc innuitur: cum plures hac actione teneri poſſunt: vt infra eo. ſi plures? Reſpon. quia in primo & citius contra eum cum quo cõtraxit, quàm contra alium debet dari ei auxilium: vt infra ea. l. §. ſi dolo malo. & ſic nullo modo tenetur ſeruus manumiſſus. ſed arg. contra infra loca. cũ in plures. §. veſtimenta.[b] & ſecundum hæc actio de dolo. Vel verius quando principalem dolum committunt, vterque tenetur eodem ordine, vt prius conueniatur emptor: & eo exiſtente non ſoluẽdo etiam manumiſſus: vt infra ea. l. §. ſi quadrupes. &. §. ſi dolo. ſed ſecus vbi incidentem, vt hîc dicitur: quia ſolus emptor tenetur ex vendito. Itẽ ad quid datur de dolo vbi cõtractus non tenet ipſo iure? Reſpõ. vt quatenus de facto proceſſit venditio, traditio reuocetur, ſi vult ille qui fuit dolo inductus. vnde Bulg. præceſſit venditio, vt infirma ſequatur traditio, vt infirmanda per actionem de dolo. Sed nõne habet locũ condictio indebiti? Reſpon. ſit ita: ſed ipſa eſt generalis quantum ad indebita repetenda. Vel dic quòd non habet locum: quia retentio cõpetebat

b] Dic ſecũdum Bald. ꝙ ibi ſunt obligati ex diuerſis cauſis: & ſic non obſtat.

per

per odioſam exceptionem:vnde non habet locũ repetitio: vt.ꝭ. de condict.inde.pœnæ. &.l.qui exceptionẽ. & ſic agitur de dolo.ſi autem velit remanere contractum, poteſt agere actione ex eo contractu ne decipiatur:vt C.de reſcin.ven.l.ſi dolo. &.ꝭ. de iur. do. ſi res æſtimata.§. j. & tunc actor omnia debet complere emptori, ac ſi cõtract⁹ tenuiſſet:vt.ꝭ. de contrahen.emp.l.ſi in emptione.§.item ſi.&.ꝭ.ſi cer.pe.l.cum fundus.§. ſeruũ. Et vt plenè ſcias dic quòd aut talis dolus dat cauſam contractui bonæ fi.& tũc ſerua qđ modo dixi. aut ſtricti iuris, & tum valet:ſed excipitur: vt C. de inuti.ſtip.dolo.ſi autem eſt incidens in cõtractu bonæ fidei, agitur ex eo ª cõtractu. in cõtractu ſtricti iuris actio de dolo neceſſaria eſt: vt infra ea. l. §. non ſolũ.in fi. §. & infra de act.emp.l. Iulianus.§.ſi venditor. &.§. per contrariũ.ſi autem extra contractum: tũc ſi cadit in ſpeciale nomen maleficij, ex eo agitur, vt furti & ſimilium: vt infra proxi. §. ſecũdũ quæ &c.ſi non, tunc agitur de dolo: vt in multis exemplis: vt infra ea.l.§. ſeruus pactionis. &.l.cum quis. & in aliis.

* Fauor libertatis.

a] Et non actione de dolo, ſecundum Bal.

Non erit.

nor proponitur, nõ inducit in integrũ reſtitutionẽ. ª nam aduerſus manumiſſum * nulla in integrum reſtitutio poteſt locũ habere. ᵇ Secundum quæ ᶜ & ſi pœnali actione indemnitati eius ᵈ cõſuli poſſit, dicendũ erit ceſſare de dolo actionẽ. Pomponius autẽ etiam ſi popularis ᵉ actio ſit, ceſſare de dolo ait actionem.

Si res debita ſoluatur deteriorata, agitur ex ſtipulatione doli ſi eſt interpoſita: aliàs in contractibus bonæ fidei agitur actione primæua: in ſtricti iuris de dolo. h.d. primò ponit dictũ Labeonis. ſecũdò ponit reprehenſionẽ eius. ſecunda ibi, Sed eſt verius. & eſt difficilis.§. Bartolus.

Non ſolùm autem ſi alia actio non ſit, ſed & ſi dubitetur ᶠ an alia ſit, putat Labeo de dolo dandam actionem: & adfert talem ſpeciem: qui ſeruum mihi debebat vel ex venditione, vel ex ſtipulatu, venenum ei dedit, & ſic eum tradidit: vel fundum: ᵍ & dum tradit, impoſuit ei ſeruitutem, vel ædificia diruit, arbores excidit, vel extirpauit: ait Labeo, ſiue cauit de dolo, ſiue nõ, dandam in eum de dolo actionẽ: quoniam ſi cauit, dubium eſt an competat ex ſtipulatu actio. ʰ

B Sed eſt verius, ſi quidem de dolo cautũ eſt, ceſſare actionem de dolo: quoniam eſt ex ſtipulatu actio. Si nõ eſt cautum, in exempto quidem ⁱ actione ceſſat de dolo actio: quoniã eſt ex empto: in ex ſtipulatu, de dolo ᵏ actio neceſſaria eſt.

Actio legis Aquiliæ, & ad exhibendum, item actio ex teſtamento actionem de dolo excludunt. h.d.cum.§.ſeq. Barto.

C Si ſeruũ vſuarium proprietarius occidit, legis Aquiliæ actioni, ˡ & ad exhibendũ accidit, ᵐ * ſi poſſidens proprietarius occidit: ideoq; ceſſat de dolo actio. Item ſi ſeruũ legatũ heres ante aditã hereditatem occiderit: quoniã prius quàm factus ſit ⁿ legatarij, interemptus

a *In integrum reſtitutionem.* ſcilicet contra manumiſſum.nam &c. vt hîc, niſi ex cauſa à principe impetretur: vt infra de mino.ſi ex cauſa.§.fina.&.l.ſequen.aduerſus emptorem autem conſtat quòd non: quia non decepit. Sed cur denegatur in integrum reſtitutio cõtra emptorem, adhibeat dolum vel non, ſi minor ſui facilitate minori pretio vendidit? vel ſi minor in hoc ipſo quòd vendidit, decipitur ſui facilitate: vt infra de iur.do.l.ſi res.j.§.j.& ſi detur, cur de dolo actio datur contra manumiſſum? Reſpõ. fortè talis erat perſona, contra quam reſtitui non poterat: vt C.qui & aduer. quos.l. fin. Itẽ quid ſi emptor dolo me induxit, an teneat manumiſſio? Reſpon.non: vt.ꝭ.qui.ad li.procla.nõ li.l.ij.ſi hoc velim: vt arg. C.de his qui à non do.ma.l.j.vel ſi ibi per vim: vt retinuit dominium: vt.ſ̃.tit.j.l.metum.iij.§.volenti.

b *Locum habere.* Item nõne rei vin.locũ habet cum dolus dedit cauſam contractui? Reſpon.non: quia ex inutili ᵇ contractu trãſit dominium: vt hîc colligitur, & not.C.de vſufruc.l.j.Sed nonne vtilis in rem datur: vt in metu: vt.ſ̃.titu.j.metum.d.§.volenti? Reſpon.non: quia non daretur de dolo.

b] Bal. hîc dicit iſtam gloſ. not. ad hoc ꝙ dominium transfertur ex cõtractu inutili, ſicut trãſfertur ipſa poſſeſſio: vt in l.j.§.ſi vir. ff de adqui poſ.& ibi p Bart. & alios ad quos me remitto. Bolog.

c *Secundum quæ.* id eſt ſecundum prædictas regulas. & eſt concluſio ad præmiſſa.

d *Eius.* ſcilicet minoris vendentis: vt loquatur hîc in præmiſſo caſu.& pone exemplum in actione furti, quæ mihi datur in eos qui ſurripuerunt res meas, quæ malè cuſtodiebãtur à ſeruo manumiſſo.vel dic quòd mutet caſum.

e *Si popularis.* vt in factũ de effuſis: & de albo corrupto per dolum: vt ſupra de iur.om.iudi.l.ſi quis id. Accur.

f *Si dubitetur.* ſcilicet de iure, cum iam de facto conſtiterit.

g *Fundum.* ſcilicet debebat ex aliqua prædictarum cauſarum.

h *Ex ſtipulatu actio.* mouet enim eum fortè: quia negatione res fit dubia: vt C.qui.ad li.procla.non li.l.iij.vel hoc quia res etiam certa in dubium reuocatur propter ſolicitam quæſtionem: vt in authen.de tab.§.primo, in fi.§.colla.iiij.ſed malè, vt ſubiicit: vt.ſ̃. eo.l.ij.j.reſpon.&.ꝭ.de arbi.ita demum.

i *In ex empto quidem.* i.in cõtractu ex quo datur actio ex empto. & idem dico in quolibet alio cõtractu bonæ fidei: vt hîc, &.ꝭ.e. ſi quis aſſirmauerit.j.reſp.&.ꝭ.de act.emp.l.Julian⁹.§.ſi vẽditor.

k *De dolo.* reprobatis exẽplis & regula Labeonis quæ eſt, ſi dubiũ eſt de alia, quòd hæc decur: reprobata videtur: quaſi dubium eſſe non poſſit, an alia ſit actio: cum ius ſit finitum: vt.ꝭ.de iur.& fac.ignoran.l.j.Vel dic regulam veram ſecundum Io. arg.ꝭ. eo.

A ſeruus.§. fin. Sed quare in dubio de dolo datur? imò præſcriptis verbis de bet dari: vt.ꝭ.de æſti.ac.l.j.& infra de præſcrip.verb.l.j. &.ij.&.l. quotiens? Reſpond.illud obtinet cum dubium eſſet in quam contractus ſpeciem cadit, ſed hîc conſtat hoc. Sed dubitatur an propter dolum adhibitum hæc vel alia actio detur. Item nõne videtur prima actio de ſtipulatu dari, & ideo de dolo denegari: vt.ꝭ.commo.l.iij. §.ſi reddita.&.ꝭ.de ſol. l.etiam. quæ ſunt contra? Ad hoc diſtingue vt ſi eſt cõtractus bonæ fidei: quocũq; modo malè præſtetur: adhuc poteſt agi prima: vt in.d.l. cõmo. & infra depoſiti.l.j.§. ſi res. idẽ eſt in legatis & fideicommiſſis: vt infra de leg.ij.l.Mæuius. §.j. quia inſtar bonæ fidei tenẽtur fideicommiſſa & legata: vt C.in quibus cauſis in integr.reſtitu.non eſt neceſ.l. in minorum. Si autem ex contractu ſtricti iuris: tunc ſi aliquid iuri rei deeſt, prima agitur actione, ſiue pars rei ſit prẽſtanda, ſiue aliquid acceſſorium: vt.d.l.de ſol.l.etiam.ſi autẽ tota eſt præſtita, ſed malè, tunc liberatur à prima: vt hîc, & C.ad exhib.l. exhibitionis. ſed quia in dolo fuit, de dolo tenetur. & ſecundum hoc intelligitur infra de ſol.qui ſibi.§.fin. quia quod ibi dicitur, non liberari qui tradidit vulneratum, verum eſt ab actione de dolo. ſi autem nullo modo eſt tradita, ſed interiit res apud promiſſorẽ: ſi culpa ſua, tenetur: vt.ꝭ.de ver.oblig.l.mora. in fi. &.l. ſi ſeruum.in prin.ſi ſine culpa ſua, liberatur eius interitu: vt eo. titu.de verbo.oblig.ſi ex legati.ſi autem tradidit, ſed alij obligatam vel quoquo modo obnoxiã, tunc prima agitur: vt.ꝭ.de ſol. qui hominem.&.l.cum quis.§.qui hominem. &. l. qui decem.§. D qui hominem.& de le.j.l.non quocũque. Et ſic rem peto quandoque, & rem habeo: vt ex præmiſſis patet. Itẽ patet ex præmiſſis ꝙ refert an in re debita aliquid deeſt: vt quia pars religioſa eſt: vt.ꝭ.de le.ij.Mæuius.§.in fundo.vel obligata: & tunc prima. an verò pars integra tradatur, & alia nullo modo: & tũc liberatur à prima ꝑ parte ſoluta: pro alia remanet obligatus prima actione: vt.ꝭ.de ſol.ſi ſtipulatus.ſi autẽ tota prẽſtita, ſed malè, tũc de dolo agitur: vt dictum eſt. Vel ſi vis breuiter pertranſire, dic ſemper agi prima quantũ ad rem vel eius ęſtimationẽ: ſed quãtũ ad cætera dãna, agitur de dolo: vt hîc, &.ꝭ.e.cũ quis.nec ob.prædictis.C.ad exhi.l.exhibitionis. quia ibi nõ erat obligatus dare, ſed exhibere vt habeatur experiũdi copia: vt.ꝭ.ad exhi.l.ij. ſi ergo rem exhibet licet deteriorem: quia facit experiundi copiam, liberatur ab actione ad exhibendum. vt ibi dicitur. Item ecõtra videtur nulla dari. nam talẽ accipiẽdo, totum remiſiſſe videtur: vt infra de eo quod cer.lo.l.fin.in fi.&.ſ̃.ſi quis cau.l.ij. j. reſpõ. E Quidam dicũt quòd hîc ignorans accepit. vel dic quòd illud in pœnis obtinet: hîc autem nõ eſt pœna reſpectu agentis. Itẽ oppono, quia fortè ſoluta officium ceſſare videtur circa intereſſe: vt C.depoſi.l.iiij.Sed dic quòd hîc duæ fuerunt actiones ad diuerſa competentes: vt arg.infra de eo quod cer.loco. l. centum. Quæro ergo an cogatur rem recipere ſine pretio deteriorationis? Quidã non.tu dic quòd ſic: cum ex diuerſis cauſis ſit debitor. ideoque & hæc erit bona ratio quare non videatur remittere intereſſe recipiendo rem. Accur.

* id accedit.

Rem habes quandoque eam petit.

l *Actioni.* ſcilicet vtili: vt.ꝭ.de vſufru.l.locum.§. fin. & ad legẽ Aquil.l.item Mela.§.ſi.&.l.ſequen.

m *Accidit.* tenetur vtraque, ſi &c. vel ponitur ſi. continuatiuè, & refertur ad id tantum quod dictum eſt de actione ad exhibẽdum: qua ita demum tenetur ſi poſſideat, vel ſi dolo deſiit poſſidere: vt infra ad exhiben.Iulianus.in prin.

n *Factus ſit legatarij.* ſed nonne ſtatim à morte eius fit: vt.ꝭ. de

pecu.l.ſed ſi damnum.§.præterea.in fi.&.ĵ.de fur.à Titio.ſed dic veritate inſpecta non eſt eius ſtatim: vt hîc &.ĵ.de lega.j.ſi tibi.§. A cum ſeruus. ſed iuris fictione ſic, vt in contrariis, & infra ſi cer. pe.proinde.

eſt: ceſſat legis Aquiliæ actio. De dolo autẽ actio quocunquẽ tempore [a] eum occiderit, ceſſat: quia ex teſtamento actio competit.

Actio legis Aquiliæ vel de pauperie hãc actionem excludit, licèt non ſolutio ſed deditio ſubſequatur. ſecus ſi dominus eſſet ſimpliciter non ſoluendo. Bartolus.

B Si quadrupes tua dolo alterius damnũ mihi dederit: [b] quæritur an de dolo habeã aduerſus eũ actionem. & placuit mihi quod Labeo ſcribit, ſi dominus quadrupedis non ſit ſoluendo, [c] dari debere [d] de dolo: quamuis ſi noxæ deditio ſit ſecuta, non puto dandam nec in id [e] quod excedit.

Actio furti impedit hãc actionẽ & vbi deeſt dolus, & ſubeſt culpa, competit actio in factum. Bar.

C Idem Labeo quærit, ſi cõpeditum ſeruum meum vt fugeret [f] ſolueris, an de dolo actio dãda ſit. Et ait Quintus * apud eũ notans, Si nõ miſericordia ductus feciſti, furti teneris: [g] ſi miſericordia, in factum actionem [h] † dari debere.

Qui nõ obſeruat pactũ ad quod naturaliter nõ ciuiliter eſt obligatus: tenetur læſo actione de dolo, ſi aliud remediũ deficit. h.d. & eſt difficilis. §. primò ponit dictũ Põpo. ſecũdò ponit vnam rationem contra Pompo. aliam pro eo. tertiò ponit ſolutionem prædictæ. ſecunda ibi: Ego moueor. tertia ibi, Atquin. Bartolus.

Seruus pactionis [i] pro libertate reũ † domino dedit [k] ea cõditione, vt poſt libertatẽ trãsferatur in eum obligatio. manumiſſus non patitur in ſe obligationẽ transferri. Pomponius ſcribit [l] locũ habere de dolo actionem. [m] ſed ſi per patronum ſtabit quo minus obligatio transferatur: dicendũ [n] ait patronum exceptione à reo B ſummouẽdum. [o] Ego [p] moueor quemadmodum de dolo actio dabitur, [q] cum ſit alia actio. [r] * Niſi fortè quis [ſ] dicat, quoniam exceptione patronus ſummoueri poteſt ſi agat cũ reo: debere dici, quaſi nulla actio ſit quę exceptione repellitur, de dolo decernendam. Atquin [t] patronus tũc ſummouetur, ſi nolit expromiſſorem ipſum manumiſſum accipere. Expromiſſori planè aduerſus manumiſſum dari debebit de dolo: aut ſi non ſit ſoluendo expromiſſor, C domino dabitur.

Si dolo malo procuratoris reus ſit abſolutus, niſi reus ſit paratus iudicium recipere, tenetur de dolo ſi procurator non eſt ſoluẽdo. hoc dicit iſte. §. qui etiam difficilis eſt. Bartolus.

Si dolo malo procurator [u] paſſus ſit vincere aduerſariũ meum, vt abſolueretur: an de dolo mihi actio aduerſus eũ qui vicit cõpetat, poteſt quæri. Et puto nõ competere, D ſi paratus ſit reus transferre iudiciũ [x] ſub exceptione hac [y] *ſi collusum* [z] eſt. alioquin [a] de dolo actio erit danda, [b] ſcilicet ſi

a *Quocunque tempore.* id eſt ſiue ante aditam hereditatem, ſiue poſt. ſed ſi poſt, etiã.le. Aquil. agitur, cũ ſit dominus legatariꝰ. ſed licèt detur ex teſtamento ratione prioris temporis, tamen & de dolo dari videť: vt.ĵ.qui. mo.vſusfru.amit.l. repeti.in fi. quæ eſt contra. Solu. hîc loquiť cũ pure quid legatum eſt. ſi verò ſub cõditione, de dolo datur ante euentũ cõditionis, cum nõdum cõpetat actio ex teſtamẽto. vel ibi loquitur in duobus caſibus tantũ, vt ibi dices. vel ibi meliorãdo rem: hîc prorſus deſtruẽdo.

b *Dederit.* laſciuia, vel feruore. ſed ſi ab alio concitata non aliàs factura, vel ſi naturaliter, nõ teneť dominus: vt infra ſi quadru.pau. feciſ.dica.l.j.§. ſed & ſi canis. verſi. & generaliter.&.§.in beſtiis.

c *Soluendo.* id eſt ſi neque quadrupedem habuit, neque dolo deſiit habere: vt infra de ver. ſign.quos nos.§. locuples. Accur.

* Quintus Mucius.

† ſubſidiariã legis Aquiliæ.

d *Debere de dolo.* imò videtur danda Aquil. vel in factum: vt infra ad legem Aquil. item Mela.§. itẽ & cum eo. quæ eſt contra. Sol. hîc dolus fuit in omittendo, & ſic dicas caſum. ibi in committẽdo: vt ar.ĵ.de vſufruct.ſi cuius.§. de præteritis. in fin.§. De pauperie autem eo caſu quando dolus fuit in committendo, ceſſat: quia culpa in homine deprehenditur. Sed nõne licuit ſibi ceſſare vel dimittere: vt infra de reg.iur.l.nemo videtur? Reſpõ. ſic, vt ſibi proficeret, nõ vt alij noceret, vt hîc fecit: &.ĵ. de aqua plu.ar.l.j.§. iidem aiunt. verſi. deniq; Marcellus. Itẽ pone animal datum pro noxa. nõne domino tenetur ille cuius occaſione damnum datum eſt? fortè ſic de dolo.

e *Nec in id quod excedit.* imò videtur danda contra doloſum, vt eſt in interdicto quod vi aut clam: vt infra quod vi aut clã. l. ſi alius. in princip. quæ eſt contra. Sol. ibi dominus ſerui faciẽtis opus in meo, ad duo principaliter ab initio tenebatur, id eſt ad patientiam, & ad noxam: & vnum faciendo, ab alio non liberatur. idem ergo & ſi vendidit ſeruũ, & emptor pro noxa dederit. nam dominus non liberatur, vt ibi. hîc autem vnum tantummodo, id eſt intereſſe meum debetur. Et eodem modo reſpon. ad id quod poteſt opponi infra de noxali. ſi ex duobus. in prin. vel hîc in actione de dolo, quæ eſt famoſa. & eodem modo ad id quod eſt ſupra titu.j.l.quod diximus.§.j. quia ibi ſuo nomine & principaliter dominus conuenitur. Item opponitur: quia in id quod excedit, debet agi: vt.ĵ.vi bono.rapto.l.j. & de priuat.delict.l.ij. & de actio.& oblig.l.qui ſeruum.in fi.&.ĵ.commo. vnde quæritur. in fin. quæ ſunt contra. ſed dic quòd hîc præſtatio noxæ non tollit id quod excedit, ſed facit vt non naſcatur de dolo actio: vt ĵ.de verb.oblig.l.decem.

f *Vt fugeret.* & fugit.

g *Furti teneris.* quia opem tuliſti ſeruo qui fecit furtum ſui: vt C. de ſeruis fugitiuis.l.j. Accur.

h *In factum actionem.* non furti: quia dolo non feciſti: nec ex A aliquo contractu, cum mecum in hoc non contraxeris. aliàs ex eo cõtractu agam, vt depoſiti: vt infra depoſi.l.ſi hominem. ſed dic in factum agitur, ſcilicet ſubſidiaria vel Aquil. vt hîc, & inſtit. de leg.Aquil.§.fi. & hoc quando fugit poſt. aliàs nõ datur, cũ damnum nõ habeas: vt infra ad leg.Aquil. ſi ſeruum. in fi.j. reſpon.

i *Seruus pactionis.* i. in pactione.

k *Dedit.* non obligãdo ſe ſeruus. aliàs ipſe factꝰ liber hoc caſu teneretur: vt C. an ſer. ex ſuo facto.l.promiſiſſe.

† id eſt principalẽ exꝓmiſſorem, non ad promiſſorem, id eſt fideiuſſorem.

l *Pomponius ſcribit.* & malè in primo dicto: bene in ſecundo.

m *De dolo actionem.* patrono cõtra libertum.

n *Dicendum ait.* Pomponius, & bene.

* Probat nõ eſſe dandam actionẽ de dolo, hoc argumẽto: aut ſtat per patronum quo minus transferatur obligatio in manumiſſum: & ſi agat, exceptione ſummouebitur. aut non ſtat per patronũ, & tum dabitur actio ex ſtipulatu contra expromiſſorẽ: niſi fortè obiectio eſt, cui mox reſpõdetur in his verbis. Atquin &c.

o *Summouendum.* intellige dominũ hic pactum cũ reo vt ſeruũ manumiſſum reũ acciperet. aliàs iniquum eſſet eum repelli exceptione ſi non ſeruũ ſed reũ cõuenire vellet: cũ inuitꝰ alieni debitoris nomẽ inſolutũ accipere nemo cogatur: vt C. de ſolu.l.eũ à quo.

p *Ego.* loquitur auctor legis.

q *Actio dabitur.* ſcilicet patrono.

r *Alia actio.* ſcilicet contra reum.

ſ *Quis.* ſcilicet inſipiens volens excuſare Pomponium.

t *Atquin.* pro ſed. Et nota ꝙ prędicta corrigũtur hîc: & tres caſus hîc decidũtur: quos notaui in litera.

u *Procurator.* mei actoris.

x *Iudicium.* ſ. primũ. i. primã litẽ in qua fuerat abſolutus.

y *Sub exceptione hac.* id eſt replicatione. q. d. reus, ſi probaueris tu actor eſſe colluſum: volo ſubire iudicium nõ opponendo tibi exceptionem rei iudicatæ. Sed nõne litem perdidit? Videtur quòd ſic: vt C. de pœna iudi.l.j. & etiam hîc innuitur. Videtur enim quòd ſi probem colluſionem, omnino cauſam perdat. Sed dic quòd nõ perdit: quia illud quod de perdenda lite dicitur, obtinet quando actor corrupit aduerſarij procuratorẽ. ſecus ſi reus aduerſarium: vt hîc, & ĵ.manda.ſi procuratorem.§.j. vel non perdit propter ſpontaneã obligationem: vt C. de pœ.iu. authẽ. nouo iure. &.ĵ.de iur.fiſc.l. edicto.&.l.ſenatus.&.ĵ.de alie.iud.l.iij.§.fin.

E z *Colluſum.* no. verba replicationis. & ſupple: nõ ꝓfit. ſ. ſentẽtia.

a *Alioqui.* id eſt ſi non eſt paratus transferre.

b *De dolo actio erit danda.* Sed videtur quòd primam actionem intendere debeã: & ſi excipiat, replicem: & ſic de dolo ceſſet: vt infra eo.cum ad te. quæ eſt cõtra. Sol. aut rem offers: & tunc ſola prima actione conueniris, & nunquam de dolo, vt hîc etiam ad expenſas, cum nõ ſit veriſimile fieri expenſas, cum ſpõte litiges: vt hîc, aut non offers: & tunc ad rem principalem agitur prima: vt.d.l.cum à te. ad damna verò & expenſas actione de dolo: vt hîc, & infra eod.cum quis. Alij dicunt quòd hîc procurator dolo malo & ſine pecunia colluſit: vnde tenet ſententia. Alij quòd hîc non conſtabat de actione: vt infra eod. ſeruus.§.fina. Vel dic quartò quòd hic colluſum fuit à procuratore actoris cum ꝓcuratore rei. & quod dicit aduerſarium, id eſt procuratorẽ eius. & quod dicit aduerſus eum, ſcilicet procuratorem rei. Sed huic lecturæ ob. infra de doli mali excep.l.apud.§.item quæritur. verſi. quæſitum.

quæſitum. &. l. ſi procurator. Sed dic quòd ibi erat procurator rei: hîc vero actoris: qui non poterat excipere, cum in eum actio non daretur. prima verior eſt.

a *Soluendo*. ſi ergo à principio fuit ſoluendo, ceſſat de dolo. ſi deſinat, poſtea incipit habere locum: & iterum ſi incipiat eſſe ſoluendo, nonne ceſſat? Reſpon. nõ ceſſat: imò cum alia datur: ſed exceptio ei obiicitur: vt argu. C. de cura. fur. l. cum aliis.

b *Et euidenti*. & pro id eſt. vel dic magna. i. vltra duos aureos. non autem dicas magna, id eſt ſumma perfidia. nã & pro parua perfidia, dum tamẽ euidẽti, datur hæc actio: vt infra eo. quid enim euidentem autem eſſe oportet: quia dolum ex perſpicuis indiciis probari conuenit: vt. C. eo. titu. l. dolum.

† Facit ad hũc. §. gl. 2. in. c. rectè. extra de renunciati. vi de eam.
* Cęcilianũ.

cum procuratore agi non poſſit, quia non eſſet ſoluendo. a

Simplex mendacium non præſumitur doloſè dictũ: & ideo non inducit actionẽ de dolo, niſi cauſa ſui lucri quis mentiatur. h. d. cũ l. ſeq. Bartolus.

Idem pomponius † refert Cęcidianum * prætorem non dediſſe de dolo actionem aduerſus eum qui adfirmauerat idoneum eſſe cum cui mutua pecunia dabatur: quod verum eſt. nam niſi ex magna & euidenti b calliditate non debet de dolo actio dari.

VIII. GAIVS *libro quarto ad Edictum Prouinciale.*

Quod ſi cum ſcires eum facultatibus labi, tui lucri c gratia adfirmaſti mihi idoneum eſſe: meritò aduerſus te, cum mei decipiendi gratia alium falsò laudaſti, de dolo iudicium d dandum eſt.

Contra mentiẽtem de ſubſtantia hereditatis datur actio ex eo contractu ſi interceſſit. aliàs de dolo. Bartolus.

IX. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

B Si quis adfirmauit minimã eſſe hereditatem, & ita eam ab herede emit; non eſt de dolo actio, cum ex vendito ſufficiat. e Si autem mihi perſuaſeris vt repudiem hereditatem, quaſi minus ſoluendo ſit: vel vt optem ſeruum, quaſi melior eo in familia non ſit: f dico de dolo dandã, g ſi callidè hoc feceris.

Actio criminalis hanc actionem non impedit. Bartolus.

Item ſi tabulæ teſtamenti, ne de inofficioſo diceretur, diu ſuppreſſæ ſint, h mox mortuo filio prolatæ: heredes filij i aduerſus eos qui ſuppreſſerunt, & lege Cornelia & de dolo poſſe experiri.

C **Sequeſter nõ tenetur rem reſtituere niſi finita lite: vel cum per actorem ſteterit. Item contra eum qui fecit fieri ſequeſtrũ indebitè, actione de dolo ſuccurritur vbi alia actio deficit. Bartolus.**

c *Quod ſi cum ſcires. Tui lucri*, non quia ſemper affectus tui lucri deſideretur in hac actione: ſed quia apparet in hoc caſu animum decipiendi fuiſſet: vt infra eo. ſeruus tuus. Ioan. tamen dicit vtrumque interuenire, ſcilicet dolũ, & animum lucri: non dico de ipſa pecunia mutuata. ſi enim eam diuiſiſti cum debitore, furti teneris: non de dolo: vt infra de fur. ſi quis vxori. §. cum Titio.

d *De dolo iudicium*, cum non errauerim in perſona, ſed in patrimonij quantitate: vt hîc, &. ĵ. de fur. l. falſus. §. ſi quis. ſi autem in perſona erraſſem, tunc in factum daretur: vt. ĵ. de furtis. l. ſi is qui rem. ij. §. ſi tu Titium. quæ eſt contra.

S *I quis.*] CASVS. Inſtitutus eras in quadam hereditate: & ego volebam eam emere. vnde dixi eam vilem eſſe: & ſic eam pro minori pretio dediſti. Dicitur quòd non teneor de dolo: ſed actione ex vendito. [SI AVTEM.] Inſtitutus fui in quadam hereditate: tu perſuaſiſti mihi vt illam hereditatem repudiarem. vel cum legaſſet mihi teſtator vnum de ſeruis ſuis quem vellem ego: perſuaſiſti mihi vt vilem eligerem. his duobus caſibus de dolo teneris. Item ſi Titius filium ſuum exheredauit, & quendam extraneum heredem inſtituit: ego illud tantùm celaui, ita quòd filius Titij neſciuit ſe exheredatum: & ſic deceſſit filius Titij exheredatus. dicit hîc quòd heredes iſtius filij exheredati duplicem viam contra me habent, quòd habent actionem de dolo ciuiliter contra me, & criminalem legis Corneliæ, Viuianus.

e *Sufficiat*. vt dolus purgetur: vt hîc, & ſupra eod. & eleganter. §. non ſolum. in fin. §. & infra de act. emp. l. Iulianus. §. per contrarium. &. C. de here. vel ac. ven. l. qui nondum. & ſic loquitur quando aliàs erat contracturus: aliàs reſcinditur venditio: vt. C. de reſcin. ven. ſi dolo. Et per actionem de dolo vel condic. ſine cauſa reuocatur quatenus de facto proceſſit: vt dixi ſupra eod. & eleganter. §. j.

f *In familia non ſit*. cum ſit ibi melior. Accurſius.

g *De dolo dandam*. minor autem reſtituitur: vt infra de mino. ait prætor. §. hodie. qui eſt. §. fina. Sed videtur hoc caſu de dolo non dari, cum adhuc poſſit optare; vt infra de oper. liber. l. iiij. &. v. quæ ſunt contra. Solu. quidã dicunt quòd hic ab extraneo, ibi ab herede dolus fuit adhibitus. a Tu dic quòd hîc fuerũt omnes exhibiti: ſed qui deterior erat, fuit bene veſtitus & raſus, vt melior appareret.

h *Suppreſſæ ſint*. ab herede forte vel extraneo.

i *Heredes filij*. ſcilicet extranei. ſecus ſi ſui: cum habeant querelam: vt. C. de inoffic. teſta. ſcimus. §. fin. Vel dic quòd hîc loquitur ſecundum ſua tempora, ſecundum quæ nunquam tranſibat querela niſi præparata etiam ad ſuos: vt infra de inoff. teſta. quemadmodum. Sed nunquid furti? Reſpon. non, cum hereditas nõ erat adita: vt infra de fur. l. hereditariæ. Et no. vnam harum viarum

a] Nota ſecundũ Bal contra fideiuſſores qui vt appareat idonei ad curiam accedunt bene veſtiti: & curiam decipiunt. & etiã facit contra tales ducentes in fideiuſſores.

A eſſe criminalem, ſcilicet. l. Corne. vt inſtitu. de pu. iudi. §. item lex Corne. de ſica. & infra ad. l. Corne. de fal. l. ij. cuius pœna eſt deportatio, & omnium bonorum publicatio: vt infra de fal. l. j. in fin. Et eſt ſpeciale ſecundum quoſdam in teſtamento ſuppreſſo. puto idem in quolibet inſtrumento; vt eod. titu. ad. l. Corne. de fal. l. Paulus. §. j. alia ciuilis, vt de dolo. ideoque vna per alterã non tollitur: vt. C. quando ciuilis actio. l. j.

[*Si oleum*] CASVS. in hac. l. vſque ad. l. ſi plures. talis eſt: Poſſidebam ſiue habebam oleum ad vendẽdum. Titius vindicabat à me illud oleum. depoſuimus tamẽ iſtud oleum penes Seium, vt illud venderet, & vincenti pretium daret. poſtea Titius non procedit in cauſa. volo agere aduerſus Titium de dolo. Dixit quidam iuriſconſul. quòd poſſum. ſed non eſt ita: quia aut Seius ſoluendo eſt: & tunc conuenitur ſequeſter: aut nõ eſt ſoluendo Seius, & tunc in ſubſidiũ de dolo tenebitur Titius.

[ET SI TV.] Seruus tuus mihi fecit furtum: eum poſtea alij obligaſti in meũ præiudicium. ſi ego ago poſtea contra te actione furti noxali, & eum des mihi pro noxa, extra iudicium ſcilicet: & poſtea fuiſti abſolutus: quia iam dederis mihi ſeruum pro noxa: ſi hunc ſeruum inueniam eſſe alij obligatum in præiudicium meum, conueniam te de dolo. ſecus ſi condemnatus fueris in æſtimationem, & ſeruum noxæ dediſti. & ſic ſoluitur contra. Vel dic aliter hunc caſum retento eodem themate: Quia egi contra te act. furti noxali: cum ſeruus tuus mihi furtum fecerit: iudex præcepit tibi vt mihi ſeruum pro noxa dares, & dediſti: & etiam abſolutus fuiſti, quia pœna dupli vel quadrupli. ſi inueniam poſtea eum obligatum, de dolo agam contra te. Et ſecundum hunc vltimum caſum lege literam, ſed ſecundum primum lege illud verbum, per iudicem, cum verbo, abſolutus: quia non per iudicem fuit ſeruus datus, ſed extra iudicium. [HAEC DE DOLO ACTIO.] Seruus tuus decepit me per dolum: an tenearis de peculio vel noxaliter, quæritur. Diſtinguitur. aut ſeruus commiſit dolum in contractu: & tunc teneris tu dominus de peculio. aut extra cõtractum, ſi non cadat in ſpeciale nomen maleficij: & tunc teneris de dolo noxaliter. [MERITO.] Nunc exponit iuriſconſul. vltima verba edicti: & illa iuſta cauſa, &c. quæ ſunt ſupra eod. l. j. §. verba. Dicit enim quòd inquiremus quantitates & etiam perſonas in act. de dolo. ad hoc enim inſpicimus quantitatem, quia pro minima re hæc actio non datur: pro duobus ſcilicet aureis non datur. Item perſonam, quia non datur vili contra honeſtos homines. item non datur liberto contra patronum. ſed in his caſibus agetur act. in fac. & eſt ratio quare agatur act. in fac. ne prædictæ perſonæ lucrentur ex ſuo dolo: heredibus tamen liberti datur hæc act. de dolo, & contra heredes patroni vel patris. [ITEM IN CAVSAE.] Si pupillus committat dolum, an teneatur, quæritur. Et reſpon. quòd in pupillum committentem dolum, act. de dolo non datur, niſi iſte pupillus fuerit heres eius qui dolum commiſit; quo caſu tenetur in id quod ad eum peruenit. Quod dixi de pupillo, verum eſt cum non eſt proximus pubertati. ſi autem fuerit proximus pubertati. tunc tenetur: quia pone quòd pupillus conueniebatur à procuratore alicuius: pupillus commiſit dolum vt ipſe pupillus abſoluatur: vel dixit finitam tutelam, cum non erat. his caſibus de dolo tenetur pupillus. Sed pone quòd tutor pupilli ſuaſit mihi dolo vt emam rem aliquam ab eo, & emi: & pretium ad pupillum peruenit. tenetur hoc caſu pupillus inquantum eſt locupletior. Vel dic quòd tutor ſuaſit mihi dolo vt repudiem he-

D

E

reditatem in qua erat ſubſtitutus mihi pupillus. nam & hic tenetur pupillus inquantum eſt locupletior. Item dicit quòd in municipes actio de dolo non datur, niſi in id quod ad eos peruenit dolo magiſtratus: ſed decuriones tenentur de dolo. Item ſi conſtitui procuratorem, & iſte dolum committit: teneor ego dominus in id quod ad me peruenit: ipſe autem procurator tenetur de dolo. [IN HAC.] In iſto. §. & in princ. l. ſequen. quæ continuatur cum eo, veniunt tria neceſſaria in act. de dolo: ſcilicet quòd deſignetur perſona quæ dolum commiſit. Item aliud ſecundum, ſcilicet quòd deſignetur res in qua commiſſus eſt dolus. Item tertium vt appareat cui ſit factus dolus.

a *Defendat*. ſcilicet vindicando: vt econtra. C. de Carbo. edict. l. j.

b *Iudicium accipere*. id eſt noluit dicere ſuum eſſe oleum.

c *Neque mandati*. quia fortè nõ fuit [a] gratuitum.

d *Neque ſequeſtraria*. de hac conſtat, & quia non eſt cõditio impleta, vt hîc: quia ſcilicet neuter vicit: & quia vnus tantùm hîc depoſuit: vt in princi. huius l. non plures: quia tunc habet locũ ſequeſtraria: vt infra depoſiti. l. propriè. & l. licet.

e *Sequeſtre*. non eſt propriũ nomen actionis.

f *Præſcriptis verbis*. quaſi tacitè ſit actum vt Titio nõ proſequẽte mihi reddatur. Vel dic quaſi vicerim, cum per me non remaneat: vt infra de condit. inſtitut. l. vter ex fratribus. nam & ſi viciſſem, hęc mihi daretur: vt infra de pręſcript. verb. l. ſi rem. §. ſi quis ſpõſionis. non autem depoſiti: quia fortè ſequeſter aliquid accepit, & aliis rationibus ſupradictis: aliàs haberet locũ vt infra depoſi. l. ei apud. §. j.

g *Noxæ*. potes legere vt nõ per iudicem ſit datus, ſed extra iudicium: abſolutio tamen fuit facta in iudicio ab æſtimatione litis, & à iudicij obſeruatione: vt inſtit. de perpe. & tempo. actio. §. fin. & tunc puncta, & per iudicem ſis abſolutus, &c. & ſic non eſt cõtra infra de re iudi. l. iiij. §. fina. & infra de ſol. l. ſi hominem. quæ ſunt contra: quia ibi per iudicem dedit. vel lege quòd hîc per iudicem fuerit datus ſeruus, & abſolutus ab æſtimatione. ſecus ſi cõdemnatus fuit in æſtimatione, & dedit huiuſmodi ſeruũ: quia tunc agitur iudica. vt in dictis contrariis legibus dicitur. ADDITIO. Dic quòd contraria loquuntur in ſententia condemnatoria: hîc in abſolutoria. & cũ glo. dicit quòd fuit datus ſeruus per iudicem, non intelligas adiudicatus per ſecundum decretũ: quia in ſecũdo decreto debetur euictio: vt. C. de euictionibus. l. ſi ob cauſam. ſed quia in iudicio ante ſententiam fuit ſeruus traditus pro noxa, ex qua tradita non debetur euicto: quia non incipit à præcedenti obligatione ſuper ſeruo, ſecundum Bal. hîc.

h *Teneris*. ſcilicet mihi cui dediſti pro noxa.

i *Pignori datum*. ſcilicet in perniciem meam: vel fortè in eo quòd ſcienter dedi talem. quod non placet.

k *Hæc de dolo actio*. vt in contractu. Sed nonne tunc datur actio ex eo contractu? Reſpond. non: quia pone quòd dolus dederit cauſam contractui. Item pone in contractu, facio vt des: vt
A infra de præſcript. verb. naturalis. §. quòd ſi faciam. nam ex contractu vel quaſi de peculio agitur: ex delicto vel quaſi, noxaliter: vt hîc, &. j. de his qui deiec. vel effu. l. j. §. cum ſeruus. Accurſius.

l *In qua*. id eſt in contractu vel quaſi.

Labeo libro trigenſimo ſeptimo poſteriorum ſcribit: † ſi oleũ tuum quaſi ſuum defendat [a] Titius, & tu hoc oleum depoſueris apud Seium, vt is hoc venderet, & pretium ſeruaret, donec inter vos deiudicetur* cuius oleum eſſet: neque Titius velit iudicium accipere, [b] quoniam neque mandati, [c] neque ſequeſtraria [d] † B Seium conuenire potes nondum impleta conditione depoſitionis: de dolo aduerſus Titium agendum. Sed Pomponius libro viceſimo ſeptimo, poſſe cum ſequeſtre [e] præſcriptis verbis [f] actione agi: vel ſi is ſoluendo non ſit, cum Titio de dolo. quæ diſtinctio vera eſſe videtur.

Abſolutus ab obſeruatione iuditij, quia ſoluit: ratione deteriorationis de dolo non tenetur. Bartolus.

Et ſi ſeruum pigneratum noxæ [g] mihi dederis per iudicem, & ita abſolutus: de dolo teneris [h] ſi apparuerit eſſe eum pignori [i] datum.

Hæc actio noxalis eſt: item competit de peculio ſi circa res peculiares ſit dolus cõmiſſus. Bartolus.

Hæc de dolo actio [k] noxalis erit. Ideo Labeo quoque libro trigenſimo prætoris peregrini ſcribit, de dolo actionem ſerui nomine interdum de peculio, interdum noxalem dari. Nam ſi ea res eſt in quam [l] dolus commiſſus eſt, ex qua de peculio daretur actio: & nunc in peculio dãdam. Sin verò ea ſit, ex qua noxalis, hoc quoque noxale futurũ. [m]

Hîc incipit exponere illa verba poſita in edicto: & iuſta cauſa eſſe videtur. & breuiter. h. d. Hæc actio non datur pro modica quantitate: nec contra parentes vel patronos, vel perſonas honeſtiores: ſed per actionẽ in factum ſuccurritur. h. d. cum duabus. ll. ſequen. & ſupra expoſuit iuriſcõſultus illa verba, ſi alia actio, &c. hîc exponit alia, vt dixi in princ. Bartolus.

Meritò cauſę cognitionem prętor inſeruit. neque enim paſſim hæc actio indulgenda eſt. Nam ecce in primis ſi modica ſumma ſit,

X. PAVLVS *libro vndecim ad Edictum.*

ID eſt vſq; † ad duos aureos: [n] *

XI. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

C NOn debet dari. Quibuſdam perſonis non dabitur: vt puta liberis vel libertis aduerſus parentes patronóſve, cum ſit famoſa. [o] Sed nec humili [p] aduerſus eum qui dignitate excellet, debet dari: puta plebeio aduerſus conſularem receptæ [q] auctoritatis: vel luxurioſo [r] atque prodigo aut aliàs vili aduerſus hominem vitæ emendatioris. & ita Labeo. Quid ergo eſt? in horum perſona dicendum eſt, in factum [ſ] verbis temperandam † actionem dandam, D vt bonæ fidei [t] mentio fiat.

XII. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

m *Noxale futurum*. vt ſi dolus eſt admiſſus extra contractum, verbi gratia, perſuaſit mihi vt non idoneam hereditatem adirem, vel ſimilia: vt infra eodem arbitrio. §. penult. & l. ſi dolo & l. cum quis & l. fin.

n ID *eſt vſque ad duos aureos*. qui computantur habita ratione quòd ſeptuaginta-duo valeãt libram auri: vt. C. de ſuſcep. & arca. l. quotienſcunque. libr. x. Sed nũquid pro duobus aureis datur? Reſpon. non: vt hæc dictio vſque, incluſiuè accipiatur: cum in pœnis molliores eſſe debeamus: vt infra de pœ. l. pen. & proniores in odiis reſtringendis: argu. infra de lib. & poſtu. cum quidam. Item quare actio furti datur pro vno ouo: cum ſit æquè famoſa, hæc non: vt inſtitut. de rer. diu. §. gallinarum? Reſpon. ſecundum Io. quia furta frequentius fiunt in vilibus quàm dolus, ideoque neceſſe fuit plus puniri: argu. infra de pœn. l. aut facta. §. fin. [b] Item nonne quælibet actio etiã pro vno nũmo datur? Dic quòd ſic: vt. d. §. gallinarum. & infra de cõiung. cum emancip. lib. l. j. §. id: & infra de damno infe. ſi proprietarius. in fin. j. reſpon. excepta hac, vt hic. Sed tamen dicam dari in factum pro hac modica, excepto de damno infecto: vt infra de dam. infec. l. ex damni. j. reſpon. & excipe infra de impen. in reb. do. fac. l. omnino. & infra commo. l. in rebus. §. poſſunt. Accur. ADDITIO. Tu dic quòd ratio eſt ſecundum Bal. quia eſt ibi natura contractus: cum modica impenſa pertineat ad impendentẽ, ſecundum eundem Bal.

o NOn debet. *Cum ſit famoſa*. Nota quòd magis eſt odioſa hæc actio quàm furti vel iniuriæ, licèt & illæ famoſæ ſint: quia illæ cauſa cognita in huiuſmodi perſonas dantur: vt infra
E de furtis, ſi quis vxori. §. j. & ſupra de in ius vocan. ſed ſi. §. prætor. Vel dic quòd ibi agitur in factum nomine furti facti in caſtrenſi peculio: & nomine iniuriæ atrocis: vt argu. C. eod. l. ſi ſuperſtite.

p *Sed nec humili*. quis ſit, dic vt. C. de inceſt. nup. l. humilem.

q *Receptæ*. aliàs præceptæ, id eſt præ aliis acceptæ vel habitæ.

r *Luxurioſo*. carnali, vel prodigali luxuria: vt infra de damno infecto. l. ex damni. in princ.

ſ *In factum*. etiam ſi modica ſit ſumma ſecundum quoſdã, propter id quod dicit lex ſequens, ne ex do. &c. ſed contra videtur: vt. C. eo. ſi ſuperſtite, vbi dicit, immodicè læſa es. ſed ſubaudi maximè ibi. Sed nonne in factum agere eſt reſtitui: ergo non debet dari contra has perſonas: vt. C. qui & aduerſus quos. l. fina? Sed dico ibi intellectum tantùm de ea quæ datur iudicis officio: non quæ iure actionis.

t *Vt bonæ fidei*. quaſi dicat, non malæ fidei. & ſic per abnegationem

† In vulgata editione, eſt Lex, Si oleum.

* diiudicetur.

† Sequeſtraria actio dicitur qua is q depoſuit, vel in cauſa ſuperior eua ſit, ad poſſeſſionẽ rei depoſitæ agit aduerſus ſequeſtrum. Eſt autẽ ſequeſter, auctore Modeſtino, is apud quẽ plures eàdem rem de qua eſt cõtrouerſia, depoſuerũt. Betsbru.

a] Imò dic ſecundũ Bal. quòd gratia mandantis.

Sic puto diſpungendũ. & ita abſolutus, de dolo teneris ſi apparuerit eum pignori datũ, nec de dolo actio noxalis erit.

* & per iudicem ſis abſolutus.

Aurei ſeptuagintaduo faciunt libram auri.

† incluſiuè. vt & in l. 1. j. an p al. cauſ. appel. reſc. & l. 2. ſ. de his qui not. infa.

* Videtur Paulus ſcripſiſſe vſque ad duo millia ſeſtertiorũ, vt rectè Cuiacius mihi conieciſſe videtur. Cõt.

Actio furti datur pro vno ouo.

b] Tu dic quod ratio eſt: quia actio de dolo eſt ſubſidiaria: ſed non actio furti. facit. l. Scio ſ. de ĩ integ. reſti. Bolo.

† Bal. dicit hîc iſtũ text. valde ſing. ad hoc quòd ſpecies agendi diſtinguitur ex medio concludẽdi poſito in libello. Bolog.

tionem contrarij ponitur: vt. j̃. de minori.l.pe.& infra de lega. ij.l.cum quidam.&.l.cum pater.§.rogo.& de leg.iij.l.fideicommiſſa.§.ſic fidei.in fi.ſic econtra infra de inoffi.teſta.l.etiam. &.l. qui repudiantis.

Ne ex dolo ſuo lucrētur.

Quando propter reuerentiam perſonæ actio de dolo non dabitur contra defunctum, dabitur contra heredem. Bart.

XIII. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

Heredibus tamē harū perſonarū, itē aduerſus heredes a de dolo actio erit danda. b

Pupillus poteſt cōueniri de dolo ex perſona defuncti. Itē ſi eſt proximus pubertati, in perſona tutoris, inquantū fact' eſt locupletior, h.d. cū.l.ſeq.& prox.ſeq. Bartol.

Itē in cauſæ cognitione verſari Labeo ait, ne c in pupillū de dolo detur actio: niſi fortè nomine hereditario cōueniatur. d Ego arbitror e ex ſuo dolo cōueniēdū, ſi proxim' pubertati f eſt: maximè g ſi locupletior ex hoc factus eſt.

XIIII. PAVLVS *licro vndecimo ad Edictum.*

Quid enim ſi impetrauerit h à procuratore petitoris, vt ab eo abſolueretur: vel ſi de tutore mētitus i pecuniā accepit, vel alia ſimilia admiſit, quæ nō magnā k machinationem exigunt?

XV. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

Sed & ex dolo tutoris ſi factus eſt locupletior, l puto in eum dandam actionē, ſicut exceptio m datur. n

D Contra vniuerſitatem nō datur de dolo actio: quia dolū nō poteſt committere de facili, niſi ex perſona adminiſtrantium. Bar.

Sed an in municipes o de dolo detur actio, dubitatur. Et puto ex ſuo quidem dolo non poſſe dari. Quid enim municipes dolo facere poſsūt? p Sed ſi quid ad eos peruenit ex dolo eorum qui res eorū adminiſtrant, puto q dandam.

a *Heredibus. Aduerſus heredes.* Nota contra heredem patroni & patris agi de dolo actione: ſed aliud eſt in exceptione doli, quæ etiam contra heredes patroni vel patris non opponitur. Et eſt ratio, quia in actione doli tantùm calculi habetur ratio: & ideo non infamat: vt infra eo.l.Sabinus. ſic enim dicam: conuenio te actione de dolo de eo quod ad te peruenit ex dolo defuncti. non autem dicam, conuenio te ex dolo defuncti. at in exceptione nō ideo quia aliquid apud eū ſit, ſed quia defunctus dolum commiſit, excipitur: & ideo non de dolo ſed in factum excipitur: vt infra de doli mali exceptione.l. apud. §. aduerſus. quæ eſt cōtra. Sed cū in defunctū datur actio in factum, & in heredem de dolo, vnde naſcitur hæc actio de dolo? ex dolo defuncti nō: quia alia nata fuit, ſcilicet in factū. Reſpon. fortè eadem eſt actio in factū & de dolo in ſubſtātia, licèt nomina diuerſa: vt infra de here. inſtit.l. iij. §. qui fideicōmiſſariam. & ſic eſt nata ex dolo defuncti. Vel melius dic quòd ſunt duæ, & ambæ naſcūtur ex dolo defuncti: ſed vna tantùm intentatur cōtra defunctum, vt in factum: & alia contra heredem, vt de dolo. & quòd ſint duæ, patet ex eo quòd alteri' qualitatis & vitæ eſt vna quàm alia: vt. j̃.eo.in heredem. & l.itaque. Accur.

Actio de dolo non infamat.

b *Erit danda.* petita venia: vt C. de in ius voc.l.ij.

c *Ne.* id eſt vt non.

d *Conueniatur.* ſcilicet inquantum peruenit ad eum ex dolo defuncti: vel lis cū eo fuerit conteſtata: vt C.ne ex delict. defun.l.j.

e *Ego arbitror.* in quæſtione propoſita reſpondendo.

f *Pubertati.* quia eſt doli capax: vt infra de trib.l.iij.§.Iulianus.

g *Maxime.* nam & idem ſi nō: vt. j̃.depo.l.j.§.an in pupillum.

h *Quid enim ſi impetrauerit.* doloſè: vt ſupra eo.l.& elegāter. §. penul.

i *De tutore mentitus.* quia dixit tutelam finitam: vt argu. j̃.de Publicia.l.quæcunque.§.fin.

k *Magnam.* euidentem tamen: vt infra.l.proxi.in fin.

l *Sed ſi ex dolo. Locupletior.* vt hîc, & infra de actio.empt.Iulianus §.idem Iulianus.& infra quando ex fact.tut.l.iij.&. j̃. de his quæ in frau.cre.l.ait prætor.§.ſi fraudator.verſi.ſi impubes.

m *Exceptio.* ſcilicet doli: vt infra de do.excep.l.apud Celſum.§.ſi quis non.in fi.§.&.§.illa.

n *Datur.* contra pupillum ex dolo tutoris.

o *Sed an in municipes.* ſcilicet omnes generaliter.

A p *Facere poſſunt.* q.d.nihil facile: quia nec conſentire facilè poſſunt: vt infra de arbi.item ſi vnus. §. principaliter. & infra de li. vniuer.l.j.ſed tamē poſſunt cum difficultate: vt campana pulſata: quia videbuntur omnes facere quod concilium facit, vel maior pars: vt infra de regu iur.l. aliud. §. refertur. & metum inferunt: vt. ſ̃.quod metus cau.l.metum.iij.§.animaduertēdum.& poſſeſſionē apprehendūt: vt infra de adquir.poſ. l. ij. & facit infra de vi & vi ar.l.ſi vi me. Item tribunum ſiue poteſtatem eligunt: vt ſupra de orig.iur.l.ij.§. iiſdē. Hæc autem interrogatio raritatem non impoſſibilitatem notat: ſicut ibi, Si ſacerdos peccauerit, quis orabit pro eo?

Rectores de eorum dolo proprio tenebuntur. Bar.

De dolo autem decurionum r in ipſos decuriones dabitur de dolo actio.

Dominus tenetur de dolo procuratoris de eo quod ad eū peruenit. Barto.

B Itē ſi quid ex dolo procuratoris ad dominū peruenit: datur in dominū de dolo actio in quantū ad eum peruenit. Nā procurator ex dolo ſuo proculdubio tenetur. ſ

Iuriſcōſultus expoſuit primam partē edicti poſiti in.l.j. ſ̃.eo. Erāt in edicto poſita quædā verba alia quę nō ſunt poſita materialiter in in hoc tit. ſed eorū mentē iuriſcōſultus ponit hîc: & in.l.arbitrio. j̃. eo. & breuiter hoc intēdit: Quādo ex edicto agitur ciuiliter actio-

C ne famoſa, debēt particulariter omnia deſignari, ſicut quando quis criminaliter accuſatur. hoc dicit. quod not. Bartolus.

In hac actione deſignari oportet cuius dolo t factum ſit, quamuis in metu u non ſit neceſſe.

XVI. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

Item exigit prætor vt comprehendatur quid dolo malo factum ſit. Scire enim debet actor, in qua re circūſcriptus x ſit, nec in tanto crimine vagari. y

Plures dolū cōmittentes tenentur in ſolidū: tamē vnius ſolutione cæteri liberantur. h.d. dicas in hac vt no. ĩ.l.& elegāter. ſupra eo. Bar.

XVII. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

Si plures dolo fecerint, & vnus reſtituerit, z omnes liberantur. quòd ſi vnus quanti ea res eſt præſtiterit, a puto adhuc cæteros liberari. Hæc actio in heredē &

q *Puto.* ſed quare etiā de eo quod ad eos peruenit, tenentur: cū hoc mandaſſe non videantur generaliter, quod ſpecialiter non erant mādaturi: vt infra quæ in frau.credi.l. ſi pater. quæ quæſtio etiam in procuratore fieri poteſt. Reſpond. non videtur habere ratū, niſi reddant: vt infra de vi & vi arma.l. j. §. deieciſſe.

r *De dolo autem decurionum.* loco quorū habemus cōſiliarios hodie.

ſ *Proculdubio tenetur.* in ſolidū, etiam ſi nihil ad eum peruenit: vt ſuperiores magiſtratus, ſcilicet decuriones.

In hac actione. CASVS. In iſto.§. & in princi.l. ſeq. quod continuatur cum eo, veniunt tria neceſſaria in act. de dolo, ſcilicet quòd deſignetur pſona quæ dolum commiſit. Item aliud, ſecūdum ſcilicet, quòd deſignetur res in qua cōmiſſus eſt dol'. Itē tertiū, vt appareat cui ſit factus dolus. Vi.

t *Cuius dolo.* quis fecerit: & cui dol' ſit fact': & in qua re dici oportet: vt hîc, &. j̃.l.proxi. ſed in exceptione doli quis, ſed nō cui, dici oportet. & ſic eſt ex parte opponentis realis, & eſt altera perſonalis: vt. j̃.de doli excep.l.apud Celſum. §. pe-

E nul.&.l.ij.§.j.& in actione quod met. cau. non eſt dicendū quis fecerit metum: vt hîc, &. ſ̃.titu.ij. ſi cum. §. in hac.ſed cui. At in exceptione quod metus cauſa, nec quis, nec cui: vt. d.l.de do.ma. excep.l.apud Celſum.§.penul.

Doli exceptio & realis & perſonalis.

u *In metu.* id eſt in metus cauſa actione.

x *Item exigit. Circumſcriptus.* ergo cui.

y *Vagari.* vt hîc, & C.eo.l. dolum. ſic & in actione iniuriarum: vt infra de iniur.prætor.in princi.ſic & in omnibus publicis iudiciis: vt infra de accu.libellorum.ſic etiā tenetur quis deſignare quod petit in qualibet actione reali vel perſonali: vt infra de rei vindi.ſi rem.j.in princi.&.§.ſi veſtimenta.& C.de epiſc. & cleri. authen.generaliter.

z *Si plures. Reſtituerit.* rem: & inferiori caſu æſtimationem. Vel dic hîc rem vel æſtimationem: ſed infra quanti iuratū eſt in litem ab actore. Accur.

a *Præſtiterit.* ſcilicet ante condemnationem, ſecundum Azo.

UNED

licèt idem & ſi poſt condẽnationem præſtiterit intereſſe quantum eſt iuratum in litem: vt ſupra proxi. reſpon. & ſupra titu. j. ſi cum. §. fin. & . j. ſi menſ. fal. mo. di. l. ſi duobus. j. reſpon.

a *Peruenit.* vt hîc & infra eo. l. in heredem.

A *Rbitrio.*] CASVS. Huius. l. princ. dicit quod ſit iudicis officium ī act. de dolo. Ecce enim ſi tu dolo me induxiſti, & ego tuo dolo dedi tibi librum meũ: ſi ago contra te de dolo: iudex te debet condemnare, vt mihi reſtituas. iurabo in litem contra te: ſed iudex iſtud iuſiurandũ taxare debet. Dicet aliquis, quare ī iſta actione de dolo vel in act. quod metus cauſa nõ eſt adiecta quãtitas? Dicit iuriſconſ. hoc ideo fuit, vt ſit pœna illius doloſi nolẽtis reſtituere rem, vt poſſint iurare cõtra eũ in litẽ. euenit tamen aliquãdo ꝙ iudex non condemnat in act. de dolo vt rem reſtituat, vt quia res interierit: & hoc caſu iudex cõdemnat rei æſtimationẽ veram, id eſt verũ intereſſe præſtãdum. [SI DOMINVS.] Mihi legata fuit ꝓprietas vnius domꝰ: & tibi vſuſfr. legatus. ſi comburam iſtam domũ vel heres, nõ teneor act. de dolo: quia lex Aquil. vtilis competit. [DE EO.] Vendebam tibi piper vel alias ſpecies quæ põderantur: Titius mihi venditori pondera & ſagas cõmodauit. ſi falſa fuerant iſta pondera, quia nimis magna erãt vel parua: dixit Trebatius quòd act. de dolo datur contra Titium commodantem. ſed hoc eſt falſum: quia ſi tu dicis quòd ego vẽditor fui deceptus propter magna pondera, potero repetere ſuperfluũ per condictionem indebiti. ergo non datur de dolo. Item ſi fuiſti tu emptor deceptus propter parua pondera: habebis act. ex empto contra venditorem. ergo non datur act. de dolo: tamen aliàs dictum Trebatij poteſt in vno caſu locum habere. Si dixi tibi, ego vendo tibi merces: volo vti iſtis ponderibus, ſiue ſint vera, ſiue ſint falſa, hoc caſu tenetur Titius commodans actione de dolo. [DOLO.] Habebam litem tecũ, & dolo cuiuſdam alterius factũ eſt quòd pereat inſtantia illius cauſæ, id eſt vt finiatur triennio, & currat trienniũ. datur mihi act. de dolo ad intereſſe cõtra illũ doloſum: non autẽ reſtituetur mihi inſtantia cauſæ: quia fieret cõtra illã. l. properandum. C. de iudi. ſi extenderetur vltra triennium cauſa. Vel pone aliter hũc caſum: quia dolo tuo, vel alterius, Titij puta, factũ eſt vt non poſſimus complere, vel vt non poſſim exercere cauſas appellationis intra tẽpus ſtatutũ. habeo act. de dolo contra te, vel illum tertiũ Titium. non autem reſtituetur mihi tempus prædictum cum trãſierit in rem iudicatam. [SI SERVVS.] Promiſiſti mihi ſeruum, quem Titius poſtea occidit: habeo act. de dolo aduerſus Titium: nõ autem habebis act. l. Aquil. cum ſis liberatus. Viuianus.

* arbitrium.

cæteros ſucceſſores datur duntaxat de eo quod ad eos peruenit.[a]

Hæc actio eſt arbitraria: & ideo cõtra nõ reſtituentẽ iuratur in litem, ſi res tempore cõdemnationis extabat. h. d. & fortis lex eſt. Primò ponit dictũ. Secundò reſpondet cuidã queſtioni emergẽti circa illud. Tertio ponit vnam limitationem circa præcedentia. ſecunda ibi. ideo autem. tertia ibi, non tamen. Barto.

XVIII. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

ARbitrio iudicis in hac quoque actione reſtitutio cõprehenditur;[b] & niſi fiat reſtitutio, ſequitur cõdemnatio quãti ea res eſt.[c] Ideo autẽ & hîc & in metus cauſa actione certa quãtitas[d] nõ adiicitur, vt poſſit per cõtumaciam ſuam tanti reus condẽnari, quãti actor in litẽ iurauerit. ſed officio iudicis debet in vtraq; actione taxatione[e] iuſiurandũ refrenari. Non tamẽ ſemper in hoc iudicio arbitrio[f] * iudicis dãdum eſt. quid enim ſi manifeſtũ ſit reſtitui nõ poſſe: veluti ſi ſeruus dolo malo traditus, defunctꝰ[g] ſit, ideoque protinus condemnari debeat in id quod interſit actoris?

Fructuario cõtra dominũ nõ datur hęc actio: quia aliæ cõpetũt. B.

Si dominus[h] proprietatis inſulam cuius vſuſfructus legatus erat, incenderit, non eſt de dolo actio: quoniam aliæ[i] ex hoc oriũtur actiones.

Contra cõmodantem falſa pondera vel menſuras, non datur hęc actio de dolo, ſi inter cõtrahentes aliis actionibus poteſt eſſe cõſultum. aliàs recurritur ad actionem de dolo. h. d. qđ nota maximè in fure: quia vidi ſemel de facto. Bar.

De eo qui ſciẽs commodaſſet[k] pondera, † vt venditor emptori merces adpenderet: Trebatius de dolo[l] dabat actionem. Atquin[m] ſi maiora pondera cõmodauit: id quod amplius mercis datum eſt, repeti cõdictione[n] poteſt. Si minora: vt reliqua merx detur, ex empto agi poteſt: niſi ſi ea conditione merx veniit, vt illis ponderibus traderetur.[o]

† In eos qui falſis ponderibꝰ merces appendunt, eſt cõminatio Amos cap. 8.

ad intereſſe tale debet damnari: vt ſupra titu. ij. l. aut in id. ſecus ſi non per dolum habuiſſet: vt infra de leg. j. ſi fundum per fideicommiſſum. e. l. j. reſpon. j.

d *Certa quantitas.* imò certa: quia quadrupli, vt ſupra titu. j. l. ſi cũ. §. hęc autẽ. Sed reſpõdeo duobus modis. Primo quia meticuloſus habet duas vias: vnam ad quadruplum: aliam ad intereſſe, quę dicitur vtilis in rẽ per iuſiurandum in litem: & hãc elegit hîc agendo vtili in rem. Secundo dic quòd etiam ſi in quadruplũ agatur, tamẽ eſt incertũ: quia cum ſimplum ſit incertum, ergo & quadruplum: quia reſpicit ſimplum.

e *Taxatione.* facta à iudice: vt hîc, & infra ad exhi. l. tertia. §. præterea. non à lege. & ſic non ob. j. de rei vindi. l. qui reſtituere. quę eſt cõtra. & infra de in lit. iur. l. ij. & . l. videamus. §. fi. & . l. in actionibus. §. j. quod enim omiſſũ eſt à lege &c. vt. j. de teſti. l. quæſitum.

f *Arbitrium.* ſcilicet de reſtituenda re, vt ſic ea nõ reſtituta condẽnetur inquantum iuratur. hoc enim nõ fit. & ſecundum hoc dic arbitrium, id eſt primam ſententiam.

g *Defunctus ſit.* nõ eſt ergo locꝰ arbitrio vel coniecturæ, cũ res ſit certa: vt hîc, & infra de verbo. oblig. l. continuus. §. cum ita. in fine. §. ſed in intereſſe ſcilicet verum debet damnari: vt ſubiicit, & infra de confeſſ. l. Iulianus. Idem dico & ſi alienauit ſine dolo: licèt quidam contra, & pro me: vt infra de noxa. quemadmodum. Sed an deſinat omnino hæc actio eſſe arbitraria per interitũ rei? Videtur hîc quòd ſic. Sed contra puto: quia ſi eum occidit, vel dolo alienauit, adhuc iurabitur in litem, & fiet taxatio. Vnde adhuc habet locum arbitrium in his: licèt ceſſet in reſtituenda re. Sed nonne ſi condemnetur in communi intereſſe, etiam ſi reddat, poterit in litem iurari? Reſpon. vt infra de in lit. iur. l. nummis.

h *Si dominus.* ſcilicet heres, vel ille cui erat proprietas legata: vt inſti. de vſufru. §. j. Accur.

i *Quoniam aliæ.* ſcilicet legis Aquiliæ vtilis & in factum: vt infra ad leg. Aquil. Sed & ſi proprietatis. Sed certè & de dolo videtur danda: vt. j. quibus modis vſuſfruct. amit. l. repeti. in fin. quæ eſt contra. Sol. hîc erat iam traditus vſuſfructus legatus, ibi nõ. Vel ſi ex teſtamẽto relictꝰ erat, ageret ex teſtamẽto vbi ab inteſtato agitur de dolo, vt ibi dicit. Vel dic vbi in re aliena relinquitur: & dominus rei facit doloſè quo minus vſufructuarius habeat: tũc datur de dolo, vt ibi dicit. ſinautem fuit teſtatoris vel heredis in qua fuit damnum datum ab extraneo ante aditam hereditatem: actio datur heredi. l. Aquil. quam tenetur cedere fructuario: vt hîc, & infra ad legem Aquil. liber homo. §. fina. & . l. ſeq. & . l. huic ſcripturæ. Vel dic ꝙ nõ eſt contra: quia hîc in deſtructione, ibi in ædificatione loquitur, pro qua ceſſat. l. Aquil. actio.

k *Commodaſſet.* venditori: vt hîc innuit, & conſuetudo habet.

l *De dolo.* ſi minora, emptori: ſi maiora, venditori. ſed malè dixit, ideoque corrigitur ſtatim.

m *Atquin.* pro ſed certe.

n *Condictione.* ſcilicet furtiua ſecundum nos: & etiam indebiti, ſecundum quoſdam. Item habet ex vendito, vt ne decipiatur, ſicut emptor ex empto: vt ſubiicit: vt infra ſi menſ. fal. mo. dix. l. ſi duobus. §. primo.

o *Traderetur.* quo caſu demum de dolo agitur, & non alio. Item & in alio quando qui conuenitur actione ex eo contractu, non eſt ſoluendo: vt arg. §. e. l. & elegãter. §. ſi dolo. Et vt plenè ſcias, dic cũ falſa menſura vel pondere venditor metitur: aut de hoc ſcienter conuenerunt: & tunc ei ſtare tenentur: aut non, & tunc conſuetudo

b *Comprehenditur.* eſt enim arbitraria: vt inſtit de act. §. præterea. certè & ſine hoc debet curare iudex: vt ſupra de offi. præſid. l. illicitas. in prin. Et recolas quòd quidã dicunt hanc primam eſſe admonitionem: nos ſententiam definitiuam: vt diximus ſupra titu. j. l. ſi cum. §. in hac.

c *Quanti ea res eſt.* tribus modis hoc verbum intellige. Primo quia impropriè ponitur: quia licèt veritatem ſignificet: vt infra de verborum ſignifi. l. inter hæc verba. tamen hîc in litem iuratur: vt infra proxi. §. Secundò ſuppleas, quanti ea res eſt, ſcilicet æſtimata per iuſiurandum in litem. Tertio propriè pone: & nil ſuppleas: & dicas quòd duas habet vias. vnam per quam iuret in litem: vt infra proxi. §. aliam per quam tantùm intereſſe petat verum: & hanc hîc elegit: vt infra de rei vindi. quòd ſi poſſeſſor. Et dic quòd ſi etiam incontinenti vellet reddere, tamen

cum ille decipiendi cauſa adfirmaſſet ſe æqua pōdera habere. [a]

Ad cauſam ſeu litis inſtantiam peremptā nō datur reſtitutio: ſed per actionem de dolo ſuccurritur contra eū cuius dolo factū fuerit. h.d.fortis eſt.§.& legitur duobus modis. Primò in tempore inſtātiæ primæ cauſæ: & ſic periit inſtātia tantum, & non cauſa. Secundò in tempore inſtātiæ cauſæ appellationis, & ſic periit inſtātia & cauſa. Bartolus.

Dolo [b] cuius effectum eſt vt lis tēporibus legitimis tranſactis pereat, Trebatius ait de dolo † dandum iudiciū, nō vt arbitrio iudicis res reſtituatur, ſed vt tantū actor cōſequatur, quāti eius interfuerit id nō eſſe factum: nc aliter obſeruātibus lex circunſcribatur.

Si ſpeciem debitam tertius interimit, vel fideiuſſor ante moram, debitor liberatur, & creditori cōtra interimentem actione de dolo ſuccurritur. h.d.cum.l.ſeq. & fortis eſt. Bart.

Si ſeruum quem tu mihi promiſeras, alius occiderit, de dolo malo actionem in eum dandam plerique rectè [c] putant: quia tu à me liberatus ſis: ideoque legis Aquiliæ actio tibi denegabitur.

Dolus ſolius fideiuſſoris nō perpetuat obligationem eius: ſed parit actionem de dolo. Bart.

XIX. PAPINIANVS *libro trigenſimoſeptimo Quæſtionum.*

SI fideiuſſor promiſſum animal ante moram [d] occiderit, de dolo actionem reddi aduerſus eū oportere Neratius Priſcus & Iulianus reſponderunt: quoniam debitore liberato, per conſequētias ipſe quoque [e] dimittitur.

Dominus cuius hortatu ſeruus accepit pecuniam vt ſibi ſoluatur, actione de dolo tenetur. Bart.

XX. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

SEruus tuus cum tibi deberet [f] nec ſoluendo eſſet, hortatu [g] tuo pecuniam mutuam à me accepit: & tibi ſoluit. Labeo ait de dolo malo actionem in te dandam: quia nec de pe-

conſuetudo attenditur: vt.j.de contrahen.empt.l.imperatores. quòd ſi aliter fuit deceptus, aut emptor à vēditore, aut econtra: primo caſu tenetur venditor, ſiue ſciens fuit, ſiue ignorans: vt.j. de ædil. edicto.l.j.§.cauſa. niſi conuenit vt certis menſuris ſtaretur: quia tunc ſi ſciens fuit, & emptor ignorās, tenetur: aliàs nō: vt infra de act.empt. l. j.& de hered.ven.l.nā. &.l.hoc autem. ecōtra ſi venditor ab emptore: aut dolo emptoris: & tunc ſi venditor tradidit dubitando, & dicens: Si quid ſuperfluū traderetur, nolo eſſe tuum: tunc dominium nō transfertur, & furti tenetur. Si autē in totū putant ſe teneri, liberè tradit: dominium tranſit, & nō tenetur furti: ſed condictione indebiti, ſecūdum quoſdā. Vel dicas quòd nunquam tranſeat dominiū, cum erret in pondere: ideóq; ſēper furti & condictio furtiua & rei vind. datur: vt.j. de fur. ſi quis vxori. §. ſi maiora. Item habet locū actio ex eo contractu: vt.j.de act.empt.ſi quis à me. Si autē emptor eſt ignorans, nulla tenetur, niſi vltra dimidiā iuſti pretij ſit deceptio: vt. C. de reſcin.ven.l.ij. Si autem tertius adhibuit falſa pondera: aut conuenerunt illis ſtare ponderibus, aut non. Si non, venditor ex empto, & emptor ex vendito conuenitur etiam condictione indebiti ſecundū M.& furtiua, ſi ſciens fuerit emptor: vt modò diximus. & hoc eſt quod hîc dicitur. Si conuenerunt, aut venditor eſt deceptus, aut emptor. ſi venditor, conueniet commodantem contraria: vt infra commo.l.in rebus.§.item qui ſciens. quid tamen ſi commodator non ſit ſoluendo? dabitur contra emptorē ſciētem in ſubſidium de dolo. Si emptor, contrariam commodati non habet: quia non fuit ei commodatum, quare agitur de dolo contra commodantem ſi ſciens fuit: vt in hoc. §. aliter non. Sed in vaſe vitioſo locato non diſtinguitur ſciat vel ignoret locator, quia ſemper tenetur: vt infra loca. ſed addes. §. primo. Item no. quòd criminaliter poteſt accuſari qui falſa pondera habet: & in inſulam relegatur: vt infra de extraord.cri.l.annonam. in fine. Accurſius.

†Tenetur igitur iſte de fraudulento conſilio. & cōcor. in.c. recte cū gl. 2. extra de renun.

a *Pondera habere.* emptore inſcio.

b *Dolo.* pone me dolo tractum vt triennium in cauſa criminali, & biennium in cauſa ciuili currat: ago de dolo, vt hîc, non vt reſtituar intra biennium, ſed ad intereſſe: quia ſic. l. properandum. circumſcriberetur, quæ eſt. C. de iudi. & alia quæ eſt. C. vt intra cer.temp.l.ſecunda. Sed cum poſſim reſtitui, quare ago de dolo: vt infra quibus ex cau.ma.l.ait prætor.§.fina. &.l.ſequen? Reſpon. hîc non ab aduerſario, ſed ab alio fui tractus: vnde non poſſum reſtitui. Item cum actio non ſit perdita, imò magis perpetrata, quare ago de dolo? Reſpon. hîc ad cætera damna agi: vt infra eod.cum quis. Secundò pone caſum in tempore appellationis faciendæ, quod eſt decem dierum hodie: vel exercendæ, quod eſt anni vel biēnij: vt in authen.de his qui ingre.ad appel. §.j.col.v. quod currit per dolum aduerſarij, agam de dolo non vt reſtituar ad tempus prædictum: ne circunueniatur.l.quæ dicit de decem diebus: vt in authent.de appel.§.j.coll. iiij. & alia quæ dicit de anno, ſcilicet de his qui ingr.ad appel. Neq; poteſt hîc opponi quòd non perierit, cum non ſteterit per iudicem. Itē nec quòd reſtitutio detur propter auctoritatem rei iudi. Vel dic ab extraneo: vt ſuperiori caſu. Sed quid ſi non eſt ſoluendo qui de dolo conuenitur? Reſpō. poteſt dici vt lis reſtituatur: vt argu. C.de iudi. properandum. §.fina. &.s.de eo per quem factum.l. fina.in principio.

c *Rectè putant.* ſ.mihi ſtipulanti: non debitori aliqua: quia à me eſt liberatus interitu ſpeciei alio occidente: vt hîc ſubiicitur, & j.de leg.j.ſi heredis.§.j. Et intellige quando me ſtipulantem voluit dāno afficere occiſor. ſed videtur quòd & debitori.l. Aquil. actio competat: vt.j.ad.l.Aquil.l.lege Aquila. quæ eſt cōtra. & mihi eam cedat: vt.j.ad.l.Aquil.huic ſcripturæ. quæ eſt ſimiliter contra. Solu. ibi creditor occidit: hîc alius. per hoc non ſoluitur illa.l. huic.j. ad legem Aquiliam. Vel hîc dānum fuit ſtipulatoris, ibi debitoris: quia adhuc non venerat dies obligationis. hoc non valet per. l. huic. Vel dic verius quòd hîc agit creditor ad alia dāna: ad ipſius autē ſerui æſtimationem agit Aquilia ceſſa ſibi à debitore. Item quid ſi occiſor voluit me dāno afficere? Videtur non teneri per hāc.l. nec mihi nec debitori: cum ſit à me liberatus: ſed per.l. Corneliā accuſari poteſt: vt infra ad legem Aquiliam. inde Neratius.§.ſi dolo. Sed puto ſecundū R. omiſſis prædictis quòd ſiue in mei fraudē ſiue in dānum debitoris accidit, habeat debitor legis Aquil. actionem quā mihi cedet, vt dixi: & hanc intentabo cōtra occidentē nomine doli. & ſic [a] ītelligo quod hîc dicitur: vel hîc quorūdam recitat opinionem: & ſic eſt idem.

a] Cōtra iſtā glo. eſt alia glo. 1. ad. l. Aquil. proinde. quæ fuit additio Fr.Acc. ſecūdum Bal. hic

SI fideiuſſor.] CASVS. Promiſiſti mihi ſeruum vel aliud, & fideiuſſorem dediſti. fideiuſſor hunc ſeruum occidit, cum nullus noſtrum eſſet in mora. tenetur quidem fideiuſſ. act. de dolo: quia liberatus: & per conſequentiam & fideiuſſor à principali obligatione. Viuianus.

d *Ante moram.* ſcilicet communem & rei & fideiuſſoris. aliàs ſi vterque eſſet in mora, vel ſolus debitor, datur prima directa: vt infra de verb.oblig.l.mora. primo reſpon.& l.ſi ſeruum.§.nunc videamus. ſi autem ſolus fideiuſſor, datur vtilis prima actio: vt j.de vſur.l.mora.in fi.& infra de verbo.oblig.l.mora.in fine. & l.cum filiusfa.in fi.primi reſpon.& de ſolu.l.Stichum aut Pamphilum.in fin.j.reſpon.&.l.cum quis.§.penul. quę ſunt contra. [b] Si autem nullus eorum eſt in mora, datur de dolo: vt hîc. Sed nonne in mora videtur hic fideiuſſor occidendo: vt.j.de verbo. obliga.ſi ſeruum.j.reſpon? Dic quòd non: & illud in principali loquitur. ADDITIO. Vel dic aliter ſecundum Bald. hîc quòd mora vera perpetuat actionem interpretatiuam. ſiquidem ex mora rei perpetuat: vt in contrario. ſi ſolius fideiuſſoris, non perpetuat ſine principali: vt hîc. plus ergo operatur vera mora quàm ficta vel interpretatiua.

b] Dic ſecūdum Bal. hic quòd in his omnibus iurib[9] quæ hîc allegantur: pceſſit mora: hîc vero nō pręceſſit.

e *Ipſe quoque.* ſ. fideiuſſor, ab obligatione videlicet principali.

SEruus. CASVS. Debebat tibi ſeruus tuus centum, quæ ei mutuaueras: & ſoluendo iſte ſeruus non erat. vnde ei perſuaſiſti vt acciperet centum in perniciem meā mutuo: & accepit à me, & ea tibi ſoluit. habeo contra te actio. de dolo: cum aliam actio. non habeam contra te. [SI PERSVASERIS.] Succeſsi Titio: qui Titius fuit tuus ſocius. tu autem ſocium tuum dixiſti eum non fuiſſe: & ideo paſſus fui quòd abſoluereris ab actione pro ſocio. inuenio poſtea quòd teſtator Titius fuit tuus ſocius. Dicitur hîc quòd teneris mihi act. de dolo: & agam contra te act. de dolo. Sed pone quòd iuraſti te non fuiſſe ſocium Titij, ſi appareat poſtea quòd periurus ſis, dicit Labeo quòd tu teneris de dolo. ſed malè dicit: quia non tranſire videtur: & ſufficit pœna periurij: vt in. l. ſequen. quæ continuatur cum iſta, & alia.l.ſequens. Viuianus.

f *Deberet.* naturaliter: vt.j.de pecu.l.nec ſeruus.

g *Hortatu.* id eſt admonitione facta in perniciē meam. ſic. s. de nego.geſt.l.ſi ſerui. non autem iuſsit animo ſe obligandi: quia tunc in ſolidū inſtitoria vel quòd iuſſu teneretur: vt. C. de exerci.l.j.& fin. quæ ſunt contra.

a *Dominus acceperit.* vt hîc,& infra de in rem ver.l.ſi pro patre. §. ſi domini. A

b *Actionem.* imò videtur dari antiqua:vt infra eo.cum à te.quæ eſt contra.Solu.hîc actio finita erat ſtipulatione vel acceptilatione ſublata.Vel hîc non conſtabat de intentione : id eſt quòd actio alia ſupereſſet: ibi conſtabat: ar.ſ̃. eo l.& eleganter.§.nõ ſolum. Vel melius datur actio de dolo non ad debitum, ſed ad dãna tantummodo:ar.j̃.eo. l. cũ quis. & ſupra eo. l.& eleganter. §. ſi dolo malo.Huic ſolutioni nihil aliud aduerſari videtur niſi quod dixit in dicto. §. ſi dolo malo.& puto nõ competere &c. ſi enim ad damna impenſarũ tantùm cõpetit,quare tolleretur ideo quia ſe offert? Reſpon. Io. licèt cogi poſſit : facit tamẽ hoc ſua ſpõtanea oblatio. ſic & infra de ali. iu.mu.cau.fa.l. quia.§. vlti.& ea ratione, quia nõ eſt veriſimile quòd impendat : vt ibi diximus. Sed hæc ſecunda ſolu. non videtur bona : quia in actione de dolo oportet me probare paſſum me fuiſſe damnum ex ſocietate: & ſic duo. Cur ergo ſi de intentione conſtabit:non intentetur prima actio? Io.dicit non eſſe neceſſe hunc probare damnum : ſed iurabit in litẽ contra doloſum . Sed nonne de damno diſquirere debet & pronuntiare vt reſtituatur:vt.ſ̃.eo.arbitrio.& tunc demum deferre ſacramentum, cum ille rem nõ reſtituit? Azo reſpon. non impeditur actio de dolo ex ſocietate in iudiciũ deducta,& orta ab initio:eo quòd non conſtabat tunc aliã ſubfuiſſe.rurſus damno probato alia nõ datur:quia exceptione rei iudicatę repellitur. Item quia lis conteſtata eſt hoc iudicio:& ideo de dolo datur & perficitur.Vel ſolue ſecundũ R.qui dicit mihi dãdam actionem de dolo, id eſt replicationẽ doli:vt ibi.& ſic non diſcrepat.& poteſt bene ſic reſolui:quia agere is videtur &c.vt ĩfra de exceptio.l.j. & infra de proba.l.in exceptionibus.Nam & replicatio dicitur actionis iuuamen:vt inſtitu.de repli.in principio.

† An hoc dictũ habeat locũ de iure cano.in cauſis ſpiritualibus:vide per Inno. in. c. quia propter de elec. extra.

* Periurij pœna diuina exitium:humana dedecus. Cic. lib. 2.de legib.

† Fallicia. in archetypo. Taurell. & ita debuit excudere cum totiẽs ita cõſtanter ſcriptum repeñatur. Contius.

Replicatio actionis eſt iuuamen.

culio vtilis ſit,cum in peculio nihil ſit:nec in rem domini verſum videatur, cum hoc debitum dominus acceperit.[a]

Si dolus rei dedit cauſam abſolutioni,de dolo tenetur. Itẽ quod eſt iuramento deciſum , ratione periurij actione de dolo non retractatur.Bartolus.

B Si perſuaſeris mihi nullam ſocietatem tibi fuiſſe cũ eo cui heres ſum , & ob id iudicio abſolui te paſſus ſim:dandã mihi de dolo actionem [b] Iulianus ſcribit.

XXI. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

QVod ſi deferente me iurauẽris, & abſolutus ſis, poſtea periurium fuerit adprobatũ : Labeo ait [c] de dolo actionem in eũ dandam: Pomponius autem per iuſiurandum tranſactum [d] videri. † quam ſententiam & Marcellus libro octauo Digeſtorũ probat.Stari enim religioni debet: C

XXII. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

NAm ſufficit periurii pœna.[e]*

Contra eum cuius perſuaſione indebitũ ſoluitur, actione de dolo ſuccurritur.Bartolus.

XXIII. GAIVS *libro quarto ad Edictum Prouinciale.*

SI legatarius cui ſupra modum legis Falcidiæ legatum eſt,heredi adhuc ignoranti ſubſtãtiam hereditatis vltro [f] iurando vel quadam alia fallacia [g] † perſuaſerit, tanquam ſatis abundéque ad ſolida legata ſoluẽda ſufficiat hereditas, atque eo modo ſolida legata fuerit conſecutus : datur de dolo actio.[h] D

Contra eum cuius dolo ſententia pro libertate in abſentem profertur, actione de dolo ſuccurritur.Bartolus.

XXIIII. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

SI dolo acciderit eius [i] qui verba faciebat pro eo qui de libertate contendebat,[k] quo minus [l] præſente aduerſario [m] ſecundum libertatem pronũtietur:puto ſtatim de dolo dãdam in eum actionem : [n] quia ſemel pro libertate dictam ſententiam retractari nõ oportet.[o]

Is qui ſuo dolo eſt abſolutus, actione prima conuenitur: & ecõtra exceptione rei iudicatæ de dolo replicabitur.h.d.

XXV. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

CVm à te pecuniam peterem, eóque nomine iudicium acceptum eſſet, falſò mihi perſuaſiſti, tanquam eam pecuniam ſeruo meo aut procuratori ſoluiſſes: eóque modo conſecutus es, vt conſentiente me abſolueréris. quęrentibus nobis an in te doli iudicium dari debeat, placuit [p] de dolo actionem non dari : [q] quia alio modo mihi ſuccurri poteſt. nam ex integro * agere poſſum : & ſi obiiciatur exceptio rei iudicatæ,

g *Fallacia.* puta offerendo chirographa debitorum hereditariorum quæ facta erant in annua ſolutione.

h *De dolo actio.* imò & condictio indebiti, & ſic ceſſare debet de dolo:vt infra de condict.inde.l.ij.&.iij.&.C.ad.l.Fal. error.quæ ſunt contra.Sol.hæc cum illa datur:cum illa, ſcilicet condictio indebiti ſit generalior quantum ad indebita repetenda : non dico quo ad omnia. nam & hæc in aliis quàm in indebito loco habet: vt.j̃.e.cum quis.&.l.fi. & in aliis multis. Vel dic ꝙ hîc ceſſat condictio indebiti: quia fuit legatum venerabili loco:vt inſtit.de obli. ex quaſi cõtra.§.fi.ſecundũ Ioan.Vel ideo quia iam erat lata ſententia & ex ea ſolutum:vt infra mãda. ſi fideiuſſor. j.§.in omnib᷒.Vel tertiò dic agi condict. inde.ad rem ipſam:ſed actione de dolo ad cætera dãna : vt infra eo. cum quis.Accurſius.

SI dolo.] CASVS. Lex iſta poteſt loqui vt in ea duob᷒ modis ponatur caſus. Primò ſic vt loquatur in aduocato mei domini:qui petebã aliquẽ in ſeruitutẽ:& iſte talis aduocatus dolũ commiſit vt ſentẽtiaretur me abſente:& ſic dolo cõtumaciam meã procurauit, vt mihi per hoc auferretur beneficiũ appellandi: & ita factum eſt quòd data eſt ſentẽtia pro ſeruo. Dicitur hîc quòd ego poſſum agere de dolo contra iſtũ aduocatũ: quia contra ſententiam pro libertate latã non datur reſtitutio. Secundo modo vt loquatur in aduocato ipſius quẽ petebam in ſeruitutem:qui aduocatus ſi dolum commiſit,tenetur de dolo.Viuianus.

* De re principali actio priſtina datur, vt hîc. Actio autem de dolo datur de eo ꝙ actori abeſt extra id ꝙ prima actione perſequi poteſt, puta de ſumptib᷒ in litem factis.l.20. ſ̃. eo.

c QVod ſi deferente.Labeo ait.& malè.

d *Tranſactum.* ſecus cum ſacramentum non fuit delatum: vt infra.l.iij.Accurſius. E

e NAm.Periurij pœna.i.diuina vltio:vt.C.de iureiur.l.ij. quãdoque etiam corporalis afflictio imponitur: vt infra de iureiu.l.ſi duo in fin.

Periurus diuinam vltionem & quãdoque humanam patitur.

SI legatarius.] CASVS. Titius me heredem inſtituit : & tibi decem legauit:& multa alia legata reliquit:ita quòd locum habeat Falcidia.tu veniſti,& petiiſti legatum tuum:& falſa ſuaſione,quia vel iuraſti ſine delatiõe, quòd ſatis erat locuples hereditas,vel oſtendiſti mihi nomina hereditaria quæ iam vacua erãt, cum ſoluiſſent. habuiſti legatum tuum. teneris tu legatarius de dolo.Viuianus.

f *Vltro.* id eſt ſine delatione:quod non valet : vt hîc, & infra de iureiu.l.iij.j.reſpon.aliàs cõtra:vt ſupra eo. l.iij. Sed in vtroque caſu hodie ſiue ſine delatione iuriſiurandi ſiue cũ delatione datur repetitio per condictionem ex lege : vt. C. de rebus credi. l.finali.

i *Eius.* id eſt aduocati.

k *Contendebat.* dicendo ſe dominum. & ſic erat aduocatus domini.idem ſi eſſet aduocatus eius qui ſe liberum dicit , ſiue ſit in poſſeſſione libertatis ſiue ſeruitutis.

l *Quo minus.* id eſt nõn.

m *Aduerſario.* ſcilicet ſerui:qui ſi fuiſſet præſens,non obtinuiſſet fortè ſeruus.

n *Dandam actionem.* Sed nonne poteſt dici nulla: vt infra de re iudi.l.j.de vnoquoque? Reſpon. hîc fortè contumax fictè fuit, qui pro pręſente habetur:vt in authen.de iudi.§.ſiue igitur. col. vj.Sed cum poteſt appellare,& cauſam proſequi: vt infra de appel.illud ſciendum.ij.videtur quòd de dolo non agat : & quòd poſſit reſtitui:vt ar. ſupra eo. l.j. §. idem Pomponius. Reſpon. propter dãna agit de dolo: & quia libertati fauet prætor:vt hîc ſubiicit,& infra de alie.iu.l.tertia.in princip.vnde plus eſt grauatus quàm prius.

o *Non oportet.* vt.ſ̃.eo.l.& eleganter.§.hoc enim ſic.verſ.& quod minor.& infra de minor.l.ſi ex cauſa.§.fi.&.l.ſequen.pronunciauit enim hîc iudex libertatem competere.

CVm à te.] CASVS. Petebam à te decem,tu dicebas te ea ſoluiſſe nomine meo cuidam: & ſic fuiſti abſolutus. non agã de dolo,ſed agam act.priſtina. Et ſic excipias de re iudicata , replicabo de dolo.

p *Placuit.* ſcilicet ſapientibus.

q *Non dari.* imò danda videtur:vt.ſ̃. eo. & eleganter. §. ſi dolo. &.l.

&.l.ſeruus.§.fin.quæ ſunt contra.Sol.vt ibi diximus in vtraque.
a *Replicatione*.ſcilicet doli.
b *Iure*. aliàs in re. natura enim debitor permanſit::vt.ꝭ.de condict. inde.Iulianus.Item ciuilis licèt inefficax permanſit.

IN heredem.] CASVS. Dictum eſt ſupra eo.ſi plures.§. hæc actio. quòd de dolo datur in heredem doloſi,ſcilicet in id quod ad eum peruenit.nunc exponit illud.i. quantum locupletior eſt facta hereditas, vel ſtetit dolo heredis quòd nõ fieret. vnde ſi liberaui te ab actio. dolo tuo inductus,heres tuꝰ tenebitur: quia videtur heres per conſequens liberatus te liberato:& hoc eſt verum quando aliquid peruenit ad te incorporale,vt liberatio: vt in dicto exẽplo proxi.Si autẽ res corporales dedi tibi dolo tuo: ſi poſtea decedas, an teneatur tuus heres? Diſtinguitur: quia aut apud tuũ heredem eſt:quo caſu tenetur heres, aut non eſt:& tunc non tenetur,ſed tenetur heres perpetuo de peruẽto, id eſt de eo quod ad eum peruenit, ſcilicet act.de dolo.nam & ille qui dolum commiſit, tenetur de peruento perpetua act. in factum. Idem dicit lex ſequẽ.Sabinus.ſed addit parum: quia dicit quòd heres condemnatus in actione de dolo non infamatur. Et eſt ratio: quia perpetuò tenetur:vt in.l.neque.infra eo.quæ cum iſta continuatur. Dicit enim quòd ſi pater vel patronus ſit heres, non poteſt ille parens vel patronus heres de dolo conueniri:quia nec cogitur &c.Viuianus.

replicatione [a] iure [b] vti potero.

Hæc actio datur in heredẽ perpetuò, quatenus ad eũ peruenit. h.d.cum.l.ſequen.Bart.

XXVI. GAIVS *libro quarto ad Edictum Prouinciale.*

IN heredem eatenus daturum ſe eam actionem [c] proconſul [d] pollicetur, quatenus ad eũ peruenerit, id eſt quatenus ex ea re locupletior ad eũ hereditas venerit:

XXVII. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

DOlóve malo eius [e] factum eſt quo minus peruenerit.

XXVIII. GAIVS *libro quarto ad Edictum Prouinciale.*

ITaque ſi accepto lata ſit tibi [f] pecunia, omnimodo [g] cum herede tuo agetur.

Hæc actio contra doloſum finitur anno: poſtea perpetuò datur in factum contra heredem, & eſt perpetua:quia nõ eſt famoſa.Bar.

C At ſi res [h] tibi tradita ſit: ſi quidem mortuo te ea res extitit, [i] agetur cum herede tuo. ſi minus nõ agetur: ſed vtique in heredem perpetuò [k] dabitur:quia non debet lucrari ex alieno damno. cui conueniens eſt, vt & in * ipſo qui dolo commiſerit, in id quod locupletior [l] eſſet, perpetuò danda ſit in factum actio.

* in ipſum qui dolum.

XXIX. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

SAbinus putat, calculi [m] ratione potius quàm maleficij heredẽ cõueniri: denique famoſum [n] non fieri: ideóque in perpetuum teneri oportere. [o]

XXX. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

NEque cauſæ cognitio in heredis [p] perſona erit neceſſaria.

B Contra perſuadentem fugã datur actio de dolo ad intereſſe.

XXXI. PROCVLVS *libro ſecundo Epiſtularum.*

CVm quis perſuaſerit familiæ meæ vt de poſſeſſione decedat, poſſeſſio quidem non amittitur: [q] ſed de dolo malo iudicium in eum competit, ſi quid damni mihi acceſſerit. [r]

Qui ſeruum in perniciem heredum ante tempus manumittit, actione de dolo tenetur.Barto.

XXXII. SCÆVOLA. *libro ſecundo Digeſtorum.*

FIlius † legatum ſibi ſeruum per præceptionem rogatus manumittere poſt certũ tempus poſtea quàm rationes ipſi & coheredibus fratribus reddidiſſet ante diẽ & ante redditas rationes ad libertatem vindicta [ſ] manumittendo perduxerat. quæſitum eſt an ex fideicommiſſo fratribus tenetur vt rationes eorum pro portionibus redderet. Reſpondi, cum liberum feciſſet, ex cauſa
D quidem fideicommiſſi non teneri: [t] verum ſi ideo properaſſet manumittere, ne rationes fratribus redderet, poſſe de dolo

† Al. Si filius al. Si filius familias. in vulgatis.

c *Actionem*.ſcilicet de dolo:vt.ſ. e. ſi plures. §. j.hoc tamen intellige cum extra contractum dolus committitur:vt hîc,& infra de pecu. quæſitum.in fine.& infra de vi & vi ar.l.j.§.finali. & infra de tribu.ac quod in heredem.§.fi. aliàs ſi in contractu, datur in heredem etiam ſi non peruenit: vt infra de act. & oblig. l. ex contractibus.& infra depoſiti.ſi hominem.§.j.
d *Proconſul*.id eſt prætor:vt.ꝭ.quod cum eo.l.j.
e *Dolòve.Eius*.ſcilicet heredis.
f *Itaque.Tibi*.ſcilicet dolo tuo.
g *Omnimodo*. quia certum eſt ad heredem perueniſſe vt ſupra titu.j.l.quantum.Accurſius.
h *At ſi res*.corporalis.
i *Extitit*.ſcilicet penes heredem. Sed nonne tunc datur condictio ſine cauſa:vt infra de condic.ſine cau.l.j?Reſpon.ſic,ſed illa vt genus hanc non excludit.Item ſufficit ſemel extitiſſe:vt ſupra tit.j.l.ſi ipſa.&.l.videamus.in glo.perueniſſe.
k *Perpetuò*.id eſt vſque ad. xxx. annos: vt inſtitut.de perpe.& temp.act.in princip. Et not. quòd olim actio de dolo intra annum vtilem finiebatur:hodie biẽnium continuum datur ad incipiendum & finiendum: vt etiam conteſtatio litis nihil faciat: vt.C.eo.l.fin.Sed contra heredem perpetuo: vt hîc. Sed quare hoc, cum magis doloſus debeat perpetuò teneri quàm heres? Reſpon. quia tantùm calculi ratione heres tenetur: vt infra. l. proxi.Vel dic vtrumque teneri tantùm de eo quod peruenit perpetuò. actione de dolo, vel in factum: vt hîc ſubiicit: quæ eſt
A idem, licèt nomen mutetur:vt arg.infra de here.inſti.l.iij.§. qui fideicommiſſariam.Accurſius.
l *Locupletior*. ſcilicet de eo quod ad eum peruenit:vt arg. infra de vi & vi.arma.l.j.in prin.licèt poſtamiſerit.Acc.
m *SAbinus.Calculi*.id eſt obuẽtionis ſiue pecuniariæ rei: quia per calculum fit huiuſmodi cõputatio. & ſic accipitur. C. de erro. calculi.
n *Denique famoſum*. quia de calculo, & nõ de perfidia agitur: vt hîc & ſupra de infa. l. furti. §. fin. & infra ad muni.l.imperator. ĩ fi.
o *Oportere*. ſcilicet actione de dolo. nã de actione in factum non eſt dubium.
p *NEque in heredis*. ſ. de perſonis: vt ſupra eo.l. non debet. &.l.heredibus.de ſumma vt no.ſupra eo.ſi oleum.in fin.&.l.ſequẽ. Vel fortè nec de ſumma ſic: vt ſupra eodem l.ne ex dolo. &. l. non debet.in fi.Accur.

CVm quis.] CASVS. Abſentaui me, & reliqui familiam meã in cuiuſdam fundi poſſeſſione. tu perſuaſiſti illi familiæ vt recederet de illa poſ.& receſſit.nũquid amitto poſ? Et reſpõn. quòd non: ſed ſi aliquod dãnum datum eſt in illa poſſ. ex prætermiſſione, tu perſuaſor teneberis mihi de dolo pro illo dãno.Viuianus.

q *Non amittitur*. niſi fuerit ab alio occupata: vt infra de adquir. poſſ.ſi de eo.§. ſi fortè. in fin. &. l. peregre. §. fin.& infra de contrahẽ.emptio.fiſtulas.§. j. & niſi familia animo deſerendæ poſſeſſionis diſcederet: vt infra de adquiren. poſſ.l.ſi colonus.ſecundum quoſdam: vt no.C. communia.de vſuca.l.j.
r *Acceſſerit*.quidam hoc intelligunt quãdo damnum contingit ex prætermiſſione.aliàs haberet locum actio.l.Aquil. vt infra de vſufru. ſi vſusfructus legatus. §. denique. Tu dic etiam ſi in faciendo,dummodo qui damnum dedit, non ſit ſoluendo: cum tunc non videatur habere actionem de dolo:vt ſupra eo.l.nam. Sed opponitur quòd etiam quando in prætermittendo datum eſt damnum,videtur habere locum.l.Aquil.vt inſti.de.l. Aquil. §.cæterũ.& infra ad leg.Aquil.qui occidit.§.in hac.Sed dic quòd
E ibi in.l.inſti.ſuaſio eſt proxima cauſa damni:hîc remota:ſed diſſio eſt hîc proxima: argu. infra de condic. ob tur. cau. l. ſi ob turpem.

FIlius.] CASVS. Te filium meum cum duobus aliis tuis fratribus heredem inſtitui:& tibi legaui ſeruum:& rogaui vt eũ poſt.x.an.manumitteres.Item adieci aliud,quòd tũc manumitteres cum reddiderit rationem fratribus tuis & tibi. tamẽ illum ſeruum ante.x. an.manumiſiſti. Item adhuc non reddiderat rationes ille ſeruus. Dicitur hîc quòd tu non teneris ex fideicom. fratribus tuis:ſed act.de dolo teneris fratribus tuis eiuſdem coheredibus,ſi dolo ante tempus manumiſiſti.Viuia.

ſ *Vindicta*.i.cauſa cognita apud prætorem:vt inſt. de liber.§. j.
t *Non teneri*.neque ſeruo, quia iam fecit ei quod debuit: neque fratribus:quia de eis non fuit grauatus.ſed videtur quòd hæc libertas non tenuit duplici ratione. Primò, quia contra voluntatem defuncti eſt data vel tradita: ergo non valet: vt infra ad

actionem in cum exercere.

Qui rei tuæ venditionem impedit, tibi actione de dolo vel actione in factũ tenetur.h. d. quod notat Bartolus.

XXXIII. VLPIANVS *libro quarto Opinionum.*

REi quam venalem poſſeſſor habebat, litem proprictatis aduerſarius mouere cœpit:& poſtea quàm opportunitatem emptoris cui venundari potuit peremit, [a] deſtitit.placuit poſſeſſori hoc nomine actionem in factum cum ſua [b] indemnitate cõpetere.

Qui opus cœptũ in ſuo ad mei vtilitatem non permittit perficere,actione de dolo tenetur. Bart.

XXXIIII. IDEM *libro quadragenſimo ſecũdo ad Sabinũ.*

SI cum mihi permiſiſſes [c] ſaxum ex fundo tuo eiicere, vel cretam vel harenam fodere , & ſumptum in hanc rem fecerim,& non patiaris me tollere: nulla alia quàm de dolo malo actio [d] locum habebit.

Qui teſtamẽtũ deleuit, tenetur legatario & heredi de dolo. Bart.

XXXV. IDEM *libro trigenſimo ad Edictum.*

SI quis tabulas teſtamenti apud ſe depoſitas, poſt mortẽ teſtatoris deleuit, vel alio modo corruperit:heres ſcriptus habebit aduerſus eum actionem [e] de dolo. Sed & his quib⁹ legata data ſunt, danda erit de dolo actio.

Dolus cũ dolo cõpenſatur. Bar.

XXXVI. MARCIANVS *libro ſecundo Regularum.*

SI duo dolo malo fecerint, inuicem de dolo non agent. [f]

Quæ dicta ſunt animo commẽdandi rem actionem de dolo nõ pariunt:niſi cauſa decipiendi emptorem ſint dicta. Bart.

XXXVII. VLPIANVS *libro quadragenſimo quarto ad ſabinum.*

QVod venditor [g] vt commendet [h] dicit, ſic habendum,

Trebel.ſi cui purè.§.j. quæ eſt contra. Sol. ibi accipitur contra pro præter.nam ſi propriè acciperetur,nõ valeret manumiſſio: vt infra de manumiſ.teſt.ſi quis ita.§.j.&.C.de teſta.manumiſ.l. contra voluntatem.at ibi data ante valeret.Vel dic,ibi cõtra volũtatem eſſet ſi ante tempus manumittere cogeretur : poteſt tamen ſponte manumittere:vt hîc.Secũdò videtur non tenere,quia ante conditionem data libertas ſub qua fuit relicta, non valet : vt infra de condi.& de.l. qui heredi.§. fin. [a] Sed dic quòd hîc ſub modo, non ſub conditione fuit relicta : vt infra de le. iij. ſi tibi legatũ. licèt enim ſi conditio eſſet apposita tantum pro ſe,poſſet ante eam impletam manumittere : vt infra de heredi. inſtitu.l.iij.§.qui fideicommiſſariam. tamen hîc non poſſet:quia eſſet gratia aliorum, ſcilicet coheredũ : vt infra de cõdi. & demon. l.qui duobus.

a] Dic quòd illud eſt verum vi relicti: ſed bene valet beneficio heredis:vt hîc ſecun.Bal.

REi.] CASVS. Poſſidebam librum: & cum eum volebam vẽdere tibi, Titi⁹ mouit mihi quæſtionẽ de libro illo : & propter hoc tu nõ emiſti librũ, ſed alium tibi emiſti,& ab alio: deſtitit tamen Titius ab agendo. Dicitur hîc quòd iſte Titius mihi de dolo tenetur:vel in factum ſi fuit parens vel patronus. Viuianus.

a *Peremit*.faciendo rem litigioſam,vnde nec voluit quis emere, nec debuit:vt.C.de litig.l.fin.in princ.

b *Cum ſua*.id eſt pro ſua &c.& accipe hîc contra patronum vel patrem,contra quos ceſſat de dolo:vt ſupra eo.non debet. in fine.l.de quibus veriſimile eſt quòd impediant propter ſpem ſucceſſionis.

SI cum.] CASVS Ex cauſa donationis permiſiſti mihi vt poſſim quærere ſaxum in fundo tuo:& extrahere.feci expenſas ibi.poſtea non permittis mihi quòd extraham.Dicitur hîc quòd nõ habeo niſi actionẽ de dolo cõtra te.& hoc intelligas eſſe verum quando illud ſaxum non extraxeram.& ſic non ob.contra. quod huic.l.ſignatur: imò obſtat quòd ſi aliàs tecum contraxi, ex eo contractu ago.vnde locum non habet hæc lex.

c *Permiſiſſes*.ſcilicet ex cauſa donationis.

d *Actio*.hanc legem intellige ſecundum Io. quando nondum exemit.aliàs haberet locũ in rem actio : vt infra de don. qui ſaxum.quæ eſt contra.[b] & ita hæc ceſſaret,niſi ad damna:vt ſupra e.cum quis.hodie verò non datur de dolo hoc caſu:cum cõpetat condictio ex lege quando donationis cauſa permiſiſti: vt. C. de don.ſi quis argentum. §. pe.Si verò ex alia cauſa cõueniſti,ex eo contractu ago.& ſic ſemper ceſſat hæc lex.

b] Solue ſecundũ Bart. hîc : & dic quòd ibi iã exemerat: vnde quia lapis erat effectus ſuus, merito poteſt vindicare. hîc non.

SI quis.] CASVS. Pone caſum hoc modo,& ſic non ob.contra. Inſtitutus fui heres ſub conditione ſi darem decem Titio vſque ad mẽſem:& teſtator meus multa ſimiliter legata reliquit ſub conditione.depoſitarius.i.apud quem depoſitum fuit teſtamẽtum,deleuit illud teſtamentum,& ſic non adimpleui conditionem:quia ignoraui condi.& quia non dedi decẽ Titio : ideo amiſi hered.& per conſequens legatarij amiſerunt legata, cum non valeat teſtamentum. Dicitur hîc quòd ego heres & etiam legatarij habemus actionem de dolo contra depoſitarium delẽtem,& ſic conſulitur nobis per act.de dolo.

e *Actionem* imò videtur quòd actio.legis Aquil.& ad exi.& depoſiti:vt infra ad leg.Aquil.l.qui tabulas.quæ eſt contra.Sol.hîc nondum adita erat hereditas:ibi erat,& ideo.l. Aqui. agitur : & ad exhib.cum dominus factus ſit aditione hereditatis, ſecũdum M.hoc non valet:quia tunc hereditati adquiritur:& ſic per conſequens heredi futuro : vt infra ad legem Aquil. huic ſcripturæ. ſed aliud fortè in re hereditaria : ſed tabulæ non ſunt res hereditariæ. hoc non placet: vt ibi. Alij dicunt quòd hîc vt perpetuò eſſent apud hunc, fuerunt depoſitæ : ibi verò ad tempus. Tu dic quòd hîc ſub conditione erat inſtitutus heres, quãquam adimplere non potuit,cum deleta ſcriptura ignorauit qualiter erat heres:ibi autem adiuit hereditatem inſtitutus : & ſic etiam legata eadem conditione ſuſpenduntur hîc.

SI duo. CASVS. Vendebam tibi domum quæ cõbuſta erat: & ego & tu ſciebamus combuſtam:& ſic ambo in dolo ſumus.non agitur de dolo:ſed cõpenſatio fit ex vtraque parte.& probatur is caſus infra de cõtrahen. emp.l. domum. in fin. Vel pone aliter hunc caſum vt ſcripſi ſupra de eo per quem factũ erit.l.fin.§.ſi & ſtipulator. Viuianus.

f *Non agent*.ſcilicet circa idem . & ſic pone exemplum:vt ſupra de eo per quem factum erit.l.fin.§.penul. & infra de contrahen.emp. domum.in fin.& infra quod vi aut clam. ſi alius.§.belliſſimè. & ſupra negotiorum geſto. ex facto.in fi.ſecus autem ſi tibi feci dolum in vna re:tu mihi in alia:quia ambo agimus vt infra de noxa. quẽadmodum.§.j.& argu. infra de vi & vi ar. l. colonus.&.l. cum fundum.Item no. hîc arg. nil doloſius doloſo:et ar.infra ſolu.ma.l. viro. & infra de compen.ſi ambo.& infra ſi quis omiſ.cau:teſt..l.quidã Titium.&.C. de lib.cau.ſi filium.&.C.de hæreti.l.quoniam.& Iuuenalis: Nil Catilina Cethego.& facit infra de do.ma. excep.l.apud. §. item quæritur.verſicu.Marcellus.

Doloſo nil doloſius.

QVod venditor.] CASVS. Vendebam tibi equum vel ſeruum: & eum tibi effuſo ſermone commendabam : vt quia dixi, optimus eſt ſeruus,non tamen ſpecificaui bonitates: ſed illum ita bonum non inueniſti. ſi doloſè non feci vel dixi: non teneor act.ex eo contractu:ſed de dolo quando deceptus:aliàs non eſſet empturus.Viuianos.

g *Quod venditor*. cum venditor commendat:aut effuſo ſermone:& ſic ſtat in generalibus verbis:vt,optimus eſt hic ſeruus.aut deſcendit ad ſpecialia:vt,optimus eſt hic ſeruus,cocus, ſcriptor. Primo caſu quandocũque & quibuſcunque non tenetur: vt infra de ędil.edic.l.ſciendum tamen.j.Reſpon.Secundo caſu idem ſi vitium ſit apparens:vt infra de contrahen.emptio.l.ea quæ.in princ.& his duobus caſibus poteſt intelligi principiũ huius legis,niſi venditor in dolo,emptor aũt in culpa fuerit:vt hac. l.ij. reſpõ.Si autem latens aut emptori expreſſit,aut alij.Si emptori, aut animo ſe obligãdi:& tunc tenetur actione ex eo contractu: vt infra de ædil.edict.l.ſciẽdum.j.§.j.verſic.ea.&.l. ſi quid.& de contrahen.emptio.l.ea quæ.ij.reſpõ.Aut iactandi.ſiue nõ obligãdi:& tunc ſi animo decipiendi, tenetur de dolo quando deceptus aliàs non erat empturus:vt hac.l.ſecundo reſpon.Si autẽ aliàs emptur⁹ erat,agit actione ex eo cõtractu:vt infra de actio. empti.l.Iulianus. §. ſi venditor. Si verò non animo decipiendi, nullo modo tenetur:vt hac.l.primo reſpõ. Si autem alij, vt alliciat emptorẽ ibi aſtantẽ,tunc tenetur:vt hac.l. ſecundo reſpon. Si autem non vt deciperet,non tenetur.Et ex his collige quòd tribus modis poteſt intelligi ſecũdum reſponſum huius legis:& primũ reſponſum quatuor modis.Sed quæritur: nonne ſemper animo obligandi dicit,cũ dicat litera hoc promiſſum:ergo ſemper debet ceſſare de dolo?Reſpon. ſecũdum Azonem quòd hîc non naſcitur ex dicto vel promiſſo actio,quæ aliàs dari conſueuit, ſcilicet quanto minoris , vel ex empto.& ſic ex promiſſione ſecundum hoc agi poteſt ſecundum eum. Quare ergo de dolo dicit hîc dari?Tu ergo dicas quòd promiſſum hîc accipitur non pro ſtipulatione,ſed pro pollicitatione vel promiſſione ſine interrogatione:vt infra de ædil.edict.l.ſciendum. §. dictum. &. §. promiſſum.Accurſius.

h *Commendet*.quod fit non exprimendo:quia non deſcendit ad ſpeciem.

Actio.

quaſi neque dictum neque promiſſum eſt. Si verò decipiendi † emptoris cauſa dictum eſt: æquè ſic habendum eſt, vt nõ naſcatur aduerſus dictum promiſſúmve actio,[a] ſed de dolo actio.

Qui prætextu falſarum literarũ eſt liberatus, actione de dolo tenetur. Bartolus.

XXXVIII. *Idem libro quinto Opinionum.*

QVidam debitor epiſtulã quaſi à Titio[b] mitti creditori ſuo effecit vt ipſe liberetur. hac epiſtula creditor deceptus, Aquiliana ſtipulatione & acceptilatione liberauit debitorem. poſtea epiſtula falſa[c] vel inani[d] reperta, creditor maior quidem annis vigintiquinque de dolo habebit actionem: minor autem in integrũ reſtituetur.

Qui impedit præſcriptionis interruptionẽ contra alium, actione de dolo tenetur. h.d. aliàs ſic: Qui ſe offert defenſioni rei quam poſſidet, & deſiſtit, ad intereſſe actione de dolo tenetur. Bart.

XXXIX. GAIVS *libro viceſimoſeptimo ad Edictum Prouinciale.*

SI te* Titio[e] obtuleris de ea re quam non poſſidebas, in hoc vt alius vſucapiat,[f] & iudicatum ſolui ſatiſdederis: quamuis abſolutus ſis,[g] de dolo malo[h] tamen teneris. & ita Sabino placet.

Contra eũ cuius dolo quis adit hereditatem, ſuccurritur per hãc actionem: vel ſi eſt creditor, per doli exceptionem. Bart.

XL. FVRIVS *Anthianus libro primo ad Edictum.*

IS qui decepit aliquem vt hereditatem nõ idoneam adiret: de dolo tenebitur, niſi fortaſſe ipſe creditor[i] erat, & ſolus erat: tunc enim ſufficit contra eum doli mali exceptio.[k]

DE MINORIBVS vigintiquinque annis.

TITVLVS IIII.

Primò commendat edictũ. B Secundò ponit illud. Tertiò incipit exponere. ſecunda ibi, prætor. tertia ibi, apparet. hoc ſufficit pro ſummario. Bartolus.

I. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

HOc edictum[l] prętor naturalem[m] æquitatem ſecutus propoſuit: quo tutelam[n] minorum ſuſcepit. Nam cũ inter omnes conſtet fragile[o] eſſe & infirmum huiuſmodi ætatium † cõ- C ſiliũ, & multis captionibus[p] ſuppoſitum,[q] multorũ inſidiis[r] expoſitũ: auxilium[ſ] eis prætor hoc edicto pollicitus eſt, & aduerſus captiones[t] opitulationẽ. Prætor edicit: *Quod cum minore quàm vigintiquinque annis natu geſtum* eſſe dicetur, vti † quæque res erit, * animaduertam.* Apparet minoribus annis vigintiquinque eum opem polliceri. nã poſt hoc tempus cõpleri[u] virilem vigorem conſtat: & ideo † hodie in hanc vſq; ætatem adoleſcentes curatorum auxilio D reguntur: nec antè rei ſuæ adminiſtratio eis committi debebit,[x] quamuis bene rem ſuã gerẽtibus:

Numerus liberorũ non ſupplet ætatem quo ad impediendam in integrum reſtitutionem, ſed quo ad decernendũm honores. Bart.

---

a *Actio.* ſcilicet ex empto.

QVidam debitor.] CASVS. Debebam tibi decem, & intraui quodam die camerã Titij amici tui, & ſigillaui epiſtolam: vel ita feci quòd iſte Titius epiſtolam tibi mittebat: & continebatur in iſta epiſtola quod Titius te rogabat quòd tu me liberares. liberaſti. poſtea inueniſti quòd epiſtola falſa erat vel inanis: q̃a iã reuocatũ fuit mãdatũ. ſi tu es maior, habebis actionem de dolo, vel reſtitueris ſi es minor. Viuianus.

† Huc pertinet quod Cic. copioſe diſſerit lib. 3. offic. in eo loco quo Pythij & Canij meminit.

b *A Titio.* ſcilicet amico creditoris.

c *Falſa.* cum Titius eã non ſcripſerit.

d *Vel inani &c.* cum poſtquã ſcripſerat, voluntatẽ mutauit: vt. ȷ̃. de manu. vin. l. ſi pater. j. reſpon.

SI te Titio.] CASVS. Volebam à te vindicare librum quẽdam quẽ vſucapiebas. eras iuxta finẽ vſucapionis. & cum vellem te conuenire, Sei⁹ obtulit ſe, & dixit ſe poſſidere: & hoc ideo faciebat vt ita vſucapionẽ compleas. Seius ante litẽ conteſt. quia non proſequebatur: fuit abſolut⁹ ab obſeruatione iudicij, quãdo ante bene deſiſtere potuit. ȷ̃. de rei vindi. is qui ſe obtulit. Dicitur hîc quòd Seius iſte mihi actione de dolo tenetur. Viuianus.

* Ex tracta. de præto. ſtip.

e *Si te Titio.* id eſt contra Titium. Acc.

f *Vſucapiat.* i. vſucapionem compleat.

g *Abſolutus ſis.* quia deſtitit ante lit. cõteſt. contra ſe: & dicit ſe nõ poſſidere: nec actor ꝓpoſuerat à certa perſona petere. aliàs erat dãnandus: vt. ȷ̃. de rei vin. l. is qui ſe obtulit. & l. ſi autẽ. & de peti. her. qui ſe. nõ autẽ ideo eſt abſolut⁹, quia ſit cõpleta vſucapio: quia nec poſſeſſor ea cauſa abſolueretur: vt. ȷ̃. de rei vindic. l. ſi poſt. & ſic definitiuè vel ab obſeruatione iudicij fuit abſolutus. Acc.

h *De dolo malo.* ſ. actione. Sed cum ſtipulatus ſit actor iudi. ſol. in qua ſtipulatione dolum abeſſe cõtinetur: vt. ȷ̃. iudi. ſol. l. iudicatum ſolui. quare non ex ſtipulatu agitur? vt. ſ̃. e. l. & eleganter. §. non ſolùm? Reſpond. quia hîc agitur ex dolo commiſſo in offerendo ſe ante ſtipulationem: vt dixi. ſ̃. eo. l. ij. in prin. Item nunquid poteſt reſtitui: vt. ȷ̃. ex quib. cau. ma. ait prætor. §. fina. & ſic ceſſat de dolo actio? Reſpon. illud quando dolo aduerſarij: hîc autem extranei dolo fuit vſucapio completa. Item quid ſi nõ eſt ſoluendo qui ſe obtulit? Reſpõ. in ſubſidium reſtituitur lis: vt. ſ̃. de eo per quem fac. erit. l. fina. & arg. ſ̃. de in integrum reſti. l. diuus. ibi, nec intra has &c. Accurſius.

IS qui.] CASVS. Cum eſſem heres, propter onera hereditaria nolebam hereditatẽ adire. vnus de creditoribus hereditariis vel alius extraneus ſuaſit mihi vt adirem, & adiui eius ſuaſione. tenetur ille perſuaſor actione de dolo. Sed pone quòd vnus ſolus creditor in iſta hereditate eſſet, ſed perſuaſit mihi vt adeam: tunc haberem contra eum de dolo actionem. Viuianus.

Actor ex perfidè geſto nil cõſequi debet.

i *Creditor.* hereditarius vnus de pluribus.

k *Exceptio.* cum ex eo quod perfidè geſtum eſt, actor nihil conſequi debeat: vt. ȷ̃. de do. excep. l. apud. §. Marcellus. & facit. ſ̃. de eo per quem factum erit. l. j. §. ſi reus. & dic vt not. ſ̃. eo. l. j. §. ait A prætor. in fine.

ff. Vetus.

DE MINORIB. VIGINTIQVINQVE ANN.

Dictum eſt de his qui iure actio. reſtituuntur: nunc de his qui iudicis officio: vt infra eo. l. quod ſi minor. §. vltimo.

Tertia ſpecies reſtitutionis in integrũ quæ expeditur cognitione prætoria datur lapſis ætatis infirmitate minorib. XXV. annis, ex omni cauſa. Hæc enim edicti pars generalis eſt. l. neceſſariis. De adquir. hered. Et ex ea executio fit celerior quàm ex cæteris l. ij. De re iud. Cuiac.

HOc edictũ.] CASVS. Dominus Vlpian⁹ laudat & cõmendat prætorẽ, quia de morib⁹ edictũ fecit inter alia edicta: quia ipſe prętor voluit ſuſcipere defenſionem minorũ: nam minores ſunt fragiles: vnde minores reſtituũtur contra deceptiones factas in cõtractu, & extra, ꝓpter ſuã fragilitatẽ, & propter dolũ aduerſarij. prætor ergo dicit ꝙ omnia quæ facta ſunt cũ minoribus, videbit ipſe prętor: & ſi minor erit reſtituẽd⁹, vel nõ. Dicit Vlpianus. Bene apparet ex verbis edicti ꝙ promittit auxiliũ minoribus. XXV. annis ſi decipiantur. & ſi accipiunt adoleſcẽtes infra hos. XXV. annos, quinq; liberos, nõ ꝓpter hoc potes dicere vt computẽtur ſinguli liberi pro ſingulis annis: ſed hoc fit in honoribus recipiendis: quia ſi quis habet. XXV. ann. & V. liberos: ſinguli liberi computantur pro ſingulis annis. Vi.

† ætatum.

* l. Labeo. ȷ̃. de verb. ſign. l. 7 ȷ̃. eod.

† i. cũ cauſæ cognitione.

* vtique, quæ ea res erit.

† Poſt D. Marci conſtitutionem. Capitol. in Marco. Cõ. Inſt. de curat.

l *Hoc edictum.* quod eſt. ȷ̃. eo. §. j.

m *Naturalem.* i. naturali ingenio inductam: tamẽ contra iuſgẽtiũ, ſiue naturale quod tuetur pacta: vt. ſ̃. de pactis. l. j. nam per reſtitutionem pacta & conuentiones deſtruuntur. ſic & aliàs dicitur naturalis æquitas. ȷ̃. de leg. præſtan. contra tabu. l. j.

n *Quo tutelam.* i. defenſionem. ſic generaliter ponitur. ȷ̃. de leg. iij. cum filiofamilias. ibi, ergo & ſi. Accurſius.

o *Fragile.* imò à decimoſeptimo an. ſ̃. videtur firmum: vt inſtit. E qui manumittere nõ poſſunt. §. fina. Sed illud fauore libertatis. Et in aduocato ideo, quia ſibi imputet qui talem aduocatũ ſibi aſſumit: vt. ȷ̃. eo. cum mandato. Sed iure Lombardo ſecus: quod dic vt in Lombar. de prohi. alie. mi. l. j.

p *Captionibus.* in contractibus.

q *Suppoſitum.* ſua facilitate.

r *Inſidiis.* extra contractus. Accurſius.

ſ *Auxilium.* quando ſui facilitate ſunt decepti.

t *Captiones.* i. dolũ aduerſarij. & ſic propter duo datur auxilium.

u *Compleri.* id eſt roborari: non autem dicas deſinere.

x *Committi debebit.* ſic. ſ. vt geſtũ ab eo tãquã à patrefamilias maiore ratũ ſit. Cõmittitur tamẽ, nec curatorẽ accipere cogitur, niſi in litẽ: vt inſti. de curatorib. §. item inuiti. quæ eſt contra. Item in caſu etiam ſecure cõmittitur. ſ. poſt veniæ ætatis conceſſionẽ à principe factam: vt. ȷ̃. eod. l. denique. in fine primi reſpon. eſt. l. iij. & C. de his qui ve. æta. impe. l. ij. & iij. quæ ſunt contra.

UNED

II. IDEM *libro nonodecimo ad legem Iuliam & Papiam.*

NEc per liberos† ſuos rem ſuam[a] maturius à curatorib⁹ recipiat. Quod enim legibus[b] cauetur, vt ſinguli anni per ſingulos liberos demittantur:* ad honores[c] diuus Seuerus pertinere ait, non ad rem ſuam recipiēdam.

Princeps poteſt minori adminiſtrationē bonorum ſuorum concedere, non iudex inferior. Bart.

III. IDEM *libro vndecimo ad Edictum.*

DEniq; diuus Seuerus &† imperator noſter huiuſmodi conſulum vel pręſidum decreta[d] quaſi ambitioſa eſſe interpretati ſunt:[e] ipſi[f]* autem perrarò[g] minoribus rerum ſuarū adminiſtrationem extra ordinē indulſerunt. & eodem iure vtimur.[h]

Si dolo aduerſarij negotiū contractū eſt, vt in maiore ætate perficiatur, vel ſi finis habet neceſſariam conſequentiam ad principium, inſpicimus principiū. aliàs finis inſpicietur. h.d. cum ſeq. §.

Primò ponit vnam quæſtionem. Secundò ponit quoſdā caſus qui conferunt ad determinationem quæſtionis prædictæ: non tamen eam determinat. Secunda ibi, & placet. Bartolus.

Si quis cum minore contraxerit, & contractus inciderit in tempus quo maior efficitur: vtrum initium ſpectamus, an finem?[i] Et placet (vt eſt & conſtitutum) ſi quis maior factus cōprobauerit[k] quod minor geſſerat, reſtitutionem ceſſare. Vnde illud[l] non ineleganter Celſus epiſtularum libro vndecimo & digeſtorum ſecundo tractat, ex facto à Flauio Reſpecto prætore conſultus:[m] Minor annis vigintiquinque, annos fortè vigintiquatuor agens, iudicium tutelæ heredi tutoris dictauerat[n] † mox factum, vt non finito iudicio iam eo maiore effecto vigintiquinque annis, tutoris heres abſolutus[o] proponeretur. in integrum reſtitutio[p] deſiderabatur. Celſus

a NEc per liberos. *Rem ſuam*. id eſt rerum ſuarum adminiſtrationem. Accurſius.

b *Legibus*. vt hîc, &. C. e. l. ij, &. C. de admi. tut. l. de his.

c *Ad honores*. ſuſcipiendos: ad quos minor non admittitur, & admiſſus vocis ſuffragium non habet inter decuriones: vt. j. de mu. & ho. l. ad rēpub. Item proſunt liberi ad excuſationē tutelæ: vt C. qui nume. libero. ſe excuſ. l. j. Item proſunt ad excuſationē perſonalium munerū: vt. C. de his qui nume. li. vel pauper. excu. meru. l. nepotes. &. l. de perſonalibus. lib. x.

DEnique.] CASVS. Iſta lex continuatur cū ſuperiori: & dicit ꝙ illa decreta quibus adminiſtratio bonorum conceditur minorib⁹, ambitioſa ſūt: ſed principes non conceſſerūt adminiſtrationem ſuarū rerū minoribus concedendo veniā ætatis. [SI QVIS.] Minor. xxv. annis contraxit: poſtea factus eſt maior antequam peteret in integ. reſti. quæritur an decætero ſit reſtituēdus? Huic quęſtioni non reſpon. ſed aliam ponit: quia pone quòd minor cōtraxit: maior factus ratum habuit quod in minori ætate fecerat. Dicit ꝙ non reſtituetur. Item pone: habebam. xxiiij. an. tutor meus deceſſit: & incepi agere iudicio tutelę aduerſus heredes: tu ante finitā cauſam me maiore facto abſolūiſti heredes: nūquid potero reſtitui? Dicit quòd de facili reſtituendus non ſum. q. d. non poſſum reſtitui: veruntamen ſi dolo vel calliditate aduerſarij, hoc eſt heredum, eſt factum vt tempus illud labatur: hoc eſt vt demum me facto maiore pronūtiaretur, ero reſtituendus: ſed propter leuem ſuſpicionem vel fraudē illorum heredum non potero reſtitui. [SCIO.] Minor adiuit hereditatem patris vel alterius extranei. maior factus exegit ab herede debitore, poſtea perpendit quòd hereditas non extitit lucroſa. vult reſtitui. bene poteſt. conſideratur enim initium quo adiuit hereditatem: non tempus ſequens quo videtur approbaſſe: ſed potius ex quadam conſequentia videbitur exegiſſe, quaſi qui miſcuerat ſe, eſſet ad hoc adſtrictus. [MINOREM.] Natus fui. iiij. kal. Ianuarij hora. vj. contraxi cum aliquo minore an. & deceptus fui. qualiter ſit cōputatio temporis in integ. reſt. petēda. quæritur. Et dicitur quòd de momento ad momentum. vnde ſi biſexto me naſci cōtingat, vltimus dies de medio tolli debet, id eſt ambo pro vno computari. & vſque ad momentum quo natus ſui, computandus eſt in vlteriori die: vt etiam tunc reſtitui debeam. [SED VTRVM.] Iſte. §. de tribus perſonis tractat, ſcilicet de filiofa. de patrefa. & de ſeruo. de filiofa. dicit hîc. de ſeruo dicit. j. in fi. huius. vnde ex ſuperioribus apparet minoribus ſuccurrendum per reſtit. in integ. Sed dubitatur vtrum ſoli minori. xxv. an. patriſam. an etiam filiofa. minori ſuccurrendū ſit? filiofa. non videtur ſuccurrendū: quia tunc poteſt reſtituendus eſſe. videtur quòd eſt contra mentem prætoris vt ſubueniatur maiori occaſione minoris. vnde ita demum reſtituitur filiusfa. minor, ſi eius intereſt. Si verò filiusfa. iuſſu patris contraxit, pater in ſolidum conuenietur: & ſi conueniatur, non reſtituitur. Item filiusfa. conuenietur emācipatus quatenus facere poteſt: vnde poterit reſtitui: & reſtitutio filij nō proderit patri. Sed reſtitutio ipſius minoris proderit fideiuſſori, licèt pater pro filio videretur fideiubere. ſed contrarium eſt. In fin. dicit quòd filiusfa. iuſſu patris pecuniam mutuam accipiens nullo modo reſtituetur: dictū eſt. s. proxi. §. quādo filiusfa. iuſſu patris cōtraxit: nunc autem dicit quando filius cōtraxit ſine iuſſu patris. nam pater de peculio tenetur. Sed nunquid ſi fuerit de peculio conuentus, reſtituetur? Dicit quòd non: ſed filio conuēto petitur reſtitutio: & filius reſtituetur. Sed videtur quòd filius ſit reſtituendus cum pater de peculio de burſa teneatur, & conuenerit: quia quicquid ſoluit pater de peculio, de burſa filij ſoluit: cum eius ſit peculium. hoc tamen falſum eſt: quia plus verſatur vtilitas patris in peculio quàm filij: & tamen aliquo caſu efficitur peculium filij. & de hoc ponit exemplum ibi, vt &c. Eſt ergo generale ꝙ minor ſit reſtituendus, & filia etiā reſtituetur ſi ex interuallo conſenſit patri ſtipulanti dotem quam ipſe pater dedit. pater ei poteſt ſtipulari incontinenti dotem inuita filia, ex interuallo nequaquam. [SI QVIS.] Cum minor eſſem. xxv. an. dedi me in arrogationem cuidam prædoni. an poſſim reſtitui? Et reſp. quòd ſic. poſtea fecit pater pactum de non petendo legato cum herede: filius ei conſenſit: & ſic læſus eſt: nunquid poteſt reſtitui? Dicitur ꝙ poteſt. Sed pone quòd militia fuit filiofa. relicta, poſtea pactus eſt de ea non petenda. Dicitur quòd reſtituetur filius. Si verò ſit inſtitutus ſub tali condi. ſi emācipetur à patre intra certum tempus: & cum pater hoc ignoraret, elapſum eſt tēpus illud: & in hoc quòd non certiorauit patrē, læſus eſt filius: dicitur quòd ſi pater fuerit paratus emācipare, reſtituetur filius. [POMPONIVS.] Si filiusfa. iure peculiari contraxit, & deceptus eſt: reſtitui poteſt: & ſi ei filio decedenti pater ſucceſſit, pater ex perſona filij reſtituetur: nec refert an contraxit in peculio profectitio, an aduentitio. In. ſecunda parte dicit idem ſi in peculio caſtrenſi contraxit. [SERVVS.] Si ſeruus minor ann. xxv. contraxit, & deceptus eſt: nunquid poteſt reſtitui? Dicitur quòd non: quia ſibi imputet dominus qui tali adminiſtrationem commiſit: & nō refert commiſit liberam peculij adminiſtrationem, vel non. nam dominus non reſtituitur. Item aliquādo tenebitur dominus tributoria vel aliis pluribus actionibus vel modis quibus ex contractu ſerui conueniri poteſt, nec tamē in his ſi ſeruus minor deceptus fuerit, reſtituetur dominus maior. Viuianus.

d *Decreta*. quibus permittitur adminiſtratio minoribus.

e *Interpretati ſunt*. No. præſumitur ambitioſum reſcriptum cum contra legem fit: vt. C. de preci. impe. offe. l. reſcripta.

f *Ipſi*. ſcilicet imperatores, & non alij.

g *Perrarò*. quandoque enim permiſerunt, vt maſculis maioribus xxv. annis, fœminis maioribus. xviij. venia ætatis data: vt. C. de his qui veniam ætatis. l. ij.

h *Vtimur*. ſcilicet imperatorum, & non aliorum.

i *An finem*. huic confuſæ quæſtioni non reſpondet: vnde poteſt reſponderi & ſic, & non: ſecundum quòd diuerſa exempla dari poſſunt. nam ſi dicas, tēpore minoris ætatis vendidit: factus maior tradidit: non reſtituitur: arg. infra ad Macedo. ſi filius. §. fi. &. l. ſequen. ſi autem ponas quòd ſub conditione contraxit, & conditio poſt extiterit, putarem reſtitui: vt arg. j. de verb. oblig. ſi filiusfa. Item poteſt poni exemplum in lege commiſſoria: vt. j. eo. Aemilius.

k *Comprobauerit*. ſ. expreſſè: idem ſi tacitè: vt ſi taceat per quadriennium quando contractus tenuit: vt. C. de tempo. in integ. reſtit. l. fi. vel. v. annis quando non tenuit: vt. C. ſi ma. fac. l. fin.

l *Vnde illud*. poſuit ſupra exemplum in contractu, nunc in quaſi contractu. nam in iudicio quaſi contrahitur: vt. j. de pec. l. iij. §. idem ſcribit. & in aditione hereditatis: vt inſti. de obli. ex quaſi contractu. §. heres.

m *Conſultus*. id eſt interrogatus.

n *Dictauerat*. id eſt contra heredes tutoris propoſuerat.

o *Abſolutus*. ſcilicet eſſe per ſententiam iudicis.

p *Reſtitutio*. contra ſententiam latam pro herede tutoris.

† Not. quòd adultus licèt habeat multos filios, nō ideo deſinit eſſe ſub cura ſui maioris. cōcor. ad id. l. fin. de legi. tu. infra.

* permittātur, rectè, id eſt, remittātur.

† Antoninus eius filius.

* Imperatores.

† Dictare iudicium, eſt intēdere actionem: vt in l. ſi ſeruus ff. de noxa. act. Idem eſt actionem edictare: quo vtitur Pau. in l. non diſtinguemus. infra de receptis arbitris. idē dicitur & impingere dicam.

Reſcriptum contra l. factum, ambitioſum præſumitur.

Non

a *Non facilè.* quia nullo modo, vt hîc, &c. C. ſi aduer. rem iu. l. j. in fi. niſi in caſu quem ſubiicit. & ei conſonat. ʒ. ad exhi. ſi optione. & infra eo. intra. Sed videtur ſemper danda: vt. ʒ. eo. §. proxi. Solu. vt ibi. Item opponitur quòd hodie cum actor iſte teneatur perficere litem ex cautione quam facit: vt. C. de epiſc. & cl. authen. generaliter. videtur reſtitui debere: vt ʒ. de bo. lib. qui cū maior. §. j. ADDITIO. Tu dic ſecundum Bar. hîc, quòd illud quod dicitur in authē. generaliter. non ſeruatur de conſuetudine: vt not. inſtitu. de ſatiſda. §. ſed hodie. ſed poſito quòd ſeruetur, adhuc nō obſtat.

igitur reſpectu ſuaſit, non facilè[a] hunc quondam minorem in integrum reſtitui: ſed ſi ei[b] probaretur[c] calliditate aduerſarij id actum, vt maiore eo facto liberaretur.[d] Neque enim extremo, inquit, iudicij die videtur ſolùm deceptus hic minor: ſed totum hoc ſtructum[e] vt maiore eo facto liberaretur. Idem tamen[f] confitetur, ſi leuior[g] ſit ſuſpicio aduerſarij quaſi doloſè verſati, non debere hunc in integrum reſtitui.

Scio etiam illud aliquando incidiſſe: Minor vigintiquinque annis miſcuerat ſe paternæ hereditati: maiórque factus exegerat aliquid à debitoribus paternis: mox deſiderabat reſtitui in integrum, quo magis abſtineret paterna hereditate. contradicebatur ei, quaſi maior factus comprobaſſet[h] quod minori ſibi placuit. putauimus tamen reſtituendum[i] in integrum initio inſpecto. Idem puto & ſi alienam adiit hereditatē.

Hucuſque iuriſconſultus expoſuit hoc verbum, minor. hic exponit verbum, natu. & hoc intēdit: Minor ætas inſpicitur de momento ad momentum: & dies biſextilis cum præcedenti computatur pro vno. Bartolus.

Minorem[k] autem vigintiquinque annis natu, videndum[l] an etiam[*] diem horam natalis ſui adhuc dicimus ante horam qua natus eſt, vt ſi captus[m] ſit reſtituatur. Et cū nondum[n] compleuerit, ita erit dicendum: vt à momento in momentum[o] tempus ſpectetur. Proinde & ſi biſexto[p] natus eſt, ſiue priore, ſiue poſteriore die: Cel-

b *Sed ſi ei.* ſ. prætori.

c *Probaretur.* à minore: vt. ʒ. de proba. l. quotiens. §. qui dolo. & l. ſeq. in princip. aliàs eſt in litera, probaret.

d *Liberaretur.* aduerſarius ſcilicet. & ſupple, reſtitutio datur. & reſpōdet tacitę obiectioni, dum dicit: neque enim &c. vt in authen. vt hi qui ob. perhi. res mi. §. ſi quis. colla. vj. & ʒ. ſo. ma. l. diuortio. §. non ſolum.

e *Structum.* id eſt malitioſè ordinatū in minori ætate.

f *Idem tamen.* ſcilicet Celſus.

Præſumptioni leui non eſt ſtandum.

g *Si leuior.* i. leuis. Et not. hîc quòd leui pręſumptioni nō eſt ſtandum: vt hic: & infra de pœ. l. abſentē. in princ. & ʒ. de proba. ſi chirographū. vnde nō darē ſacramentū offerēti talem præſumptionē, licèt deficiant aliæ probationes: vt dixi ſupra quod me. cau. l. nō eſt. in prin.

* Die quidā legendū pu tāt. ſed Flor. & manuſc. habent, diem.

h *Comprobaſſet.* exigendo à debitoribus. Acc.

i *Reſtituendum in integrum initio inſpecto.* imò videtur quòd non ſit reſtituendus: vt. ʒ. proxi. §. & ʒ. eo. l. ſi filius. & C. quod me. cau. l. ij. & C. ſi mi. ſe ma. di. l. fina. & ʒ. de liber. cau. liberis. §. ſi quis minor. in fi. & ʒ. de re commiſ. l. poſt diem. quę omnes ſunt contra. Sol. hîc exegit non tam approbando prius factū, quàm ex cōſequentia eius captione remanendo, ſecundum Irn. vt. C. ad Vell. l. ſi mulier. quodam enim modo exigere tenetur ex quo adiuit: propterea ſuperiori. §. proxi. petit reſtitui de eo tantùm quod in maiori ætate factum eſt, ſcilicet aduerſus ſententiam. hîc autem aduerſus aditionem quæ fuit facta in minori ætate & imperfecta: quod poteſt. Et facit infra de lib. cau. liberis. §. ſi quis minor. in princip. §. Item not. hîc de initio: vt. ſ. de neg. geſt. l. Pomponius lib. xxvj. in negotiis.

k *Minorem.* hic verſus materialiter ponitur ex verbis prætoris quæ ſunt. ſ. eo. l. j. §. j.

l *Videndum.* nunc incipit Vlpia. Accurſius.

m *Captus.* vſque ad eam horam.

n *Et cum nondum.* nunc reſpondet. Accurſius.

Tempus in iure diuerſimodè ſumitur.

o *Momentum.* quædam iura dicunt inſpici tempus de momento ad momentum, vt hîc, & in præſcript. xxx. an. vt. ʒ. de act. & obli. l. in omnibus temporalibus. Quidam dicunt ſufficere tetigiſſe vltimum diem: & habetur pro completo, vt in teſtamentis: vt infra de teſta. qua ætate. & in manumiſſionibus: vt infra de manumiſſ. l. j. & in legato relicto poſt tempus: vt infra de condi. & demon. non putabam. & ʒ. de verb. ſignifi. anniculus. & in vſuca. vt infra de vſucap. l. in vſucapionibus. & de diuer. & temp. præ. l. in vſucapione. in prin. Quidam autem dicunt ſufficere tetigiſſe de vltimo anno. vt ad honores & munera: vt infra de mu. & hon. l. ad rem. Itē in reſtituendo filiis hereditatem: vt. ʒ. ad Treb. l. qui filiū. §. Sabinus. quę iura ſibi inuicem contraria vidētur: ſed non ſunt: quia quod de anno incepto dicitur, fauore reipub. eſt, vt ſint ibi legitimi plures qui poſſint eligi: & ſic ſpecialiſſimū. & eodem modo in hereditate filiis reſtituēda quę quaſi debita eſt eis: vt. C. de codi. l. fin. Item quod de die cœpto pro completo habendo dicitur, ſemper inuenitur fauor prorogari: vt hîc per hoc in omnibus caſibus inductis ad hoc. Item quòd de momento ad momētum inſpiciatur, fauor ſimiliter ætatis eſt: cui ætati eſt fauēdum: vi. C. de act. empt. l. curabit. at cum præſcriptio ſit odioſa, reſtringitur: vt & ibi. alio reſpectu ſpicitur de momento ad momētum: nam odia ſunt reſtringenda, & fauores ampliandi: vt infra de lib. & poſt. l. cum quidam.

† Ad loci huius intelligētiā vide Budæū hic hallucinatur enim Accur.

Odia ſunt reſtringēda, & fauores ampliandi.

ſus ſcripſit nihil referre. nē id biduū pro vno die habetur, & poſterior dies kalēdarū intercalatur.[q] †

A

Fortis eſt. §. Minor etiam filiusfam. aduerſus obligationem reſtituitur etiam ſi iuſſu patris contraxerit, præterquam in mutuo. & beneficium filij minoris ad patrē nō porrigitur. h. d. Primò ponit. q. & eius dubitationem. Secundo reſpondet quando filius contraxit abſque patre, nec habebat peculiū. Tertiò quādo cōtraxit iuſſu patris. Quartò, quando contraxit abſque iuſſu patris. ſed habebat peculium. Quintò quando habebat dotem: & ſuper dote contraxit. Secunda ibi, ego autem. Tertia ibi, proinde & ſi iuſſu. Quarta ibi, proinde & ſi ſine. Quinta ibi, ergo. Bartolus.

B

Sed vtrum ſolis patribusfamiliarum[r], an etiam filiisfamiliarum[ſ] ſuccurri debeat, videndum. Mouet dubitationē, quòd ſi quis dixerit etiam filiisfamiliarum in re peculiari[t] ſubueniendum: efficiet, vt per eos etiam maioribus ſubueniatur, id eſt patribus eorū. quod nequaquam fuit prætori propoſitum. prætor enim minoribus auxilium promiſit, non maioribus.[u] Ego autem veriſſimam arbitror ſententiam exiſtimantiū filiumfamilias minorem annis in integrum reſtitui poſſe ex iis ſolis cauſis quæ ipſius interſint, puta ſi ſit obligatus.[x] Proinde ſi iuſſu patris obligatus ſit, pater vtique poterit inſolidum cōueniri: filius autem cum & ipſe poſſit vel in poteſtate manens conueniri, vel etiā emācipatus vel exheredatus, in id

C

D

p *Biſexto.* Nota quòd vnuſquiſque annus habet. ccclxv. dies: vt. ʒ. de ſta. li. cum heres. §. Stichus. & infra ad. l. Aquil. ita vulneratus. & ſex horas plus, ſecūdū philoſophos: vt innuitur. ʒ. de ver. ſignif. cum biſextus. circa fin. quæ ſex horæ collectę quatuor annis faciunt xxiiij. horas, & ſic vnū diem naturalē, qui attribuitur Februario: cui Auguſtus vnum, & Iulius Ceſar alium abſtulit, & ſic habet. xxviij. dies: cum quilibet habeat. xxx. & in fi. eius reſtituitur ſibi ſecundū legem. & ſic in vno de quatuor annis inuenitur habere. xxix. dies, & tunc eſt biſextus: vt. ʒ. de ver. ſigni. cū biſextus. in fi. Sed Romana Eccleſia. vj. kalen. Martij attribuit illū diē: quod eſt in die ſancti Matthiæ Apoſtoli. Et bis dicitur, ſexto kalendas Martij: vt hîc ſubiicit euidenter: ideóque poteſt dici biſextus, quia bis ſic dicitur.

E

q *Intercalatur* id eſt de medio tollitur, vt pro die non computetur, ſecundum Io.

r *Sed vtrum ſolis patribusfamiliarum.* minoribus tamen.

ſ *Filiisfami.* minoribus.

t *Peculiari.* profectitij peculij in caſtrenſi vel quaſi indiſtinctè reſtituitur: vt. ʒ. eo. §. Pomponius. in fine.

u *Non maioribus.* per hoc edictum, ſed per aliud ſic: vt. ʒ. ex qui. cau. ma. l. j.

x *Si ſit obligatus.* quod eſt ex omni cauſa, & ſine iuſſu patris, prę terquàm in Maced. vt. ʒ. ad Maced. l. j. & in voto: vt. ʒ. de polli. ſi quis rem. §. voto. in illis ergo non reſtituitur: vt. ʒ. e. in cauſæ. iij. in prin. Sed oppo. ʒ. quod met. cauſ. metū. ij. §. ſed quod prætor ait. ADDITIO. Pro ſolu. huius contrarij dic ſecundum Barto. hîc quòd aliud eſt in illa reſtitutione, quæ datur iure actionis: aliud in iſta, quæ datur officio iudicis.

quod facere poteſt, [a] & quidẽ in poteſtate manens etiã inuito [b] patre ex condẽnatione conueniri: [c] auxilium impetrare debebit, ſi ipſe conueniatur. [d] * Sed an hoc auxiliũ [e] patri quoq; proſit, vt ſolet interdum [f] fideiuſſori eius [g] prodeſſe, videamus. & nõ puto [h] profuturũ. Si igitur filius conueniatur, poſtulet auxilium: ſi patrẽ cõueniat creditor, auxilium ceſſat, excepta [i] mutui datione. in hanc enim ſi iuſſu patris mutuam pecuniam accepit, non adiuuatur. [k] Proinde & ſi ſine iuſſu patris cõtraxit, & captus eſt: ſi quidẽ pater de peculio conueniatur, filius nõ erit reſtituendus: [l] ſi filius conueniatur, poterit reſtitui. [m] Nec eo mouemur, [n] quaſi interſit filij peculium habere. magis [o] enim patris quàm filij intereſt, licèt aliquo caſu ad filium peculium ſpectet: vt puta ſi patris eius bona à fiſco propter debitum occupata ſunt †. nam peculium ei ex conſtitutione Claudij ſeparatur. [p]

5 Ergo [q] etiam filiamfamilias in dote captam dum patri cõſentit ſtipulanti dotem non ſtatim [r] quàm dedit, vel adhibenti aliquem qui dotẽ ſtipularetur, puto reſtituendam: quoniã dos ipſius filiæ proprium patrimonium eſt [ſ]

Aduerſus adrogationem minor reſtituitur. Bartolus.

Si quis minor * vigintiquinque annis adrogandum ſe dedit, & in ipſa adrogatione ſe circũuentum dicat: (finge enim à prædone eum hominem locupletem adrogatũ)

a *Quod facere poteſt*. ſed ſuperiori in ſolidum quãdo in poteſtate erat: vt. C. quod cũ eo. l. eius. & l. ſi ex alio. & .j. de pecul. ſi qs cũ. A

b *Inuito patre*. hoc olim, ſed hodie ſemper debet habere cõſenſum patris: vt. C. de bo. quę li. l. fi. §. neceſſitatẽ. quę eſt cõtra. Vel dic verius ꝙ hîc eſt ſpecialis caſus quãdo ex condẽnatione conuenitur actione in factum: vt hîc. ratio eſt, quia in prima cauſa cõſenſit. Alij dicũt quòd lex illa loquitur in ſpeciali caſu quãdo pater non admittit hereditatem filio delatam: quo caſu cogitur filio conſentire in ſignum repudiationis.

c *Conueniri*. ſed exactio differtur: vt & aliàs. .j. ad. l. Aquil. l. in lege. & no. .j. ſo. ma. l. ſi filio.

d *Si ipſe conueniatur*. ſ. filius. ſed cũ faciat iuſſu patris, videtur ꝙ nõ reſtituatur: vt. .j. e. cum mandato. quæ eſt contra. j. reſpõ. & . §. fi. Sol. ſecundũ H. ibi filius agebat, hîc conuenitur. Vel dic ſecũdum Io ꝙ ibi dicit nõ reſtituatur. ſ. pater: ſed filius ſic: vt hîc. Vel tertiò ſecundũ Azo. ibi taxauit pater certam formã quã ſeruauit filius. hic non taxauit, vel taxatam non ſeruauit: vnde reſtituitur.

e *Sed an hoc auxilium*. ſimplex eſt hæc relatio. nam idem in ſpecie non dicitur vtrique dari, ſed cuilibet ſuum ſi daretur. nam ſic eſt in fideiuſſore, cum ſit perſonale beneficium: vt. .j. de excep. l. exceptiones. ij. §. rei.

f *Interdum*. veluti cum minor eſt deceptus aduerſarij calliditate: vt. C. de fideiuſ. mi. l. ij. in fi. & ſua reſtitutione iuuatur fideiuſſor: non minoris: vt. .j. de excep. l. exceptiones. ij. §. rei. qua etiam reſtitutione poteſt vti ſine minore: vt. .j. de cõtra tab. ſi poſt mortẽ. §. fi. & hoc ſi dolus dat cauſam cõtractui. aliàs cũ poſſet agere ex eo cõtractu, dicũt quidã nõ reſtitui. Alij cõtra: vt. .j. e. l. in cauſæ. ij. in prin. Si autẽ ſui facilitate, nõ iuuatur fideiuſſor vel mandator: vt. .j. e. in cauſæ. in prin. niſi aduerſario in alium ſit regreſſus: vt in duobus caſib. .ſ. de procu. l. minor. & .j. de admi. tut. l. ij.

g *Eius*. ſcilicet minoris.

h *Et non puto*. licèt enim pater quandoq; fideiuſſori aſſimiletur: vt. .j. de verbo. oblig. cum filius. in prin. hic tamen non. Item fideiuſſor habet regreſſum contra reum, pater nõ. Sed cur ſubuenitur patri ob filij abſentiam: vt. .j. de adqui. here. cum quidã. in prin. & non ratione ætatis: vt hîc? Reſpond. plus facit abſentia quàm ætas: vt patet. .j. eo. auxilium. in prin. & .j. ex qui. cau. ma. l. ſi qua. Vel ſecundum aliam literam non eſt contra: quæ dicit ibi patrem abfuiſſe. Item quomodo poteſt eſſe quòd filius qui eſt principalis, eximatur per reſtitutionem: quin & fideiuſſor & pater incontinenti liberentur: vt. .j. de reg. iur. cum principalis? Ad hoc quidam diſtinguunt: vt ſi totum contractum petat minor reſcindi, proſit acceſſoriis: aliàs non. quod non placet. Dic ergo quòd non poteſt totum contractum tollere: nec etiam obligationem ſuam ipſo iure: ſed exceptionem inducit reſtitutio: vt. .j. de excep. l. exceptiones. & patet. C. de fideiuſ. mi. l. j.

i *Excepta*. non ad proximum, ſi patrem &c. ſed ad ſuperius dictum refertur, ſi igitur &c. & eſt ratio, quia fauet lex bene agenti creditori inter alios malè agentes: iuxta id Euangelij: Maius gaudium &c. ſecundum Azo. vel ſpeciale in pecunia: vt. .j. ſi cer. pet. l. ſingularia. Vel dic, indiget auxilio: quia ſolum miniſteriũ præbuit vt nuntius: vt. C. quod cum eo. l. ſi ex contractu.

k *Non adiuuatur*. per reſtitutionem.

l *Non erit reſtituendus*. ſi autem pater nomine filij vt defenſor vel procurator filij conuenitur, vt legitimus adminiſtrator petit reſtitutionẽ: nõ vt ſibi ſed vt filio proſit: & ſic loquitur. .j. e. patri. j. reſpõ. quę eſt contra. item mortuo filio: vt. §. Pomponius. .j. ea. l.

m *Poterit reſtitui*. ex quo hic filiusfa. reſtituitur. nũquid eſt verũ ſiue principaliter ſit obligatus: ſiue ex cauſa fideiuſſionis? Reſp. Pla. vbi principaliter hoc locum habet: aliàs non: vt. C. de filiofa. mino. l. j. Sed tu dic cõtra. & quod in. d. l. dicitur, ideo eſt, quia ſucceſſerat ei pro quo interceſſerat: quare pro hereditaria parte tenetur: vt. .j. de ſolu. l. Stichum. §. aditio. & . C. de neg. geſt. ſi ab eo. & cadunt hic in dubitationem vbi principaliter accepit alienam obligationẽ. aliàs ſi participãdo vel fideiubendo, tunc ſuccedẽdo principali extinguitur acceſſoria: vt. .j. de fideiuſ. l. generaliter. Item cum ex cauſa fideiuſſionis, nũquid refert pro patre vel extraneo interceſſit? Reſpond. Pla. quòd ſic: vt ſecundo caſu nõ ſuccurratur ſi ſit heres. primo ſic: niſi ex non modica cauſa ſit heres. Nos non diſtinguimus. nam & ſi pro parte etiã modica ſucceſſerit, pro ea parte nõ reſtituetur: vt. C. de filiofam. mi. l. j. Nec ob. quod legitur. .j. quod cum eo. l. ij. iij. & . iiij. quia ibi non cõueniebatur vt patris heres: imò ſuo nomine: quod hîc non eſt. Porrò etiã antequã exiſtat heres patri vel extraneo, reſtituitur etiã ſi ſoluendo ſit ille pro quo interceſſit: quia intereſt minoris potius nõ ſoluere, quàm ſolutũ repetere: vt. .j. de compẽ. l. ideo. licèt Pla. dixerit cõtra: ar. .j. eo. cũ mandato. §. ſed ſi ex euẽtu. & . §. ſi autem ipſe. Sed C non ob. quia ibi principaliter in vno caſu contraxit minor iure maioris. vnde ne ſubueniatur maiori per minorẽ, in ſubſidiũ eſt ſubuentũ minori. i. ſi non ſit ſoluendo dominus cuius fuit procurator: hîc autem minor ſecundariò interceſſit: vnde quia hoc ipſo deceptus eſt, reſtituitur. Item in altero caſu non contraxit minor, ſed procurator eius: vnde ipſe in ſubſidium reſtituitur.

n *Nec eo mouemur*. quaſi interſit vt ſi dicam dari reſtitutionem patri qui de burſa peculiari eſt ſoluturus: vt ponitur. .j. de ap. ex conſenſu. §. filiusfa. in glo. j. dic vt ibi.

o *Magis*. comparatiuè ponitur, quia & filij intereſt: vt infra de dam. infect. l. ſi filius.

p *Separatur*. vt ſaluũ habeat filius. Sed an hoc caſu inſpecto dabitur patri? Reſp. nõ: vt hîc, & quia aduẽtitij cauſa &c. vt. .j. qui & à qui. ma. li. Iulianus. & quia caſum aduerſámq; &c. vt hîc, & .j. de verb. oblig. inter ſtipulantem. §. ſacram rem. verſi. homo liber.

q *Ergo*. quia omnis minor reſtituendus eſt, ergo &c.

D r *Non ſtatim*. poteſt enim ſtatim ſtipulatione paciſci quod velit, etiam ſine conſenſu filiæ: ſed poſtea non: vt. C. de rei vxo. actio. §. accedit. & . §. & hoc. & de iure do. cum à ſocero. & infra de pact. dota. cum dos. & infra ſo. ma. quotiens. Sed duplici ratione non videtur decepta. prima, quia etſi non conſenſiſſet, tamen pater ageret etiam ea contradicente, niſi cauſam iuſtam haberet contradicendi: vt. .j. ſolu. ma. ſi cum dotem. Sed dic quòd hîc habuit iuſtam cauſam, quia turpis erat perſona patris, & ſuſpecta: vt. .j. ſol. ma. ſi cum dotem. §. eo autem tempore. ſecunda econtra, quia & poſt conſenſum non poteſt agere niſi ex volũtate filię: vt. .j. ſol. ma. l. poſt dotem. quæ eſt contra. Sed dic quòd ibi fuit ſtipulatus ad voluntatem filiæ, ſi ei tunc placuerit: hîc ex voluntate præſenti. Vel dic, ibi, filiæ voluntatem, non determinat illud, ſtipulatus eſt, ſed illud quod ſequitur, diuortio &c. Itẽ contra quem reſtituitur hęc filia hîc? Reſpon. non contra patrẽ: vt, C. qui & aduerſus quos. l. fi. ſed contra maritum, vt in obligationem ſe reponat, & ſoluat ſi dies reddendæ dotis venit: vt infra de condic. cau. da. ſi quis accepto. & maritus reſtituetur contra patrem: vt. C. de repu. l. j.

ſ *Patrimonium eſt*. ex hoc verbo duas ſoluunt quidam quæſtiones. Vnam, an ſit mulier domina rei dotalis: argu. eſt hîc quòd ſic, & . C. de iur. do. in rebus. Tu dic contrà: imò maritus: vt inſtitu. qui. ali. li. in princip. Secundam, an mulier poſſit in dotem inſtitui à patre? videtur quòd non, cum ſit ſua: vt hic: & quia in bonis patris non eſt: vt. .j. ad. l. Falci. pater. in fin. j. reſpon. & tanquam æs alienum patris habeatur: vt. .j. de col. do. l. fi. & quia pater habet neceſſe filiæ reſeruare: vt. C. de rei vxo. act. authen. ſed quamuis. & quia nõ poteſt exigere ſine filiæ voluntate: vt infra de ſolu. l. qui hominem. §. ſi gener. & de lega. ij. Titia. j. §. qui inuita. & de col. bo. filium. Sed tamen dico quòd ſic: primò quia in quartam imputatur: vt. C. de inoffi. teſta. l. quoniã nouella. ſecũdo, quia cõfert ex teſtamẽto, & ab inteſtato: vt. C. de col. auth. ex teſtamen-

*Quod igitur dicitur. l. cũ mandantu. infra eo. non habere beneficium reſtitutionis accipe. niſi ipſe cõueniatur ita vt in euẽtu damnum paſſus ſit.

† Bal. in. l. pen. C. qui bo. ce. poſ. exclamat hũc tex. mirabilẽ & ſingu. idẽ Bal. in. l. etiã. 11. col. C. de execu. rei iu. & Alex. & Io. de Imo. in. l. ſi finita. §. ſi vectigalibus. in. 2. colum. infra de dam. ĩfec. de quo tex. vide hic in interpre. Bolog.

* Bal. ſumit hîc arg. ex tex. quòd ſi quis minor ſe & ſua monaſterio dedicauerit, & per hoc læſionẽ incurrerit, poteſt reſtitui: de quo per ſcribẽ. in authẽ. ingreſſi. de ſacroſanct. eccle. cõcor. & facit infra eo. l. ait prætor. in princ.

dico debere eũ † audiri in integrũ ſe reſtituentem.[a]

Aduerſus liberationẽ legati cõditionalis vel cohærẽtis perſonæ filiusfa. minor reſtituitur. Bart.

Si quid minori fuerit filio familias legatum poſt mortẽ patris, [b] vel fideicommiſſum relictum, & captus eſt, fortè dum cõſentit patri paciſcenti [c] ne legatum peteretur: poteſt dici in integrum reſtituendum: quoniã ipſius intereſt propter ſpem legati quod ei poſt mortem patris competit. Sed & ſi ei legatum ſit aliquid quod perſonæ * eius cohæret, puta ius militiæ, [d] dicendum eſt poſſe eum reſtitui in integrum. interfuit enim eius non capi: cum hanc patri nõ adquireret, ſed ipſe haberet.[e]

Aduerſus negligentiam in non denuntiãdo adhibitam minor reſtituitur. Bartolus.

Et ſi heres ſit inſtitutus [f] ſi à patre in diebus cẽtũ ſit emãcipatus mox patrem debuerit certiorare, nec fecerit, cũ poſſet, [g] qui eũ emãcipaſſet [h] ſi cognouiſſet: dicẽdũ erit poſſe eum reſtitui in integrum, parato patre eum emancipare.

Pater vt ſucceſſor filij, item ipſe filius minor in caſtrẽſi peculio reſtituitur. h. d. ſecũdum tertiã poſitionem caſus quæ eſt vera. & vide quod not. in. l. pater qui caſtrenſe. in princi. ff. de caſtren. pecul. vbi iſte. §. & huius materia examinatur pleniſſimè. Bartolus.

Pomponius [i] adiicit, ex iis cauſis ex quibus in re peculiari filiifamilias reſtituuntur, poſſe & patrẽ quaſi heredem [k] nomine filij poſt obitum eius impetrare cognitionem. Si autem filius fami. ſit, qui caſtrenſe peculium habeat: proculdubio ex his quæ ad caſtrenſe peculium ſpectãt, in integrum reſtituẽdus erit, quaſi in proprio patrimonio captus.[l]

Seruus ratione minoris ætatis nõ reſtituitur in his quæ ad dominum ſpectant: ſecus ſi ſpectarent ad ipſum ſeruum, vt ſi libertatem reſpicerent. Bartolus.

B Seruus autẽ minor annis vigintiquinque nullo modo reſtitui poterit: quoniam domini perſona ſpectatur: qui ſibi debebit imputare cur minori [m] rem commiſit.[n] Quare & ſi per impuberẽ [o] cõtraxerit, [p] idẽ erit dicẽdũ: [q] vt Marcellus libro libro ſecũdo digeſtorũ ſcribit. Et ſi fortè libera peculij adminiſtratio minori ſeruo ſit cõceſſa, maior dominus ex hac cauſa non reſtituetur:

IIII. AFRICANVS *libro ſeptimo Quæſtionum.*

C ETenim quodcũque ſeruus ita gerit, voluntate [r] domini gerere intellegẽd eſt. Et magis hoc apparebit ſi aut de ĩſtitoria actione [ſ] quæratur, aut ſi proponatur maiorẽ annis vigintiquinque negotium aliquod gerẽdũ minori [t] mandaſſe, & illum in ea re deceptum eſſe.

V. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

SI tamen is ſeruus fuit, cui fideicommiſſaria libertas debebatur
D præſens, & fuit captus cum re mora ei fit, [u] poterit dici prætorem ei ſuccurrere [x] oportere.

Licèt quis non lædatur in commodo pecuniario, ſed vexetur litibus: poteſt reſtitui. Bartolus.

VI. IDEM *libro decimo ad Edictum.*

MInoribus † vigintiquinque annis ſubuenitur per ĩ inte-

testaméto. & quòd hîc dicit quòd eſt eius patrimoniũ: ſubaudi quaſi: vt. j. de relig. l. in eum. & de pac. do. l. cũ dos. Nec ob. quod dicit eam debere habere præcipuam, etiã ſi ſit exheredata: vt. C. de rei vxo. actio. §. videamus. quia & quartã debet habere filius, & tamen in ea poteſt inſtitui, imò debet: vt in auth. vt cũ de ap. cog. §. aliud. col. viij. cum cautela tamen inſtituat eã filiã in duodecim imperialib⁹ vnà cum dote, vt ſecũdum omniũ opiniones valeat teſtamentũ. in matre videtur ſecus: cum donaſſe videatur.

a *Reſtituentem*. id eſt reſtitui deſiderantem: vt hîc, &c. s. de adop. l. & ſi pubes. argu. contra infra. e. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ſed ibi de maxima mutatione dicit: vt quia ſeruus efficitur. ſed dicit Azo: videtur quod hîc dicitur locum nõ habere: quia iſtud cõtingebat tempore iſtarũ legũ quando bona filij adrogati tranſibant in poteſtatẽ patris adrogatoris: ſed hodie ſecus: vt inſtitu. de adqui. per ar. in. j. col. & de adop. l. pe. & ſic videtur quòd non habeat iſte neceſſe petere reſtitutionẽ: cum hodie nõ tranſeat. Reſpon. imò neceſſe habet petere: quia fortè malè adminiſtrauit, & ꝓpter ſuos malos mores etiã quo ad vſumfructum: vt ex præallegatis titulis patet.

b *Poſt mortem patris*. ſcilicet filio dandum: ſed quid ſi in vita patris? Reſpon. hodie idem, cum aduentitia quærãtur filio: vt. C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. & C. de bo. ma. l. j.

c *Paciſcenti*. hoc pactũ valet, ſed repudiatio non tenet: vt. j. de leg. ij. ſi ita ſit ſcriptum. §. ſi ſub conditione. & infra de adqui. here. is qui. & dixi ſupra de pac. l. & heredi. §. filiafa. argu. contra huic. §. eſt. C. de vſufru. l. j. in fine.

d *Ius militiæ*. id eſt aliquis reditus ex quo vnus poterat militare: & pater renuntiauit filio conſentiente: vt ſuperiori caſu.

e *Sed ipſe haberet*. cenſebatur enim vt peculij caſtren. Quid ſi ſeruo militia relinquatur? Reſpon. ipſi nõ datur: cum ſeruus militare non poſſit: vt. C. qui mili. poſ. vel nõ. l. ſuper ſeruis. lib. xij. & in auth. cõſti. quæ de dig. §. ij. col. vj. ſed ęſtimatio ſic, ſi eũ ſeruũ ſciuit teſtator. aliàs non: vt. j. de leg. iij. fideicommiſſa. §. ſi ſeruo alieno. Si autẽ propter corporis vitium militare nõ poteſt, tunc æſtimatio debetur: vt. j. de leg. j. filiusfamilias. §. ſi quid.

f *Inſtitutus*. id eſt ſub hac conditione, ſi à patre &c.

g *Cum poſſet*. certiorare.

h *Emancipaſſet*. ſecus fortè ſi non fuit emancipaturus: vt infra qui. ex cau. maio. l. antepe.

i *Pomponius*. Duo ſunt hîc caſus. Primus ſecũdum quoſdam loquitur quando ex perſona filij pater de peculio tãtum tenetur: quo caſu & filius pro ſe & pro patre, & pater eo mortuo reſtitutionẽ petit: vt hîc. ſecus ſi pater teneatur inſolidum, vt quia iuſſit: vt ſupra ea. l. §. ſed vtrũ. ibi: proinde & ſi ſine iuſſu &c. Secũdus caſus de peculio caſtrẽſi dicit. Alij dicunt quòd primus caſus eſt de quaſi caſtrenſi: ſecũdus de caſtrẽ. nec enim in alio profectitio & aduẽtitio intelligi poteſt, vt dicũt cũ ibi mortuo filio nullæ remaneãt obligationes pro quib⁹ ſit reſtituẽd⁹: vt. j. de fideiuſ. l. qui contra. ſed certè & idem eſt in caſtrenſi vel quaſi peculio: vt nullæ remaneãt obligationes mortuo filio inteſtato: vt infra de ſtipul. ſeruo. ſi ſeruus communis. Tu ergo dic quòd in primo reſponſo loquitur de profectitio & aduentitio: in ſecundo de caſtren. & idẽ in quaſi in quib⁹ omnib⁹ mortuo filio ĩteſtato quaſi pater heres olim; hodie vt ver⁹ heres habet reſtitutionem: vt ſupra de in integ. reſti. nõ ſolùm. & infra eo. minor autẽ magiſtratus. §. fi.

k *Quaſi heredem*. olim enim non habebat heredem etiam ex caſtrẽſi peculio, niſi ex teſtamento in. caſtrenſi: vt infra de caſtren. pecu. l. ij. hodie ſic, vt in authen. de here. ab inteſta. §. j. col. ix.

l *Captus*. ſcilicet filius: immo pater poſt mortem filij.

m *Minori*. adulto tamẽ.

n *Commiſerit*. peculiũ vel aliquem alium cõtractum faciẽdum: vt. j. eo. l. cum mandato.

o *Per impuberem*. aliàs per impuberes & alias per impuberem.

p *Contraxerit*. ſcilicet dominus.

q *Dicendum*. quãtum ad hoc extraordinariũ auxilium pro impubere non ceſſat commune auxilium: vt infra de pecu. l. j. §. ſi cũ impubere.

r ETenim. *Voluntate*. & ideo indignus reſtitutione: vt infra eo. cum mandato.

ſ *Actione*. vt infra de inſtito. ac. ſed & ſi quis in fi.

t *Minori*. libero vel ſeruo.

SI tamen. CASVS. Seruo minori fuit relicta fideicommiſſaria libertas. deceptus fuit in mora petẽdi libertatẽ: nunquid ei ſubuenietur? Et dicitur quod ſic. Viuianus.

u *Cum re mora ei fit*. etiam ſine interpellatione: vt. j. de vſur. mora. in prin. quæ in libertatibus fit: vt hîc. Item in perſona minorũ
E in bonæ fidei iudiciis, & legatis & fideicommiſſis, vt. C. in quibus cau. in integ. reſtitu. non eſt neceſ. l. in minorum.

x *Succurrere*. quia intelligitur liber mora facta: vt. C. de fideicõ. lib. l. cũ libertatẽ. quod eſt verũ: ſed nõ per reſtitutionẽ. dic ergo quòd ſi interim fuit inſtitutus ſub cõditione dãdi, quam nõ impleuit credẽs ſe nõ liberũ per morã heredis, vt domino nõ quæreret, reſtituitur vt impleat cõditionẽ. & idẽ in legato. nam & in lucro ſuccurritur: vt. j. eo. ait prætor. §. hodie. nam & medio tẽpore quæſita poſt morã debẽt ſibi dari: vt. j. de leg. ij. ſi quis ſeruo: libertatẽ autẽ ipſo iure habet, vel traditur matri ad manumittendũ cum fuit facta mora matri, nõ ex interpellatione: vt. j. de fideicom. li. l. cũ vero. §. apparet. &. §. certe. ſed nõne eo caſu quo traditur matri, poteſt reſtitui vt pro ingenuo habeatur? fortè ſic.

MInoribus.] CASVS. Minor annis inſtitutus adiuit hered. quę erat ei damnoſa. poteſt quidem reſtitui: quia & ſi lucroſa eſſet, reſtitui poſſet minor ſi eſſet implicita moleſtiis. Viuianus.

† Id eſt, reſtitui volẽtẽ. quod & in quibuſdã libris, & exẽplari Victoriano legitur.

* l. vl. C. de pignor.

† Adde ſecũdũ Bal. idem dicendũ in eccleſia. ſe remittit ad no. per Archi. in. ca. epiſcopus. 12. q. 2.

UNED

a *Litibus*.vt in locuplete hereditate quam repudiare vult ideo, quia multis moleſtiis erat implicita:vt infra de arbi.cum lege.& infra ad Trebell.quia poterat.Eadem ergo ratione non reſtituitur contra tranſactionem,licet multo magis erat in debito,quia etiam verum debitum ſine moleſtia conſequi non poteſt.

a] Vide Archi.12.q.2.c. epiſcopus vbi quærit quid de eccleſia. vide eũdem 20.q.1.ca. puella.

It pretor.] CASVS. Dictum eſt ſupra eo.l.j.§.prætor. quod cum minoribus geſtum erit &c.Nunc autem iuriſcon. vult exponere verbum illud, geſtum, & dicit quòd generaliter accipitur hoc verbũ, geſtũ. nam & ſi vendat vel emat, vel aliter contrahat, & deceptus ſit:reſtituetur minor. [SED ET SI.] Alicui minori ſoluta fuit pecunia à debitore ſuo, vel patris ſui.hâc pecuniã iſte minor perdidit. ſubuenitur iſti minori vt actio in debitorem reſtituatur: quia cum eo geſtũ videtur:vnde conſulitur debitori vt iſtis tribus modis ſoluat ipſi minori. ſcilicet cũ curatoris auctoritate. & ſi minor iſte nõ habet curatorem, compellitur accipere curatorẽ: vt infra eo. verſi. permittitur &c. Item deponere poteſt pecuniã iſte debitor in æde ſacra. Item alio modo: quia pone quòd iudex præcipit ei debitori ꝙ ſoluat: & iſte debitor hoc ſoluat. certè hoc caſu minor non reſtituitur. [NON SOLVM.]Dictum eſt ſtatim in prin.huius.l.§.ſed & ſi.quòd in ſolutionibus reſtituãtur maiores,ſiue ſubuenitur minoribus. Sed pone quòd minor fideiubeat pro alio.ſuccurritur iſti minori. quidam tamen diſtinguere voluerunt aut iudex approbauit: & tunc nõ reſtituatur.aut aduerſarius:& tunc reſtituatur. & ſic altero caſu reſtituetur,& altero non. ſed illi malè dixerunt: quia ſemper reſtituitur.[SED ET IN IVDICIIS.]Cũ minor eſſem, promiſi tibi ſub pœna ne te cõuenirem. poſtea te conueni. in pœnam incidi. reſtitui potero. [SED ET SI.]Minor hereditatem damnoſam adiuit:poteſt quidem reſtitui.idem in bo.poſ. vel alia ſucceſſione. [NON SOLVM.] Paternam hereditatem cum minor eſſem adiui.potero quidem reſtitui. Sed pone quòd ſeruus cum libertate fuit à domino inſtitutus: & iſte ſeruus hereditatem adiuit:& multa poſt mortem domini acquiſiuit:modò conuenitur à creditoribus domini: petit reſtitui,cum ſit minor:vt bona alia quæ adquiſiuit,ſeparentur. dicitur hîc quod talis ſeruus reſtituendus eſt,vt bona ſua quæ adquiſiuit, ſeparentur:non deſinat eſſe heres. In fi. dicit quòd quicunque ſit ille qui reſtituitur, debet omnia reddere quæ habuit ex illa hereditate:non autem tenetur reddere quæ perierunt ætatis infirmitate. [HODIE.] Dicitur hîc quòd ſubuenitur minoribus in lucro amiſſo:vt ecce minor legatum ſibi relictum repudiauit:vel cum teſtator optimum ſeruorum ſuorum ei legaſſet deteriorem elegit:vel cum promiſſet aliquid alternatiuè,meliorem dedit. ſemper enim iſtis caſibus reſtituitur: cum lucrum amiſerit. in lucro enim ſemper reſtituitur:vt dixi.Viuianus.

grũ reſtitutionẽ non ſolũ cum de bonis eorũ aliquid minuitur, ſed etiã cum interſit ipſorum litibus a & ſumptibus non vexari.

Hucuſque iuriſconſultus expoſuit verbũ naturale:nunc exponit alia verba ſcilicet geſta eſſe dicetur.& breuiter hoc intendit: Verbum,geſtũ continet omnem contractum vel quaſi contractũ.Item ſolutionis exceptionem aduerſus quam minor reſtituitur: niſi iudice præcipiẽte facta fuerit. hoc dicit vſque ad.§. non ſolùm. Barto.

VII. IDEM *libro vndecimo ad Edictum.*

AIt prætor: *Geſtum* b *eſſe dicetur.* Geſtum ſic accipimus, qualiter qualiter, ſiue contractus ſit, ſiue quid aliud c contigit. Proinde ſi emit aliquid, ſi vendidit, ſi ſocietatem coiit, ſi mutuam pecuniam accepit, & captus eſt: ei ſuccurretur. Sed & ſi ei pecunia à debitore paterno ſoluta ſit, vel proprio, & hanc perdidit: dicendum eſt ei ſubueniri, quaſi geſtum ſit cum eo. Et ideo ſi minor conueniat debitorem, d adhibere debet e curatores, vt ei ſoluatur pecunia. cæterùm non ei compelletur ſoluere. Sed hodie ſolet pecunia in ædẽ f * deponi, vt Pomponius libro vicenſimo octauo ſcribit, ne vel debitor vltrà vſuris g oneretur, vel creditor h minor perdat pecuniã: aut curatoribus ſolui, i ſi ſunt.

Permittitur etiam ex conſtitutione k principum debitori compellere adoleſcentem ad petendos ſibi curatores. Quid tamen ſi prætor decernat ſoluendam pecuniam minori ſine curatoribus, & ſoluerit? an poſſit eſſe ſecurus? Dubitari poteſt. Puto autem, ſi allegans l minorem eſſe, compulſus ſit ad ſolutionem, nihil ei imputandum: m niſi fortè quaſi aduerſus iniuriam appellandum quis ei putet. Sed credo prætorem hunc minorem in integrum reſtitui volentem auditurum non eſſe. n

Minori quaſi cum eo geſtum ſit ſuccurritur, ſiue intercedat, ſiue litiget, vel hereditatem vel aliam ſucceſſionem apprehẽdat. Bartolus.

Non ſolùm autem in his ei ſuccurritur, ſed etiam in interuentionibus: vt puta ſi fideiuſſorio nomine ſe vel rem ſuam obligauit. Pomponius autem vide-

b *Geſtum*.hæc dictio extenditur hîc vltra ſuam ſignificationẽ:vt hîc ſubiicit.& infra de verbo.ſignifica.l.Labeo.

Minor renũtians beneficio eccleſiaſtico, an reſtituatur.

c *Quid aliud*.Nunquid ergo in ſpiritualibus,vt ſi renũtiauit beneficio eccleſiaſtico?videtur quòd non,quia in illis vt maior admittitur,& agit & conuenitur,etiam ſi ſit minor.Item ideo quia magis videtur exoneratus quàm damnum paſſus.Item cõtra infra eo.l.verum.§.ex facto.in fi.§.Sol.vt ibi.

d *Conueniat debitorem*. extra iudicium, vel in iudicio de facto. nam de iure nullo modo poteſt:vt.C.de auct.præ.l.clarum.

e *Debet*.minor:vt.C.qui pe.tuto.vel cura.l.admone eam. &.C. ſi aduer.ſol.l.j.hodie tamen iudiciali ſentẽtia interueniente: vt inſti.qui.ali.li.vel non.§.nunc admonendi.& infra ſtatim.

f *In ædem*.factam:vt infra depoſi.l.j.§.ſi pecunia.in fi.§.

Solo ædis nomine ædes ſacra ſignificatur. In æde autẽ Saturni pecunia publica aſſeruabatur,& in ſpõſione apud ſacrum põtificẽ deponebatur. Ita enim legendũ eſt apud Varronem, nõ pontem.

g *Vltra vſuris*. Hæc ratio non eſt neceſſaria. nam & ſine depoſitione non currunt vſuræ: vt infra de vſur.l. pecuniæ.§.fi.&.l.cum quidam. §. ſi pupillo. Vel dic quòd bona eſt ratio, & erant debitæ ex conuentione vſurę. ſed in d.l. cum quidã. per officium iudicis.& in.d.l.pecuniæ.nondũ cœperant currere maiores: ideóque facilius poterant impediri: vt C.de vſuris.l.ſi per te non ſtat.

h *Vel creditor*.vel etiam ipſe debitor.& hæc eſt ratio bona.

i *Solui*.ſcilicet ſolet.

k *Ex conſtitutione*.ad petẽdos. Quomodo hoc cum non debeat compelli præterquam in litem: vt inſtitu.de cura.§.item inuiti? Reſpon.& hîc erat lis. ſi autẽ eſſet pupillus, & ageret: non cogitur. ſi conuenitur,non cogitur hunc vel illum accipere:ſed cogitur aliquem eligere: vt infra de tut.l.qui habet.§.ſi pupillus.&.§.idẽ Caſſius ait.quę eſt contra: vel nõ accipit inuitus, cogitur tamẽ velle, & ſic accipere captis pignoribus:vt.d.l.qui habet.& inſti.de ſatiſda.tut.vel curat.§.pe.

l *Si allegans*.ſcilicet debitor.

Iuſſus iudicis excuſat.

m *Imputandum*.Hîc not.arg.quòd iuſſus iudicis excuſat,& facit licitum quod aliàs eſſet illicitum.ſic infra ad Sila.l.ſi quis quaſi. & ſupra de iuriſdi.omni iudi.l.ſi quis id.§.doli. & de his qui no. infa.l.furti.§.qui iuſſu.& infra quod cum fal.tu.au.l.interdũ. & l.nouiſſimè.& infra de aqua plu.arcen.l.ij.§.Caſſius.&.l. quanquam.&.l.quod principis.& optimè facit infra quæ in frau.credi.l.qui autem.§.apud Labeonem.& infra de ſol.ſi ſtipulatus.§. ſi lancem.Quandoque nõ:vt.C.ſi propter pub.pẽ.l.fi. Item no. quòd coacta voluntas excuſatur:vt.C.de ſepul.vio.l.ſi ſeruus.& C.de adul.l.fœdiſſimam.&.ff.de regu.iur.l.velle.Item not.cum debitor pupillaris ſoluit:aut conſequitur plenam, aut pleniorẽ, aut pleniſſimã ſecuritatem.Plenam, vt ſi ſine auctoritate tutoris & iudicis ſoluatur pupillo. nam vtraque obligatio remanet. ſi tamẽ ſalua pecunia ſit,habet exceptionẽ:vt inſtit.qui.ali.li.vel nõ.§.fi.&.ff.de ſolu.in pupillo.Pleniorem: vt ſi cum auctoritate tutoris:quia tũc vtraque tollitur, ſed per in integrum reſti. ſuccurritur ſi eam perdiderit:vt.ff. de adminiſtratio. tuto.l. Lucius Titius curator.§.tutelæ iudicio.&.§.fi.&. C. ſi tutor vel curator inter.l.etiã.In caſibus etiã ſola auctoritas tutoris pleniſſimã liberationem inducit:vt.C.de adminiſtratio.tuto.l. ſancimus. in fi. &.l.cõſtitutione.& ad Trebel.l. ſancimus. Pleniſſimam autem, vt ſi cum auctoritate iudicis:vt inſtit.qui.ali.li. vel non. §. nunc admonẽdi.&.C.de adminiſt.tut.l.ſancimus.& hic. Ecõtra ſi ſoluit ꝙ debet,nec facit accipiẽtis,nec liberatur niſi conſumpta pecunia:vt.ff.de ſolu.quòd ſi fortè.§.fi.&.ff.ſi cer.peta.l.nõ omnis. §.ſi pupillus.& hoc ſi debitũ ſoluit vtroque iure.Si autem debitum tantũ ciuiliter,vel indebitum vtroque iure: communi iure vt maior tutus eſt cõdic.indebi. ſi debitum naturaliter tantùm: habet in integrum reſtitutionem, ſecundũ Pla. Idem in adulto ſecundũ nos:ſed in pupillo ſecundum Pla.ſecus, quia ſine reſtitutione:vt.ff.de condic.indebi.interdum.

Coacta voluntas excuſatur.

n *Auditurum non eſſe*. ſed cur ſecus in vendendo prædio ſi præſes

UNED

tur adquieſcere diſtinguētibus, [a] arbiter ad fideiuſſores probandos cõſtitutus eū probauit, an verò ipſe aduerſarius. Mihi autem ſemper ſuccurrendum videtur ſi minor ſit, & ſe circunuentum doceat. [b] Sed & in iudiciis ſubuenitur, ſiue dum agit [c] ſiue dum conuenitur captus ſit. Sed & ſi hereditatem [d] minor adiit minus lucroſam: ſuccurritur ei vt ſe poſſit abſtinere. nam & hic acceptus [*] eſt. Idem & in bonorum poſſeſſione, vel alia ſucceſſione. [e]

Minor aduerſus fideiuſſionem reſtituitur, etiam ſi ſit tanquam idoneus per iudicem approbatus. Bal.

Non ſolùm autem filius qui ſe miſcuit paternæ hereditati, ſed & ſi aliquis ſit ex neceſſariis [f] minor annis, ſimili modo reſtitutionem impetrabit: [g] veluti ſi ſeruus ſit cum libertate inſtitutus. dicendum enim erit, ſi ſe miſcuit, poſſe ei ſubueniri ætatis beneficio, vt habeat bonorum ſuorum [h] ſeparationem. Planè qui poſt aditam hereditatem reſtituitur: debet præſtare [i] ſi quid ex hereditate in rem eius peruenit, nec periit per ætatis [k] imbecillitatem.

Minoribus deceptis in eo quod non ſunt lucrati, ſuccurritur: h.d. cum.l.ſeq. vſque ad. §. reſtitutus. Bartolus.

Hodie certo iure vtimur, vt & in lucro minoribus ſuccurratur. B Pomponius quoque libro viceſimo octauo ſcribit, † & ſi [l] ſine dolo [m] cuiuſquam legatum repudiauerit, vel in optionis legato [n] captus ſit, dum elegit deteriorem, vel ſi duas res [o] promiſerit illam aut illam, & precioſiorem [p] dederit, debere ſubueniri: & ſubueniendum eſt. Quæſitū eſt ex eo quod in lucro quoque minoribus ſubueniendum dicitur, [q] ſi res eius venierit, & exiſtat qui plus liceatur, [r] an in C integrum propter lucrum reſtituendus ſit. Et cottidie prætores eos reſtituunt, vt rurſum admittatur licitatio. Idem faciunt & in his [ſ] rebus quæ ſeruari eis debent. [t] quod circumſpectè [u] erit faciendum. Cæterùm nemo accedet ad emptionem rerum pupillarium nec ſi bona fide diſtrahantur. [x] Et deſtrictè [y] probandum eſt, in rebus quæ fortuitis

† In vulgatis eſt lex octaua, & ſi ſine.

ſes decretum interpoſuit. nam & poſt minor reſtituitur: vt. C. de prœ. mi. l. ſi quidem. quæ eſt contra? Reſpon. ibi nõ taxat pretiū, licèt iubeat diſtrahi: at hîc totius debiti ſolutionē facere iubet. Vel melius aliud in ſolutione quæ fit ex neceſſitate: ideoq; prõptius ſuccurritur debitori: vēditio autem ex volūtate. Permittit enim prætor venditionem, vt ibi: ſolutionē iubet, vt hîc argu. infra eo. quòd ſi minor. §. penul.

a *Diſtinguentibus*. in hūc modū quem ſubiicit, vt altero caſu teneatur, altero non. & erit argu. pro eo, ſupra qui ſatiſda. cogan. l. ſi ab arbitro. Accurſius.

b *Doceat*. quod ſemper præſumo, niſi in rem ſuam fideiubeat: vt ſupra qui ſatiſda. cogan. l. de die. §. j. & argu. infra de pecu. l. iij. §. Iulianus. & hoc ſiue pro patre, ſiue pro extraneo fideiuſſit: vt dixi ſupra eod. l. iij. §. ſed vtrum.

* Id eſt captus. obſeruādus eſt rarus vſus huius ſignificationis.

c *Dum agit*. fortè promiſerat pœnam ſi ageret, vel ille cui ſucceſſit, vel dimiſit allegationes in cauſa: vt infra eo. l. minor autem. & infra. l. proxi. §. fina. vel except. quando cõuenitur: vt. C. ſen. reſcin. non poſ. l. penul.

d *Sed & ſi hereditatem*. lucroſam vel damnoſam.

e *Vel alia ſucceßione*. veluti fideicommiſſaria hereditas ei reſtituitur: quia tūc effectu quodam heres eſt: vt infra quod cum eo. l. ſi filiusfa. §. j. vel poſtulauit bona ſibi addici cauſa conſeruandarum libertatum: vt inſtitu. de eo cui li. cau. bo. addi. §. penul. Vel occupauit bona peculiaria filij vel ſerui: quia extunc quaſi heres videtur: vt ſupra eo. l. denique. §. Pomponius adiicit.

Filius & ſeruus ſunt heredes neceſſarij.

f *Ex neceſſariis*. ſcilicet tantùm. nam & filius eſt neceſſarius, & ſeruus: vt inſti. de here. qua. & dif. ĩ prin. §. ſui. Et de filiis dic ſecundum Pla. quia impuberes etiam citra reſtitutionem iuuantur: ſed puberes non citra reſtitutionem, ſi adiuerunt: vt infra de adqui. hered. l. impuberibus. & l. ſi minor. tu dic idem in vtroque, ſcilicet quòd per reſtitutionem iuuentur: vt hîc dicit. & infra de adquir. hered. l. neceſſariis. in prin. quod eſt verum, ſi impubes adiuit cum auctoritate tutoris. & in. d. l. impuberibus. appellat puberes maiores. xxv. an. & impuberes minores. in ſeruo autem dic quòd antequam immiſceat, poteſt ſeparationem impetrare: vt. j̃. de ſepara. l. j. §. fin. at poſtea non niſi per reſtitutionem: vt hîc: qua reſtitutione ſeparatio conceditur, non autem vt heres deſinat eſſe: cum ſit neceſſarius: vt. j̃. de adqui. her. l. neceſſariis. in fi. & inſtit. de here. qua. & dif. §. j. quæ ſunt contra.

g *Impetrabit*. in aliquo, ſcilicet vt ſeparatio fiat, non vt hereditatem repudiet.

h *Bonorum ſuorum*. id eſt peculij. Accurſius.

i *Præſtare*. ei qui nunc erit heres ſi dolo in hoc decipiatur.

k *Ætatis*. vt hîc, & infra de lib. le. tutor decedens. & infra eod. quod ſi minor. §. reſtitutio. ſecus ſi de dolo: vt. C. de repud. l. j. in fi. & j̃. eo. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum.

Et ſi.] CASVS. Prin. huius. l. duobus modis poteſt intelligi, vt loquatur quando rem aliquam vendidi ego minor pro. x. puta, facta venditione, & traditione ſecuta: poſtea alius offert xij. dicitur hîc quod potero reſtitui. Secundò poteſt intelligi quando vendidi eo pacto vt iſte emptor rem mihi reſtitueret, & ego ei pretium, ſi venerit aliquis vſque ad menſem qui plus mihi daret. non venit, tranſactus eſt menſis. quæritur vtrum poſſim petere in integr. reſtitu. ſi veniat aliquis qui mihi plus polliceatur, etiam poſt menſem? Et reſpon. quòd ſic. Secundò dicit quòd A minores reſtitui debent ſi vendantur puta bona ſua quæ erant ſeruanda præcepto legis vel teſtatoris: & ita rutio cauſa ceſtitognita datur: quia nullus cum eis contraheret ſi nõ fieret reſtitutio cauſa cognita, id eſt ſi indiſtinctè reſtituerentur. [RESTITVTVS.] Minor adiuit here. reſtitutus eſt vt eam dimittat. poteſt reſtitui vt eam adeat: & iterum poteſt reſtitui vt eam dimittat.

[SED QVOD.] In iſto. §. allegantur duo dicta. Paterfamil. minorem inſtituit: eidémque ſeruum teſtatoris ſubſtituit. minor repudiauit here. & ita erat locus ſubſtitutioni. minor petit reſtitui vt liceat adire: quia repudiauerat. dicit Pomponius minore reſtituto ſubſtitutum ſeruū deſinere eſſe heredem: ſed liber remanet. Retēto primo caſu aliud erat quod dicit Pompo. quòd ſi minor adierit hereditatem, & per reſtitutionem fuerit abſtētus: poſtea nõ poterit eſſe locus ſubſtitutioni: quia ſeruus nec liber nec heres erit. & vtroque modò malè dicit: quia in primo caſu remanet liber & heres, ſed ſolo nomine: quia directæ actiões quas habet, ſunt inanes iſto caſu ſecundo diſtinguendo.

[ITEM SI NON.] Minor cum eſſet cõdemnatus debebat appellare à ſententia lata contra ſe. poſt. x. dies poteſt reſtitui vt appellet. Itē dicit quòd ſubuenitur minoribus in eremodiciis: quia D ſi minor habet cauſam: ſi iſtam cauſam ſuam nõ expediuit intra triennium, & ſic lapſum fuerit trienniū, poteſt reſtitui vt habeatur intra triēnium: quia & hoc caſu minor poteſt reſtitui & hoc ſubiicit hîc. Item ſubuenitur maioribus ſi probent ſe abfuiſſe ex iuſta cauſa. Cū citatus eſſet minor tribus edictis, vel vno pro tribus, nõ venit ad iudicium, iuſta fortè ex cauſa: imò ex culpa: & ſic fuit quaſi contumax cõdemnatus. poteſt quidem reſtitui. Vi.

l *Et ſi*. aliàs lex. & aliàs. §.

m *Sine dolo*. ſed ſui facilitate.

n *In optionis legato*. maiori daretur de dolo. s̃. de dolo. l. ſi quis affirmauerit. §. j. ſi dolo in hoc deciperetur.

o *Duas res*. duo promittit qui hanc vel illam rem promittit, ſecundum Io. vt infra depoſi. l. ei apud. §. quòd ſi de pluribus. vnde videtur vtrūque deberi: vt. j̃. de cõſti. pe. l. illud. & j̃. de verb. oblig. ſi duo rei. & j̃. de aur. & argē. leg. ſi quis ita. Sed arg. cõtra infra quando di. le. ce. l. cum illud.

E p *Et precioſiorem*. quia etiam deteriorē dando poterat liberari: vt j̃. de iure do. l. plerunque. in fi. Sed quid ſi vtranque? Reſpon. repetit quam vult. etiam maior condict. indebi. vt. C. de cõdict. indebi. l. penul. Accurſius.

q *Dicitur*. vt ſupra. l. proxi. §. hodie.

r *Qui plus liceatur*. poteſt planè legi. Item poteſt intelligi vt ſi vendita fuerit ſub pacto addictionis in diem, & poſt diem offerebat quidam meliorem cõditionem: reſtituitur minor quaſi paruum tempus appoſuerit.

ſ *Idem faciunt in his*. ſubaudi maximè rebus mobilibus.

t *Seruari eis debent*. vel quia hoc teſtator præcepit: vel lex præcepit: vt. C. de admi. tu. l. lex quæ. §. ij. in fi.

u *Quod circumſpectè*. ſcilicet quòd admittatur licitatio.

x *Diſtrahantur*. vt hîc, & j̃. eod. quòd ſi minor. §. non ſemper. & C. ad Trebel. ſancimus. in prin. & j̃. de admi. tu. cum plures. §. j.

y *Et deſtrictè*. ecce quare dixit circumſpectè.

UNED

caſibus ſubiectæ ſunt,[a] non eſſe minori aduerſus emptorem ſuccurrendum:niſi aut ſordes aut euidens gratia tutorum ſiue curatorum doceatur.[b]

Reſtitutus vt adeat, poteſt reſtitui vt repudiet,& econtra.Bar.

Reſtitutus autem, cum ſe hereditati miſceat,[c] vel eam adeat quam repudiauit:rurſus reſtitui[d] poterit vt ſe abſtineat.& hoc & reſcriptum & reſponſum eſt.

Fortis eſt, & hoc intendit: Subſtitutio vulgaris expirat adita hereditate: & ea per reſtitutionem repudiata in herede neceſſario vires reaſſumit, ſi hereditas non eſt ſoluẽdo.Itẽ qui ſemel eſt heres per reſtitutionẽ non deſinit eſſe heres directo, ſed vtiliter. Primo ponit duo dicta Papiniani. ſecundo ponitur reprehenſio ſecundi dicti. tertio ponitur reprehenſio primi. ſecunda ibi,non per omnia. tertia ibi,& quod ait. Bartolus.

Sed quod Papinianus[e] libro ſecundo reſponſorum ait, minori ſubſtitutum ſeruum neceſſarium repudiante quidem hereditatem minore neceſſarium fore:& ſi fuerit reſtitutus minor, liberum nihilominus remanere:[f] ſi autem prius minor adiit hereditatem, mox abſtẽtus eſt,ſubſtitutum pupillo ſeruum cum libertate non poſſe heredem exiſtere, neque[g] liberum eſſe: non per omnia verum eſt.[h] nam ſi non eſt ſoluendo hereditas: abſtinente[i] ſe herede & diuus Pius reſcripſit,& B imperator noſter, & quidem in extraneo pupillo[k] locum fore neceſſario ſubſtituto.[l] Et quod ait[m] liberum manere, tale eſt, quaſi non & heres maneat,[n] cum pupillus impetrat reſtitutionem poſteaquam abſtẽtus eſt. Cum enim[o] pupillus heres non fiat, ſed vtiles[p] actiones habeat: ſine dubio heres manebit qui ſemel extitit.

Minor qui non appellauit, poteſt reſtitui vt appellet. Bartolus.

C Item ſi non prouocauit intra diem,[q] ſubuenitur (ei) vt prouocet. finge[r] enim hoc deſiderare.

Si propter abſentiã minoris inſtantia ſit perempta, minor reſtituitur. Item maior ex cauſa. Bartolus.

Item & in eremodiciis[ſ] † ei

a *Subiectæ ſunt.* vt fructus.

A b *Doceatur.* vt hîc,&.C.ſi aduer.ven.l.fin.idem ſi patiatur enorme damnum:vt infra eo.ſi ex cauſa.&.l.penul. in aliis autem reſtituitur pro quolibet damno,dummodo non minimo , & pro leui negligentia:licèt fraus non interueniat: vt infra eo. tutor. j. reſpon.&.l.penul.

Immiſcere eſt ſuorum, adire verò extraneorũ.

c *Miſceat.* immiſcere ſuorum eſt, adire extraneorum : vt inſtitu. de here. quali.& dif.§. extraneis. ĩ glo. de adeunda.

d *Rurſus reſtitui.* etiam ſi noua cauſa non afferatur. ſecus in ſententia : vt. C. ſi ſæpius in integ. reſti. l. ij. ſecundum quoſdam . hîc enim non contra ſententiã, ſed contra aditionem : & eſt ratio: quia ſententia nõ debet eſſe deluſoria : vt infra de iudi . ſi prætor.in fi. j. reſpon. Vel dic ꝙ ſi ſemel eſt conceſſa, & iterum datur: vt hîc, niſi in caſibus propter affectionẽ patris : vt. C. de bo. quæ libe.l.fin.§. vbi autem. quæ eſt contra. ſi autem denegata, non petitur iterum , niſi cauſa noua interueniente &c. vt. C. ſi ſæpius in integ.reſti.l.j.ij. &. iij. & ſunt nouæ nouiter quæſitæ , & antiquæ quæ primo iudicio ꝓpoſitæ non fuerunt.

Sentẽtia nõ debet eſſe de luſoria.

e *Sed quod Papinia.* duo dicit Papini. Primum, quòd ſi ſeruus ſubſtitutus adiuit, & pupillus fuit reſtitutus vt adeat quod repudiauerat : quòd hic ſeruus remaneat liber , non autem heres. Secundum, quòd ſi pupillus primò adiuit, & per reſtitutionem fuit abſtentus : quòd ſeruus neque heres neque liber erit. auctor tamen huius. l. primò eum reprehendit in ſecundo dicto D diſtinguendo, poſtea in primo. Si autem pupillus in fraudem omiſiſſet ex teſtamento,& ab inteſtato teneret,ſubuenitur ſubſtitutis ſicut & aliis ex teſtamento honoratis : vt infra de vulga. ſubſti. l. moribus. §. planè. & infra ſi quis omiſ.cau. teſta.l. j. in princi.

f *Remanere.* q.d.non heres:vt arg. infra de iud. l. cum prætor. j. reſpon.in quo corrigitur infra.

g *Neque.* id eſt non.

h *Non per omnia verum eſt.* ſcilicet duplex dictum Papiniani.

i *Abſtinente.* per in integrum reſtitutionem.

k *In extraneo pupillo.* vbi plus dubitabatur.

l *Subſtituto.* Hoc ex benignitate conceditur quando hereditas non eſt ſoluendo , ne defunctis iniuria afficiatur: vt inſtit. qui. ex cau.manu.non li.§.licèt. vbi autem eſt ſoluendo , non curauit lex eum cogere.cum veriſimile ſit quod plures vellent:vt argu.C.de neceſ.ſer.l.fin.poteſt tamen ſi vult , ſi alij legitimi nol- E lent.& ſic diligenter nota & bene,quòd nõ vt heres admittitur hic neceſſarius:ſed vt quidã miniſter.[a] Et idem dicunt quidam in quolibet extraneo ſubſtituto:vt tali caſu,reſtituto ſcilicet herede vt dimittat:non admittatur iure ſubſtitutionis:ſed legitimi vocentur.& pro eis eſt.C.de impu.& aliis ſubſtit.l. poſt aditam. & infra de ſucceſ. edict.l. fi. & infra de adquiren. here. ſi minor. Tu dic in extraneo ſecus , ſcilicet vt admittatur vt ſubſtitutus: vt infra de re iudi.l.ex contractu.& infra ad Tertyll. l.j. §. ſi quis adita.&.l.ij.§.ſi bonorum.& infra de vulga.ſubſtitu.l.ſed ſi plures.§.in arrogato.verſi.ego etiam.Nec ob.d.l. poſt aditam. quia nec videtur adita data reſtitutione : vt. C. de in integ. reſtitu. mi. l. non videtur. Item nec d. l. infra de ſucceſſ. edict. l. fi. ſi rectè caſum ibi poſueris.prior enim cognatus tempore fuit excluſus:ſecundus quoque. ſed quia prior minor fuerat, reſtitutus eſt vt adiret.Item impetrauit vt abſtineret. deinde ſecundus A tempore quodã excluſus volebat admitti:quod videbatur:quia ex quo repudiat primus,ſecundi tempora cedunt : vt inſtitu. de bono poſſeſ.§.fi.negatur tamen , quia huic obſtat præterita negligentia. Vel dic quòd ibi loquitur in cognatis qui tempore harum legum de iure prætorio admittebantur:cui prætor ſuum ideo non dedit auxilium , ne quod priori dedit, iſti id ipſum cõcedendo auferre videatur:ſícque ius prętorium ludibrio eſſet: adgnatus autẽ ſuo iure ſuccedit , nec excluditur per ius prætorium: vt infra ad Tertyllia. l.j.§. ſi quis adita. nam ſine myſterio non ponitur ius antiquum, id eſt lex.xij.tab.quæ vocat agnatos : non dicit ius prætorium. Itẽ nõ ob.d.l. infra de adquiren.heredi. l. ſi minor. quia licèt ibi dicatur quòd non cogitur, nõ tamen dicit ipſum repelli ſi velit : ſed neceſſarius (vt dixi) non fit heres : & eſt ratio, quia tempore harum legum non erat liber niſi expreſſè data eſſet libertas.& hoc bene erat hîc. & eſſet adita hereditas ex eo gradu ex quo fuit data libertas.& hoc nõ erat hîc. nam à ſeipſo eam accepit : vt infra de lega. præſtan. l. ſed & ſi pro dote.§. non omnia. & infra de here. inſti. ſed & ſi in conditione. §. fina.& infra de adquirend.heredi.ex parte. Sed hîc nõ habet hereditatem ex eo gradu,id eſt ſubſtitutione. expirauit enim ſemel ab inſtituto adita hereditate. ergo nec libertatem habet eadem ratione : & ſic priuatur vtraque de rigore. Item ſicut aliàs vt libertas cõpetat, D ſufficit ſemel extitiſſe heredem qui inſtitutus eſt : vt infra de fideicommiſſ.liber.l.cum quaſi.§.ſed & ſi quis.ita & hîc vt denegetur ex ſubſtitutione libertas , inſtitutum ſemel adiuiſſe ſufficit.

a] Bal. dicit iſtã.gl. ſing. ad hoc ꝙ diſpẽſator bonorũ dicitur ille qui petit ſibi bona addici cauſa libertatum conſeruãdarũ: hoc addito quod gl.nõ appellat eum diſpẽſatorem: prout dicit Bal. ſed miniſtrum : vt potes videre ad oculũ.Bolog.

† Eremodicium litis deſertio eſt, id quod ipſum verbum ſonat: nõ autẽ deſertũ vadimoniũ, vt quidam putãt. nam deſertum vadimonium eſt deſerta promiſſio ſiſtẽdi.l. ſed & ſi quis.§.quęſitum. ſi quis cautio. Gouea.li. 1.lect. ca.40.

m *Et quod ait.* ſcilicet Papinianus in primo caſu, vbi minor primo repudiauit.

n *Maneat.* quod falſum eſt.

o *Cum enim.* bene dico falſum eſſe,cum &c.

p *Sed vtiles.* Hîc not.quòd reſtitutio non reſtituit omnia in priſtinum ſtatum,ſed exceptionem inducit : vt dixi ſupra eod. denique.§. ſed vtrum. Argum. contra infra quæ in frau. credi. ait prætor.§.præterea.Item not. quòd qui habet vtilem actionem directæ præponitur:vt infra ſi ager vect. l. j. §. fina. & ſupra de procurat. in cauſæ..in fin. Item not. quòd qui ſemel eſt heres, ſemper erit heres : vt infra de hered. inſtitu. ei qui ſoluendo. ad fin.titu.& inſtitu.de fideicommiſſ. hered. §. reſtituta. & in- E fra de vulga.ſubſti.l.ex facto. §. Iulianus. in princip. niſi in tribus caſibus:vt inſtitu. de here.ab inteſta. §. interdum. verſi. per contrarium.& infra de vulga.ſubſtitu.l.in ſubſtitutione.&.l. ex facto,in fin.

q *Item ſi non prouocauit intra diem.* biduum vel triduum olim : hodie decem dierum ſpatium:vt in auth.de appella.§.j.colla.ix.

r *Finge enim hoc deſiderare.* ſcilicet minorem vt tantum appellaret. nam ad totam cauſam poteſt reſtitui: vt ſupra de in integrum reſtitu.l.fin.hodie dicunt quidam ipſo iure hoc tempus minori non currere:vt.C.in quibus cau.in integrum reſtitu. l. fi. Tu dicas quòd ſpeciale eſt in temporibus iſtis, quibus iudicia firmantur:vt in auth.de here.& Fal.§.pupillus.&.C.de iudi. properandum.§.fi.maximè propter auctoritatẽ rei iudicatæ : vt infra mãda.ſi fideiuſſor couuentus.§.in omnibus.quæ etiam per gratiam lata tenet:vt.j.ad Trebel.ſeruo inuito.§.cum prætor.

ſ *Item & in eremodiciis.* quod dixi vbi ſentẽtia datur contra minorem

UNED

ſubuenitur.[a] Conſtat autem omnis ætatis hominibus reſtaurationem eremodicij præſtari ſi ſe doceant ex iuſta cauſa[b] abfuiſſe.

Contumacia non priuat minorem beneficio reſtitutionis in integrum. Bartolus.

VIII. HERMOGENIANVS *libro primo iuris Epitomarum.*

MInor etiam ſi quaſi contumax[c] condemnatus ſit: in integrum reſtitutionis auxilium implorabit.

Minore reſtituto aduerſus ſententiam, intelligitur reſtitutus aduerſus executionem, & etiam aduerſus venditionem ſi magnum damnum immineat. h. d.

IX. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

SI ex cauſa[d] iudicati pignora minoris capta ſint & diſtracta,[e] mox reſtitutus ſit aduerſus C ſententiam[f] præſidis vel procuratoris Cæſaris: videndum an ea reuocari debeant quæ diſtracta ſunt. Nam illud certum eſt, pecuniam[g] ex cauſa iudicati ſolutam, ei reſtituendum. Sed intereſt ipſius corpora potius habere. & puto interdum permittendum: id eſt ſi grande[h] damnũ ſit minoris.

Aduerſus dotis conſtitutionem mulieri lege ſubuenitur. Bartol.

In dotis quoque modo[i] mulieri ſubuenitur, ſi vltra vires[k] patrimonij vel totum patrimoniũ[l] circunſcripta in dotem dedit.

Aduerſus delictum dolo commiſſum minor non reſtituitur niſi vt habeatur pro confeſſo vel B tranſacto. Bartolus.

Nunc† videndum minoribus vtrum in contractibus captis dũtaxat ſubueniatur, an etiam delinquentibus: vt puta dolo aliquid minor fecit in re depoſita vel cõmodata, vel aliàs in contractu: an ei ſubueniatur, ſi nihil ad eum peruenit? Et placet, in delictis[m] minoribus non ſubueniri. nec hic itaque ſubuenietur. nã & ſi furtum fecit, vel damnum iniuria dedit, non ei ſubuenietur.[n] Sed ſi cum ex damno dato confiteri poſſit ne dupli teneatur, maluit negare: in hoc ſolum reſtituendus ſit, vt pro confeſſo habeatur. Ergo & ſi potuit pro fure[o] damnum decidere, magis quàm actionem dupli vel quadrupli pati: ei ſubuenietur.[p]

Si diuortium fiat dolo, aduerſus pœnam diuortij minor non reſtituitur. Bartolus.

norem vt poſſit reſtitui ad appellandum: hîc & ſi non fuit lata, ſed triennium cucurrit: & ſic deſertum eſt iudicium: quod eremodicium ab ereme dica, id eſt deſerta cauſa hîc dicitur. & hoc cum tutor vel curator non ſunt ſoluendo: vt. C. de iudi. properandum. §. fina. &. §. cum autem. in princi.

Eremodiciũ dicitur iudicium deſertum.

a *Subuenitur.* minori: quia & maiori quãdoque: vt hîc ſubiicit, cõſtat autem &c.

b *Iuſta cauſa.* & probabili & neceſſaria, quãdo nullo modo vel minus bene fuit defenſus: vt diximus. ſ. de in integrum reſtitut. l. fi. Accurſius.

MInor etiam.] CASVS. Minor fuit condemnatus in. c. & fuit ſententia mandata executioni ĩ res iſtius minoris: & fuerũt iſtæ res poſtea venditæ. dicitur hîc quòd minor poteſt reſtitui ad pecuniam ex illis rebus diſtractis redactam: & etiã ad res alienatas poteſt reſtitui ita demum ſi grãde damnum iſte minor patiatur. [IN DOTIS.] Si mulier minor cũ nuberet, dedit vltra quàm poſſet, inſpecto ære alieno, in dotem, vel vltra totũ ſuũ patrimonium: reſtituitur talis mulier. [NVNC.] Quæritur hîc an minor reſtituatur in delictis? Et reſpon. quòd non reſtituitur in delictis, ſiue cõmittat delictum in contractu: vt ſi in re depoſita vel commodata dolum commiſit ſiue extra contractum: vt ſi faciat furtum non ſubuenitur ei in his caſibus. in duobus tamen caſibus minori in delictis ſubuenitur: vt ſi conueniatur. l. Aquil. & poterat confiteri, vt ſic teneatur in ſimplum: & non fuit confeſſus. Item ſi potuit tranſigere, & non tranſigat. his enim duobus caſibus ſubuenitur in delictis minori, vt in primo caſu pro confeſſo habeatur: in ſecundo pro tranſacto habeatur. [SI MVLIER.] Vxor mea repudium mihi miſit: & dolo ſuo dedit cauſam diuortio. & ſic dotem perdidit de iure: an ad eã poſſit reſtitui ne amittat? Et reſpon. quòd non. [PAPINIANVS.] Si minor. xxv. an. maior tamen. xx. venundari ſe paſſus ſit ad pretium participandum, non poteſt talis minor reſtitui, cum ſtatum ſuum mutauerit perdendo illum: & ſic inſpecto iure ciuili, cum nihil vel nullus ſit, reſtitui non poteſt. [SI IN COMMISSVM.] Minor aliquis cum portaret merces ſuas per locum vnde pedagium ſoluere debebat, nõ ſoluit: & ideo merces ſuæ confiſcatæ ſunt. dicitur hîc quòd talis minor poteſt reſtitui ſi non commiſit dolum: quia ſi dolum cõmiſit portando merces per viam non conſuetam, & per nemus, & ſic nollet ſoluere pedagium, ſecus eſt: quia hoc caſu cũ cõmiſit dolum, non poteſt reſtitui. [ADVERSVS.] Minor. xxv. an. ſeruum ſuum manumiſit: & in hoc deceptus eſt. non reſtituitur niſi ex magna cauſa: veruntamen intra annum poterit agere iſte manumiſſor contra manumiſſum act. de dolo. ſed poſt tribus actionibus conuenitur, ſi poſt cõtrectauit mannumiſſus. Ex dolo in ſeruitute facto ſeruus non tenetur. Viuianus.

c *Si quaſi contumax.* cum ex culpa propter non iuſtam cauſam non venit ad ſententiam audiendam. ſecus ſi dolo fortè, in quo non ſubuenitur: vt infra. l. proxi. §. nũc. Dolum autem committit, qui vocatus non venit, nullam cauſam habens non veniendi vt infra de reg. iur. l. non poteſt dolo. Alij dicunt minorem non poſſe eſſe contumacem, cum ſe deffendere nequit: vt infra de re iudi. l. cõtra pupillum. & de bo. aucto. iudi. poſ. l. ſi minor. &. C. ſi aduer. rem iu. l. cũ & minores. & ſecundũ hoc dices quòd tu-

Minor an poſſit fieri contumax.

A tore auctore ſubit iudicium: quo caſu poteſt dãnari: vt. ĩ. de admi. tut. l. j. §. j. Vel dices quòd etiã ipſe tutor fuit cõtumax. & per hoc ſatis fuit contumax ipſe minor. vel dicas quòd hîc loquitur in ſententia interlocutoria de mittẽdo in poſſeſſionem: quæ cõtra pupillum etiã dari poteſt. Vel dic quòd hæc contumacia fuit in non reſtituendo: vt ĩ. de ap. l. fi. §. iuſſus. Prima non videtur ſtare poſſe.

d *SI ex cauſa iudicati.* lata ſententia cõtra ipſum minorẽ cum auctoritate tutoris vel curatoris.

e *Diſtracta.* ab executore.

f *Sententiam.* primam non dico executiuam.

g *Pecuniam.* receptam ex pignoribꝰ cum ipſe minor non tenebatur.

h *Si grande.* hîc not. ꝙ ſi pignus cœpit à minore, ſcilicet conuentionale, & creditor vẽdat, reſtituitur minor: vt & in aliis ſuis contractibus pro leui dãno: vt. C. de prę. mi. l. j. ſi autem eſt prętorium vel iudiciale, tunc ita demum ſi grande damnũ interueniat: vt hîc, & ĩ. e. l. penul. vel fraudis conſilium interuenerit: vt ſupra eo. & ſi ſine. §. idem faciunt. Si autem à prædeceſſore minoris cœpit: hîc triplex eſt opinio. Prima vt habeat locum reſtitutio ſi grande damnũ interuenit, vel ſi conſilium fraudis cum emptore participatum ſit: vt. C. de præ. mi. l. ij. & ſi aduer. vend. pig. l. ij. Alij exigunt vtrunque. Tu dicere potes quòd nullo modo reſti- D tuitur tunc: vt infra eo. Aemilius.

† Ludo Ro. in ſuis ſing. in verbo, minor le. 7. dicit, ꝙ Bar. hîc gloriatur de iſto text. & ex eo elicitur cautela quæ eſt multũ ſing. ſi eſſet vera de quo vide in primis interpreta. hîc quia inſerere hîc eſſet longũ. Bolo.

i *In dotis quoque modo.* id eſt quantitate. Accurſius.

k *Vltra vires.* vt cum haberet centum, & quinquaginta deberet, in dotem promiſit. lx. vel tota centũ. ſi autem vltra ipſum patrimonium, ipſo iure nulla eſt ꝓmiſſio: vt. ĩ. de iur. do. ſiue generalis. ſed videtur hoc nõ eſſe ratione ætatis, ſed cõmuni iure, cum & maiori idem cõcedatur: vt. ĩ. de iure do. l. iure ſuccurſum. §. fi. quæ eſt cõtra. Solu. ibi in æſtimatione rerũ fuit deceptio: hîc in hoc ipſo quòd totã dotem dedit. Vel dic quòd ibi fuit ex propoſito alter in dolo. vnde maiori & minori ſubuenitur. ſi autem ſine propoſito, minor reſtituitur, maior non: niſi vltra dimidiam decipiatur: vt. C. de reſcinden. vend. l. ij. & facit. ĩ. e. in cauſæ. ij. §. fi. &. C. ſi aduer. dotem. l. j. &. C. de iure do. l. nulla.

l *Patrimonium.* non deducto ære alieno, vel etiam quia vir non erat dignus tanta dote.

m *In delictis.* ex animo prouenientibus. Accurſius.

E n *Non ei ſubuenietur.* vt hîc, & infra ad. l. Aquil. ſed & ſi quencunque. §. ſed & ſi infans. hoc ſi eſt doli capax, aliàs non tenetur: vt inſtit. de oblig. quæ ex delict. §. penul.

o *Pro fure.* i. in ſimplo & quadruplo, in quibus tenetur fur. idem dico ſi in qualibet alia actione potuit tranſigere.

p *Et ſubuenietur.* vt damnetur in ea tantũ ſumma in qua aduerſarius voluit eſſe cõtentus: non vt compellat eos tranſigere. Sed quid ſi nõ appareat? tunc arbitrio iudicis. Sed an infamis ex tali trãſactione fiet? Reſpõ. non: vt. ſ. de infa. l. furti. §. qui iuſſu. Et vt plenè videas, dic aut minor deliquit ex culpa: & tunc in totũ reſtituitur, vt in nihilũ teneatur: vt. C. ſi aduer. delict. l. j. aut ex dolo: & tunc nullo modo reſtituitur: vt ea. l. dicitur. &. ĩ. ea. l. §. ſi in commiſſum. niſi vt pro tranſacto habeatur, vel pro cõfeſſo: vt hîc, & hoc ſi ciuiliter conuenitur. Si vero criminaliter ex delicto ex animo commiſſo, non ſubuenitur, niſi quatenus &c. excepto crimine adulterij: vt infra eod. auxilium. In duobus ta-

Minor delinquens an ſemper reſtituatur.

UNED

Si mulier cum culpa [a] diuertiſſet, velit ſibi ſubueniri, vel ſi maritus: puto reſtitutionem non habendam. Eſt enim delictum non modicum. nam & ſi adulteriū minor commiſit, ei nō ſubuenitur. [b]

Aduerſus actum per quem ſtatus alicuius perimitur, reſtitutio non conceditur. Bartolus.

Papinianus ait, ſi maior annis viginti, minor vigintiquinque ſe in ſeruitutem venire patiatur, id eſt ſi pretium participatus eſt, nō ſolere reſtitui: ſed hoc meritò, quoniam res nec capit reſtitutionem cum ſtatum mutat. [c]

Aduerſus commiſſum vectigal minor debet reſtitui. Bartolus.

Si in commiſſum [d] incidiſſe vectigalis dicatur: erit in integrū reſtitutio. [e] Quod ſic erit accipiendum, ſi non dolus ipſorum interueniat. cæterum ceſſabit reſtitutio.

Aduerſus libertatem minor nō reſtituitur niſi à principe ex cauſa, ſed ad cętera damna cōtra manumiſſum actione de dolo ſuccurritur. Bartolus.

Aduerſus libertatem [f] quoque minori à prætore ſubueniri impoſſibile eſt:

X. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

NIſi ex magna cauſa hoc à principe [g] fuerit conſecutus.

XI. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

VErùm vel de dolo, [h] vel vtilis actio [i] erit [k] in id quod minoris interfuit non manumitti. proinde quidquid hic haberet ſi non manumiſiſſet, id ei nunc præſtabitur. [l]

Aduerſus manumiſſum competunt actiones in rem pro rebus in ſeruitute diſtractis: non actiones ex delicto. Bartolus.

Sed & nomine earum rerum quas dominicas ſeruus manumiſſus ſupprimebat, competunt aduerſus eum actiones ad exhibendum, & furti [m] & condictio: videlicet quoniam & manumiſſus eas contrectabat. Cæterùm ex delicto in ſeruitutem facto, domino [n] aduerſus eum poſt libertatem actio non competit. & hoc reſcripto diui Seueri continetur.

Aduerſus libertatem iam competentem minor non reſtituitur, ſed aduerſus competituram. Bartolus.

Quid ſi minor vigintiquinque annis, maior viginti hac lege vendiderit vt manumittatur? [o] ideo

men caſibus etiā ſi dolo deliquerit, nō tenetur. Primus eſt Cod. ſi aduer. delic. l. fi. Secūdus eſt Cod. ex qui. cau. infa. irro. l. penul. Alij verò diſtinxerunt, aut delictum eſt in faciendo, vt tunc non ſuccurratur: aut in prætermittendo: & tunc ſic: vt. d. l. Cod. ſi aduer. delict. l. fi. Tu dic cōtra per eandem. l. quia tantum in maioribꝰ obtinet illud ſtatutū. q. d. ſi eſſet in minoribus, nō reſtituerētur propter delictū quod eſt in prętermittendo.

a *Si mulier cum culpa.* id eſt dolo. nam ſi culpa tantum, reſtituitur in totum: vt dixi. s̃. §. proxi. quæ diuiſio, id eſt diuortiū iure iſto facilè fiebat: ſed qui culpā præſtabat: ſi mulier, dotē perdebat. ſi maritus, tūc perdebat donationē: vt. C. de repud. cōſenſu. & ꝑpter hoc reſtitutio hîc petitur vt exceptio nō obſtet mulieri in dote: marito in donatione. hodie verò rarò permittitur diuortium iure noſtro: vt in authē. vt lice. ma. & auiæ. §. quia verò pluri mas. col. viij. iure canonico rarius.

b *Ei non ſubuenitur.* vt j̃. eo. auxiliū. ſi tamē ſit maior. xiiij. annis: vt. j̃. de adul. l. ſi minor.

c *Cum ſtatum mutat.* amittendo ipſum prorſus. alioquin contra. s̃. eo. l. iij. §. ſi ꝗs minor. [a] & s̃. de in integ. reſti. l. j. quæ ſunt contra. & l. non ſolū. §. proinde & ſi minor. Sed nunquid vxori vel patri [b] dabitur vīdicatio? Aldr. ſic. vt. j̃. de libe. cau. l. j. ij. & iij. Ego contra ex hac lege: & dictæ leges de liberali cauſa non loquuntur vbi erat ſeruus factus, ſed vbi de libertate litigare volebat. Sed huic rñſ. obſtare videtur quod dicit in eo. titu. l. iij. Sed certè ibi non dicit quòd libertus factus eſſet ſeruus, imò innuit cōtra, quia dicit de libertate eius agi, licèt ſe venire paſſus ſit. pręterea pro me eſt, quia & pater poteſtate patria priuaretur filio facto ſeruo pœnę, vel ingreſſo monaſteriū. [c] idē ergo ſi fiat ſeruꝰ hominis. præterea ſeruus quantū ad pretium ſui facit cōditionē domini deteriorē, cū ſit ſeruus pœnæ: cur nō idem in filio? itē pro me eſt in authen. de nup. §. ſi verò decretum iudicis. col. iiij.

d *Si in commiſſum.* vt quia omiſit profeſſionē: niſi ſit miles: vt. C. de vect. & com. l. omnibus. vel illicita trāſuehebat: vt. j̃. de publica. l. cotem. §. dominus. Vel quia vectigal non ſoluebat: vt infra de publica. l. imperatores. Accurſius.

e *Reſtitutio.* imò videtur ipſo iure tutꝰ intra. xxx. dies: vt. j̃. de publica. l. imperatores. §. fi. quę eſt cōtra. Sol. illud in pupillo: hîc in adulto. Vel melius intra. xxx. dies admittitur minor ipſo iure poſt nō niſi per reſtitutionē. & tūc niſi dolꝰ īteruenerit: vt hîc dicitur.

f *Aduerſus libertatem.* competētem iam: ſed aduerſus competituram reſtituitur: vt. C. ſi aduer. lib. l. j. & per totum.

g N*Iſi ex. Hoc à principe.* vel ipſo principe reſtitutionem indulgente, vel de hoc reſcriptum dante, vt coram iudice cauſa huiuſmodi probetur: vt. C. de his qui ve. æta. l. ij. & pone exēplū vt ſi per metum manumiſit: vt. s̃. quod me. cau. l. metum. iij. §. idē Pōponius. ſecūdū Azo. vel quia pupillus fuit inſtitutus ſi eū nō manumitteret. Vel dic quòd eius libertas pertinet ad euerſionē totiꝰ domus domini: vt arg. s̃. de offi. prę. l. pe. in fi. & j̃. de relig. ſcriptus. in fi. j. rñ. Vel dic ꝙ ſi principi videbitur, etiā poteſt appellari à ſentētia ꝓ libertate data: vt. j̃. de appel. l. illud ſciēdū. ij.

V*Erum.*] CASVS. Principum huius. l. continuatum eſt cum ſuperiori. l. & caſus in. §. ꝙ ſi minor. talis eſt: Minor. xx. an. ſeruum mihi maiori vendidit hoc pacto vt eum ſeruum manumittam: & vult poſtea reſtitui. & diſtinguit. aut non manumiſi, & poteſt reſtitui: aut manumiſi, & non poteſt. ſed ſi certum tempus conſtitutum ſit, an poſſit reſtitui minor iſte? Et reſpon. aut aduenit dies in quo debuit manumitti: & tunc non poteſt reſtitui. aut non aduenit: & tunc poteſt. [EX FACTO.] Curator minoris creatus præfectus vrbis petiit vt à cura excuſaretur quā ſuſceperat, & prętor ei hoc conceſſit. adoleſcētes petierunt à prætore vt reſtituerentur in integrū, & vt curator reſtituatur ſibi: allegantes quòd illa cauſa quòd præfectus vrbis erat, non erat iuſta. quæritur an debeat abſolui. prætor conſulit imperatorem & antequam eſſet ei reſponſum, deceſſit prętor. Et reſpon. imperator ſucceſſori illius prætoris dicēs, quòd hoc quod actum fuit de excuſatione illius curatoris, non tenuit: vnde compellendus erit reuerti ad curam relictam ei: propter hoc nō erit locus reſtitutioni. [SCIENDVM.] Vlpianus vult exponere vltima verba edicti, ſcilicet animaduertā. quæ ſunt ſupra. e. l. j. §. prætor. nā ponit hîc regulam ex qua dat plura exēpla. Regula eſt quia minoribus indiſtinctè non ſubuenitur, ſed cauſa cognita, vt ſi ſit minor reſtituendus, reſtituatur: aliàs non. [ITEM.] Pone: minor ſeruum ſibi neceſſarium emit. hic ſeruus deceſſit. non reſtituitur hoc caſu minor iſte, cum ſobriè rē ſuam adminiſtrauit. Item pone: minor inſtitutus fuit in locuplete hered. & iſtam here. minor iſte adiuit, & multa poſtea de hereditate perierunt chaſmate. vult iſte minor reſtitui contra aditionem: non reſtituetur hoc caſu, licèt quidam iuriſcōſul. vt Iul. cōtrariū dixerint, ſed malè: in caſu tamē vno poſſet eius Iulia. opi. valere: vt ecce minor adiuit locupletem here. & cum debuit vēdere animalia, nō vēdidit: vel alia facere debuit, & nō fecit: poteſt hoc caſu reſtitui cōtra aditionē. Itē hîc quæritur, an minor poſſit reſtitui contra minorē. & dicit quidam iuriſconſul. indiſtinctè quòd nō. Sed tu diſtingue, pone: minor mutuauit pecuniā alteri minori. diſtingue: aut ille perdidit, & melior eſt cauſa perdētis: & ideo mutuās nō reſtituetur. aut pecuniā habet ſaluā: & hoc caſu poſſet reſtitui mutuās vt vindicare poſſet: ꝙ aliàs nō poſſet de iure communi. Si minor mutuauit filiofa. an reſtituatur? Et reſpon. quòd ſic: fauor enim ætatis præfertur priuilegio Macedo. vt infra de iur. & fa. igno. l. j. in prin. Viuianus.

h *Verùm vel de dolo.* intra annum.

i *Vtilis actio.* ſ. in factum poſt annum: vt. s̃. titu. j. l. itaque in fin.

k *Erit.* cōtra manumiſſum ꝗ induxit eū dolo ad manumittēdū.

l *Præſtabitur.* vt. j̃. de acti. emp. l. ſi quis ſeruum. & C. ſi aduer. lib. l. & ſi minor. in fi. & j̃. eo. l. minor ſe. §. j.

m *Et furti.* imò non ex hac poſteriore contrectatione: & infra de fur. ei qui contra. ſed hæc prima contrectatio pro non cōtrectatione habetur.

n *Domino.* nam alij daretur, & noxalis directa efficitur: vt. C. de noxa. l. j. & inſtit. de noxa. §. omnis. Item quod dico domino nō dari, fallit in duobus caſibus. Primus in actio. doli: vt in prin. huius legis, & ſupra de dolo. l. & eleganter. in prin. Secundus, vt infra ſi quis teſt. li. eſſe iuſ. l. j. j. reſpon. Et eſt ratio in vtroque, quia occaſione libertatis futuræ illud fit: vt. d. l. ſi quis teſta. li. l. j. §. j. & arg. C. an ſer. ex ſuo facto. l. iij.

o *Vt manumittatur.* videndum an &c. quod eſt infra. & quod eſt hîc in medio, interpoſitio eſt.

[a Solue ſecundū Bart. & dic quòd ibi dedit ſe ad adrogādū: per quod ſtatus eius non perimitur in totū: quia liber homo remanet: ſed minuitur: quia efficitur iuris alterius. hîc verò effectus eſt ſeruus: per ꝙ̄ ſtatus eius totaliter tollitur & perimitur: vt l. cognitionē. in fi. j̃. de var. & extraor. cogni.

b] Vide ꝙ no. inno. in c. ſcripturæ. extra de vo. & vo. redēptio.

c] Filius per ingreſſum religionis nō eſt a modo ſub poteſtate patris, nec pater poteſt eū extrahere de religione ſecūdū Bal. hîc. addo eundē Bal. in. l. 2. C. de libe. exhibē.

Sententiæ.

a *Sententia*.quæ dicit fore liberum eum elapſo tempore ad hoc conſtituto:vt.C.ſi man.ita fuerit alie.l.ij.
b *Videndum*.repetit quæſtionem,ne videatur oblitus:vel ne audiens obliuiſcatur propter longam interpoſitionē.ſic.C.de Vete.iur.enu.l.fina.
c *Nondū competit*. quia dies non venit.

propoſui maiorem viginti, quoniā & Scæuola ſcribit libro quartodecimo quæſtionum. & magis eſt vt ſententia [a] conſtitutionis diui Marci ad Aufidium Victorinum, hunc, id eſt minorem viginti annis non cōplectatur. Quare videndum [b] an maiori viginti annis ſubueniatur. Et ſi quidem antè deſideret, quàm libertas cōpetat, audietur: ſin verò poſtea, non poſſit. Item quæri poteſt, ſi is qui emit hac lege, minor ſit, an reſtitui poſſit. & ſi quidem nondum libertas competit, [c] erit dicendum poſſe ei ſubueinri. [d] ſin verò poſtea quàm dies venit: voluntas [e] maioris [f] venditoris libertatem imponit.

Aduerſus ſententiam ipſo iure nullam minor non reſtituitur, ſed res in priſtinum ſtatum reducitur per iudicem competentem. Bar.

Ex facto † quæſitum eſt: adoleſcentes quidam acceperant curatorem Saluianum quēdam nomine: hic cum curam adminiſtraſſet, [g] beneficio principis vrbicam procurationem erat adeptus: & apud prætorem ſe à cura adoleſcentium excuſauerat abſentibus eis. Adoleſcentes adierant prætorem, deſiderantes in integrum aduerſus eum reſtitui, quòd eſſet contra [h] conſtitutiones excuſatus. cum enim ſuſceptam tutelam non alij ſoleant deponere, [i] quàm qui trāſmare reipublicæ cauſa abſunt, vel hi qui circa principem ſunt occupati, vt in conſiliarij Menandri Arrii perſona eſt indultum, meruiſſet autem Saluianus excuſationem: [k] adoleſcentes quaſi capti in integrum reſtitui à prætore deſiderauerant: Aetrius * Seuerus quia dubitabat, [l] ad Imperatorem Seuerum retulit: [m] ad quam conſultationem ſucceſſor † eius Benidio Quieto reſcripſit, nullas partes eſſe prætoris. Neque enim contractum [n] B proponi cum minore annis vigintiquinque: ſed principes interuenire, & reducere [o] hunc ad adminiſtrationem, qui perperam eſſet à prætore excuſatus.

Hîc iuriſconſultus exponit verba edicti quæ dicunt, quę res erit. & hoc intendit: Reſtitutio ex hoc edicto conceditur cauſa cognita, hoc eſt ſi eſt minor, & læſus ſui facilitate: ſecus ſi caſu fortuito. Bartolus.

Sciendum eſt [p] autem non paſſim minoribus ſubueniri, C ſed cauſa cognita, ſi capti eſſe proponantur. [q] Item non reſtituetur [r] qui ſobriè rem ſuam adminiſtrans occaſione damni non inconſultè accidentis, ſed fato [ſ] † velit reſtitui. nec enim euentus, damni reſtitutionem indulget, ſed inconſulta facilitas. & ita & Pomponius libro vicenſimooctauo ſcripſit. Vnde Marcellus apud Iulianum notat, ſi minor ſibi ſeruum neceſſarium comparauerit, mox deceſſerit: non debere eum reſtitui. D neque enim [t] captus eſt emendo ſibi rem perneceſſariam, licèt mortalem. Si locupleti heres extitit, & ſubito hereditas lapſa ſit, puta prædia fuerunt quæ chaſmate [u] perierunt, inſulæ exuſtæ ſunt, ſerui fugerunt, aut deceſſerunt: Iulianus quidem libro

d *Subueniri*. imò & hoc caſu qñ.emit, & ſuperiori quādo vēdidit minor.xxv.an. īdiſtinctè non videtur ſubueniri: vt.ĵ. de manu.l. is qui.§.nihil autē intereſt.quæ eſt cōtra. Sol. hîc emit minor ſuis nūmis: vnde reſtitui poteſt: ibi nō: vnde æquū eſt fidē ſeruari. cū eius nil interſit. vel ſecundū Azo.hîc non erat iuſta cauſa manumittendi. Tu dic ꝙ ibi fuit pactū factū inter emptorē & ſeruū, vbi habet locū cōſtitutio miſſa ad vrbiū Maximū: vt in prī. l.contrariæ. hîc inter emptorem & venditorē, vbi habet locū conſtitutio miſſa ad Aufidiū Victorinū: vt hîc. & illa prima nō diſtinguit ſit maior vel minor, vt ibi. hæc.ſ.cōſtitutio ad Aufidium Victorinū ſic: vt hîc, &.ĵ. de ſer. expor. l. ſi minor. Sed hodie etiā minor.xxv.an.manumittit: ideo & alij tradere ad hoc poterat: vt inſti. ex qui. cau. manu. non licet.§. cum ergo.
e *Voluntas*.perſeuerās, non aliàs: cū ſui gratia pactum tale fit: vt.ĵ.de ſer.expor.l.iij.
f *Maioris*.xxv.annis.
g *Adminiſtraſſet*.i.adminiſtrare cœpiſſet.
h *Contra*.id eſt pręter.
i *Deponere*.i. nondum cœptam tutelam facilè quis poteſt euitare excuſando ſe: vt inſti. de excu.tu.per totū.&.C. &. ff. cœptā autem dimittere raro. Primò vt ſi reipub.cauſa abeſt, & trans mare: vt hîc. Secundò ſi eſt ſilētiarius vel cōſiliari⁹ principis: vt hic.&.ĵ.de excu.tu.l. iuriſperitos. &.C.de excu.tu.l.fin. Tertius eſt ratione ſenatorię dignitatis: vt infra de excu.tu.& curat.ſpadonem.§.ſcire. Quartus ſi trāſtulit domicilium iuſſu principis: vt.ĵ.eo.titu.de excu.tu. vel cu. l. idē Vlpia.§.ſunt & alij. Quintus ſi ſit fact⁹ cæcus vel furioſus vel ſimilis cōditiōis tutor vel curator: vt.ĵ.de excu.tu.l.poſt ſuſceptā. hi autē prorſus deponūt. Sūt & alij qui ad tēp⁹ deponūt: vt qui aliàs abſunt reip.cauſa. Itē qui alicui negotiationi à principe sūt præpoſiti: vt inſti. de excu.tu.§.ij.&.ĵ.de excu.tu.l.Geometræ.
k *Excuſationē*.nō allegādo aliquā de prædictis cauſis pro vero.
l *Dubitabat*.de hac quæſtione.
m *Retulit*.conſulendo ipſum.Accurſius.
n *Contractum proponi*.hæc ratio eſt falſa, & inſufficiēs: falſa, quia hic eſt quaſi cōtractus: quia inter tutorem & pupillum & curatorem & adultū quaſi cōtrahitur: vt inſti.de oblig.ex quaſi contractu.§.tutores.& ex eo quòd ſentētia fuit lata in excuſatione, ex qua quaſi contrahitur: vt. ĵ. de pecu. l. licèt. §. idem ſcribit. quæ ſunt contra. Inſufficiens: quia ſi eſſet verum quòd non eſſet cōtractus vel quaſi, tamen non deberet dari reſtitutio: vt ſupra e.ait prætor.in prin.quæ eſt contra. Sed expone hic, neque enim A proponi cōtractum.ſ.talem, vel quid ſimile ſup.quod reſtitutionem inducat. verè tamen eſt quaſi contractus: vt dictum eſt.
o *Reducere*. nunquid dando reſtitutionem? Dic quòd non, ſed de facto tātū: quia excuſatio data abſentib⁹ adoleſcētibus nō tenuit ipſo iure: vt.C.ſi tu.vel cura.fal.allega.ſit excu.l.j.& ſic reſtitutio non datur: vt.ĵ. e.in cauſę.ij.in prī.hęc placet. Alij dicūt ꝑ reſtitutionē, & dicūt eos cōtumaciter abfuiſſe. q̃a inuenti: & ſic tenuit ſētētia. Sed hoc reproba: quia tunc nō reſtituerētur propter dolū cōtumacię: vt diximus ſ̃.e.l.minor. Alij dicūt ꝙ abſentes erāt ꝓbabili cauſa & neceſſaria, & fuerūt legitimè citati, & nō inuenti: vnde tenet ſentētia: vt.C.quomodo & qñ iu.l.ab eo. &.l.ea quę.& hoc probari poteſt: & ſecundū hoc princeps reſtituet: vt hic, & ali⁹ iudex, dūmodo nō minor cōtra ſententiā maioris: vt.ĵ. eo.ī cauſę.§.fi.&.l.ſeq. licèt hic innuat de prīcipe tantū: quia de aliis negare videtur: vt.ſ̃. e. & ſi ſine.§.ſed ꝙ.Ac.
p *Sciendū autē eſt*.nunc exponit illa verba prętoris, quæ res erit animaduertā: vt.ſ̃.e.l.j.§.j. hoc eſt cū cauſæ cognitione[a] dabo: vt hîc &.ĵ.eo.ī cauſæ.j.§.cauſa. &. l. in cauſæ. ij. in princ.&. l. ꝙ.ſi. §. non ſemper.&.l.nō omnia.
q *Proponātur*. oportet ergo ꝙ ꝓbet ſe lęſum, & ſui facilitate, aut dolo aduerſarij: vt hîc, & ĵ.§.proxi.ibi.incōſulta facilitas &c. Alij dicūt ſufficere ſi probet ſe læſum: & ſi aduerſarius vult eū excludere: probet diligētiam, vel iure communi vſum: vt.C. eo. de in integ. reſtitu. mi.l.non videtur.
r *Item non reſtituetur*. ſed cur ſec⁹ in ſolutione? ecce enī ſi ſoluero minori etiam cautè: ſcilicet cum auctoritate tutoris vel curatoris, ex damni euētu, ſcilicet ſi amittatur, datur reſtitutio: vt. C. ſi aduer.ſol.l.j.quæ eſt contra. Reſpō.imò idem. nam ſi caſu perditur, non reſtituitur: vt hîc. ſi ſui facilitate, ſic: vt ibi. Alij diſtinguntan poſſit aliquid imputari debitori in ſoluendo, an non. E in primo caſu reſtituatur: ſecundo nō: vt arg.ĵ.de exer. l.fi. Tertij dicunt quòd ex quo perdit minor creditor, fingitur nec perueniſſe: vt.ſ̃.quod me.cau.ſi ipſa. Sic econtra ſi malè accepit, & bene expendit, fingitur bene accepiſſe: vt infra ad Macedo.l. ſed Iulianus.§.proinde.& inſtitu.qui. alie licet. §. pe. quæ fictio vt fingatur nō perueniſſe ſi poſtea perdatur, non habetur in contractibus: cum debitor plus adſtringatur, cum ſe liberari petat. ideo cum maiori ſolennitate debet ſoluere, ſcilicet cum iudice: vt ſupra.e.ait prætor.§.permittitur. Hæc opinio non placet: vt infra eo.quòd ſi.§.penul.
ſ *Sed fato*.id eſt caſu.
t *Neque enim*.item non videtur circumſcriptus &c. vt.C. eo. de in integ.reſti.mino.xxv.an.nō videtur.&.ĵ. de fideiuſ. inter eos. §.pe.in fi.&.ĵ.de ſol.l.in pupillo.in fi.ſed quid ſi vtilem emit? reſpon.idem, per.d.l.non videtur.Accurſius.
u *Chaſmate*.i.ruina verſus abyſſū: vt.ĵ.locati.l.ex cōducto.§.ſed

† Vide Inn. de offi.dele. in ca.cū cōtingat. in fi. magnæ glo. & in ca. conſtitutus. de in integ. reſtitut.

* Decius.

† ſic in archetypo. recti⁹ videtur ſucceſſori. Taurel.ī ad notat.

† No ſecundū Bald. minorē nō reſtitui erga caſum & fortunā & concor. tex. in proxi. ſeq.§. Tu verò vide apud Aul. Gell. lib. 6. ca.2. quid ſit fatum.

a] Concor. text.in.l. j. ſ̃. de reſti. in integ.tex. in l minor autē.ĵ.eod. & ibi Bal quæ cauſa allegata debet probari vt hîc. concor.tex. in. l. nam & poſtea. §. ſi minor.ff de iureiur.

& ſi labes.verſi.ſed & ſi ager.ibi,vt nuſquam ſit.

a *Reſtitui*.contra aditionem.

b *Reſtitutionem*.vt dimittat hereditatem.

c *Reſtitutionem*.vt ab hereditate abſtineat.

d *Quod non proſpexit*. hoc dico afferre reſtitutionem, quòd non &c.vt hîc,&c.ſ.de trāſact.l.cum hi.§. fi. & ſic not. quòd debet proſpici quod euenire poteſt:vt.j.loc.ſi quis domum.§.idem quęrit.& de hoc dixi. ſ. de iuriſ. om.iud.l.ſi idem.

e *An ſit*.vēdidit minor minori pro. xl. quod valet.lx.

f *Captus ſit*. vt qui captus eſt,reſtituatur.

g *Vel perdidit*.Not.melior eſt cauſa conſumentis: vt hîc, & infra de verb.oblig. l. ſi ſeruū.§. ſequitur &c. ſ. ne quis eum qui.l.j. in fi. &.l.ij. Sed ꝓbo quòd nūquam habet locum reſtitutio.ſi enim amiſit, non reſtituitur: vt hic.ſi non amiſit, iure cōmuni tenetur, cum ſit locupletior:vt infra commo.l.iij.j. reſpon. ergo ceſſat reſtitutio: vt.j.eod.in cauſæ. ij.§. Pōponius. & tamē hîc in præcedenti reſpon. dicit dandam quando non perditur.Reſpon. per reſtitutionem cōſequitur vt totus contractus pro nihilo habeatur,& dilationes & pactiones non ſeruentur, & data reſtitutiōe vindicabo ſi extat:quę non conſequor ſi iure communi ago. intelligitur ergo de minore xxv.an. qui tamen eſt maior. xiiij. an. & non habet curatorem:aliàs ſuo iure vendicaret: vt C.de in integ. reſt. mi. l.ſi curatorem. & inſti. qui. alie. licet. §. nunc admonendi.ſic.j.e.ſi minor.Item quid ſi mutuans minor credidit alium maiorem? Quidam dicunt reſtitui mutuantem & ſi ſit perdita,alij non.

* xxvi.

Cauſa cōſumentis melior eſt.

* vrbana ruinoſa.

quadragenſimoſexto * ſic loquitur, quaſi poſſit minor in integrum reſtitui: [a] Marcellus autem apud Iulianum notat, ceſſare in integrum reſtitutionem. [b] neque enim ætatis lubrico captus eſt adeundo locupletem hereditatem: & quòd fato contingit, cuiuis patrifamilias quamuis diligentiſsimo poſſit contingere. Sed hæc res adferre poteſt reſtitutionem [c] minori, ſi adiit hereditatem in qua res erant multæ mortales, vel prædia vrbana * æs autem alienum graue: quòd non proſpexit [d] poſſe euenire, vt demoriantur mancipia, prædia ruant: vel quòd non citò diſtraxerit hæc, quæ multis caſibus obnoxia ſunt.

Si ſint duo priuilegiati pari priuilegio, præfertur ille qui certat de damno vitando. ſed ſi vterque certat de hoc, eſt potior cauſa rei. ſed ſi ſint priuilegiati diſpari priuilegio, priuilegium potentioris præponitur.h.d.cū.l.ſeq. Bartolus.

Item quæritur: ſi minor aduerſus minorem reſtitui deſiderat, an ſit [e] audiendus. & Pomponius ſimpliciter ſcribit non reſtituendum. Puto autem inſpiciendum à prætore, quis captus ſit. [f] Proinde ſi ambo capti ſunt, verbi gratia minor minori pecuniam dedit, & ille perdidit: melior eſt cauſa(ſecundum Pomponium) eius qui accepit, & vel dilapauit, vel perdidit. [g] Planè ſi minor annis cum filiofamilias [h] maiore contraxerit: [i] & Iulianus libro quarto Digeſtorum, & Marcellus libro ſecūdo Digeſtorū ſcribit poſſe in integrū reſtitui: vt magis ætatis ratio, quā ſenatuſcōſulti [k] habeatur.

XII. GAIVS *libro quarto ad Edictum prouinciale.*

B SI apud minorem mulier pro alio interceſſerit, [l] non eſt ei actio in mulierem danda: [m] ſed perinde atque cæteri per exceptionem [n] ſummoueri debet, ſcilicet quia communi [o] iure in priorem debitorem ei actio reſtituitur. [p] hæc ſi ſoluendo ſit prior debitor: alioquin [q] mulier nō vtetur ſenatuſconſulti auxilio.

C Minor reſtituitur, non autem fideiuſſor. Item reſtituitur aduerſus principalem creditorem, & aduerſus fideiuſſorē actione mandati agentem. Bartolus.

XIII. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

IN cauſæ cognitione verſabitur vtrum ſoli ei ſuccurrendum ſit, an etiam his qui pro eo obligati ſunt, vt puta fideiuſſoribus. Itaque ſi cum ſcirem minorem, & ei fidem non haberem, tu fideiuſſeris pro eo: non eſt æquum fideiuſſori [r] in necem [ſ] meam ſubueniri, ſed potius D ipſi denegāda erit mādati actio. [t]

Proſequitur eandem materiam & declarat aliqualiter præcedentia, non autem ponit nouum caſum. Bartolus.

h *Cum filio familias*.maiore.ſecus ſi minore:vt.j.e.ſi minor.

i *Contraxerit*.mutuando pecuniam contra Macedon.

k *Quàm ſenatuſconſulti*.ſcilicet Macedo.vt hîc,&.j. ad Maced. l. ſed & ſi paterfa.in fi.& de iu.& fac.igno.l.regula.in prin. & hoc replicatione propoſita, præhabita reſtitutione cōtra excep.Macedo.vt.j.de iureiur.l.nam poſtea.§.ſi minor.an.autē Velleiano præponatur ætas,dic vt infra.l.proxi.

S *I apud*] CASVS. Cum creditor meus eſſes, & minor eſſes: mulier quædam apud te nomine meo fideiuſſit,nō nouandi animo.vtrū poſſis poſtea reſtitui, quæritur. & reſpon. quòd nō potes:nec habebis actionem contra mulierem: quia habes auxilium contra me creditorem antiquum. hæc vera ſunt ſi ſim ſoluendo.aliàs ſecus.

l *Interceſſerit*.animo nouandi.

m *Danda*.ſcilicet cum effectu.

n *Per exceptionem*.ſcilicet Velleiani.

o *Quia communi*.hæc non eſt bona ratio:vt. C.ſi tutor vel curat. interue.l.etiā ſed hoc quia & ipſe priuilegium habet: vnde admittitur priuilegium cōtra priuilegium:vt infra ex qui.cau. ma. l.fin.§.fi.licet non prorſus:vt hîc.

p *Actio reſtituitur*.quādo nouata erat:vt. C.ad Vell. ſi paternā.

q *Alioquin*.i.ſi non ſit ſoluēdo.fuit tamen ab initio:ſecus ſi nec

A ab initio fuit ſoluendo:quia tūc mulier in amplius non teneretur quàm reus,ſecundum H.quod non placet: quia & qui nihil habet, fideiuſſorem dare poteſt pro toto debito, cū ipſe teneatur:vt.C.ſi cer.pe.l.incendiū.& inſti. de fideiuſſ.in prin. Et not. hîc ꝙ ex alteri⁹ inopia in aliū datur actio:vt.ſ.tit.j. l. & eleganter.§. ſi quadruples. & j.de inſtit.l.ij.&.j.e.cū mandato.&.j. ad.l.Aquil.qui occidit. §. pignori.&. j. ſi men. fal. mo.di. l. iij. §. cōpetit. &.j.man.ſi procuratorem.in prin.&.ſ.de eo per quem fact.erit.l.fi. &. j. ſi quid in fraudē pa. l. ſi libertus. & de lega.j.l.planè.ij.§.j.

Inopia quādoque trāſfert actionē in alium.

I *N cauſæ.*] CASVS. Dixit.ſ.eo.l.verū. §. ſciendum. quòd cauſa cognita datur reſtitutio: nunc vult dicere quę vertātur in cauſæ cognitione: & hoc vſque ad.§. nūc vidēdū. j.eo. in cauſæ. Dicitur ergo hîc ꝙ minori nō fideiuſſori ſuccurritur per in integ. reſtitu. & hoc in prima.Item minore reſtituto non habebit fideiuſſor actio. mandati cōtra minorem.& hoc in ſecunda. Item minor debet petere in integ. reſti. tam contra credi. quàm fideiuſ.Itē ſi tu mihi mādaſti vt minori credā, & credidi: minore reſtituto tibi mandatori non ſubuenitur: vnde fideiuſſor tenetur, ſed minor non tenetur neque credi. neque fideiuſſ.[CAVSA] Cōtraxi cum minore:minor petit reſtitui contra me. dicitur ꝙ me præſente dari debet ei reſtitutio, & cauſa cognita. [INTERDVM.] Minor vendidit tibi prædiū ſuum, & ego illud prædiū Titio vendidi. nunquid poteſt iſte minor reſtitui contra poſ.id eſt Titiū ſecūdum emptorē?& dicitur quòd iſte minor reſtituitur contra emptorem ſecundū,ſcilicet Titium,ſi ego primus emptor non ſum ſoluēdo:vel ſi minoris intereſt habere fundum.his duobus caſibus reſtituitur minor cōtra Titium emptorem ſecundū. Et hæc vera ſunt quando iſte Titius ſecundus emptor ignorat rem minoris eſſe.indiſtinctè ſuccurritur iſti minori cōtra ſecundū emptorem.& ſic iſtis tribus caſibus minor aduerſus ſecundum emptorem reſtituetur.Sed nūquid Titius ſecundus emptor poteſt E agere aduerſus me de euictione, eo ꝙ ab eo minor euicerit? Et reſpon.quòd Titius iſte poteſt agere cōtra me de euictione. Idē eſt ſi per plures manus res vēditæ ambulauerint: vt minori ſuccurratur in iſtis tribus caſibus.

r *Fideiuſſori*.ſcilicet tibi,vt.j.de fideiuſſ.l.Marcellus.

ſ *In necem*.not.quòd vni in alterius damnum non ſuccurritur: vt.j.eod.auxilium.in prin.& infra de in rem ver. ſi pro patre. §. verſum.Ex quo quia dicit non eſſe æquum,collige quòd nō fui in dolo.aliàs etiam fideiuſſori cōtra me ſubuenitur:vt. C. de fideiuſſ.mi.l.ij.& infra proxi.colligitur.

t *Erit mandati actio*. impetrata reſtitutione contra ipſum fideiuſſorem mādati agentē:vt.j.proxi.§.&.C.de fideiuſſ.mi.l.j.Sed nōne extinguitur principalis obligatio per reſtitutionē?quod ſi eſt,quomodo remanet acceſſoria:vt.j.de reg. iur.l. cū principalis?Rñ.Io.quia ciuilis tātum tollitur per reſtitutionem.i. vulneratur:ſicut in re iudicata:nō naturalis: vt. j. de condict. inde. Iulianus.

UNED

Iulianus.& inſti.de excep.§.item ſi.cui naturali etiam poteſt accedere fideiuſſor:vt.j̃.de fideiuſ.l.fideiuſſor.j.§.fideiuſſor. & ita perſonalis tantùm exceptio per reſtitutionem inducitur : vt infra de excep.l.exceptiones.ij.in fi.

a *In ſumma*.licèt ſupra ſit ſoluta quæſtio:adhuc tamẽ examinat.

In ſumma [a] perpendendum [b] erit prętori, cui potius ſubueniat, vtrum creditori, an fideiuſſori. Nam minor captus neutri tenebitur. Facilius in mandatore dicẽdum erit, non debere ei ſubuenire. hic enim velut adfirmator fuit & ſuaſor vt cum minore contraheretur. Vnde tractari poteſt, [c] minor in integrum reſtitutionem vtrum aduerſus creditorem, an & aduerſus fideiuſſorem implorare debeat. & puto tutius aduerſus vtrumque:

In his quæ fiunt cauſa cognita, requiritur quòd pars ſit præſens: vel per contumaciam abſens. Bar.

Cauſa enim [d] cognita, † & pręſentibus [e] aduerſariis, vel ſi per cõtumaciam [f] deſint, in integrum reſtitutiones perpendendæ ſunt.

In integrum reſtitutio eſt ſcripta in rem : & ideo datur in ſubſidium contra eum ad quem res peruenit : licèt cum minore non contraxit. h.d.cum.l.ſeq.Bar.

Interdum † autem reſtitutio & in rem datur minori, id eſt aduerſus rei eius poſſeſſorem: licèt cum eo non ſit contractum : vt puta rem à minore emiſti, [g] & alij vendidiſti. poteſt [h] deſiderare interdum aduerſus poſſeſſorem reſtitui : ne rem [i] ſuam perdat, vel re ſua careat: [k] & hoc vel cognitione prætoria, [l] vel reſciſſa alienatione, dato in rem iudicio. Pomponius [m] quoque libro viceſimooctauo ſcribit Labeonem exiſtimaſſe, ſi minor vigintiquinque annis fundum vendidit [n] & tradidit, ſi emptor rurſus eum alienauit : ſi quidem emptor ſequens ſcit rem ita geſtam, reſtitutionem aduerſus eum faciendam. Si ignorauit, & prior emptor ſoluendo eſſet: non eſſe faciedã. [o] Sin verò non eſſet ſoluẽdo : [p] æquius eſſe minori ſuccurri etiam aduerſus ignorantem, [q] quamuis bona fide emptor eſt.

XIIII. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

PLanè quamdiu is qui à minore rem accepit, aut heres eius idoneus ſit : nihil noui conſtituẽdum eſt in eum [r] qui rem bona fide emerit . ídque & Pomponius ſcribit.

XV. GAIVS *libro quarto ad Edictum prouinciale.*

SEd vbi reſtitutio datur, [ſ] poſterior emptor reuerti ad auctorem ſuum poterit. [t] per plures quoque perſonas ſi emptio ambulauerit, idem iuris erit. [u]

Auxilium extraordinarium in ſubſidium introductum non cõcurrit cum ordinario. Barto.

XVI. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

b *Perpendẽdum*. quod planum ſibi erit ſi videat an dolo creditoris ſit deceptus minor : vt tũc fideiuſſor reſtituatur: aliàs non: vt infra de exceptio.l.exceptiones quæ perſonæ. §.fin. Item & quandoque etiam ſi nõ ſit dolus, ſubuenitur in duobus caſibus: vt.s̃.de ꝓcura.l.minor.

c *Poteſt*.adhuc examinat prædicta.

d *Cauſa enim*. poteſt cum ſuperioribus vel per ſe legi.

e *Et præſentibus*. nam cauſæ merita &c. vt C. ſi per vim vel alio modo.l.fi.& ideo præſentia hîc exigitur: vt hîc, & C.de præ. mi. l. j. & ſi tu.vel cura.ex fal.alleg.l.j.&.j̃.e.l.etiam.§.fi.& in decre.iij. quęſt. ix.cap.omnia.& in authen.de here. & Fal. §. ſi verò abſunt . collat. prima.

† Ad hoc allegatur ꝙ paria ſunt aliquem eſſe præſentem, vel abſentẽ per cõtumaciã : ſecũdũ Bal.hîc.

f *Per contumaciã*. quia tunc pro præſentibus habẽtur: vt in auth. de iudic. §. appellationes. col. vj. ſi autẽ ſunt abſentes, & non contumaces, tribus mẽſibus expectantur : vt in authen. vt ſponſ. largit. §. ad hæc. colla.ix.

† Vide ad hũc .§. quæ dicit Inno. in c.cũ ex literis . extra de reſti . in integrum.

g *Emiſti*.non cum decreto ſicut opus fuit.

h *Poteſt* . ſcilicet minor.

i *Rem ſuam* . ſcilicet cum ſoluendo non eſſes.

k *Careat*.cum non habeas quod minor tibi vẽdiderit. Ioan. & interſit ſua ipſam rem habere: vt.s̃.eo.ſi ex cauſa.in prin.

l *Prætoria*. quatuor modis expone. Primo vt cognitio prætoria ſine officio iudicis habeat locum, quando minor nõ fuit dominus. aliàs reſtituitur ad vindicationem: vt ſubiicit . Secundo dic quòd ſi habeat cauſam poſſidendi à minore prior emptor, tunc ad rei vindicationem reſtituatur: ſi autem non, licèt ab eo emerit, quia prius habebat eam, tunc cognitione prætoria. Tertio dicas quòd tam officiũ quàm vtilis rei vindicatio ſimul dentur. Hoc Io.non placet: vt.j̃.eo.in cauſæ.§.Pomponius. Quarto dic (quod puto verius) quòd primo petatur reſtitutio in integrũ per officium iudicis: vt.j̃.eo.ꝙ ſi minor.§.fi.per quam reſcinditur alienatio : vt pro non facta habeatur . & ſic rei vindicatione vtili agit: vt ſubiicit.& pones vel pro &.

m *Pomponius*.aliàs eſt lex.

n *Vendidit*.cum decreto: vt hoc ſuperiori caſu.

o *Faciendam*.niſi interſit habere rem: vt dixi.

p *Si vero non eſſet ſoluendo*.prior emptor.

q *Ignorantem*.ſecundum emptorem.

r P*Lanè.In eum*. ſ.poſteriorẽ emptorem, niſi interſit ſua potius rem habere: vt.s̃.e.ſi ex cauſa.in prin.&.s̃.l.proxi.in fi.

ſ S*Ed vbi reſtitutio datur*.contra poſteriorem emptorem.

t *Poterit*.vt.j̃.de euict.l.minor.in princ.& facit infra de ſolu.l. qui res.§.huic.Accur.

u *Idem iuris erit*.vt quilibet ad auctorem ſuum redeat : vt infra de euic.ſi pro re.§.fi.&.l.ſequen.Minor tamẽ reſtituet id in quo locupletior eſt, ſuo emptori: vt infra eo.ꝙ ſi minor.§.pe. Vel dic etiam illi quem cõuenit ad rem: vt infra de lega.ij.qui ſolidũ.§.j.

& ar.j̃.de rei vin.l.emptor.Item not.ꝙ ambulat emptio, vt hîc. item vltima voluntas: vt infra de do.inter vi.& vxo.l.cum hic.§. oratio.Item legis poteſtas: vt.j̃.de fun.dota.l.erit.

I*N cauſæ.*] CASVS in hac.l.(quæ continuatur vſque ad . l . Papinianus) eſt talis: Ita demum in integ.reſt.datur, ſi aliud non ſuperſit auxilium : vel quia iure actionis, vt in primo caſu: vel ipſo iure, vt ſecundo, ſcilicet ſi ſit tutius . nam ſi habet aliam act. nõ habebit in integrum reſtitu. ſecundum Ioã.licèt M . dixit quòd cõpetit in integ . reſti . cũ alio auxilio iure actionis competentis : quia ex quo communi iure tutus eſt abſq; lite mouenda vel recipienda, non erit reſtituendus. [POMPONIVS.] Paterfamilias deceſſit Titio herede inſtituto : & eum rogauit vt nepti ſuæ huius teſtatoris res quaſdam prętaret ſub tali cõditione, vt ſi illa ſine liberis decederet, eas heredi reſtitueret à teſtatore rogata ſub prĕmiſſa cõditione. deceſſit inſtitutus heres prĕſtitis illis rebus quas rogatus fuit prĕſtare. neptis autem cauit ſe illas reſtituturam heredi heredis: quod facere nõ tenebatur: quia heredi & nõ heredis heredi prĕſtare tenebatur : & ſic quia conditionale fuit ſecundũ fideicom . nõ tranſmittetur ad heredes, cum prius decedat fideicõmiſſarius, quàm exiſtat cõditio . Dixerunt autem quidam ad cautionẽ indebiti interpoſitam reſtituendã eam, etſi non cõpetat condictio ſine cauſa: ſed dicit Pomponius ꝙ reuocatur cautio per condic. ſine cauſa. aliud eſt quando ipſo iure contractus non valet. [IDEM.] Vendidi tibi librum : & te decepi, vel tu me decepiſti, nihilominus valet venditio : & tenebit contractus, licèt alter noſtrũ decipiatur. [NVNC.] Hîc quæritur qui ſint iudices qui poſſunt dare reſti . contra ſuam ſententiam, vel contra ſententiam iudicis minoris quàm ipſi ſint. vnde dicit ꝙ præfectus poteſt dare reſtitutionem cõtra ſuã ſententiã: licèt à præfecto nõ poſſit appellari. ſed quę ſit ratio diuerſitatis, dicitur plenè in litera. Dixi maiorẽ iudicem poſſe reſtituere cõtra ſententiã minoris: ſed minor nõ poteſt reſtituere contra ſententiã maioris. Sed vtrũ contra ſententiã principis poſſit dari in integ.reſt. quæritur. Et reſpon. aut minor oſtẽdit manifeſtã ſuam lęſionẽ, quia dicit ſe proditũ ad aduocato: & tunc etiã cõtra ſententiam principis reſtituetur : & dabitur reſtitutio ab ipſo principe. aut nõ oſtendit manifeſtã læſionem, & hoc caſu non reſtituetur. In fine dicit ꝙ princeps ſolus reſtituit contra ſuam ſentẽtiam: & etiam contra ſentẽtiam delegati ſui. [NON SOLVM.] Notat hîc cum.l.ſequen. tria tempora. Primũ ſi deceſſerit minor qui poterat reſtitui: & ei extitit maior heres: poterit quidem iſte maior reſtitui intra annum ex perſona defuncti . Secundũ tempus quando iſti minori læſo ſuccedit alius minor : nunquid iſte minor ſuccedens poterit reſtitui? Et dicitur ꝙ ſic, toto tempore ſuæ ætatis ſuccedentis: & habebit etiam vtilem annum ex perſona defuncti. Tertium tempus eſt quãdo minor maiori ſuccedit: quia ſi iſti maiori reſtat aliquid ex vtili anno cum deceſſit, ſuccurretur iſti minori ſuccedenti: quia habebit totum tempus ſuæ ætatis: & poſtquam fuerit factus iſte heres maior, habebit illud quod reſtabat defuncto de vtili anno.

2 IN cauſæ cognitione etiam [a] hoc verſabitur, num fortè alia actio poſſit competere [b] citra in integrum reſtitutionem. [c] Nam ſi [d] communi auxilio, & mero iure munitus ſit: non debet ei tribui extraordinarium auxilium: vt puta cum pupillo contractum eſt ſine tutoris auctoritate, nec locupletior [e] factus eſt.

Item relatum eſt apud Labeonem: ſi minor circumſcriptus ſocietatem coierit, [f] vel etiam donationis [g] cauſa, nullam eſſe ſocietatem, nec inter maiores quidem: [h] & ideo ceſſare partes prętoris. Idem & Ofilius reſpondit. ſatis enim ipſo iure [i] munitus eſt.

Condictio indebiti vel ſine cauſa reſtitutionem non impedit. h. d. ſecundum vnam lecturam: vel eam impedit ſecundum aliam. Bartolus.

Pomponius quoque refert libro viceſimooctauo, cum quidam heres rogatus eſſet fratris [k] filiæ complures res dare ea conditione, [l] vt ſi ſine liberis deceſſiſſet, [m] reſtitueret [n] eas [o] heredi: & hęc defuncto herede heredi eius [p] cauiſſet ſe reſtituturam, Ariſtonem putaſſe [q] in integrum reſtituendam. Sed & illud Pomponius adiecit, [r] quòd potuit incerti [ſ] cõdici hæc cautio etiam à maiore. Non enim [t] ipſo iure, ſed per condictionem munitus eſt. Et generaliter [u] probandum eſt, vbi B cõtractus nõ valet, pro certo prætorem ſe nõ debere interponere.

Iſte.§.continuatur ad ſuperiora: ideo non indiget ſummario: intellige dummodo abſit dolus, & non ſit deceptio vltra dimidiam iuſti pretij. Bartolus.

Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere [x] contrahentibus ſe circumuenire.†

Qui habent merum & mixtum imperium, poſſunt in integrum C reſtituere etiam contra ſuam ſententiam: & minor iudex non poteſt reſtituere contra ſententiam maiorum. Bartolus.

Nunc videndum qui in integrum reſtituere poſſunt. Et tam præfectus vrbi, quàm alij magiſtratus [y] pro iuriſdictione [z]

† No.97. Vbi dicitur hanc circumuentionem ſeu dolum fieri ἐμπορικῶς. Facit ad hunc tex. gl. ĩ c. cũ dilecti. ſuper verbo deceptione. §. ſi autem ſum. de emptio. & ven. extra. Ne quis tamen in negotio circũueniat fratrem ſuum, monet Paulus Apoſt.

a *Etiam hoc*. non ſolùm ea quæ dicta ſunt ſupra eod. l. verùm. §. ſciẽdũ. vſq; huc. Itẽ & aliud quod eſt ſupra de in integ. reſt. l. iij.

b *Competere*. & certè competit actio alia cum iſto beneficio, ſecundum M. vt infra eo. §. Pomponius. Item propriè hîc ponitur alia: nam hîc in integ. reſt. iure actionis petitur: vt argumen. ſupra eod. in cauſæ. §. interdum. ſecundũ eum. nam hoc officiũ actionem eſſe dixit. Sed cõtra dic in vtroque caſu. nã cum alia nõ datur ſpecialiter: vt per eundem. §. Pomponiꝰ dico. & hîc expone an alia detur, ſcilicet vt ſic hæc non detur. Item nec iure actionis: ſed officio iudicis hæc reſtitutio datur: vt infra eo. quòd ſi minor. §. fi. ſed data reſtitutione antiqua actio vtilis intẽditur: vt ſupra e. l. in cauſæ. §. interdum. alibi autem extraordinariũ cum ordinario bene concurrit: vt patet j̃. de rei vindi. l. j. §. per hanc. impropriè ergo ponit hæc dictio, alia: vt ſupra de procu. l. nõ ſolùm. §. quæritur. & quod dicit, actio, id eſt auxilium per quod dicat ipſo iure nullũ: vt ſubiicit. Contra eundẽ ergo non datur actio ſpecialis, & ĩ integr. reſti. ſed contra diuerſos ſic: vt C. ſi tut. vel cura. interue. l. etiã. j. niſi in caſu: vt infra eod. cũ mãdato. §. ſi autem. & eſt ratio in procuratore: vt ibi dixit. Sed quid [a] ſi exceptionem non actionem de iure communi habeat: an dabitur reſtitutio? Reſpon. Io. vtique: vt quia deceptus vltra dimidiam iuſti pretij. Item da exemplum vt infra eod. ſi minor. §. minores. in gloſſ. apparet &c.

a] Bar. hîc & Ioã. de Imo. in. l. diuus. de re iu j̃. & Alex. in. l. in prouinciali. de noui ope. nunci. in addit. ad Ba. reputant iſtã glo. ſing. ad hoc quòd cui cõpetit exceptio, nõ competit remediũ extraordinarium. Bolog.

c *Reſtitutionem*. bene dico verſari, quia dubium. nam quod ſequitur, non eſt dubium ſecundum M. vel ſecundum Ioã. ſupple, vt ſcilicet reſtitutio non detur. nam &c. & ſic eſt ar. à ſimili.

d *Nam ſi communi*. not. quòd vbi habet locum commune auxilium, non debet extraordinarium peti: vt infra de Carbo. edic. l. cum ſine. in prin. & infra ad muni. l. j. in fi. in glo. fin. ibi, ſuperuacuum eſt &c. & s̃. de eden. l. quædam. in prin.

e *Nec locupletior*. vnde ipſo iure non tenet in eius præiudicium: vt inſti. de aucto. tu. §. j.

f *Coierit*. ſcilicet dolo inductus ad ſociandum.

g *Donationis*. nã minor donauit quicquid in ſocietate ponebat.

h *Nec inter maiores quidem*. vt infra pro ſocio. l. iij. in fin. &. l. v. §. fina. Sed quid ſi deceptus velit agere pro ſocio? Reſpon. poteſt: quia eius fauore tenet, & in odium alterius nullius eſt momẽti: vt arg. j̃. de iure do. ſi res æſtimata. §. j. in princ. nec dico vt ita teneat ex parte decepti ſi velit deceptus: quia ſic pẽderet, quod eſt abſurdum: vt ſupra de neg. geſt. l. Pomponius. imò ſtatim ex ſua parte tenet, & non alterius. nam alter dolum ſuum allegare non poteſt: vt C. de ſer. pig. da. ma. ſi creditoribus. Item quæro ſi deceptus agat, nunquid decipiens econtra aget? Videtur quòd ſic: vt C. de tẽpo. in integrum reſti. l. petendæ. Sed tamen dic cõtra. ſed excipit: vt. j̃. de cõtrahẽ. emp. l. ſi in emptione. §. itẽ ſi emptor.

i *Ipſo iure*. idem ſi venditio fiat cauſa donationis: vt. j̃. de donat. inter virum & vxo. cum hic ſtatus. §. ſi inter virum. Accur.

k *Fratris*. ſcilicet teſtatoris.

l *Conditione*. appoſita in reddendo: non autem in dando.

m *Deceßiſſet*. ſcilicet illa filia.

n *Reſtitueret*. ſcilicet illa filia.

o *Eas*. ſcilicet res.

p *Heredi eius*. ſcilicet heredi heredis, cui non tenebatur. cum enim conditionale hîc erat fideicommiſſum heredi dandum, nõ tranſmiſit heres qui vicem tenet legatarij, ad ſuum heredẽ pendente conditione: vt C. de caduc. toll. l. vna. §. ſin autem aliquid. A meritò autem hæc cautio cõdicitur, cum ſine cauſa ſit expoſita: vt hîc ſubiicit, & infra de condict. ſine cauſa. l. j. & facit infra ad Treb. l. heres.

q *Putaſſe*, & bene, ſecundum M. ſed malè ſecundum Io.

r *Adiecit*. propriè. & non corrigit ſecũdum M. ſed ſecundũ Io. ſcilicet corrigendo dictũ Ariſtonis.

ſ *Incerti*. id eſt condictione ſine cauſa.

t *Non enim*. bene dico reſtitutionem dandam. non enim &c. ſic ſecundum M. in integrum reſtitutio datur, vbi aliud auxilium eſt ſpeciale: vt & arg. C. ſi aduer. fiſ. l. j. & infra. e. Æmilius. ſed ſecũdum Io. non, & dic bene dico habere locum condictionem. non enim &c. & eſt argumẽ. s̃. in princ. huius. l. & infra eo. cum mandato. Sed contra Io. eſt valde. C. de fideiuſ. mi. l. ſi ea. nã ibi dolus dederat cauſam contractui. & dicitur conſulendum fideiuſſori minoris. ibi ergo dabatur cõdictio ſine cauſa, & reſtituitur. Sed dicas, ibi alio modo quàm per reſtitutionem ſuccurritur. vbi ergo reſtituitur? Nã vbi fuit dolus incidens, nõ reſtituitur: quia quilibet maior ageret actione ex eo cõtractu. Sed fortè fideiuſſor nõ: quia tantũ ex cõtractu ſtricti iuris tenebatur. Itẽ ſi nullus dolus fuit, nõ datur reſtitutio fideiuſſori: vt. s̃. in cauſæ. ij. reſpõ. quia ibi dolus dederat cauſam cõtractui, & traditio facta erat: & fideiuſſor de euictione tenebatur: nec habet fideiuſſor condictionem ſine cauſa, ſed reſtituitur ipſe & D minor. Nam actio de dolo minori denegatur: quia reſtitui poteſt: vt. s̃. titu. j. l. ij. §. idem. & l. quidam. ſed nonne habet exceptionẽ? Reſpon. nõ tollit reſtitutionem: vt in principio huius. l. notatur. Nec etiam ob. d. l. C. ſi aduer. fiſc. l. j. quia ibi re ipſa & infra dimidiam fuit deceptus: non ex propoſito. vnde reſtituitur actione communi: vt infra proxi. §. Item non ob. alia infra eo. l. Æmilius. quia ibi fuit prorogatum tempus in certum diem: illéque dies lapſus fuit: vnde venditor ad legem commiſſoriam redire poteſt: vt infra de verbo. obligatio. l. cum ſtipulatus. Sed heres emptoris quaſi cum eo videatur contractum, hoc ipſo quòd prorogatio facta eſt ei, in integrum reſtitui poteſt: & actionem ex empto quam recuperauerat per prorogationem, vt infra de lege commiſſ. l. antepenul. §. fin. & l. ſequent. amittit per curſum ſequentis temporis.

Actio de dolo minori non cõpetit.

u *Generaliter*. bene dico per condictionem, non ipſo iure: quia tunc ceſſaret reſtitutio: quia non eſt opus, licèt hoc caſu ceſſet: E quia eſt aliud auxilium commune.

x *Naturaliter licere*. id eſt de iure gentium: vt infra loca. l. item ij. §. quemadmodum. tenet enim cõtractus nihilominus: ſed deceptus, ſi quidem re ipſa minor reſtituitur pro leui damno etiã, non pro minimo: vt ſupra de in integ. reſti. ſcio. maior non, niſi vltra dimidiam iuſti pretij ſit deceptus: vt C. de reſcind. ven. l. ij. & l. ſi voluntate. ſi autem ex propoſito, incidenter tamen agitur ex eo contractu: vt infra de act. emp. l. Iulianus. §. ſi venditor. & diximus ſupra titu. j. l. & eleganter. in princi. ADDITIO. Quærit hîc Bal. an iſtud ſit verum de iure diuino. Dic quòd non: nec de iure canonico: & hoc tenet hîc Cy. in additione: quod intellige ſi dolus verſetur: ſecus ſi bona fide cõtrahatur. & quod not. per Inno. in. c. j. in contracti. de vſur. & de empt. & ven. l. cũ cauſam. & not. Arch. x. q. ij. cap. ea enim. §. hoc ius.

y *Magiſtratus*. maximè qui habet merum imperium & mixtum.

z *Pro iuriſdictione*. id eſt inter eos qui ſunt de ſua iuriſdictione,

& infra

& intra quantitatem quæ ſua iuriſdictione continetur: vt.C.vbi & apud quē.l.ij.&.ſ.de iuridi.om.iudic.l.fin.vel propter iuriſdictionem quam habent. Magiſtratus autem municipales vel ciuitatum defenſores non poſſunt in integrū reſtituere: vt.ʒ.ad muni.l.ea quæ.& in auth. de defen.ci.§.iuſiurandū.verſi.nulla.in fi. colla.iij. Sed videtur ꝙ hodie poſſunt:cū iſtud poſſit delegatus: vt.C. vbi & apud quem.l. fi. in fin. Nam ea tātū delegantur, quæ iure magiſtratus cōpetunt: vt ſ.de offi. eius cui man. eſt iuriſdic.l.j.in princ. Vel dic aliud in delegato: quia fungitur vice delegātis: vnde ille reſtituere videtur: vt d.l.C.vbi & apud quē. l.fi.&.ſ.de offi.eius cui man. eſt iuriſdic.l. & ſi prætor.

ſua reſtituere in integrum poſſunt tam in aliis cauſis, quàm contra ſententiam ſuam. [a]

XVII. HERMOGENIANVS *libro primo iuris Epitomarum.*

PRæfecti etiam pretorio ex ſua ſententia in integrum poſſunt reſtituere, quāuis appellari ab his non poſſit. [b] Hæc idcirco tam variè, quia appellatio quidē iniquitatis ſententiæ quærelam, [c] in integrū verò reſtitutio erroris [d] proprij veniæ petitionem, vel aduerſarij circumuentionis allegationem continet. [e]

XVIII. VLPIANVS *libro vndecimo ad Edictum.*

MInor autē magiſtratus contra ſententiam maiorum nō reſtituet. [f] *

Aduerſus ſententiam principis non admittitur quis ad petendam reſtitutionē in integrū:niſi ex cauſa omiſſæ allegationis vel præuaricationis aduocati. Item ſolus princeps reſtituit aduerſus ſuam ſentētiā, & ſui delegati. Bartolus.

Sin autem princeps ſententiam dixit, [g] perrarò ſolet permittere reſtitutionem, & induci [h] in auditorium ſuum eum qui per infirmitatem ętatis captum ſe dicat: [i] dum ea quæ pro cauſa ſunt dicta † non allegat, [k] vel ab aduocatis proditum queratur. Denique Glabrionem Acilium diuus Seuerus & Imperator Antoninus non audierunt, incolorate [l] reſtitui deſiderantem aduerſus fratrem poſt ſpeciem [m] in auditorio eorum finitam. Sed & Percennio [n] Seuero contra res bis iudicatas [o] in integrum reſtitui, diuus Seuerus & Imperator Antoninus permiſerunt in auditorio ſuo examinari. [p] Idē Imperator Licinnio Frontoni reſcripſit, inſolitum eſſe poſt ſententiam vice ſua [q] ex appellatione [r] dictam, alium in integrum reſtitutionem tribuere, niſi ſolum [ſ] principem. Sed & ſi ab Imperatore iudex datus cognoſcat, reſtitutio ab alio niſi à principe qui iudicem deſtinauit, non fiet. [t]

Reſtitutio tranſit ad heredē: & ſi quidem eſt heres minor, non currit tempus reſtitutionis niſi finita minori ætate. Bart.

Non ſolùm autem minoribus, verùm ſucceſſoribus quoque minorum datur in integrum reſtitutio, [u] & ſi ſint ipſi [x] maiores.

Summata eſt proximo.§. Bart.

XIX. IDEM *libro tertiodecimo ad Edictum.*

INterdum tamen ſucceſſori [y] plus quàm annum [z] dabimus, vt eſt edicto [a] expreſſum: ſi fortè ætas ipſius [b] ſubueniat. nam poſt annum vicenſimumquintū [c] habebit legitimum tempus. [d] hoc [e] enim ipſo deceptus videtur, [f] quòd cum poſſet reſtitui intra tempus ſtatutum ex perſona defuncti, hoc non fecit. Planè ſi defunctus ad in integrum reſtitutionem modicum tempus ex anno vtili habuit: [g] huic heredi minori poſt annum vicenſimumquintum [h] completum, non totum ſtatutum tempus dabimus ad in integrum reſtitutionem, ſed id duntaxat tempus [i] quod habuit is cui heres extitit.

Abſens ex cauſa neceſſaria tantùm non reſtituitur ſi potuit procuratorem dimittere. Bartolus.

* quia par in parē non habet imperiū.l. 4.ʒ.de arbit.

† Dicta accipe., id eſt ſententias & regulas iuris, alioquin videretur legendum nō dicta. quam lectionē fides exēplarium nō admittit.

a *Sententiam ſuam.* not. contra ſententiam ſuā eundē dare reſtitutionem. Sed cōtra.C. ſen. reſcin.nō poſ.l.j. &.C. de pœ.l. pœnam. &.ʒ. de re iudi.l.qđ iuſſit.in fin. &.l.iudex.&.ʒ. de queſtio.l.j.in fi.So.hîc ſpeciale in hac in inte. reſtit. arg.ʒ.l.proxi.

b *PRæfecti. Non poſſit.* vt.ſ.de offi. præfecti præto.l.j.in fin.

c *Quærelā.* ſcilicet continet.

d *Erroris.* ſcilicet iudicis: vt hîc, &.ʒ. de ap. l.j.in prin.

e *Cōtinet.* propter quę duo datur reſtitutio: vt.ſ.eo.l.j.in prin.

f *MInor autem. Non reſtituet.* nec etiam de appellatione cognoſcit: vt.ʒ. de appella.l.j.§.ſi quis. Sed contra ſententiam paris reſtituit,cum cōtra ſuam reſtituat:vt.ſ. l.proxima in fi. nō autē de appellationibus cognoſcit par: vt in authē.de ap. & intra quæ tempo.§.fi.col.iiij.Sed videtur ꝙ etiam contra ſentētiā maioris reſtituat: vt.C. ſi aduer. rem iudic.l.iij. Sed ibi nomen præſidis pro maiore accipitur quàm proconſulis, cum ſit generale:vt.ſ.de offi.præſi.l.ij.

g *Dixit.* contra minorem.

h *Et induci.* permittitur hoc caſu. & ideo dicit,perrarò.

i *Dicat.* ſupple, & reſtituit: dum &c.

k *Allegat.* id eſt non allegat ea quæ ſunt dicta.i.dicēda pro cauſa. Vel nō allegat corā principe in cauſa appellationis quæ ſunt dicta pro cauſa prima.vel non allegat, id eſt nō probat ea dicta, ſubſtātiuè dico,quæ ſunt pro cauſa. Vel nō allegat, id eſt nō probat ea quæ dicta ſunt pro cauſa, ſecundū Io. Sed nōne ipſo iure ſentētia non tenuit in caſu ſequenti de aduocato:vt.C.de aduo. diuer.iud.l.j.quę eſt cōtra.ergo reſtitutio nō datur:vt.ſ.l.in cauſæ.in prin. Sol.ibi nō eſt mero iure nulla, ſed per reſtitutionē, vt hîc.Vel hîc non fuit præuaricator,ſcilicet cum aduerſario,ſed ad cauſam non venerat in odium iſtius falſò dicēs quòd clientulus non ſatisfeciſſet? Vel diſtingue an pecunia fuit aduocatus corruptus,vt tunc ſententia non teneat, vt ibi:an gratia,vt tūc teneat: vt.ʒ.ad Tre.l.ſeruo inuito.§.cū prætor.ſed dať reſtitutio: vt hîc.

l *Incolorate.* id eſt non allegando aliquam cauſam, ſecundū. Ir. ff. Vetus.

m *Speciem.* id eſt cauſam. Accurſius.

n *Sed & pro Sennio.* pro,præpoſitio.& Sennio Seuero eſt propriū nomen.

o *Iudicatas.* & fortè ſecūdo à principe in cauſa appellationis iudicatum fuit:vt conueniat prædictis.

p *Examinari.* an deberet reſtitui. quid ergo fuit ſtatutū?Reſp.dāda fuit reſtitutio ex noua cauſa:vt.C.ſi ſæpius in integ.reſti.l.j.&.ij.

q *Sententiam vice ſua.* id eſt ſui delegati: vt infra proxi. ibi, ſed & ſi ab imperatore &c.

r *Ex appellatione.* vt ſi à ſententia alterius iudicis ad principem fuit appellatū. idem tamen in cauſa principali puto, vel ſui delegati: vt ʒ.ſubiicit.

ſ *Solum.* cum nullus ſit maior eo:vt.ʒ.ad legem Rho.de iact.l.deprecatio. Accurſius.

t *Non fiet.* vt. C.ſi aduer.rem iudic.l.aduerſus.item ipſemet:vt ſupra in cauſæ.ij.in fi.

u *Reſtitutio.* intra annū vtilem.

x *Et ſi ſint ipſi.* vt.ſ. de in inte.reſt.l.nō ſolū.& hoc tñ intra annū vtilē: vt innuit.ʒ.l.proxi.

y *INterdum. Succeſſori.* ſcilicet minoris.

z *Plus quam annum.* vtilem, hodie quadriennium: vt.C.de tempo. in integ.reſti.l.fi.

a *Edicto.* quod nō habemus.

b *Ipſius.* ſuccedentis.

c *Vicenſimumquintum.* ſuæ ætatis.

d *Legitimum tempus.* ſcilicet annum ex perſona defuncti.

e *Hoc.* argumentatur, decipitur ex perſona ſua: ergo reſtituitur ex perſona defuncti, plenius quàm ſi ex perſona defuncti tātùm deciperetur.

f *Videtur.* id eſt videretur ſi diceremus currere tempus: & ſic reſtitueretur, ſed dicimꝰ quòd non currit nunc ipſo iure.

g *Ex anno vtili habuit.* ergo maior erat. Et ſic not. quòd quandoque ſuccedit maior minori: vt.§. non ſolùm. quandoque minor minori:vt hîc in princ.huius.l.quandoque minor maiori: vt hîc, &.C.de temp.in integ.reſti.l. ea quę.§.j. &.ij. & fin.quandoque maior maiori, & hoc eſt indubitabile: quia habet tempus quod reſtabat defuncto. Item not. quòd hîc annus vel quadriennium datur vbi decipitur minor in cōtractu vel quaſi. Si autem in tēpore:quādoque currit,& non reſtituitur:quandoque non currit ipſo iure:vt dices.ʒ.e.l.etiā. Quandoque currit, & reſtituitur.& tūc ſi læditur quadriennio,vel maiori tempore: datur quadriennium.ſi minori,datur id ſolum:vt infra quando act. de pecu. eſt an.l.cum poſt.j.reſpon.& in fi. Hæc eadem diſtinctio in maioribus habetur:vt.ʒ.ex qui.cau.ma.l.necnon.§.ſi quis ſæpius.

h *Vicēſimumquintum.* ſuæ ætatis.

i *Sed id duntaxat tempus.* quod currit ſtatim cum extiterit heres, ſecundum Pla. & M. adeo vt ſi id modicum tempus labatur, nō detur heredi huic reſtitutio ex perſona defuncti: quia omnino iure defuncti debet vti & vice,vt dicitur in his quæ ſunt apud

defunctum inchoata: vt ar. j. de fun. do. l. ſi fundũ quem Titius. niſi petat reſtitui ad modicum tẽpus ex perſona ſua, vt reſtituatur ex perſona defuncti. Bul. autem poſt. xxv. an. tantum currere modicũ tẽpus dicit: quod ex repetitione in litera facienda aperte innuitur. Sic enim dicit, huic heredi minori poſt annum. xxv. non totum tempus dabim⁹ ad in integ. reſtitu. ſed id dũtaxat tempus, repete, dabimus poſt vigeſimumquintum annum quod habuit &c. Itẽ ſimilitudo ſuperioris caſus hoc probat, hoc eſt vbi minor minori ſuccedit. Tunc enim ſecundum omnes vtilis ann⁹ qui curſur⁹ erat defuncto, non currit heredi minori niſi poſt viceſimũ quintũ an. licèt ex toto tẽpore ſuæ minoris ætatis poſſit reſtitui ſicut & defunct⁹, in ſua minori ętate tota reſtitui poterat. Si verò opponas de litera quę dicit, hoc enim ipſo &c. vnde videtur ꝙ annus vtilis currat ei ſtatim, & quia decipitur ſi non petat reſtitui ex perſona defuncti: & ſic reſtituetur ex ſua perſona vt reſtituatur. Si enim ex perſona tantum defuncti peteret reſtitutionem poſt viceſimumquintum an. quare proponeret etiam deceptionem minoris? Reſpõ. geminus quidem fauor cõcurrere videtur, id eſt & ſuæ ætatis, & defuncti: vnus tamen tantùm fauor velut originalis cauſa, quem habet ex perſona defuncti, dat reſtitutionem ad rem ipſam: non ſecũdus, quaſi ſuperuacuus, arg. duo hoc probant. ſ. de procu. licèt. §. ea. & infra de tute. l. qui habet. §. quod autem. maximè ad tollendum circuitum: vt. j. de condic. inde. l. dominus teſtamento. qui maximus fieret ſi peteretur reſtitutio reſtitutionis, & ſic in infinitum: ſi ponas per diuerſa tempora pluribus minoribus minores ſucceſſiſſe. Et ſi inſtes, litera dicit, decipitur ex ſua perſona, ergo debet reſtitui ex ſua perſona: reſpon. verum eſt ipſum decipi, non ideo tamen reſtitui: quia in minimo damno hoc fallit, in quo decipitur, non tamen reſtituitur: vt. ſ. de in integ. reſti. l. ſcio. & infra eo. l. quòd ſi. § non ſemper. & quod ibi facit paruitas damni: facit hîc præcedens fauor. Item fallit vbicunque ex perſona patris contractus deſcendit: vt. j. eod. Æmilius. ibi, non me mouet &c. Vel expone decipitur. i. deciperetur ſi tũc curreret ſtatim, ſed non currit. Quòd autem vtile tempus vel totum, vel pars eius in vtroque caſu, vt ait Bul. currat poſt. xxv. an. probatur aperte: vt. C. ſi ma. fac. ratum ha. l. vlt. in fin. & maximè iure nouo, vt. C. in quib. cau. in integ. reſtit. non eſt neceſ. l. ſancimus. niſi in caſu: vt. C. de tempo. in integ. reſtit. authẽ. ſi minor. vbi ſecundum omnes multa ſunt ſpecialia: nec negare poſſunt: ſiue dicas nuptiarum contrahendarum, ſiue contractarum. Plus etiã, quia ſi finito. xxv. an. incipit reipub. cauſa abeſſe: nec tunc hoc tẽpus ſtatim currit, ſed demum eo reuerſo: vt. C. de tempo. in integ. reſti. l. i. ij. & iij.

* Id

† Vide ad hæc no. per Inno. in. ca. querelã. ex tra. de procu. & in. c. cũ inter priorẽ. de excep.

XX. IDEM *libro vndecimo ad Edictum.*

PApinianus libro ſecũdo reſpõſorum ait, exuli [a] reuerſo non debere prorogari tempus in integrum reſtitutionis ſtatutũ [b] quia abfuit: [c] cum potuerit adire prætorem per procuratorem: [d] nec dixit, [e] vel præſidem vbi erat. [f] Sed quod idem dicit, [g] &* indignum [h] eſſe propter irrogatam pœnam: non rectè. Quid enim commune habet delictum [i] cum venia ætatis? [k] †

Litis conteſtatio non prodeſt poſtea deſiſtenti. Bartolus.

PApinianus.] CASVS. Lex eſt iſta obſcura, & difficilis reputatur. Sed ita pone hunc caſum vt habeas intellectũ. minor contraxit cum aliquo, & læſus eſt: vnde poteſt reſtitui, & etiam debuit: vnde cõtigit quòd aliquod delictum commiſit propter quod fuit relegatus: & in relegatione permanſit per aliquod tẽpus: in quo ſcilicet debuit petere reſti. hoc eſt per bienniũ: pone in quadriennio vel. vij. an fortè: poſtea autem reuerſus eſt. vnde petit quòd id tẽpus quod in relegatione fluxit, ei reſtituatur. & dicit Pomponius eum non eſſe reſtituendum, id eſt quia ei non datur reſtitutio. ſed Papin. quia vtilis annus ei currit, & duas ſui dicti aſſignat rationes. Et eſt prima ratio. Nam iſte minor procuratorem potuit dereliquiſſe: qui petiiſſet in inte. reſt. quod cũ nõ fecit, ſibi imputet. Alia ratio eſt, quòd ſi relegatio ei infligatur tanquam pœna, non debet inde præmium expectare, vnde ſperabat pœnam. & dicit quòd iſta vltima ratio reprobatur. Nam delictum non habet aliquid commune cum venia ætatis, id eſt non cõcurrit cum errore veniæ petitio qui inciderat in contractu, & delictum quod ex malitia & dolo contingit. & h. d. Vnde in iſtius caſus poſitione nõ fuit reprehenſus in eo. ſ. ꝙ fecit mẽtionem de prætore: quia ſiue adiit prætorẽ per procur. ſiue præſidem, tantundem ſignificat, & hoc dicit. [SI QVIS.] Minor deceptus fuit poſt. xxv. an. intra quadriennium: & petiit reſtitui A inde, & ſuper reſti. litẽ fuit conteſt. & poſtea deſtitit. i. in ea cauſa vlterius nõ proceſſit. nunquid fiet reſtitutio, vt etiã poſt tempus quadrien. poſſit reſtitui? & dicit quòd nõ. poſtea dicit quòd ille videtur deſiſtere qui cauſam dimittit, non qui differt: vt in. l. ſeq. quæ continuatur cum iſta.

Si quis tamẽ maior vigintiquinque annis [l] intra tẽpus reſtitutionis ſtatutum cõteſtatus poſtea deſtiterit, nihil ei proficit [m] ad in integrum reſtitutionem cõteſtatio: vt eſt ſæpiſſime reſcriptum.

XXI. IDEM *libro decimo ad Edictum.*

B DEſtitiſſe autem is videtur, nõ qui diſtulit, ſed qui liti renũtiauit [n] in totum.

Quãdo minor eſt reſtitutus aduerſus aditionẽ: geſta per eum nõ reſcinduntur. Itẽ eo reſtituto aduerſus repudiatorẽ, geſta per procuratorẽ non irritãtur. Bartolus.

a *Exuli.* id eſt relegato. Hic minor erat cum exulare cœpit. maior factus in quadriennio rediit. iure cõmuni maiorũ, quia procuratorẽ habere potuit, nõ reſtituitur, nec prorogatur. ſed iure ſingulari minorum ſic: quia lapſus videtur, cum potuit adhuc minor exiſtens dare procuratorẽ curatore auctore, & non dedit. Vel dic ꝙ maior erat. ſ. in quadriennio cũ exulare cœpit, qui procuratorem dare potuit, vnde hic reſtituitur in eo ꝙ captus eſt cum minor eſſet: non autem prorogatur ſibi tempus. petebat enim ſibi prorogari tempus, vt cõputaretur tãtum ex die reuerſionis illud quod ſupererat de quadriẽnio quãdo cœpit abeſſe, ſed non auditur: immò diſtinguitur an potuit relinquere procuratorem, & tunc nõ prorogetur: vt hîc. aut nõ potuit, vel reliquit, ſed eſt mortuus, & ſic nõ potuit etiam adire C per procuratorem, & tũc prorogatur: vt. j. ex qui. cau. ma. ſed & ſi per prætorem. §. j. & l. necnõ. & l. ſi qua. §. j. & l. ab hoſtibus. j. reſpõ. & C. de tẽp. in integ. reſti. l. ij. & iij. Item quod dicit exuli, impropriè ponitur, id eſt, relegato: vt. j. de pu. iudi. l. ij. Si enim eſſet exul. i. deportatus: nihil omnino iuris haberet, & ſibi vel cõtra eum nulla reſtitutio daretur: vt infra titu. j. l. ij.

b *Statutum.* ſcilicet vtilis anni, vel hodie quadriennij. & in hoc bene dicit Papinianus.

c *Quia abfuit.* ſi habes adfuit per d, dic ꝙ eſt ratio Papinia. quare non debeat prorogari, quia adfuit. i. pro præſente eſt habendus, cũ potuerit &c. Si habes per b, tũc eſt ratio remotiua. q. d. nõ eſt hæc ratio ſufficiens: quia abfuit, quòd ideo debeat prorogari, cũ potuerit: & ſic ſi non potuit adire, prorogatur: vt modò dixi.

d *Per procuratorem.* à principio dimiſſum: vel poſt in abſentia cõſtitutum. Accurſius.

e *Nec dixit.* ſcilicet Papinianus.

D f *Vbi erat.* ipſe relegatus. ſ. vt in hoc notetur gemina reprehẽſio, tũ quia nihil dixit Papinianus de præſide adeundo per procuratorem. ſic defectus deprehenditur: vt. j. ad legẽ Rho. de iac. l. fi. §. j. & fi. Et quia aliã prætermiſit rationẽ. ſ. ideo quia potuit relegatus per ſeipſum adire præſidẽ cũ veniſſet ad locũ tutum iſti relegato. Vel dic vbi erat ipſe præſes, quẽ per procuratorem debuit adire. Vel dic dixit, id eſt fecit. & ſic nõ reprehenditur in aliquo. ſic. ſ. de in integ. reſt. diuus. ibi, citatus non reſpondit. Accurſius.

g *Idem dicit.* Papinianus aſſignando rationem quare non debuit reſtitui: & ſic reprehenditur nõ in dicto, ſed in cauſa ſiue ratione ſui dicti, & iuſtè: quia non eſt indignus propter irrogatam pœnam: ſed quia tempus præteriit. & hoc eſt, quid enim &c.

h *Indignum.* eum reſtitui.

i *Delictum.* pro quo exulauit. Accurſius.

k *Cum venia ætatis.* id eſt cũ negotio ex quo datur venia: vt. C. de dona. inter vi. & vxo. l. ſi maritus. Et ſic non ob. quia pro delicto E datur venia quandoque: vt. ſ. eo. ſi ex cauſa. §. nunc. & j. eo. auxilium. quia tunc commune habet.

l *Maior. xxv. annis.* factus. Accurſius.

m *Proficit.* cũ liti expreſſe renuntiauerit: vt hic, & j. l. proxi. ſed & ſi non expreſſe renuntiaſſet, nõ perpetuatur hic reſtitutio per lit. conteſt. vt. C. de temp. in integ. reſti. l. petendæ.

n DEſtitiſſe. *Renuntiauit.* vt hic, & j. de iudi. deſtitiſſe. ſic & j. de inoffi. teſta. Papinianus. §. ſi quis poſt. & C. de pact. l. poſtquam. & j. ad Turpil. ſenatuſconſul. l. deſtitiſſe.

IN integrum.] CASVS. Minor inſtitutus fuit: hereditatẽ adiuit, & legata à ſe relicta ſoluit de hereditate, & de hereditatis burſa: poſtea reſtituitur vt abſtineat vel dimittat her. nũquid tenet minor reddere de ſuo proprio quod præſtitit de bonis here? & dicitur ꝙ nõ. Idem econtra pone. minor inſtitutus her. repudiauit. reſtituitur vt adeat. nunquid habebuntur rata quæ geſta ſunt medio tempore per procuratorem? & reſpon. quòd ſic.

Expenſum

a *Expenſum eſt*.de burſa hereditaria. Accur.
b *Vel prætia eorum*.vt quia rogatus fuit vt quoſdam emeret, & manumitteret: vt inſti.ad le.Fal.§.fi.
c *Peruenerunt*.ſcilicet expenſa ſunt. Accur.
d *Non ſunt*.ſed an ab alio? Reſpon.libertas non: vt infra eod.ſi mulier. Nec cõtractus reſcinduntur: vt.j. de adqui. here. quotiens. & de bo.auct.iud. poſ. l.ſi non expedierit. §.j. legata verò repetuntur à legatariis condictione indebiti: vt infra de condic.inde.l.ij. &.iij. ADDITIO. Dic ſecundum Bar.hîc quòd non repetuntur à minore, ſed à legatariis ſic, vt ſibi quæratur, licèt per minorem non ſint[*] reſcindenda ſoluta per eum.

*erant.

e *Hereditatem*. quam primò repudiauerat.
f *Reſcripſerunt*. vt hîc, & infra de here.inſti. ſi quis ita inſtitutus.§. fi. & ſi de ſuo ſoluit, retinet: vt.j.de bo.au.iud. poſſi.l.ſi non expedierit.& facit.j.ad Trebe. l.cum hereditas ex fideicommiſſi cauſa.

CVm mandatu.] CASVS. Filiuſfami. mandato patris cõtraxit: vel minor mãdato alterius cuiuſcũq; cõtraxit: puta vẽdidit, vel locauit, vel alio modo contraxit, & in cõtractu læſus fuit. dicitur quòd non reſtituitur neque pater, neque filius. & ſic non ob. s̃.l. iij. §. ſed vtrum. Item dicit ꝙ ſi aliquis extraneus mandaſſet iſti minori, non reſtitueretur neque iſte minor, neq; extraneus: quia &c. quia ſic maior reſtitueretur. & hoc in prima. Poſtea dicit quòd ſi minor contraxit mãdato alterius, & aliqua expendit de ſuo, illa tamen nõ poteſt conſequi ab eo qui mandauit, quia fortè factus eſt nõ ſoluendo: dicit hîc quòd reſtituetur. Tertiò dicit. Pone: minor mandauit maiori vt cõtraheret in rebus minoris. ex illo cõtractu eſt læſus. Dicitur ꝙ ita demum reſtituetur, ſi ille cui mandauit, factus eſt non ſoluendo. Sed pone caſum cõuerſum: Minor mandauit minori vt contraheret, & contraxit: & deceptus eſt: non reſtituetur: quia ſibi imputet qui tali mandauit.

† Facit ad hoc. ca. ex parte. de reſti.ſpoli.

XXII. IDEM *libro vndecimo ad Edictum.*

A IN integrum verò reſtitutione poſtulata aduerſus aditionem à minore factam, ſi quid legatis expenſum eſt, [a] vel pretia eorum [b] qui ad libertatẽ aditione eius peruenerunt, [c] à minore refundenda non ſunt: [d] quemadmodum per cõtrarium eum minor reſtituitur ad adeundam hereditatem, [e] quę antea geſta erunt [*] per curatorem bonorum decreto prætoris ad diſtrahenda bona ſecundum iuris formam cõſtitutum, rata eſſe habenda Calpurnio Flacco Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. [f]

In his quæ minor facit vt procurator: non reſtituitur ad commodum domini. Item vbi alia actio competit contra alium, denegatur reſtitutio, niſi ille alius exiſteret non ſoluendo. Bartolus.

XXIII. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

CVm mandatu [†] patris filiuſfamilias res adminiſtraret, non habet beneficium [g] reſtitutionis: nam & ſi alius ei mandaſſet, non ſuccurreretur: cum eo modo maiori potius conſuleretur, cuius damno res [h] ſit ceſſura. B Sed ſi euentu damnum minor paſſurus ſit, quia quod præſtiterit, ſeruare ab eo [i] cuius negotia geſſit, non poteſt, quia is non erit ſoluendo, ſine dubio prætor interueniet. [k] Si autem ipſe dominus minor ſit, procurator [l] verò maioris ætatis: non poteſt facilè dominus audiri, [m] niſi ſi mandatu eius geſtum erit, nec à procuratore ſeruari res poſſit. [n] Ergo [o] & ſi procuratorio nomine minor circumſcriptus [p] ſit, imputari [q] debet hoc domino, qui tali commiſit ſua negotia. Idq; & Marcello placet.

Si minor aliena negotia geſſerit abſque mandato, poteſt reſtitui: aliàs ſibi actio denegatur: niſi in integrum reſtitutionem cedere ſit paratus. Bartolus.

C

XXIIII. PAVLVS *libro primo Sententiarum.* [*]

QVòd ſi minor ſua ſponte negotiis maioris interuenerit, reſtituendus erit [r] ne maiori dãnum [ſ] accidat. Quòd ſi hoc facere recuſauerit: tunc ſi cõuentus fuerit negotiorum geſtorum, aduerſus hanc actionem non reſtituitur: ſed compellendus eſt

g *Non habet beneficium*. imò, vt.s̃.eod.denique.§.ſed vtrum. ibi, proinde ſi iuſſu, &c. Sol. ibi iuſſit: hîc mãdauit: quod aliud eſt: vt inſtitu.de Atili.tu.§.pe. Vel hîc in re paterna: ibi in peculiari. Vel ſecundũ Io. hîc non habet beneficium, ſcilicet pater, filius autẽ ſic.vt ibi. Quidam etiam dixerunt vt ſi totum contractum velit reſcindi filius, nõ poſſit: vt hîc: ſed vt ſua perſona tantùm eximatur, poteſt: vt ibi. quod nihil eſt: quia hoc petere nõ poteſt vt totus reſcindatur: vt ibi dixi. Vel verius ſecundũ Azo. hîc mandauit vt rem pro decem venderet, quæ valet viginti: non reſtituitur niſi pro expenſis, ſi mandator pater vel extraneus nõ eſt ſoluendo: & hoc ſubiicit, ſed ſi ex euẽtu, & cætera. Sed quid ſi ſimpliciter mandauit vt fundum venderet: & is vẽdidit pro decem, cum valeret viginti? Reſpon. dici poteſt minorem reſtitui etiam mandatore exiſtente ſoluendo.
h *Res ſit ceſſura*. cuius mandato gerebat: ſecus ſi ſine mandato: vt infra.l.proxi.in princi.
i *Ab eo*. extraneo vel patre cum eſſet emancipatus.
k *Prætor interueniet*. ſed quomodo? Reſpond. vt licèt pro decem dederit mãdato domini rem quæ valebat.xx. & ideo quo ad dominum nil poſſit ei imputari: tamẽ tũc ſupplebitur pretium iuſtum: vt tali medela ſibi conſulatur per retentionem: vt ſupra de procu.l.quæ omnia.in fi.
l *Procurator verò*.i.procurans.nam ſtatim diſtinguit.

m *Audiri*. ſi velit reſtitui contra eum qui cõtraxit cũ procuratore ſuo. Sed cõtra. C. ſi tu. vel cu. inter. l. antepe. & .l. fi. Sol. aliud in tutore vel curatore: vt ibi. aliud in ꝓcuratore: vt hîc. Sed quæ eſt ratio? fortè ea, quia tutor gerit ex neceſſitate: procurator ex volũtate. Vnde mitius eſt cũ tutore agendũ. mitius autem cũ eo agi ꝓbo: quia ꝓcurator re pri[9] minor excutere neceſſe habet, vt hîc: ſed nõ tutorẽ vel curatorẽ: quia poteſt alium eligere: arg. pro hac ratione.j.depo.l.j.§.merito.& .§.hoc autem.

Mitius agi tur cũ tuto re, quàm cũ ꝓcuratore.

n *Poſſit*. quia non eſt ſoluendo: & fortè hoc caſu intelligitur cũ mãdauit ſimpliciter vt vẽderet. ſi autẽ vt pro viginti vẽderet qđ valebat plus: cũ fecerit ſecundum mãdatum, nõ videtur teneri minori actione mandati: & ſic poterit minor reſtitui vt pro eodem debeat haberi cum deſtituitur actione mãdati. etiam cũ eſt ille nõ ſoluẽdo.
o *Ergo*. quia reſtituitur minor tantũ: ergo non maior. & eſt idem ſupra.ij.reſpon.
p *Circumſcriptus*. cum eſſet ꝓcurator ĩ primo & ſecundo caſu legis.
q *Imputari*. vt.s̃.l. iij. §.fi.& .l.ſeq.&.j.de inſti. ſed & ſi.§.fi. Accur.

*titulo 9.ex tat hodie. Vide Ant. Auguſtinum li.1.c 8.Baro. autem putat legendũ.lib. 2.ad edictũ. propter verba.§.vlti. ibi. ex hoc edicto.

QVod ſi minor.] CASVS. Iſta lex cõtinuatur cum præcedenti. Dic ergo quòd in rebus alterius contraxit minor ſine mandato: in hoc caſu reſtituetur, ne alius per eum damnificetur. Sed quid ſi noluit reſtitui? Dicit quòd conuenietur act. nego. geſto. & per illam cõuentus cõpelletur cedere in integrum reſti. &c. [NON SEMPER.] Ex prædictis D apparet minoribus in factis ſuis ſubueniri, ſed illud nõ erit ſemper vt in omnibus factis ſuis ſubueniatur & reſtituatur. Nam ſic priuarentur cõmunione hominum, cum nullus contrahere vellet cum eis, & ſic magnũ damnum ſuſtinerent: hoc tamẽ ad bonum & æquum erit reducendum. & hoc dicit. [SCÆVOLA.] Minor inſtitutus eſt: vel aliàs eſt ei delata hered. repudiauit illã, & ſic illa here. peruenit ad ſubſtitutum. ſi iſte minor velit rehabere, audiendus eſt, ſi ſunt omnia integra: aliàs non reſtituetur ipſe minor. Itẽ & multo minus reſtituetur heres iſtius minoris. [SI SERVVS.] Seruus meus decepit minorem re ipſa in aliquo contractu, non animo decipiendi. teneor de eo quod ad me peruenit: quia minor poterit in id quod ad me peruenit reſtitui: & niſi ad me peruenit, teneor de peculio petita ſimiliter in inte. reſt. & ſi nõ habeo peculiũ ſerui, nec peruenit aliquid ad me: tũ c ſi ſeruus vel filius dolo induxit minorẽ ad contrahendũ: ſeruus E verberabitur propter dolũ ſuum, vel noxæ dedetur: filius autem fami. cõuenietur & dãnabitur propter dolũ ſuum cõuentus act. ex eo cõtractu. [RESTITVTIO.] Minor vult reſtitui ad rem quã vẽdidit mihi. ego reſtituar ad pretium: quia minor debet reſtituere pretium mihi, poſtquam petit rem reſtitui. hęc vera ſunt niſi perdidit iſte minor pretiũ, & hoc ꝓbet: quia tunc iſte minor nõ tenetur mihi reddere pretiũ: & eſt ſimile: quia & ſi quis mutuat minori ſedenti in ludo perditionis, nõ redditur qđ mutuatᷣ ſi fuerit perditũ. ſed facilius datur actio emptori pro pretio, quã ad mutuũ: quia fauorabilis eſt: ſed vtrobiq; tamẽ idem eſt: quia ſi habet ſaluã pecuniã, reſtituetur & repetetur: aliàs ſi amiſſa eſt, nõ reſtituetur: & hic minor qui petit reſtitui, petit miſericordiã à iudice. & iudicis officiũ implorat, non autem iure act. petit reſtitui: ſed officio iudicis implorat antiquæ actionis reſtitutionẽ.
r *Reſtituendus erit*. aduerſus ſecũ contrahentẽ in rebus domini.
ſ *Damnum accidat*. ſed in quo ſi ratum non habet? Reſpond. vt

ſic ei cedere auxilium * in integrũ reſtitutionis, vt procuratorem [a] eum in rem ſuam faciat, vt poſſit per hunc modũ damnũ ſibi propter minorẽ cõtingens reſarcire.

* auxilium.

Geſta cum minoribus reſcinduntur ſi æquitas ſuadet: quod eſt quando ſui facilitate minor decipitur. Bartolus.

B Non ſemper autem ea quæ cũ minoribus geruntur, reſcindenda ſunt, ſed ad bonum [b] & æquum redigenda ſunt: [c] ne magno incõmodo huius ætatis homines adficiantur nemine cum his contrahente: & quodãmodo cõmercio eis interdicetur. [d] † Itaque niſi aut manifeſta circũſcriptio [e] ſit, aut tam neglegenter [f] in ea cauſa [g] verſati ſunt: prætor interponere ſe non debet. Scæuola noſter aiebat: Si quis iuuenili leuitate ductus omiſerit vel repudiauerit hereditatem, vel bonorũ poſſeſſionem: ſi quidem omnia in integro ſint, omnimodo audiendus eſt. * Si verò iam diſtracta hereditate, & negotiis finitis, ad paratam pecuniã laboribus ſubſtituti veniat, repellendus eſt: [h] multóque parcius ex hac cauſa heredẽ minoris reſtituendum eſſe.

† interdiceretur.

In integrum reſtitutio datur cõtra patrem vel dominum cum adiectione de peculio, vel de in rem verſo. Item ex dolo datur noxalis. Bartolus.

Si ſeruus vel filiusfamilias minorem circumſcripſerit, [i] pater dominúſve, quod ad eum peruenerit, reſtituere iubendus eſt: [k] quod nõ peruenerit, ex peculio [l] eorum preſtare. Si ex neutro ſatiſfiet, & dolus [m] ſerui interuenerit: [n] aut verberibus caſtigandus, aut noxæ [o] dedendus erit. Sed & ſi filiusfamilias hoc fecit, ob dolũ ſuum condemnabitur. [p]

A quia rem emit de pecunia domini: nec eã rem ipſe reddere vult: vel non poteſt: vnde ad pecuniam reſtituitur.

a *Procuratorem eum*. cuius negotia geſta ſunt: & ſic poterit cedi hoc ius: ſed cõtra. ĩ. de admi. tu. l. ex pluribꝰ. So. ibi eſt adeo perſonale, vt nec ad heredem trãſeat: hîc ſic, &. ſ. eo. l. minor. ij. §. fi. Item hîc aliud fieri nõ poterat: ibi erat actio quæ poterat cedi. Item contra C. de qui. mu. vel præſta. ne. li. ſe excu. l. j. lib. x. ſed ibi non erat ceſſio, ſed quædã factorũ cõmiſſio quæ per alium facere volebat. & facit. ĩ. de admi. tu. l. ſi minoris. ibi vide.

b *Ad bonum*. id eſt ad vtilitatem & æquitatẽ.

c *Sunt*. denegãdo reſtitutionẽ quãdoque.

d *Interdiceretur*. vt hîc, &. ĩ. ad Velle. ſi mulier tanquam. & dixi. ſ. eo. & ſi ſine. §. idẽ faciũt.

e *Circumſcriptio*. ſ. dolo aduerſarij.

f *Neglegenter*. ſui facilitate.

g *Cauſa*. vt ſint digni reſtitutione.

h *Repellendus eſt*. imò admittendus videtur per reſtitutionem: vt C. de repu. here. l. fin. in fi. quæ eſt contra. Sol. hîc loquitur de extraneo herede: ibi de ſuo. hoc non valet: quia dicit hîc, omiſit vel repudiauit. Niſi dicas amiſit tacendo, repudiauit ſcilicet expreſſè. Vel hîc loquitur cum habuit ſubſtitutum: ibi cum nõ habuit. vel hîc vendita fuit hereditas: ibi quædam res. Vel hoc ius vetus. Vel hîc in maiori ætate fuerũt vendita, ibi in minori. Vel hîc à ſubſtituto: ibi à creditoribus. Vel hîc laborat ad pecuniam parandã: ibi non.

* Sic qui vocatus ad electinem reſpõdit ſe nolle intereſſe electioni: ſi veniat ante electionẽ & ſcrutinium, admitti debet: quia ſunt integra. de hoc per glo. in. c. eccleſia veſtra ſuper verbo, adiicere. ante finem. in verſi. ſi autẽ ante electionem. extra de elect.

i *Circumſcripſerit*. emẽdo ab eo: & ſic re ipſa.

k *Iubendus eſt*. ſcilicet petita reſtitutione fortè. & ſic in ſequẽti.

l *Ex peculio*. ſic. ĩ. de act. & oblig. l. ex contractibus.

m *Et dolus*. hîc mutat caſum quando dolo.

n *Interuenerit*. extra contractum: vt ſupra de dolo. l. ſi oleum. § penul. vel etiam in cõtractu, quia dedit cauſam cõtractui: vnde maior de dolo vt ibi minor reſtituitur, vt hîc.

o *Aut noxæ*. not. datur pro noxa, vel ad verberandum, & tamẽ de peculio agitur: vt infra de actio. & obligatio. l. ex contractibus. ſic & in qualibet noxali ad aliud agitur, & aliud conſequitur: vt infra de re iudi. l. miles. §. decem. Sed electio cuius erit de verbere, vel de noxa? Reſpond. domini, non minoris: vt infra de iniur. l. ſed ſi vnius. §. cum ſeruus. Item not. quòd vbi pecunia deeſt, in corpore ſuppletur: vt ſupra de iuriſdict. om. iudi. ſi quis id. §. in ſeruos. & de in ius vocan. l. fi. & infra de pœnis. l. j. §. generaliter. & C. de ſer. fugi. l. quicunque. §. quod ſi. & dic vt ibi not. ſecundum H.

Pecunia deficiente ſuppletur in corpore.

p *Condemnabitur*. ſed quomodo, cum nihil habeat? Reſpon. fiet executio cum aliquid habebit.

q *Et pretium recipere*. ſ. præcipiendo iſti quòd reddat.

r *Non ignoraret*. vel ignorare non debuiſſet: vt arg. ĩ. quod vi aut clam. l. Seruius. & ſubaudi hîc, & perdidit. aliàs non: vt ſupra eo. l. ait prætor. §. pe. ſecundum Ioan.

ſ *Creditur*. quia nec hîc repetitur ſi conſumpſerit. Io.

t *In venditione*. ſ. denegatur pretium reſtitui emptori.

Per reſtitutionẽ omnia reponũtur in priſtinũ ſtatum prẹter ea de quibus minor læderetur. Barto.

Reſtitutio autem ita facienda eſt, vt vnuſquiſque integrum * ius ſuum recipiat. Itaque ſi in vendẽdo fundo circũſcriptus reſtituetur, iubeat prẹtor emptorem fundum cum fructibus reddere, & pretiũ recipere: [q] niſi ſi tunc dederit, cum eum perditurum non ignoraret: [r] ſicuti facit in ea pecunia quæ ei conſumpturo creditur. [ſ] Sed parcius in venditio-

C ne, [t] quia æs alienum ei [u] ſoluitur: quod facere neceſſe eſt: credere autem nõ eſt neceſſe. [x] Nam etſi [y] origo contractus ita cõſtitit vt infirmanda ſit: ſi tamen neceſſe fuit pretium ſolui, non omnimodo [z] emptor damno adficiendus eſt.

* in integrũ

Hẹc reſtitutio petitur per officium iudicis, non iure actionis. Bartolus.

Ex hoc edicto nulla propria [a] actio vel cautio proficiſcitur. to-

D tum enim hoc pendet ex prætoris cognitione. [b]

Si minor ſoluit indebitum: perſona interdum facit locum repetitioni. Barto.

t *In venditione*. non ita promptè denegatur actio in emptorem: quia fauorabilior eſt perſona ſoluentis quàm credentis quo ad probationes & præſumptiones propter neceſſitatem quæ imponitur ſoluenti, non mutuanti: vt ſubiicit, & argu. C. de calum. l. mater. & infra depoſi. l. j. §. merito. Idem tamen dicitur vtrobique: vt infra eod. patri. §. ſi pecuniã. arg. ſupra eo. §. non ſemper. verſi. Scẹuola. & vbicunque ponitur in. l. aduerbiũ maximè.

u *Ei*. minori vendenti.

x *Non eſt neceſſe*. niſi quis promiſerit credere: quod raro fit.

y *Nã etſi*. i. quamuis.

z *Non omnimodo*. ſed ſalua pecunia ei reſtituitur ſemper: ſiue ſoluit, ſiue credidit quis minori: vt infra eod. l. patri. §. j. & ſupra eo. l. ait prætor. §. pen. licèt promptior ratio ſit in ſolutione debiti quàm in mutuo. ſi autem nõ eſt ſalua, nunquam repetitur: vt infra de admini. tut. l. ſi ſine herede. §. ĩterpoſito. & hoc ſecundum Io. ſed Placen. aliud in ſolutione quàm in mutuo dicit. Nã in ſolutione ſi ſoluit minori cõſumpturo, & ſedenti in ludo perditionis, reſtituit ſi habet: aliàs nõ. vbi verò ſoluit non ſedenti in perditionis ludo: ſiue habet, ſiue nõ, reddit. Hoc malè: quod reprobatur in. d. l. infra de admi. tut. ſi ſine herede. §. interpoſito. vbi verò dedi mutuum ſedẽti in perditionis ludo, etiã ſi habet, nõ reſtituit. hoc malè. Si verò nõ ſedẽti dedi, reddit, ſi habet: aliàs non. Cui vtrique malè dicto valde obſtat. d. l. ĩ. eod. patri. §. ſi pecuniam. Nam aut loquitur lex illa patri, quando non ſedebat in ludo perditionis, & tũc deberet ſecundum Placẽ. reſtituere ſolutam pecuniam: ſiue habet. ſiue non, quod ibi negatur in vltimo reſpon. aut verò quãdo ſedebat, & tunc nõ debet reſtituere mutuam pecuniam, etiã ſi haberet. quod ibi negatur in primo reſpon. vt & infra eod. ſi minor. ij. Si autem mutuetur maiori: ſiue conſumitur, ſiue nõ: ſiue habeat eam, ſiue non: ſemper dabitur repetitio, licèt ſit arg. contra. infra manda. ſi verò non re. §. ſi adoleſcens. & infra pro emp. ſi quis cum. & infra qua. re. act. non da. l. ij. Sed hæc vltima

E loquitur cum colluſores cõtraxerunt inter ſe: ſecus ſi extraneus cum luſore. Vel id in actione de euictione: aliud in principali. Item no. infra eo. ſi minor. ij.

a *Propria actio*. hoc eſt cõtra M. qui dicit quòd iure actionis petebatur reſtitutio iſta: vt dixi ſupra eo. in cauſæ. ij. in princip. nec ob. ſupra eod. in cauſæ. j. §. interdum. & C. ex quibus cauſ. ma. l. fi. quæ ſunt contra: quia primò per officium petitur reſtitutio: vt hîc: qua data datur prima actio vtilis: vt in contrariis.

b *Cognitione*. id eſt iudicis officio.

I*llud*.] CASVS. Minor. xxv. ann. indebitum ſoluit ex aliqua cauſa ex qua nõ competebat reſtitutio: puta ex. l. Aquil. debitum tamen ab aliquo. dicit ꝙ id ſolùm vtili actio. repetet: prius tamen reſtitutus. Nam maioribus repetere licet quãdoque: puta vltra Falcidiam ſoluentibus per errorem facti, & hoc dicit. [SI TALIS.] Superius dictum eſt quòd minor in factis ſuis reſtituetur quãdoque. ſi quis petat reſtitutionem: certè ipſe minor

petere

petere poteſt per ſe reſtitutionẽ. Item poteſt reſtitui per procu. ſi de hoc habuerit ſpeciale mandatum. vel ſi non: dicit quòd cauere debet procurator de rato, id eſt quòd minor habeat ratũ: vt in. l. ſequen. & etiam defenſor illius cõtra quem petitur reſtitutio, ſi ipſe aduerſarius minoris abſit, cauet iudicatum ſolui.

XXV. GAIVS *libro quarto ad Edictum Prouinciale.*

Illud nullã habet dubitationẽ, quin minor ſi nõ debitũ ſoluerit ex ea cauſa ex qua iure ciuili repetitio nõ eſt [a] dãda, ſit ei vtilis actio [b] ad repetendũ: cũ & maioribus [c] vigintiquinque annis iuſtis ex cauſis dari ſolet repetitio.

Reſtitutionẽ debet quis petere per ſe, vel per aliũ procuratorẽ habentẽ ſpeciale mandatũ: de quo ſi dubitetur, cum cautione de rato admittitur. h. d. cũ prin. l. ſeq. vſq; ad. §. quòd ſi is. Bartolus.

B Si talis interueniat iuuenis, cui præſtãda ſit reſtitutio: ipſo poſtulãte [d] præſtari debet, aut procuratore eius cui idipſum nominatim mãdatum ſit. Qui verò generale mãdatũ de vniuerſis negotiis gerẽdis alleget, nõ debet [e] audiri.

XXVI. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

Quod ſi de ſpeciali mandato dubitetur cũ reſtitutio poſtuletur, interpoſita ſtipulatione ratã rem dominum habiturum, rei poteſt mederi.

Procurator eius cõtra quẽ petitur reſtitutio, ſuſtinet partes rei: ideo debet cauere iudicatũ ſolui.

Quòd ſi is qui circũſcripſiſſe dicitur, abſit: defenſor eius ſatis iudicatum [f] ſolui dare debebit.

a *Non eſt*. vt ex cauſa quæ per inficiationem creſcit: vt C. de cõdict. inde. l. ea quæ. Itẽ quãdo tantũ naturale debitum eſt ex ignorãtia iuris ſolutum: vt infra de condict. indeb. l. interdum. & C. ſi aduer. ſolu. l. indebito.

b *Actio*. i. condictio indebiti petita prius reſtitutione.

c *Cũ & maioribus*. per errorẽ facti ſoluẽtibus vltra Fal. vt C. ad. l. Fal. l. error.

d *Ipſo poſtulante*. ſed an petet cum auctoritate tutoris vel curatoris? Rñ. ſic, vt C. de aucto. præſtan. l. iiij. Item in conſtituendo procuratorem an exiget auctoritatem tuto. vel cura? Reſpon. ſic, vt C. de procu. l. neque.

Speciale mandatum quandoque requiritur.

e *Nõ debet*. niſi & ſpeciale de hoc habeat mandatum. Et ſic not. ſpecialem caſum vbi ſpeciale deſideratur mandatum: vt hîc, & C. etiã per procu. cau. reſt. in integ. agi poſſe. l. j. & . j̃. de reli. l. vel quæ. ibi, exheredatis &c. & dixi. s̃. de procu. Pompo. in gl. & pater valetudine. Regulariter contra: vt infra pro ſocio. l. actione. §. renũtiare. & infra. de ſol. vero. & infra de iniur. l. ſed & ſi vnius. §. procuratorem.

f *Quod ſi. Iudicatum ſolui*. & nihilo minus de rato: vt. s̃. de procur. non ſolùm. §. eſt & alius caſus. Accur.

Patri.] CASVS. Filius dedit alicui damnum: & ita. l. Aquil. tenebatur. dicitur ꝙ pater poterit petere eius nomine reſtitui, etiam filio inuito. Et eſt ratio: quia nondum pater tenetur de peculio, ſed demum lata ſentẽtia iudicati tenebitur. Nam filio in illa act. condẽnato tenebitur pater de peculio. Alij tamen cõſanguinei nõ audirẽtur volẽtes eius nomine reſtitui eo inuito, niſi fortè ei bonis ſit interdictum, & ſic in ipſorum curam ceciderit. [SI PECVNIAM.] Minor pecuniam mutuam accepit: eam conſumpſit vel amiſit. dicitur hîc quòd non tenetur iſte minor. Sed pone retento eodem caſu primo, quia ſcilicet pecuniã mutuam acceperat à me. illam alij, Titio ſcilicet qui non eſt ſoluendo, mutuauit. Dicitur quòd in amplius nõ tenebitur iſte minor, niſi vt creditori ſuo, ſcilicet mihi cedat act. ſcilicet contra illum Titium cui ipſe mutuauit. Quid ſi ex iſta pecunia quam mutuã accepit à me, emit prædium, plus dedit pro pretio quàm valeat, vnde etiam hoc caſu deceptus fuit? Dicit quòd reſtituendus erit minor vt pretium recipiat cum vſuris perceptis & percipiendis, & prædium cum fructibus recipiat. Idem etiã ſi ſua propria pecunia emit: quia & tunc reſtituetur minor: vt ſupra ſecũdo caſu dicit. Sed pone: minor prædium vendidit, & in eo fuit deceptus. dicitur quod minor in hoc caſu prædium recuperabit cum fructibus: & pretium inquãtum fuerit factus locupletior, reſtituet. & hoc dicit. [SI MINOR.] Si minor liberauit debitorem ſuũ ꝑ acceptilationẽ, & ſine cauſa: reſtituetur minor cõtra debitorẽ vt reponat ſe in obligationẽ, & pignora & fideiuſſ. Item ſi duos reos habeat minor, & vnũ liberauit per accep. reſtituetur contra vtrũque. Vnde quocũque modo nouauerit obligationẽ ſuã, & deceptus ſit, reſtituetur: vtputa ſi accipiat debitorẽ inopẽ pro di-

A uite, reſtituetur quidem hoc caſu minor in debitorẽ pri mũ. ſ. liberatum. [ADVERSVS.] Quidam minores decepti veluti viles vel plebeij vel cæteri ſimiles poſſunt reſtitui contra homines in dignitate poſitos, eo ꝙ cõtra ipſos denegatur de dolo actio. & hoc eſt regulare: niſi fortè poneres quod de dolo agere non permittãtur: quia libertus vel filiusfa. ſit, quia nec iſti reſtitui poſſunt.

In caſibus in quibus requiritur ſpeciale mandatũ, coniuncta perſona admittitur ſi prætendit proprium intereſſe: aliàs ſecus. h. d. quam legem not. quia iſtud principium non eſt fortè alibi. Barto.

XXVII. GAIVS *libro quarto ad Edictum Prouinciale.*

B Patri pro filio [g] omnimodo prꝙſtanda [h] reſtitutio eſt, licèt filius reſtitui nolit, [i] quia patris periculum agitur, qui de peculio tenetur. [k] Ex quo [l] apparet, cæteros adgnatos * vel adfines alterius eſſe conditionis: nec aliter audiri oportere, quàm ſi ex voluntate [m] adoleſcentis poſtulent: aut eius vitæ ſit iſte adoleſcens, vt meritò etiã bonis ei debeat interdici. [n] †

* cognatos

† Ludo. Ro. in ſuis ſing. fo. 8. ſingu. 224. extollit valde iſtum text. de quo ibi per eũ, & in interpret. hic. Bolog.

Minor aduerſus creditorẽ qui mutuauit, reſtituitur ſi pecuniam diſſipauit, vel ex ea debitorem nõ C idoneum adquiſiuit, vel prędium emerit pretio cariori: quo caſu reſtituet minori quatenus eſt locupletior. Bartolus.

Si pecuniam quam mutuam minor accepit, diſſipauit: denegare debet [o] proconſul creditori aduerſus eum actionem. Quòd ſi egenti minor crediderit, [p] vlterius procedendum nõ eſt, quàm vt iubeatur iuuenis actionibus ſuis quas habet aduerſus eum cui ipſe crediditſſet, cedere [q] cre-

g *Patri pro filio*. ſ. conuento ſecundum Io.

h *Præſtanda reſtitutio eſt*. imò videtur denegãda: vt. s̃. e. l. iij. §. ſed vtrũ. ibi, an hoc auxilium &c. quæ eſt contra. Sol. ſecundum Io. hîc loquitur quãdo filius dedit damnũ alicui per culpã: vnde cõueniebatur fili⁹ actione legis Aquiliæ: qua cõuẽtus reſtituitur pater pro filio. i. nomine filij etiã eo inuito. Et qđ dicit, tenetur, dic. i. teneri poteſt data ſententia cõtra filiũ, non prius: vt. j̃. de pec. l. iij. §. idem ſcribit. & . j̃. de noxali. l. quotiens. & . l. ſeq. Item ideo per culpam dixi: quia tunc in totũ reſtituitur: vt pro nõ delinquẽte habeatur: vt C. ſi aduerſ. delict. l. j. ſecus ſi per dolũ: vt. s̃. e. ſi ex cauſa. §. nũc videndum. & in. l. cõtraria loquitur quãdo iam pater de peculio tenebatur. ſic enim loquitur ſecundũ vnũ ſenſum. s̃. eo. l. cũ mandato. j. reſpon. quæ eſt ſimiliter contraria. Nã ibi ſubaudi. ſ. pater, ſecundũ Io. cum iam de peculio tenebatur. Alij dicunt quòd hîc pater
D vt legitimus adminiſtrator vel defenſor pro filio cõuenitur: vnde reſtituitur pro filio. & hæc reſtitutio etiam patri prodeſt ſi de peculio cõuenitur: licèt fideiuſſori reſtitutio minoris nõ proſit, ſed ſua quãdoque. Si autem pater nomine ſuo conuenitur, nunquã eſt reſtituẽdus: licèt fideiuſſor reſtituatur quandoque ſi cõueniatur. Alij dicunt ꝙ hîc loquitur mortuo filio: & quod dicit tenetur. ſ. poſt mortẽ vſque ad annum. Alij dicunt quòd hîc petit pater totũ contractum reſcindi idcirco, quia ſibi prodeſt ne de peculio teneatur. prima & ſecunda verior eſt. Accur.

i *Nolit*. not. quòd filio inuito pater in iure filij nomine agit petẽdo reſtitutionem. ſic. j̃. ſol. ma. l. ſi cum. §. eo autem. verſi. quòd ſi is. & infra de iniur. ſed ſi vnius. §. filio. Argu. contra infra de inoffic. teſta. l. Papinianus. in principio. Sed ibi fuit tantũ filij iniuria: vt ibi dicit.

Pater inuito filio filij nomine agit.

k *Tenetur*. i. teneri poteſt data ſententia, & eo condemnato.

E l *Ex quo*. quia quod in vno conceditur, in aliis prohiberi videtur: vt. j̃. de iudi. cum prætor. & C. de procu. l. maritus. Accur.

m *Ex voluntate*. ſ. expreſſa: vt. s̃. eo. l. illud. §. ſi talis. licèt aliàs iſti admittantur ſine mandato: vt. s̃. de procu. ſed & hæ. Accur.

n *Interdici*, quo caſu ſunt in curatione adgnatorum: vt infra de cura. furi. l. j. in princ. & inſtitu. de cura. §. item. vnde tanquam curatores petent reſtitutionem de his quæ fecerat prius.

o *Debet*. non ipſo iure, ſed data reſtitutione: vt C. ſi aduer. credi. l. j. & . ij. Accur.

p *Minor crediderit*. ſcilicet quam mutuam accepit.

q *Cedere*. not. quòd cedendo actionem liberatur etiam quando nõ propter actionem, ſed propter rem tenebatur. ſic infra ſi qua. pau. fe. di. l. j. §. ſi poſt. & . j̃. commo. l. ſi vt certo. §. nunc videndũ. verſic. idẽ Labeo. & . j̃. de rei vin. l. ſi hominem. quæ eſt. l. pe. §. fi. Si autẽ ob hoc quis tenetur, quòd habeat actionem, indubitabiliter liberatur cedendo: vt infra de pœn. l. quod debetur. in fine.

ditori ſuo. Prædium quoque ſi ex ea pecunia [a] pluris quàm oporteret emit, [b] ita temperanda res erit, vt iubeatur venditor reddito pretio [c] recuperare prædium: ita vt ſine alterius [d] damno etiam creditor à iuuene ſuum conſequatur. Ex quo ſcilicet ſimul intellegimus quid obſeruari oporteat [e] ſi ſua pecunia pluris quàm oportet emerit: vt tamen hoc & ſuperiore [f] caſu venditor qui pretium reddidit, [g] etiam vſuras quas ex ea pecunia percepit aut percipere potuit reddat: & fructus quibus locupletior factus eſt iuuenis recipiat. [h] Item ex diuerſo ſi minore pretio quàm oportet vendiderit [i] adulescens: emptor quidem iuberi debebit prædia cũ fructibus [k] reſtituere: iuuenis autem eatenus ex pretio reddere, quatenus ex ea pecunia locupletior [l] eſt.

Minori reſtituitur actio contra ipſum creditorem & fideiuſſorem & correos, ſi aliquẽ liberauit acceptilatione. Bartolus.

Si minor annis vigintiquinque ſine cauſa debitori acceptum tulerit, non ſolum in ipſum, ſed & in fideiuſſores & in pignora actio reſtitui [m] debet. Et ſi ex duobus reis alteri acceptum tulerit, [n] in vtrumque reſtituenda eſt actio. Ex hoc intellegimus, ſi dãnoſam ſibi nouationem fecerit, fortè ſi ab idoneo debitore ad inopẽ nouendi cauſa trãſtulerit obligationem, oportere eum in priorẽ debitorem reſtitui. [o]

Reſtitutio etiam datur aduerſus eos qui de dolo non conueniuntur: excepto patre & patrono. Bartolus.

Aduerſus eos quoque reſtitutio præſtanda eſt, quorum de dolo agere non permittitur: [p] niſi quædam perſonæ ſpeciali lege [q] exceptæ ſint.

Reſtituta actione tutelæ, nõ reſtituitur contraria. Bartolus.

XXVIII. CELSVS *libro ſecundo Digeſtorum.*

CVm minor quàm quinque & viginti annis aduerſus eũ cum quo tutelæ egit, reſtituitur, non ideo tutori contrarium tutelæ iudicium reſtituendum eſt. [r]

Etiam vbi interuenit patris auctoritas, minor reſtituitur. Bartolus.

XXIX. MODESTINVS *libro ſecundo Reſponſorum.*

ETiam ſi patre eodémque tutore [ſ] auctore [t] pupillus captus probari poſſit: [u] curatorem poſtea ei datum, nomine ipſius in integrum reſtitutionem poſtulare non prohiberi.

Si per reſtitutionem vnum capitulum ſentẽtiæ reſcinditur, cætera firma remanẽt, ſi illi non ſunt connexa. aliàs ſecus. h. d. quod not. Bartolus.

Ex cauſa curationis [x] condemnata pupilla, aduerſus vnũ caput ſententiæ reſtitui volebat: & quia videtur * in cæteris litis ſpeciebus releuata fuiſſe, actor [y] maior ætate qui adquieuit tunc temporis ſententiæ, dicebat totam debere litem reſtaurare. Herennius Modeſtinus reſpõdit, ſi ſpecies in qua pupilla in integrum reſtitui deſiderat, cæteris ſpeciebus non cohæret, nihil proponi cur à tota ſententia recedi actor poſtulans audiendus [z] eſt.

* videbatur.

Reſtitutio conceſſa non citatis

---

a *Pecunia*. quam mutuo minor accepit. Accurſius.

b *Emerit*. ſcilicet minor.

c *Reddito pretio*. ſcilicet minori.

d *Alterius*. ſcilicet venditoris. nam rehabebit fundum.

e *Oporteat*. nã hîc ſicut ſuperiori caſu venditio reſcinditur ſi fuit minor deceptus hoc ipſo vt cõtraheret. ſecus ſi minori pretio tantũ: quia tũc ad iuſtum reducendum eſt: vt infra de iure do. ſi res. j. §. j. Eodẽ modo intelligo j̃. proxi. §. itẽ ex diuerſo, &c. Vel dic hîc & ibi per reſtitutionẽ etiã ſi minori pretio fuit tãtùm deceptio.

f *Hoc & ſuperiore*. id eſt quando ex ſua, & quando ex mutua pecunia prædium emit.

g *Qui pretium reddidit*. aliàs prædiũ vendidit.

h *Recipiat*. ſ. venditor.

i *Vendiderit*. decreto interpoſito.

k *Cum fructibus*. [a] etiã quos percipere potuit: quia ſic eſt in vſuris. s̃. proxi. reſpon.

a] Lud. Ro. in ſuis ſing. fo. 19. ſing. 528. & Franciſcus Cremonẽ. in ſuis ſingu. ſingulari 134. reputãt iſtam gl. ſing. & eſt gl. valde figẽda cordi. vide per eos.

l *Locupletior*. non autem debetur à minore vſura, licèt petat fructus: quia hîc nõ ex alterius perſona, ſed ſua conuenitur. alioquin contra. j̃. e. l. minor. §. prędia. Et no. hîc contra ſententiã Pla. quam reprobauimus. s̃. eo. ꝙ ſi minor. §. pe. Sed ipſe exponit legẽ iſtam tantum in vſuris. nam ſortem totã reddit ſecundum eum. Accurſius.

m *Reſtitui*. ſic. s̃. quod me. cau. illud. nã ex acceptilatione rei etiam fideiuſſor liberatur: vt j̃. de accep. & per iuſiurandum. §. & ſi fideiuſſori. Accurſius.

n *Alteri accepto tulerit*. & ſic in alterum liberatio peruenit: vt. j̃. de iureiur. duobus. §. ex duobus.

o *Debitorem reſtitui*. & eũ in quem trãſlata eſt obligatio, liberari: vt C. de repu. l. j. Accur.

p *Non permittitur*. quia multæ ſunt: vt. s̃. de dolo. non debet.

q *Lege*. vt pater & patronus: vt. C. qui & aduer. quos. l. finali.

CVm minor.] CASVS. Minor finita tutela agit contra tutorem actione tutelæ: & fuit tutor abſolutus, poſtea petit minor reſtitui. quia in hoc caſu fuit ſolus: nunquid eoipſo quòd reſtituitur minor, reſtituetur tutor? Dicit quòd non: niſi coniuncta eſſent negotia.

r *Reſtituendum eſt*. imò videtur reſtituendum: vt. C. ſi aduer. tranſact. l. j. & ij. quæ ſunt contra. Sol. aliud in tranſactione, vt ibi: aliud in ſententia, vt hîc, quaſi ſibi imputetur quòd non appellauit. Vel hic tutor ex alia cauſa ſuam actionem remiſit ſcilicet pacto, quàm à minore ſe liberauit, ſcilicet ſentẽtia. Vel verius diſtingue an ſit coniuncta: & tunc reſtituatur: aliàs non: argu. infra. l. proxi. §. primo.

ETiam.] CASVS. Non refert decipiatur minor, ſcilicet auctoritate patris tutoris: quia. ſ. cõtraxit patre tutore auctore, & deceptus fuit, aut nõ: quia ſemper reſtituetur ex cauſa. Pone: Adminiſtrauit tutor: puta in ſale & oleo & vino: & etiam in multis aliis. in vno tantum fuit abſolutus tutor, puta in hordeo. in aliis fuit condemnatus, cum cõuentus eſſe iſte tutor finita tutela. vult autẽ iſta pupilla reſtitui in eo in quo fuit tutor abſolutus. Dicit abſolutus tutor eam non eſſe reſtituendam in vno, niſi etiam reſtituatur in omnibus. Lex iſta dicit diſtinguendum an geſtiones fuerunt mixtæ & cõtinentes, & tunc in totum reſtituatur. an ſeparatæ, & tunc ad vnũ tantũ. & etiam hoc caſu quando ſunt ſeparatæ, reſtituetur pupilla, & tutor aduerſarius nõ reſtituetur. ſed hũc caſum dic aliter, & melius: Titius geſſit tutelam Seij: puta in multis ſpeciebus: & malè. Deceſſit Titius tutor, & ſucceſſit ei pupilla quędam. Seius egit tutelæ actione cõtra pupillam: & ipſa fuit condemnata tantum in vna re, & in aliis abſoluta. nunc vult puella reſtitui aduerſus ſententiam contra ſe latam. tutor dicit ſe reſtitui debere contra eã in eo in quo fuit abſoluta, ita vt tota reſtauretur lis. an ſit audiendus, quæritur. Et diſtinguitur, an mixta eſt vel non. ſi non eſt mixta, non eſt audiendus: & iſta eſt vera poſitio. [SI HEREDITATE.] Certum eſt quòd in integrum reſtitutio dari debet pręſente eo contra quem petitur. s̃. eo. in cauſæ. j. §. cauſa. Vnde pone: Adiui hereditatem patris mei: poſtea reſtitutus fui vt abſtinerem: & hæc reſtitutio conceſſa fuit abſentib⁹ credi. here. paternis. dicitur hîc quòd reſtitutio nõ valet: vnde præiudicare creditoribus nõ potuit.

ſ *Tutore*. quod eſſe poteſt: vt inſtitut. de legi. paren. tu.

t *Auctore*. in contrahendo.

u *Probari poßit*. non à patre. tunc enim denegaretur reſtitutio: vt C. qui & aduer. quos. l. fin. & facit. C. ſi tutor vel curator interue. l. etiam.

x *Ex cauſa curationis*. id eſt tutelæ, finita tutela iam aliquo modo. aliàs enim agi non poteſt: vt infra de tut. & ratio. diſt. l. niſi. Vel etiam contra curatorem. nam & pupillus habet curatorem quãdoque. Vel dic ex cauſa cuiuſdam curę quam pater ſuus fecit cuiuſdam adulti, cui pupilla ſucceſſit.

Pupillus curatorem habere poteſt.

y *Actor*. ſcilicet tutor vel curator qui egerat contrario iudicio tutelæ, vel negotiorum geſtorum. Vel dic directa negotiorum geſtorum ſecundum alium caſum.

z *Audiendus*. & ſic ſententia pro parte valebit, pro parte non. Sed contra. j̃. fami. erciſcun. l. in hoc iudicio. Solu. ibi in coniunctis. arg. j̃. de ædil. edict. cũ eiuſdem. &. j̃. eo. tutor. §. j. &. C. de appel. l. ampliorem. §. j. & de tẽpo. appel. l. per hanc. ſecus in diſiunctis: vt hîc. Sic ergo tot ſunt ſentẽtiæ, quot ſunt capitula: ſicut tot legata, quot ſunt anni: vt. j̃. de dona. cau. mor. ſenatus. in fi. Similiter in ſtipulatione: vt. j̃. de verb. oblig. l. ſcire. in prin. & facit. C. de tranſac. l. ſi ex falſis. Poſſunt autẽ eſſe diſiuncta: vt ſi ex adminiſtratione ſalis ſit condemnata, ſed ab adminiſtratione vini fuit abſoluta. Coniuncta autem eſſe poſſunt: vt ſi de eodem negotio partim

Sententia quandoque pro parte eſt valida & pro parte non.

partim condēnata ſit,& partim abſoluta:vt ſi tutor fundū quem partim ex ſua,partim ex minoris pecunia emiſſe dicebatur,iuſſus ſit tradere, cōdemnata pupilla vltra modū in pecunia danda: reſtituitur pupilla per cōſequens, & tutor petit reſtitui. Vel ſic, dicebatur quòd tutor quendā fundum pro centū nomine pupillæ emiſſet,& pupilla fundū petebat, & non valebat niſi quinquaginta. Iudex autē pupillæ fundum, tutori pretiū totū reſtitui iuſſit. Minor vult reſtitui cōtra hoc quòd totū pretiū reddere iuſſa eſt,& fundum retinere vult.certè non poteſt: quia illud capitulum de reſtitutione prædij, cohæret alij capitulo de reſtitutione pretij.Acc.

his quorum intereſt, in eorū præiudicium nil valet.Bartolus.

Si hereditate [a] patris ætatis beneficio in integrum reſtitutus abſtinuit ſe, nemine de creditoribus paternis pręſente,vel ad agendū [b] à præſide euocato: [c] an ea reſtitutio rectè facta videatur, quæritur. Herēnius Modeſtinus reſpōdit,cū non euocatis creditoribus in integrū reſtitutionis decretum interpoſitū proponatur, minimè id creditoribus præiudicaſſe.

a *Si hereditate.* quam adiuit.

b *Ad agendum.* i. ad contradicendum reſtitutioni: quod fieri debet:vt in auth. vt ſpōſ. larg. § ad hæc. col. ix. & di.s̃.eo.l. in cauſæ.j. §.cauſa.

c *Euocato.* ſ.creditore.

Per vnum actum contrariū quis videtur renuntiare in integrū reſtitutioni. Item ille actus qui tolleret illud ad quod petitur reſtitutio:tollit reſtitutionem. Barto.

XXX. PAPINIANVS *libro tertio Quæſtionum.*

SI filius emancipatus contra tabulas non accepta [d] poſſeſſione, poſt inchoatam reſtitutionis quæſtionem [e] legatum ex teſtamento patris maior vigintiquinque annis petiſſet,liti renūtiare [f] videtur: † cum & ſi bonum poſſeſſionis tempus largiretur, [g] electo iudicio [h] defuncti repudiatum beneficium pr
ętoris [i] exiſtimaretur.

† Concor.c. gratiæ.de reſcript.in Clemen.

SI *filius.*] CASVS. Paterfamilias filium emancipauit, qui erat minor.xxv. ann. & extraneo herede inſtituto, eidem filio aliquid legauit:eū tamen præteriit in teſtamēto. minor iſte bonorum poſſe. contra tabulas non petiit intra annū: & ita excluſus eſt per lapſum anni expreſſim,quia eā repudiauit expreſſim. Vnde cū in hoc ſentit ſe grauatū, petiit ſe reſtitui poſt.xxv.ann. tamē intra quadriēnium etiā pendente cauſa in integ. reſti. petiit legatum. Dicitur quòd excluditur à beneficio bo. poſſ. quia videtur liti renuntiaſſe. Sed pone. j̃. an agnouit legatum eo facto maiore:dicitur quòd & tunc à poſ. bo. excluditur.

d *Non accepta.*id eſt repudiata:vel tempore amiſſa, ſcilicet anni: cum ſit de ſuis:aliàs dantur centum dies ad petendum bonorum poſſeſſ.vt inſtitu.de bonorum poſſ.§.cum igitur.verſi.liberis.

e *Quæſtionum.*iam factus maior:vt ſubiicit.

f *Renuntiare.*tacito pacto:vt.C.de inoffi.teſt.l.parentibus.& infra de condi.& demon.l.duos.& infra de bo.lib.l. nam abſurdū. & infra de inoffi.teſta.ſi pars.§.fi.&.l.nihil.& infra de reg. iur. ex qua perſona.argu.contra.j̃.de excep.l.nemo.

g *Largiretur.*i.non eſſet finitum,adhuc tamen eſſet iſte maior.

h *Iudicio.*ſcilicet legatum accipiendo.

i *Prætoris.* qui prætor dat annum volentibus petere bo. poſſ.& facit.C.de fur.l. j. Hodie hæc lex tribus modis non valet. Primo quia poteſt dicere nullum hodie,& etiam cōtra tabulas habere: ſiue ſuus,ſiue emācipatus:vt.C.de lib.prę
te.l.fi. Vel melius emācipatus non poteſt dicere nullū etiam hodie:vt ibi not. Secundo quia ex quo ei reliquit legatū,debet agi ad ſupplementum: vt in authen.de trien.& ſemiſ.§.j.col.iij.licèt & illa in hoc corrigatur: quia iure inſtitutionis debet relinqui:vt in authen.vt cum de ap. cog.§.illud.col.viij.Vel illud in querela: ſecus in cōtra tab. Tertio: quia hæc præſciptio annalis non currit minori ipſo iure: vt C.in qui.cau.in integ.reſti.non eſt neceſ.l.j.

Minore reſtituto aduerſus aditionem hereditatis, libertates datæ, & ſolutiones creditoribus factæ non reſcinduntur.Barto.

XXXI. IDEM *libro nono Reſponſorum.*

SI mulier poſtquam heres extitit,propter ætatem abſtinendi cauſa in integrum reſtituta fuerit: ſeruos hereditarios ex fideicōmiſſo ab ea rectè manumiſſos retinere libertatē reſpondi. [k] Nec erunt cogēdi viginti aureos [l] pro libertate retinenda dependere, quam iure optimo [m] conſecuti videntur. Nam & ſi quidam ex creditoribus pecuniam ſuam ante reſtitutionem ab ea recuperaſſent, cæterorum quærela contra eos qui acceperunt, vt pecunia communicetur non admittetur. [n]

SI *mulier.*] CASVS. Paterfamilias plures habuit credi.mulierem quādam inſtituit heredem, cuidam ſeruo ſuo libertatem reliquit:mulier tamen hereditatem adiuit, & ſeruos manumiſit: poſtea autē mulier iſta petiit reſtitui, vt ab hereditate abſtineret. nunquid ſerui ab ea manumiſſi liberi manebunt: & ſi liberi manent,an aliquid pro libertate præſtare debent?& dicit quòd liberi manebunt:nec aliquil pro libertate præſtabunt. ſed pone: Iſta mulier antequam reſtitueretur, quibuſdam creditoribus ſatisfecit. nūquid illi quibus nō eſt ſatisfactum, habebūt regreſſum contra eos quibus ſatisfactū eſt:vt id quod perceperūt, cōmunicent? Et dicit quòd non: ſic quod ſolutum eſt creditori, non reuocatur.

k *Reſpondi.*ego ſcilicet Papinianus.

l *Viginti aureos.* quod videbat̃:vt.j̃.de inoffi. teſta.Papinianus. in fi.

m *Optimo.*eſt ius bonū, quādo libertas cōpetit ab adita hereditate:ſed reuocatur vel fingitur non data perlata querela.j̃.quinquennium. Eſt ius melius,quando nunquā reuocatur,ſed dantur viginti aurei à quolibet:vt.j̃. de inof. teſt.Papinianus.in fi.& l.ſeq. Eſt optimum: vt quando ſunt liberi, & nil dant:vt hîc.Sed cuius erūt liberti? Reſpō. orcini.ſ.defuncti: vt.j̃. de fideicom.liber.cum quaſi.§.idem dicendū.

Ius triplex in comparatione.

n *Nō admittetur.*vt fiat reuocatio cū debitum receperūt:vt.j̃.de condict.inde.l.repetitio & C.depo.l. fi. &. j̃. quæ in frau.cre. pupillus.& infra de bo. auct. iudi. poſſ.l. ſi non expedierit.§.j. nam rectè factū non debet reuocari: vt hîc,& ſupra eo.l.in integrum.&.C.de adminiſtra. tuto. ſancimus. j. ibi, non enim debet. &.C. de confir. tuto.l. iij.Accurſius.

Ætas ex aſpectu iudicis probatur: & pronunciatio ex aſpectu non prodeſt eis qui ſciebant contrarium: ſed ignorātes & pronuntiationi adquieſcentes excuſat.Bartolus.

XXXII. PAVLVS *libro primo Quæſtionum.*

MInor vigintiquinque annis adito præſide ex aſpectu corporis falsò probauit perfectā [o] ætatem.curatores cum intellexiſſent eſſe minorē,perſeuerauerunt in adminiſtratione.medio tēpore poſt probatam ætatem ante impletum vicēſimumquintum annū ſolutæ ſunt adoleſcenti pecuniæ debitæ: eáſque malè conſumpſit. quæro cuius [p] ſit periculum. Et quid ſi curatores quoque in eodem errore perſeueraſſent, vt putarent maiorem eſſe, & abſtinuiſſent ſe ab adminiſtratione, curationem [q] etiam reſtituiſſent: an periculum temporis quod poſt probatam ætatem ceſſit, *ad eos pertineat? Reſpondi: Hi qui debita exſoluerunt, liberati [r] iure

*interceſſit.

MInor.] CASVS. Minor.xxv.ann. volebat agere aduerſus quēdam ſuum debitorem: & eum ad iudicium vocauit:& cum ad iudiciū illum vocaſſet, dixit ille: Quis eſt iſte qui venit in Edom, tinctis veſtibus de Boſra? Dicit minor ſe maiorem eſſe.vt maior appareret,permiſit barbam creſcere,& capillos magnos deferebat: vnde admiſſus fuit à iudice ad agendum:& ita debitor ei ſoluit,minor iſte pecuniam perceptam ſtatim cōſumpſit.modò quęritur cuius ſit periculū iſtius pecuniæ. vtrū.ſ.debitoris,an minoris,an curatoris? Et dicit indiſtinctè debitorē liberari: & ſic liberatus eſt debitor per auctoritatem enim iudicis ſoluit.ſed in curatore diſtīguitur, ſciuerit,an ignorauerit. ſi ſciuerit,ad ipſum curatorē pertinet periculū: & curator tenetur:& hoc quādo perſeuerauit.ſi ignorauit,ad ipſum minorē: & ſic curator nō tenetur hoc caſu:quia nō perſeuerauit, nec ſciuit.

o *Perfectam.*i.ſe maiorē:cum tanquam maior vellet agere contra debitorem ſuum.Et no.arg. quòd ſecundum cōſcientiam iudex iudicat:vt.s̃.de feriis.l.eadem.in fi.in gloſ.fi. Sed certè & hîc & ibi vt iudex habet conſcientiā:ſecus ſi vt priuatus: vt ſupra de offi.præſi.l.illicitas.§.veritas.Hęc tamen probatio per aſpectum reprobatur hodie:vt inſtitu.quibus modis teſta.infir.in prin. ſecundum quoſdam.Sed certè ibi quo ad aliud.i.alius aſpectus reprobatur:vt dicam infra eodem tit.l.de ætate.

Iudex quandoque ſecūdum cōſciētiā iudicat.

p *Quero cuius.*vtrum ſoluentis,vel minoris:vel curatorum.

q *Curationem.*id eſt rationem curationis.

r *Liberati iure ipſo.*ſi hoc exaudias in his contra quos probauit ſe maiorē,certū eſt propter auctoritatē iudicis:vt.s̃.e. ait prætor.§.

ipſo non debent iterum conueniri. [a] Planè curatores qui ſcientes eum minorem eſſe, perſeuerauerunt in eodẽ officio, nõ debuerunt eũ pati accipere pecunias debitas:& debebũt hoc nomine cõueniri. Quòd ſi & ipſi decreto [b] prę́ſidis crediderũt,& adminiſtrare ceſſauerũt, vel etiã rationẽ reddiderũt: ſimiles ſunt cæteris debitoribus: ideóq; nõ conueniuntur.

Minori per reſtitutionẽ remittitur onus manumiſſionis, ſi eſt paratus reſtituere legatum quod accepit. Bartolus.

XXXIII. ABVRNIVS *Valens libro ſexto fideicommiſſorum.*

SI minor vigintiquinque annis ſeruum ſuum, qui pluris eſt quàm in teſtamento ei legatum ſit, manumittere rogatus fuerit,& legatum acceperit: non cogẽdum libertatem præſtare ſi legatũ reddere paratus [c] ſit, Iulianus reſpõdit: vt quemadmodũ maioribus liberum ſit non accipere ſi nolint manumittere, ſic huic [d] reddenti legatum neceſſitas manumittẽdi remittatur. [e]

Inter duos minores melior eſt conditio conuenti ſi vterque certat. ſecus de damno vitando ſi alter certat de lucro. Bartolus.

XXXIIII. PAVLVS *libro primo Sententiarum.*

permittitur. in aliis idem videtur: vt. j. eo. l. de ætate. ſed tutius eſt exceptione eos liberatos.

a *Conueniri.* Sed nonne ſimiliter in dolo fuit maior? ergo nõ debet poſſe agere: vt. ſ. de dolo. l. ſi duo. &. C. ſi mi. ſe ma. dix. l. ij. & iij. quæ ſunt contra? Reſpon. adoleſcentes falſum probauerunt: ſed non ſcienter: vel ſi ſcienter nõ animo decipiẽdi tutores vel curatores: imò fortè vt ſibi cõſulerẽt: quia curatores malè gerebãt. Nec videntur inde curatores decepti: vt infra de act. emp. l. j.

b *Decreto.* i. per decretum crediderunt eum ſcilicet eſſe maiorẽ: ar. contra. j. eo. tutor. j. reſpon. Vel dic decreto quòd ſit datiui caſus. Sed quomodo potuerunt credere: vt. C. eo. de in integ. reſti. min. l. de tutela. quæ eſt contra? Reſpon. imò poſſunt: quia ibi duo contra tutorem faciebant: vt quia tutor erat, & quia cognatus: hîc alterũ tantùm, quia curatores. Vel dic, hîc & ibi prædicta interuenerũt. Sed iuſtiſſima cauſa interuenit hîc. ſ. iudicis ſententia:& probatio ętatis: vt. j. de regu. iur. l. qui auctore. Item diſtinctionẽ huius legis, ſcilicet ſcientiæ & ignorantiæ,& in creditoribus adhibeo.

SI *minor.*] CASVS. Paterfami. mihi minori. x. reliquit nomine legati:& rogauit me vt manumittam ſeruũ meũ. qui fortè. xx. valebat. accepi legatum de decem. poſſum quidem reſtitui vt non cogar ſeruum manumittere:& quòd reddam illa decem quæ accepi: quia ſi maior eſſem, non cogerer manumittere ſi vellem habere legatum. Viuianus.

c *Paratus ſit.* hoc fauore minoris ætatis: vt. j. de lib. l. tutor. in fin. ſi autem eſſet maior, ſeruum ſuum quantumcunque valet, tenetur manumittere. ſecus in legato alij dando: quia non vltra, &c. vt. j. de leg. ij. l. imperator. & inſtit. de ſin. re. per fide. re. in princ. Item in ſeruo alieno nõ compellitur plus dare quàm acceperit: vt infra de fideicom. lib. l. generaliter. §. ſi quis.

d *Sic huic.* ſcilicet minori. Accurſius.

e *Remittatur.* quid ſi libertatem præſtitit iam? Reſpon. aduerſus eam non reſtituitur: vt. ſ. eo. l. verum. §. quod ſi. &. j. eo. l. antepenul. §. j. &. ſ. de dolo. & eleganter. circa princ. &. C. ſi aduer. li. per totum. ſed fortè iuſtum pretiũ petet ab herede quaſi re mortua: vt infra de iu. do. ſi res. j. §. ſi mulier. Accurſius.

SI *minor.*] CASVS. Minor vigintiquinque an. credidit filiofamilias minori. ſi iſte filiusfam. conſumpſit, non tenetur: quia melior eſt cauſa conſumentis: niſi fuerit inde locupletior tẽpore litis conteſtatæ. Secundò dicit quòd ſi duo minores cõpromittunt in aliquem, ſi vnus vult reſtitui, bene poteſt. Viuia.

f *Ex hoc.* ſcilicet credito, vel niſi iuſſu patris acceptoris dederit: vt. ſ. eo. l. iij. §. ſed vtrum. verſi. ſi igitur filius. Accurſius.

g *Litis cõteſtatæ.* vel rei iudicatę: vt quia prius fuit amiſſa,& poſtea recuperata: vt infra de peti. heredi. ſi à domino vel à patre. §. quo tempore. Sed nunquid pater tenetur de peculio? Reſpõ. vtique: nec obſtat quod dicitur. C. ad Macedo. l. penult. hîc enim ceſſat Macedo. ſenatuſcon. propter ætatẽ: vt. ſ. eo. l. verum. §. fin. Item quid ſi acceperit decẽ mutuo,& omnia amiſit in ludo præter vnum denarium,& deinde cũ illo ſolo nummo omnia recuperauit? Reſpondeo, non tenetur niſi ad vnum. quia verum eſt conſumpturo & conſumenti eſſe creditum: vt ſupra. e. quod ſi. §. penulti. nec habet quod recuperauit, ex prima cauſa, ſcilicet mu-

SI minor vigintiquinque annis filiofamilias minori pecuniam credidit, melior eſt cauſa conſumentis: niſi locupletior ex hoc [f] inueniatur litis conteſtatę [g] tempore is qui accepit.

Eoipſo quòd minor cõpromittit, videtur læſus. hoc dicit. quod no. multùm. Bartolus.

B Minores ſi in iudicem compromiſerunt,& tutore auctore ſtipulati ſunt: [h] integri reſtitutionem aduerſus talem obligationem iure deſiderant. [i]

Propter intereſſe affectionis minor reſtituitur. Bartolus.

XXXV. HERMOGENIANVS *libro primo iuris Epitomarum.*

SI in emptionem [k] penes ſe collatam minor adiectione ab alio ſuperetur: implorans in integrum reſtitutionem audietur, [l] C ſi eius intereſſe emptã ab eo rem fuiſſe adprobetur, veluti quòd maiorum eius [m] fuiſſet: ita tamẽ, vt id quod ex licitatione acceſſit, ipſe offerat venditori.

Minor reſtituitur vt omiſſam allegationem ſeu probationẽ iterum inducat. hoc dicit. & eſt notabilis lex. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS *libro quinto Sententiarum.*

MInor† vigintiquinque annis omiſſam allegationẽ, [n]

tui, ſed magis ex adquiſitione facta in ludo: vt ar. j. ad legem Fal.
A l. iij. &. j. de here. ven. venditor. Si verò inhæreas huic literæ, niſi locupletior,&c.& tamen prius dixerat de conſumente: reſpon. bene poteſt fieri conſumptio in bonos vſus: vt ſi biberit vinum, vel ſi miniſtrauerit perſonis ſibi neceſſariis: & tunc cum inuenitur tempore litis conteſta. locupletior, nec ſit ei cauſa mutata, tenetur. hîc autẽ eſt cauſa mutata. Accur.

h *Stipulati ſunt.* ſcilicet pœnam hincinde. ſed ſine tutore non valet ipſo iure: vt. j. de arbi. ſi pupillus.

i *Iure deſiderant.* apparet lęſio quòd ab eo appellari non poteſt: vt C. de arbit. l. j. & de euictione non agitur: vt j. de euic. ſi dictũ. §. j. & quia inimicus eſt arbiter tempore cõpromiſſi. ſecus ſi poſt: quia tũc iure cõmuni habet exceptionem: vt. j. de arbit. non diſtinguemus. §. cum quidam. imò & ibi dico habere locum in integ. reſti. vt dixi. ſ. eo. in cauſæ. ij. in princ. Accurſius.

SI *in emptionem.*] CASVS. Pone: minor gerit rẽ ſub pacto addictionis in diem, hoc eſt ſi alius meliorẽ conditionem non attulerit vſque ad talẽ diem, minor eã habebit emptam. oblata fuit tandem melior conditio: quia alius pl⁹ obtulit, & rem obtinuit: læſus eſt minor in hoc quòd tantum nõ dedit: vult reſtitui. dicit quòd bene poteſt minor iſte,
D dum det illud plus quod alius dedit.

k *Si in emptionem.* minor emit ſub pacto addictionis in diem.

l *Audietur.* quia læſus eſt in hoc quòd potuit tantum offerre, quantum alius dare vult: quod facere recuſauit: vt infra de in diẽ addic. l. neceſſe. Accurſius.

m *Maiorum eius.* Not. intereſſe mirabile: vt. C. de admi. tu. l. lex quæ &. j. ſi quid in frau. pa. l. j. §. ſed ſi rem. & de bo. lib. l. libertus qui ſoluendo. in glo. pe. & ratione vicinitatis: vt. j. de leg. ij. ſi cui. & facit. j. manda. cum ſeruus. Quandoq; talia non admittuntur: vt. j. ad. l. Fal. pretia. &. j. ad legem Aquilliam. ſi ſeruum meum.

M*Inor.*] CASVS. Dum minor in iudicio fuit conuentus, lęſus fuit in hoc quòd legẽ quandã quæ faciebat ad cauſam ſuã, non allegauit. Dicitur quòd reſtituetur minor iſte. poteſt & pluribus aliis modis intelligi: quod dic vt in apparatu. Accur.

n *Allegationem.* id eſt exceptionem dilatoriam: vt. C. de proba. l. executionẽ. vel peremptoriã: vt. C. ſent. reſcin. nõ poſ. l. peremE ptorias. etiam in criminali: vt. j. ad. l. Iul. de adul. ſi maritus. §. lex Iulia. verſicu. præſcriptiones. Vel dic quòd probationem omiſit ante aperturam teſtium: quod maior non poſſet: vt in authen. de teſti. §. quia verò multi. coll. vij. Vel pone propriè allegationes, id eſt probationes legum ad cauſam pertinẽtium: vt. ſ. eod. l. minor autem. §. ſi autem princeps. Accurſius.

A*Vxilium.*] CASVS. In iſta. l. quandam regulam præmittit,& eam duabus rationibus probat: vt videbis per exempla. Primum eſt. Pone: minor. xxv. ann. act. iniuriarum per lapſum anni, vel expreſſim, id eſt per pactum remiſit. deinde petit reſtitui ad hoc vt ei liceat eius iniuriæ nomine agere. dicit quòd nec audietur neque reſtituetur.& eſt iſtud primum dictum. Secundum autem eſt, ꝙ vxor minoris adulterata eſt. vnde minor intra. lx. dies potuit eam ſine metu calumniæ accuſare, eã tamen nõ accuſauit, poſtea petiit reſtitui vt accuſare poſſit iure mariti, non obſtante hoc quòd. lx. dies fuerint præteriti. dicit quòd non audietur. Iſtis enim

† Concor. glo. pe. poſt medium in verſ. & ſi omiſit. alleg. in ca. 2. extra de offic. iudi. ordi.

enim caſibus non poteſt ſubueniri,niſi vt aliis noceat, hoc eſt vt alij in delictis puniantur. vnde quòd nõ erit reſtituendus, hoc eſt quia nihil abeſt,ſed vindictã quærit.[IN DELICTIS.] Dictum eſt ſtatim.§.quando contra eũ delinquitur:nunc quãdo ipſe minor delinquit. vnde pone: Minor delinquit: petit reſtitui vt habeatur pro non delinquente: an ſit audiendus?Et certè non,ſi crimẽ ſit atrocius vel atrociſſimum:vnde nõ poteſt reſtitui. ſed ſi delictum eſt priuatum & atrox,vt quia furtũ cõmiſit, in hoc quidẽ releuabitur vt habeatur pro tranſacto ſi potuit tranſegiſſe: vt.s.eo. ex cauſa.§. imperator. Si verò atrocius,vt in termino moto, mitigabit iudex pœnã.Si verò publicũ eſt: vt quia ecce minor deliquit, quia cõmiſit adulteriũ, vel incidit in aliquod capitulum.l.Iul. de adulte. quæ plura ſunt (quæ bene & melius in.l.iſta quàm in aliqua alia exprimuntur) non meretur reſtitui.Viui.

A

per in integrum reſtitutionis auxilium repetere poteſt.

In actionibus cõpetentibus ad vindictã ceſſat in integrũ reſtitutio. Itẽ aduerſus dolũ præſumptũ in futurũ minor nõ reſtituitur. Itẽ nec aduerſus verũ dolũ præteritũ niſi pœna minuatur. Bart.

XXXVII. TRYPHONINUS *libro tertio Disputationum.*

AVxilium in integrũ reſtitutionis exſecutionibus [a] pœnarum [b] paratum non eſt:ideoq; iniuriarum iudiciũ [c] ſemel omiſſum [d] repeti nõ poteſt. Sed & in ſexaginta diebus præteritis,in quibus iure mariti ſine calũnia [e] vir accuſare mulierẽ adulterij poteſt: denegatur ei in integrum reſtitutio. [f] Quod ius omiſſum ſi nunc repetere vult:quid aliud quàm delicti veniã,id eſt calũniæ [g] deprecatur?Et cum neque in delictis [h] neq; in calumniatoribus † prætorem ſuccurrere oportere certi iuris ſit,ceſſabit [i] in integrũ reſtitutio. In delictis [k] autẽ minor annis vigintiquinque nõ meretur in integrum reſtitutionẽ, vtiq; atrocioribus: [l] niſi quatenus interdũ miſeratio [m] ætatis ad mediocrem pœnam iudicẽ produxerit. * Sed vt ad legis Iuliæ de adulteriis coërcendis præcepta veniamus:vtique nulla deprecatio [n] adulterij

a *In exſecutionibus.* id eſt proſecutionibus faciendis contra alios.

† Secus in principe.

b *Pœnarũ.*quia in necem alterius poſtulatur:vt.s.eo. in cauſæ.j. reſpon. & ad vindictã tantùm:vt.j. de ſepul. vio. ſepulchri violati. in fi.alioquin habet locũ:puta ſi iuſta de cauſa non executionẽ, ſed pœnæ relaxationẽ petit : vt.j. ad legem Iul. ambi.l.j.&.j. ad ſenatuſconſul. Turpi.l.j.§. accuſationẽ.in fin.quę ſunt contra.Item aliud poteſt dici in pœna cõuentionali:quia remiſit fortè ſibi promiſſam.nam reſtituitur:vt.s.eo.l.ait prætor.in prin.& in.§.hodie.

* perduxerit.

c *Iudicium.*ciuile vel criminale.

d *Omiſſum.*pacto vel diſſimulatione:vel fortè etiã anni curſu:vt C.de iniur.ſi nõ cõuicij.Quid in actione furti?quidã idẽ.alij non idẽ:cũ nõ ad vindictã agat:ſicut fit in vtroq; iſtorũ caſuũ hîc.Ac.

e *Sine calumnia.*i.ſine metu calumniæ,ſi de accuſatione confidit: vt.C.de adul.l.iure.ſecus ſi non cõfidit:vt.j. ad.l. Iuli.de adult.l. is.cuius ope.§.fina.quæ eſt contra. Dic quòd ibi erat euidens calumnia:hîc non arg.C.qui accuſa.non poſ.l.ij.

f *In integrum reſtitutio.* ſecus in milite:vt.j.tit.ij.l.ſi qua.

g *Id eſt calumniæ.* quaſi dicat, vt liceat ei ſine metu pœnæ calum. accuſare. Sed certè imò & aliud. ſ. vt præferatur aliis accuſantibus.nã in his duobus priuilegiũ habet:vt.C.de adul.quamuis.ij. Nunquid ergo pro eo reſtituetur?reſpon.non,propter rationem ſuperiorem:quia exequi vult crimen.Accurſius.

h *In delictis.* ſcilicet aliis à ſe commiſſis.

i *Ceſſabit.* qualiter ceſſat, cũ ipſo iure minoribus pręſcriptiones nõ currant?Rñ.tria ſunt genera præſcriptionũ. quædã enim currunt:ſed reſtituitur minor:vt nõ nu.pecu.ex perſona defuncti:vt C.de nõ nu.pecu.ſi intra.Itẽ.xxx.vel.xl.ann.vt.C. in quibus cau. in integ.reſt.nõ eſt neceſ.l.ſi.in fi.Itẽ appellationis faciẽdæ:& iudicij terminãdi:& inuẽtarij [a] faciẽdi:vt.C.de iudi.properandũ.§. fi.& in auth.de her.& Fal.§.pupillis.col.j.Quædã currunt, & nõ reſtituuntur:vt.xl.dierũ:vt hîc.Itẽ præſcriptio quinquennij quæ obiicitur minori ad tuendũ ſtatũ defuncti:vt.C.ne de ſta.defuncto.l.ſi mater tua.&.j.ne de ſta.defun.l.nõ eſſe.Itẽ non numeratæ dotis: vt vltra tẽpora ſtatuta ibi non reſtituatur:vt in authen. de temp.non ſo.pe.§.ij.coll.vij. aliæ autem omnes ipſo iure non currunt:vt.C.in quibus cau.in integ.reſt.non eſt neceſ.l.finali.

a] Bal.dicit iſtã gl.ſing. ad hoc quòd tempus ad conficiendũ inuẽtarium currit minorib⁹, licèt poſſint reſtitui.Bolog.

k *In delictis.*ſupra locutus eſt in delictis ab alio commiſſis: hîc de commiſſis à minore.

l *Atrocioribus.*i.in his quæ proueniũt ex animo, ſiue ſit priuatũ, ſiue publicũ:vt.C.ſi aduer.delic.l.j.ſed & in illis ſubdiuidit:quia quædã ſunt atrocia,&,priuata:vt furtũ:& in illis dic vt.s.eo. ſi ex cauſa.§.nũc quædã atrociora:vt hîc.quædã atrociſſima, vt adulteriũ:in quo nullo modo ſubuenitur: vt hîc ſubiicit.

m *Miſeratio.* hoc etiã in ſene faceret: vt.j. de ter.mo.l.ij.

n *Deprecatio.* i. venia parcendi.

o *Minor annis.* ſ.vigintiquinque,maior tamẽ annis. xiiij. vt infra de adult.l.ſi minor.

p *Fatearur.* imò cõtra: vt.j.de queſt.l.j.§.diu⁹ ſed ibi nõ perſeuerauit in cõfeſſione quã fecit territus propter tormẽta:hîc ſic:vt.j.e.titu.de queſt.l.j.§.ſi quis vltro.

† Concor.in cap. bonæ memoriæ.1. cũ.gl. ſuper verbo,exceptione.extra de elect. & eſt ſumpta iſta auctoritas ex iſta lege.

q *Nec ſi quid.* præter crimẽ inceſtus:vt.j. de adul.l. ſi adulterium.§. fratres. nec puto ꝙ ſit ibi beneficiũ ſpeciale.

r *Duxerit.* vel reduxerit:vt.C. de adult. l. de crimine.&.l.crimen.& l.caſtitati.&.l.ſine metu.Accurſius.

ſ *Nõ dimiſerit.* hoc hodie corrigit:vt in auth. vt nul.iud.§. ſi verò hi. &.§.adulterã.col.ix.videtur enim generaliter loqui in omni adultera & dãnata etiã vbi maritus prętẽdere ignorantiã nõ poteſt.ſi autẽ poteſt, etiã iure veteri excuſatur: vt.j.de adul.l. mariti.§.quæſtum.

t *Cõmittit.*Not.ꝙ quis amittit beneficiũ propter ſuũ delictũ: vt. C. de iur.deli.l.ſi.§.ſi verò poſtquã.&.j.ſi fa.fur.fe.di.l.j.§.hoc autẽ. &.j.de rit.nup.l.ſenatoris filia.&.l.ſeq.§.ſi ignominioſam. &. s. de nego.geſt.l.ſiue.&.j.ſolu.ma.l.viro.&.C.de repu.l. conſenſus.

Beneficium amittit quis per ſuũ delictum.

pœnæ eſt,ſi ſe minor annis [o] adulterũ fateatur. [p] Dixi nec ſi quid [q] eorum commiſerit quæ pro adulterio eadẽ lex punit:veluti ſi adulterij damnatam ſciens vxorẽ duxerit: [r] aut in adulterio deprehẽſam vxorem nõ dimiſerit: [ſ] quæſtúmve de adulterio vxoris fecerit : pretiúmve pro comperto ſtupro acceperit:aut domũ præbuerit ad ſtuprum adulteriúmve in eã committendum: & non ſit ætatis excuſatio aduerſus præcepta legũ ei, qui dum leges inuocat, † contra eas committit. [t]

B

Si præſcriptio conuẽtionalis incipiat cũ defuncto maiore, & finiat cũ minore, currit ſine ſpe reſtitutionis: niſi cũ minore aliquid geſtum fuerit, vel aliquid interueniat ex quo etiã maior reſtitueretur. h. d. Et diuiditur in quinque partes.primò ponit thema,&quęſtionem. ſecundò ponit opinionẽ Pauli quã habebat ante ſententiã. tertiò ponit ſentẽtiam imperatoris, & vnã eius rationem. quartò ponit opinionẽ Pauli poſt ſententiam.quintò ponuntur quędã alię rationes quæ mouerunt principẽ. ſecunda ibi,putabã.tertia ibi, imperator.quarta ibi,dicebã,quinta ibi,quia tamen.Bartolus.

C

XXXVIII PAULUS *libro primo Decretorum.*

D

Æmilius.] CASVS. Aemilius quidã à vicino ſuo Ouinio nomine,fundum quendã emit ſub pacto.l.commiſſoriæ: puta fundum pro.xxx.& ſtatim.x. dedit: & conuenit ꝙ intra menſem alia.x.ſolueret:quod ſi nõ faceret vel nõ ſolueret,fundus eſſet inemptus. & ita de alio menſe ſequente. deceſſit iſte Aemilius, & puellam reliquit heredem. illius tutores nec primo nec ſecundo menſe aliquid ſoluerunt,& ita elapſum eſt tẽpus quo ſoluere debuerunt. vẽditor tamen elapſo tẽpore nihilominus denuntiauit puellæ vt ſolueret,& ſic tacitè à.l. cõmiſſoria receſſit. tandẽ quia illa ſoluere noluit:vẽditor ille fundũ alij vendidit: quod cũ perpendit puella,petiit reſtitui coram vno iudice, qui pronunciauit eam nõ eſſe reſtituendã:vnde illa appellauit ad imperatorem, & ita coram imperatore venerunt aduocati vtriuſq; partis. & allegabant:& ita fuit contra illam allegatum. Dicebat enim Paulus aduocatus aduerſæ partis quòd iſta puella non erat reſtituenda, quia pater ſuus cõtraxit:non illa.Imperator vidit puellã formoſam,& ideo valde fuit motus,& partem ſuam fouebat.vnde tres rationes aſſignat quare iſta puella ſit reſtituenda. Prima ratio talis eſt:quia tempus illud in quo puella fuit læſa, cucurrit tẽpore minoris ætatis.Secunda ratio eſt: quia lex commiſſoria eſt odioſa:vnde non debet huic puellæ obſtare.Tertia ratio eſt : quia iſti tutores ſunt ſuſpecti,eo quòd ita ſe malẽ circa factum iſtud habuerunt:vnde præſumitur hoc facto eorũ eos fraudẽ commiſiſſe.vnde iſtis rationibus motus eſt imperator vt eã reſtituat. plus tamen dicit Paulus: quia potiſſimã rationem imperator tradidit obliuioni.Nam ex quo venditor poſt tempus lapſum pretiũ petiit, videtur legi commiſſoriæ renuntiaſſe. & ſic quatuor rationes ſunt quæ faciebant pro illa,& quædam quæ non eſt in litera:

E

forte quia pulchra erat. & hoc dicit. [ID QVOD DICITVR.] Filiusfa. omiſit aliquid facere ex quo pertinebat ad patrem emolumẽtum. emancipatus petit reſtitui. dicit quòd nõ auditur: quia inſtitutus fuit contemplatione patris. Viuianus.

a *Data parte.* vẽditio fuit pro. xxx. ſed. x. nunc ſoluuntur, &. x. alio tempore, &. x. alio ſoluentur: vt ſubiicit.

b *Ab emptione.* cõputandos.

c *Tutoribus.* vt pretiũ ſoluant. & no. ꝙ non aperit ante diẽ finitam vel poſt fuerit facta denũtiatio. ſed dices poſt diem.

d *Reſtitui.* vt poſt tempus liceat ſibi auferre: quod iure cõmuni facere nõ poteſt: vt probari poteſt. ff. de arbit. Celſus. in prin. Sed cõtra videtur. ſ. quòd nõ petatur reſtitutio, cũ in re cõmuni poſſit offerri: vt. ff. de le. cõ. l. de lege. &. l. poſt diẽ. Sed illud efficaciter debet intelligi. ſ. ſi petiit & habuit: quod non placet: vt. ff. l. proxi. Vel dic ꝙ hîc denũtiauit progãdo in aliquod certũ tẽpus: quod & poſtea finitum eſt: vt. arg. ff. de verb. oblig. cũ ſtipulatus. vel ſi non certũ, tamen quoddã intelligitur: [a] quod magis intellectu percipi, quàm dici poteſt: vt. ff. de ſol. l. ratũ. ſicut & in cõmiſſione pœnæ dicimus: vt. ff. de arbi. l. cũ dies. §. fi. quo tranſacto poteſt exercere l. cõmiſſoriam, vt prius: datur tamen & poſt beneficiũ reſtitutionis quaſi ex eo quòd eſt geſtũ à minore in prorogatione facta ipſi minori: non quod à defuncto: aliàs ſi non eſt lapſum tempus prorogatum, cum iure cõmuni ſit tuta actione ex eo cõtractu, non habet reſtitutionem: vt. s. eo. in cauſæ. ij. Vel ſecundũ M. nil impedit & legi renuntiatum, & ſic ex eo cõtractu agi, & in integrum reſtitui: quod falſum eſt: vt. s. eo. in cauſæ. ij. §. Pomponius. in princ. Vel dic quòd ideo reſtituitur, quia plus conſequitur per reſtitutionem quàm per actionem ex eo contractu: quia fructus & ſimilia etiam à bonæ fidei poſſeſſore conſumptos: vt ſupra. l. patri. §. item. &. ff. tit. ij. necnon. §. fin. Vel verius dic quòd petebat reſtitui contra poſſeſſorẽ contra quem non habet actionem ex eo contractu: vt ſupra eo. in cauſæ. j. §. interdum.

* autem Antoninus.

a] Bal. dicit iſtam gloſſ. ſing. cũ ſuo text. ad hoc quòd interpellatio facta debitori, non conſtituit eum ſtatim in mora: ſed cum aliquo modico interuallo commoditatis tẽporis vt poſſit prouidere ſolutioni. Bolog.

AEmilius Larianus ab Obinio fundum Rutilianum lege commiſſaria emerat, data parte [a] pecuniæ, ita vt ſi intra duos mẽſes ab emptione [b] reliqui pretij partem dimidiam non ſoluiſſet, inemptus eſſet. item ſi intra alios duos menſes reliquum pretiũ non numeraſſet, ſimiliter eſſet inemptus. intra priores duos menſes Lariano defuncto, Rutiliana pupillaris ætatis ſucceſſerat, cuius tutores in ſolutione ceſſauerunt. venditor denuntiationibus tutoribus [c] ſæpe datis, poſt annum eandem poſſeſſionem Claudio Telemacho vendiderat. pupilla in integrum reſtitui [d] deſiderabat. victa tam apud prætorem, quàm apud præfectum [e] vrbi, prouocauerat. [f] Putabam [g] bene iudicatum: quòd [h] pater eius, non ipſa contraxerat. Imperator autem * motus eſt, [i] quòd dies committendi in tempus pupillæ incidiſſet, eáque effeciſſet ne pateretur legi venditionis. Dicebam poſſe magis [k] ea ratione reſtitui eam, quòd venditor denuntiando poſt diem quo placuerat eſſe commiſſum, & pretium petendo, receſſiſſe à lege ſua videretur. non me moueri, quòd dies poſtea tranſiſſet, non magis quàm ſi creditor pignus diſtraxiſſet poſt mortem debitoris, die ſolutionis finita. Quia tamen lex commiſſoria diſplicebat [l] ei, pronuntiauit in integrum reſtituendam. Mouit etiã illud imperatorem, quòd priores tutores qui non reſtitui deſideraſſent, ſuſpecti pronuntiati erant. [m]

B

Etiam poſt emancipationẽ non ſuccurritur filiis in id quod patri adquirunt. Bartolus.

Quod dicitur, non ſolere filiis familias poſt emãcipationem adhuc minoribus ſuccurri in iis quæ omiſiſſent [n] manentes in poteſtate: tunc rectè dicitur, cũ patri adquirere poſſunt.

C

Ab interlocutoria quæ quaſi totam cauſam dirimit, & in aliis prę iudiciũ parat, poteſt appellari: & pendẽte appellatione ab interlocutoria iudicis officium conqueſcit ſuper principali: & tempus in ea non currit. Item ſi appellans ab interlocutoria ſuccumbat, cauſa redit ad primum iudicem. hoc dicit. quam. l. no. Bartolus.

XXXIX. SCÆVOLA *libro ſecundo Digeſtorum.*

INtra vtile [o] tempus reſtitutionis apud præſidem petierunt in integrum reſtitutionem minores: & de ætate ſua probauerunt. dicta pro ætate ſententia,

e *Apud præfectum.* quia denegatur, niſi nouæ cauſæ, &c. vt. C. ſi ſæpius in integ. reſti. l. fi. appellare tamen potuit: vt hîc ſubiicitur.

f *Prouocauerat.* ad imperatorem.

g *Putabam.* ego Paulus.

h *Quod.* id eſt quia. ſed quomodo currit præſcriptio huius temporis, vt. C. in qui. cau. in integ. reſti. non eſt ne. l. fi. quæ eſt contra? Sol. hîc ex patris contractu: ibi ex ſuo: vt arg. ff. eo. l. etiam. Vel illa in tempore à lege inducto: hæc à contrahente.

i *Motus eſt.* pro pupilla.

k *Poſſe magis.* quàm quòd dies committendi incidiſſet in tempus pupillæ: & ſic conſentit Pau. quòd bene fuit reſtituta hoc caſu: quod non eſſet ſi denuntiatio non fuiſſet.

l *Diſplicebat.* quia eſt odioſa, & in fraudem vſurarum inducta: & ideo etiam in pignoribus reprobatur: vt. C. de pac. pig. l. fi.

m *Erant.* dic quòd imperator bene iudicauit hoc caſu ſecũdum omnes quãdo fuit renuntiatum legi commiſ. Sed ſi hoc nõ fuit, an ſit reſtituenda? ſecundum Pau. non: & eſt pro eo ff. qui. ex cau. in poſ. ea. l. apud. j. reſpõ. &. ff. de iur. fiſ. fiſcus. &. ff. ſolu. ma. ſi maritus. &. ff. de reg. iur. l. in omnibus. §. j. &. ff. de iudi. heres. j. reſpõ. &. C. ſi aduer. ven. pig. l. ij. ſic in commiſſione pœnarum: vt. ff. de nau. fœ. l. fi. & reſciſſione tranſactionum: vt C. de his quibus vt A indig. l. Polla. & in diſtra. pig. vt hîc dicit. ecõtra pro imperatore: quia tutores remoti ſunt vt ſuſpecti, vnde prẽſumi poteſt eorum fraude & machinatione rem eſſe amiſſam. Item quia lex cõmiſſoria eſt odioſa: vt. ff. de verb. obli. cum filius. Sed his auditis credo Pau. melius dixiſſe de iure: & ideo eius ſententia ſequenda eſt tanquam Iuſtiniani: vt C. de ve. iur. enuclean. l. j. §. his itaque. in fi. §. ſ. quando nõ eſt renuntiatum legi.

n *Omiſiſſent.* Puta non adierunt hereditatẽ relictam cõtemplatione patris. ſi autem ex contractu, meritò reſtituitur: ſiue in poteſtate, ſiue emancipatus cõueniatur: vt ſupra eo. l. iij. §. ſed vtrum. verſi. proinde ſi iuſſu. Item pone in legato purè relicto. ſecus ſi ſub cõditione: vt ſupra eod. l. iij. §. ſi quid in ſtipulatione au tẽ prius facta indiſtincte nõ reſtituitur, cum ſemper patri quęratur: vt infra de verb. oblig. ſi filius.

I*Ntra.*] CASVS. huius. l. variè cõſueuit poni: vt circa literam eſt notatum: ſed tu pone hoc modo: Minor fuit læſus in cõtractu: & dum compleuerat xxv. ann. petit reſtitui. Sententiatum fuit pro eo, ſcilicet de eo reſtituendo. aduerſarius appellauit: & dum cauſa appel. agebatur, elapſum eſt quadriennium quod datur ad reſtitutionem petendam: & factus eſt maior. xxx. an. & in iſta cauſa appel. ſimiliter compromittunt iſti maiores: quia à populo fuit D pronuntiata: & iſti minores facti maiores petunt ſentẽtiam executioni mandandam. Dicit quòd bene poſſunt ſentẽtiã executioni mãdare poſt. xxx. an. cum per eos nõ ſtetit. Vel dic ſecundò quòd minores fuerũt reſtituti vt actionem præſcriptione ſublatam poſſint intentare: & aduerſarius appellauit, & obtinuit. tandẽ iſti minores in cauſa appel. effecti maiores ſunt, dicitur quòd poſſunt poſt. xx. an. intentare rei vin. & rem ſuam vindicare. Tertio modo ponitur caſus: quia iudicatum fuit eum eſſe minorem: non tamen fuit reſtitutus, & ideo appellauit: & factus eſt maior. Dicitur quòd reſtituendus erit poſt. xxv. an. Secundum primam & ſecundam poſitionem dic in toto princ. cognoſci ſuper executione & cognitione. id eſt ſuper executione & demandatione eius. Et ſic tribus modis ponitur caſus huius. l. ſed in quolibet iſtorum duorum caſuum retineas thema primi caſus: quãdo fuit intra quadriennium, & factus fuit maior. Item nota ſecundum vltimum caſum, quia appellatur ab interlocutoria: & de incidẽti E pronunciatur nunquid hodie minor debet reſtitui. & hæc dicit. [VENDENTIBVS.] Curator minoris vendidit fundum minoris Titio puta: vult reſtitui minor contra Titium. dicitur quòd non poteſt reſtitui contra emptorem: ſed agat cõtra curatorem. hæc vera ſunt niſi velit reſtituere illi Titio expenſas quas fecit Titius emptor.

o *Intra vtile.* Tribus modis pone caſum. Primo quòd data fuit ſentẽtia pro ætate. ſ. quòd eſſet minor, & reſtitutus fuit. & quod ſubiicit cognitionem. ſ. executionis. & demandationẽ eius, cætera cognitionis. Et eodẽ modo expone in fi. perinde cognoſci, ſcilicet de executione. nã & in executione debet eſſe cauſæ cognitio ſaltẽ illa quæ dicitur. ff. de re iudi. l. à diuo. §. j. &. l. commodis. Secundò dic caſum ꝙ fuit reſtitutus vt actionem præſcriptione amiſſam. x. vel. xx. an. poſſit intẽdere. quæ tẽpore huius legis currebat cõtra minorẽ: vt. ff. eo. etiã. ſed hodie non, ſed tantũ. xxx. an. & in ea etiam poteſt poni: vt. C. in qui. cau. in integ. reſtit. non eſt neceſ.

UNED

neceſ.l.fi.in fi.Ideo autẽ nõ fuit ad rẽ reſtitut⁹, quia poſſeſſor nõ habebat ab eo cauſam.& ſecundum hoc dic cognitionem habẽdam in vtili rei vindicatione:& ſic vſq; in finem.§. dicas. Tertiò dic quòd fuit pro ætate data ſententia.ſ. quòd eſſet minor, non tamen reſtitutus, & ſecundum hoc dic cognitionem præſidis.ſ. habendã in danda vel denegãda in integr. reſti.& eodem modo vſque in finem. Sed huic tertię poſitioni tria obſtant. Primum quia retardatur hæc reſtitutio dãda vltra. xxix.an. qđ eſſe nõ debet: vt.C.de tẽp.in integ. reſti.l.petendæ.in prin.&.l.fi.& ſupra eod. Papinianus lib.ij.reſpon. ait exuli. §.fi.Sol.hoc eſt ſpeciale in odium aduerſarij qui dolũ fecit: vt.j.e.l. petẽdæ. in fi. & fauore minoris, qui fuit ſolicitus: vt.C.de inof.teſt.l. contra maiores. Secũdò ob.quia de incidẽti fuit hîc iudicatũ.ſ. eſſe minorẽ:quod eſſe non debuit, ſed tantùm de principali, ſcilicet de danda vel deneganda reſtitutione: vt.C. de ordi.iudi.l.j.in fi. & de ordi.cog. l.ij.Solu.hîc ſpeciale. vel dic quòd data fuit, ſed dari non debuit.[a] Vel diſtingue. an plenè cognoſcatur de incidẽti: & tũc pronuntietur: vt. C. ad.l. Corne.de falſis. vbi.& hîc. an ſemiplenè, & tũc nõ: vt in legib⁹ cõtrariis:&.j̃.de re iudi.à diuo.§.ſi ſuper.[b] Tertiò ob.quia fuit hîc appellatum ante definitiuam ſentẽtiam, ſcilicet à prædicta interlocutoria:quod eſſe non debet:vt.C.quo.ap.nõ reci.l.ante.ſed hîc ſpeciale. Vel dic ꝙ illa intelligitur niſi interlocutoria talis ſit quæ ſtatim executioni mandetur, vel cauſam ferè totam determinet:vt hîc eſt,&.s̃.eo.ait prætor.§.permittitur.

a] Iſtud eſt falſum: quia imperator infirmaſſet & non confirmaſſet interlocutoriam.

b] ſolue ſecũdũ Bal.hîc & dic quòd ſuper incidẽti non eſt ꝓnuntiãdum per ſeq. l.de neceſſitate. tamẽ ſi pronũtietur, valet ſentẽtia: nec ex hoc ſolo dicitur grauari aduerſarius, quia ſeorſum pronũtietur, vt hîc, quod eſt notabile ſecũdum eũdem Bald.

a *Egreſſi ætatem*. id eſt annum vtilẽ. Sed videtur hîc quòd annus ipſo iure non currat. cum enim ſit vtilis, & hic non poteſt plus facere quàm faciat, ergo non currit:vt.j̃.de diuer.& temp.præ.l. j. Sed dic ꝙ ita currit pendẽte appellatione, ſicut currebat prius, donec cauſa in integ. reſt.agebatur: cum pendente appellatione omnia ſint in eodẽ ſtatu:vt.j̃. nil no.ap.pen.l.j. Item in reſciſſoria quæ ſperatur naſci poſt reſtitutionem finitã, ideo currit ipſo iure annus, quia nec ibi fuit facta conteſtatio:vt.C. ex quib.cau. ma.l. fi. ſecus ſi fuiſſet facta lit.cõteſt. licèt quidã dicant contrariũ.currit ergo eis ann⁹ vtilis: quia iudex ſemper reddebat ius,& actor agebat,& reus defendebat: licèt omnia cõſumare non potuerunt:ſed tamen perinde habetur cognitio etiam poſt,ac ſi nõ cucurriſſet propter aduerſariorum dolum. Accurſius.

b *Non ſteterit*. ſecus ſi per eos ſtetiſſet: vt.C.de tempo.in integ. reſti.l.fin. & facit in authen. de appel.& intra quæ tempora.§.ij. col.iiij.& in authen.de appel.colla.viij.§.j.

c *Intra ætatem*. ſ.vtilem annum. Et no.hîc arg. quòd ſi cauſa cõmiſſa per fruſtrationes alterius partis vltra tẽpus fuit extenſa, ꝙ vltra etiam poſſit cognoſci: vt.C.de tempo.in integ.reſti.petendæ. Econtra quòd non:vt.j̃.mãda. diligenter. ADDITIO. Iſtã gloſ.ſequitur Bald. hîc: quia certa præfixa iudici delegato non prorogatur propter dolum litigantis:vt extra de offic.delega.de cauſis.ſed redit inſtantia ad delegantem:nec obſtat hęc lex,quia hîc tangebat ius partis:ſed in quæſtione glo. non tangit ius partis: vt.s̃.de offic.præſi.l.ſæpe.

d *Fundum*. cũ decreto. vel dic etiã ſine decreto.ſ. vrbanũ quodlibet. Hodie tamẽ nec vrbanũ: vt.C.de ad.tu.l.lex quæ. in prin. &.§.j.& de prædi.mi.ſi prædium ruſticum. &.C.ſi tut.vel curat. interue.l.etiam. Accurſius.

A e *Vix*. id eſt non, niſi vt ſubiicit.

f *Expenſas*. neceſſarias & vtiles, aliter de voluptariis:vt infra de admini.tuto.ſi ſine.§.interpoſito.

g *Conſtitutis*. & facit.C.de iudi.properãdum.§.fi. &.s̃.eod.l.cum mandato.§.j. Accur.

aduerſarij vt impedirẽt cognitionem præſidis, ad imperatorẽ appellarunt, præſes in euentum appellationis cætera cognitionis diſtulit.quæſitum eſt, ſi finita appellationis apud imperatorem cognitione,& iniuſta appellatione pronũtiata, egreſſi ætatẽ[a] deprehendantur, an cętera negotij implere poſsũt, cũ per eos nõ ſteterit[b] quò minus res finẽ accipiat. Reſpondi ſecundum ea quæ proponuntur, perinde cognoſci atque ſi nunc intra ætatem[c] eſſent.

Si minor omittit auxilium ordinarium contra curatores ſeu adminiſtratores, & intẽtat extraordinarium contra poſſeſſores: tenetur reſtituere omnes expenſas poſſeſſoribus. Bartolus.

Vendentibus curatoribus minoris fundum,[d] emptor extitit Lucius Titi⁹,& ſex ferè annis poſſedit:& longe longéq; rem meliorem fecit. quæro cum ſint idonei curatores, an minor aduerſus Titium emptorẽ in integrum reſtitui poſſit. Reſpondi, ex omnibus quæ proponerentur, vix[e] eſſe eũ reſtituendum, niſi ſi maluerit omnes expẽſas[f] quas bona fide emptor feciſſe adprobauerit, ei præſtare: maximè cum ſit ei paratum promptum auxilium, curatoribus eius idoneis conſtitutis.[g]

Stipulatio per quam nouatur actio iudicati, non habet paratam executionem, & ad hoc minor poteſt reſtitui. Bart.

XL. VLPIANVS *libro quinto Opinionum*.

Minor annis vigintiquinque, cui fideicommiſſum ſolui B pronuntiatum erat, cauerat id ſe accepiſſe: & cautionem eidem debitor quaſi creditæ[h] pecuniæ fecerat. in integrum reſtitui poteſt:[i] quia partam* ex cauſa iudicati perſecutionem nouo contractu ad initium alterius petitionis[k] redegerat.

* Sic Flor.& manuſcr.ſed gloſatores aptarunt paratam.

Vſuræ ab vno debitæ, cum fructibus perceptis ab aliis compenſantur. Bartolus.

Prædia patris ſui minor annis vigintiquinque ob debita rationis C tutelæ aliorum quam pater adminiſtrauerat, in ſolutum inconſultè[l] dedit.ad ſuam æquitatem per in integrum reſtitutionem reuocanda res eſt, vſuris pecuniæ quam conſtiterit ex tutela deberi, reputatis,[m] & cum quantitate fructum perceptorum compenſatis.

Beneficio mihi cõpetẽte ex perſona tua non vtor te inuito. Bart.

XLI. IVLIANVS *libro quadrageſimoquinto Digeſtorum*.

Minor annis.] CASVS. Paterfamilias decedẽs Titiũ heredem inſtituit: & cuidam minori legatũ dedit ſiue reliquit in teſtamento. & dũ controuerſia erat inter illum heredẽ & legatarium, qui heres.ſ.negauit legatũ deberi: tamẽ fuit pronuntiatum pro legatario minore.ſ.de legato præſtando: & ita habebat iſte minor actio.in factũ ex re iudicata ad legatum illud petendum: tamen heres dolo vel cautela induxit iſtum legatariũ minorem, vt ei legatũ remitteret: & ita cauit in quodam inſtrumento ſe legatum percepiſſe:& quandã ſummam pecuniæ debitor, hoc eſt heres ſcripſit ſe mutuo recepiſſe. dicit ꝙ poteſt reſtitui iſte minor. magis enim prodeſt ei ſi agat ac.in fac. ex re iudic.quã ex mutuo.[PRÆDIA.] Pater alicuius, puta Titij, geſſit tutelã, puta Seij: & malè:vnde patre Titij defuncto conuentus fuit minor.ſ.Titius act.tutelę.dixit minor, Titius ſcilicet, nolo imbrigari de iſtis. vnde aduerſario, id eſt Seio D dedit vnã vineam, vt eum in pace dimitteret: deinde pœnituit ſe hoc feciſſe. dicit quòd reſtitui poterit vt vineam ſuam recuperet cum fructibus: ſed pecuniam quam ex tutela paterna debet ſoluere cum vſuris, compenſare poterit cum fructibus:imò verius non computantur, ſed fit reputatio.

h *Creditæ*. id eſt mutuæ.

i *Reſtitui poteſt*. Quare hoc, cum ipſo iure ſit tutus? nam ſi nõ acceperat mutuum, non potuit per cautionem tolli ſubſtãtia veritatis. ſupereſt ergo prima actio in ſtatu ſuo:vt.C.ſi cer.peta.ſi nõ ſinguli.&.l. ſi ex pretio. Reſpon. hîc nouatio & ſtipulatio interceſſit: & ſic conſtituitur ciuile mutuum ex cauſa præcedenti: vt in.d.l.ſi ex pretio. Itẽ quid ſi ſua intereſt magis vt habeat actionem in factum ex ſentẽtia, quàm ex mutuo? Reſpondeo: quia de nouo oportet agi:vt infra de re iudica.l.iiij.§.ſi ex conuentione. Item vſuræ currunt ex ſententia poſt quatuor menſes: non autem in mutuo. Item quia maiores quàm in mutuo: vt.C.de E vſur.rei iudi.l.finali.

k *Petitionis*. aliàs contractus, & aliàs petitionis. Accurſius.

l *Inconſulte*. cum decreto tamẽ: aliàs ipſo iure non teneret alienatio. Vel dic quòd erant vrbana, quæ ſine decreto poterãt alienari tempore huius.l.vt.C.de admi.tu.l.lex quæ.in princ.

m *Reputatis*. propriè accipe: vt.s̃.de neg.geſtis. Neſennius.& impropriè dicitur ſtatim compenſatis. Vel dic impropriè: & pone &, pro id eſt: vt.j̃.de rei vindi.l. emptor. Vſuras autem ideo debet, quia contractus ex perſona defuncti deſcendit: & quia cucurriſſent fundo nõ dato:& tunc reponitur in eodem ſtatu.aliàs contra:vt.s̃.eo.patri.§.ſi pecuniam. verſi.item ex diuerſo.

S *I iudex*.] CASVS. Minor læſus fuit in vẽditione prædij,& reſtitut⁹:& ita emptor iuſſus fuit prędiũ reſtituere:& minor eſt iuſſus reddere prætiũ:nõ reddidit: quia noluit ꝙ ſibi reſtituatur fundus: nec ſtare ſentẽtiæ latæ in fauorem ſuũ: & poſtea noluit minor vt in integ. reſtitueretur. emptor enim voluit eum con-

UNED

pellere ad hoc actione in factum ex re iudi. & dicit quòd minor habet vtilem exceptionem:nec poterit emptor conqueri quòd grauatus fuerit. nam in tali ſtatu eſt emptor modò in quo fuit ab initio contractus quando cum minore contraxit.

a *Reddere*. quod facere debuit:vt.ſ̃.eo.quod ſi.j.§.penult. Acc.

b *Quia vnicuique*.vt hîc &.C. de pactis. ſi quis in conſcribendo. & de epiſcop. & cleri.ſi quis in conſcribendo. &.j̃. ad Velleianum.ſi mulier quod ex. Sed fallit in caſibus quos dixi.ſ̃. de pac.l.pactum. Item an poteſt beneficio minoris ætatis renũtiare? Dic quòd non, cum in hoc ipſo eſſet decept⁹: vt arg.ſ̃.eo. interdum. ibi, hoc enim ipſo &c. & l.& ſi ſine.§. reſtitutus. &.l. ait prætor. in princ. Quando autem iuri ſuo [a] vnuſquiſque renuntiare poteſt, dixi plenè in authẽ. vt ſine prohibitione matres debitrices & creditrices tu ge.mi.§.quia verò.in glo. ſenatuſconſulto.col.vij.

*vti.additur in manuſcri. quod hîc erit ſubaudiẽdum.

†Sic Flor. & manuſcrip. Vbi gloſſa interlinearis interpretatur: id eſt, emptor. poteſt tamẽ & de adoleſcẽte intelligi, vt non habeat poſtea aliã reſtitutionẽ aduerſus pœnitẽtiam ſuam.

a] Concor. etiã in ca. q̃ periculoſum 6.q.1.& in c. ſtatuim⁹.extra de regu. vbi no.qualites quis poteſt renũtiare iuri ſuo.

c *Venditor*. id eſt emptor. ſic infra de actio. empt.l. veteres.

SI iudex circumuento in vẽditione adoleſcẽti iuſſit fundum reſtitui, eúmque pretium emptori reddere: [a]& hic nolit *hac in integrũ reſtitutione: pœnitẽtia acta exceptionẽ vtilem aduerſus petẽtem pretiũ, quaſi ex cauſa iudicati adoleſcens habere poterit: quia vnicuiq; [b] licet contemnere hæc quæ pro ſe introducta ſunt: nec queri poterit †vẽditor, [c]ſi reſtitutus fuerit in eam cauſam in qua ſe ipſe conſtituit, & quam mutare non potuiſſet ſi minor auxilium prætoris non imploraſſet.

Iudex poteſt reſtituere cõtra ſententiã ſuã vel prędeceſſoris ſui.Bar.

XLII. VLPIANVS *libro ſecundo de Officio proconſulis*.

PRæſes prouincię minorem in integrũ reſtituere poteſt etiã cõtra ſuam vel deceſſoris ſui ſententiam. [d] quod enim [e] appellatio interpoſita maioribus præſtat, hoc [f] beneficio ætatis conſequũtur minores.

Ea quæ pariũt magnum præiudicium, ſunt cum plena cauſæ cognitione tractanda .h.d. Primò ponit dictũ: ſecundò illud probat per rationẽ.ſecunda ibi, quia.Bar.

P*Ræſes*.] CASVS. Planũ eſt quod hîc dicitur. dicit enim ꝙ præſes poteſt reſtituere cõtra ſententiã prædeceſſoris ſui: quia ſicut iuuatur maior per appellationẽ, ita iuuãtur minores beneficio ætatis. Viuianus.

d *Sententiam*. in eo quòd dicit ſentẽtiam, eſt cõtra.C.de appel.l. eos.j.in prin.&.j̃.de re iudi.l. iudex. Item in eo quod dicit prædeceſſoris, eſt cõtra.C.ſen.reſc.nõ poſ.l.j. Sed dic ꝙ hæc in reſtitutione loquit̃, illa in appellatione:vt dixi.ſ̃.e.in cauſæ.in fi. Ac.

e *Quod enim*. bene dixi reſtitui poſſe minorem: quòd enim &c. Sed an minor poſſit appellare? Hîc innuitur quòd non.ſed contra puto:vt. C.quando prouo.non eſt neceſ.l. ſi pater.&.j̃.de re. iur.l.non debet. Tutius tamen eſt ſibi reſtitui.

f *Hoc*. & plus.

D*E ætate*.] CASVS. Dicit quòd probari debet ætas cum cognitione cauſæ:quia ętate probata in aliis ſuis cauſis, etiam in iſta præiudicatur reſtitutioni minoris. & hoc dicit, & pone exempla vt circa literam. Viuianus.

Minor ad honores admitti nõ poteſt.

g *Dicit*. volebat ad honores admitti:quod minor non poſſet:vt j̃.de mu.& hono.l.ad rempu. Vel exigere à debitore:quod aliàs non poſſet ſine curatore:vt.ſ̃.eo.l.ait prætor.§.ij.Vel ſolus in iudicio ſiſtere: quod aliàs non poſſet:vt. C.qui legi.per ha.ſtan.in iud.vel non.l.j.&.ij.vel rem ſuã alienare ſine decreto, quod aliàs non poſſet ſine decreto iudicis:vt.j̃.de reb.eo.l.j.Vel ſuarum rerum vult adminiſtrationem, quam aliàs non debet habere:vt.ſ̃. eo.l.j.in fin.in quibus omnibus aduerſarius ei contradicebat. & ſic patet caſus. Accurſius.

h *Probandum eſt*. in cauſæ cognitione vertitur, quòd præſentes ſint aduerſarij:vt.ſ̃.e.in cauſæ.j.§.cauſa.&.l.etiã.j.§.fi.Sed à quo probatur? Dic ꝙ ex aſpectu dabit iudex onus probandi cui vult: ar.ſ̃.e.l.minor. & in hoc etiã poteſt dici ꝙ cauſæ cognitio verſetur. Nec ob.inſt.quibus.mo.tu.fi.in prin.quia ibi non probatur, ſit pubes vel impubes, per aſpectũ. ſed per annos: qui anni poſſunt per aſpectũ probari: vt dictum eſt.vel ibi de alio aſpectu dicit.Quid ſi nõ patet? Reſp.ei qui dicit, vt.j̃.de prob.l.ei incũbit. &.C.de proba.actor.& eſt pro hoc.C.e.de in integ.reſt.mino.ſi minorẽ.& quod dicitur hîc. Et ita duobus caſibus poteſt hęc lex loqui, quãdo.ſ.aſpectu minor apparet.Item quãdo in dubio ipſe dicit aduerſarius negat. Quid ſi vterque negatiuè proponat? Reſp.fortè præſumam quòd ſit minor:cum ſemel fuerit minor: argu.C.de proba.ſiue poſſidetis.&.C.eo.l.ſi minorem.

A i *Eiuſdem adoleſcentis*. ſcilicet in eo facto quod probauerit ſe maiorem: & tunc omnino ſi circumuenire voluerit:vt. C.ſi mi.ſe maio.di.l.ſi alterius.alias quandiu probetur contra:vt.j̃.de confeſ.l.certum.§.penulti.quæ eſt contra. Et quod dicit aliis cauſis: quæro nunquid ſi probauerit ſe maiorem:agendo cum vno, pręiudicat ſibi quo minus poſſit dicere ſe minorem agendo cum alio, vel etiam cum eodem in alia cauſa? Quidã dicunt quòd non: quia res inter alios acta &c. vt ſupra de pactis.l. ſi vnus.§. ante omnia. Et quod dicitur in aliis, de quibus ſcilicet eſt dictum expreſſè vt præiudicet, vel etiam tacitè: vt ſi quid in republica culpa adminiſtrauit minor in dignitate electus. nam ſententia ſiue decretum electionis pręiudicat ſibi, quia tũc probauit ſe maiorẽ:vt teneatur his quos læſit culpa, nec poſſit reſtitui:licèt aliàs reſtituatur per culpam.Vel dic verius contra omnes ſibi fieri præiudicium: vt ſupra eo.l.minor.iij. vbi dicit, medio tempore: & vbi dicit, an periculum &c. Item ne ſit contrahentibus ſecũ pernicioſa iudicis ſententia:vt.C. de his qui ven.ætat.l.j. Item quia vt in ſimilibus ſententia facit ius, ſic & hîc faciat : vt infra de liber. agno.l.j.in fin.&.l.ij.&.iij.in prin. Item quid ſi iurauit in vno contractu ſe maiorem? Reſpon.non præiudicat aliis.

†Vide quæ not.in ca.literas.in glo. pœnę.de reſcrip. in clemen.

XLIII. MARCELLVS *libro primo de officio præſidis*.

DE ætate eius† qui ſe maiorem annis vigintiquinque dicit, [g] cauſa cognita probãdum eſt: [h] quia per eam probationem in integrum reſtitutioni eiuſdem adoleſcentis [i] & aliis cauſis præiudicatur.

B Minores reſtituuntur cum læduntur: aliàs ſecus. Bart.

XLIIII. VLPIANVS *libro quinto Opinionum*.

NOn omnia quæ minores annis vigintiquinque gerunt, irrita [k] ſunt, ſed ea tantùm quæ cauſa cognita eiuſmodi deprehẽſa ſunt: vel ab aliis circumuenti, vel ſua facilitate decepti, aut quod habuerunt amiſerunt, aut quod adquirere emolumentum potuerunt omiſerint, [l] aut ſe oneri [m] quod non ſuſcipere licuit obligauerunt.

C Aduerſus pręſcriptionem completam dum quis erat in vtero, reſtituitur. Bartolus.

XLV. CALLISTRATVS *libro primo Edicti monitorij*.

ETiam ei qui prius quã naſceretur vſucaptũ amiſit, [n] reſtituẽdam actionem Labeo ſcribit.

N*On omnia*.] CASVS. Minor non potuit comedere partem de fabis, vel de cõpoſta.nunquid reſtituetur? Certè non.nã
D in his ſolũ erit reſtituẽdus in quibus fuit deceptus propria facilitate, vel aduerſarij calliditate: vnde ſi aliud omiſerit, vel ſe oneroſæ hereditati immiſcuerit, cõtra talia bene poterit reſtitui. Vi.

k *Irrita*. id eſt irritanda.& facit.ſ̃.eo. quòd ſi minor.§. non ſemper.&.l.verùm.§.ſciendum. Accurſius.

l *Omiſerint*. vt.C.ſi vt omiſ.here.vel bo.poſ.l.j.

m *Oneri*. Exemplum.ſ̃.eo.l.minor.xxv.an.item infra de rec.ard. cum lege.

E*Tiam*.] CASVS. Incipiebam rem tuã vſucapere:& cum curreret vſucapio per biennium & dimidium, poſtea deceſſiſti vxore tua grauida relicta:&ita antequam naſceretur filius, compleui vſucapionem, dicit quod filius poſtea natus reſtituetur vt poſſit eam rem vindicare ac ſi vſucapta non eſſet.

n *Amiſit*. Intelligunt hãc.l. omnes quãdo vſucapio fuit cœpta contra prædeceſſorem pupilli:ſed completa cõtra pupillum etiã nõ natum, cum pro nato habeatur:vt.ſ̃.de ſta.ho.l.qui in vtero.
E & ſic reſtituitur vt hîc. ſecus autẽ ſi contra pupillum incepiſſet: quia tunc ipſo iure non currit:vt.j̃.de adquir.re.do.l.bonæ.quæ eſt contra. [b] & eſt hîc arg.eius quod eſt.j̃.de fund.do.l.ſi fundũ. & dicunt hanc non corrigi per illam.C.in qui.cau.in integ. reſti. non eſt neceſ.l.ſi. Alij poſtea vltra procedunt vt dicant corrigi: vt etiam prius inchoata ipſo iure non currat contra pupillum, per prædictam.l.C.ſicut in præſcrip.xxx.an.C. de præſcript.xxx. anno. ſicut.in fin. Sed his omnibus obiicitur quòd videtur currere etiam ſine ſpe reſtitutionis : vt ſupra eo.l. Æmilius. cui poſſunt reſpondere: quia ibi erat præſcriptio voluntaria, hîc autem legalis. Tu dicas melius quòd vſucapio hîc contra nullum fuit completa : fuit tamen ab aliquo completa: vt argu.infra de naut.fœ.l.fi.& infra de vſucap.l. cœptam.nec habetur pro nato, cum de incõmodo ſuo tractetur.vel ſi habetur, idem eſt ſenſus. & ſic iam nõ eſt locus prædictis: quia res pupillaris dicitur præſcribi. Et quod dicit, amiſit:dic id eſt inuenit poſtea amiſſum.

b] Sol.verũ eſt quòd nõ poteſt incipi vſucapio cõtra pupillũ, ſed cœpta cõtra maiorẽ beneperficitur cõtra pupillum. facit infra de fundo. l. ſi fundum ſecũdũ Bar.

nam

UNED

nam nullo tempore fuit pupilli: & ſecundum hoc non fuit adita hereditas per tutorem.

Imperator.] CASVS. Dum minor ageret contra debitorem ſuũ in iudicio, tutor colluſit cum debitore: vnde & minorẽ induxit ad hoc. nam aduerſariũ paſſus eſt abſolui: vel vt cõfiteretur eum eſſe abſoluendum. Dicit quòd in minoris eſt electione, agat contra tutorem, an velit reſtitui contra debitorẽ abſolutum. Viuia.

a *Eum.* ſ. minorem.

b *Licentiam.* i. neceſſe habet: vt in auth. de nõ alie. §. neq; illud. col. ij. & ſic eſt ſpeciale in iudiciis: vt. C. de iud. l. properandum. §. fi. ſecus in aliis: vt. C. ſi tuto. vel cur. interue. l. fi. Vel dic quòd minor habet electionẽ cũ amiſit veterẽ actionẽ: vt hîc, &. j. de admi. tu. ſi minoris. ſecus ſi amiſit inſtantiã tantũ: vt in. d. l. properandũ. in fi. & ſic hęc dictio licẽtia, propriè ponitur. Itẽ quod dicit ex integro. i. data reſtitutione in integrum. ſed cur nõ intendit primã: & ſi obiiciatur exceptio, replicet: vt. ſ. de dolo. l. cũ à te. & ſic debet denegari reſtitutio: vt. ſ. eod. in cauſæ. ij. in princ. Reſpõ. hîc fraus interceſſit tutoris tantum, non vtriuſque: & ideo non fuit colluſio: vnde non datur replicatio.

* In vulgatis eſt lex Imperator. cũ inſcriptione Vlpiani. ſed Flor. & in manuſc. eſt paragraph⁹. † Diuus Pius.

l. Plautius. ſ. de procur.

Poteſt minor prius agere cũ tutore quàm cum contrahente: & econtra. Bartolus.

Imperator* Titus† Antoninus reſcripſit, eum[a] qui fraude tutoris aduerſarium ſuum diceret abſolutum, & agere cum eo ex integro vellet: licentiã[b] habere prius cum tutore agere.

In integrũ reſtitutio non tranſit ad defenſorem ſine mandato.

XLVI. PAVLVS *libro ſecundo Reſponſorum.*

Evm qui ex ſua voluntate[c] minorem annis in iudicio defendit, & cõdemnatus eſt, ex cauſa iudicati poſſe cõueniri: nec eius quem defendit, ętatem ad reſtitutionem inpetrandã ei prodeſſe,[d] cum cauſam iudicati recuſare nõ poſſit.[e] Ex quo apparet, nec eum cuius nomine condemnatus eſt, auxiliũ reſtitutionis propter eam ſententiam implorare[f] poſſe.

Denuntiatio eius qui non habet ius denuntiandi, non conſtituit aliquem bonæ fidei. Itẽ contra bonæ fidei contractum minor reſtituitur. Bartolus.

XLVII. SCÆVOLA *libro primo Reſponſorum.*

Tvtor vrguentibus creditoribus rem pupillarem bona fide[g] vendidit, denuntiante tamẽ matre & emptoribus.[h] quæro, cum vrguẽtibus creditoribus diſtracta ſit, nec de ſordibus tutoris meritò quippiã dici poteſt, an pupillus in integrũ reſtitui poteſt. Reſpondi cognita cauſa ęſtimandum: nec idcirco[i] ſi iuſtum ſit reſtitui, denegandum id auxilium, quòd tutor delicto* vacaret.

Si per reſtitutionem à parte cõtractus receditur, poteſt ille cõtra quem agitur, à toto recedere. Bar.

Curator adoleſcentiũ prædia[k] communia ſibi[l] & his quorũ curam adminiſtrabat, vẽdidit. quęro ſi decreto prætoris adoleſcẽtes in integrum reſtituti fuerint, an eatenus venditio reſcindenda ſit, quatenus adoleſcentium pro parte fundus communis fuit. Reſpõdi eatenus reſcindi, niſi ſi emptor à toto contractu velit diſcedi, quòd partem empturus non eſſet.[m] Item quæro, emptor vtrum à Seio & Sempronio pupillis[n] pretium cum vſuris recipere deberet, an verò ab herede curatoris. Reſpondi heredes quidem curatoris teneri:[o] verùm in Seium & Semproniũ pro parte qua eorũ fundus fuit, actiones dandas:[p] vtique ſi ad eos accepta pecunia pro eadem parte perueniſſet.[q]

Reſtituto fideiuſſore non videtur reſtitutus principalis. Bartolus.

XLVIII. PAVLVS *libro primo Sententiarum.*

Minor ſe in id quod fideiuſſit vel mandauit,[r] in integrũ reſtituendo,[s] reum principalem non liberat.

Per reſtitutionem non reuocatur libertas conceſſa per emptorem. Bartolus.

Minor ancillam vẽdidit. ſi eam emptor manumiſerit, ob hoc[t] in integrum reſtitui non poterit:[u] ſed aduerſus emptorem[x] quanti ſua intereſt actionem[y] habebit.

Aduerſus pactum circa dotem appoſitum minor reſtituitur. Bar.

Mulier minor[z] vigintiquinque annis ſi pactione dotis deterior conditio eius fiat, & tale pactum inierit, quod nunquam maioris ætatis conſtitutæ paciſcerentur, atque ideo reuocare velit: audienda eſt.

Aduerſus vẽditionem validam minor reſtituitur. Bartolus.

XLIX. VLPIANVS *libro trigeſimoquinto ad Edictum.*

Si res pupillaris vel adoleſcentis diſtracta fuerit, quam lex

Evm qui.] CASVS. Cõueniebam minorem abſente tutore. eius defenſorem te obtuliſti: & cõdemnatus es. fiet executio in te: & non habebis in integr. reſti. ex perſona illius minoris: & ſic non poteris reſtitui ex perſona minoris quẽ defendis, quia neque minor ille poſſet reſtitui, cum nullum damnũ patiatur. Viuianus.

* in manuſc. caret.

c *Ex voluntate.* ſ. ſine mãdato. ſi autem cum mãdato, reſtituitur: niſi à procuratore res ſeruari poſſit: vt. ſ. e. cum mãdato. §. ſin autem. ſi autem ex neceſſitate, vt tutor vel curator, tunc reſtituitur minor indiſtinctè: vt. C. ſi aduer. rem iudi. l. cum & minores.

d *Ei prodeſſe.* eum: nec illi competit: quia non eſt læſus. aliàs contra: vt ſupra de procur. l. minor. §. quoniam.

e *Non poſſit.* quia vltro ſe obtulit: vt infra de re iudi. ſi ſe. (eſt. l. iiij. in princ.) & ſupra de procur. l. ſi procurator. in fine.

f *Implorare.* ſcilicet aduerſus victorem: quia ei non tenetur: ſed aduerſus victum ſic, ſi ab eo conueniatur actione neg. geſt. ſecundum M. ſed certè aut bene geſſit, & tunc minor tenetur: & non reſtituitur. aut malè: & tunc non tenetur, & ſic non indiget reſtitutione: vt infra iudi. ſol. iam tamen. §. in hac.

Tvtor.] CASVS. Titius cum meus tutor eſſet, & ex iſta cauſa rem meam vẽdere volebat, mater mea denuntiauit emptoribus ne emerent: & Titius meus tutor nihilo minus vẽdidit. valet quidem venditio, & ego minor potero reſtitui ſi læſus ſum.

[CVRATOR.] Titius erat curator nepotis vel nepotũ ſuorum, & communia cũ iſtis nepotibus habebat prædia, quæ iſte Titius vẽdidit. nepotes minores volunt reſtitui, & reſtituti ſunt. Dicitur hîc quòd venditio non reſcinditur niſi pro parte minorum: niſi emptor in ſolidũ velit reſcindi. & iſte emptor habebit actionem pro pretio pro parte illorũ minorum aduerſus iſtos minores: & pro parte Titij habebit act. contra eum vel eius heredes. Viuia.

g *Bona fide.* cum decreto, ſi talis erat quæ decretum deſiderabat.

h *Emptoribus.* vt non emerent, quod tamen nihil facit.

i *Nec idcirco.* ſecus in caſibus in quibus tamẽ propter ſordes tutoris, vel aduerſarij calliditatem. nõ autẽ ſui facilitate reſtituitur: vt. ſ. e. l. denique. §. j. ibi, ſed & ſi probaretur, &c. & l. & ſi ſine. §. quæſitũ eſt & tertius: vt. C. ſi aduer. ven. pig. l. j. Item huic dicto eſt arg. contra. ſupra eod. l. minor. xxv. an. in fi. & de procu. l. ſi quis in rem.

k *Prædia.* vrbana vel ruſtica: cũ decreto tamen. Accurſius.

l *Sibi.* ſ. curatori.

m *Non eſſet.* facit huic dicto. j. de in diem addic. l. quòd ſi vno. & de act. emp. l. Iulianus. §. ſi quis cõmuni. &. ſ. eod. l. etiam. j. §. j. &. ſ. de in integ. reſtit. l. Seio. & j. de ſolu. ſi quis aliam. Accurſius.

n *Pupillis.* i. adoleſcentibus: vt. ſ. eo. propoſuit. Vel dic ꝙ loquitur de pupillis qui ſucceſſerant adoleſcentibus. Vel dic quòd quidam erant pupilli, quidam adoleſcentes.

o *Teneri.* pro parte quæ fuit patris eorum.

p *Actiones dandas.* ſ. emptori: vt. C. quando ex fac. tut. l. ſi in rẽ. habet etiam exceptionẽ hic emptor: vt. C. de prædi. mino. l. vtere. & l. ſi prædium.

q *Perueniſſet.* facit. C. de repud. l. j.

Minor.] CASVS. Si minor fideiubeat pro aliquo, poteſt reſtitui: & non liberatur alius, ſcilicet principalis. Item ſi ancilla quã vendidit minor, manumiſſa eſt ab ipſo emptore: minor contra libertatem nõ debet reſtitui, ſed aget contra emptorem quãti ſua intereſt. Item ſi mulier læſa fuerit ſcilicet minor aliquid paciſcendo in læſionem dotis: reſtituenda erit. Viuianus.

r *Vel mandauit.* non in rem ſuam: aliàs fideiuſſor pro principali, & econuerſo habendi ſunt: niſi dolo hæc fierent.

ſ *Reſtituendo.* id eſt reſtitui poſtulando.

t *Ob hoc.* id eſt propter manumiſſionem.

u *Non poterit.* ſ. contra libertatem: vt ſupra eo. ſi ex cauſa. in fin.

x *Emptorem.* qui decepit minorem: non aliàs: vt. j. de iure do. ſi res. §. j. vel etiam dolo cuius manumiſit venditor qui non tradiderit: aliàs quaſi interitu ſpeciei liberatus non tenetur: vt infra de ſolu. l. ſi mihi alienum.

y *Actionem.* petita reſtitutione.

z *Minor.* facit ſupra eo. ſi ex cauſa. §. in dotis.

a **S** *I res. Non prohibet*, vt prædium vrbanum ſecundũ has leges: vt. C. de admini. tuto. l. lex quæ. in prin. & tunc dic grande damnũ, &c. abnegatiuè: id eſt non minimũ. Nam pro minimo nõ datur: vt. ſ. de in integ. reſtitu. l. ſcio. Sic & dicitur capitis deminutio magna, id eſt nõ minima: vt. j. ad Tertyl. l. j. §. proinde. & arg. ſ. de dolo. nõ debet. in fi. Vel dic ꝙ loquitur in his quæ ſeruari nõ poſſunt: & tunc nõ fit pro modico: & ſunt omnia plana: vt. ſ. eo. & ſi ſine §. idem faciunt.

Reſtitutio pro minimo non datur. L. i. j. de reb. eorum.

b *Interceſſit*. ſi colluſio interuenit, etiam pro paruo vel minimo dãno reſtituitur.

I *N ius.*] CASVS. Quidã iuriſperitus amicum ſuum ſuper quadam quæſtione conſuluit: & antequã ab ipſo reſponſionem reciperet: quid ſibi videbatur, quærens de eadem reſpondit: & ſic ſtulta quæſtio talis eſt: Quidã minor fideiuſſit pro quodam debitore: qui tenebatur act. tẽporali: & reſtabant fortè. x. dies quòd liberari poſſet debitor: petit iſte minor reſtitui, & reſtitutus eſt: & eo reſtituto reſtituta fuit priſtina actio creditori. nunquid ille creditor totũ tempus habebit quod nomine eius actionis cõpetebat ab initio: an ſolũ. x. dies qui ſupererant cũ iſte interceſſit? Et dicit quòd ſolũ habebit. x. dies. & ideo planum eſt quod hîc dicitur.

* In vulgat. & manuſcri. incipit, Iunius.

diſtrahi non prohibet,[a] venditio quidem valet: verũtamen ſi grande damnũ pupilli vel adoleſcentis verſatur, etiam ſi colluſio non interceſſit,[b] diſtractio per in integrum reſtitutionem reuocatur.

Minore reſtituto reſtituitur actio in priſtinũ debitorẽ in eo ſtatu in quo erat tẽpore nouationis.

B

I. POMPONIVS *libro nono Epiſtularum & Variarum lectionum.*

I Nius* Diophantus Pomponio ſuo ſalutẽ. Minor vigintiquinque annis nouandi animo interceſſit pro eo qui temporali actione tenebatur, tunc cum adhuc ſuperarent decem dies: & poſtea in integrum reſtitutus eſt. vtrum reſtitutio quæ creditori aduerſus priorem debitorem datur,[c] decẽ dierum ſit, an plenior? Ego didici, ex tempore in integrũ reſtitutionis[d] tantundem temporis præſtandum, quantum ſupererat:[e] tu quid de eo putas, velim reſcribas. Reſpondit: Sine dubio[f] quod de temporali actione in qua interceſſit minor, ſenſiſti, puto verius eſſe: ideoque & pignus quod dederat prior debitor manet[g] obligatum.

c *Debitorem datur*. pro conſtanti habet quòd detur: vt. C. de reputa. l. j. §. j. in fine. niſi in fraudem creditorum fuit hoc factum: vt infra de fideiuſ. ſi Titius. in fi. Et intellige hanc in minore adulto intercedente. ſecus in pupillo: quia nec ipſe reſtituitur, cum non teneatur cum effectu: ideo nec creditor ſecundum Placen. Vel dic idem in vtroq;, vt ſi ſic interceſſerint, quòd teneantur: vt cum auctoritate tuto. vel curato. vel etiam ſine curatore ſi eum non habent: & quia tenentur, reſtituuntur: & per cõſequens creditor in priorem debitorem: vt hîc, & dicta. l. j. C. de reputat. An verò ſic quòd non teneatur niſi naturaliter: vt quia ſine tutore vel curatore cum haberet eum? tunc non reſtituitur: & per conſequens non reſtituitur: vt inſtit. qui. mo. tolli. obli. §. præterea.

d *Reſtitutionis*. ſcilicet datæ.

a] Vide. c. t. de reſt. in integ. in Clemẽ.

e *Supererat*. ſ. tempore interceſſionis: & ſic dabuntur. x. dies per officium iudicis ex tẽpore[a] datæ reſtitutionis. ſecus in muliere: quia tunc ſtatim currunt ipſo iure: vt. j. ad Velle. debitrix. §. fi. & l. quàuis. §. ſi mulieri. &. §. ſi cũ eſſem. & eſt ratio: quia ibi illa interceſſio ſtatim inefficax eſt: & ideo ſtatim poteſt agi cõtra priorem debitorẽ: hîc non niſi petita reſtitutione. Sed nonne contra minorem debet agere? Reſpon. non: quia reſtitutionem contra ſententiam impetraſſet: imò etiam exactam pecuniam recuperaſſet. & inde mihi imputari non poteſt: imò quia iam reſtitutus eſt.

f *Sine dubio*. humiliter ſtultè quærẽti reſpondet: ſic & aliàs econtra. j. de teſta. l. Domitius. nec enim debuit ſe ſciolum fingere.

g *Manet*. imò non manet quaſi nouatione ſublatũ, niſi actũ fuit vt eſſet repetitũ: vt. j. de noua. aliam. &. C. etiã ob chiro. pe. pig. tene. poſſ. l. j. ſed dic fuiſſe actũ. Vel dic manet, id eſt iterũ in obligationẽ recidit per reſtitutionẽ: vt. ſ. eo. l. patri. §. pe. Vel dic propriè: vt infra ad Vell. l. aliquando. §. pen. quæ vltima non placet.

DE CAPITE MINVTIS.

Cõtinuatio.

Dictum eſt ſupra de reſtitutione quæ iure actionis & per officium iudicis ratione ætatis datur: nunc de illa quæ fit per ſtatus mutationem: vt ſupra de in integ. reſti. l. i. & . 2.

Quarta datur his qui propter minimã capitis deminutionẽ debitoris actiones ſuas amiſerũt, reſciſſa capitis deminutione, vt fit ex edicto de bonorũ poſſeſſione cõtra tabulas, eorũ etiã gratia qui capite minuti ſunt. Capite minuitur qui in ſuo ſtatu non manet, vt qui è libero fit ſeruus, vel ex ciue peregrinus, vel ex patre fa. filiusfamilias: & interdum ex contrario qui ex filiofam. fit paterfamilias. Cuiacius.

A

h **C** *Apitis. Status*. Nota caput poni pro ſtatu: & ſtatus cõſiſtit in tribus: vt. j. e. l. fi. Sed non videtur cõuerti cũ ſuo definito hæc definitio. nam patre mortuo filius eſt ſui iuris: & ſic mutat ſtatum: vt inſtit. qui. mo. ius pa. po. ſol. in princ. & tamen non dicitur capite minui: vt j. ad Mace. l. v. §. fi. Sed dicas hoc facto hominis ſcilicet interueniẽte, vel verè: vt emancipando, vel damnando, vel ſimili modo, vel interpretatiuè: vt patre adrogato: quia interpretantur & filij adrogati: vt. ſ. de adop. ſi pater. &. l. ij. §. fi. &. j. eod. l. liberos. j. reſpon. ſecus ſi dei iudicio: vt dictum eſt.

* Vulgata editio, De capitis diminutione. lib. 46. Baſili. titu. 2.

DE CAPITE * MINVTIS. TITVLVS V.

I. GAIVS *libro quarto ad Edictum prouinciale.*

C Apitis minutio eſt ſtatus[h] permutatio.

Hoc edictũ habet locũ in capitis deminutione quæ ſalua ciuitate contingit, nõ in aliis. hoc dicit. vel breuius: Hoc edictũ habet locum in minima capitis deminutione tantùm. Bartolus.

II. VLPIANVS *libro duodecimo ad Edictum.*

P Ertinet[i] hoc edictum ad eas capitis deminutiones, quę ſalua ciuitate cõtingũt.[k] Cæterũ ſiue amiſſione ciuitatis,[l] ſiue libertatis[m] amiſſione cõtingat capitis deminutio, ceſſabit edictum: neq; poſſunt hi penitus conueniri.[n] † Dabitur planè actio in eos[o] ad quos bona peruenerunt eorũ. Ait prætor, *Qui quæ ve poſtea quàm quid cum his actum*[p] *cõtractũm ve ſit, capite deminuti deminutæ eſſe dicentur: in eos eáſ ve perinde quaſi id factũ non ſit, iudicium dabo.*[q]

C

Capitis deminutio nõ liberat quẽ à naturali obligatione, nec eũ impedit poſtea ciuiliter obligari. B.

P *Ertinet.*] CASVS. Scire debes tres eſſe capitis demi. vt. j. e. l. vlti. & dicit ꝙ iſtud edictũ de quo tractatur in hoc ti. locum habet in minima capitis demi. Illi enim qui patiũtur ca. de. maximã vel mediam, non poſſunt conueniri. illi tamen illorum loco conueniuntur ad quos bona eorum perueniunt. & hoc dicit. [AIT.] In iſto. §. ponuntur verba prætoris. & ſcire debes quod de iure ciuili ſi tu contraxiſti cum aliquo cuius ſtatus eſt poſtea mutatus: quia quælibet obligatio tollitur: ſed de iure naturali tenet: & licèt de iure ciuili, vt dictum eſt, tollatur, tamen prætor cum reſtituit ex auctoritate ſua: & agetur cum eo act. in factum ex hoc edicto, ac ſi nunquam eius ſtatus eſſet mutatus.

† Bal. hîc dicit quod iſte tex. facit in ar. de monacho ingreſſo monaſteriũ, quod ingreſſo eo cẽſetur confuſa eſſe actio.

D [HI QVI.] Primò contraxi cum aliquo, & poſtea mutatus eſt ſtatus eius. nam primò fuit ſui iuris, modò autem effectus eſt alieni: vel ecõuerſo. ſine dubio de iuris rigore: quia alius eſt nouus homo, non tenetur, ſcilicet ciuiliter de eo quod præceſſerat actum vel ſtatum mutatum. naturaliter autem ſic. Sed pone quòd poſt capi. demi. contraxi cum aliquo qui primo fuit ſui iuris: deinde autem dedit ſe in adrogationem, & tunc contraxi: vel econ uerſo. & dic quòd hoc edictum de hoc non tractat: vnde non datur actio: & hoc dicit. & duobus modis intelligitur circa literam. [NEMO.] Si quis deliquit, & poſtea dedit ſe in adrogationem, nunquid ideo liberatur quo minus puniatur? Videtur quòd ſic: quia nouus homo videtur: tamen contrarium eſt, quia non deſinit teneri ex primo delicto. [EI QVI.] Debitorem meum adrogaui, extinguitur actio. nunquid ſi eum iterũ emanciparem reſtituetur mihi mea actio? Dicitur quòd non. * [HOC.] Hæc actio in factum quæ in locum actionis amiſſæ reſtituitur, perpetua eſt: & datur heredibus, & in heredes. Viuianus.

E

* Ergo nec valet nominatio vxorati mortua vxore.

i *Pertinet hoc edictum*. quod eſt infra. ea. l. §. ait prætor.

k *Contingunt*. id eſt ad minimam: vt. j. eo. l. fi.

l *Ciuitatis*. quæ eſt media.

m *Libertatis*. quæ eſt maxima: vt. d. l. vlti. &. j. eo. tutelas. §. pe. & inſtitu. eo. §. j. ij. &. iij. Accurſius.

n *Conueniri*. nec etiam conuenire, niſi vt infra eod. l. legatum. & niſi fuerint reſtituti ad quotam partem: vt. C. de ſen. paſ. l. ſi debitor.

o *In eos*. vel in dominum: vt infra eo. tutelas. §. ſi libertate. vel in fiſcum: vt. C. de bo. dam. l. ſi vt proponis. & de ſen. paſ. ſi ademptis. &. C. ad le. Iul. de vi pub. vel priua. l. ij. vel in filios: vt infra de bo. dam. l. cum ratio. §. ſi.

p *Actum*. hoc eſt generale verbum, ſequens ſpeciale: vt infra de verb. ſignifi. l. Labeo.

q *Iudicium dabo*. i. actionẽ in factum. Nũquid & prima vtilis? rñ. ita.

UNED

ita.vtilis enim actio non excludit hanc prætoriam: quia vtraque de æquitate datur. Item quæ eſt differẽtia inter hunc tit. & illum infra quod cum eo.ſ.quo ad emancipationem? Reſpon. per hunc reſtituitur actio amiſſa, ob hoc quòd alius homo eſſe videtur, cũ ſtatum mutauerit: vt infra de ſolu.l.qui res.§.aream. per illum autem modificatur condemnatio inquantũ facere poteſt filius. Item hoc locum habet cum quis ſui vel non ſui iuris trãſit in alienam familiam: illud non.

Hi qui capite minuuntur,[a] ex his cauſis quæ capitis deminutionem præceſſerunt, manent obligati[b] naturaliter: cęterùm ſi poſtea, imputare quis ſibi debebit cur contraxerit, quantum ad verba huius edicti pertinet.[c] Sed interdum[d] ſi contrahatur cum his[e] poſt capitis deminutionem, danda eſt actio. & quidem ſi adrogatus ſit, nullus labor.[f] nam perinde obligabitur[g] vt filiusfamilias.

Capitis diminutio non tollit actiones ex delicto deſcendentes. Bartolus.

Nemo delictis exuitur,[h] quamuis capite minutus ſit.

Adroganti reſtituitur actio per hoc edictum. Bartolus.

Ei qui debitorem ſuum adrogauit, nõ reſtituitur actio in eũ poſtquam ſui iuris fiat.[i] Hoc iudicium perpetuum eſt:[k] & in heredes & heredibus datur. C

Adrogatione patris, filij capite minuuntur. Bartolus.

III. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

LIberos qui adrogatum parentem ſequuntur, placet minui caput,* cum in aliena poteſtate[l] ſint, & cum familiã mutauerint.

Emancipatione capitis deminutio contingit. Item qui caput non habet, illud non mutat. Barto.

Emancipato[m] filio, & cæteris perſonis[n] capitis minutio mani- D

[a] *Minuuntur.* emancipatione puta.

[b] *Manent obligati naturaliter.* & reſtituitur ciuilis per hoc edictum.

[c] *Pertinet.* q.d. non datur nec aufertur actio ſibi ex hoc edicto.

[d] *Sed interdum.* ideo dicit interdũ, quia quandoque non datur: vt in mutua pecunia & in voto, ſecundũ Io. vt.j. de polli. ſi quis rem. §. voto. & ſecũdum hoc puncta ibi, deminutionẽ. & quod ſequitur, & quidẽ, &c. eſt exemplũ prædictorũ. Vel dic ꝙ contraxit cum eo qui erat capite minutus, & emãcipatus, & iterum fuit capite minutus: vt quia dedit ſe ad adrogandum: & ſic inter vtranque capitis demi. contraxi. & ſecundum hoc pũcta ibi, cum his. & differt à ſuperiori reſpon. cæterum: quia & ibi poſt capitis demi. cõtraxi: & agebam ante ſecũdam capi. demi. hîc autem poſt ſecundam ago.

* capite.

[e] *Cum his.* ſcilicet capite minutis.

[f] *Labor eſt.* quin detur in adrogatorem: vt infra de pecu. in adrogatorem. & ſupra de adop.l.onera. imò in adrogatum. ſcilicet iure communi ſecũdum primum caſum: vel ex hoc edicto ſecundùm ſecundum caſum.

[g] *Obligabitur.* ſ. adrogans. imò adrogatus, vt filius. ſ. quilibet.

[h] *Nemo exuitur.* q.d. habet locum hoc edictum in delictis: licèt verba dicant de actu vel contractu ſecundum quoſdam. Vel ecõtra dic quòd in delictis non habet locum: quia in illis non liberatur: & ideo non eſt opus ibi hoc edicto, ſecundũ Azo. ar. j. eo. tutelas. §. j. & j. quod cũ eo. ſed ſi. §. ij. Vel dic quòd de criminali accuſatione hìc loquitur: ſecus ſi ciuiliter agatur. Vel dic hîc ſi minima, ſecus ſi maxima vel media. Item no. hic ar. quòd ſi quid eſt in pœnam ſtatutum, non debet conuerti in pręmium: vt infra de adi.leg.l.legata inutiliter. & j. de reg. iur.l.non fraudantur. §. nemo. Item facit. j. de inter. & rele.l.relegatorum. §. fi. & C. de decurio.l.ne quis officialium. lib. x. E

Statutum in pœnam non debet in pręmium conuerti.

Bona quæſtio.

[i] *Si iuris fiat.* Quid ſi mihi. x. & tibi. x. à Titio debentur, & eum adrogaui, & tu me cõuenias vt eum defendam: & tibi inſolidum ſatisfiat: & dicas mei rationem non habendam: quia extincta eſt actio? Reſpon. mei rationem habendam, vt pariter in bonis admittar: licèt iure ciuili perierit actio: vt infra de ſepara.l. debitor. & infra de pecu. lega.l.ſi quis creditori.

[k] *Hoc iudicium perpetuum eſt.* i. perpetuũ eſſe poteſt. ſic. j. de ſtat. libe.l.Labeo. quid enim ſi redhibitoria tenebatur? certè non erit perpetuum in hoc caſu: & idẽ in ſimilibus. Et eodẽ modo intellige quod de heredibus dicit. ſic. j. de exerci.l.ſi tamen. in fi. & de tribu. illud. §. fi. & eſt pro hoc. ſ. titu. j.l.fi. & ſ. ea.l. §. ait prætor.

LIberos.] CASVS. Habebam filios, dedi me in adrogationẽ alicui. tam ego quàm filij mei in poteſtatẽ adrogatoris trãſiuimus: vnde illi etiã filij mei capite minuũtur. [EMANCIPATO.] Planus eſt: quia emancipatione filiorum, vel etiam nepotis, vel A aliorum qui ſunt poteſtate mea, contingit capi. demi. cæterũ manumiſſione ſeruorum non contingit capi. demi. quia caput non habent: quia ſerui manumiſſi incipiunt caput habere cum ſunt manumiſſi. & hoc dicit cum.l.ſeq. quæ continuatur cum iſta.

feſtò accidit: cum emancipari nemo poſſit niſi in imaginariam ſeruilem cauſam deductus:[o] aliter atque cum ſeruus manumittitur: quia ſeruile caput nullum ius[p] habet: ideo nec minui poteſt.

IIII. MODESTINVS *libro primo Pandectarum.*

B HOdie† enim incipit ſtatum habere [cũ manumittitur.]

† Eo die.

V. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

AMiſſione ciuitatis fit capitis minutio:[q] vt in aqua & igni* interdictione.[r]

* aquæ & ignis interdictione.

Qui ciuitatem Romanam perdunt, capite minuuntur. Bartolus.

Qui deficiunt, capite minuuntur.[ſ] Deficere autem dicuntur qui ab iis quorum ſub imperio ſunt, deſiſtunt,† & in hoſtium[t] numerum ſe conferunt:[u] ſed & hi quos ſenatus hoſtes[x] iudicauit vel lege lata:[y] vtique vſque eo,[z] vt ciuitatem amittant.

† deſciſcunt.

Capitis deminutio quæ publici iuris ſunt non perimit. hoc dicit. cum.l.ſequenti. Barto.

Nunc reſpiciendum, quæ capitis deminutione pereant: & primò de ea capitis deminutione, quæ ſalua ciuitate accidit: per quam publica[a] iura non interuerti conſtat: nam manere magiſtratũ, vel ſenatorẽ, vel iudicem certum eſt:

VI. VLPIANVS *libro quinquageſimoprimo ad Sabinum.*

[l] *Poteſtate.* ſcilicet adrogantis.

[m] *Emãcipato.* dic quòd iſta quatuor nomina ſunt datiui caſus, vel ablatiui abſoluti. Alij dicũt quòd prima duo ſunt ablatiui abſoluti: & alia duo datiui: dicẽtes ꝙ emãcipatione filij & nepos ſui iuris efficitur: vt. ſ. de adopt. ſed etiam. quod reprobo: vt ſupra de adop.l. liberum.

[n] *Cæteris perſonis.* videbatur tamen nepotem non minui capite, cum in eo duæ emancipationes deſiderentur: in filiis tres: vt. C. de adop.l.fina.

[o] *Deductus.* ſed cum hodie non fiant tales venditiones: vt inſtitu. qui.mo.ius pa.pot.ſol. §. præterea. & C. de emanci.l.fi. nunquid ob hoc minus dicitur capitis deminutio? Reſp. non ideo minus: vt. C. ex qui.cau. infa. irro.l. decreto. Itẽ nec eſt hęc ſola ratio, ſed hęc: quia familiã mutat: vt. ſ. eo.l.j. in fi. j. reſpon.

[p] *Nullum ius.* de iure ciuili: vt. j. de reg.iur.l. quod attinet.

AMiſſione.] CASVS. Si interdictũ fuit alicui aqua & igni, capite minuitur. [QVI DEFICIVNT.] Imperator fuit in exercitu contra Sarracenos, & hoſtes populi Romani. deſeruit aliquis imperatorem, vel magiſtratus militum fortè, & tranſtulit ſe ad hoſtes. ſine dubio ille capite minuitur. Idẽ ſi aliquis fuerit hoſtis iudicatus populi Ro. à ſenatu: quia iſte capite minuitur. & hoc dicit. [NVNC.] Iuriſconſul. ſeipſum continuat, & dicit quòd hîc tractat de minima ca.de. & eius effectu. & dicit quòd per eam nõ tollitur publicum ius. vnde ſi iudex magiſtratus vel ſenator minimã ca. patitur de. non ideo deſinit eſſe ſenator vel iudex. nullum enim officiũ pub. tali capi.demi. tollitur. Viuianus.

[q] *Capitis minutio.* ſcilicet media.

[r] *Interdictione.* loco cuius hodie ſucceſſit deportatio: vt infra de pœnis.l.ij. & infra ad.l.Iul.pe.l.iij.

[ſ] *Minuuntur.* media capitis deminutione.

[t] *Et in hoſtium.* vt transfugæ. Accurſius.

[u] *Conferunt.* quia ciues eſſe deſinunt: vt. j. de capti. & poſtlimi. reuer.l.poſtliminiũ. §. filius quoque. non tamen eſt ſeruus: vt. j. de tut.l.ſi quis tutor. & dic hîc vt in.d. §. filius.

[x] *Hoſtes.* qui erant de ſubditis. Accurſius.

[y] *Lege lata.* antiqua litera dicit, relegati: & tunc impropriè, id eſt deportati. Relegati enim non amittunt ciuitatem: vt infra de inter. & releg.l.relegatorum. §. hæc eſt diffetentia. & hoc ſi ſtrictè accipiatur vocabulum. Largè enim relegati etiam continent deportatos: quia commune nomen eſt. ſed Piſana litera eſt, lege lata, ſcilicet à populo, vel exprimendo perſonam alicuius, vel generaliter, vt, Quicunque hoc fecerit, ſit capite minutus, vel ciuitatem amittat. vt & dicitur quis ipſo iure cadere in canonem latæ ſententiæ quandoque. Accurſius.

[z] *Vſque eo.* ſcilicet minuitur capite, &c.

[a] *Publica.* auctoritate & vtilitate.

UNED

a N *Am. Non finiuntur.* quòd capitis deminutio intercedat.
b *Hominis iura.* vt eſt operarũ obligatio,& vſus,& vſuſfru. ſecundum hæc iura: vt inſtitu. de acqui. per adrog. §. j.
c *Familiæ.* id eſt adgnationis: vt infra de verbo. ſignifi. l. pronuntiatio. §. communi. Accurſius.

dic quòd apud Græcos ſecũdum omnes ſunt iſtæ leges nouæ,& A ſenatuſcon. ex quibus vocantur ad hereditatē & tutelam aliqui.
k *Nihilominus.* id eſt quanuis ſint capite minuti.
l *Duodecim tabulis.* delatæ. Accurſius.
m *Eadem.* quam ſtatim dicet,&c.

d *Ciuitatis.* vt. j. de iudi. l. quippe. & infra ad Trebel. l. nam quod.

T *Vtelas.*] CASVS. Iſta. l. continuatur cũ præceden. Dictũ eſt enim. ſ. ꝙ per minimã capitis deminutionem nullũ officiũ publicũ tollitur. hîc dicitur ꝙ per talẽ cap. de. tollitur ius adgnationis: nõ autẽ pub. iura: vt dixi. idẽ eſt & in quibuſdã tutelis legitimis. i. ex. l. xij. tabu. deſcẽdẽtibus. nã tutelę iſtæ legitimę interuertũtur, & deſinit eſſe tutor illa cap. demi. ſed ſi datiua eſſet tutela vel teſtamentaria, nõ periret illa capi. demi. Idẽ videtur. nam ſi deferatur ex. l. xij. tabu. perit ius ſuccedendi: aliàs nõ tollitur. de quibus tria exẽpla ponit. quę autẽ ſunt legitimę alię quã ex. l. duodecim tabu. illæ nõ expirant. Illa enim expirat capitis deminutio minima: vt dictũ eſt. Dicit enim in fine ꝙ quædam ſunt nouę leges quę quibuſdam certis perſonis tutelas & here. deferunt.

N Am & cætera officia quę publica ſunt, in eo non finiuntur. [a] capitis enim minutio, priuata hominis [b] & familiæ [c] eius iura, non ciuitatis [d] amittit.

Quod alicui ſuo nomine appellatiuo cõceditur, illo perẽpto perit cõceſſio: aliàs ſecus. Itẽ capitis deminutione nomina iuris pereunt, non nomina naturalia. h. d. Primò ponitur dictũ, ſecundò quædã illatio. tertiò ponitur ratio. quartò ratio dicti & illationis. ſecũda ibi, ergo: tertia ibi, ſed legitimè. quarta ibi, ex nouis. Bartolus.

VII. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

T Vtelas etiã non amittit [e] capitis minutio, [f] exceptis his [g] quæ in iure alieno [h] perſonis † poſitis deferuntur. * Igitur teſtamẽto dati vel ex lege [i] vel ex ſenatuſconſulto, erũt nihilo minus [k] tutores. C Sed legitimæ tutelæ ex duodecim tabulis [l] interuertũtur eadẽ [m] ratione, qua & hereditates exinde [n] legitimæ, [o] quia adgnatis deferũtur, qui [p] deſinũt eſſe, [q] familia mutati. † Ex nouis [r] autẽ legibus & hereditates & tutelæ plerunque [s] ſic deferũtur, vt perſonæ naturaliter [t] * deſignentur: vt ecce deferunt hereditatem ſenatuſconſulta [u] matri & filio.

Actiones ex delicto cum capitis deminutione ambulant. Barto.

Iniuriarum [x] & actionũ ex delicto venientium obligationes cũ capite ambulant.

B In eum qui maximam, magnã, vel mediã capitis deminutionem patitur, ex hoc edicto nulla actio reſtituitur. Bartolus.

Si libertate adempta [y] capitis deminutio ſubſecuta ſit, nulli reſtitutioni aduerſus ſeruum [z] locus eſt: quia nec prætoria iuriſdictione ita ſeruus obligatur, vt cum eo actio ſit: ſed vtilis actio aduerſus dominum [a] danda eſt: vt Iulianus ſcribit. & niſi inſolidum defendatur, permittendum mihi [b] eſt in bona quæ habuit mitti. [c]

Eo ipſo quòd quis amittit ciuitatem, perdit omnia bona ſua ſine aliqua publicatione. Barto.

Item cũ ciuitas amiſſa eſt, nulla [d] reſtitutionis æquitas eſt aduerſus eum qui amiſſis bonis & ciuitate relicta nudus exulat. [e]

n *Exinde.* id eſt ex. l. xij. tabu.
o *Legitima.* ſ. interuertũtur, deferẽdæ, nõ delatæ: vt. j. vnde. lib. l. fi.
p *Qui.* bona ratio: quia ciuile nomen eſt.
q *Deſinũt eſſe.* ſ. adgnati.
r *Ex nouis.* nouas omnes appellat poſt duodecim tabulas ĩductas.
ſ *Plerunq;.* quia ſi maritus vxori & econtra ſuccedit, perſonæ non naturaliter deſignãtur. vel plerunque ideo dicit, quia licèt ſenatuſcon. Tertyl. fratrũ vel ſororum meminit prę ferendo matri: tamen hodie per conſtitutionem cum matre ſuccedunt, ſecundum M. & ſecundũ hoc ad ſucceſſionẽ plerunq; tantũm refertur. Vel verius plerunque ideo dicit, quia nõ ſemper nouis legibus deferũtur, ſed per teſtamentum.
t *Naturaliter.* ỷ. nomine quod eſt immutabile, non iure ciuili adgnationis. Accur.
u *Senatuſconſulta.* Succedit matri gnatus per Orficianum: Inuidiam pariens econtra Tertylianum. Licèt ergo capitis deminutio intercedat, nihilominus hic filius, illa mater remanet. quod ſecus eſt in adgnatis, cum enim adgnati vocentur, & adgnati eſſe deſinant: nõ vocãtur. Et quod dixi in matre, de tutela teſta. & datiua ſeruatur. dicit enim teſtator, Titius tutor eſto. iudex etiam hoc idem dicit: vnde nihilominus ſunt tutores: quia hic Titius re- D manet: ſed adgnatio tollitur: niſi in caſu: vt. C. de le. tu. l. iiij. & in alio: vt inſtitut. de leg. ag. ſuc. §. fin. & propter hoc dicit, plerunque. inſtit. de leg. ag. tut. §. fin. Sed an adgnatio hodie tollitur per minimã capi. de? Videtur quòd non: quia adgnatus ſemper remanet adgnatus: & cognatus ita vt adgnatus vocatur: vt in authen. de here. ab inteſt. §. ex iis. colla. ix.

* id eſt naturali nomine, quale eſt matris aut filij, quib⁹ nouæ leges, vt S.C. Tertyl. & Orf. hereditates deferũt. lege autem xij. Tab. perſonæ notantur ciuiliter. ex eaenim deferũtur heredi tates ſuis & agnatis, quæ ciuilia nomina ſunt & iure ciuili introducta: nõ autem naturalia.

† Id eſt, ad gnatis & cognatis. qui in iure alieno, id eſt, in ſpe hereditatis alienæ per l. 12. tab ponũtur. Itaque ſupra modũ diſplicet ea lectionis immutatio, quã ingenioſi quidam ex notarũ prætextu commenti ſunt. Contius.
* Male Hal. non deferũtur. Aug. emend ca. 2.
† mutata.

[INIVRIARVM.] Tenebaris mihi actione iniuriarũ. licèt capite minuaris, adhuc remanes mihi obligatus. & cũ iſta caſus poſitione concor. ſ. eo. l. ij. §. nemo. Vel dic aliter hunc caſum, quia ſi cõpetat ei actio iniuriarum ante capitis diminut. num deſinit eam habere, licèt capite minuatur? [SI LIBERTATE.] Libertus propter ingratitudinem fuit redactus in ſeruitutem, qui fuerat debitor meus, dicitur hîc quòd non reſtituat contra eum: ſed contra eum ad quem bona peruenerũt, vel aduerſus dominum, vel aduerſus fiſcum ad quem bona peruenerunt. Viuianus.
e *Non amittit.* id eſt amittere non facit.
f *Capitis minutio.* ſcilicet minima.
g *His.* ſcilicet tutelis legitimis ex lege duodecim tabul. delatis.
h *Alieno.* duobus modis expone, & vtroq; vt deferatur ex. l. xij. tabu. Primò vt deferatur filiiſfa. qui ſunt in alieno iure. i. in aliena poteſtate: quod euenit in duobus caſibus: & quãdo pater eſt furioſus: quare precedere eũ nõ poteſt. & quãdo libertus eſt maternus: cuius eſt tutor filiuſfa. quæ tutela dicitur legitima: vt inſtitu. de legit. pa. tu. aliàs autẽ legitimę tutelæ demũ mortuo patre deferũtur: vt. j. fami. ercifc. l. ſi maritus. &. j. de tute. l. antepe. Secũdò dic in iure alieno. i. in adgnatione: vt. ſ. de iuſtitia & iure. l. fi. & dic iure alieno nunc, ſcilicet cũ capite minutus eſt, nõ olim. & quòd dicit referuntur, id eſt deferentur ſi capitis diminutio non interceſſiſſet. vel dic alieno, ſcilicet eius cuius tutela defertur.
i *Vel ex lege.* ſcilicet alia quàm. xij. tabu. ne contra dicat. ſ. & . j. Et da exemplum de tutela quæ confirmatur ex lege Velleia, veluti ſi auus relinquat tutorẽ nepoti viuo patre: quo caſu cũ à principio ſit inutilis: mortuo tamẽ patre viuo auo cõfirmatur ex. l. Velleia: vt. j. de teſta. tute. l. ſi hereditas. §. qui filiũ. & ſic potius ex lege q̃ ex teſtamẽto datur: vt. j. de verb. ſignifi. l. lege obuenire. Item da exemplũ de eo qui dabatur ex lege Atilia, vel Iul. vel Plautia: vt inſtit. de Atil. tu. Item da exemplum de lege Cor. quæ facit filios ſucceſſores patri ab inteſtato apud hoſtes defuncto, & eadẽ poſtea dat inter fratres hereditatẽ & tutelam vel expreſſim vel ex interpretatione ſecundũ regulã: Ad quem emolumentum, & onus. Quod autẽ dicit de ſenatuſcon. de exemplum de eo qui datur loco tutoris ſurdi, muti vel furioſi: vt. j. de tute. l. pe. Item dic quòd ſenatuſcon. Tertyl. fratres defuncti matri præponit: vt inſtitu. ad Tertyl. §. j. ergo per interpretationem hos vocat ad tutelam. Vel

x *Iniuriarum.* ſcilicet actio. & poteſt intelligi vt dixi ſupra. l. ij. §. nemo. Vel dic quòd loquitur de actione competenti ipſi qui capite minutus eſt.
y *Si libertate adempta.* per ingratitudinem: vel quia paſſus eſt ſe vendi ad pretium participandum.
z *Seruum.* nam in ſeruum non datur actio niſi in caſu: vt. C. vbi cau. fiſc. l. fi. idem dicũt infra de ſepul. vio. l. prætor. §. penult. ſed ibi dic dari in eum actionẽ, id eſt propter eum: vel nomine eius. ſic. ſ. de iur. om. iud. ſi quis id. & idẽ dicunt. j. vi. bo. rap. l. prætor. ij. §. in ſeruũ. & . j. de incen. rui. nau. l. j. §. item in ſeruum. Accur.
E a *Dominum.* bonorum vel ſerui.
b *Mihi.* idem quo ad hoc quòd dicit hîc, & niſi, &c. ſi ciuitas & libertas ſalua ſunt: dum tamen familia mutata ſit: vt inſtitut. de adquiſi. per adro. in fi. ti.
c *Mitti.* ſed ſi non ſufficiunt bona: nunquid pro noxa dabitur? Reſpon. non: quia non pro debito, ſed pro maleficio fit noxa: vt inſtitut. de noxa. in princ.
d *Nulla.* ſed cur ſecus eſt vbi dedi me in adrogationem: nam & hîc bona mea in alium deuoluũtur? Reſpon. ideo quia hic remanet talis qui obligari nõ poteſt: filius verò adrogatus poteſt: ſecundum Io. Sed nõne qui ſolã ciuitatem amiſit, obligari poteſt? Reſpon. vtique, cum ſit liber. Dicẽdum eſt ergo aliud eſſe in adrogato: quia adrogatus ferè omnia retinet: vt inſtit. de adqui. per adro. non autem in deportato. Accurſius.
e *Exulat.* ſed tenetur ille ad quem bona peruenerunt: vt dixi ſupra eod. l. ij. Accurſius.

Aes

E *As.*] CASVS. Hæc lex & duæ ſequētes loquuntur quando actiones cōpetunt capite minuto.& dicit,ſi aliqua actio capi.minuto cōpetit:diſtinguitur vtrū deſcēdit ex naturali obligatione:& tūc minor capi.de.nō tollitur.aut deſcendit ex ciuili: & tollitur.& aſſignat in litera rationem:quia ciuilis ratio naturalia quidē &c.&ponit exēplum in act.de dote:vt cū illa ca.de. nō tolliť. idē eſt ſi alimēta vel habitatio fuerit relicta.illa enim capitis deminutione nō pereut. &. h. d.hæc.l.cū ſequ. Viuia.

a *Eas obligationes*. hæc lex & aliæ duę leges ſequētes loquūtur quādo actiones cōpetunt capite minuto.Accur.

† Bald.hic dicit iſtū text. ſing. ad hoc quod dotis cōtractus eſt de iure gentium.Bolo.

b *Deminutione*. minima.Accur.

c *Naturalia*.vt inſtitu. de leg.ag.tu.§.fi.

d *De dote*. Sed nonne actio ex empto ſimiliter habet æquitatē naturalē.i.de iure gen. licēt formula ſit à iure ciuili inducta: vt. ſ̄.de iuſti. & iur. l. ex hoc? Rñ. olim paucæ: quia quinque erāt actiones quæ darētur filiiſfa. vt ȷ̄.de obli.& ac.l.filiuſfa.&.l.in factum: inter quas hæc de dote erat: vt.ȷ̄.ſolu.ma.l.ij. vnde hodie omnes ex caſtr. pecul. vel quaſi, vel ex aduētitia cauſa nō pereunt ſibi tali minima capi.demi.cū iure proprio ſibi cōpetāt actiones in prædictis: vt C. de bo.quæ li.l.fi.Eſt & alia ſpecialis æquitas in dote:vt.ȷ̄.ſol.mat.l. j.in his enim ius ciuile repugnat naturali. nā ſecundū ius ciuile tantum patri, ſecundū ius naturale tantum filio. quod ius ciuile ſuccūbit naturali:&ideo naturale præualet,& in aliis præualet ciuile:vt nō detur filio. & ſic nō amittit,quia non habet.Sed quare magis in his ſuccūbit ciuile ius naturali?Reſpon.in quolibet vides rationem æquitatis.

* In vulgatis Et quandoque.

† No. quod ea quæ facti ſunt nulla iuris conſtitutione mutari poſſunt. concor. & facit ȷ̄.de leg 3 in l.libro-rum § quod tamē.& infra ti.r.d. denique.

Obligationes quę cauſam naturalē reſpiciūt,capitis demin. non pereūt.& loquitur iſta.l. de oblig. actiuē competentibus his qui capite minuuntur.Bartolus.

VIII. GAIVS *libro quarto ad Edictum prouinciale.*

E As obligationes[a] † quæ naturalē pręſtationē habere intelleguntur,palā eſt capitis deminutione[b] non perire,quia ciuilis ratio naturalia[c] iura corrūpere non poteſt.Itaq; de dote[d] actio, quia in bonum & æquum cōcepta eſt, nihilo minus durat etiam poſt capitis deminutionem:

IX. PAVLVS *libro vndecimo ad Edictum.*

V T * quandoque emancipata[e] agat.

Summata eſt cū præcedenti. Bar.

X. MODESTINVS *libro octauo Differentiarum.*

L Egatū in annos ſingulos vel menſes ſingulos relictum,[f] vel ſi habitatio legetur , morte quidem legatarij legatū intercidit: capitis deminutione tamē interueniente perſeuerat , videlicet quia tale legatū in facto† potius quàm in iure[g] conſiſtit.

Iuriſcōſultus ponit hîc tria genera capitis deminutionis : quæ not.Bartolus.

XI. PAVLVS *libro ſecundo ad Sabinum.*

C Apitis deminutionis tria genera ſunt: maxima , media, minima . Tria enim ſunt quæ habemus:[h] libertatē,ciuitatē, familiam.[i] Igitur cū omnia hęc amittimus:hoc eſt,libertatē, & ciuitatem,& familiā:maximā eſſe capitis deminutionē : cum verò amittimus ciuitatem , libertatem retinemus, mediā eſſe capitis deminutionē:cum & libertas& ciuitas retinetur , familia tantum mutatur,[k] minimam eſſe capitis deminutionem conſtat.

EX QVIBVS CAVSIS maiores vigintiquinque annis in integrum reſtituuntur.†

TITVLVS VI.

Primò commendat edictum,& ponit eius ſummarium . Secundò ponit verba edicti ad literam . ſecunda ibi, verba.Bartolus.

I. VLPIANVS *libro duodecimo ad Edictum.*

H Vius edicti[l] cauſam nemo[m] nō iuſtiſſimā eſſe confitebitur. Læſum[n] enim ius per id tēpus quo quis reipublicæ operā dabat, vel aduerſo caſu laborabat,corrigitur:[o] necnō & aduerſus eos ſuccurritur:ne vel obſit vel proſit quod euenit.[p] Verba[q] autē edicti talia ſunt: *Si cuius quid de bonis*[r] * *cum is metu aut ſine dolo malo reipublicæ cauſa abeſſet, in ve vinculis,ſeruitute,*[ſ] *hoſtiumque poteſtate eſſet:ſiue cuius*[t] *actionis eorum cui*[u] *dies exiſſe dicetur:item ſi quis*[x] *quid vſu ſuum feciſſet,*[y] *aut quod non vtēdo amiſit,*[z] *cōſecutus:*[a] *actionē ve quā*[b] *ſolutus ,ob id quòd dies*[c] *eius exierit cū abſens nō defenderetur,in ve* *nā ex hac cauſa nō tantū abſentibus,ſed etiā in abſentes datur reſtitutio in integrū,qui nō defendebātur. Et etiā ſi non defendebātur vel aduerſus eos qui in vinculis,ſeruitute hoſtiūve poteſtate fuerūt vel ſecū agēdi poteſtatem non fecerunt,vel qui inuiti in ius vocari non potuerunt,vel quos magiſtratus audire noluerunt.Cuia.*

e V *T quandoque emancipata* . Idem videtur etiā ſi maximam vel mediam capitis deminutionem ſit paſſa:niſi vna de quinque legibus fuit damnata:vt.ȷ̄.de bo.damna.l.quinque.Vel dic quòd licēt non publicetur dos,aliàs tamen ipſa non poteſt repetere:quia debet remanere apud maritum.Accur.

f L *Egatum.Relictum*.ad alimenta.

g *Quàm in iure*.quia nō cōſiderať an poſſit capere ex teſtamēto,vel nō:ſed hoc factū,an poſſit comedere,vel nō,vel bibere.nā etſi nō ſit capax,admittitur,etiā ſi maximā capitis deminutionē paſſus ſit:vt ar.ȷ̄.de ali.leg.ſeruos ad cuſtodiā. &. l. is cui. & de his quæ pro nō ſcrip.habē.l.iij.Et eſt hoc ſpeciale fauore alimētorū.idē in habitatione.qa nec ſine ea viuere quis poteſt.

h C *Apitis.Quæ habemus*.ſcilicet præcipua.

i *Familiam*.id eſt ius adgnationis inter adgnatos.

Mutatio multipliciter fit.

k *Mutatur*.mutari largè hîc accipitur:ſiue de ſua in alienā : ſiue de aliena in ſuam:ſiue de aliena in alienam transfertur.Io. ſed & omnes infames ſtatu vel fama dicuntur minui: vt.ȷ̄.de var.cog. l.cognitionum.§.exiſtimatio.Vel dic non mutari , ſed minui . & facit inſti.eo.§.j.&.ij.

EX QVIBVS CAVSIS MAIORES &c.

Dictum eſt ſupra de reſtitutionibus quibuſdam : nunc de his quæ dantur ratione abſentiæ: vt ſupra de in integ.reſti.l. in fi.

Quinta ſpecies & cauſa reſtitutionis in integrū eſt,abſentia qualibet neceſſaria vel probabilis,ne ſcilicet ea abſenti vel per abſentē præſenti noceat.

ff. Vetus.

H *Vius edicti.*] CASVS. Iuriſcōſul. aſſignat rationē quare iſtud edictū fuit intro ductū : & dicit ꝙ per iſtud edictū ſubueniť illis qui ſunt læſi per abſentiā, & ex cauſa.iuſta enim abſentia nulli debet eſſe dānoſa vel lucroſa.[VERBA.]Iſte.§.ponit edicti prætoris verba.& habet illud edictum tres partes.Prima eſt qualiter abſens contra præſentem reſtituatur. nā ſi præſens vſucapiat rē abſentis, ille reuerſus reſtituetur cōtra præſentem : ſiue vſucepit rē corporalē , ſiue act. liberatus ſit.& hoc vſque ad.§.illū,itē ſi quis &c. Secūda clauſula edicti eſt qñ.præſens cōtra abſentē reſtituitur: vt ecce ſi abſens præſcripſit rem præſentis, reſtituetur præſens. & durat vſque ad.§. item ſi qua &c.& ibi incipit tertia pars,& durat vſque ad fin.quia dicitur ꝙ quādocunque eſſet æquum quòd reſtituatur,prætor reſtituet.

† Tractat hîc titulus de actione reſciſſoria,quę & reſtitutoria dicitur. l. 3.ſ̄ de eo per quem fact. erit.

* erit dominutum.

l *Huius edicti*.quod eſt ȷ̄.ea.l.ſ.j.

m *Nemo*.hîc ſunt duæ negationes.ſ.nemo & nō:& faciūt vnam affirmationē:vt.ȷ̄.de verbo.ſig.l.duobus.

n *Læſum*.i.amiſſum.

o *Corrigitur*. id eſt reſtituitur,vel emendať.

p *Quod euenit*.ſ.abſentia:vt neq; abſenti noceat,cū detur ei reſtitutio:nec pſit, cū detur cōtra eū:vt.ȷ̄.proxi.§.&.ſ̄.ſi ex noxa.cau.aga.l.ij.i fi. &.ȷ̄.e.l. videlicet.&.l.ergo.in fi.ȷ.rñ.&.ȷ̄.de reg.iur.l.abſentia. & ſic vnū p abſente,& aliud cōtra eū induciť:vt.ȷ̄.de iureiu.l.eu qui j.rñ.

q *Verba*.Nota ꝙ tres habet partes hoc edictum. Prima qualiter abſens cōtra præſentē reſtituitur,& hoc vſq; ad illū verb.item ſi quis.Secūda ecōtra,& hoc vſq; ad ver.item ſi qua. vbi interſerit quędā de præſente cōtra præſentē. Tertia eſt generalis extra prędictas:vt in fi.huius.l.dic ergo,ſi cuius.i.alicuius:quid.i.aliquid.

Edictum ex qui.cau maio.tres habet partes.

r *De bonis*.vſuca.ſeu præſcrip.in rebus corporalibus . item amiſerit ſeruitutem.nam hæc duo hîc comprehendit.

ſ *Seruitute*. quæ facti eſt. ad veram enim ſeruitutem non porrigitur:vt infra eo.l.rectè.

t *Siue cuius*.dic quòd hæc clauſula reſpicit omnia ſupradicta: vt quia dies actionis exiuit:quia metu abfuit,vel reipub.cauſa, vel ſimili.& ſic duo continet.§.iſte.& quando de bonis exiuit, ſcilicet aliquid corporale vel incorporale:vt ſeruitus.vel actio amittitur,ſcilicet perſonalis.& dices, ſiue dies cuius:id eſt alicuius actionis dicetur exiſſe.Accur.

u *Cui*.id eſt alicui eorum.

x *Item ſi quis*.ſcilicet abſens:vt colligitur.ȷ̄.eo.item ait.

y *Feciſſet*.rem corporalem.

z *Amiſit*.ſcilicet præſens.aliàs amiſſum ſit.ſ.ſeruitutem.

a *Conſecutus eſt*.ſcilicet abſens.

b *Quā*.id eſt aliqua.

c *Quòd dies*.idem in cæteris in quibus lædi poteſt: vt infra eo.l. cum miles.§.fi.ſecundum quoſdam.

a *Vinculis*.præſens vel abſens:& idem in duabus ſequentibus.
b *Poteſtatem*.vt.j.eo.l.ait prætor.§.deinde.
c *Non liceret*.quia fortè erat conſul vel prætor:vt infra eo.ſed & ſi per prætorem.§.ij.
d *Appellatus eſſet*.hoc verbum nõ exponitur ab Vlpiano in toto tit.ſed dic, cõueni tecũ x.dies tãtũ ſupereſſent, & iudex dedit tibi dilationẽ.xv.dierũ: nã hoc tẽpore actio nõ perpetuatur: vt.ſ. de eo per quem fact.eſt.l.fi.j.rñ. Sed hoc nõ placet: qa hoc exẽplum attribuit̃ inferiori ꝓximæ clauſulę:vt.j.e.ſed & ſi per prætorẽ. §. ait prætor. verſicul.hoc quo. Dic ergo ꝙ hîc fuit quærela prætori ꝓpoſita: nõ autẽ alteri parti denũtiatũ,& hoc,ſi non fuit magiſtratus in dolo vt nõ redderet ius. & pro hoc.j.eod.ſed & ſi per prætorem.j.reſpõ. tũc enim habet locum ſequens clauſula.Accur.

* per magiſtratum.

† Generalis clauſula.

e *Ipſius*.qui amiſit,& dicitur ſtare per magiſtratum,ſiue magiſtratus ius non dixit dolo, vel ſine dolo: ſiue non fuit eius copia:vt.j.e. ſed & ſi per prætorem, §.ait prætor. cũ ſequẽtibus.§.§.Accur.

* eo.eis.

f *Intra annum*. hodie quadriẽnium:vt C. de tempo.in integ.reſti.l. fi.in fin. actio tamẽ de dolo bienniũ ſuũ retinet.l.vlt.C.de dol.ma.

g *Reſtituam*. non vt ante reſtitutionem,ſed per reſtitutionem habeat actionẽ reſciſſoriam:vt diximus in minore:vt.ſ.tit.ij.ꝙ ſi minor.§.fi. Alij cõtra. dicunt enim etiam hanc reſtitutionẽ iure actionis dari in integr. reſtituendis.Accur.

† adductũ.

vinculis[a] *eſſet,ſecũmve agedi poteſtatem*[b] *non faceret, aut cum eum inuitũ in ius vocari non liceret*, [c] *neque defenderetur: cũmve magiſtratus de ea re appellatus eſſet*,[d] *ſiue cui pro magiſtratu** *ſine dolo ipſius* [e] *actio exempta eſſe dicetur: earum rerum actionẽ intra annũ* [f] *quo primùm de ea re experiundi poteſtas erit: Item* † *ſi qua alia mihi iuſta cauſa eſſe videbitur, in integrum reſtituam* [g] *quòd eius* [h] *per leges,plebis ſcita, ſenatuſconſulta, edicta*, [i] *decreta principum licebit*.

B

Iuriſconſultus tractat hîc de vltima parte edicti.Barto.

II. Callistratvs *libro ſecundo Edicti monitorij*.

Hoc edictũ, [k] quod ad eos pertinet qui ei [l] * cõtinẽtur, minus [m] in vſu frequentatur. [n] Huiuſmodi enim perſonis [o] extra ordinem [p] ius dicitur ex ſenatuſconſultis & principalibus conſtitutionibus. [q] Hoc autem capite [r] adiuuantur in primis hi qui metus cauſa abfuiſſent, ſcilicet ſi non ſuperuacuo timore deterriti abfuiſſent.

C

III. Vlpianvs *libro duodecimo ad Edictum*.

Metus autem cauſa abeſſe videtur, qui iuſto [ſ] timore mortis vel cruciatus corporis cõterritus abeſt. & hoc [t] ex affectu [u] eius intellegitur: ſed non ſufficit quolibet [x] terrore abductum † timuiſſe,ſed huius rei diſquiſitio iudicis eſt.

D

h *Quod eius*. ſcilicet licebit, quod eſt infra. & intelligas ſemper licere,niſi prohibeatur aliqua iſtarum partium iuris: vt infra eo. necnon.§.quod eius.
i *Edicta*.ſcilicet prætorum.

Hoc edictum.] Casvs. Iſta lex tractat de vltima particula edicti prętoris:dicens quòd illa pars in vſu non eſt:quoniã aliæ ſpeciales clauſulę frequentius locum habẽt:occurrit tamen quãdoq; quod ei locus eſt. [Hoc avtem capite.] Nũc incipit Vlpianus exponere verba prætoris:& dicit quòd qui metu abfuerint,adiuuantur: & oportet quòd iuſtus fuerit metus: & hoc exquiret iudex.Item reſtituentur qui abfuerint cauſa reipub.ſine dolo. & qualiter accipiendus ſit vel accipiatur dolus malus,exponit.ſed qui operã dedit vt abeſſet,nõ reſtituitur.Vi.

k *Hoc edictum*.id eſt hæc verba poſita in fine, quod eius per leges &c.ſecundum quoſdam.Tu dic,id eſt hęc vltima pars edicti generalis,item ſi qua &c. & quod dicit infra qui eis cõtinentur. id eſt generalibus verbis. & exponit primò ea verba pauca dicturus,plenius autem dicit.j.eo.ſed & ſi per prætorem.§. fi. Ac.
l *Qui eis*.ſcilicet verbis generaliter prolatis,ſi qua &c.aliàs eo.
m *Minus*.quàm cæteræ ſuperiores ſpeciales cauſæ.nam cũ ſemper ſpeciali lege ſubuenitur,rarò generalis clauſula eſt in vſu: vt j.eo.ſed & ſi.§.ij.&.j.de verbo.oblig.doli clauſula.Accur.
n *Frequentatur*.eſt tamẽ in vſu:vt hîc ſubiicit,huiuſmodi &c.
o *Perſonis*.vilibus,quibus per hoc edictum non ſubuenitur ſpecialiter.Accur.
p *Extra ordinem*.id eſt extra ſpeciales clauſulas.

A

q *Conſtitutionibus*.vt legatis municipiorum:vt infra eod.l.legatis.&.l.ſed & ſi per prætorem.§.fi.&.l.ſeq.
r *Hoc autẽ cap*.i.hoc edicto.& ꝑ ordinẽ ĩcipit exponere ſingula.
ſ *Metus.iuſto*.quantum ad ſe, iniuſto tamen quantum ad inferentem.Vel dic iuſto,id eſt ſufficienti.

IIII. Callistratvs *libro ſecundo Edicti monitorij*.

Item hi [y] qui reipublicæ cauſa ſine dolo malo abfuiſſent. Dolum malum eo pertinere accepi, vt qui reuerti [z] poteſt neque reuerteretur,in eo quod per id tempus aduerſus eum factum eſt,non adiuuetur: veluti ſi alterius grandis cõmodis captandi gratia id egerit, vt reipublicæ cauſa abeſſet, [a] reuocatur ab iſto priuilegio:

V. Vlpianvs *libro duodecimo ad Edictum*.

Et qui data opera & ſine lucro hoc affectauerit: vel qui maturius [b] profectus eſt: vel litis [c] * gratia cœpit reipublicæ cauſa abeſſe. Sed hæc adiectio doli mali, ad reipublicæ cauſa abſentes refertur,non etiam ad eum qui metus cauſa: quoniam nullus metus eſt,ſi dolus [d] intercedit. Sed qui Romæ reipublicæ cauſa operam dant,reipublicæ cauſa nõ abſunt:

VI. Pavlvs *libro duodecimo ad Edictum*.

Vt ſunt magiſtratus. [e]

VII. Vlpianvs *libro duodecimo ad Edictum*.

Milites planè qui Romæ militãt, [f] pro reipublicę cauſa abſentibus habentur.

VIII. Pavlvs *libro tertio Breuium*.

Legatis quoque municipiorum [g] ſuccurritur ex principum conſtitutionibus.

t *Et hoc*. ſcilicet an fuerit iuſtus.
u *Ex affectu*. aliàs ex effectu.i.ex eo quod ſecutũ eſt propter talẽ metum.aliàs affectu.i. quia affectauit:vt ar.ſ. quod met. cau. ſi mulier.j.reſpon.vel dic ab afficio afficis.Accur.
x *Quolibet*. vt.ſ.quod me.cau.l. metum accipiendum.j.Et nota hîc argumẽtum quòd minæ ſufficientes faciunt iuſtũ metum: vt hîc,& C.de tranſact.interpoſitas.&.ſ. quod met. cau. extat. &.j. de extraordin.crim.l.pen.§. plerique. quod facit in cauſis cõmiſſis à domino papa. & quia talia fiũt: ideo venitur [a] ad locum tutum. Additio. Cum glo.dicit quòd minæ faciunt iuſtum metum,intellige quando minæ ſunt illatæ à perſona veriſimiliter timenda, vt à quodam tyrãno: vt eſt caſus in.l.Fulcinius.§. quid ſit. ibi.poteſt eñ. quib.ex cau. in poſ.ea. vel ab alio homine peſtilentioſo: vt.l.j.C.ſi quis imperat. male. ita debet intelligi.C.de iis quę vi me.ve.cau.l.metum.ſecũdum Bar.hîc.

Metum iuſtum faciunt minæ ſufficientes.

* Sic Flo. & in manuſcr. rectè.perperam emẽdat Duarenus, dicis gratia. [a] Facit pro hoc ca.ſtatutũ.de reſcri. lib.6.

y *Item hi*. ſcilicet reſtituuntur ex hoc edicto.Accur.
z *Reuerti poteſt*.vt hîc: &.j.eo.ſi cui.§.tãdiu. &.l. reipub.& C. de reſtit. mili.l. ignorare. Et ſic no. quem nõ cõſequi priuilegium ex onere quod libenter ſubiit, imò perdit: vt infra de re mili.l.non omnes.§. qui captus.& inſti.de excu.tuto. §.item tria.argum.contra C.de excu.tut.l.voluntariæ.
a *Abeſſet*.id eſt abſens ſtaret.Accur.
b *Et qui data. Maturius*. quàm expediret, vltro offerendo ſe reipublicæ.
c *Vel litis*.ſcilicet euitandæ.
d *Dolus*.ſcilicet eius qui ſe metum paſſum dicit.
e *Vt ſunt magiſtratus*. Adſeſſores autẽ ꝓuincię ſuę dicũt̃ abeſſe reip.cauſa,vt.j.e.ſi cui.i prin.&.l.abeſſe.quę ſunt cõtra.

E

f *Milites planè qui Romæ militant*.vt ſunt præfecti vigilum, ſecundũ quoſdam.idem tamen in quolibet alio.Sed quare miles abſens eſſe fingitur,vt hîc,& nõ magiſtratus:vt.ſ.l. proxi? Rñdetur quia officiũ militiæ remotum, imò contrariũ eſt cauſis & legib⁹: vnde ſupereſſe nõ poſſunt milites aliis negotiis: vt C. loca.l.milites.&.l.fi.at magiſtratus poteſt,cum ad cauſas principaliter ſit præpoſitus.Præterea magiſtratus habet ſalariũ de publico,licèt nõ adſeſſor:vt.ſ.de adſeſſo.l. fi. & ideo ſui commodi cauſa facere videtur.milites autem aliter,puta de aliquibus prędiis ſibi aſſignatis ſtipendia habent.

Legatis.] Casvs. Dicitur quòd iſti municipiorum legati nõ dicuntur abeſſe cauſa reipublicæ:ſed ſuccurritur eis ex conſtitutionibus principum.Viuianus.

g *Municipiorum*.de municipio ad municipium.ſecus de municipio ad principem vel ad ciuitatem Ro.vel econtra: quia tũc eſt abſens reipub.cauſa:vt C.eo.l.j.

Conſtitutione.

UNED

a *Conſtitutione*.vt reſtituatur rebus earum vſucaptis:vt hîc, &.j. eod.l.ſed & ſi.§.fin.& dicitur legatus municipij, id eſt villæ, vel caſtri,vel etiam ciuitatis alicuius ad aliam ciuitatem,vel caſtrum, vel baronem:vt.j.ad muni.l.j.in princip.& facit.C. de offic.eius qui vi.al.l.j.&.j.vt in flu.pu.na.l.j.§.ſi foſſa.in principio. A

o R*Ectè.Non contineri*.illis verbis,ſeruitutéve.Accurſius.
p *Antequam ſit*.id eſt antequã moriatur teſtator. nã eo mortuo ſtatim liber & heres eſt:vt inſtitu.de here.qua.& dif.§.j. vel dic eum fuiſſe ſub conditione inſtitutum.Accurſius.
q *Hominibus*.& patribusfa.detentis vt ſeruis.

S*Vccurritur.*] CASVS. Expoſuit Vlpianus duas partes edicti: nũc vult exponere ſententiam:& dicit quòd ſuccurritur etiam illis qui fuerunt in vinculis. Itẽ differẽtia eſt inter vincula &cuſtodiam:quia vinculorum appellatio generalis eſt, pertinens tam ad priuatos quàm ad rempubl. cuſtodiæ verò appellatio ſpecialis ad rempubl. tantùm pertinet. Vi.

b *A latronibus*.vt.j.e. ait prætor.§.j. Sed arg. contra.ſ.ſi quis cau.l. ij.in fi.Accur.

c *Latumiis*.id eſt latebris ſub terra.

d *Putat*.hîc de cuſtodia carceris dicit, qui ſoli reipubl. permittitur:vt.C.de pri. car.l.j. ex quo non debet quis exire, etiã ſi poteſt: vt infra de capti. l. ſi captiuus.in fi.Sed vincula etiã priuata dicũtur: vt hîc, &.j. de verborum ſignifi. l. vinculorum. ex quibus ſi quis poteſt exire, & non facit,non reſtituitur.arg. infra eo.ſi cui. §. tãdiu. [ADDITIO.] Bald. dicit hanc glò. notabilem ad hoc, quòd ille qui eſt in carcere publica auctoritate, non debet exire,licèt poſſit: puta quia oſtium eſt apertum:ſecus in priuato carcere. Sed quæro an habeatur pro confeſſo ſi frangeret carcerem? ſentit hîc Guill. quòd non, ſecũdum Bal.hîc.

* lautumiis, Flo.

† Latumiæ, inquit Aſconius, lapidicinæ dicuntur, & loca cæſis lapidibus execta, vt carcer Syracuſanus. vide Bud. hîc.

Carcerẽ nõ debet quis exire quamuis poſſit.

* Stratoribúſque. vide.l. obſeruare. ſ. de offic. proconſ.

cipum Marci & Commodi conſtitutione.[a]

IX. CALLISTRATVS *libro ſecundo Edicti monitorij.*

SVccurritur etiã ei qui in vinculis fuiſſet: quod non ſolùm ad eum pertinet qui publica cuſtodia coërcetur:ſed ad eum quoque qui à latronibus[b] aut prędonibus vel potentiore vi oppreſſus, B vinculis coërcebatur. Vincalorũ autem appellatio latius accipitur. nam etiam incluſos veluti latumiis[c] * † vinctorum numero haberi placet: quia nihil interſit parietibus an compedibus teneatur. Cuſtodiam autem ſolam publicam accipi Labeo putat.[d]

X. VLPIANVS *libro duodecimo ad Edictum.*

IN eadẽ cauſa ſunt & qui à militibus ſtatoribúſque[e] * vel à municipalibus miniſteriis[f] adſeruantur, C ſi probentur[g] rei ſuæ ſupereſſe non potuiſſe. In vinculis autem etiã eos accipimus, qui ita alligati ſunt, vt ſine dedecore in publico parêre non poſſint.[h]

XI. CALLISTRATVS *libro ſecundo Edicti monitorij.*

EI quoque ſuccurritur, qui in ſeruitute[i] fuerit: ſiue bona fidẽ[k] ſeruiat homo liber, ſiue detentus ſit.

XII. VLPIANVS *libro duodecimo ad Edictum.*

IS autem[l] qui de ſtatu ſuo litigat: ex quo lis inchoata[m] eſt, D hoc edicto non continetur. Tandiu igitur in ſeruitute eſſe videtur, quandiu non eſt eiuſmodi lis cœpta.[n]

XIII. PAVLVS *libro duodecimo ad Edictum.*

REctè Labeo ait eum nõ contineri,[o] qui liber & heres inſtitutus ſit, antequam ſit[p] heres: B quia nec bona habeat, & prætor de liberis hominibus[q] loquatur. puto tamen filiumfamilias in caſtrenſi[r] peculio pertinere ad hoc edictum.[ſ]

XIIII. CALLISTRATVS *libro ſecundo Edicti monitorij.*

ITem ei ſuccurritur qui in hoſtium poteſtate fuit, id eſt ab hoſtibus captus. Nam trãsfugis[t] nullum credendum eſt beneficium tribui, quibus[u] negatum eſt poſtliminium. Poterant[x] tamen qui in hoſtium poteſtate eſſent, C illa parte edicti contineri, quæ † loquitur de his qui in ſeruitute fuerint.

XV. VLPIANVS *libro duodecimo ad Edictum.*

AB hoſtibus autẽ captis poſtliminio reuerſis ſuccurritur, aut ibi mortuis:[y] quia nec procuratorem habere poſſunt:[z] cum[a] aliis ſupraſcriptis etiam per procuratorem poſſit ſubueniri, præter eos qui in ſeruitute[b] detinentur.[c] Ego autem etiam nomine eius qui hoſtium * potitus D eſt, † ſi[d] curatur (vt plerumque) fuerit bonis conſtitutus, auxilium

r *In caſtrenſi*.vel quaſi. Sed nõne idẽ in aduentitiis hodie? Reſpõ. nõ, cũ pater habeat adminiſtrationem: vt.C.de bo.quę lib.l.ſi.&.C.de bo.ma.l. j. niſi fortè in actione iniuriarũ,& de dote,& in aliis ſimilib⁹ quæ ſunt proprię filiorum:vt dixi.j.de iudi.ſi longius. §. j. imò & in illis pater ius habet.

ſ *Edictum*. ſi detineatur in ſeruitute facti.

t I*Tem ei. Nam tranſfugis*.Dicitur trãſfuga qui ad hoſtes fugit vel tempore belli, vel tempore induciarum:vt infra de capti.l. poſtliminium.§. tranſfuga.quem ſi capimus, iure belli capimus, vt noſter ſeruus efficiatur:vt.j. de adquir. re. do.l.transfugam.

Transfuga quis dicitur.

u *Quibus*.i.quia his:vt.j.l.proxi.§.non minus. & ſic no.quòd non debet ex delicto pœnam & præmium mereri:vt.j.de re.iur.l. non fraudãtur.§.j.&.j.eo.ſi cui. in princ.Sed quid ſi eſt in dubio fuerit tranſfuga vel non? Reſpon. credi affirmationi ſuæ: hoc ſi ante fuerat bonus,aliàs non: vt.j. de re mili.l.non omnes.§. à barbaris.

† Flo.qua.

x *Poterant*. hæc litera vſq; in fi. poteſt interrogatiuè legi: & reſpõ. quòd non: quia in ſuperiori verbo voluit eos deſignare qui in ſeruitute(quę facti eſt)detinẽtur.hi autẽ verè ſerui ſunt:vt.j.e.l.proxi.vel lege planè:& dic,poterãt cõtineri. ſ.inſpectis verbis prætoris,ſed non ſecundum mentem eius.

* paſſiuè. Sic Plautus in Captiuis ſic l.facere.j. de teſta milit l. j.C.de capti. l.Diuus.j. de capt. Vide Auguſt. li.4. cap.10.

† Id eſt ab hoſtibus captus,de quo plura vide apud Alci.li. 1.Parerg.ca. 35.

c I*N eadem.Stratoribúſque*.i.qui ſternũt malè acta.Vel dic ecõtra qui ſternũt homines,& capiunt tranſeũtes per ſtratam. Ac.

f *Miniſteriis*.id eſt miniſtrantibus.

g *Si probentur*.imò aduerſarius probare debet, cum affirmat, & hic neget:vt.j.de proba.l.ei.Sed dic quòd iſte quodãmodo affirmat dicendo talem cauſam interceſſiſſe propter quam debeat reſtitui.ſic.C.de codicil.l.nec codicillos.

h *Non poßint*.licèt detur facultas abeũdi:vel quia nudi, vel quia iurauerant,vel ſub fideiuſſoribus ſunt:vt.j.eod.necnon.§.j.Acc.

E*I quoque.*] CASVS. Nunc exponit aliam partẽ edicti. nam ſi liber homo vt ſeruus detinetur, habet beneficiũ reſtitutionis:ſed ſi ſeruus incipiat litigare de ſtatu ſuo, nõ reſtituetur:cum pro libero extunc habeatur. Sed pone aliquis ſeruus inſtitutus fuit ſub conditione. bona vſucapta fuerunt ante conditionem exiſtentem:non reſtituetur:ſed filiusfami. bene reſtituetur ſi detineatur vt ſeruus,& læſus fuerit tunc. Item qui captus fuerit ab hoſtibus:transfuga autem non reſtituetur.Viuianus. E

i *Seruitute*.quæ facti eſt:vt differat à lege.j.eod.l.item ei.

k *Bona fide*.& tunc dicitur poſſideri,aliàs detineri:vt ſubiicit, & infra de adquir.poſ.cum heredes.§.item quæro.

l I*S autem*. ſcilicet homo liber qui ſtabat vt ſeruus.

m *Inchoata*.id eſt ordinata per libellum & ſatiſdationem. licèt non ſit lis cõteſtata.nam extunc pro libero habetur quantũ ad liberalem cauſam peragendam vel finiendam, & omnes alias inchoandas:vt.C.de lib.cau.lite.& infra de lib.cau.l.ordinata.

n *Cœpta*.id eſt finita non eſt.

A*B hoſtibus.*] CASVS. Dicitur in.l.iſta, ꝙ ſi aliquis captus ſit ab hoſtibus,& poſtea reuerſus,quia ſubuenitur eidẽ. ſed pone ꝙ ibi deceſſit ſine dubio:& tũc ei ſubuenitur.& ſi bonis ſuis datus fuit curator,dicit ꝙ nihilominus ei ſubuenitur,ſi reſtitutione indigeat:& ſi nõ dicit hoc prętor,ſuppletur tamẽ ab Vlp.ꝙ ſi aliquis captus fuerit ab hoſtib⁹,&filius ibi ſit natus,reſtitui poterit, ſ.filius,nõ ſolũ pater.[SI DAMNI.]Planus eſt.Sed pone incepi rẽ alicuius vſucapere per annũ. deinde autẽ cœpit ille abeſſe per annũ & dimidiũ.poſtea reuerſus ille,diſtentus fuit & implicitus circa negotia ſua: puta circa amicos ſuos viſitandos, aduocatos quærẽdos,per vnũ menſem.poſtea currit reſiduũ tẽpus quod ſupererat ad vſucap.cõplendam:& ita vſucap.cõpleta fuit. dicit ꝙ reſtituetur ei id tempus quod fluxit in abſentia.ſ. annus & dimidius.& quod fluxit in præſentia antequã eſſet negligẽs,puta mẽſis vnus:& etiã tempus abſentiæ ei reſtituitur.ſed ſi fuit negligẽs in petẽdo reſtitu.in hoc ei non ſubuenitur,ſed ratione impedito. & hoc debet prætor cognoſcere ſi fuit negligens,vel non. Viuia.

y *Mortuis*.ſuccurritur,heredibus ſcilicet:vt.j.eo.qui mittuntur. §.item paganum.Accurſius.

z *Habere poſſunt*.cum ſerui ſint,& nihil habeant.

a *Cum*.id eſt quamuis.

b *Seruitute*.ſcilicet facti.

c *Detinentur*.ſed ad negotia poſſunt haberi etiam verè ſerui: vt ſupra de procu.l.ſeruum quoque.in princip.

d *Si*.i.quamuis.vel dic propriè.& no. hîc arg.quòd poteſt con-

ſtitui curator bonis eius qui eſt vltra mare.ſic.C.de bo.quæ lib.l. fi.§.j.& infra de priuil.cre.l.idem priuilegium . qui omnes actiones intentet:vt.j̃.de cu.bo.dam.l.ij. maximè tempore perituras: vt infra de bonis auc.iudi.poſſ.l.creditore in princ.

a *Exiſtimo*,& ei reuerſo,& etiam ipſi curatori bonorum.

a] Seu hyſterologia pro non minus ibi nato quã capto. vt.l.7. §.pactorũ.s̃. de pactis. Inſti.de lege Aquilia.§.iniuria.vbi per peram alij emendant, non nimis. Contius.

*miſſum ſit.

competere exiſtimo. [a] Non minus [b] autem ab hoſtibus capto, quàm ibi nato, qui poſtliminiũ [c] habet, ſuccurſum videtur. Si damni infecti miſſus * ſit in ædes militis: ſi quidem præſente eo iuſſit prætor poſſideri, non reſtituitur: [d] ſin verò abſente eo, dicendum ſubueniri [e] ei debere.

Breuiter hoc intendit ſecundũ lecturã quã intẽdo tenere. Quod diſponitur de tẽpore abſentiæ, intelligitur de modico tẽpore quod excurrit poſtea, ſi in eo quis non fuit negligẽs, quod arbitrio iudicis determinabitur.h.d. cũ. l. ſeq. Diuiditur ĩ quatuor partes. Primò ponit dictũ. Secũdò illud declarat. Tertiò illud probat per rationem. Quartò illud deducit in practicã. ſecũda ibi, vt ſi. ſecundũ lecturam quã teneo, licèt ſecundũ lect.gloſ. ſecunda incipit ibi, non quandocunque. tertia ibi, in. l. non enim. quarta ibi, totúmque. Barto.

B Sed quod ſimpliciter [f] prætor edixit, [g] *poſteáve*: ita accipiẽdum eſt, vt ſi inchoata ſit bonæ fidei poſſeſſoris detentatio ante abſentiam, [h] finita [i] autem reuerſo, reſtitutionis [k] auxiliũ locũ habeat, non quandoque, [l] ſed ita demũ, ſi intra modicum tempus quàm rediit, hoc contigit, [m] id eſt dum

b *Non minus*.hyſteron proteron. [a] q.d.nõ minus nato ibi quàm capto.ſic. s̃. de re. diui. l. riparum. & quod dicitur de nato ibi, ſed con cepto prius: vt hîc. ſi autẽ & ibi fuit conceptus & natus: ſi cum vtroque parente redeat, idem. ſi cum matre tantùm, ſpurius habetur. ſi cum patre tantùm, nõ habet poſtliminiũ ſecundũ quoſdam: quaſi nõ poſſit fingi ſine matre, ſicut ſine patre. Sed Io. dicit quòd habet: quia & ſine matre eſt quandoq; filius: vt adrogatus. Et probantur hæc. j̃. de cap.l. diuus. &.C.de cap.l.j. Vel dic etiam reuerſum cum matre tantum quo ad quædã habere poſtliminium, ſcilicet. vt ſit liber: & quòd etiam reſtituitur, vt hîc: & quòd matri ſuccedat: ſed non pro iuſto filio habeatur. & idem ſi cum patre tantùm multo magis.

c *Qui poſtliminiũ*.impropriè, cũ nõ fuerit captus: vt.C. de cap.l.j.

d *Non reſtituitur*. Nam præſens pro pagano eſt: vt.C. de reſtitut. mili.l.fi.& inſti.de mili.teſta.§.j.

e *Subueniri*. fuit ergo facta miſſio ex ſecundo decreto. aliàs ſuo iure poſſet cauere: vt infra de dam.infect.ſi finita.§. ſi fortè. &.§. poſtea. Item no.arg.quòd hîc ex ſecundo decreto dominiũ tranſit: vt dixi ſupra ſi ex noxa.cau.aga.l.ij.in fi.

f *Sed quod ſimpliciter*.cœpi vſucapere rem tuam te præſente: poſtea abſens fuiſti, & finiui te reuerſo intra modicum tẽpus: & vſucap.compleui.

g *Prætor edixit*.id eſt in edicto quodã poſuit, ſeparato à ſuperiori poſito in.l.j.cum illud perfectum ſit: & hoc vbi ſit, neſcimus, ſecundum Io. & Bul. & eius verba erant talia : Si quid vſucaptum fuerit de bonis alicuius cum eſſet abſens, poſteáve: reſcindã vſucapionem, ſubducendo omne tempus vſucapionis ex quo cœpit abeſſe. non autem fuerunt talia: ſubducam omne tempus abſentiæ: vt tantum reſtituatur, quantũ fuit abſens. nam poteſt abfuiſ- D ſe per.xxv.an.non tamẽ reſtituitur totum etiam ſecundum eos. nec etiam talia fuerunt: ſubducã omne tempus vſucapionis: quia non illud quo fuit præſens ante abſentiam, vt hîc cautè ponit: vt ſi inchoata, &c. quod ergo dicitur, poſteáve: ad quoddã modicũ tẽpus reſtringitur, & quod currit poſt reuerſionẽ : quod pro abſentia reputatur. & ſic ſume duo arg. vnũ pro teſtibus qui dicũt, poſſedit tãto tempore, & plus: vt.j̃.de verb.ſig.l.hæc adiectio. & dixi.s̃.ſi quis cau.& ſi poſt tres. Itẽ aliud, quòd vbi lex nõ diſtinguit, nos tamẽ diſtinguimus: vt.j̃.de teſti.quęſitum eſt. Arg.contra.s̃.de offi.præ.l iij.&. j̃. de Publ. in rẽ act.de pretio. Vel dic ꝙ hæc verba, poſteáve: poſſunt coniungi cum prædictis.s̃.eo.l.j.ſecũdum Azo.hoc modo: Si quid de bonis alicuius exiſſe dicitur, cum is abeſſet metu, poſteáve, in integrum reſtituã. ſic ergo ſi lædatur etiã in abſentia vel quaſi, reſtituitur in totum tempus quo læſus eſt, ex quo cœpit abeſſe. Quid autẽ ſi poſt modicum tẽpus? E Reſpõ.tunc nõ in totum : quia tẽpus quod fluxit poſt modicum tẽpus, & poſt vſucapionẽ completã, recompẽſatur ei pro tẽpore abſentiæ . Idem dicas ſi fuit in abſentia completa , ſi reuerſus taceat, & negligẽs ſit: ſi tamen poſtea euigilet, & litẽ inchoet: tempus modicũ quod currit in petenda reſtitutione, non nocet, ſed aliud ſic quod negligenter cucurrit: vt argu.ſic.C.de inoffi.teſt.l. cõtra. Quare ergo Vlp. facit differentiã inter modicum tẽpus vel poſt? Reſpõ. quia vbi poſt, vix poteſt eſſe quin aliquod tẽpus labatur in negligentia: quod nõ ſic quando in abſentia vel in modico tempore. Item ſi petit amoueri tẽpus medium : nũquid debet probare rem fuiſſe ſuam ? aliàs enim nec præſcripta eſt in ſui præiudicium: & ſi conſtat ſuam fuiſſe rem : quare non reſtituitur ad rem: vt in minore dicitur: vt no.s̃.de procura.l.qui proprio. §. item quæritur? Reſpon. hîc non conſtabat de dominio . Vel dic quòd non habet cauſam conuentus ab actore. vel dic quòd ſic.

h *Ante abſentiam*. Item multo magis ſi in ipſa abſentia inchoa- A ta eſſet, ſecundum omnes. Accurſius.

i *Finita*.ſcilicet vſucapio.

k *Reſtitutionis*. Sed ad quid? Rñ.ſecundũ Bul.& Io.vt ſubducatur tempus vſuca.ex quo cœpit abeſſe. & hoc ſcribit hîc Bul. ſubducitur omne tẽpus abſentiæ, primũ ſit, mediũ, vltimúmve: vt.C.e. de reſt.mili.& eorũ qui reip.cau.abſunt. quod tẽpore.&.C.quib.non ob.lon.temp.præ.l.pe. ſed M.& Pla.&.Al. dicunt reſtitui ad rẽ ſuã, & ſic ſecundũ iſtos datur in integ.reſt.ad rem quandocunq;, & in abſentia vel cum modico tẽpore fuit poſtea vſucapio completa. ſi autẽ poſt modicũ tẽpus ſit cõpleta, ſecũdũ primos datur reſtitutio vt ſubducatur tẽpus abſentię vel quaſi, tanto minus quãtũ fluxit poſt modicũ tẽpus, & vſucapionem cõpletã. ſecũdum iſtos prorſus denegatur: vt hîc ſubiicit. Sed expone ꝙ detur reſtitutio ita demũ ſi intra modicũ tẽpus, &c.ſ.ad totũ tẽpus ſubducendũ. nã poſt non ad totũ: ſed tanto minus vt dixi, quantũ negligenter fluxit. Itẽ cõtra M.in.j.opi.& eius ſequaces eſt apertè finis huius.l.nã eũ qui differt, &c. nã ſecundũ eũ intelligitur, differt re- C ſtitutionẽ.ſ.ad rem ſuã. ſed hoc quomodo dicitur differre quãdo poſt modicũ tẽpus fuit cõpleta, cũ & ſi vellet in hoc reſtitui, non poſſet: cũ nondũ ſua deſierit eſſe intra modicum tẽpus, ſed poſt deſinit. Itẽ nec poſt modicũ tempus: quia minimũ diſtulit ſecundum eos, quod eſt iniquum vt imputetur ei ſi non petiit reſtitui quãdo nõ potuit: vt.C.de an.excep.l.j.in fi. Sed poſſet pro eis reſponderi: quia ſtatim poſt modicum tẽpus & vſuca.cõpletã incipere debeat cauſam in integ.reſt. ſed ſi dudũ differt, nõ audiatur. Itẽ quo iure petitur hæc reſtitutio maiorum? Rñ.officio iudicis à prætore viuo, qui eam dat auctoritate prætoris mortui: vt. C. de reſt.mili.l.j.ad inſtar minoris: vt.j̃.de excep.l.exceptiones.ij.in fi. &.s̃.de mino.ꝙ.ſi.in fi.qua reſtitutione data aget antiqua actione.ſ.vtili vſuc.vel pręſcrip.reſciſſa: ſiue perſonalis ſiue realis erat. & ideo dicitur reſciſſoria, non quòd ſit proprium nomen actionis: vt.C.de poſtli.reuer.l.ab hoſtibus.& ex quib.cau.ma.l.fin.& inſti.de act.§.aliæ.in perſonali videtur cõtra, quaſi remanſit dire- D cta tẽpore nõ ſublata: qua tamẽ poteſt agi oppoſita replicatione per in integ.reſt. Sed dic, vtilis ſuſcitatur, ſiue in modum replicationis, ſiue principaliter petatur in integr.reſt. Sed cũ directa prima habeat locum, quomodo extraordinaria? Reſpõ. quia nõ eſt efficax niſi prius habita reſtitutione. Et quia tantũ in primum ſtatum reſtituitur, videtur quòd etiã abſente altera parte poſſit dari: tutius tamen eſt præſente ea dari: vt.s̃. de mino. in cauſæ. j. §. cauſa.& ſic minoribus & maioribus iudicis offi.ſubuenitur. Sed quidã dicũt maioribus iure actionis ſuccurri, aſſerentes reſciſſoriã ſtatim eis reuerſis dari, ſed vires non habere, niſi prætor inſufflet in eam ſpiritũ vitæ: quod in idem recidit. Item quare vſucapit iterũ poſt modicum tẽpus poſſeſſor: cum iam ſit dominus: vt j̃.de vſuca. ſequitur. §. lana ? Reſpon. fingitur nec dominus iure prætorio: vt.s̃.de in integr.reſt.l.nemo videtur. & facit. C. quod me.cau.l.ſi vi.& facit.j̃.de cap.in bello.§. ſi quis ſeruũ. Itẽ quare ad totum tempus reſtituitur quod fuit abſens, cum tantũ vltimo E die vſucapionis fuit læſus? Reſpon. imò & omni die vſucap. fuit læſus: vt arg.s̃.de mino.l.iij.§.j.in fin. §. &.C.de reſt.mil. & eorũ qui reipu.cau.ab.quod tempore. Item ſi fuit abſens primo anno præſcrip.decennij, vel.xx. an. vel. xxx. in aliis omnibus præſens, nunquid reſtituitur ſibi ille annus: & tunc quãdo omnes alij cucurrerint? Reſpõ.ſic, non prius: cum læſus nõ erat: vt.s̃. de mino. in cauſæ.nec ob.j̃.de adqui.her.Pannonius.vbi datur reſtitutio, & tamen iure cõmuni poterat peti bo.poſ.ſecundũ tab. quia ibi heres nõ poterat ſuo iure petere poſ. nec iure defuncti : licèt defunctus potuerit: & ideo reſtitui habet. & ſic datur annus à tempore læſionis, quando in pręſentia cõtingit læſio. ſi autem in abſentia contigit læſio, tunc à tempore reuerſionis: vt. C.eo. quod tẽpore. Item ſi læſio eſt minori tẽpore anni : an intra annum datur? Quidam ſic, tu quòd non: vt dices.j̃.eo.ſed & ſi. §. quotiens.

l *Quandoque*.aliàs quandocunque.

m *Hoc contigit*.ſcilicet vſucapionem compleri.

Differt

a *Differt*.i.expectat ſecundum Azo. ſed ſecundum Ald. non loquitur de in integ.reſt.ſed de reſtitutione rei ſuæ.

b *Reſtitutionem*.quia non poteſt,vtpote vſucapione cōpleta poſt modicum tempus.

c *Non eſſe audiendum*.diſtulit ad omne tempus. nam in id quod poſt diſtulit,efficaciter ei computatur, ſecundum Ioan.ſed M.prorſus denegat.

†Facit glo. in ca. ſignificauit ſuper verbo,reuocare.extra de offi. iudi. ordi.

hoſpitium quis conducit,ſarcinulas componit,, † quærit aduocatum. Nam eum qui differt [a] reſtitutionem, [b] non eſſe audiendum [c] Neratius ſcribit.

XVI. PAVLVS *libro duodecimo ad Edictum*.

NOn enim negligentibus [d] ſubuenitur, ſed neceſſitate rerum impeditis. Totúmque iſtud arbitrio prętoris temperabitur,id eſt vt ita demum reſtituat, [e] ſi nō neglegentia, ſed temporis anguſtia non potuerunt litem conteſtari.

Miles abſens reſtituitur aduerſus poſſeſſorē hereditatis, vel emptorem ab eo ſi adeat. aliàs ſecus. Bartolus.

XVII. VLPIANVS *libro duodecimo ad Edictum*.

IVlianus libro quarto ſcribit,nō ſolùm aduerſus poſſeſſorem hereditatis ſuccurrendum militi, [f] verùm aduerſus eos quoque qui à poſſeſſore emerunt, vt vindicari res poſſint ſi miles hereditatem adgnouerit. quòd ſi non adgnouerit, ex poſtfacto vſucapionem proceſſiſſe [g] manifeſtatur.

Abſens cauſa reipublicæ reſtituitur,vt perinde percipiat commoda,ac ſi præſens eſſet. h. d. vel ſic:Abſens reſtituitur vt capiat legatum quod amiſit propter conditionis defectum. Bartolus.

Eum quoque, cui ſic legatum ſit, *vel in annos ſingulos quibus in Italia eſſet*, reſtituendum vt capiat atque ſi [h] in Italia fuiſſet, & Labeo ſcribit:&Iulianus libro quarto & Pomponius libro trigenſimoprimo probant. non enim [i] [B] dies actionis exiit,vbi prętoris auxilium neceſſarium erat, ſed conditio in cauſa eſt.

Reſtitutio ex hoc edicto non fit vbi quis certat de lucro cum alterius iniuria,nec ex fictione poſtliminij, cum poſtliminium non porrigatur ad ea quæ ſunt facti.& ceſſat reſtitutio vbi ęquitas ceſſat. hoc dicit cū duabus legibus ſeq. Bartolus.

XVIII. PAVLVS *libro duodecimo ad Edictum*.

[C] SCiendum eſt quòd in his caſibus reſtitutionis auxilium maioribus damus,in quibus rei duntaxat perſequendæ gratia quærūtur: non cum & lucri faciendi ex alterius pœna vel damno [k] auxilium ſibi impertiri deſiderant.

Summata eſt cū præcedēti.Bar.

XIX. PAPINIANVS *libro tertio Quæſtionum*.

DEnique ſi emptor prius quàm per vſum ſibi adquire-

d *Non enim negligētibus*. Hæc intellige ſecundū Io. vel ſecūdum M. prout intelligitur ſuperior.§.

e *Reſtituat*.i.ad totum tempus,ſecundum Io. vel aliquo modo, ſecūdū M. & alios. Et not. hîc modicum tempus poni arbitrio iudicis: quod quandoque ad mēſem, quandoq; etiā ad annū durare poteſt, dūmodo in negligētia nō ſit,ſed temporis anguſtia impeditus,vel alia cauſa: vt.ī. de dam. infec. quòd ſi fortè. & l.ſi finita. §. ſi quis metu.& de iur. fiſ. edicto. §.item. & ad Trebel.l. facta.§.penul.

Modicū tēpus in arbitrio iudicis eſt.

Vlianus.] CASVS. Ad militem hereditas pertinebat:quia inſtitutus erat ſub cōditione intra certū tempus cōplenda. non paruit conditioni: & ſic amiſit hered. & ſic neceſſaria eſt reſtitutio. Vel dic ꝙ aliquis here. & etiam res hereditarias poſſedit, & vſucepit,iuſtè ſe credens heredem, dum miles abſens fuit cauſa reipubl. Dicit quòd contra illum poſſeſſorem reſtituetur. Sed pone poſſeſſor ille res here. vēdidit. dicit quòd tunc contra illum emptorem danda eſt reſtitutio: vt liceat militi rem ſuam vindicare ab emptore. vnde ex poſtfacto apparebit an tenuerit vſucapio, vel non. ſed primo caſu datur petitio hereditatis. [EVM QVOQVE.] Legata fuerunt mihi.x.ſingulis annis dum eſſem in Italia: incepi abeſſe cauſa reip. vel captus fui ab hoſtibus. dicit me reſtituendum vt perinde legatum percipiam, ac ſi non abfuiſſem: nec debeo reſtitui vt act.habeam ad legatum petēdum. pendente enim conditione eam non habui: vnde proſequens eam non amiſi.defectus tamen conditionis fuit in cauſa ꝙ legatum amiſi: vnde ad id tantùm reſtituar, vt perinde habeam ac ſi non abfuiſſem:& ita ad ipſum legatum ero reſtituendus.

f *Militi*.vt.ī.de adquir.here. cum quidam. j. reſpon. Sed videtur non reſtitui: quia nec læſus primò, ſi non repudiauit, poteſt perpetuò adire:vt.C.de iur.deli.ſi curatoris.Sed hîc fuit inſtitutus ſub conditione, ſi eam impleret intra certum tempus. Item lex prædicta obtinet, quando ab aliis non ſunt vſucaptæ. Hîc incipit ſecundus modus ponendi caſum. Secundo poſito quòd purè ſit inſtitutus,non videtur læſus: quia poſſeſſor non potuit vſucapere tempore longo,ti.pro.here.cum heres non fuit: vt.ī. pro here.l.pe. nec lōgiſſimo, cum tempore harum legum de hac præſcriptione mentio non erat:vt inſtitu.de perpe. act. in princ. Item tertio:quia habet petitionem hereditatis contra poſſeſſorem hereditatis, quæ non tollitur aliquo tempore ſecundum has leges, nec etiam hodie niſi. xxx. an. vt. C. de peti. here.l. hereditatis. Sed reſpon. quòd poſſeſſor iuſtè errauit credendo ſe heredem, & ſic quaſi tit. habet, vnde vſucepit ti. pro herede: vt argu.ī.pro leg.l.iiij.&.l.fi.& ſic tollitur triennio vel.x.vel.xx.an. peti.here.cum datur contra tit.poſſidentem.& ſic ſuos terminos excedit: vnde exceditur à non ſuis terminis: vt. C. de edict. di. Hadriani tol.l.fin.Vel ſi ſub conditione fuit inſtitutus, ſimiliter contra emptorem videtur non reſtitui, cum habeat regreſſum contra venditorem:vt infra de peti.hered. ſed & ſi. §. item ſi. ſed [A] fortè hîc non habebat [a] regreſſum contra venditorem. Vel poſſeſſor fuit malæ fidei: qui tenetur vltra quàm ſit locupletior: vt infra de peti.here.l.item veniunt.§.eos autem.

a] Iſtā gloſ. ſequitur Bar.hic.

g *Proceſſiſſe*.contra militem.

h *Atque ſi*. vt.ī. eo.l. & ſiue. &. l. ſi quis Titio.&.l. ſi quis ſtipulatus.Accurſius.

i *Non enim*. bene dixi eum reſtituēdum tantùm vt capiat: non vt actio ſibi reſtituatur: quia eam nūquam habuit.tūc enim eſſet neceſſarium prætoris auxiliū vt actio reſtitueretur: hîc autem non, ſed vt legatum conſequatur: quia conditio fuit in cauſa.ſ.deficiēs, quare ſit amiſſum. vel econtra ſecundum M. conditio fuit in cauſa: i. facit dubitari an detur. nam ante cōditionem non videtur læſus: vnde non eſt reſtituendus:quod nequaquam admittitur. Sed op. non videtur opus eſſe reſtitutione, cum pro impleta conditio habeatur: cum per eū nō remanſerit:vt.ī. de cōdi.ſi quis ita.ad princi.tit. &.l. illis libertis. circa fin.tit. & de lega. iij.qui concubinam. §. vxori. quod fortè dici poteſt. Vel in.ll.allegatis fiebat per aduerſarium ne conditio impleretur:quod hîc non ita. ADDITIO. Aduerte hîc ſecundū Bar. ꝙ hic loquitur in caſu in quo ſi impediebatur eſſe in Italia, non debebat habere legatum: [D] quia alterius fauore erat hoc adiectum: vt. l. Seio in princip. infra de an. leg. & de condic. & demonſtr. l. illis libertis. & quod no. C. de lega.l.j. propter priuilegium tamen militis reſtituitur:vt hîc.

SCiendum.] CASVS. Hæc. l. & ſequentes duæ continuantur. Hoc dicit in prima, quòd maioribus erit ſubueniendum in damnis & etiam lucris quæ ipſi perſequuntur ſine damno & iniuria aliorum.nam cum damno vel iniuria aliorum non audiuntur:& de hoc taliter pone exemplum:Emi rem aliquam bona fide quam potui vſucapere, & incepi: deinde captus fui ab hoſtibus,& ibi retentus per tantum tempus per quantum potuiſſem vſucapere: reuerſus ſum poſtea: vnde volo quòd vſucapta habeatur poſtliminio.nam ſi in ciuitate fuiſſem, vſucepiſſem:quod iure poſtliminij idem videtur,quod fingit me ſemper præſentem fuiſſe.veruntamen dicit me non eſſe audiendum. vſucapio enim quam per nos acquirimus, ſine poſſeſſione naturali non procedit. [E] vnde nec vtilem nec directam habeo actionem. iniquiſſimum enim eſſet alij auferre dominium vſucapione: cum in ciuitate non vſucepi, cum ad ea quæ facti ſunt, fictio poſtlim.non extenditur. Vel dic caſum aliter in hac.l.vt differat à.l. ſeq. quòd aliquis emit rem:ſed antequam poſſeſſionem eius apprehenderet, factus eſt abſens reipubl. cauſa, & ſic non cœpit vſucapere. non impetrabit ex hoc edicto quòd res empta habeatur pro vſucapta.

k *Pœna vel damno*. Not. ex alterius pœna vel damno. aliàs enim quis ad lucrum reſtituitur:vt ſupra.l.proxi.in fin.& infra eo.l. & ſiue.&.l.ſi quis Titio.&.l.ſi quis ſtipulatus.quæ ſunt cōtra.Item no.quòd exemplum huius.l.ponitur.ī.l.proxi.denique,&c. Sed nonne tenuit poſſeſſionem animo abſens:vt.C. de acqui. poſ.l.licet?Reſpon. poteſt eſſe quòd propter abſentiam rei emptæ à ſe poſſeſſionem non apprehendit: vel quia amiſit propter obliuionem:vt infra de vſuca.l.furtum.§.j.

UNED